

**BAHAETTİN KARAKOÇ'UN
ŞİİRLERİNDE DİNÎ UNSURLAR**

Fadime KARABIYIK KOTAN

**Yüksek Lisans Tezi
Türk İslâm Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Reyhan KELEŞ
2021
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK İSLÂM EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

Fadime KARABIYIK KOTAN

BAHAETTİN KARAKOÇ'UN ŞİİRLERİNDE DİNİ UNSURLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Reyhan KELEŞ**

ERZURUM-2021

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Bahaettin Karakoç'un Şiirlerinde Dini Unsurlar" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

09.02.2024

Fadime KARABIYIK KOTAN

Aslı ıslak imzalıdır

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Reyhan KELEŞ danışmanlığında, Fadime KARABIYIK KOTAN tarafından hazırlanan bu çalışma 05 / 02 / 2021 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Orhan BAŞARAN İmza: Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi . Doç. Dr. Reyhan KELEŞ İmza: Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi : Doç. Dr. A. Hilal KALKANDELEN İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IX
ABSTRACT	X
KISALTMALAR DİZİNİ	XI
ÖN SÖZ.....	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**BAHAETTİN KARAKOÇ**

1.1. HAYATI.....	10
1.2. KİŞİLİĞİ	14
1.2.1. Kişilik Özellikleri	14
1.2.2. Hoşlandığı ve Korktuğu Eylemler.....	15
1.2.3. Özgüveni Yüksek Bir Şair.....	16
1.2.4. Edebî Kişiliği	16
1.2.4.1. Şiirinin Şekil Özellikleri.....	20
1.2.4.2. Şiirlerinde En Çok Kullandığı Temalar	21
1.2.4.2.1. Aşk.....	21
1.2.4.2.2. Tabiat	24
1.2.4.2.3. Millî Duyarlılık.....	25
1.2.4.2.4. Sosyal Meseleler.....	27
1.2.4.2.5. Din	29
1.2.4.2.6. Ölüm	30
1.3. KÜLTÜR VE SANAT ÇEVRESİ.....	31
1.3.1. Şiir ve Yazılarını Yayınladığı Dergi ve Gazeteler	33
1.3.2. Üyesi Bulunduğu Kuruluşlar.....	34
1.3.3. Yayıncılığı.....	34
1.3.4. Ödüller ve Katıldığı Uluslararası Programlar	34
1.4. ESERLERİ	35
1.4.1. Şiir Kitapları	35
1.4.2. Antolojileri	41
1.4.3. Nesir Yazıları	41

İKİNCİ BÖLÜM

BAHAETTİN KARAKOÇ'UN ŞİİRLERİNDE DİNİ UNSURLAR

2.1. İNANÇLA İLGİLİ MEFHURLAR.....	43
2.1.1. Allah.....	43
2.1.1.1. Bir / Ehad.....	45
2.1.1.2. Hüdâ	47
2.1.1.3. Kadîm	48
2.1.1.4. Mevlâ.....	49
2.1.1.5. Mutlak.....	50
2.1.1.6. Nakkâş-ı Ezeli.....	53
2.1.1.7. Rab / Rabbü'l-Âlemin	53
2.1.1.8. Sultan	55
2.1.1.9. Tanrı	57
2.1.1.10. Yaradan / Yaratan.....	58
2.1.2. Esmâ-i Hüsnâ	59
2.1.2.1. el-Adl.....	59
2.1.2.2. el-Alîm.....	61
2.1.2.3. el-Aziz	62
2.1.2.4. el-Bâ'is	63
2.1.2.5. el-Bâkî	65
2.1.2.6. el-Basîr	67
2.1.2.7. el-Gafûr.....	69
2.1.2.8. el-Hâdî	70
2.1.2.9. el-Hak	71
2.1.2.10. el-Hâlık	74
2.1.2.11. el-Hay / el-Kayyum / el-Hakem / el-Kuddüs.....	76
2.1.2.12. el-Kâdir.....	80
2.1.2.13. el-Kahhâr	82
2.1.2.14. el-Kerîm.....	84
2.1.2.15. el-Latîf	86
2.1.2.16. el-Mâlik / Mâlikü'l-Mülk	88
2.1.2.17. en-Nûr.....	90

2.1.2.18. er-Rahman / er-Rahîm	91
2.1.2.19. er-Rezzak	94
2.1.2.20. es-Samed.....	95
2.1.2.21. Vâhid-i Ehad.....	97
2.1.3. Melekler	99
2.2.3.1. Azrail	101
2.1.3.2. İsrâfil.....	104
2.1.3.3. Mikâil	107
2.1.3.4. Mûnker / Nekir	108
2.1.3.5. Hârût ile Mârût	110
2.1.4. Peygamberler.....	112
2.1.4.1. Hz. Muhammed	114
2.1.4.2. Hz. Âdem.....	122
2.1.4.3. Hz. Dâvûd.....	124
2.1.4.4. Hz. İbrahim.....	126
2.1.4.5. Hz. İsa.....	129
2.1.4.6. Hz. İsmail	132
2.1.4.7. Hz. Musa.....	134
2.1.4.8. Hz. Nuh.....	136
2.1.4.9. Hz. Süleyman	139
2.1.4.10. Hz. Yahyâ	141
2.1.4.11. Hz. Yakûb.....	143
2.1.4.12. Hz. Yusuf.....	145
2.1.4.13. Hz. Zekeriya	149
2.1.6. Kutsal Kitaplar	150
2.1.6.1. Tevrat.....	151
2.1.6.2. Zebur.....	152
2.1.6.3. İncil.....	153
2.1.6.4. Kur'ân-ı Kerîm / Furkan.....	155
2.1.7. Ahiret ile İlgili Mefhumlar	159
2.1.7.1. Ahiret / Ukba	159
2.1.7.2. Amel / Amel Defteri	160

2.1.7.3. A'raf	162
2.1.7.4. Cehennem	164
2.1.7.5. Cennet	166
2.1.7.6. Kıyamet	169
2.1.7.7. Mahşer	171
2.1.7.8. Sırat	172
2.1.8. Kader ve Kaza	174
2.2. İBADET İLE İLGİLİ MEFHURLAR	178
2.2.1. Oruç ile İlgili Mefhumlar	180
2.2.1.1. Oruç	180
2.2.1.2. Ramazan	182
2.2.1.3. Sahur	184
2.2.1.4. İftar	185
2.2.2. Namaz İle İlgili Mefhumlar	186
2.2.2.1. Namaz	186
2.2.2.2. Abdest	191
2.2.2.3. Cemaat	193
2.2.2.4. Dua	194
2.2.2.5. Ezan	197
2.2.2.6. Kamet	201
2.2.2.7. Kible	202
2.2.2.8. Kıyam	205
2.2.2.9. Namazgâh / Secdegâh / Seccade	206
2.2.2.10. Rükû	209
2.2.2.11. Secde	210
2.2.2.12. Tespih	213
2.2.3. Kelime-i Şehâdet	215
2.2.4. Hac ile İlgili Mefhumlar	216
2.2.4.1. Hac	216
2.2.4.2. Arafat	217
2.2.4.3. Hacer-i Esved	219
2.2.4.4. İhram	220

2.2.4.5. Kurban	221
2.2.4.6. Zemzem	222
2.3. SAHÂBÎLER	224
2.3.1. Hz. Ebûbekir.....	224
2.3.2. Hz. Ömer	225
2.3.3. Hz. Osman	226
2.3.4. Hz. Ali	227
2.3.4.1. Zülfikâr	229
2.3.5. Hz. Hamza.....	231
2.3.6. Hz. Hüseyin.....	233
2.3.7. Bilâl-i Habeşî.....	234
2.4. DİĞER ŞAHSİYETLER	236
2.4.1. Belkıs.....	236
2.4.2. Ebû Cehil.....	237
2.4.3. Ebû Leheb	239
2.4.4. Ebrehe.....	240
2.4.5. Firavun	241
2.4.6. Habil ile Kabil	243
2.4.7. Haccac-ı Zalim	245
2.4.8. Hz. Havvâ.....	247
2.4.9. Hızır.....	249
2.4.10. Lokman Hekim.....	251
2.4.11. Mervan	253
2.4.12. Meryem	254
2.4.13. Nemrut.....	256
2.4.14. Yezid	258
2.5. ÖLÜM İLE İLGİLİ MEFHURLAR	259
2.5.1. Ölüm / Ölü.....	259
2.5.2. Ecel.....	262
2.5.3. Kabir / Mezar	263
2.5.4. Kefen	264
2.5.5. Mezarlık	266

2.5.6. Musalla	268
2.5.7. Salâ	269
2.5.8. Tabut.....	270
2.5.9. Teneşir	272
2.6. DİĞER DİNİ KAVRAMLAR.....	272
2.6.1. Ayete'l-kürsî.....	272
2.6.2. Bezm-i Elest	273
2.6.3. Cin	275
2.6.4. Ebabil	277
2.6.5. Fâtiha / Elham	279
2.6.6. Günah	280
2.6.7. Haram	282
2.6.8. Helâl	283
2.6.9. İman.....	285
2.6.10. İslâm	287
2.6.11. Kelime-i Tevhid / Lâ İlâhe İllallâh.....	288
2.6.12. Levh-i Mahfûz.....	291
2.6.13. Küfür / Kâfir / İnkâr	292
2.6.14. Mümin	295
2.6.15. Müslüman.....	297
2.6.16. Sevap	298
2.6.17. Şehit.....	300
2.6.18. Şeytan / Nefs	301
2.6.19. Tövbe.....	304
2.7. CAMİ İLE İLGİLİ MEFHURLAR	306
2.7.1. Cami	306
2.7.1.1. Ulucami	308
2.7.2. İmam.....	310
2.7.3. Kubbe	311
2.7.4. Mabet.....	311
2.7.5. Minare	313
2.7.6. Müezzin.....	315

2.7.7. Şadırvan.....	317
2.8. MİRAC İLE İLGİLİ MEFHURLAR.....	318
2.8.1. Miraç	318
2.8.2. Burak	319
2.8.3. Hicret.....	321
2.8.4. Sidretü'l-Müntehâ	322
2.9. DİNÎ YER VE MEKÂNLAR İLE İLGİLİ MEFHURLAR.....	323
2.9.1. Bedir	323
2.9.2. Hayber	325
2.9.3. Hendek	326
2.9.4. Hira.....	327
2.9.5. Kâbe	328
2.9.6. Kerbelâ	330
2.9.7. Mekke / Medine	332
2.9.8. Mescid-i Aksâ	336
2.9.9. Türbe	337
2.9.10. Uhud.....	338
2.10. ÖNEMLİ GÜN VE GECELER.....	340
2.10.1. Bayram	340
2.10.2. Cuma	341
2.10.3. Regaib Gecesi.....	342
2.11. AYET ve HADİS İKTİBASLARI	343
2.11.1. Ayet İktibası	343
2.11.2. Hadis İktibası.....	352
2.12. ARAPÇA BAZI KAVRAMLAR	353
2.12.1. Allahuekber	353
2.12.2. Âmennâ / Âmennâ ve Saddaknâ	356
2.12.3. Âmin.....	357
2.12.4. Elhamdülillâh	359
2.12.5. İnşallah / Maşallah	360
2.12.6. Sübhânallâh / Fe Sübhânallâh	362
2.12.7. Vallâh Billâh	364

2.13. DİĞER DİNLER İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	366
2.13.1. Brahma / Brahman	366
2.13.2. Çan.....	367
2.13.3. Haç	368
2.13.4. Haham	369
2.13.5. Kilise	370
2.13.6. Kutsal Cuma.....	372
2.13.7. Put / Putperestlik	372
SONUÇ.....	375
KAYNAKLAR	378
ÖZGEÇMİŞ.....	403

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAHAETTİN KARAKOÇ'UN ŞİİRLERİNDE DİNÎ UNSURLAR

Fadime KARABIYIK KOTAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Reyhan KELEŞ

2021, 403 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Orhan BAŞARAN

Doç. Dr. Reyhan KELEŞ

Doç. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN

Küçük yaşta şiirle tanışan Bahaettin Karakoç, Anadolu'nun en önemli seslerinden biridir. Hayatı boyunca halkın sorunlarına sessiz kalamamış ve dinî ölçüleri de baz alarak milletin derdiyle dertlenmiş bir şairdir. Şiirleri, büyük bir camiaya hitap eden şairin etkisi yaşadığı dönemde ve ölümünden sonra da hissedilmiştir. Kendinden sonraki nesillere ilham olan önemli bir şair olarak Türk edebiyatında yer edinmiştir.

Çalışmamızda İslâmî geleneğe kendine yer edinmiş bir şair olan Karakoç için dinî ve millî duyguların ne denli önemli olduğunu göstermeye çalıştık. Dinî unsurlara oldukça fazla yer veren şairin şiirini bu açıdan incelemeye ve bu unsurların şiirine etkisini dile getirmeye çalıştık. Bu çalışmamızın amacı ise dinî unsurların Karakoç'un şiirlerinde ne denli yer aldığını tespit etmek ve dinî unsurların onun şiir dünyasına nasıl tesir ettiğini ortaya koymaktır.

Çalışmamız, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte din olgusuna ve din olgusunun şairler üzerindeki etkilerine değindik. Bu etkiden yola çıkarak İslâmî geleneğin etkisiyle şiir yazan önemli isimlerin ve bu çizgide devam eden Bahaettin Karakoç'un şiir poetikalarına yer verdik. Birinci bölümde ise Bahaettin Karakoç'un hayatına, edebî kişiliğine, şiir anlayışına ve eserlerine değindik. İkinci bölümde Bahaettin Karakoç'un eserlerinde geçen dinî unsurları örnekleriyle birlikte tahlil etmeye çalıştık. Çalışmamızı konuya genel bakışımızı ifade eden bir sonuçla bitirdik.

Anahtar Kelimeler: Bahaettin Karakoç, şiir, gelenek, dinî duygu, dinî unsurlar.

ABSTRACT**MASTER THESIS****RELIGIOUS ELEMENTS IN BHAETTIN KARAKOÇ'S POEMS****Fadime KARABIYIK KOTAN****Advisor: Assoc. Dr. Reyhan KELEŞ****2021, 403 pages****Jury: Prof. Dr. Orhan BAŞARAN****Assoc. Dr. Reyhan KELEŞ****Assoc. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN**

Bahaettin Karakoç, who met poetry at a young age, is one of the most important voices of Anatolia. He was a poet who could not remain silent to the problems of the people throughout his life and was concerned with the problems of the nation based on religious criteria. The influence of the poet, whose poems addressed a large community, was felt during his lifetime and after his death. He has taken a place in Turkish literature as an important poet who inspired generations to come.

In our study, we tried to show how important religious and national feelings are for Karakoç, a poet who has a place in the Islamic tradition. We tried to examine the poetry of the poet, who gave a great place to religious elements, and to express the effects of these elements on his poetry. The aim of this study is to determine the extent of religious elements in Karakoç's poems and to reveal how religious elements affect his poetry world.

Our study consists of an introduction and two parts. In the introduction, we touched on the phenomenon of religion and its effects on poets. Based on this influence, we have included poetry poetics of important names who wrote poems under the influence of Islamic tradition and Bahaettin Karakoç, who continues in this line. In the first part, we touched on Bahaettin Karakoç's life, literary personality, understanding of poetry and his works. In the second part, we tried to analyze the religious elements in Bahaettin Karakoç's works with examples. We finished our study with a result expressing our overview of the subject.

Keywords: Bahaettin Karakoç, poem, tradition, religious emotion, religious affair.

KISALTMALAR DİZİNİ

as	: Aleyhisselâm
b.	: Bin
BÇBK.	: Bir Çift Beyaz Kartal
BD.	: Beyaz Dilekçe
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
cc	: Celle Celaluhü
<i>DİA</i>	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
<i>EKEV</i>	: Erzincan Kültür ve Eğitim Vakfı
Hız.	: Hazreti
İÇAZ.	: İhlamlar Çiçek Açtığı Zaman
km.	: Kilometre
KS.	: Kar Sesi
m.	: Metre
M.	: Miladî
M.Ö.	: Milattan Önce
ö.	: Ölüm
s.	: Sayı
S.	: Seyran
sav	: Sallalahü Aleyhi vesellem
Üniv.	: Üniversite
vb.	: Ve benzeri
Y.	: Yıl
Yay.	: Yayınevi

ÖN SÖZ

1980 sonrası Türk şiirinde önemli bir yer edinen Bahaettin Karakoç, ilk şiirini 1942 yılında yazmış ve bundan sonra çeşitli dergi ve gazetelerde şiirleri yayımlanmış, ancak 1960 yılından önce yazdığı şiirlerini beğenmeyerek kitaplarına koymamıştır. Şiir yolunda izleyeceği yolu 1973 yılında yayımlanan *Seyran* kitabıyla belirlemiş ve bu dönemden sonra şiir dünyasına ve sanat dünyasına hem düşünceleriyle hem de şiirleriyle katkıda bulunmuştur.

Karakoç, yalnız bir şair değil aynı zamanda bir düşünce adamıdır. Her dönemde toplumun dertleriyle hemhâl olmuş, bunu yaparken de İslâmî çizgiden asla ayrılmamıştır. Güçlü bir gözlem gücüne sahip olan şair, çevresine ve içinde yaşadığı topluma da duyarlı bir şair olarak şiirlerini dinî ve millî bir duyarlılıkla yazmıştır.

Din olgusu, inanma ihtiyacından doğmaktadır. İnsanoğlu yaşadığı evrende yaratılmış her şeye sebepler ararken veya doğal olayların nedenlerini araştırırken din olgusuyla karşı karşıya kalmıştır. Çünkü din olgusu, bireylerin içindeki manevî boşluğu dolduran ve onları bu anlamda doyuran bir olgudur. Ancak her insanın dini algılaması ve özümsemesi farklıdır. Bu farklılıkların altında her bireyin farklı bir özde yaratılmış olması yatmaktadır. Buna rağmen din olgusu pek çok şair için esin kaynağı olmuştur. Mutaassıp bir ailede yetiştiğini hem söyleşilerinde hem de şiirlerinde vurgulayan Bahaettin Karakoç için din, hayatının merkezinde ve karakterine yön veren bir olgudur. 1980 sonrası Türk şiirinin en önemli temsilcileri arasında olan şairin şiirlerinin en önemli kaynağını din ve dinî unsurlar oluşturmuştur. Bunun yanında şairin millî duygularla da beslendiğini ve şiirlerinde dinî ve millî unsurları en güzel şekilde harmanladığını söylemek mümkündür.

Bu çalışmamızın genel amacı Bahaettin Karakoç'un şiirlerinde dinî unsurların ne denli yer aldığını ve nasıl işlendiğini belirlemektir. Bahaettin Karakoç ile ilgili çalışmamızı hazırlarken terminoloji, kavramların işlenişi ve yöntem olarak M. Nejat Sefercioğlu'nun *Nev'i Divanının Tahilili* adlı eserden ilham alarak hareket ettik. Ayrıca şair hakkında yazılmış olan kitap ve makaleler ile yapılmış mülakatlardan istifade ettik.

İki bölümden oluşan çalışmamızın giriş bölümünde din olgusundan ve insanlık tarihindeki öneminden bahsederek söze başladık. Din olgusunun bahsinden sonra Türk edebiyatında İslâmiyet'in etkisine ve İslâmî etkiyle şiir yazar ve yaşadığı dönemde ve sonrasında büyük etki bırakan Mehmet Akif Ersoy, Yahya Kemal, Necip Fazıl ve Sezai

Karakoç gibi isimlerden bahsettik. Şiirlerinde İslâmî geleneğin etkilerine yer verdiğimiz bu isimlerin ardından ve izinden yürüdüğümüzü düşünerek Bahaettin Karakoç'un İslâmî gelenekle olan bağına değindik.

Çalışmamızın birinci bölümünde Bahaettin Karakoç'un çocukluğuna, gençliğine memuriyetine ve aile hayatına, şiir yolculuğuna ve şiirini etkileyen unsurlara değindik. Yaşadığı coğrafya ile adeta bütünleşen şairin doğduğu yerin hayatı üzerindeki etkisine değindik.

İkinci bölümde ise Bahaettin Karakoç'un şiirlerinde yer alan dinî unsurları incelerken ölümünden sonra Nar Yayınları tarafından *Seyran*, *Kar Sesi*, *Bir Çift Beyaz Kartal*, *Beyaz Dilekçe*, *Ihlamurlar Çiçek Açtığı Zaman* adlarıyla beş kitapta toplanan eserlerini baz aldık. Bu eserlerde yer alan dinî kavramlar tek tek tespit edilmiştir. Bu kavramlar, konularına göre tasnif edilerek tahlil yoluna gidilmiştir. Tahlil yapılırken konumuzla ilgili makalelerden, temel başvuru kitaplarından ve tasavvuf sözlüklerinden faydalanılmıştır. Ayrıca ele alınan kavram, şiir içerisinde koyu renkle gösterilmiş, metnin adresi ve sayfa numarası parantez içerisinde belirtilmiştir. Dörtlük veya beyitlerle yazılan şiirlerde kavramın geçtiği kısmın tamamına yer verilirken, serbest tarzda yazılan şiirlerde ise şiirin tamamı değil, anlam bütünlüğünü bozmayacak şekilde kavramın geçtiği bölüm alınmıştır. Aynı kavramın yer aldığı şiirler içerisinde seçilen örnekler verilmiş olup ayrıca anlamca yakın ve aynı şiirde kullanılan kavramlar bir arada maddelendirilerek tekrara düşülmekten kaçınılmıştır.

Tezimizin kapsamı, dinî kavramlardan yola çıkarak din olgusunun şair üzerindeki tesirini ortaya koymak ve bunu şiirlerine nasıl yansıttığını incelemektir. Çünkü insanlık yaratıldığından beri var olan dinî duygular, ilk dönemlerden günümüze kadar pek çok şaire ilham kaynağı olmuştur. Nitekim Bahaettin Karakoç'un şiirlerinde de bu etki kaçınılmazdır. Bu sebeple şair, şiirleriyle toplumun çoğunluğuna hitap etmekte hatta bir şekilde onların sözcülüğünü yapmaktadır. Biz de bu sözcülüğü örneklerle delillendirmek çabasıyla yola çıktık.

Çalışmalarım boyunca benden kaynaklarını, zamanını ve yol gösterici fikirlerini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Reyhan KELEŞ'e, tezi hazırlama sürecinde benden ilgi ve desteğini esirgemeyen sevgili eşim Yusuf KOTAN'a ve bu süreçte çoğu kez ihmal

ettiğim ama küçük yaşlarına rağmen beni anlayan kuzularım Nermin Efsa ve Göktürk Kaan'a özellikle teşekkür ediyorum.

Erzurum – 2021

Fadime KARABIYIK KOTAN

GİRİŞ

İnsanoğlu, düşünen ve düşündüğünü paylaşan sosyal bir varlıktır. Var olduğu gündən beri inanma ihtiyacı hissetmiş ve inancını başka varlıklarla paylaşmıştır. Bu inanma ihtiyacı, insanı arayışa sürüklemiş ve dolayısıyla günümüze gelene kadar pek çok farklı dinî inanış oluşmuş ve farklı din tanımlamaları yapılmıştır.

Max Müller, din olgusunu “Sınırsız olanın (infinite) çeşitli isimler ve görünüşler altında kavranmasını sağlayan, his ve akıldan bağımsız, zihnî bir meleke veya temayüldür.” şeklinde tanımlar. Bir başka deyişle din, sınırsız olanın kavranmasını sağlayan bir meleke ya da bir inanç yeteneğidir.¹ Bu tanımlamada “sınırsız” kavramı dikkat çekmektedir. Sınırsız, kutsal olanı ifade eder ve insanoğlunun akli bunu algılamak için bir ömür bu fikrin arkasından gider.

İnanma ihtiyacı, din olgusunu ortaya çıkarmıştır ve herhangi bir inancı benimseyen insanoğlu, inancı ve kültürü doğrultusunda da kendi edebiyatını oluşturmuştur. Başlangıçta göçebe bir yaşam şekline sahip olan Türk milletinin edebiyatının oluşmasında hem yaşam şekli hem de inancı her dönemde etkili olmuştur.

Muallim Naci, şiiri ‘beliğ söz’ ifadesiyle tarif ederek Tahirü’l-Mevlevî ile ortak görüş bildirmektedir çünkü ona göre şiir için aslolan sözün edebî olmasıdır. Manzûm ya da nesir olması fark etmez. Şiire manzûm denmesi örften kaynaklanmaktadır. Eski şiir tanımlarının sentezini yapan Doğan Aksan ise şiiri; “Gerek içerik ve öz gerekse söze dönüştürme, sunuluş açısından özgün, etkilemeye, duygulandırmaya yönelik, yaratı niteliği taşıyan bir söz sanatı ürünü” olarak tanımlamaktadır. Çağlar boyunca, her ülkede edebiyat tarihçileri, yazarlar, düşünürler, şiirin ne olduğunu ne olmadığını, tanımını, içeriğini ve ses yapısını açıklamaya ve onu tanımlamaya çalışmıştır. Eğer yalnızca bu konuda söylenenler bir araya getirilse ciltler dolusu kitap oluşturabilir.²

Türk edebiyatının bilinen ilk metinleri Yenisey Mezar Taşları ve Orhun Abideleri’nde görüldüğü gibi, her ne kadar nesir ile başlasa da bunlara paralel olarak gelen ve bu âbidelerden çok öncelere dayanan bir şiir geleneği vardır. Kamlar, baksılar

¹ İbrahim Ethem Karataş, “Max Müller’e Göre Dinin Ortaya Çıkış Sürecinde Sınırsız (Kutsal) Fikri”, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 64.

² Abdulkadir Erkal, *17. Yüzyıl Divan Şiiri Poetikası (Yayımlanmış Doktora Tezi)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2009, 36.

(bahşı), ozanlar tarihi bilinmeyen bir zamandan beri bu geleneği devam ettirmişler, yüzyıllar aşırı bir zaman içinde ellerinde sazları; kopuz vs. ile halkın önünde şiirler söylemişler ve tarih içinde akıp gelmişlerdir. Türk edebiyatında şiir onlarla başlamış, daha sonraları Türk milletinin girdiği din ve medeniyet dairelerinde çeşitlenerek varlığını devam ettirmiştir.³

Türk şiir tarihine baktığımızda Türk şiirinin ilk örneklerinin dinî merasimlerde söylenen şiirler olduğu görülür. Türk şiirinin ilk örnekleri Mani ve Uygur alfabeleriyle yazılmıştır. Bu şiirlerin konusunu, dinî metinler, tövbe duaları ve hikâyeler oluşturmaktadır. Maniheist Uygurlardan kalma sekiz şiirin üçü ilahi, ikisi övgü, biri ölüm, biri cehennem tasviri ve biri de “bir aşk-sevgi” şiiridir. İslâmiyet’ten önceki Türk şiirinde dinî içerikli şiirlerin örneklerine bolca rastlanır.”⁴ Ayrıca “İslâmiyet öncesi Türk toplumlarında ozan, şaman, kam, baksı ya da bahşı olarak adlandırılan şair, aynı zamanda ruhani yönleri de olan sahir, musikişinas, din adamı ve hekim idi. Bu bakımdan da halk arasında hürmet gören insanlardı. Dinî şöenlerde musiki eşliğinde söyledikleri şiirler ve icra ettikleri rakslarla, bir yandan toplumu manevî bir atmosfere taşıırken, bir yandan da dinî telkin ve irşat hizmetlerini yerine getirmekteydiler.”⁵

Din anlayışı, toplumların edebiyatlarına yön veren en önemli unsurlardandır. Her edebî eser, toplumların veya özelde eser sahiplerinin inanışlarından izler taşır. Bu gelenek, yukarıdaki alıntılardan anlaşıldığı üzere Türk kültüründe de değişmemiştir. Türklerin İslâmiyet’i kabul etmesiyle beraber pek çok edebî tür ve şekil Türk edebiyatına girmiş ve edebiyatımızın akışına yön vermiştir.

İslâmî kültür çevresinde teşekkül etmesi sebebiyle divan şiiri dinî bir karakter gösterir. Ancak bu özellik, divan şiirinin dinî bir edebiyat şeklinde algılanmasını ve bundan hareketle sanat değerinden uzak kabul edilmesini gerektirmez. Tekke edebiyatı yani dinî, tasavvufî karakterli ve çok defa didaktik şiir bir tarafa bırakılırsa bir şairin divanında doğrudan doğruya dinî özellik taşıyan şiirler tevhit, münâcât, na‘t gibi birkaç kasideyle sınırlı kalır. Bunun dışında divan edebiyatının en muteber ve sayıca en yaygın

³ Kemal Yavuz, “Türk Edebiyatında Şiir ve İlk Şiir Meclisleri”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 24, 2014, 131.

⁴ Kemal Timur, “Tanzimat Dönemi Türk Romanında Din Duygusu ve İnançlar”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4 /1-II Winter 2009, 2094.

⁵ Melek Kahraman Dikmen, *Klasik Türk Şiirinde Dinî-Tasavvufî ve Dindışı (Profane) Şiir Tasnifinin İncelenmesi ve Şeyhülislam Yahya Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2004, 7.

biçimi olan gazel daha çok din dışı (lâdinî, profan) konuları içerir. Ancak din bu şiirin ana unsuru ve önemli bir estetik öğesidir. Konu ister methiye ister aşk isterse şarap veya tabiat olsun şair çağrışım psikolojisinden yola çıkıp bazan çok bilinen mazmunları, bazen de Doğu ve İslâm kültürünün daha az bilinen kaynakları kullanılır. Böylece konu dinî olmasa da Kur'ân-ı Kerîm, hadis, fıkıh, akaid, siyer, İslâm tarihi ve coğrafyası, İslâm kültür ve yaşayışı etrafında sonradan teşekkül eden örf ve âdetler, hatta yanlış da olsa aynı kültürün başka kültürlerle birleşmesinin ürünü sayılan bâtinî ilimler şiirin arka planındaki kaynağını meydana getirir. Bu durum, dinî ve tasavvufî hayata yakın şairlerde olduğu kadar meselâ Nedîm gibi havai mizaçlı şairlerde de böyledir. Divan şiirinin yalnız arka plan kültürünün değil poetikasının esası da dinden kaynaklanır. İslâm dünyasında fesahat ve belâgatta aşılmaz bir zirve kabul edilen Kur'ân-ı Kerîm'in nazmı, ifadede mükemmelliğinin örneği olarak şairin zihninde bir pusula gibidir.⁶ Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm, her dönemde şairlerimize ilham kaynağı olmuş ve dinî perspektifle şiir yazan pek çok şair de din kaynağı olarak şiirlerinin temelini Kur'ân-ı Kerîm'i oturtmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Batı medeniyeti karşısında uğradığı yenilgilerin birinci nedeni, dine dayalı devlet yapısı ve toplum hayatı görülmüştür. Aydınlar tarafından da kuvvetle sahip çıkılan bu görüşün etkisiyle Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ve Cumhuriyet döneminde geri kalmışlığın baş sorumlusu olarak görülen İslâmî düşünce, aydınlar ve devlet adamları arasında da kendine yer bulur. Osmanlı aydınları, Müslümanlıktan uzaklaşıp Batı'ya yaklaştıkça çağı yakalamanın mümkün olacağına inanırlar. Bu yüzden Müslümanlıktan kaçış, o yılların genel bir özelliği olarak karşımıza çıkar.⁷

Cumhuriyet dönemi Türk şiiri, genel olarak II. Meşrutiyet dönemi Türk şiirinin bir devamıdır. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin alt yapısı, Meşrutiyet döneminde atılmıştır. Kısa fakat çok verimli olan bu yıllarda Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Mehmet Akif ve Faruk Nafiz gibi Türk şiirinin unutulmayacak isimleri yetişmiştir. Bu usta şairlerimiz ve bunlardan sonra gelen diğerleri Cumhuriyet

⁶ M. Orhan Okay, Alim Kahraman, "Şiir", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIX, 158.

⁷ Muzaffer Çandır, "İslâmî Duyarlılığın Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Yansımaları (192-1950)", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), Manisa 2011, 166.

dönemi Türk şiirinin şekillenmesinde önemli görevler üstlenmişler ve etkilerini devam ettirmişlerdir.⁸

Meşrutiyet döneminde yetişip, etkisini Cumhuriyet döneminde de devam ettiren en önemli şairlerden biri hiç şüphesiz ki Mehmet Âkif'tir. “Millî Mücadele’yi kalemini ve hitabet dilini etkili bir şekilde kullanarak destekleyen, Türk milletine İstiklâl Marşı’nı kazandıran Mehmet Akif Ersoy, İslâmî ve ahlâkî değerlerle yüklü şiirleri ile “millet-i merhûme”yi uyandırmayı amaçlamıştır. Sağlam kültürel ve edebî altyapısıyla “sanat toplum içindir” ilkesinden hareket ederek aruz veznini ustalıklı Türkçeye uyguladığı şiirlerinde pek çok konuyu kendine özgü değişik üsluplarla ele almış, halkın konuştuğu dille gerçekçi manzûm hikâyeler yazmıştır. İlme de din kadar inanan Âkif, Türk milletinin “millî şairi” ve “İstiklâl Marşı şairi” olarak şöhret kazanmıştır. *Safahat* adlı kitabında toplanan şiirleri, sanat, edebiyat ve eleştiri konularında yazdığı makaleleri ile özlediği bir edebiyata işaretlerde bulunduğu için 1960’lardan sonra oluşacak Yeni İslâmî Akım’ın öncü şahsiyeti olarak kabul görmüştür.”⁹

Mehmet Akif, referansı öncelikle ayet ve hadis olan bir şiir anlayışının temsilcisidir. Millî edebiyat duyarlılığıyla kalem oynatmış; şairliğini kartvizit olarak değil örtü olarak kullanmış, “toplumun var veya yok olma savaşını şairlikten önde tutmuş”, “batmakta olan bir toplumu kurtarmanın çığlığı, sesi, öfkesi, yalvarışı ve direnişi” olmuş bir imzadır. Şiiri kutsallara bağlılığın ifade aracı olarak görmüş; içinde yaşadığı ve vicdanı olmayı tercih ettiği toplumun hastalıklarına tanı koyma ve tedavi önerme amacıyla şiir yazmıştır. Poetikasında şair için biçtiği rolü hayatında eksiksiz oynamış, şiire yüklediği işlevi de eserlerinde cömertçe yansıtmıştır.¹⁰

Mehmet Akif Ersoy, halk tarafından her ne kadar şair olarak tanınmış olsa da aslında o, aynı zamanda bir din bilim adamıdır. Çünkü o, şiirlerinde ayetlere yer verdiği gibi, millî mücadele yıllarında İstanbul’un Beyazıt, Fatih ve Süleymaniye camileri, Balıkesir’in Zağanos Paşa Camii, Kastamonu’nun Nasrullah Camii ve başka pek çok camide verdiği vaazlarda, hep ayetlerle insanları eğitmeye, onlara birlik, beraberlik, sabır,

⁸ Çandır, 170-174.

⁹ Âdem Çalışkan, “Ana Çizgileriyle Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Teorik Bir Yaklaşım (1923-1960)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), Winter 2010, 148.

¹⁰ Tacetin Şimşek, “Mehmed Âkif’in Poetikası”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [Taed]*, 53, Erzurum 2015, 119.

azim ve irade ruhunu vermeye çalışmıştır.”¹¹ “Hayatı boyunca dine, imana ve Kur’ân’a büyük önem veren Akif, şiirlerinin kaynağını Kur’ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflere dayandırmıştır. Aynı zamanda dinî ve ahlâkî yaşam tarzı şairin şiirlerinin ve yazılarının temelini oluşturmuştur. Safahat’ın üçüncü kitabına “*Hakkın Sesleri*” adını vermesi; Akif’in, ayet ve hadislere olan düşkünlüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü Akif, bu tarz şiirlerinde Kur’ân ayetlerinden ve Hz. Peygamber’in mübarek sözlerinden çıkardığı yüksek ibretleri, ahlâk ve cemiyet düsturlarını şiirleştirmiş, içinde yaşadığı buhranlı günlerin dert ve problemlerine Kur’ân ve hadisin ışığında çözüm ve çareler bulmaya çalışmıştır.¹²

Meşrutiyet döneminde yetişen Türk şiirinin mümtaz şahsiyetlerinden birisi de Yahya Kemal Beyatlı’dır. 1903 yılında on dokuz yaşında Paris’e firar eden Yahya Kemal, 1911 yılında muhafazakâr bir milliyetçi olarak Türkiye’ye döner. Fransız milliyetçi fikir adamlarının düşünceleri, onu kendi milletinin tarihi, coğrafyası ve kültürü üzerinde düşünmeye sevk eder.”¹³ Yahya Kemal, tarih ile coğrafya ve millet arasında bir ilişki kurarak Türk tarihine Türkçülerden farklı bir açıdan bakar. Şiirde dil ahengine ve mükemmelliğe önem veren Yahya Kemal, “deruni ahenk” dediği Türkçenin öz sesini bulur ve bu yönüyle birçok şairi etkisi altına alır.¹⁴

Yahya Kemal’i çağdaşlarından ayırarak büyük bir şair yapan kendisinden önceki çeşitli edebî yöneliş ve toplulukların yaptığını yapmayarak özgün bir yol izlemesidir. Geleneği yıkmadan, saldırmadan, onu yeni bir nefha ile işleyerek yapmıştır bunu. Aruzdan ve eski edebiyattan vazgeçmeyişi üzerine Ziya Gökalp’in “Harabîsin, harabâtî değilsin / Kökün mâzidedir, âfî değilsin!” şeklindeki tenkidine verdiği şu cevabî mısraları öz suyunu gelenekten alan bir anlayış ve arayışa sahip olduğunu göstermektedir: “Ne harabî ne harabâtîyim / Kökü mâzide olan âfîyim!”¹⁵

¹¹ Nurettin Turgay, “Mehmet Akif Ersoy’un Şiirlerinde Kur’ân Etkisi ve Din Yoluyla İrşat”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(2), 2012, 29.

¹² Süleyman Toprak, *Akif’in İmanı, Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy’a Armağan*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1986, 101.

¹³ Mehmet Kaplan, “Yahya Kemal ve Şiir Sanatı”, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, 271.

¹⁴ Secaattin Tural, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Din Duygusu*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, 34.

¹⁵ Selçuk Çıkla, “Her Yönüyle Yahya Kemal’in Şiiri”, Prof. Dr. Mustafa Özbalcı Armağanı, Birleşik Kitabevi, Ankara, 2008, 126.

Yahya Kemal, Paris'in hür havası içinde zaman zaman sosyalizme, komünizme hatta anarşizme yaklaşmış olsa da bu etkiden uzaklaşıp kendi kültürel değerlerine bağlı kalmayı başarmıştır. Yahya Kemal'in, 1903-1912 yılları arasında Paris'in bütün yaşayan şair ve düşünürlerinin etkisinde kaldığı halde kendi kültürüne yabancılaşmaması takdir edilmesi gereken bir husustur. O, bu yönüyle Batılılaşma sürecinde binlerce aydının, batının özünü değil posasını almasının aksine, batının posasını atıp özünü alabilmiştir. Bu özler onu daima olgunlaştırarak millî ve manevî değerlerine daha çok yaklaştırmıştır.¹⁶

İslâmî geleneğin önemli temsilcilerinden biri olan ve “Sultanü’ş-Şuara” olarak şöhret kazanan Necip Fazıl Kısakürek (Ö. 1983), Türk şiirinin gelmiş geçmiş en büyük şairlerindedir. Annesinin isteğiyle on iki yaşında şiir yazmaya başlayan Kısakürek, Cumhuriyet devri Türk şiirinde gerek düşünce dünyası gerekse şiir anlayışı bakımından kendi ekolünü yaratmış bir isimdir.¹⁷

Necip Fazıl'ın şiirini iki dönemde incelemek mümkündür. Şair, 1934 yılından önce yazdığı şiirlerinde sosyal konulardan çok ferdî konulara ağırlık vermiştir. Abdülhakîm Arvâsî ile tanışmasından sonra başlayan ikinci dönemde şair, bir fikir krizi yaşar; bundan sonraki şiirlerinde Orhan Okay'ın tespitiyle “dinî-mistik bir eğilim”in ağırlığı hissedilir. Necip Fazıl'da “şiiri ‘ulvî kıymetler’e adama” şeklinde yansıyan bu durum, şairin eserlerini İslâmî değerlerin yönlendirmesiyle yazmasını sağlar. Bundan sonra fikir ve varoluş çilesi, Ramazan Kaplan'ın ifadesiyle “insanoğlunun düşünce ve ruh dünyasındaki değişim anaforu” olan şiirlerinin ana dokusunu oluşturmuştur. Çünkü o, önceki dönemlere ait içsel problemlerini büyük ölçüde halletmiş ve dikkatini dış dünyaya vererek toplumsal konulara yönelmiştir. Necip Fazıl, artık şiirini kendi ideolojisinin emrine vererek dinî inançlarının yönlendirmesiyle toplum sorunlarını merkeze alan bir sanat anlayışının öncüsü olmuştur.¹⁸

Edebiyat-gelenek ilişkisi iki boyutta ele alınır. Bunlardan birincisi, geçmişten bugüne ve geleceğe aktarılacak olan yazılı eserler ile o eserlerde yer alan ortak zevk ve kültürel mirastır. İkincisi ise, toplumun Modernizmin etkisiyle maruz kaldığı kültürel farklılaşmaya ya da üst kimlik kültürlerle etkileşimi sonucu içine çekildiği

¹⁶ Çıkla, 134.

¹⁷ Âdem Çalışkan, “Ana Çizgileriyle Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Teorik Bir Yaklaşım (1923-1960)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), Winter 2010, 152.

¹⁸ Kemal Erol, “Necip Fazıl'ın Şiirinde Toplumsal ve Kültürel Dejenerasyon”, *Adam Akademi*, 8(1), 2018, 63.

yabancılaşmaya ayna tutmasıdır. Şiir, roman ve hikâye gibi yazın türleri, toplumun tarihî süreç içerisinde geçirdiği değişim dönüşüm evrelerini sebep ve sonuçlarıyla birlikte kayıt altına alan hafızasıdır. Batı medeniyetinin örnek alındığı yenileşme sürecinde kaybettiği değerleri ve aile kurumunda yaşadığı yozlaşmayı gözler önüne seren manzumeler yazan Kısakürek, Türk edebiyatında toplumun hafızasına ayna tutmuştur.¹⁹

Necip Fazıl'a göre günümüz aile yapısı, Türk-İslâm kültürüne ait olmanın aksine Tanzimat ile birlikte başlayan yanlış Batılılaşmanın melez bir ürünüdür. Şair, kendi ifadesiyle bu “şımarıklık” ve “züppelik nesli”nin oluşturduğu “aile” yapısına karşın, Osmanlı kültürünün özelliklerini taşıyan, bünyesinde millî-manevî değerleri barındıran, ananevî ama özülle uyumlu yeniliklere açık ideal bir aile kurumundan ve toplumsal yapıdan yanadır.²⁰

İslâmî gelenek içerisinde Mehmet Akif ve Necip Fazıl çizgisini izleyen ve bu isimlerden derinlemesine etkilenen bir diğer isim de Sezai Karakoç'tur. Karakoç'un ilk şiiri 'Sabır', 1950 yılında *Büyük Doğu*'da yayımlanarak şairin sanat hayatı başlamıştır. Türk Edebiyatına dâhili İkinci Yeni şairleri ile birlikte olduğu için onlarla birlikte anılmıştır, ancak dünya görüşü açısından onlardan bütünüyle ayrıdır. İkinci Yeni şiirinin imkânlarından yararlanarak şiire başlamasına rağmen süreç içerisinde kendine özgü bir şiir kâinatı oluşturmuştur.²¹

Tarihsel kökenlerini asla ötelemeyen Karakoç, poetikasını modern bir İslâm dervişi gibi oluşturmuş ve zaman içinde yavaş yavaş özgün şiirini oluşturmuştur. Sezai Karakoç'un şiirini ve bu şiiri oluşturan unsurları sadece onun düşünce yapısıyla açıklamak mümkün değildir. Şiirinin dil özellikleri de ayrı bir belge niteliğindedir. İkinci Yeni şiir hareketinde yer alan şairlerin birbirinden ayrılan bazı özelliklerini göz önüne alınca Karakoç'un şiir anlayışının bu noktada ne kadar önemli olduğunu görürüz. Öncelikli olarak Karakoç, kullandığı şiir dilinde Ece Ayhan, İlhan Berk ve zaman zaman bu isimlere katılan Edip Cansever gibi, anlamı şiirin içinden tamamen çıkarmaz. Şiiri, bir mantık saçmalığı olarak gören Edip Cansever'in tavrını da şairde bulamayız. Bu tavrına rağmen şiirinin kolayca anlaşılabilen bir yapıda olmadığı gerçeğini ortaya koymalıyız. Onun şiiri, kolay anlaşılmanın ötesinde, okuyucuya görev ve sorumluluk verir. Şiirde

¹⁹ Erol, 66.

²⁰ Erol, 79.

²¹ Çalışkan, 183-184.

aklın önemsiz olması gibi bir yaklaşımdan uzak duran şair, akla önem verir, aklın tamamen dışlandığı otomatik bir anlayışla şiir kaleme almaz.²²

İkinci Yeni içinde geleneği derinlemesine kavrayan Sezai Karakoç, geleneğin diriltilmesini poetikasının ana amacı hâline getirmiş ve bunu verdiği başarılı örneklerle kanıtlamıştır. Şiirini sağlam bir metafizik zemine oturtan Karakoç gerek dünya görüşü gerek sanat anlayışıyla geleneğin içinde yaşamış ve onu yaşatmaya çalışmıştır. Dolayısıyla Karakoç için Akif'in özüyle Necip Fazıl'ın sözünü şiirinde birleştirmiştir, denilebilir. İslâmî söylem şiirlerinde kendini hissettirir ve onun duruşunda kendisinden sonrakilere güven veren bir sağlamlık vardır. Bunun için 1980 sonrasının hareketli şiir ortamında önemli bir konuma sahip olan Cahit Zarifoğlu, Erdem Bayazıt, Ebûbekir Eroğlu, İsmet Özel ve Nurullah Genç üzerinde etkisi oldukça hissedilir. O, İkinci Yeni'nin gerçeküstücülerden aldığı şiir tekniklerini, bu yeni kuşağa öğretmek İslâmî söylemin, bundan sonraki süreçte daha cazip bir görünüm kazanmasını sağlamıştır.²³

İslâmî gelenek içerisinde yer edinen ve İslâmî geleneğin izinden gelen en önemli isimlerden biri de Bahaettin Karakoç'tur. Şiirle ilgilenerek ona yönelen şairin ilk şiiri "Cela Köyü", 1942 yılında *Yurt Gazetesi*'nde yayımlandığında henüz 12 yaşındaydı. Halk şiirinin benimsenip yaşatıldığı topraklarda büyüdüğü için başlangıçta hece ölçüsüyle yazmayı esas almıştır. 1960 yılından önce çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanan şiirlerini beğenmeyip kitaplarına koymuştur. Şiir yolculuğunun güzergâhını, 1973 yılında yayımlanan *Seyran* kitabında belirlediği söylenebilir. Sanatının olgunluk döneminde serbest ölçüyle modern şiirler yazmaya yönelerek dili ustalıkla kullanmıştır. Hatırda kalıcı, duygu ve düşünce yüklü, sanat değeri yüksek şiirleriyle üne kavuşmuştur. Edebiyat dünyamızda kendisine Beyaz Kartal, Türk Şiirinin Dede Korkut'u ve Türk Şiirinin Türkmen Dervîşi gibi unvanlar verilmiştir. Âşık tarzı şiirlerinde "Ekinözülü Rahmanî", "Erzinli Gezgin Ozan", "Özer Semercioğlu"; bazı şiirlerinde "Karakoç"; düzyazılarında ise "Said Yaylalı", "Baha Deliormanlı" mahlas ve takma adlarını kullanmıştır.²⁴

Sanatçı karakteri dolayısıyla hiçbir oluşuma övgüler yağdırmamış, bildiği doğruları, gördüğü yanlışları söylemiş fakat günübürlük sosyal ve siyasi konuları ve

²² Davut Bayraklı, <http://www.edebifikir.com/poetika/sezai-karakocun-poetikasi-1.html> (Erişim Tarihi: 20.11.2020)

²³ Yusuf Kotan, *Nurullah Genç'in Şiirlerinde O'nun İzleri*, Tevafuk Yayınları, İstanbul 2018, 25.

²⁴ https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2019/01/21_Nail_Tan_-yitirdiklerimiz.pdf (Erişim Tarihi: 20.11.2020)

düşünceleri sanatından uzak tutmuştur. Şiirlerini siyasetin ve ideolojinin emrine vermemiş, sloganik ifadelerden hep uzak durmuştur. Bu konuların şiirle değil, makalelerle, köşe yazılarıyla ifade edilmesi gerektiğini savunmuştur. Öfkelerini sözleri ve yazılarıyla, muhabbetini şiirleriyle ifade etmiştir.²⁵ Sanatçının karakteri ve dik duruşu hiçbir olay karşısında değişmemiş ve bu durum onun özgün şiir dünyasını oluşturmuştur.

Bahaettin Karakoç'un şiiri sezgi, bilgi ve irfan çizgisinde, Türk-İslâm tarihinin ve medeniyetinin ruhunu yansıtan, bilgelik makamından okuyucuya seslenen, zengin telmihlerle yüklü, sesleri uyumlu, coşkulu ve lirik bir dünyadır.²⁶ Kendine özgü imge dünyası ve tavrıyla Türk şiirinde kendine sağlam bir yer edinen şairin, kendinden sonraki şairlere ilham kaynağı olacağını söylemek yanlış olmaz.

²⁵ Ramazan Avcı, "Beyaz Kartalın Ardından", *Alkış Dergisi*, S. 103, Ocak-Şubat 2019, 5.

²⁶ Tacettin Şimşek, "Sürgün Vezir'in Telmih Dünyası", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Erzsosder)*, IX- II: 1 -10, 2016, 10.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAHAETTİN KARAKOÇ

1.1. HAYATI

Bahaettin Karakoç, 1930 yılında Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinin Cela köyünde doğmuştur. Karakoç'un dedeleri, köyün ileri gelenlerindedir. Babasının babasına Balcı Fakı derlermiş. Osmanlı'dan beri babasının sülalesi Karakoçlar diye anılmakta olup dedesine Balcı Fakı denildiği gibi, Kara Fakih Mehmet de denilmiştir. Anasının babası ise Osman Efendi diye anılmıştır. Bu sülalenin unvanı ise Kafalar'dır. Osman Efendi, fakiri fukarayı gözeten biriymiş. Askerliğinin bir kısmını, Gazi Osman Paşa ile beraber Plevne'de yapmıştır. Hem Osman Efendi hem de Balcı Fakih, devrinin ilim sahibi kişileri olarak anılmış.

Babasının adı Ümmet'tir. Âlim ve şair bir kişidir Ümmet Karakoç. Yüzlerce talebe okutmuş, hafızlar yetiştirmiştir. Aynı zamanda Nakşibendi tarikatına mensup olan babası, doğduğunda oğlunun adını Bahaettin koymuştur. Bu isim, halk dilinde Bahattin olmuş; nüfusta eski yazıdan yeni yazıya aktarırken de Bahaettin olmuştur. “Babam anamla 40 altın başlık parası ile evlenmiştir. İki kızları, beş de oğulları olur. Kızlar ölür. Babam, geçimini, demiryollarında taşeronluk yaparak temin ederdi”²⁷ demiş Karakoç 04.06.1995 tarihinde Mehmet Narlı'nın yaptığı mülakatta.

Karakoç'un babası köyün muhtarı olup köye ilkokulu açan kişi de kendisidir. O yıllarda yayınlanan *Cumhuriyet*'i, Halkevlerinin çıkardığı *Ülke* dergisini takip etmektedir. Çocuklarına Battal Gazi, Hz. Ali kıssaları anlatan Ümmet Efendi, inatçı kişiliğiyle köyde ilkokul açılana kadar mücadele etmiştir. Annesi Fatma Hanım, okuryazar değildir ama Karakoç'un deyişiyle, “irfan sahibi, disiplinli, işbilir bir Osmanlı kadını”dır.²⁸

Bahaettin Karakoç, evli ve dokuz çocuk babasıdır. Çocuklarının hepsi üniversite mezunudur. Beş oğlu, dört kızı olan şairin en büyük oğlu Enver Karakoç, mimardır. Aynı

²⁷ Mehmet, Narlı, *1950 Sonrası Türk Şiirinde Bahaettin Karakoç* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), K.S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 1996, 30.

²⁸ Narlı, 31.

zamanda bir fotoğraf sanatçısı olan Enver Karakoç, yayınevlerine kapak tasarımları da hazırlamaktadır. İkinci oğlu Oğuz, matematik öğretmenidir. Üçüncü oğlu Çetin (Serhat), orman mühendisi olarak çalışmaktadır. Dördüncü oğlu Bahadır, doktor; beşinci oğlu Ümmet ise Güzel Sanatlar Fakültesi mezunudur. Kızlarına gelince Nuray öğretmen olarak çalışmakta, Selda İlahiyat, Selcan ve Işıkgül ise Sosyoloji mezunudur.²⁹

Bahaettin Karakoç'un kardeşlerinden Abdürrahim Karakoç, hemen bütün şiir dünyası tarafından bilinen bir şair olup Millî Eğitim müfettişi olan kardeşi Ertuğrul da şiirle ilgilenmiştir.

Karakoç'un yaşadığı çevre ailesiyle, dağlarıyla şiire teşvik eden bir çevredir. Daha çocuk yaşta iken merak duygusu yüksek olan ve etrafını gözlemleyen şair, dağların ardında neler olduğunu düşünür ve bir güzelleme örneği olan ilk şiirini Salavan dağına yazar.

Karakoç'un babası köye muhtar olduğu yıllarda, zor yıllar olmasına rağmen, çabasıyla köye bir ilkokul yaptırır. Karakoç da 1937 yılında ilkokula başlar. İlkokula bir türlü alışamayan şairi babası okula alıştırmak için çok çaba sarf eder. Eski yazıyı üç günde öğrenen Karakoç, bir ayda Kur'an-ı Kerim'i bitirir. El yazısı ve resmi güzel olduğu için komşuları mektuplarını ve dilekçelerini kendisine yazdırır.³⁰

İlkokul yıllarında yazdığı şiirlerini çok beğenen öğretmeni Karakoç'un şiirlerini gelen öğretmenlere ve gezici başöğretmenlere gösterir. Onlar da beğendikleri şiirleri bakanlığın resimli dergilerinde yayımlarlardı.

Çocukluk yıllarında yazdığı şiirler "*Resimli İlköğretim Dergisi*"ne gönderilir. 12 yaşında yazdığı ilk şiiri 1942 yılında, Behçet Kemal Çağlar'ın yönettiği *Yurt* gazetesinde yayımlanır. Çocukluk yıllarında, Nihat Sami Banarlı'nın *Yedi Gün* gazetesinde hazırladığı bir sanat-edebiyat köşesine şiirler gönderir. Nihat Sami, köşesinde şiirlerine önem verdiğini belirten bir de not yayımlar.

Karakoç, ilkokulu bitirdikten sonra, 1942 yılında bu okulu bitirenlerin birer köy öğretmeni oldukları Adana Düziçi Köy Enstitüsü'ne kaydını yaptırır. Hastalığı sebebiyle ara verdiği köy enstitüsüne 1944'te geri döner. Yeniden birinci sınıfa başlar ve dört elle

²⁹ Narlı, 38.

³⁰ Ramazan Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, Öncü Basımevi, Ankara 2012, 12.

okumaya sarılır. Kendisi bu dönemi şöyle anlatır: “Büyük bir tutkuyla sarıldım kitaplara; elime ne geçtiyse büyük bir açıklıkla okudum. Geceleri ay ışığında gündüzleri iş arası molalarında sürekli okudum. Kafasına, kalemine ve gönül adamlılığına saygı duyduğum rahmetli hocam Reşat Türkeş’in devamlı ilgileri, benim ufkumu biraz daha genişletti.”³¹ Bu dönemde birkaç arkadaşıyla yazma denemeleri yaparak yazılarını okulda “İleri” isimli bir duvar gazetesinde yayınlarlar. 1947 yılında bakanlığın açtığı sınava giren Karakoç, Ankara Hasanoğlan Köy Enstitüsü Sağlık bölümünü okumaya hak kazanır. Bu okulu 1949 yılının Şubat ayında bitirerek üç aylık stajını Malatya Devlet Hastanesi’nde yapar. 1949 yılının Ağustos ayından itibaren sağlık memuru olarak çeşitli köylerde çalışır. 1949 yılı Aralık ayında Elbistan Hükümet Tabipliği Sağlık Memurluğu’nda 1969 yılı sonlarına kadar çalışır.³²

Bahaettin Karakoç, 1955 yılında başladığı askerliğini, Ankara Yedek Subay Okulu ve İstanbul 3. Bağımsız Korugan Taburu’nda teğmen olarak yapar ve 1957 yılında terhis olur. Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi üzerine, Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğü’nün Eğitim Şubesi’ne tayin edilir. Daha sonra da Kahramanmaraş Verem ve Savaş Dispanserliği’ne naklen geçer. Bu kurumdan Haziran 1982’de kendi isteği ile emekli olur. Karakoç; emekli olduktan sonra, kendi edebî faaliyetlerine daha uygun olan, daha çok imkân sunan metropollerden birine gitmez ve ölümüne kadar Kahramanmaraş’ta kalır.³³

Türk edebiyatında “Dede Korkut” ve “Beyaz Kartal” olarak anılan Bahaettin Karakoç’a Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi’nce, 2014 yılında fahri doktora unvanı verilir.

2015 yılında bir kaza sonucu beyin kanaması geçiren Karakoç, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesinde ameliyat edilir.

Türk edebiyatına katkılarından dolayı, Kahramanmaraş Millî Eğitim Müdürlüğü’nün teklifi ve Valilik oluruyla 2015’te adına Bahaettin Karakoç İlkokulu yaptırılır.

³¹ Narlı, 39.

³² Narlı, 38.

³³ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 17.

Türkiye Yazarlar Birliği tarafından “2015 yılı Yazar, Fikir Adamı ve Sanatçıları Ödülleri”nde “Üstün Hizmet” ödülü Karakoç’a layık görülür.

Şiirleri, hikâye ve yazıları *Hisar*, *Varlık Yıllığı*, *Türk Edebiyatı*, *Dohunay*, *Doğuş Edebiyat*, *Millî Kültür*, *Kültür ile Sanat* gibi çok sayıda sanat ve edebiyat dergilerinde yayınlanır.

Halk şiirine daha yakın olan şiir anlayışını son dönemlerinde modern tarzla birleştirip kendine özgü yeni bir çizgi ortaya koymayı başaran Karakoç’un birçok şiiri değişik formlarda bestelenir.

Mesleğini soranlara “Şairim.” diyen Karakoç, 16 Ekim 2018’de evinde rahatsızlanmasının ardından kaldırıldığı Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Kardiyoloji Bölümünde yapılan müdahaleye rağmen kurtarılamayarak hayatını kaybeder.

1.2. KİŞİLİĞİ

1.2.1. Kişilik Özellikleri

Bahaettin Karakoç'un şiirleri incelendiğinde, onun kişiliği ile sanatı arasında çok sıkı bir bağ olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Karakoç'un şiirleri, onun iç dünyasının, ruhsal yapısının, inancının ve dünya görüşünün dışa vurumudur.

Mevlânâ'nın "Ya görüldüğün gibi ol ya da olduğun gibi görün." sözünü kendisine ilke edinmiş; hayatını iyilik, doğruluk ve güzellik üzerine inşa etmiş bir şair olan Karakoç'un şiirleri yaşadıklarının veya içinde yaşattıklarının bir tezahürüdür. O, kendisini tanımlarken "Hayat piramidinin tepesine, koltuk değneksiz, zayıf dallarımı budaya budaya tırmanıyorum; kabuğumda bile ham bir nakış, acı bir renk, kör bir düğüm kalmasın istiyorum. Sanatçiyim, dolayısıyla halkıma, millî kültürüme, tarihime ve bir bütün olarak medeniyetime karşı sorumluluklar taşıyorum. Eserim aynamdır. Aynamda yansıyan görüntüler ise hayatım ve sanatımdır; ikisi bir bütündür."³⁴ diyor.

Eleştirel bir mizaca sahip olan Karakoç'un eleştirilerinden bürokratlardan sanatçılara kadar herkes nasibini alır. "Dost acı söyler." ilkesi şairin bu eleştirel üslubunun arkasında yatan gerekçedir. Şiirlerindeki yumuşak, çiçekli dilin dikenlerini Karakoç, sözlü ifadelerine saklar ve bu anlarda sesini ve yüzünü gerçekçi bir öfke kaplar.³⁵

Karakoç, her zaman yardımsever ve alçak gönüllü biri olmuştur. Kendinden yardım isteyen, röportaj yapmak isteyen hiç kimseyi geri çevirmemiştir. Yaş veya statü ayrımı yapmadan herkese hoşgörülle yaklaşmıştır. Onun düşüncelerinden faydalanmak isteyen her kim olursa olsun kapısını açmıştır.

Günümüz insanının en büyük derdi, hayatla olan kavgasıdır. Değişen dünya düzeniyle beraber insanların gözünü döndüren hırsıdır. Bahaettin Karakoç da diğer insanlar gibi kendisiyle geçimsizlik yaşar ancak onun geçimsizliği 'dürüstlük' adınadır. Kişinin kendine olan dürüstlüğünün başkalarına karşı olan dürüstlüğüyle eşdeğer olduğuna inanan tavrı, onu 'Aksakal' yapan özelliğidir. Karakoç'u yakından tanıyan bir başka şair olan Mustafa Özçelik de onun mütevazı yaşantısına şöyle vurgu yapar:

³⁴ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 23.

³⁵ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 24.

“Yüreğindeki inanç ve aşkla hep diri bir insan. İnançlarında son derece samimi ama gösterişsiz. Mütevazı fakat onurlu. Söz bayrağını yere düşürmediği gibi insan olma onurunu da hep yükseklerde tutan biri. Torunu yaşındakilerle aynı platformlarda birlikte olmaktan yüksünmeyen, çağrıldığı her yere giden, dostluğu kadîm, sözünü zerrece sakınmayan bir özgüven abidesi...”³⁶

1.2.2. Hoşlandığı ve Korktuğu Eylemler

Bahaettin Karakoç, şiirlerinden ve söylemlerinden de anlaşılacağı üzere en çok tabiatla baş başa olmayı sever. Tabiat onun için özgürlük demektir, samimiyet demektir doğallık demektir.

Bir mülakatta hobilerini ve fobilerini şu şekilde dile getiriyor: “Hobi olarak çiçek yetiştirmeyi, cins atlara binmeyi, yolda hızlı gitmeyi, güzel yazmayı, dağlarda gezmeyi, göklere bakmayı, ötelere dinlemeyi ve güzellikleri sevdiklerimle paylaşmayı çok severim. Fobi olarak birisine haksızlık edip gönlünü kırmaktan, küstürmekten, zarar vermektan, yanlış yapmaktan, yanlış anlaşılmaktan korkarım. En büyük korkum da Cenâb-ı Allah’ı küstürmek... Bunların dışında başka bir korku benim yüreğimde yaşama ortamı bulmaz.”³⁷

Yukarıda bahsettiği özelliklerinin dışında şairin en sevdiği uğraşısı ise kitap/dergi okumak ve bulmaca çözmektir. Yakın çevresi onu her ziyaret edişlerinde mutlaka elinin altında birkaç gazete gördüklerini söylemektedirler. Bulmaca çözmek Karakoç için özel bir hobidir ve seyahatlerinde dahi bulmaca çözdüğüne şahit olunmuştur.³⁸

Karakoç, kültürünün ve inancının men ettiği hiçbir zararlı alışkanlığın ve davranışın içinde bulunmamış olmakla beraber hiçbir zaman sigara ve alkollü içki de tüketmemiştir. Her daim azimli olan şair; karşısına çıkan olaylar karşısında dahi pes etmemiş, yılmamıştır. “Kırk yıl kenarda gezsem yine soyunup dalmam / Çeperi bar bağlamış yılgınlık göletine”, “Felsefe sözlüğümde yorgunluğun adı yok” diyen şairin dünyasında yılgınlık ve yorgunluk kelimesi yer almamıştır.³⁹

³⁶ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 24.

³⁷ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 25.

³⁸ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 25.

³⁹ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 25.

1.2.3. Özgüveni Yüksek Bir Şair

Bahaettin Karakoç'un çağdaşları arasında özgüveniyle iddialı ve ön plana çıkan bir şair olduğunu söylemek mümkündür. Şiirlerindeki söylemleri ve "Herkes kendini büyük yazar görür. Benim türümün ustası benim. Bu türde başka usta tanımıyorum."⁴⁰ İfadeleri şairin kendine güvenini ve meydan okuyuşunu özetlemektedir. Hedefleri ve yapmak istedikleri için bütün benliğiyle çabalayan şairin bu sayede amaçlarına da ulaştığını görmekteyiz. Şairin söylemlerine baktığımızda da azimli ve kararlı duruşunun çocukluğundan itibaren hep var olduğunu görmekteyiz. Şiir yazmaya çocuk yaşta başlayan ve bu konuda kendini sürekli geliştiren şairin azim ve kararlılığını ve hedefinin şiir alanında her en yüksek olduğunu şu dizelerde dillendirmektedir:

...
Şu sanatlı evrende dolunay olmak varken
Niye yıldız olarak çakılıp kalayım ben?

(KS.,468)

1.2.4. Edebî Kişiliği

Tanzimat'tan bu yana yaşanan sosyal, siyasi, kültürel ve sanatsal değişim yaşanmakta olup günümüz Türk edebiyatı, doğu batı kültürü arasındaki çatışmadan nasibini almış olan bu çalkantılı sürecin devamıdır. Bu süreçte dönemler ve bu dönemlerde yaşayan şair ve yazarlar, ya kendilerinden önceki süreçten etkilenerek eserler ortaya koymuşlar ya da yeni bir arayışın içine girerek kendilerine özgü bir yol tutmuşlardır. Bahaettin Karakoç'un şiirlerine baktığımızda bağımsız, özgün bir yolda gidenlerden biri olduğunu söyleyebiliriz ancak süreç içerisinde onu da farklı gruplara veya söylemlere dâhil edenler olmuştur.

1940-1960 yılları arasında Türk şiirindeki gelişim ve değişimi dikkate aldığımızda değişen ve gelişen dünya düzenine bağlı olarak hızlı bir değişim yaşanmıştır. Garip akımıyla başlayan bu süreçte geleneksel şiirin bütün kural ve kalıplarına karşı çıkmış; Hisarcılar topluluğu geleneğin ve kalıpların yıkılmasına karşı çıkararak, memleketçi ve millî bir edebiyat oluşturmaya çalışmışlardır. 1955 yılında ise kendilerini "İkinci Yeni"

⁴⁰ Turgut Güler, "Anket: Can Alıcı Yerinden", *Türk Edebiyatı Dergisi*, C. 37, 26.

diye adlandıran hareket; bilinçaltına yönelerek şiirde anlamın kapalı olması ve zor anlaşılması gerektiğini savunmuşlardır. Edebiyatımızın bu dönemlerine baktığımızda Bahaettin Karakoç'un şiirlerinin gelenekten bağımsız olmadığını bir edebî geleneğin devamı olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple Bahaettin Karakoç ve onun sanat anlayışına dair inceleme yapanların, onun sanat anlayışını 1960'tan başlatmanın daha uygun olacağı görüşünde birleşmişlerdir.

1960 sonrası ise *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı kitapta “Toplumcu-Marksist Söylem, Ulusalçı Söylem ve İslâmcı Söylem” olmak üzere üç başlıkta ele alınır. Ramazan Korkmaz ve Tarık Özcan, bu üç hareket içerisinde Bahaettin Karakoç'u “ulusalcı söylem” içerisinde göstererek şu ifadelerle yer vermektedirler: “Geleneksel şiir kültürünün temel söylemlerini yeniden yorumlayan Bahaettin Karakoç, genellikle insan-Tanrı, insan-doğa ve insan-toplum ilişkilerini örtük bir inceleme düzeyinde yorumlar. Şiire, halk edebiyatına ait formlarla başlayan şair, geleneksel biçimleri aşarak başarılı düzeyde serbest şiirler de yazmıştır. Türk kültürünün kaynaklarına yönelen Karakoç, Türk insanının ruh iklimini zenginleştirmeyi kendine görev bilmiş; bu nedenle, şiirin dış yapısından daha çok iç yapısına önem vermiştir.”⁴¹

Karakoç, dönem dönem farklı gruplara veya akımlara da dâhil edilerek anılır. Örneğin Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı* adlı dergisinin 3. cildinde Bahaettin Karakoç'u Türk Edebiyatı Dergisi yazarları arasında gösterir.⁴²

Rıdvan Canım ve Hasan Ali Kasır ise kendilerinin hazırladığı *Edebiyat Dersleri* 2 adlı eserde Bahaettin Karakoç için İslâmî ve tasavvufî duyarlılıkla hem hece hem de serbest tarzda yazan Bahaettin Karakoç için bağımsız şairler arasında saymamamız gereken isimlerden demişlerdir.⁴³

Bütün bu söylemlerden hareketle, Karakoç'a fikir ve ruh olarak kendini yakın hisseden şairlerin onu kendilerinin içinde bulunduğu gruba dâhil ettikleri dikkat çekmiştir; ancak genel değerlendirmelere baktığımızda onun milliyetçi söylemlerinin ağırlıkta olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü şiirlerinde milliyetçi duyarlılıkla İslâmî mistisizmi kendine özgü bir üslupla birleştirmiştir. Nitekim hayatı boyunca Karakoç'un

⁴¹ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 48.

⁴² Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Yayınları, C. 3, İstanbul 1978, 580.

⁴³ Rıdvan Canım, Hasan Ali Kasır, *Edebiyat Dersleri 2*, Denge Yayınları, İstanbul 1996, 180.

yakın çevresinde bulunan Ramazan Avcı, Karakoç'u "ulusalcı söylem" içerisinde değerlendirmenin daha doğru olacağını belirtmiştir.⁴⁴

Bahaettin Karakoç, şiire âşık tarzı halk şiirine özgü söylemlerle başlamış; sonraları gelenekle modern şiiri birleştirerek kendine özgü bir tarz oluşturmuştur. Güçlü bir gözlem yeteneğine sahip olan şair, gözlemleri sonucu hayata dair edindiği izlenimleri geniş hayal dünyası ve zengin gözlem gücüyle birleştirerek kendine özgü ve sanatlı bir üslup geliştirmiştir.

Âşık tarzı halk şiiri formunda yazdığı, sanat kaygısı taşımayan veya sosyal yergi özelliği gösteren, şairin deyimiyle "yalnızca deşarj aracı" olan âşık tarzı söylemlerinde "Ekinözülü Âşık Rahmani, Erzincanlı Gezgin Ozan, Özer Semercioğlu"; düz yazılarında ise "Said Yaylalı" ve "Baha Deliormanlı" mahlaslarını kullanmıştır. Bunun dışında şiirlerinin büyük bir kısmında mahlas kullanmayan şair, şiir kitaplığına aldığı şiirlerde "Karakoç" mahlasını kullanmıştır.⁴⁵

Şairlerin, söz ustalarının şiir yazmak için seçtiği zaman ve mekânlar birbirinden çok farklıdır. Karakoç ise nasıl ve ne zaman yazdığını şöyle anlatıyor: "İlla da şiir yazacağım deyip masaya oturmakla şiir yazılmaz. Şiir, diri bir tohum gibi içindeki şiir toprağına düşüp bazı evrelerden geçtikten sonra doğum süreci tamamlanmış bir bebek gibi tekmelemeye başlamalı, beni yaz diye bağırp durmalı ki şiir yazsın. Zaman ve mekân benim için söz konusu değildir. Şiir bana ne zaman ve nerede olgunlaşarak gelirse, oturur bir çırpıda yazarım. Çalışma odamda olduğu gibi bir otel odasında da yolculuk yaptığım araçlarda da bir ağaç gölgesi, bir su kenarı, bir kayanın üzerinde de yazarım. Mekân bağımlılığım yoktur. Konfor düşkününü de değilim. Doğallığı severim. Kısacası işini bilen, seven, gerçek anlamda şiir yazan ve bol ürün veren bir şairim. Zorlanmaya başlarsam şiiri bırakırım."⁴⁶ Şairin kendi cümlelerinden anlaşıldığı üzere onun için ortam ve zamanın önemi yoktur. Şaire göre önemli olan içindeki dürtünün harekete geçmesidir. Doğallıktan yana takındığı bu tavır, onun şairliğinin de gücünü göstermektedir.

Her şairin hayata ve şiire karşı takındığı tavır farklıdır. Dolayısıyla her şairin esin kaynağı da farklılık gösterir. Bazı şairler tabiatın, bazı şairler gün içerisinde yaşadığı

⁴⁴ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 48.

⁴⁵ Şule Tarak, "Bahaettin Karakoç'la Söyleşi", *Cemre*, s. 2, 2001, 15.

⁴⁶ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 49.

olaylardan, kimi şairler ise hayal dünyasından esinlenerek şiir yazarlar. Çünkü her şairin ilham kaynağı kendine mahsustur aslında. Karakoç ise ilham kaynağı konusundaki düşüncelerini şöyle izah etmektedir. “Esin, yani ilham kaynağıma gelince... Fikir hâlindeki, şükür hâlindeki her şey, özellikle de içimizdeki denizi ürperten, dünyayı sarsan, gizemli güzelliklerle bizi harekete geçiren; bilinçaltını -bilinç üstünü bir tsunami dalgasıyla allak bullak eden, somut veya soyut, bize çarpan ve çarpıtan her şey, yani derin müziğin şifreli notaları, derin nizamın derin yansımaları...”⁴⁷ şeklinde ifade etmiştir.

Bu sözlerinden anlaşıldığı üzere şair için şiir yazmak zamana ve mekâna sığabilen, bunlarla sınırlandırılabilen bir olay değildir. Yaşadığı her olay, gördüğü her yer veya karşılaştığı her insan onun için esin kaynağı olabilir. Ona göre ilham şimşek gibi bir şeydir. Aniden gelir ve kaleminden dökülür. Onun için önemli olan o anı yakalayıp değerlendirebilmektir.

Türk edebiyatındaki şiir örnekleri incelendiğinde her şairin şiirlerinde yer verdiği unsurlar farklıdır. Şairlerin dünyaya bakış açısı, yaşam şekli, inancı, yetiştiği çevre gibi unsurlar, şiir dilini de etkilemiştir. Bunun yanında farklı dönemlerde farklı unsurlar şiirde etkili olmuştur. Türk şiirinde bazı dönemlerde konu, bazı dönemlerde biçim, bazı dönemlerde de güzel mısralarla şiir yazmak şairler için önemli olmuştur. Şiirde önceliğinin sesi yakalamak olduğunu söyleyen Karakoç, bunu şu sözleriyle ifade eder: “Ben bir sesle yola çıkarım şiir yazarken. O ‘ses’ yani bir kelimedenden bir ses doğar, bir musiki gelir. Musikisiz şiiri ben şiir saymam. O sesi yakalarım, onun etrafında bir alıcı kuş gibi dururum. O kelime, o ses bir sözlük dolusu kelimeler döker önüme, burada benim seçmem başlar. Bazen içi boşalmış kuru bir kelime alırım, öyle bir yere yerleştiririm o kelimeyi, öyle bir kanatlandırırım ki o anlama gelen on-yirmi kelime olsun hiçbiri benim koyduğum o ‘ses’in yerine oturmaz.”⁴⁸

Şiir dilinde sese önem veren, kelimeleri seçerken son derece özenli davranan şairin kelime hazinesi oldukça zengin, benzetme dünyası hayli geniş, sembollere yüklediği anlamlar ise oldukça etkileyicidir. Şiirlerine baktığımız zaman soyut ve kapalı bir üslubu vardır ama bu kapalılık ve soyutluk anlaşılabilirliğin önüne geçmiş değildir. Onun şiirlerini her kesimden insan rahatlıkla okuyup anlayabilir ancak anlam derinliğini

⁴⁷ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 50.

⁴⁸ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 50.

çözmek zaman alabilir. O, şiirlerinde dili ustalıklı işleyip şekil vermiş bir dil ustasıdır. Bu yönüyle şair, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde "Kelime virtüözü"⁴⁹ olarak nitelendirilmiştir. Şiirlerinde kendine özgü bir kelime dünyası yaratmayı başarmış usta bir şairdir.

...

Yokluk ellerini ısıyor ceplerinde
Gönül en zehirli çiçeği yakalıyor dal dal
Avını kollayan bir yılanın gözlerinde

(BÇBK., 295)

"Sevdalanır Sevdalanır Söylerim" adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde Bahaettin Karakoç'un şiirlerinde benzetme, bağdaşıklık, kişileştirme, mecaz ve somutlaştırma yoluyla oluşturduğu kendine has üslubu ve orijinal imgelere dayalı soyut ve yarı kapalı anlatımı dikkatleri çekmektedir.

1.2.4.1. Şiirinin Şekil Özellikleri

Bahaettin Karakoç, şiirlerinde renkli formları kullanmaktan hiç çekinmemiştir. Tek bir çizgide gitmek yerine sürekli yeni ve değişik biçimleri denemiştir. Bunu yaparken de kurguyu, ahengi, simetriyi göz ardı etmemiştir. Farklı formları denerken şiirindeki ahengi kaçırmamış, ses uyumunu asla göz ardı etmemiştir. Onun şiirlerinde ses unsuru, şiirin şeklini belirleyen ana unsurdur. Şiirlerinde hece ölçüsü ve serbest ölçü kullanmayı tercih etmiş ve 3, 5, 6, 7, 8, 9 ve 10'arlı bentlerden oluşan şiirler yazmıştır. Bunun yanında halk şiirinin ve klasik şiirimizin nazım şekillerinden yararlanarak şiirler yazmıştır ve bu şiirleri günümüz Türk zevkiyle harmanlamayı ustaca ve kendine özgü üslubuyla başarmıştır.⁵⁰

Aşk yoldan çıkarır, âşık ar etmez
Sevda hastasına ilaç kar etmez
Nabız saymak, dile bakmak boş, doktor;
Felek yar değilse yâri yar etmez.

(İÇAZ., 442)

⁴⁹ Ahmet Bican Ercilasun, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, C. 5, İstanbul 1990, 180.

⁵⁰ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 53.

Karakoç, nazım birimi hususunda kendini sınırlandırmamıştır. Farklı mısra sayılarından oluşan bentlerle, dörtlük ve beyitle, sadece beyitle, nakaratlı dörtlüklerle ve serbest nazımla yazdığı şiirleri vardır. Şiirlerinde en çok serbest nazmı tercih etmekle beraber hece ölçüsüyle yazdığı şiirleri de vardır. Hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerinde hecenin 8'li ve 11'li kalıplarını tercih etmiştir.

Şiirlerinde ahengi kafiye, aliterasyon, kelime veya mısra tekrarlarıyla sağlamıştır. Kafiye düzenini sağlarken dörtlükle yazdığı şiirlerinde çapraz ve sarmal kafiyeyi sıklıkla kullanmıştır. Serbest tarzda yazdığı şiirlerindeki kafiyeler ise daha etkileyicidir çünkü serbest tarzda yazmanın rahatlığını sonuna kadar kullanmıştır. Şiirlerinde genellikle tam ve zengin kafiye göze çarpmaktadır. Şiiri soyut değildir ancak Karakoç'u ve şiir dünyasını anlayabilmek için onu iyi tanımak gerekir.⁵¹

1.2.4.2. Şiirlerinde En Çok Kullandığı Temalar

Edebî eserlerin temel konusu insandır. Dolayısıyla insanı ilgilendiren her konu, edebiyatın da konusudur. Bu bilinçle yola çıkan Karakoç, insanla ilgili her şeyi şiirlerinde tema olarak işlemiştir. Gözlem gücüyle beraber gördüğü, etkilendiği her nesne veya olay, onun şiirinin konusu olmuştur. Buradan yola çıkarak onun şiirlerinde en çok işlenen temaları altı başlıkta toplayabiliriz: Aşk, tabiat, millî duyarlılık, sosyal meseleler, din ve ölüm.

1.2.4.2.1. Aşk

İnsanın var oluşundan beri edebî eserlerde en çok işlenen tema aşktır denilebilir. Geçmişten günümüze pek çok şairimiz aşkı aramış veya bulmaya çalışmıştır. Ne var ki, aşkı bulmak o kadar kolay değildir. Bahaettin Karakoç, şiir ile aşk arasında sıkı bir ilgi kurduğunu şu sözleriyle dile getiriyor: “Aşk, sevgiliye kayıtsız şartsız teslim olmaktır. Kalp gözünü berilere kapamak ve ötelere açmaktır. Yanıp pişerek hamlıktan kurtulmaktır. İstemek değil vermektir. Nefsi ıslah ederek yaşarken ölmektir. Ölüp ölüp dirilmektir. Sevgilinin; kemal, cemal ve celal sıfatlarıyla boyutlanan ilahî güzelliğine takvimlere bağlı kalmamak üzere sığınmaktır. Aslında aşkı tarif etmek, kâinatı kucakta taşımaktan daha

⁵¹ Şevket Bulut, “Bahaettin Karakoç ve Harput'ta Bir Ses Avcısı”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Ocak 1998, s. 553, 71.

zordur. İlk yazdaki şiir poetikamda da belirtmişim: şiir ve aşk... Bir altınoluktan akan iki bengi su birleşimi ve bir hayat cevheridir. Şiir de aşk da tarif edilemez, ancak duyularak yaşanır... Çünkü şiir de aşk da her kucağa, her kafaya, her gönüle değişik hacimlerde sığar. Dolayısıyla herkes kendine yansıyanı görür; herkes tutabildiği kulpu şiirin ve aşkın gerçeği sanır... Ve bu zanna dayanarak da konuşur. Evet, böyle demiştim, şimdi de böyle düşünüyorum. Şu bir gerçek ki aşkın mertebesi şiirinkinden daha yüksektir. Güçlü şiirler ancak güçlü aşklardan doğarlar. Ezelde vardı ikisi de, şimdi de var, ebediyen de var olacaklar. Şiiri aşktan, aşkı şiirden ayrı düşünmek kesinlikle mümkün değildir.”⁵²

Bu sözlerinden anlaşıldığı üzere şairde güçlü bir aşk tasavvuru vardır. Karakoç, şiirlerinde hem beşerî hem de ilahî aşkı işlemiştir. Onun şiirlerindeki derinliği anlamak için bir kere okumak veya şiirlerine göz atmak yetmez. Şiirlerini derinlemesine okumak ve özümlemek gerekir. Özellikle ilahî aşkı işlediği şiirlerinde sevgili ilk bakışta beşerî aşkmış gibi bir izlenim uyandırır, ancak beşerî aşkın gerisinde ilahî bir sevgili vardır. Çünkü halk hikâyeleri dinleyerek büyüyen şair, sevginin gücünün ve büyüklüğünün bilincinde olarak şiirler yazmış, bu hikâyelerdeki beşerî aşkları ve Yunus Emre'deki ilahî aşkı kendine rehber edinmiştir. Buradan edindiği düsturla sevgiliden gelen her şeye razıdır ve Fuzulî edasıyla sevgilinin verdiği cefaya da asla isyan etmez, sefaya da cefaya da razı olduğunu şiirlerinde dile getirir.

Zaman küheylan atını üstüme sürer
Düşerim kalkarım sınanırım
Ne zaman ağzımdan bir ah çıksa
Bütün âşıklarca kınanırım.

(KS., 362)

Aşk derdiyle ah çekmeyi kendine utanma sebebi olarak gören şair, sevgiliden gelen her şeye razı olduğunu bu mısralarda özetlemektedir.

Beşerî aşk, onun için ilahî aşk yolunda bir köprüdür. Bu köprüden geçmeden ilahî aşka ulaşamayacağını bilincindedir. Bunu şu sözleriyle dile getirmektedir: “Evvela yaşamak lazımdır. Ben yaşadım, yoksa nasıl yazarsınız. Bir binanın üst katına çıkıyorsun, evvela kapıdan girersin. Merdivenleri zor zor çıkarsın kendiliğinden. Bir şeye tutulursun

⁵² Hüseyin Tuncer, “Bahaettin Tuncer ile Şiir Üzerine”, *Ufuk Çizgisi*, s. 15, Ocak 1991, 7.

aşk o zannedersin ve o acı kıvrandırır seni. O kıvranmada bir güzellik vardır, sabır vardır, sevdiğine bir bakış açısı geliştirme vardır. Ama ne zaman ki duygular kemale erer, duvarlar yıkılır, perde kalkar gerçeği görürsün. O zaman da bunlara gülersin.”⁵³ cümleleri şairin aşkı en iyi anlattığı cümlelerdir denilebilir.

Şairin sevgiliyi anlattığı, sevgiliden bahsettiği şiirleri incelendiğinde Divan şiirindeki sevgili tasviriyle büyük benzerlikler gösterdiği dikkatleri çeker. Sevgiliyi tasvir etmez, fiziki güzelliğiyle ön plana çıkan bir sevgiliden bahsetmez. Hayal dünyasında yarattığı sevgili onun duygularıyla biçime ve kalıba girer ve en çok kullandığı tabiat unsurlarından faydalanarak sevgiliyi betimler. Tabiat unsurlarını kullanarak betimlediği sevgiliyi sürrealist ifadelerle okuyucuya sunar.

Şairin şiirlerinde göze çarpan başka bir unsur da şairin hasretten duyduğu haz ve vuslatı istememesidir. Tıpkı Divan şairlerinin yaklaşımı gibi vuslatı istemez, vuslatı bir son; hasreti ise sonsuz bir huzur olarak görür. Hasret kalmanın verdiği acı onu mutlu eder. Kavuşmaya duyduğu heyecan ve çektiği hasret onda şiirin sonsuz kapılarını aralar.

Hem yakın dostu hem de hayatı ile ilgili bir çalışma yapmış olan Ramazan Avcı, şairle ilgili şöyle bir değerlendirme yapmıştır: “Denilebilir ki Karakoç’un 1962-1986 yılları arasında yayınlanan *Mevsimler ve Ötesi*, *Seyran*, *Sevgi Turnaları*, *Ay Şafağı Çok Çiçek*, *Kar Sesi*, *Zaman Bir Beyaz Türküdür*, *İlk Yazda* ve *Bir Çift Beyaz Kartal* adlı şiirlerinde yer alan aşk şiirleri insana duyulan aşkı dile getirmektedir. Şair Menzil adlı eserinden itibaren tabir-i caizse ilahi aşka yönelir. Ancak bu yöneliş ani bir manevra ile olmamıştır. *Uzaklara Türkü* ve *Güneşe Uçmak İstiyorum* adlı eserler, bu geçişin köprüsünü oluşturur. Köprünün karşı yakası *Beyaz Dilekçe*’dir. Eserlerin isimleri bile mutlak güzeli arayan kelimelerden oluşur: *Menzil*, *Uzaklara Türkü*, *Güneşe Uçmak İstiyorum*, *Beyaz Dilekçe*, *Güneşten Öte*, *Leyl ü Nehar Aşk*. *Nihayet Aşk Mektupları* adlı eserde Mutlak sevgiliye adeta serenat özelliği taşıyan lirik aşk şiirleri yer alır. *Ihlamurlar Çiçek Açtığı Zaman*’da mecazî ve ilahî sevgiliye kavuşmanın mühlet ve zamanının sorgulanması, Sürgün *Vezirin Aşk Neşideleri*’nde gerçek sevgiliden uzak düşmenin ıstırapı ve kavuşma arzusu, *Ben Senin Yusuf’un Olmuşum*’da mecazî güzelliklere sırtını,

⁵³ Kamer Nur Güzel, “Bahaettin Karakoç ile Söyleşi”, *Martı*, Kasım 1999, 21.

aydınlığa yüzünü dönmüş bir âşığın özlemi, *Gündemde Yine Aşk Var*'da bir kelebeğin, yani şairin ilahî aşkı terennüm ediliyor”⁵⁴

Sonuç itibariyle pek çok şair gibi Karakoç'un şiirlerinde de aşk teması yoğun olarak işlenmiştir. Ancak şair, aşkı kendine has imgelerle yorumlamıştır. Sevgiliye karşı her zaman bir mesafesi vardır. Hep ayrılık acısı çekmiş ve vuslatın hayaliyle yaşamıştır. Onun şiirlerinde her yaştan her kesimden insan kendi duygularını bulabilir. Bu yüzden şiirlerindeki aşkın beşerî mi yoksa ilahî mi olduğu ilk bakışta anlaşılmaz. Şiirde evrenselliği ve kalıcılığı hedefleyen şair, bunu başarmış ve her dönemde yaşayacak şiirler yazmıştır.

1.2.4.2.2. Tabiat

Geçmişten günümüze pek çok şaire ilham kaynağı olan tabiat, Karakoç için de büyük bir ilham unsuru olmuştur. Pek çok şairimiz tabiatı şiirine taşımıştır. Yeri gelmiş tabi güzellikleri konu edinmişler, yeri gelmiş sevgiliyi anlatırken tabi unsurlardan yararlanmışlardır. Çocukluğunu, gençliğini ve memurluğunun büyük bir bölümünü Anadolu'da geçiren Karakoç'un hem kişiliğinin hem de şairliğinin gelişiminde doğanın gücü büyüktür. Tabiat, tabiata ait unsurla ve tabi güzellikler şairin en çok işlediği temalardır. Neredeyse tabiata ait tüm unsurlar onun şiirlerinde hayat bulmuştur.

Gönülden bağlandığı Anadolu'yu, Anadolu coğrafyasını şiirlerinde bütün yönleriyle ele almış, bu coğrafyayı bazen bir tema olarak bazen de duygularını anlatma aracı olarak kullanmıştır. Karakoç'a göre en güzel mektep tabiattır. En zengin materyal onda vardır, önemli olan “ona alışmak, onu kendine alıştırmak”tır.⁵⁵

Mehmet Narlı, Karakoç'un tabiatla ilişkisi üzerine şu tespitte bulunuyor: “Karakoç'ta insanın iç ve dış dünyası ile ilgili bütün değerler, tabiattan geçerek veya tabiatla birlikte 'Mutlak Hakikat' le irtibatlandırılırlar. Tabiatın içindeki düş âleminde büyüyen şair, yaşadığı çevrenin bütün doğal unsurlarına (dağlar, ırmaklar, yaylalar) uzandığı gibi kendisini içten ve dıştan kuşatan tabiatın bütün renklerine, seslerine, biçimlerine yaslanarak insanın iç ve dış dünyasına açılır. Karakoç'un çok kullandığı su, kuş, çiçek, ses gibi doğal motifler, bütün tematik yapının temel öğeleridir. Tabiat,

⁵⁴ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 66.

⁵⁵ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 67.

sığınılacak bir imkân sunar; insanın yükünü aldıktan sonra onu yeniler ve doldurur ve hayata yeniden yollar; insanın aşk ve hakikat yolculuğuna eşlik eder, hatta kılavuzluk eder.”⁵⁶

Tabiatı okul olarak gören ve her şeyin ondan öğrenilebileceğini söyleyen şair, insana ait her şeyin tabiattan damıtılarak işlenebileceği kanaatine varmış ve buna örnek teşkil edebilecek çok güzel şiirler yazmıştır. Aşağıdaki şiiri bunun en güzel örneklerindedir:

Bir rüzgâr yolarken bulutları lif lif
Turalanmış saçlarını uçuruyordu Elif
Uyku vaktini unutmuş gökteki tek yıldız doğru
Ötelerden yansiyordu bir dağın kamburu
Bir ezginin rüzgârında ırgalanan düşü içinde
Daha tay, daha ceylan, daha zinde
Elif bir kar suyudur dupduru

(BÇBK., 69)

1.2.4.2.3. Millî Duyarlılık

Bahaettin Karakoç; vatanına, milletin, bayrağına ve tarihine bağlı bir şairdir. Bu millî bilinç, şiirlerinde kendini göstermektedir. Toplumcu söylemciler içine de dâhil edilen şairin şiirlerinde bu hassasiyet rahatlıkla hissedilir. “Alın yazım, yavuklumsun Türkiyem/Özüm esir kalbim sende atanda” (S., 310) diye söyleyen şair için Türkiye sevdalıdır, vatanına âşıktır demek yerinde olacaktır. Ülkemizin taşına, toprağına, insanına ve tabiatına aşkla bağlıdır. Bu sebeple millî olma bilinci onun şiirlerinin ruhuna işlemiştir.

Karakoç; gezmeyi seven gezdiği yerlerde güçlü gözlemler yapan bir şairdir. Hem mizacı hem mesleği hem de davet edildiği çeşitli etkinlikler hasebiyle yurdun pek çok yerini dolaşma imkânı bulmuştur. Ramazan Avcı’nın deyimiyle şairlerimizin “Evliya Çelebi”sidir. Evliya Çelebi gezdiği gördüğü yerleri nasıl yazıya dökmüşse Karakoç da gezdiği gördüğü yerleri kendine has üslubuyla şiire adeta nakşetmiştir. Her bir mısradan

⁵⁶ Narlı, 156.

Anadolu'yu adeta nakış nakış işlemiştir.”⁵⁷ Şair, gezip gördüğü yerlere hayranlığını anlatan çok güzel şiirler kaleme almıştır.

O Malatya ki
Hitit'lerden beri anlı-şanlıdır
Yüreğiyle, bileğiyle
Uygarlık savaşında bir delikanlıdır
Rüzgârı var, Battal Gazi kılıcı
Gülleri var, herdem gönül alıcı,
Güzelleri sanki yürek delici
Ünlüdür kayısı, şekerpare
Yıllar var ki semtinden hiç geçmedim
Azat mıdır tutsak mıdır bilemem
Hiç aklımdan çıkmaz Beyler Deresi

(İÇAZ., 183)

Bahaettin Karakoç'un şiirlerinde Anadolu her yönüyle dağıyla, taşıyla, havasıyla, suyuyla ve insanıyla yer almaktadır. Ülkemizi karış karış gezen ve her bir köşesini hayranlıkla şiirlerinde işleyen şairin en büyük sevdası ülkesidir, denilebilir. Doğup büyüdüğü çevreden kopamayan şairin hayatına baktığımızda Anadolu ve Anadolu insanının derin izlerini görmekteyiz. Anadolu'yla özdeşleşen Bahaettin Karakoç, insanımızın dertleri kadar coğrafyasını da özümseyerek şiirlerinde yer vermiştir.⁵⁸

Tabiat tasviri, Karakoç'un şiirlerinde ön plandadır. Duygularına tercüman olarak gördüğü bu betimlemelere Anadolu'nun güzelliklerini anlatırken ağırlıklı olarak başvurur. Hayata bakışında, hayat karşısındaki duruşunda önemli bir yer olan Anadolu'yu betimlerken Türk ve Müslüman kimliğini ön plana çıkardığı ve gururunu yaşadığını anlattığı şiirleri dikkat çekicidir.

Türk'üm, mavi çeliğime su veren dinimdir.
Ay'ım, yıldızım bir özge uyumla parıldar.

(S., 316)

⁵⁷ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 76.

⁵⁸ Ertuğrul Aydın, “Karakoç ve Tabiat”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, s. 357, Temmuz 2003, 34.

Yukarıdaki mısralarda hem milletimizi hem de dinimizi yüceltmektedir. Tarihimize ve kültürümüze hayran bir şair olarak şiirlerinde Yunus Emre, Mevlâna gibi kanaat önderlerimize ve kültürümüzün mimarları olan Evliya Çelebi, Mimar Sinan gibi Türk büyüklerine yer vermiştir. Bu isimlerin kendi hayatına ve şiirlerine nasıl yön verdiğini anlatmıştır.

Sen sevgiyle sardın bütün âlemi
Sana uydum, ben de sevdim çilemi
Senin sularında gönlüm bir gemi
Her sırrını ele verdim Yunus'um (Uzaklara Türkü)

Coşkun bir ozandır Evliya Çelebi'm
Her zaman yeni, her zaman ılık, her zaman evrensel
Hoca Nasreddin'im
Her yerde Mimar Sinan'ımın ölümsüz imzası;
Türk-İslâm ruhunun motifleridir
Köprüler, çeşmeler, ulu camiler (Sevgi Turnaları)

Millî duyarlılık, şairin hayatının hassas noktalarından biridir. Ülkesine, milletine karşı sorumluluklarının bilincinde olan şair, aynı sorumluluğu dilimize karşı da hissederek şiirlerinde kullandığı dili özenle işlemiştir. Toplumunu ayakta tutan temel taşlardan birinin de dil olduğunun bilinciyle hareket eden şair, Türkçeyi yaşatmak adına görevleri olduğunun bilincinde olarak şunları söylemiştir: “Dilimize en az vatanımız kadar sahip çıkmalıyız ve onu canımız, kanımız pahasına da olsa güzelleştirerek şuurlu olarak zenginleştirmeliyiz. Dilini yitiren insan ölü bir insandır. Dilini yitiren millet, imanını bayrağına rüzgâr yapan hür bir millet değildir artık.”⁵⁹

1.2.4.2.4. Sosyal Meseleler

Bahaettin Karakoç'un eserlerinde sosyal meseleleri işleyen şiirleri çok fazla değildir. Ancak yaşadığı toplumdan kendini soyutlamış değildir. Vatanını, milletini seven her birey gibi sosyal olaylara karşı duyarlılığını dile getirdiği şiirleri vardır. Bu şiirlerde

⁵⁹ Bahaettin Karakoç, “Sanat-Edebiyat Merkezli Fail-i Mübaşir, Şair veya Geniş Kanatlı Albatros”, *Karçiçeği*, s. 1, Kış 2001, 6.

kişisel günübürlük sorunlarla değil tüm ülkeyi hatta tüm dünyayı ilgilendiren sorunları işlemeyi seçmiştir. Şairlerin sosyal sorumlulukları karşısındaki fikirlerini de şöyle özetlemiştir: “Ben Türkiye’nin ya da dünyanın herhangi bir yerinde bir haksızlık vuku bulunduğu zaman ondan kendi payıma düşeni alırım. Sırf buna sebep olanları suçlamam, suçlarsam önce kendimi suçlarım. Sen bir şairsin, insansın tepkin nedir? Bu sorgulama sırasında kendime bir yer seçmek, aydınlığı yakalamak ve bu aydınlığı başkalarına taşımak en zor sorumluluklardan biridir.” diyor ve ekliyor: “Madem sanatçı çağın tanığıdır, ben tanıklığımla hakkıyla yaptığım inancındayım.”⁶⁰

Karakoç şiirlerinde; sosyal olayları, toplumsal bozuklukları, yozlaşan insanlığı şiirlerinde şahsi bir üzüntüye dönüştürerek işlemiştir. Toplumsal sorunları ve çarpıklıkları, kendi kırgınlıkları olarak görüp kullandığı imgelerle, kelimelerle, seslerle şiirine yansıtmıştır. Sosyal eleştiri yaptığı şiirlerini yazarken daha çok serbest nazım tarzını seçmesidir. Serbest tarzla yazdığı sosyal temalı şiirlerinde bazen canlı bir tabloyu okuyucuya resmetmiştir. Bunu yaparken gerçekçi bir tavır sergilemiştir.

Yaz kış aynı kundurular, aynı elbiseler
 Bir ipliği çekilince bin yaması dökülen
 Oğlanın adı ‘Mutlu’, kızınsa ‘Gülümser’
 Gel gör ki tüm düşleri her zaman bir acı şölen
 Ana kan tükürür ve kimseye belli etmez
 ‘Belki’li, ‘yarım’lı hülyalar bitmez
 Öyle bir çalılık ki ne at geçer ne deve
 Her sabah taze bir umutla gider işine
 Her akşam umutsuz ve yorgun adam
 Parça parça serilir eve

(S., 257)

Bu şiirinde işsiz ve yoksul bir ailenin yaşam karşısında verdiği mücadeleyi konu edinmiştir.

⁶⁰ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 80.

1.2.4.2.5. Din

Kur'ân ile hemhâl olmuş bir ailede dünyaya gelen Karakoç, çocukluğundan itibaren İslâmî edeple büyümüş dindar bir şairdir. Çok küçük yaşta Kur'ân'ı öğrenmiş, babasından sağlam bir din eğitimi almış ve bu doğrultuda bir hayat yaşamaya gayret etmiştir. Dinî konuları ele alırken geleneğin dışına çıkarak farklı mazmunlar kullanan Karakoç bu yolla kendi tarzını oluşturmuştur. Güzel bir Türkçe ile günümüz insanının anlayabileceği ifadelerle Türk insanının dine yaklaşımını, Allah'a ve Peygambere olan inancını ve sevgisini anlatmıştır. Ahmet Bican Ercilasun, şairin dinî konulara yaklaşımını şöyle anlatmıştır: “Asırlarca Allah'a ‘esirgeyen, bağışlayan, Rahman, Rahîm’ diye dua ettik. Karakoç: ‘Ey gören ve gözeten/ Ey kısaltan ve uzatan / Esirgeyen, bağışlayan / Güzel Allah’ım’ diyor. Görendir, gözetendir; bunu biliyoruz, şüphesiz ömrü kısaltan ve uzatan da odur; ama asırlardır kim ona ‘kısaltan ve uzatan’ diye seslendi?”⁶¹

Şairin din konulu şiirlerinin temelini Allah sevgisi oluşturmuştur. Bu tür şiirlerinde somut ifadelerle ağırlık vermiş ve gerçekçi bir tavır sergilemiştir. Yeri gelmiş Yunus Emre edâsıyla Allah ile kendisi arasındaki ilişkiyi anlatmıştır. Allah sevgisini anlatırken şiirlerinde en çok yer verdiği unsurlar olan tabiat öğelerinden yararlanmıştır. Tabiatın sürekli Allah'ı zikretmesi onun din temalı şiirlerinin çıkış noktası olmuş ve bunu bir şiirinde şu şekilde dile getirmiştir.

“Dağların eridiği hissedilir ışığın vurunca
Her toprakta bir doğum sancısı başlar
Kökleri daha sağlam oturur sabah ağacının
Seni kokar çiçekler seni öter kuşlar
Sensin ak sevgilerde gülümseyen”

(S., 269)

Ramazan Avcı, şairin dinî yönüyle ilgili olarak şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır: “Bahaettin Karakoç, mutasavvıf bir şair değildir. Fakat dinî şiirlerinde tasavvuf felsefesine ait mazmunları kullanmıştır ve tasavvufi hava hâkimdir. Kudretinden

⁶¹ Ercilasun, 8.

ve yüceliğinden dolayı tek sığınağı olan Allah, onun en yakın dostudur. O'ndan dileği ise taşıyamayacağı yükü vermemesi fakat yüreğinden aşkı eksik etmemesidir.”⁶²

Ey sevgili
 Gücümle orantılı olmayan yükü
 Yüklersen omuzlarıma, taşıyamam
 Kalbi diriltten aşkı ise
 Hiç eksik etme benden
 Hürriyetsiz yaşarım da
 Aşksız yaşayamam
 Aklımdan geçenleri teşhirden çok korkarım
 Kendim için saklarım
 Ama senin ey sevgili,
 Her şeyi bildiğinin farkındayım.

(BD., 101)

1.2.4.2.6. Ölüm

İnançlı bireyler için ölüm, bir son değil başlangıçtır. Ölüm beden için son, ruh içinse sonsuzluktur. Karakoç için de ölüm korkulacak değil arzulanacak bir mefhumdur. Onun şiirlerinde ölüm teması tek başına değil; aşkla birlikte işlenir. Çünkü ölüm, sevgiliye kavuşmadır. Mutasavvıf şairlere özgü olan bu tavırdan Karakoç'u ayıran yönü ise ölümü işleyiş şekli, kullandığı mazmunlar ve imajlardır. Şairin ölüm anlayışını Mevlânâ ve Yunus Emre gibi mutasavvıfların ölüm anlayışı ile benzerlik gösterir. Çünkü şair de ölümü ayrılık olarak değil; sevgiliye kavuşma olarak görür.

Mayamda yok korkup kaçmak, muradım seninle uçmak
 Derneğinden- desteğinden sakın etme ihraç beni
 Ey sevgili, ey sevgili, ey sevgili, ey tek sebep
 Senin denzine çeker attığım her kulaç beni

(İÇAZ., 251)

⁶² Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 88.

Karakoç, “ölüm” kelimesinin yerine çoğu zaman “öteler”, “uzaklar”, “gurub”, “bağbozumu”, “menzil”, “dostun çağrısı”, “ötelerden gelen ses” gibi ölümü çağrıştıran kelimeleri tercih ediyor.⁶³ Bu tercih, “Azığın Hani Derler Sana” adlı şiirinde şöyle ifade edilir:

Guruba doğru giden yolcu,
Guruba yaklaştın, bir dur hele!
Ne getirdin derler sana gittiğin yerde,
Azığın hani, derler...
Azığın hani derler sana.

(S., 145)

1.3. KÜLTÜR VE SANAT ÇEVRESİ

Ailesinin âlim ve şair kişiler olmaları, evlerine giren gazete ve dergiler, evlerinde oluşan sohbet ortamları, Bahaettin Karakoç’u etkileyen ilk kültür-sanat çevresidir. Karakoç’un şiirlerindeki dinî duyarlılığın, milli bilincin ve özlerine bağlılığın ilk yeşerdiği çevre ailedir. İlk okuduğu kitap Karacaoğlan’dır. Karakoç’un ikinci kültür ve sanat çevresinin okuduğu ilkokul olduğu söylenebilir. Çünkü burada yazdığı çocukça şiirleri ilgi görmüş, öğretmeni tarafından müfettişlere verilerek yayımlanmışlardır.

Karakoç’un çocukluktan çıkış yıllarına rastlayan kültür ve sanat çevresi, Düziçi Köy Enstitüsü’dür. Büyük bir istekle başladığı bu okulda, Reşat Türkeş Hoca’nın ilgi alakası sayesinde kültür ufukları genişler. Karakoç’un ilkokulda yazdığı çocukça şiirleri sayılmazsa ilk yazma denemelerine giriştiği yer de burası sayılabilir. Birkaç arkadaşıyla beraber yazdıkları şiirleri yayımlamak için kendilerine yakın dergileri araştırırlar ve bu arada okullarında “İleri” başlığı altında bir duvar gazetesi çıkarırlar.⁶⁴

Karakoç’un tahsil hayatı içindeki ikinci kültür ve sanat çevresi Hasanoğlan Köy Enstitüsü’dür. Bazı hocalarının yardımıyla zengin bir kültür sanat çevresi oluşturduğu enstitüde, Karakoç’un en yakın arkadaşı, günümüz şair ve yazarlarından (bir dönem Çorum milletvekilliği de yapmış olan) Hasan Latif Sarıyüce’dir. Bu okulda birlikte “Şölen” başlığı altında bir duvar gazetesi çıkarırlar. Edebiyat öğretmenleri Nazif

⁶³ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 89.

⁶⁴ Narlı, 40.

Balcıoğlu, Hikmet Kavukçu; matematik öğretmenleri Hasan Ölmez, tarih öğretmenleri Tahir Erdem, yine okul öğretmenlerinden Selahattin Ertürk sık sık görüştikleri ve fikirlerinden istifade ettikleri hocalardır.⁶⁵

Karakoç, 1962 yılında kendi yayımladığı ilk kitabı “*Mevsimler ve Ötesi*”ni çıkarır. Bu kitapta çocukluğundan beri tek odak noktası olan tabiat temalı şiirlerin yanında memleket ve kahramanlık temalı şiirler yer alır.

Kültür ve sanat çevresinin gelişmesi ise “*Seyran*” adlı kitabından sonra olur. *Hareket*, *Hisar*, *Türk Edebiyatı* dergileriyle temaslarının artması, Ahmet Kabaklı, Mehmet Çınarlı, İlhan Geçer, Nurettin Topçu gibi şahıslarla tanışması bu döneme rastlar. Bu dergi ve isimlerle öyle çok yakınlaşır ki isimleri onlarla anılmaya başlar. Mesela Ahmet Kabaklı Türk Edebiyatı’nın dördüncü cildinde, Karakoç’u *Hisar* şairleri arasında sayar. Fakat Karakoç bu dergilerdeki konumunu “misafir sanatçı” olarak değerlendirir.⁶⁶

Bahaettin Karakoç’un kültür ve sanat çevresini, Türk-İslâm düşüncesi etrafında kümeleşenlerden ayrı düşünmek pek mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında Arif Nihat Asya, Ahmet Kabaklı, Seyyit Ahmet Arvasi, Erol Güngör, Abdurrahim Karakoç, Bayram Bilge Tokel gibi şahısları, bu düşünce etrafında gruplaşan Kızıl Elma, Ozan, Meşe, Töre, Erciyes, Doğu Edebiyatı, İnanç, Horon, Türk Edebiyatı, Suffe gibi dergileri, Orta Doğu, Yeni Düşünce gibi gazeteleri Ocak, Ecdat, Orkun, Ötüken gibi yayınevlerini zikretmek gerekir.⁶⁷

Karakoç’un üyesi bulunduğu kuruluşları da onun kültür sanat çevresi içerisinde saymak gerekir. Karakoç, Türk Edebiyatı Vakfı’nın (TEDEV) hem kurucularındandır hem de bu kuruluşun üyesidir. Karakoç, İlim ve Sanat Eserleri Merkezi’nin (İLESAM) de üyesidir. Türkiye Yazarlar Birliği’nin de üyesi olan Karakoç, bu kuruluşlar içerisinde en fazla Türkiye Yazarlar Birliği’nde faaliyet göstermiştir

Karakoç’un kültür sanat çevresi içerisinde akademik çevreden bazı şahıslar vardır. Bunların başında Bahattin Karakoç’un şiirleriyle ilgili birer yazı yazan Sadık Kemal Tural ile Ahmet Bican Ercilasun başta gelir. Bununla beraber gelenekçi veya İslâmî çevreye mensup hemen hemen bütün şair ve yazarlara dostluk göstermiş olup bu çevrenin önemli isimlerinden merhum Fethi Gemuhluoğlu ile Karakoç arasında sıkı bir dostluk

⁶⁵ Narlı, 42.

⁶⁶ Narlı, 42.

⁶⁷ Narlı, 43.

vardır. Aşağıdaki dizeler Karakoç'un Gemuhluoğlu'na hitaben yazdığı "Mektup" adlı şiirden alınmıştır:

Sizin yalnızlığınız geliyor mızrakların ucunda
 Ve size bir Türkiye resmi çizmek istiyorum
 Selçuklu mavisıyla, Söğüt yeşiliyle, bayrak alıyla
 (S., 172)

Karakoç'un kültür ve sanat çevresini Türkiye dışına taşımak mümkündür. Azerbaycanlı şairler, Mehmet Aslan ve Bahtiyar Vahapzade ile görüşmeleri ve mektuplaşmaları da bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca Karakoç, Kültür Bakanlığı'nın kararıyla Türkiye'yi temsilen eski Yugoslavya'da yapılan Struga şiir festivaline gönderilmiştir. Türkiye Yazarlar Birliği ve Türk Cumhuriyetleri yazar teşekküllerinin hazırladığı Türkçe'nin Uluslararası Şiir Şöleni'nden dolayı Kazakistan'a gitmiş ve orada Büyük Abay ödülüne layık görülmüştür. Yine bu şöenlerden dolayı Türkmenistan'a gitmiş oradaki şairlerle de tanışmıştır.⁶⁸

Bahaettin Karakoç'un kültür ve sanat çevresi içinde, kendisinin merkez olduğu Dolunay çevresini de belirtmek gerekir. Karakoç'un 1986 yılının ocak ayında çıkarmaya başladığı Dolunay dergisi, İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerin yanı sıra, Trabzon, Ağrı, Samsun, Kayseri, Konya, Malatya gibi yaklaşık otuz şehre abone usulü dağıtılır. "Karakoç'un 'şiiri ayağa kaldırmak' sloganı ile başlattığı Dolunay Şiir Şöenlerinin önemli etkisi oldu. Bu şöenlere Dolunay'da yazan şairlerin yanı sıra değişik dergilerden yazan şairler ve mahalli şairler de katıldı. Sekiz defa gerçekleştirilen şöenlere katılan şairleri anmak gerekirse; Dilaver Cebeci, Vahap Akbaş, Nurullah Genç, Mehmet Narlı, Memduh Atalay, Hasan Ejderha, Sıddık Elbistanlı gibi isimler sayılabilir."⁶⁹

1.3.1. Şiir ve Yazılarını Yayınladığı Dergi ve Gazeteler

Adımlar, Akademik Çevre, Aksu, Avaz, Babıali'de Sabah, Bayrak, Büyük Türkiye, Cemre, Çağrı, Diyanet, Elbistan'ın Sesi, Elif, Engizek, Erciyes, Erguvan, Doğuş Edebiyat, Dolunay, Geçit, Genç Dost, Genç Kalemler, Gençliğin Sesi, Hareket, Hayat, Hisar, Horon, Huduteli, Güneysu, İnanç, İstiklal, Kanat, Karınca, Kırağı, Kızıl Elma,

⁶⁸ Narlı, 43.

⁶⁹ Narlı, 43.

Konevi, Köy Postası, Küçük Dergi, Kültür ve Sanat, Meşale, Millî Kültür, Orkun, Ortadoğu, Ozan, Öncüler, Suffe Yıllıkları, Tepe Edebiyat, Tohum, Toker, Töre, Türk Edebiyatı, Ufuk Çizgisi, Uzunluk, Varlık Yıllığı, Yedi Gün, Yeni Düşünce, Yeni Elbistan, Yurt.⁷⁰

1.3.2. Üyesi Bulunduğu Kuruluşlar

İlim ve Sanat Eserleri Merkezi (İLESAM)

Türk Edebiyatı Vakfı (TEDEV)

Türkiye Yazarlar Birliği (TYB)

1.3.3. Yayıncılığı

Dolunay Yayınları

1.3.4. Ödüller ve Katıldığı Uluslararası Programlar

1962 yılında Akşam Gazetesi ve Türk Kadınlar Birliği'nin düzenlediği yarışmada hikâye dalında “İsa ile İshak” adlı hikâyeyle ikincilik ödülü.

1983 yılında Kayseri Sanatçılar Derneği tarafından yılın şairi.

1986 yılında Türkiye Yazarlar Birliği tarafından “*Bir Çift Beyaz Kartal*” adlı kitabıyla yılın şairi.

1989 yılında Kültür Bakanlığı'nın kararıyla Struga Şiir Festivaline Türkiye'yi temsilen katılması.

1990 yılında Diyanet'in düzenlediği Na't yarışmasında mansiyon ödülü.

1991 yılında Diyanet'in düzenlediği münacaat yarışmasında “Beyaz Dilekçe” adlı şiiriyle birincilik ödülü.

1993 yılında Türkiye Yazarlar Birliği ve Türk Cumhuriyetleri yazarlar kuruluşlarının düzenlediği “Türkçe'nin Uluslararası Şiir Şöleni”nde Kazakistan'a gitmesi ve orada “Büyük Abay Ödülü”ne layık görülmesi.

⁷⁰ Narlı, 44.

1994 yılında Türkiye gazetesinin düzenlediği “Bosna Unutulmasın” adlı şiir yarışmasında şeref ödülü.

1996 yılında Güneydoğu Radyo Televizyonu tarafından “Yılın Sanatçısı” ödülü.

1997 yılında Malatya Büyükşehir Belediyesinin ülke genelinde açmış olduğu “Malatya” konulu şiir yarışmasında birincilik ödülü.

2003 yılında Türkiye Yazarlar Birliğince “Şükran ve İhtiram Berati”.

2004 yılında Tarsus Belediyesi tarafından “Karacaoğlan Onur Ödülü”.

2008 yılında şiir dalında ESKADER (Edebiyat Sanat ve Kültür Araştırmaları Derneği) ödülü.

2009 yılında Kahramanmaraş İl Özel İdaresi tarafından “Sanat Ödülü”.

2011 yılında Bursa Büyükşehir Belediye Başkanlığı ile Bursa Edebiyatçılar Derneği tarafından “Evliya Çelebi Ödülü”.

2011 yılında İLESAM tarafından edebiyat dalında “Üstün Hizmet ve Başarı Ödülü”.

2011 yılında Küçükçekmece Belediyesi tarafından “Onur Plaketi”.

2012’de İstanbul Sultanbeyli Belediyesince “Türk Şiirine Hizmet Ödülü”.

2014 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesince Fahri Doktora unvanı.

2015 yılında Türkiye Yazarlar Birliği tarafından verilen “2015 yılı Yazar, Fikir Adamı ve Sanatçıları Ödülleri”nde “Üstün Hizmet Ödülü”.

1.4. ESERLERİ

1.4.1. Şiir Kitapları

Türk şiirinin en velut şairlerinden biri olan Bahaettin Karakoç’un 20’si şiir, 2’si antoloji olmak üzere yayınlanmış 21 kitabı bulunmaktadır. “Her kitabım bir kilometre taşı oluşturdu benim uzun şiir yolculuğuma.” diyor Karakoç ve ekliyor: “Her kitabım,

kutsal bir sabrın teknesinde mayalanmış, sevgiyle sanat ocağına sürülmüş ve yoğun bir çilede laleler gibi pişerek son kıvam ve kıvraklığına ulaşmıştır.”⁷¹

- **Mevsim ve Ötesi**

Bahaettin Karakoç’un ilk şiir kitabı *Mevsimler ve Ötesi* adlı eseridir. Bu eser 1962 yılında yayınlanmıştır. Eserde, aşk, memleket, millet, kahramanlık gibi temaların işlendiği şiirler yer almaktadır. Eser, 32 sayfadan ve 26 şiirden oluşmaktadır. Bu eser, şair için şiir yazmanın ilk basamağıdır. Buradaki şiirlerine bakarak şairin şiir yazmada kat ettiği aşamaları görmek mümkündür.

- **Seyran**

Seyran, Bahaettin Karakoç’un ikinci şiir kitabıdır. Eser, 1973 yılında Hareket Yayınları tarafından yayınlanmış ve 47 şiirden oluşmaktadır. Eser, “Beşgen Çağrı Çiçeği”, “Tarar Kuş Perçemini Yalnızlığa”, “Lo” ve “Türkü” adlarını taşıyan dört bölümden oluşmaktadır. Şiirlerin büyük bir kısmında hece ölçüsünün değişik şekillerini kullanan Karakoç, bu eserinde serbest tarzda yazılmış şiirlere yer vermiştir.⁷²

Bahaettin Karakoç, “*Seyran*” adlı şiir kitabımdan bu yana bir Bahaettin Karakoç gerçeği var Türk edebiyatında.” diyerek *Seyran*’ın şiirleri için bir milat olduğunu belirtir. “Şiirde neler yapmam, nasıl yapmam gerekse, bu eserde onları yaptım.” dediği *Seyran* ile ilgili olarak şu ifadelere yer verir: “Anadolu’yu, Anadolu insanını özde geleneklere, özellikle de Yunus Emre sadeliğine ve samimiyetine sıklıkla bağlı kalarak yeniden yorumlamayı planladım. *Seyran* bunun ilk belgeselidir. Bu kitabım yayınlanır yayınlanmaz büyük ilgi gördü. Cesaretlendim.”⁷³

- **Sevgi Turnaları**

Sevgi Turnaları, şairin üçüncü şiir kitabıdır. Eser, 1975 yılında Türk Edebiyatı dergisi tarafından yayınlanmıştır. Bahaettin Karakoç, eseri Ahmet Kabaklı’ya ithafen yazmıştır. Bu eserinde 45 şiir yer almaktadır. Kitapta yer alan şiirlerinin çoğunu hece ölçüsüyle yazmıştır. Bu kitabında diğer iki kitabına göre daha açık ve anlaşılır bir dil kullanmış ve daha güncel konuları seçmiştir. Ayrıca bu eserinde dil ve üslup olarak diğer

⁷¹ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 27.

⁷² Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 27.

⁷³ Ülkü Sucu, *Bahaettin Karakoç’un Şiirlerinde Yer Alan Sıfatlar (Yayınlanmamış Lisans Tezi)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1994, 19.

iki kitabının üstüne çıkan bir başarı sergilediğini söylemek mümkündür. Kitabı, beş bölümden oluşmaktadır ve bölümleri şöyledir:

1. Şafağa Doğru
2. Dağlarda
3. Dostlar
4. Güvermiş Gök Ekince
5. Merhaba

- **Ay Şafağı Çok Çiçek**

Karakoç'un dördüncü şiir kitabı olan *Ay Şafağı Çok Çiçek*, ilk basım olarak 1983 yılında Ocak Yayınları arasından çıkmıştır. Bu kitapta, diğer üç kitaptan farklı olarak divan şiiri nazım şekillerinden gazel ve mesnevîyi modern tarzda ve kendine özgü üslubuyla yorumladığı şiirleri mevcuttur.

- **Kar Sesi**

Kar Sesi, şairin beşinci şiir kitabıdır ve 1983 yılında Ocak Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Kitap dört bölümden oluşmaktadır:

1. Kar Sesi
2. Resimler
3. Bekleyiş
4. Aşkın Ateş Bahçesinde

Bu kitapta şair, ağırlıklı olarak aşk, tabiat, sosyal hayat ve din eksenli temaları kendine öz üslubuyla işlemiştir.

- **Zaman Beyaz Bir Türküdür**

Zaman Beyaz Bir Türküdür adlı eser Orkun Yayınevi tarafından 1984 yılında yayınlandı. Eser 96 sayfadan ve dört bölümden oluşuyor. Bölümleri ise şunlardır:

1. Zaman Beyaz Bir Türküdür
2. Basat
3. Sebeb
4. Arada.

Bu eserini diğer eserlerinden farklı olarak eleştirel bir bakış açısı dikkat çekmektedir. Ayrıca ikinci bölümde yer alan Basat kısmı ise Dede Korkut Hikâyeleri'nin adeta çağdaş yorumu niteliğindedir.

- **İlk Yazda**

Eser, 1984 yılında Cönk Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Eserin başında da şairin bir makalesi yer almaktadır. Karakoç'un sanata, şaire, döneme ve dine dair görüşlerinin yer aldığı makale bir poetika özelliği göstermektedir.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır ve bölümleri şunlardır:

1. İlk yazda
2. Rüzgâra Astım Türkülerimi
3. Selâm
4. Şafakların Has Konuğu

- **Bir Çift Beyaz Kartal**

Bir Çift Beyaz Kartal, şairin sekizinci şiir kitabıdır. Dolunay Yayınları tarafından 1986 yılında yayınlanmıştır. 128 sayfadan oluşan eser, "Bir Çift Beyaz Kartal" ve "Kepez" başlıklarını taşıyan iki bölümden oluşmaktadır. Bahaettin Karakoç, Bir Çift Beyaz Kartal adlı kitabıyla 1987 yılında Türkiye Yazarlar Birliği tarafından yılın şairi seçilmiştir.

- **Menzil**

Menzil, şairin dokuzuncu şiir kitabıdır. 1991 yılında Dolunay Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Bu eser, Ethem Baran'ın resimleriyle, sure ve hadislerle bölümlere ayrılmıştır. Eserin en önemli tarafı her şiirin son mısrasının diğer şiirin adını oluşturmasıdır. Eserde ayet, hadis ve hikmetlere dayalı bir anlatım dikkatleri çekmektedir.

- **Uzamlara Türkü**

Bahaettin Karakoç'un onuncu şiir kitabıdır. Eser, Kültür Bakanlığı tarafından 1991 yılında yayınlanmıştır. Aşk, tabiat, ölüm, ayrılık, sevgi temalarının işlendiği eseri oluşturan şiirlerde hem hece hem de serbest ölçü kullanılmış; serbest vezinde sınırsız şekil denemelerine gidilmiştir.

- **Güneşe Uçmak İstiyorum**

Bahaettin Karakoç'un 1993 yılında Ecdad Yayınları arasından yayınlanan şiir kitabıdır. Doksan şiirin yer aldığı eserin başında Sadık Kemal Tural'ın ve Ahmet Bican Ercilasun'un Bahaettin Karakoç'un şiirleriyle ilgili değerlendirme yazıları bulunmaktadır. Bu eserde şairin beşerî aşktan ilahi aşka yönelişini içeren şiirler mevcuttur.

- **Beyaz Dilekçe**

Beyaz Dilekçe, şairin on üçüncü şiir kitabıdır. Eserin ilk baskısı, 1995 yılında Ocak Yayınları tarafından yapılmıştır. Eserin başında, nazım şeklinde yazılmış bir önsöz bulunmakta ve eserin kendisi de sekiz bölümden oluşmaktadır. Eserin Beyaz Dilekçe adlı ilk bölümü, Türkiye Diyanet Vakfı'nın açmış olduğu "Münacaat" yazma yarışmasında şaire birincilik kazandırmıştır. Dolayısıyla eser, dinî muhtevalı bir şiir kitabıdır. Ayrıca bu bölüm, Mehmet Emin Ay tarafından bestelenerek okunmuştur.

- **Güneşten Öte**

Güneşten Öte, Karakoç'un on dördüncü kitabı olarak 1995 yılında Ocak Yayınları arasında çıkmıştır. 141 sayfadan ve dört bölümden oluşan bu eserde 66 şiir yer almaktadır. Eserin sonunda "Yankılar" başlığı altında Karakoç'un şiir sanatı hakkında edebiyat eleştirmenleri tarafından yapılan yorumlardan oluşan bir yazı yer almaktadır.

- **Leyl ü Nehar Aşk**

Leyl ü Nehar Aşk, şairin on beşinci şiir kitabıdır. 1997 yılında Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlarından basılmıştır. Eser, "Aşk Mektubu" ve "Bildğim Tek Adres Sensin" isimlerini taşıyan iki bölümden oluşmaktadır. Eser de ağırlıklı olarak dinî temalar işlenmekle beraber tabiat, ölüm, aşk gibi temalar da işlenmiştir.

- **Aşk Mektupları**

Karakoç'un on altıncı şiir kitabı olan *Aşk Mektupları*, 1999 yılında Dolunay Yayınları arasında çıkmıştır. Eser, "Aşk Mektubu" başlıklı otuz üç şiirle "Aşk Mektuplarına Hamiş" adını taşıyan altı şiirden oluşmaktadır. Şiirler ilk bakışta beşerî aşk gibi görünse de ilahi aşkı anlatan en güzel şiir örneklerindedir.

- **Ihlamlar Çiçek Açtığı Zaman- Ay Işığında Serenatlar**

Bu eser, şairin on yedinci şiir kitabıdır. Eser, 2001 yılında Sıla Yayınları arasından basılmıştır. 100 sayfadan oluşan eser, “İhlamlar Çiçek Açtığı Zaman” ve “Yürek Bir Güldestedir Yolculuklarda” başlıklı iki bölümden oluşmaktadır. Esere adını veren “İhlamlar Çiçek Açtığı Zaman” adlı şiir, Hasan Sağındık tarafından bestelenmiş, başta İbrahim Sadri ve Bedirhan Gökçe olmak üzere pek çok yorumcu tarafından şiir kasetlerine ve CD’lere okunmuştur.

- **Sürgün Vezirin Aşk Neşideleri**

Sürgün Vezirin Aşk Neşideleri, Dolunay Yayınları arasında 2004 yılında yayınlanmıştır. Eser, dört bölümden oluşmaktadır:

1. Sürgün Vezirin Aşk Neşideler
2. Şarkılar
3. Ben ve Sen Burcunda Aşk ve Utku
4. Türkmani

Bu eserde de aşk, vuslat, sosyal bozukluklar gibi konular şairin kendine has üslubuyla yoğun olarak bazen serbest, bazen gazel, bazen de halk şiiri nazım şekilleriyle şiirleşiyor.

- **Ben Senin Yusuf’un Olmuşum**

Bahaettin Karakoç’un on dokuzuncu şiir kitabı olan *Ben Senin Yusuf’un Olmuşum*, 2006 yılında Dolunay Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Eser, iki bölümden oluşmaktadır.

1. Ben Senin Yusuf’un Olmuşum
2. Telleri Ağdıran Türkü Kuşları

Eser, 130 sayfadan meydana gelmektedir. Eserin ilk bölümünde 30 şiir, ikinci bölümünde 37 olmak üzere toplam 67 şiir bulunmaktadır.

- **Gündemde Yine Aşk Var**

Bahaettin Karakoç’un *Gündemde Yine Aşk Var* adlı şiir kitabı 2008 yılında Noel Yayınları arasından çıkmıştır. Eser dört bölümden ve 78 şiirden oluşmaktadır. “Açtım Barajın Kapağını” başlığını taşıyan birinci bölümde 8 şiir yer almıştır.

- **Sabah Esintileri:**

Sabah Çevik, Prof. Dr. Yakup Çelik ve Bahanur Garan editörlüğünde hazırlanmıştır. Karakoç'un yirminci şiir kitabıdır. Eser, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Kültürel Etkinlikler Müdürlüğü tarafından 2015 yılında yayımlanmıştır. Eserin başında, Prof. Dr. Yakup Çelik, Prof. Dr. Muhammet Nur Doğan, Metin Ünal Mengüşoğlu, Tacettin Şimşek, Beyhan Kanter, Prof. Dr. Tarık Özcan, Arif Bilgin, Ramazan Avcı, Bahtiyar Aslan ve Aytaç Dinç Yıldırım yazı ve makaleleriyle Bahaettin Karakoç'un sanat anlayışının farklı yönlerine değinmişlerdir. Eserde şairin diğer kitaplarında yer alan seçme şiirleriyle henüz hiçbir kitapta bulunmayan şiirleri bir arada sunulmuştur. Kitabın sonunda ise şairin çocukluğundan itibaren çeşitli fotoğraflarını içeren albüm bulunmaktadır.⁷⁴

1.4.2. Antolojileri

Bahaettin Karakoç, iki ayrı konuda ve türde iki antoloji hazırlamıştır.

- **Dolunay Şiir Güldestesi**

Dolunay Güldestesi, Bahaettin Karakoç'un Dolunay şairlerinin titizlikle seçtiği şiirlerinden oluşan bir antolojidir. Eser, 1996 yılında Dolunay Yayınları tarafından yayımlanmıştır. *Dolunay Güldestesi*'nde 62 Dolunay şairine ait 62 şiir yer almaktadır.⁷⁵

- **Şiir Burcunda Çocuk**

Bahaettin Karakoç'un, Hüseyin Özbay ve Mustafa Tatçı ile birlikte hazırladıkları *Şiir Burcunda Çocuk* adlı antoloji, 1993 yılında Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Çağdaş Yazarlar Dizisi arasında yayımlanmıştır. 275 sayfadan oluşan antolojide Mehmet Akif Ersoy'dan günümüze kadar gelen 110 şairden toplam 253 şiir yer almaktadır.⁷⁶

1.4.3. Nesir Yazıları

Bahaettin Karakoç, şiirdeki ustalığının yanı sıra pek çok dergi ve gazetede nesir yazmıştır. Nesirlerinden oluşan basılmış bir kitabı bulunmamaktadır. Ancak 1962 yılında

⁷⁴ Süleyman Aydemir, *Bahaettin Karakoç'un Şiirlerinde Metinlerarasılık* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2019, 13.

⁷⁵ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 39.

⁷⁶ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 39.

Akşam gazetesiyle Türk Kadınlar Birliği'nin Türkiye genelinde ortaklaşa düzenledikleri hikâye yarışmasında “İsa ve İshak” adlı hikâyesiyle ikincilik ödülü kazanan Karakoç, sanat hayatındaki ilk ödülünü nesir türünde almıştır.⁷⁷

Nesir alanında daha çok deneme ve makale türünde yazılar yazan Karakoç, bu yazıların büyük bir kısmını *Dolunay Dergisinin* başyazılarında kaleme almıştır. Bu yazılarda sanat/edebiyat, kültür konularının yanında dönemin sosyal, siyasi, ekonomik durumu ve gündemdeki ülke sorunlarıyla ilgili konuları eleştirel bir tavırla işlenmiştir. *Dolunay*'ın dışında *Bayrak*, *Ortadoğu*, *Zafer* gibi gazete ve dergilerde zaman zaman haftalık yazılar yazılmıştır. Karakoç, nesir yazılarında da şiir diline yakın bir üslup kullanmıştır.⁷⁸

⁷⁷ Narlı, 62.

⁷⁸ Avcı, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, 40.

İKİNCİ BÖLÜM

BAHAETTİN KARAKOÇ'UN ŞİİRLERİNDE DİNÎ UNSURLAR

2.1. İNANÇLA İLGİLİ MEFHURLAR

2.1.1. Allah

Allah inancı, İslâm dininde yer alan öğretilerin temelini teşkil etmektedir. Allah'a iman, bir Müslüman için dinî yaşantısının odak noktasını oluşturmaktadır. İslâm düşüncesinin merkezinde; Tek, Mutlak ve Sonsuz, Rahman ve Rahîm olan, kavrayabildiğimiz ya da hayal edebildiğimiz şeylerin hepsinden daha büyük olan bir Allah tasavvuru vardır. İslâm dininin kutsal kitabı olan Kur'ân-ı Kerîm'de bildirildiği üzere bize şah damarımızdan daha yakın olan bir Allah hakikati bulunmaktadır (Kaf 50 / 16; Nasr, 1987: 311-314; Nasr, 2002: 17). Arapça isim olan Allah lafzı, bütün veçheleriyle İslâm'ın merkezi hakikatidir ve Allah'ın birliğine ve tekliğine inanmanın ifadesi olan tevhid inancı, İslâmî olan her şeyin etrafında döndüğü eksendir.⁷⁹ Anlaşıldığı üzere Allah lafzı, Yaratıcı'nın bütün isimlerini kendinde toplayan ismidir.

Hakikati aramak, Yaratıcısını bilmek ve kulluk vazifesini yerine getirmek isteyen insanoğlu bu uğurda nice yollara başvurmuştur. Hikmet-i ilâhiyi zikretmek yolunda pek çok yazılar yazılmış, şiirler söylenmiştir. Bahaettin Karakoç, bu bilinçle hareket etmiş ve Allah lafzını şiirlerinde sıkça kullanmıştır.

Ulu bir meşe ağacı,
Güneşe sermiş gövdeyi...
Kötülük değil amacı,
Allah yaratmış öv deyi;
Kesir yargılar tüm çürür
Gök olanda aşk ve şiir.

...

(S., 101)

⁷⁹ Akif Hayta, "Anneden Allah'a: Bağlanma teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4 (12), 2006, 44.

Yukarıdaki mısralar, “Gök Olanda Aşk ve Şiir” isimli şiirden alınmıştır. Şair, Allah lafzını işlerken onun çeşitli vasıflarına değinmiştir. Bu şiirde dördüncü mısra her bentte tekrar etmekte olup Allah’ın yaratıcılık özelliği vurgulanmak istemiştir. Yüce Allah’ın anılması için doğada binlerce unsur vardır ve hepsi Allah’ın varlığının ve yüceliğinin ispatı niteliğindedir.

Allah’ım denizde çok fırtına var
Sana sığınmasa bu gemi batar

...

(KS., 352)

“Büyük Kapıdan İçeri” adlı şiirden alınan bu mısralarda, kulun her dar anında Allah’a sığındığı ve tek kurtuluşu O’nda bulduğuna değinilmektedir. Hepimiz hayatımız boyunca inişler çıkışlar yaşar ve içinden çıkamadığımız durumlarda daha da gönülden dualar eder, kurtuluşu Yaratıcı’da ararız.

...

Aşkla çalkalansın sonsuzluk suları!
Dalgalar nasıl döverse kayaları
Yüreğim de öyle dövüyor beni,
Kopuyor, dağılıyor çiçekten kemerim
Nice güzeller var seyrangâhımda,
Ben,
Güzeller içinde Bâkî olan tek güzel
“*Allah*” derim.”

...

(BD., 20)

“Beyaz Dilekçeye Beyaz Bir Önsöz” adlı şiirden alınan bu dizelerde, yine Allah’ın Bâkî ismi ön plana çıkmaktadır. Şair, çevresinde çok güzellerin olduğunu ancak onlardaki güzelliğin fânî ve geçici olduğunu asıl güzelin ve kalıcı olanın Allah olduğunu vurgulamaktadır.

Şiirlerinde Allah lafzına yer veren Karakoç, bunun yanında “Rab/ Rabbü'l-Âlemin, Hak, Sultan, Mevlâ, Yaradan, Nakkâş-ı Ezelî, Tanrı, Bir...” gibi Allah’a nispet edilen farklı sözcüklere yer vermiştir. Bu sözcükleri şöyle sıralayabiliriz:

2.1.1.1. Bir / Ehad

Kur’ân-ı Kerîm’in pek çok yerinde Allah’ın bir oluşunu, eşi ve benzerinin olmadığını vurgulayan pek çok ayet vardır. O’nun birliği, varlığının zorunlu olup yokluğu düşünülemeyen tek varlık olmasını ifade eder. Kâfirûn suresinde ibadetin ancak Allah’a yapılacağı, Hz. Peygamber’in (sav), kâfirlerin taptıklarına önceden tapmadığı gibi, sonra da tapmayacağı ısrarla vurgulanmaktadır. Allah’ın birliğini gösteren en önemli delil ise evrenin tüm büyüklüğüne rağmen tam bir uyum içinde varlığını sürdürmesidir. Karakoç şiirlerinde “Bir” kelimesine yer vermiş ve bunu Allah’ın birliğini kastedecek şekilde kullanmıştır.

...

Bir Kûfî yazı edamız,
Harman yeridir odamız,
Bir’dir, Rahîm’dir Hüdâmız;
Yeni bir çağa bakarım
Pişmişlerin kapısında
Aşınmayan eşik benim.

(S., 84)

“Seyran” adlı şiirden alınan bu dizelerde şair, Allah’ın sıfatlarına yer vermiştir. Allah’ın eşi ve benzerinin olmadığından, rahmetinden bahseden bu dizelerde şairin amacının insan-ı kâmil olduğu izlenimi uyanmakta ve bu yolda yaptıklarını anlattığı gözlenmektedir. Ayrıca bu dizelerde Mevlânâ’nın “Hamdım, piştim, yandım” sözüne telmih vardır. Pişmiş insandan kastı, insan-ı kâmil mertebesine ulaşmış insan demektir. Şair de pişmiş insanların kapısında eşik olduğunu söylerken bu yola baş koyduğunu söylemektedir.

Ehad ise; bir, tek, fert, kişi, kimse⁸⁰ demektir. Ehad kelimesi istisna durumlar dışında genellikle Allah'a atfedilerek kullanılır. Allah'ı kastederek kullanıldığında ise; zâtında ve sıfatlarında benzeri bulunmayan bir ve yegâne olduğunu ifade eder. Ehad, İhlâs suresinde doğrudan doğruya, bazı ayetlerde de dolaylı olarak Allah'a nisbet edilmiş, bu mânada hadislerde de geçmiştir. İhlâs suresinde Allah'ın bir olduğu, hiçbir şeye muhtaç olmadığı, doğurmadığı ve doğurulmadığı, O'nun hiçbir denginin bulunmadığı ifade edilir. Karakoç Ehad lafzını, Allah'ın birliğini anlatırken kullanmıştır.

...

Kulunum

Elbette olacak kusurum

Ehadsin, samedsin

Rahman ve Rahîm olan sensin

Gaflette kayabilirim

Nefsime uyabilirim

Kalemim sürçer

Dilim kelamı kirletirse

Yasak arazilerde gezersem

Eğri ve kırık çizgiler çizersem

Tövbelerim sağnak sağnak uzanacak sana

...

(BD., 278)

“Münacaat” adlı şiirinden alınan yukarıdaki dizelerde şair; bir kul olarak hatalarının olabileceğini, gaflete düşüp nefesine uyabileceğini, günah işleyebileceğini ancak Allah'ın rahmet ve merhamet sahibi olduğunu, eşi ve benzerinin bulunmadığını söyleyerek tövbe edip af dileyeceğini belirtiyor. Ehad kelimesi ile Allah'ın tekliği, birliği vurgulanıyor.

Ehad olan, Samed olan

Kadîm olan, Kadir olan

Gerçek tasarruf sahibi

“Ol!” deyince olmuş her şey

⁸⁰ Bekir Topaloğlu, “Ahad”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, I, 1988, 483.

Su, toprak, hava ve ateş

...

(BD., 352)

“Bir Kelebeğin Fantezileri/5” adlı şiirde, bir kelebeğin dilinden kâinat ve olup bitenler anlatılmaktadır. Şair, yine Allah’a özgü sıfatlarla O’nun evrendeki varlığını, birliğini, her şeye kadir ve muktedir olduğunu anlatmaktadır ve “ehad” kelimesini Allah’ın sıfatı olarak zikretmektedir. Bu mısralarda aynı zamanda kâinatın yaratılışına ve “Kün feyekün” ayeti “Ol” lafzı ile mealen iktibas edilmiştir. Bu ayet Kur’ân’da; Bakara suresi 117. ayet, Âl-i İmran Suresi 47. ayet ile 59. ayet, Enam Suresi 73. ayet, Nahl suresi 40. ayet, Meryem suresi 35. ayet, Yasin Suresi 82. ayet, Mumin Suresi 68. ayette geçmektedir.

2.1.1.2. Hüdâ

Hüdâ, Farsçadan dilimize geçmiş ve çok eskiden günümüze kadar kullanılagelmiştir. Hüdâ kelimesi, Farsça özel bir isim olarak karşımıza çıkar ve “Allah, Tanrı”⁸¹ anlamlarına gelir. Ancak halk arasında sıkça kullanılan bir tabir değildir. Daha çok belli başlı yazılı kaynaklarda veya Karakoç’un da yer verdiği gibi şiirlerde karşımıza çıkmaktadır. Şair de tek bir şiirinde Allah lafzı yerine Hüdâ kavramını kullanmıştır.

Bir Kûfî yazı edamız,
Harman yeridir odamız,
BİR’dir, Rahîm’dir *Hüdâ*mız;
Yeni bir çağa bakarım
Pişmişlerin kapısında
Aşınmayan eşik benim.

(S., 84)

“Seyran” adlı şiirden alınan bu dizelerde şair, Allah lafzı yerine “Hüdâ” kavramını kullanmıştır. Şair bu mısralarda Kûfî yazı sanatına telmihte bulunmuştur. Kûfî, “Arap yazısının dik, sert ve köşeli çizgilerle yazılan bir biçimidir.”⁸² Edasının bu şekilde olduğunu söyleyen şair, hayat karşısında dik bir duruşu olduğunu vurgulamıştır. Allah’tan

⁸¹ Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul, 2010, 640.

⁸² Akalın, “Kûfî”, 1517.

başka kimseye acizliği olmadığını hissettirmiş ve Allah'ın rahmetini dilemiştir. Amacının Allah'a ulaşmak olduğunu belirten şair, bu yolda kâmil insanların kapısında eşik olduğunu söylemiştir.

2.1.1.3. Kadîm

Kadîm kelimesi sözlükte; “başlangıcı olmayan, eski, ezeli”⁸³ anlamına gelmektedir. Kadîm kelimesi, Esmâ-i Hüsnâ'dan değildir. Ancak tanımdaki “öncesiz” kelimesi bize Allah'ı çağrıştırmaktadır çünkü kâinatta ezeli ve ebedi olan tek varlık Allah'tır.

Bahaettin Karakoç, “Kadîm” kelimesini, şiirlerinde genellikle Allah'ı kastederek ve bu kelimeyi O'na atfederek kullanmıştır.

...

Kadir olan Allah'ım, **Kadîm** olan Allah'ım
Süvariler çok yol aldı, bense piyâdeyim
Sen nasip ettin de geldim
Sana yaraşır biçimde bağışla beni
Senden beratımı diliyorum
Almadan nereye nasıl gideyim?

...

(BD., 253)

“Kâbe Ekseninde İlk Yakarış” adlı şiirden alınan bu dizelerde şairin Allah'a Kâdir ve Kadîm diye seslendiğini görmekteyiz. Kadîm kelimesi Allah'a bir sıfat olacak şekilde kullanılmıştır. Kâdir ise; “Her şeye gücü yeten (Tanrı)”⁸⁴ anlamına gelmektedir. Dolayısıyla şair tükenmez kudreti olan ve öncesi olmayan Allah'ım diye Allah'a seslenmektedir.

...

Gök utanıp çökse de ezanlar hiç susmasın
Oyuncusu olmayın topu yırtan çevgenin
Bağdat, Basra, Hile, Nefes gazilerimiz

⁸³ Akalın, “Kadîm”, 1260.

⁸⁴ Akalın, “Kâdir”, 1260.

Rahman, Rahîm, *Kadîm* adıyla direnin

...

(İÇAZ., 269)

“Sürgün Vezirin Aşk Neşidelerine Bir Derkenar” adlı şiirde; Orta Doğu’da yaşanan acı olaylara telmih yapılmış, buralara gelip zulüm yapan ve türlü acılara sebep olanlar şiirin farklı beyitlerinde eleştirilmektedir. Şair bu dizelerde o bölgelerde yaşayan halka nasihatlar vermekte ve savaşmaktan vazgeçmemelerini, ezanları susturmamalarını ve üzerlerine oynanan türlü oyunlara gelmemelerini öğütlemektedir. Bu öğütleri verirken güçlerini Allah’tan almalarını “Rahman, Rahîm, Kadîm adıyla direnin” demektedir. Burada kadîm kelimesini neredeyse Allah’ın isimlerinden biri olarak telaffuz etmektedir.

2.1.1.4. Mevlâ

Mevlâ kelimesinin sözlük anlamı; “birinin yakını, dostu, arkadaşı ve yardımcısı olmak, onun idaresini elinde bulundurmak” mânasına gelen velâyet (vilâyet) kökünden türemiş masdar ismi ve sıfat olan mevlâ kelimesi “birine sevgiyle bağlanan, dost, arkadaş, yardımcı; sahip ve mâlik” gibi mânalara gelir. Mevlâ kelimesi Allah’a ithafen kullanıldığında maddî unsurlar hariç yakınlığı (kurb) “sevme, koruma, yardım etme, tasarruf ve himayesi altında bulundurma” gibi anlamları öne çıkar. Genel sözlüklerde ve Kur’ân-hadis lugatlarında Mevlâ kelimesi için başlıca şu mânalar sıralanır: Rab, mâlik, efendi (seyyid), köle, âzat eden, âzat edilen, nimet veren, nimet verilen, yardım eden, seven, komşu, amcaoğlu, hısım, yeminli dost, ortak. Yer yer karşıt konumundaki kişileri de ifade eden mevlâ kelimesi ile asıl verilmek istenen mâna, sevgi ve mânevî yakınlıktır.⁸⁵

Mevlâ sözcüğü, halk arasında Allah’ı kasteden ve O’na ithafen sıklıkla kullanılan sözcüklerden biridir.

...

Yürü, doruk doruk, kes düşmanın damarını

Yüzünü güldürsün *Hazret-i Mevlâ*

...

(S., 462)

⁸⁵ Bekir Topaloğlu, “Mevlâ”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIX, 2004, 440.

Karakoç ise şiirlerinde yer yer Allah kelimesi yerine Mevlâ kelimesini kullanmayı tercih etmiştir. “Basat 9” adlı şiirden alınan bu beyit, bir dua içermektedir. Şair Basat’a dua ettiği bu dizelerde Mevlâ (Allah) yüzünü güldürsün diye temennide bulunmaktadır.

Basat, Dede Korkut'un on iki hikâyesinden birinin başkahramanıdır. Hikâyelere göre Aruz Koca'nın küçük oğludur. Çocukken ormanda yapılan bir av sırasında kaybedilmiş ve aslanlar tarafından yetiştirilmiştir. Bu yüzden diğer Oğuz beylerinin aksine Oğuz toplumuna karşı mesafelidir. Diğer beyler arasındaki dayanışma ruhu Basat'ta görülmez, tek başına savaşıyor. Basat'ın ağabeyi Kıyan Selçuk, Tepegöz tarafından öldürülür, babası Aruz Koca Tepegöz'ün elinde perişan olur. Diğer şanlı Oğuz beyleri de Tepegözden çok çekerler. Ağabeyinin intikamını almak isteyen Basat, tek başına Tepegöz'ün peşine düşer ve önce onu kör edip sonra başını keser. Basat'ın Tepegöz'ü öldürdüğü hikâye, Homeros'un Odyssea'da anlattığı kiklop öyküsünden alıntılar içermektedir.⁸⁶

Hayalde düşte gezerim
Mevlâm seni bulmak için
 Yağmurda yaşta gezerim
Mevlâm seni bulmak için
 ...

(BÇBK., 390)

“Arzuhâl Astım Rüzgâra” adlı şiirden alınan bu dördlükte, bir arayış söz konusudur. Şair, Mevlâ'ya ulaşmak için her yolu deneyeceğini söylemektedir. Burada Mevlâ'yı bulmaktan kasıt doğru yolu bulmak, Hakk'a ulaşmaktır. Şair, bu şiirinde asla bıkmayacağını ve tüm engellere rağmen Mevlâ'yı bulmak için çabalayacağını belirtmektedir.

2.1.1.5. Mutlak

Mutlak; “kayıtsız, bir şarta bağlı olmayan, umumiyet üzere, serbest, salıverilmiş, yayılan, intişar eden” demektir. Cenâb-ı Hakk'ın bütün sıfatları mutlaktır, yani bu sıfatları tecelliden engelleyecek başka sıfatların bulunması olanaksızdır. Örneğin, Allah'ın kudretini ve gücünü engelleyecek bir başka kudret yoktur ve olması dahi tasavvur

⁸⁶ Dede Korkut Hikâyeleri, *Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi*, Başak Matbaacılık ve Tanıtım, Ankara 2019, 4.

edilemez.⁸⁷ Mutlak kavramı, Allah'ın gücünü ve otoritesini sabitleyen bir kavramdır. Kâinatta O'nun gücünün üstünde başka bir gücün bulunması veya O'nun gücünü sınırlandırması söz konusu değildir. Karakoç da şiirlerinde mutlak kavramını; “zât-ı mutlak, kâdir-i mutlak ve hâkim-i mutlak” kavramlarıyla pekiştirmiştir. Bu kavramlarla Allah'ın eşi ve benzerinin olmadığını, her şeye kâdir olduğunu ve yaratılmış her şeyin tek hâkimi olduğunu vurgulamıştır.

...

Oyun biter perde iner
Yalancı yağmurlar diner
Kâinat raks ile döner
Mutlak'a davettir şiir

(BÇBK., 112)

Yukarıdaki dörtlük “Diyar-ı Gurbettir Şiir” adlı şiirden alınmıştır. Karakoç, bu şiirde aslında bir sonu sezdirmektedir. Bazı âlimlere göre dünya bir sahne; ölüm ise, oyunun sona erip perdenin kapanmasıdır. Dünyanın fâniliğine vurgu yapan şair, bâkî olanın yalnız Allah olduğunu söyleyerek değişmeyecek tek gücün Allah olduğunu belirtmektedir. Bu şiiriyle de insanları değişmeyen tek gerçek olan Hak yoluna davet ettiğini ifade etmektedir.

...

Hâkim-i mutlak sensin, Vâhid-i Ehad sensin,
Rahmanirrahîm sensin, Kerîm ve Samed sensin,
Rabbim seni tanıyan bilir doluyu boşu,
Kapına geldi işte yorgun bir aşk sarhoşu.
Senden başkalarına el açtırma; kapı, Tek...

...

(BD., 28)

“Beyaz Dilekçe” adlı şiirden alınan bu dizelerde yine Cenâb-ı Hakk'ın isimlerine yoğun olarak rastlamaktayız. “Hâkim-i Mutlak, Vâhid-i Ehad, Kerîm ve Samed” gibi sıfatlarla Allah'ın sahip olduğu kudret yüceltilmekte ve duadan önce Allah'a övgüler dizilmektedir. Hâkim-i Mutlak ise kâinatın değişmeyen tek hâkiminin Allah olduğunu

⁸⁷ Ferhat Koca, “Mutlak”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXI, 2006, 402.

belirtmektedir. Dualarımızın tek muhatabı Allah'tır ve af, sadece O'ndan dlenir. Bunun bilincinde olan şair, gidecek başka kapısı olmadığını söyleyerek Allah'a el açtığını belirtmektedir.

Aşkın ne olduğunu ayçiçeği anlatır,
Sevgilinin yolunda düşmeyen baş baş mıdır?
Kalp Allah'la olmalı muhabbet tezgâhında,
Aşkla dokunmamışsa o kumaş kumaş mıdır?
Zât-ı Mutlak, Evvel, Âhir hep O'dur;
Zulmün karanlığında boğulmayan nûrudur.

(BD., 152)

“Yer-Gök Tanıklık Eder” adlı şiirin tamamını içeren yukarıdaki metinde yine Allah'ın birkaç sıfatı bir arada verilmiştir. Allah'a sevgisinden söz eden bir kalbin muhabbet ile bağlı olması gerektiğini söyleyen şair, ezeli ve bâkî olanın yalnız Allah olduğunu dile getirmektedir. Zât-ı Mutlak kavramıyla da eşi ve benzerinin olmadığını belirtmektedir.

Sana olan imanımdır küfrün yıldırımlarından
Ruhumu koruyan tek paratoner ağı.
Kâdir-i Mutlak'sın ve tövbe kapısını açan,
Sensin insanda tecelli eden nûrun menbaı.

Sevdiklerimle olmak isterim narında-nûrunda,
Rabb'im kimseyi bırakma günah çukurunda.

(BD., 225)

Yukarıdaki “Affet Allah'ım” adlı şiirde şair, dua hâlinde olup iyi ve kötü zamanlarda sevdikleriyle olmak istediğini, günahlarının bağışlanmasını isteyerek tövbe ettiğini dile getirmektedir. Allah'a “Kâdir-i Mutlak” diye seslenerek âlemde her şeyi bilen tek zâtın “O” olduğunu belirtirken tövbe kapısını kendisine açması için Allah'a dua etmektedir.

2.1.1.6. Nakkâş-ı Ezeli

Nakkâş-ı ezeli; “ezelde işleyip şekillendiren, Allah.”⁸⁸ anlamına gelen Farsça bir terkiptir. Şair bu terkiibi bir şiirinde kullanıyor.

...

Seymen kapıya gelmiş düğün evi uyuyor,

Ne can alıcı bekler, ne de gelin alıcı

Nakkâş-ı ezeli'nin yaratıcı fırçası

Vakti renk renk boyuyor...

Zaman hem gül hem incir

Zaman, seçme vaktidir.

Gülü bir vazoda kurutmaktan

Gülü kendi yumuşaklığında

...

(BD., 16)

“Beyaz Dilekçeye Beyaz Bir Önsöz” adlı şiirden alınan bu bentte, Allah’ın yaratıcılığındaki benzersizliği ve öncesizliği “Nakkâş-ı Ezeli” terkiibiyle vurgulanıyor. Evrende yaratılmış olan canlı-cansız bütün varlıklar incelendiğinde hiçbirinin birebir benzemediği ve farklılıklarının olduğu görülmektedir. Evrendeki bütün varlıklara şekil veren, onları bir nakış gibi uyumlu, ahenkli bir şekilde ezeldeki ilim ve takdirine uygun olarak yaratan mânasını vermek üzere Nakkâş-ı Ezeli terkiibi kullanılmıştır.

2.1.1.7. Rab / Rabbü'l-Âlemin

Telaffuzundaki yumuşaklık ve kolay olmasından dolayı Rab kelimesi, Allah için kullanılan diğer sıfatlara bakıldığında Allah’ın en çok tercih edilen isimlerinden biridir. Kelime anlamı olarak sözlükte, “Allah; Yetiştiren, besleyen, kayıran, perverdigâr.”⁸⁹ anlamlarına gelmektedir.

Rab kelimesine, Kur’ân-ı Kerîm’in pek çok ayetinde yer verilmektedir. Bu ayetler dikkatle incelendiğinde Rab kelimesinin doğrudan Allah’ı işaret ettiği anlaşılmaktadır. “İşte, Rabbiniz Allah O’dur. O’ndan başka Tanrı yoktur. Her şeyi yaratıcısıdır. Öyle ise

⁸⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2000, 802.

⁸⁹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 289.

O'na kulluk edin, O her şeye vekildir.”⁹⁰ “Yaratan Rabbinin adıyla oku. O, insanı bir aşılanmış yumurtadan yarattı.”⁹¹ “O, doğunun ve batının Rabbidir. O'ndan başka ilâh yoktur. Öyleyse yalnız O'nun himayesine sığın.”⁹² gibi ayetlerde geçen Rab sıfatları Allah'ın ismi olup, Allah lafzı yerine kullanılmıştır. Karakoç da pek çok kez Allah lafzı yerine Rab kelimesini kullanmayı tercih etmiştir.

...

Ruh kıvama erer ve uçar **Rab**'ba

Biter yokuşlar...

Düşmanımız yok gayrı

Gelin soframıza kurtlar ve kuşlar

...

(S., 272)

Yukarıdaki dizeler, “Tesbih Şöleni” adlı şiirden alınmıştır. Ahiret inancı, İslâmiyet'in farzlarından biridir. Dolayısıyla Müslümanlar ölümü son olarak değil, başlangıç olarak görürler. Bu dizelerde şair, ölümü Allah'a kavuşmak olarak görmüş ve Allah lafzı yerine Rab kelimesini seçmiştir.

Som altından da olsa faiz çeşmesinin musluğu,

Rab'bim ondan akan irin sızmasın helal suyumuz!

Devir leş kargalarına tutsak kılmış ak kuğuyu,

Şeker öylesine karışmış ki acı tuza.

...

(BD., 181)

“Kimlikler Karışmış” adlı şiirden alınan bu dörtlükte İslâmî inançlara değinilmekte ve faizin zararları vurgulanmaktadır. Şiirde, faizin yani günahın insanlara ne kadar cezbedici görüldüğünü ifade ederken altın benzetmesi yapmakta ve altın bile olsa şair; faizi istemediğini, helal kazancına haram katmak istemediğini dile

⁹⁰ En'âm: 6 / 102. Bu çalışmada yer alan ayet mealleri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları Kur'ân-ı Kerîm Açıklamalı Meali adlı çalışmadan alınmıştır.

⁹¹ Alak: 96 / 1-2.

⁹² Müzzemmil: 73 / 9.

getirmektedir. Şair, yaşadığı dönemde her şeyin birbirine karıştığını haram ile helalin iç içe olduğunu dile getirmektedir.

Sırlı bir gözeden bengi su içer gibi
 Senin isminle başlarım işe başlarken
Rabbü'l-âlemsin ey sahipler sahibi;
 Rahîmsin, Kerîmsin, kin tutmazsın sen.

Latifsin, Rezzaksın, Samedsin ey Nûr;
 Esirgemek, bağışlamak sana mahsustur!

(BD., 209)

“Bismillahirrahmanirrahîm” isimli kısa şiirine yer verdiğimiz Karakoç, Allah’ın pek çok sıfatını bir arada kullanarak şiirinin anlamını derinleştirmekte ve güçlendirmektedir. İkinci mısradaki besmeleye gönderme yaparak bir işe besmele ile başlamanın önemini vurgulamaktadır. Bunun yanında Rabbü'l-âlemin diyerek Allah’ın bütün âlemlerin Rabbi olduğunu, aslında var olan her şeyin sahibi olup tasarrufun O’nun elinde olduğunu ve aciz olan insanı esirgeyip bağışlayacak olanın yine Allah olduğunu vurgulamaktadır.

2.1.1.8. Sultan

Sözlükte Sultan kelimesi incelendiğinde “kandili tutuşturmak için kullanılan zeytinyağı” anlamındaki selî kelimesinden veya “karşı konulamayacak bir güce sahip olmak, mutlak üstünlük sağlamak” mânasına gelen selâta masdarından türediği görülmekte ve “hüccet, delil, kahr, kudret satvet ve bu sayılanlara sahip olan kimse” mânasına gelmektedir. Sultanın Kur’ân-ı Kerîm’deki kullanımları dikkate alındığında selâta masdarından türemiş olması ihtimalinin daha güçlü olduğu söylenebilir. Sultan kelimesine baktığımızda Kur’ân’da otuz yedi yerde geçtiğini görmekteyiz. Sultan diğer anlamlarının yanı sıra, “Cihadın en faziletlisi zalim sultan katında hakkı söylemektir” ve “Sultan velisi olmayanın velisidir” örneklerinde olduğu gibi “yönetici, hükümdar” mânasında olmak üzere birçok hadiste geçer.⁹³

⁹³ Mustafa Öztürk, “Sultan”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXVII, 2009, 495.

Karakoç ise şiirlerinde Sultan kelimesini daha çok Allah lafzının yerine kullanmıştır.

...

Bu teslim töreninin kimdedir faturası
İki “ben” “biz” olunca düşünmem ötesini
Has *Sultan*ın has olur her akçede tuğrası
Ancak duyanlar bilir ötelerin sesini
İlk duyan hangisiydi? Güvercin mi, şahin mi?
Sormasam da ıslatır bu yağmur içimi

...

(S., 345)

“Ola ki Hep Çoğala” isimli şiirden alınan yukarıdaki bentte ‘Sultan’ kelimesi hem gerçek hem de mecaz anlamını karşılayacak şekilde kullanmıştır. Akçe, Orhan Gazi tarafından basılan ilk Osmanlı parası olup br tarafında kelime-i şehâdet diğer tarafında da Osmanlı padişahının tuğrası bulunurdu. Buna telmih yapan şair, bu yönüyle padişaha telmih yapmıştır. “Has Sultan” ifadesini başka bir yönüyle Allah’ı karşılayacak şekilde kullanmıştır. Allah’ın gücünün üstünlüğünü ve yaptığı her şeyin doğru olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Şair, bu bentte neredeyse ilahî aşka varan bir betimleme yaparak “biz” olmak ile Allah’a varmayı, kâmile ulaşmayı kastetmiştir.

...

Yüreği süt bir çobana sordum aynı soruyu
Dedi ki ben şu sürüyü güden çobanım
Sürü de, bu can da emanet bana
Ver derirse veririm *Sultan*’ım

...

(KS., 109)

“Ölüme Bakan Açılar” adlı şiirden alınan bu dörtlükte Sultan kelimesi, Allah’ı karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Şair; dünyanın geçiciliğine ve sahip olduğumuz her şeyin aslında sadece çobanı olduğumuza, her şeyimizin bize sadece emanet olduğuna vurgu yapmaktadır. Canımız dâhil sahip olduğumuz her şeyin asıl sahibinin Allah olduğu ve Allah alana kadar bizde emanet olduğu dile getirilmektedir.

2.1.1.9. Tanrı

“Tanrı” mefhumuna baktığımızda tarih boyunca çeşitli tartışmalara konu olduğunu ve din etrafındaki tartışmaların odağında olduğunu görmekteyiz. Bütün bu tarihsel süreç içerisinde sosyal değişimlere de paralel olarak özel ve ayrıcalıklı bir konu olarak varlığını sürdürmüştür. Her ne kadar din olgusuna farklı cephelerden çok farklı tanımlar bulunsa Tanrı kavramına yaklaşımların daha üst bir dile denk geldiği söylenebilir. “Tanrı terimi olurluluk, gelip geçicilik ve yaratılmışlık duygu ve tecrübemizdeki zihni tatminsizlikleri ve boşlukları dolduran” anlamlarını veren bir terimdir.⁹⁴

Türk Dil Kurumu’nun tanımına göre, Tanrı sözcüğü, “Kâinatta var olan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık, Yaradan, Allah, Rab, İlah, Mevlâ, Hâlik, Hüdâ, Hû”⁹⁵ anlamlarına gelmektedir. Tanrı terimi, aslında Türkçe kökenli bir terimdir. Türkçe’de Tengri kökeninden gelmiş ve zamanla Tanrı şeklini almıştır. Arapça kökenli Allah kelimesi özel isim olduğu hâlde Tanrı kelimesi cins isim olarak geçmiştir. Tanrı kelimesinin Arapça’daki karşılığı ise ilah’tır. Karakoç, şiirlerinde Tanrı kelimesine yer vermiş olmakla beraber bu mefhumu Allah lafzını karşılayacak şekilde kullanmıştır.

Bir Türkmen şairiyim, yüzüm merkeze dönük
İmzama bengisu olan her renk sensin
Bir özlemin kalp atışlarıdır çizdiğim her resim
Tanrım, sana mahsustur gerçek büyüklük

(S., 269)

“Sensin Ak Sevgilerde Gülümseyen” adlı şiirden alınan bu dizelerde şair, Tanrı kelimesiyle Allah’ı kastetmekte ve Allah’ın büyüklüğünden bahsetmektedir. Yüzünü Allah’a döndüğünden, yaptığı her resmin özlemini anlattığından bahsetmektedir. İslâmiyet’e göre yeryüzündeki her şey Allah’ın yansıması ve gölgesidir. Azamet sahibi olan tek kudret ise Allah’tır. Şair, gerçek gücün ve büyük olanın sadece Tanrı yani Allah olduğunu vurgulamaktadır.

⁹⁴ Tekin, 475-476.

⁹⁵ Şükrü Haluk Akalın, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, 2264.

2.1.1.10. Yaradan / Yaratan

Yaradan/Yaratan kelimesi; her şeyi yaratan, Allah, Tanrı mânasını taşımaktadır. Yaradan/Yaratan kelimesini genellikle Allah lafzının yerine kullanılmaktadır. Yaratmak kelimesinden türeyen bu sözcük, Allah'ın yaratıcılık özelliğini ön plana çıkarmaktadır.

...

Ve yorumcu dedi ki: -Psikanaliz
Selâmlardan çelenk yapar böyle bir düş için,
Sevmeye devam et sen *Yaradan*'dan ötürü
Zaman bir şafak dokur bir güzel gülüş için
(KS., 92)

“Düşler ve Yorumlar” adlı şiirden alınan bu bentte Yaradan kelimesi kullanılmaktadır. Burada ayrıca, Yunus Emre'nin “Yaradan'dan ötürü yaratılanı sevmek” felsefesine telmihte bulunmaktadır. Müminlere göre Allah'ın yarattığı her şey çok kıymetlidir ve onları birbirinden çeşitli sıfatlarla ayırmak mümkün değildir. Şair, bu bilinçle insanları sevmek gerektiğini söylemektedir. Bunu bilen ve bunu yaşam felsefesi olarak gösteren Yunus Emre'ye ve O'nun öğretisine bir hatırlatma söz konusudur.

...

Yaradan bilir özümü, hiç esirgemem sözümü
Bedeli ölüm olsa da sözümü şen-şatır derim
(IÇAZ., 263)

“Güle Serenatlar Yapmak” adlı şiirden alınan bu beyitte, Allah'ın yaratıcılık özelliği ön plana çıkarılmaktadır. Bir şeyin aslını veya içeriğini en iyi bilen onu yaratan, onun oluşumuna sebep olandır. Dolayısıyla insanları en iyi tanıyan, onu yaratan Allah'tır. Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de Kaf suresi 16. ayette kullarına ithafen “Andolsun, biz insanı yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şah damarından daha yakınız” diye seslenmektedir. Böyle bir yakınlığı kendisi söylerken bizi bizden daha iyi bilen, tanıyan da elbette O'dur.

2.1.2. Esmâ-i Hüsnâ

Esmâ-i Hüsnâ ifadesi; ismin çoğulu mânasındaki esmâ ile “güzel, en güzel” anlamındaki hüsnâ kelimelerinden oluşan Esmâ-i Hüsnâ (el-esmâü'l-hüsnâ) terkinin bir araya gelmesiyle oluşmakta ve Allah’a nisbet edilen isimleri ifade etmektedir. Sadece Kur’ân’da geçen ilâhî isimler 100’den fazladır; bunun yanında çeşitli hadislerde Allah’a nisbet edilen başka isimlerin de mevcut olduğu görülmektedir. Esmâ-i hüsnâ terkinin ise geniş anlamıyla bunların hepsini kapsadığı ancak terim anlamı olarak daha çok doksan dokuz ismi içerdiği kabul edilmektedir.⁹⁶

“O, yaratan, var eden, şekil veren Allah’tır. En güzel isimler O’nundur. Göklerde ve yerde olanlar O’nun şanını yüceltmektedirler. O galiptir, hikmet sahibidir.”⁹⁷ mealindeki ayette ifade edildiği gibi en güzel isimler Allah’a mahsustur. Çünkü bütün kemâl ve yetkinliklerin sahibi O’dur. O’nun isimleri en yüce ve mutlak üstünlük ifade eden kutsal nitelemelerdir.

Bahaettin Karakoç, dinî yönü ağır basan bir şairdir. Ailesinden aldığı dinî eğitim, hayatının her alanını şekillendirmektedir. Bu şekillenmenin en büyük yansıması şiirlerinde görülmektedir. Şiirlerinde yer yer tasavvufî boyutları hissettirecek derecede yoğun dinî motifler ağı göze çarpmaktadır.

Şiirlerinde ilk göze çarpan unsurlardan biri de Allah’ın isimlerini sıklıkla zikretmesidir. “De ki: İster Allah deyin ister Rahman deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O’na hastır. Namazında yüksek sesle okuma; onda sesini fazla da kısma, ikisinin arası bir yol tut.”⁹⁸ Kur’ân ve hadisler ışığında bir hayat süren Karakoç, bu ayetlerden yola çıkarak şiirlerinde Allah’ın isimlerini sıklıkla kullanmıştır.

2.1.2.1. el-Adl

Adâlet kelimesinden türemiş olan el-Adl ismi; doğru olmak, doğru davranmak, adâletle hükmetmek, eşitlemek, dengelemek, insafî olmak anlamlarına gelmektedir. Adl kelimesi değişik türevleri ve çekimleriyle Kur’ân’da birçok yerde zikredilmektedir.

⁹⁶ Bekir Topaloğlu, “Esmâ-i Hüsnâ”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XI, 1995, 404.

⁹⁷ Haşr: 59 / 24.

⁹⁸ İsrâ: 17 / 110.

Ancak Rabbimizin ismi olarak sadece meşhur Esmâ-i Hüsnâ hadisinde yer almaktadır. Âdl ismi sözlükte; “hak ve adâletle hüküm veren ve yasa koyan” mânasına gelmektedir.⁹⁹

Yüce Allah, adâlet sahibidir. Yarattığı hiçbir şeye haksızlık ve zulüm yapmaz. Zaten zulüm başkasının mülküne tecavüzdür. Bütün mülk ise Allah’ındır. O her işinde adâletle hükmeder. Ne hesabında ne takdirinde ne kahrında ne gazabında ne de icraatlarında zerre miskal zulüm yoktur. Her işini noksansız yapan ancak Allah’tır; her işinde ve her fiilinde mutlak adâlet sahibidir.

...

Ey güzel Rabbim

Ey Kadîm olan Kâdir olan Âlim olan

Ey *Âdil* olan, eksik yanlış tartmayan ey

Ne av törenleri kaldı ne alahey

Sadece ekili tarlalar değil

Köyler şehirler de vardır sular altında kalan

At kaçtı eyer düştü koptu kolan

Kâinatın Mâliki sayıca artmayan ey

...

(BÇBK., 312)

“Yukarıdaki bent “Şişedeki Mektup” adlı şiirden alınmıştır. Daha önce bahsedildiği üzere bu şiirde şair, yaşadığı dönemin çarpıklıklarını “Nuh Tufanı’na” atıfta bulunarak işlemiştir. Yine Allah’ın pek çok ismi bir arada kullanılarak anlam pekiştirilmiştir. “Âdil” ismi, Allah’ın terazisinin ne kadar âdil olduğunu anlatmak için kullanılmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de; “Biz kıyamet günü için adâlet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. Yapılan iş bir hardal tanesi kadar dahi olsa onu da adâlet terazisine getiririz. Hesap gören olarak biz herkese yeteriz.”¹⁰⁰ ayeti bunun kanıtıdır. Allah, yaptığımız her şeyi en ince noktasına kadar ölçer ve terazisini ona göre kurar.

Ne güzel bir nakkaşın nimetlerin bezekler;

Her hasta senden şifa, her âşık vuslat bekler.

⁹⁹ Sönmez, 194.

¹⁰⁰ Enbiya: 21 / 47.

Binlerce dal fişkırrır bir ağaç gövdesinden,
Türlere sen ayırdın *Âdilsin*, Bais'sin Sen...

...

(BD., 32)

Yukarıdaki bent, “Beyaz Dilekçe” adlı şiirden alınmıştır. İğne veya özel aletlerle işleme yaparak süsleme işini meslek edinenlere nakkaş denir. Şairler şiirlerinde bu kelimeyi Allah’a ithafen kullanarak Allah’ın yaratıcılıktaki hassas dengesine ve mükemmeliyetine vurgu yapmışlardır. Karakoç da en iyi nakkaş diye Allah’ı işaret ederken süslerinin de verdiği nimetler olduğunu söylemektedir. Şiirde Allah’ın pek çok yönü vurgulanmıştır. Şifa veren, âdil olan ve öldükten sonra diriltten yine Allah’tır. Allah’ın tüm bunları yaparken de adâletli davrandığı “Âdil” ismiyle anlatılmıştır.

2.1.2.2. el-Alîm

Alîm kelimesi, ilm mastarından türetilen mübalağalı bir sıfat olarak sözlüklerde yer almaktadır. Dilbilimciler ve müfessirler kökündeki mânaya bağlı kalarak ‘Alîm’ ismiyle ilgili pek çok farklı tanımlama yoluna gitmişlerdir. Bu tanımlardan birkaç tanesini şöyle özetleyebiliriz:

1. “Eşyayı olduğu gibi idrâk eden.
2. Her şeyi bilen ve ilmi, ezeli olan.
3. Yarattıkları hakkında her türlü bilgiye sâhibi olan.
4. Küçük-büyük, gizli-aşikâr, uzak-yakın her şeyi öz yapısı ve mahiyetiyle bilen.
5. Olmuş ve olmakta olan ile gelecekte olan şeyleri bilen, hiçbir yerde kendisine hiçbir şey gizli kalmayan.”¹⁰¹

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşıldığı üzere “ilim” kelimesinden türetilen ‘Alîm’ kelimesi benzer sözcüklerin, anlam açısından köküyle açık ya da gizli, doğrudan ya da dolaylı olarak ilgi ve alâkasının olduğunu görmekteyiz.

...

Ey güzel Rabbim

Ey Kadîm olan Kâdir olan *Alîm* olan

¹⁰¹ Mehmet Altın, “Kur’ân’da ‘Alîm’ İsmi ve Geçtiği Ayetlerle İlgisi”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 2017, 377.

Ey Âdil olan, eksik yanlış tartmayan ey
 Ne av törenleri kaldı ne alahey
 Sadece ekili tarlalar değil
 Köyler şehirler de vardır sular altında kalan
 At kaçtı eyer düştü koptu kolan
 Kâinatın Mâlikî sayıca artmayan ey
 ...

(BÇBK., 312)

“Şişedeki Mektup” adlı şiirden alınan bentte şair, Allah’a seslenmekte ve “Kâdir, Âlim, Âdil, Mâlik” gibi birçok esmâyı bir arada kullanmaktadır. Şiirin genelinde bozulan düzenden şikâyet edilmektedir. İnsanların da düzenin de eskiden izler taşımadığını söyleyen şair; olmuş ve olacak olanı en iyi bilen, her şeye kâdir olan ve adâleti tam olan Allah’ım diye Allah’a seslenmekte ve “At kaçtı eyer düştü koptu kolan” diyerek zamanın insanları ve düzeni nasıl değiştirdiğinden yakınmakta ve adeta Allah ile dertleşmektedir. Şiirin bütününde bu havayı hissetmek mümkündür.

2.1.2.3. el-Aziz

İzz veya İzzet a-z-z kökünden sıfat olan Aziz ismi sözlükte; üstün, güçlü, kuvvetli, aciz olmayan mânalarını verecek şekilde yer bulmaktadır. Allah’ın isimlerinden birisi olarak Esmâ-i Hüsnâ’da yer alan el-Aziz ismi, burada mutlak galip ve daima üstün gelen anlamlarına gelmektedir. Bu isim, daima galip olmasıyla zâtî, eşi ve benzeri bulunmaması ile tenzîhî sıfatlar grubuna girmektedir. Aziz kelimesi “Aziz” şekliyle Kur’ân-ı Kerîm’de kırk surede doksan dokuz kez tekrarlanmaktadır.¹⁰² el-Aziz ismi, Kur’ân-ı Kerîm’de genellikle Allah’ın diğer isimleriyle birlikte kullanılmıştır. Diğer isimlerle beraber zikredilmesi bu ismin diğer isimlerin anlamlarını destekleyen ve güçlendiren bir anlam derinliğine sahip olduğunu göstermektedir. Karakoç da “el- Aziz” ismini zikrettiği bütün şiirlerinde anlamı güçlendirmek için birkaç ismi bir arada kullanmayı tercih etmiştir.

...

Çalı bile kendine sığınan kuşu itmez,

¹⁰² Hatice Şahin Aynur, “Ayet Sonlarındaki Esmâ-i Hüsnânın Birbiriyle İrtibatı: Aziz İsmi Örnekleme”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(1), 2017, 545.

Sen Gafur'sun, *Aziz*'sin, Senin keremin bitmez.
 Geldim işte kapına, kul Senden irak olmaz,
 Sana adanmamışsa yürek de yürek olmaz
 ...

(BD., 31)

Yukarıdaki dizeler, “Beyaz Dilekçe” adlı şiirden alınmıştır. Aziz ismini, Gafur ismiyle beraber kullanmayı tercih etmiştir. Allah’a isimleriyle dua etmeyi alışkanlık hâline getiren şair, kusurları örten ve kimseye muhtaç olmayan, ikramı sınırsız olan sensin diyerek kapısına geldiğini söylemektedir. Son mısırda “Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah’ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki kalpler ancak Allah’ı anmakla mutmain olur”¹⁰³ ayetine telmih yapılmaktadır. Şair, Allah’a adanmayan kalbin eksik olacağını söyleyerek Allah’ı anan, O’nu zikreden kalbin huzur bulacağını dile getirmektedir.

Sırlı bir gözeden su içer gibi
 Senin adınla başlarım her işe Rabbim;
 Sana sığınırım nefsimin zehirli oklarından
 Ve albenisinden dünyanın... Arınır içim.
 Latifsin, Rezzaksın, *Aziz*sin Ey Nûr;
 Esirgemek, bağışlamak sana mahsustur.

(BD., 149)

Yukarıdaki mısralar, “Bismillahi” adlı şiirin tümüdür. Aziz ismi; Latif, Rezzak ve Nûr isimleriyle beraber kullanılmıştır. Bu isimlerle beraber kullanılması şiirin anlam derinliğini arttırmaktadır. Şair; her işe Allah’ın adıyla başladığını, dünyanın albenisinden ve nefisinden Allah’a sığındığını söylemektedir. Şiirde; bütün mahlûkatın rızkını veren, lütfu bol ve izzet sahibi Allah’ım esirge ve bağışla diye Allah’a seslenilmektedir.

2.1.2.4. el-Bâ’is

Bâ’s kelimesinden türemiş olan el-Bâ’is ismi; harekete geçirmek, bir tarafa yöneltip göndermek, bir işle görevlendirmek, uykudan uyandırmak ve can verip diriltmek anlamlarına gelir. el-Bâ’is ismi Kur’ân’da bu şekliyle Allah için kullanılmamıştır. el-Bâ’is

¹⁰³ Rad Suresi: 13 / 28.

ismi; meşhur Esmâü'l-Hüsna hadisinde zikredilen isimlerden biri olup pek çok kaynağa bakıldığında Bâ'is ismiyle ilgili iki sonuca varmak mümkündür. Yani bu ism-i şerifin iki mânası vardır: Birinci mânası, öldükten sonra tekrar dirilten, can veren demektir. İkinci mânası ise, peygamberler gönderen demek olup aslında peygamberlerin gönderilmesi de bir nevi diriliş olarak ifade edilmektedir. Çünkü Peygamberler, manevî hayatları ölmüş olan, dünya nimetlerine aldanmış insanları İslâm nûru ile diriltmektedirler. Bâ'is kelimesi, Kur'ân-ı Kerîm'de geçmemekle birlikte aynı kökten türeyen elliye aşkın çeşitli kelime Allah'a nisbet edilerek kullanılmaktadır.¹⁰⁴

...

Alev alev yanan çöl sana âşık
Yolcu sana âşık, yol sana âşık
Derin akan sular, dumanlı dağlar
Aşkınla delirir, aşkınla ağlar
Bu kemter kulun da izler yolunu
Kadîmsin, **Ba'is**sin kolla kulunu

...

(KS., 253)

Yukarıdaki bent, “Büyük Kapıdan İçeri” adlı şiirin ikinci bölümünden alınmıştır. Karakoç, aslında doğada kendiliğinden olan pek çok olayın veya durumun sebebini Allah'a olan aşkına bağlayarak hüsn-i talil sanatı yapmıştır. Şair, pek çok doğal unsur gibi kendisinin de Allah yolunda olduğunu söylemektedir. Şair, aynı zamanda Allah'ın sıfatlarına sığınarak dua etmektedir. Bentte Bâ'is ismini kullanarak Allah'ın yeniden diriltme özelliği ön plana çıkarılmıştır. Şair; Allah'a öncesizsin, yoktan var eden ve yeniden diriltensin, bu fakir kulunu koru diye seslenmektedir.

...

Türlere sen ayırdın Âdilsin, **Bâ'is**'sin Sen...
Tatar, Kıpçak, Azeri, Özbek, Türkmen; Benim,
Her zulüm çağında da temiz kalmış kökenim
Her Müslüman bir kartal, vurulur da pes etmez,
Oruçtan tat alanlar kemik peşinde gitmez.

...

¹⁰⁴ Bekir Topaloğlu, “Bâ'is”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, IV, 1991, 525.

(BD., 32)

Yukarıdaki bent, “Beyaz Dilekçe” adlı şiirin I. bölümünden alınmıştır. Allah’ın Âdil ve Bâ’is isimleri bir arada kullanılmıştır. Allah’ın yeniden diriltme, yoktan var etme ve yaptıklarını adâletle yapmasına vurgu yapılmaktadır. Şiirin bu bölümünde Karakoç’un hayata bakışının ve karakterinin yansımaları görülmektedir. Farklı Türk boylarının ismini zikrederek Türklerin kökeninin her zaman temiz kaldığını söylemektedir. Bununla kastı, Türklerin her zaman yönettiği toplumlara adâletle ve hoşgörüyü yönetmesidir. Milliyetçi ve dindar bir kimliğe sahip olan şair hem Türkleri hem de Müslümanları övmüştür. Müslümanların yılmadan savaşacağını ve hiçbir şeyin onları yolundan çeviremeyeceğini söylemektedir. “Oruçtan tat alanlar kemik peşinde koşmaz” derken orucun nefsimizi nasıl körelttiğine değinerek mecazi olarak da hiçbir yiyeceğin bizi cezbedemeyeceğini söylemektedir.

2.1.2.5. el-Bâkî

Sözlükteki mânasıyla; “sebat ve devam etmek, kesintiye uğramadan geleceğe doğru sürüp gitmek” anlamındaki bekâ kökünden türeyen bir sıfattır. Esmâ-i Hüsnâ’dan biri olan bu mefhum, “gelecekte varlığının sona ermesi düşünülemeyen” anlamına gelir ki “Allah’tan başka her şeyin gelip geçici olduğu” mânasını ifade eden fâni kelimesinin zıddıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de Bâkî lafzının içerdiği bu mâna, aynı kökten türeyen fiil ve ism-i tafidil sîgaları ile Allah’a nisbet edilmektedir. Yine Allah’ın isimlerinden olmak üzere Kur’ân’da yer alan esmâdan olan Âhir ve Samed kelimeleri de Bâkî’nin mânasını desteklemektedir. Allah’ın isim ve sıfatları başlangıçsız (ezelî) ve nihayetsiz (ebedî) olma özelliği taşıdığına göre O’nun Hay ismi, “ezelî ve ebedî bir hayatla diri” anlamına gelir ve bu mânasıyla Allah’ın sonsuzluğunu vurgulamış olur. Nitekim bir ayette Cenâb-ı Hak, “Hay” ismiyle anıldıktan sonra ölümden münezze (lâyemût) olmakla nitelendirilmiş ve bir bakıma bâkî ismi tefsir edilmiştir. Hadislere bakıldığında ise Bâkî ile aynı mânayı içeren ve özellikle Hz. Peygamber’in dua ve münâcâtlarında yer alan ifadeler söz konusudur; ayrıca aynı anlama gelen dâim kavramı da Allah’a nisbet edilerek kullanılmıştır.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Bekir Topaloğlu, “Bâkî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, IV, 1991, 536.

Yaratılmış her varlığın kâinatta bir sonu vardır. Her insan doğar, yaşar ve yaşadığı sınırlı ömrün sonunda ölüm ile yüzleşir. Bu son herkes için kaçınılmazdır. Aynı süreç bitkiler ve hayvanlar başta olmak üzere kâinattaki yaratılmış diğer varlıklar için de geçerlidir. Örneğin bir ağaç, yüzyıllar sürece kadar yaşayabilir ancak onun da sonu aynıdır. Nihayetinde tüm canlı varlıklar ömrünü tamamlayıp yok olmaya mahkûmdur. Buradan anlaşıldığı üzere yaratılmış her şeyin bir sonu vardır. Allah ise yaratandır ve sonsuzluk sadece O'na aittir. Kur'ân-ı Kerîm'de “Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacaktır. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâkî kalacaktır.”¹⁰⁶ ayeti bunun ispatıdır.

...

Dalgalar nasıl döverse kayaları
Yüreğim de öyle dövüyor beni,
Kopuyor, dağılıyor çiçekten kemerim
Nice güzeller var seyrangâhımda,
Ben,
Güzeller içinde **Bâkî** olan tek güzel
“Allah!” derim.

...

(BD., 20)

“Beyaz Dilekçeye Beyaz Bir Önsöz” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte şair, “Bâkî” sıfatının yalnız Allah'a ait olduğunu vurgulamaktadır. Güzel kelimesi, genellikle insanlar için kullanılmaktadır. Şair etrafında çok güzeller olduğunu, ancak Bâkî yani kalıcı olan tek güzelin Allah olduğunu söylemektedir. Çünkü beşeriyyete ait olan tüm güzellikler geçicidir. Zaman geçtikçe, yaşımız ilerledikçe güzelliğimiz elimizden gider. Beşerin güzelliği fânîdir. Bunun bilincinde olan şair, ebediyyete kalacak tek güzelin Allah olduğunu vurgulamaktadır.

Bismillahirrahmanirrahîm
Ey güzel Rabbim
Ey Rahman olan Rahîm olan Rezzak olan
Ey tek olan ışığın kaynağı ey

¹⁰⁶ Rahman: 55 / 26-27.

Ne toy-düğün düşünülür ne alahey
 Ey **Bâkî** olan Basir olan Hakk olan
 Bütün canlılar kendi canı derdinde
 Yerleri gökleri sarsıyor tufan
 Olacaksa senden olsun bize derman
 Çamura karıştı sütün kaymağı ey
 ...

(BÇBK., 312)

Yukarıdaki bent, “Şişedeki Mektup” adlı şiirden alınmıştır. Besmele ile başladığı şiirinde şair, Allah’ın birkaç ismini bir arada kullanmıştır. Bu şekilde anlam güçlendirilmek istenmiştir. Şair için Allah’ın isimleriyle dua etmek, bir gelenektir. Bunu pek çok şiirinde görmekteyiz. Bu şiirde “Rahman, Rahîm, Rezzak, Basîr, Bâkî, Hak” isimleri bir arada kullanılmıştır. Yaşadığı dönemde gördüğü olumsuzlukları ön plana çıkardığı bu şiirinde kargaşayı, “tufan” diye adlandıran Karakoç, insanların Allah’ın yüceliği ve vasıfları karşısındaki acizliğini ön plana çıkararak insanların kendilerine ancak yettiğini yaratılmış olan herkesin O’nun lütfuna ve merhametine ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir.

2.1.2.6. el-Basîr

El-Basîr ismi; “Görmek, bilmek ve sezme” anlamındaki basar kökünden türetilmiş bir sıfattır. Kur’ân-ı Kerîm’de elli bir ayette geçmekte olup bunların kırk birinde Allah’ın sıfatlarından biri olarak yer almaktadır. İlim sıfatını onaylayıcı bir nitelik taşıyan Basîr lafzı; Allah hakkında kullanıldığı on ayette yine ilimle ilgili olan Semî’ (işiten) ismi ile beraber, beş ayette de Habîr ismiyle birlikte yer almıştır.¹⁰⁷

Cenâb-ı Allah’ın ‘el-Basîr’ ismi Kur’ân’da, “görme sıfatına konu teşkil eden her şeyi gören” şeklinde geniş kapsamlı bir kavram olarak geçmektedir. Ayetlerin çoğunda “kullarını gören, kulların günahlarından haberdar olan, yaptıklarınızı gören” şeklinde mef’uller olarak hâlik ile mahlûk arasındaki münasebeti kulun ilgi ve dikkatini çekecek

¹⁰⁷ Bekir Topaloğlu, “Basîr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, V, 1992, 102.

bir şekilde vurgulamıştır. Bir ayet-i kerîmede, “O ne mükemmel görendir!” (Kehf 18/26) mânasında taaccüp fiili olarak Allah’ı nitelemiştir.¹⁰⁸

İnsanın görmesi cüz’îdir. Yani bir anda ancak bir yöne bakabilir ve bir şeyi seyredebilir. Başkalarını görebilmesi için nazarını ilk gördüğü cisimden çekmesi gerekir. Dolayısıyla Allah’ın Basîr lafzı karşısında insanın aciziyyeti ortadadır. Allah’ın bütün sıfatları gibi görmesi ve işitmesi de küllîdir, mutlâktır ve sonsuzdur. Yani, her şeyi birlikte görür ve işitir. Bundan dolayı Basîr ismi, genellikle anlamı daha derin kılmak için Semî’ ismiyle beraber kullanılır.

Bismillahirrahmanirrahîm

Ey güzel Rabbim

Ey Rahman olan Rahîm olan Rezzak olan

Ey tek olan ışığın kaynağı ey

Ne toy-düğün düşünülür ne alahey

Ey Bâkî olan **Basîr** olan Hakk olan

Bütün canlılar kendi canı derdinde

Yerleri gökleri sarsıyor tufan

Olacaksa senden olsun bize derman

Çamura karıştı sütün kaymağı ey

...

(BÇBK., 312)

Yukarıdaki bent, “Şişedeki Mektup” adlı şiirden alınmıştır. Şiirde Hz. Nuh ve Nuh Tufanı’na telmih vardır. Şiirin bütününe bakıldığında şair, tufanı anlatıyormuş gibi görünüp kendi dönemindeki çarpıklıkları dile getirmekte ve Allah’tan yardım dilemektedir. Yukarıdaki bentte Basîr ismiyle, Allah’ın her şeyi gördüğüne gücünün ve kuvvetinin sonsuzluğuna değinilmektedir. “...Göklerin ve yerin gizli bilgisi O’na aittir. O’nun görmesi de işitmesi de şâyan-ı hayrettir...”¹⁰⁹ ayeti Basîr ismini özetlemektedir. Bizim gördüğümüz şeyler sınırlıdır; ancak Allah, her şeyi en güzel görendir. O, bize şah damarımızdan daha yakındır. İnsanlar, başkasının aklından geçeni bilemez ama O, her şeyi bilir. Son mısradaki şair, sütün kaymağının çamura karıştığını söylerken doğru ile yanlışın artık ayırt edilemediğinden yakınır, ancak O’nu da en iyi ayırt edecek olan

¹⁰⁸ Topaloğlu, “Basîr”, 102.

¹⁰⁹ Kehf Suresi: 18 / 26.

Allah'tır. Bu bentte şair, canlılardan ümidini kesmiş ve sadece Allah'tan derman beklemektedir.

2.1.2.7. el-Gafûr

Gafûr kelimesi sözlükte; “örtmek, gizlemek, kirlenmekten korumak için bir şeyin üstünü örtmek” mânasındaki gafr kökünden türemiş sıfat olup “birinin kusurunu örten, suçunu bağışlayan” anlamlarına gelmektedir. Râgıb el-İsfahânî, Allah'a nisbet edilerek kullanılan gufran ve mağfiret sıfatlarını O'nun, kulunu azap görmekten koruması şeklinde mânalandırılmıştır. Bu durum, adı geçen ismin günahı bağışlamanın sonucunu gösteren bir anlam niteliği taşımasına olanak verir. Aynı kökten gelen istiğfar kelimesi ise kişinin, kusurunun bağışlanmasını Allah'tan istemesi mânasını taşımaktadır. Râgıb el-İsfahânî'ye göre bu isteği hem söz ile dile getirmek hem de fiil ile olarak yerine getirmek gerekir. Aksi hâlde istiğfar kişinin yalancı durumuna düşmesine sebep olur.¹¹⁰

Gafera kökünden türemiş olan el-Gafûr ismi; bir şeyin üzerini örtmek, gizlemek, kirlenmekten korumak anlamlarına gelmektedir. Arapçada Gafera kökünden türetilmiş olan 234 farklı kelimenin mevcut olduğunu görmekteyiz. Gafir, Gafûr, Gufran, Gaffar, Mağfiret gibi kelimeler Allah'a nispet edilerek kullanılan ve gafera kökünden türeyen kelimelerdir. Mağfiret kelimesinin geçtiği her yerde gizli mânada veya açık olarak mutlaka Allah'ın isminin geçtiğini görmekteyiz.¹¹¹ Gafûr ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 2 kez müstakil olarak Allah için kullanılmıştır: “Rabbimiz sizin kalplerinizdekini çok iyi bilir. Eğer siz iyi olursanız, şunu bilin ki Allah, kötülükten yüz çevirerek tevbeye yönelenleri son derece bağışlayıcıdır.” (İsra 25) “Bağışçı bol olan Rabbin, merhamet sahibidir, şayet insanları yaptıkları yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı, onlara azabı çarçabuk verirdi. Fakat kendilerine tanınmış belli bir süre vardır ki, artık bundan kaçıp kurtulacakları bir sığınak bulamayacaklardır.” (Kehf 58).

...

Kul Sana sığınınca sevgiyle kucaklarsın,
Perdenin önünde de ardında da Sen varsın.
Gönlümdekinden korkmam, unutursam korkarım

¹¹⁰ Bekir Topaloğlu, “Gafûr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIII, 1996, 286.

¹¹¹ Sönmez, 209.

Kovulan ve horlanan her çocukta ben varım.
Gafûru'r-Rahîmsin Sen, her kusuru örtersin,
 Kulunun kusurunu merhametle tartarsın
 Denizlere karışan bütün ırmaklar gibi
 Ben de sana akarım ey her şeyin sahibi!
 ...

(BD., 41)

Yukarıdaki bent, “Beyaz Dilekçe” adlı şiirin II. bölümünden alınmıştır. Şair, bir kul olarak Allah’a niyaz etmektedir. Allah, rahmeti ve merhameti en büyük olandır. Bu bilinçle şair, “Rahîm” ve “Gafûr” isimlerini birlikte kullanmıştır. Allah; kendisine sığınan, af dileyen kulunu boş çevirmeyen ve kulunun kusurlarını en iyi örtendir. Yeter ki kul tövbesinde samimi olsun. Allah, sonsuz bağışlayıcı ve mağfiret edicidir. Şair de Allah’ın Gafûr isminden nasip almış olacak ki istiğfar hâindedir. Rahmet sahibi olan Allah’ın merhametine güvenmekte ve kusurlarını örteceğine inanmaktadır.

2.1.2.8. el-Hâdî

el-Hâdî ismi sözlükte; “doğru yolu bulmak; yol göstermek, rehberlik etmek” anlamındaki hüdâ (hedy, hidâyet) kökünden türemiş bir sıfat olup “yol gösteren, hayır ve mutluluk veren bir hedefe rehberlik eden” mânasını taşımaktadır. el-Hâdî ismi, Kur’ân-ı Kerîm’de birçok yerde Allah’a nisbet edilerek kullanılmakta ve hidâyet kavramının kullanılmasını göz önünde bulunduran pek çok âlim; Hâdî isminin mânasını, “insana hayatını sürdürbilmesi için gerekli olan akıl, muhakeme ve zarurî bilgileri veren; ebedî mutluluğunu sağlayacak mânevî yolu ona gösteren” şeklinde iki noktada yoğunlaştırmaktadır.¹¹²

Hüdâ ve hidayet masterlarından türemiş olan el-Hâdî ismi; “meylettirmek, yöneltmek, öncülük yapmak, önde gitmek, bir şeyin başlangıcı, ilk geleni, at veya bastonun tutulan kısmı, açıklama ve beyan mânalarını” taşımaktadır. Hâdî isminin terim anlamına baktığımızda; “kullarına kendisini tanıma yollarını gösteren” olduğunu görmekteyiz. Hâdî isminin pek çok mânasını sıralamak mümkündür. Hâdî; kullarına lütuf ile rehberlik edendir. Hâdî; kullarına pek çok şekilde kurtuluşun ve cennetin yollarını

¹¹² Bekir Topaloğlu, “Hâdî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XV, 1997, 9.

gösterendir. Hâdî; her canlıya hayatını sürdürmesi için gerekli şeyleri yapmaya sevk eden, onlara gerekli gücü ve duyguları bahşedendir. Biz kullarına düşen ise Cenâb-ı Allah'tan gelen hidâyete uymak ve bu konuda peygamberlerin izlerini takip etmektir. Onlar ki hidâyetin önderleri ve imamları olarak hepimizin rehberleridir. Her birinin hayatı birbirinden farklı imtihanlarla donatılmıştır. Ancak hepsinin hayatına baktığımızda tek davalarının Allah'ın dinini yüceltmek olduğunu görmekteyiz. Hastalıkta Hz. Eyyüb, mücadelede Hz. Nuh, ayrılıkta Hz. Yâkub, acelecilikte Hz. Yunus gibi olmak ve hayatın her alanında peygamberlerin izlerini sürmek gerekir. “İşte o peygamberler Allah'ın kendilerine hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy...” (Enam 90)¹¹³

...

Sen eşrefsin, Sen Hadîm;

Sen Yenisin, Sen Kadîm.

Sen Kânîsin, Sen Kâdî;

Sen Hâşîsin, Sen *Hâdî*.

...

(BD., 235)

“II/ Sen Ki...” adlı şiirden alınan yukarıdaki beyitlerde şair “Sen” diyerek Allah'a seslenmekte ve çeşitli sıfatlarla Allah'ı yüceltmektedir. Allah'ın Esmâü'l-Hüsna'da geçen isimlerinin yanında Hâdim, Kânî, Hâşî, Kâdî sıfatlarına da yer vermiştir. Hâdî ismiyle bu dizelerde vurgulanmak istenen Allah'ın kullarına ihsanda bulunmasıdır.

2.1.2.9. el-Hak

Hak kelimesinin sözlük anlamına baktığımızda “gerçek, doğru ve sabit olmak, gerekli ve lâyıf olmak, olabirlik niteliği taşımak, sürekli var olmak, gerçeğe uygun bulunmak; bir şeyi sabit ve gerekli kılmak” anlamlarını veren bir masdardır. Bu anlamlara dayalı bir sıfat olup Allah'a nisbet edilerek kullanıldığında “bizzat ve sürekli olarak var olan, gerçekliği mevcut bulunan, varlığı ve ulûhiyeti fiilen tahakkuk eden” mânasını vermektedir. Ebü'l-Kâsım ez-Zeccâcî, Esmâ-i Hüsna'yı dil açısından incelediği eserinde kelimenin kapsamından yola çıkarak bir değerlendirme yapmış ve hak için şu ifadeleri

¹¹³ Sönmez, 344.

kullanmıştır: “Allah’ın zâtı hak olduğu gibi O’ndan gelen ve O’na rücû eden her şey de haktır; ayrıca emrettiği ve yasakladığı hususlar uyarınca hareket etmek de kullar için haktır yani gereklidir.”¹¹⁴ “Bâtılın tam zıddı olan el-Hak ismi; doğruluk, hakikat, varlığı gerçek ve sabit olan, yerine getirilen hüküm, adâlet anlamlarına gelmektedir.”¹¹⁵ Tabiatta tecellisi nedir diye baktığımızda ise değişmez bütün fizik kanunlarını Hak’ın yansıması olarak görebiliriz. Örneğin Dünya’nın Güneş’in etrafında döndüğünü ifade eden biri, hakkı ifade etmiş olur çünkü bu hüküm gerçektir. Tam tersini ifade eden biri Bâtılı zikretmiş olur.

Kur’ân-ı Kerîm’e baktığımızda ise hak kelimesinin yirmisi harf-i ta’rifsiz olmak üzere 247 yerde geçtiğini görmekteyiz. Bunlara aynı kökten türeyen on dört isimle yirmi altı fiil sîgası da eklenince sayı 287’ye ulaşmaktadır. Bu zengin kullanım içinde hak kavramının pek çok yerde Allah’a nisbet edilmekte olduğunu bunların bazısında ise Esmâ-i Hüsnâ’dan biri olarak doğrudan Yüce Alah’a ithafen kullanıldığını tespit etmek mümkündür.¹¹⁶

...

Yarın için tapum yok, **Hak**’tan gayri kapım yok
Hamurum mayalandı ve benim acelem var
Her şiirde ruhumu ateşlere veririm
Bir yandan balım akar, bir yandan torçum akar
Yüzü ak gitmek için bugünden acelem var”

(S, 282)

Yukarıdaki dizeler, “Acelemler Var” isimli şiirden alınmıştır. Dünyanın fânîliğine değinen şair, insanın ölüm karşısındaki acizliğini vurguluyor ve Hak’tan medet umduğunu, başka kimsesinin olmadığını söylüyor. Şair, ilerleyen yaşıyla beraber ölümü kendisine daha yakın hissetmekte ve Allah’ın karşısına alınının akıyla çıkmak istediğini dile getiriyor.

...

Ve kendime sordum ben bu soruyu

¹¹⁴ Bekir Topaloğlu, “Hak”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XV, 1997, 152.

¹¹⁵ Sönmez, 258.

¹¹⁶ Topaloğlu, “Hak”, 152.

Bedenim bir koza, ruhum bir beyaz kelebektir
 Bildim ki dünyada sevdiklerini dünyada bırakıp
 Ölüm soyunarak **Hakk**'a yürümektir

(KS., 109)

Bu dörtlük, “Ölüme Bakan Açılar” adlı şiirden alınmıştır. Ölüm temasının işlendiği şiirde ölüme farklı bir perspektiften yaklaşılmıştır. Şair; bedenini kozaya ruhunu kelebeğe benzetmiştir. Ölümü ise Hakk'a yürümek olarak algılamaktadır. Ölümü sevdiklerini dünyada bırakıp en sevilene kavuşmak olarak yorumlamıştır.

...

Tepegöz denilen hain yatıyor;
 Kısmet kimde diye hep zar atıyor.
 Kellelerden kale yaptırdı kat kat.
 Kalmadı kimsede tutar kol-kanat;
 Ciritlerle göğü delenler hani?
 Savaşlarda ödül alanlar hani?
 Soyumuz üstüne kimler ilendi?
 Güneş kan, sular kan, yeşil otlar kan
 Yozlaşarak kaçtık mor yaylalardan,
 Ay buluttan çıkar gibi çık kınından
Hakk'ın terazisi Zülfikâr Basat!

(S., 457)

“Basat 4” adlı şiirden alınmıştır. Kitabın bu bölümü Basat'a yazılmış 29 şiirden oluşmaktadır. Dede Korkut hikâyelerinden birinin kahramanı olan Basat, Tepegözle mücadele etmiştir. Basat¹¹⁷, bir aslan tarafından büyütülmüş, ailesi istemesine rağmen ailesinin yanına gitmemiş ve aslanla kalmıştır. Tepegöz ise bir peri kızının oğludur, büyüdüğünde insan bile yiyen açgözlü bir eşkıya olur ve kimse onunla baş edemez. Annesi bu durumu Basat'a anlatır ve Tepegöz ile mücadele için dönen Basat, bu mücadeleden galip çıkar. Bu hikâyeden yola çıkarak şair, milletin yaşadığı yozlaşmayı ve değişimi anlatmaya çalışmıştır. Son mısradan ise şair, Hak kavramına değinmiştir. Allah'ın adâletinin büyüklüğünü vurgulamış ve “Zülfikâr” kavramı ile Hz. Ali'ye telmihte

¹¹⁷ Bkz., 50.

bulunmuştur. Zülfikâr, Türk edebiyatında daima Hz. Ali'ye izâfe edilerek anılan Düldül ile birlikte ona Allah tarafından bahşedilen efsanevî bir kılıç olarak işlenir. Şair de Basat'ın Tepegöz'ü öldürdüğü kılıcı Zülfikâr'a benzetmiştir.

2.1.2.10. el-Hâlık

Hâlık ismi, “halaka” kökünden türetilmiş bir isim olup Allah'ın sıfatı olarak Kur'ân'da 8 kez zikredilmektedir. 4 kez de “Hâlıkun” şeklinde çoğul olarak yer bulmaktadır. “Halk” kelimesi ise 236 defa geçmektedir. Hâlık ise yaratan ve var eden mânasını verecek şekilde yer almaktadır.¹¹⁸

Öncelikle belirtmek gerekir ki Kur'ân'da خَلَّكَ fiili yoktan yaratma anlamını karşılamamaktadır. Fakat pek çok İslâm âlimi, Allah'ı, yarattıklarından tenzih etmek ve yüceltmek için, yoktan yaratma tasavvurunu düşünce sistemlerinde adeta bir ön kabule dönüştürmeleri ve söz konusu fiilin Kur'ân'da en sık kullanılan fiillerden biri olması sebebiyle de yoktan yaratma anlamının verilmesi gerektiğini iddia etmişlerdir. Böylece خَلَّكَ sözcüğüne yoktan yaratma anlamı verilmiş olup Allah'ın el-Hâlık ismine de yoktan yaratıcı mânasının tahsis edilmesi söz konusu olmuştur.¹¹⁹

Hâlık ismi, her şeyin varlığını ve varlığı boyunca görüp geçireceği hâlleri tayin ve tespit edip ona göre yaratan mânasına geldiğinden “takdir ve icat” yönleri olan bir isimdir. Buna göre Hâlık “bir amaca göre planlı, bilinçli ve âhenkli bir şekilde yaratan” mânasına gelmekte olup bir yönüyle insanı hiçbir şey yaratmaya gücü yetmeyen, başka varlıklarda Tanrılık vehmetmekten, yani şirkten korumakta, diğer yönüyle de Allah'ın takdiriyle var olan her şeye razı olmayı kolaylaştırmaktadır. Çünkü herhangi bir şeyin var olmasının O'nun yaratmasına bağlı olduğunu bildiğimizde, var olsun diye uğraştıklarımız olmayınca arzularımıza yenilmeyiz ve var kılınana razı olmayı tercih ederiz. Bu da teslimiyeti kolaylaştırır ve kişiyi şirkten uzaklaştırır. Bizi yaratılıştaki düzen ve amaçlılığı görmeye teşvik eder. Bu sıfat, Allah'ın her işinin bir ölçüye ve hesaba göre olduğunu bildirerek o düzene zıt düşmek suretiyle varlığını ziyan etme tehlikesine karşı bizleri uyarır.¹²⁰

¹¹⁸ Sönmez, 138.

¹¹⁹ H. Sabri Erdem, “Allah'ın el-Hâlık (الخالق) İsmi'nin Yorum Anlamı ve Saussure'ün Gösterge Kuramı Çerçevesinde Semantik Anlamı”, *Kader Dergisi*, 15(3), 2017, 582.

¹²⁰ Fatma Bayram, “Ölçüp Biçip Yaratan el-Hâlık”, *Diyanet İlmî Dergi*, Şubat 2015, 70.

...

Gül, lale, sümbül, kekik... her çiçek sana bakar,
 Sular sevdalanınca sürünmez, kanat takar...
 Hep sana sığınmışım, tövbe benim ıtırım,
 Gecedен sehere dek özümü kanatırım
 Ellerim iki hüma, hep dal arar konacak,
 Havada elif çizen bu yürek eller sıcak;
 İçim ateş örtüsü, dışım bir garip buzul,
 Sen cömert bir **Hâlık**sın, ben ise yoksul bir kul.

...

(BD., 30)

Yukarıdaki bent “Beyaz Dilekçe” adlı şiirden alınmıştır. Karakoç, şiirde hâlini arz etmekle kalmayıp tabiatın da hâlini arz etmektedir. Dünyada yalnız insanlar Allah’ı zikretmez. Yaratılmış her varlık, Allah’ı zikrederek Allah’ın yeryüzündeki tecellisi olup Allah’ın gücünün ispatıdır. Şair de bitkilerin, suyun ve kendinin yönünün sadece Allah’a dönük olduğunu belirtmektedir. “Hâlık” ismini kullanarak Allah’ın yaratıcı sıfatını vurgulamaktadır. Allah’ın yaratıcı özelliğinin yanında insanların ne kadar aciz olduğunu belirtmektedir.

...

Herkes cenneti umunur gönlünce
 Ne var ki yollarını günahlar keser
 Ancak âşığı olduğum **Hâlık** bilir beni

...

(BD., 360)

“Bir Kelebeğin Fantezileri/11” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte şair, kelebeğin dilinden seslenmektedir. Kelebeğin ağzından insanların ahirette yaşadıkları karmaşayı anlatan şiirin bu bendinde şair, herkesin cenneti umduğunu, ancak kendi hâllerine, yaptıklarına, günahlarına bakmadığını söylemektedir. Cenneti umanların yolunu günahlarının kestğini, ancak kendinin yolunun daha açık olduğunu son dizeyle belirtmektedir. Ömrünü, Allah’a âşık olarak geçirdiğini ve onun hâlini ancak onu yaratanın bileceğini söyler.

2.1.2.11. el-Hay / el-Kayyum / el-Hakem / el-Kuddüs¹²¹

el-Hay sözlükte “yaşamak, diri ve canlı olmak” anlamına gelen hayât (hayevân) kökünden türemiş bir sıfat olup “diri olan, yaşayan” mânasına gelmektedir. Râgıb el-İsfahânî ise Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan hayat kavramını altı grup içinde tasnif etmekte, bunların beşinin hakikat veya mecaz anlamlarıyla bitkiler, hayvanlar ve insanlar yani fâniler için kullanıldığını söylemektedir, geriye kalan birinin ise Allah’a mahsus olan hayat “ölümsüzlük” anlamına geldiğini belirtmektedir. Buna göre Hay, “hakkında ölüm geçerli olmayan varlık” mânasını içermektedir. Ebü’l-Bekâ el-Kefevî, “Hay” mefhumunun Allah’a izâfe edilen hayat kavramına mecazi mâna vermek gerektiğini özellikle belirtir ve bunun ölümsüzlükten ibaret olduğunu vurgular. Kur’ân’da “yaşatmak, diriltmek” anlamındaki ihyâ masdarından fiil sîgalarıyla türeyen kelimeler kırk yedi ayette mevcut olmakta, yine aynı kökten türeyen muhyî (can veren) ismi de iki ayette Allah’a nisbet edilerek yer almaktadır.¹²²

İnsanoğlu, dünyaya aldanarak Allah'ın dışındakileri kendine dayanak veya destek olarak görmemelidir. Çünkü yaratılmış her şey, ölümlüdür ve her şeyin bir sonu vardır. Ancak Rabbimiz Hay’dır, hiçbir zaman ölmeyecek olan ve her daim diri kalacak olan sadece O’dur. Rabbimiz, emirlerine ve yasaklarına uyduğumuz takdirde bize de hayat verecektir. Allah'tan başkasından medet umanlar, yaratılmıştan umut bekleyenler, dinlerini karıştırıp bulandıranlar ne kadar refah içinde olurlarsa olsunlar gerçek bir hayat yaşayamazlar. Ancak Müslümanca yaşama gayretinde olan kişi, her sabah yeni bir hayata doğmuş gibi olur. Yaşadığı ayetler, dirilttiği sünnetler insanoğlunun en güzel yaşam kaynağı olup ona hayat verir. Allah için yaşama, amel etme ve mücadele etme lezzeti verir. Bu da Müslümanın dışında hiçbir kimsenin tadamayacağı bir ayrıcalıktır. Cenâb-ı Allah’a, duaları geri çevirmediği “Hay ve Kayyum” ismiyle dua etmeliyiz.¹²³

el-Kayyum sözlükte; “doğrulup ayakta durmak, devam ve sebat etmek, bir işin idaresini üzerine almak, gözetip korumak” anlamındaki kıyâm kökünden mübalağa ifade eden bir sıfat olup “her şeyin varlığı kendisine bağlı olan, kâinatı idare eden”¹²⁴ demektir.

¹²¹ “Hay, Kayyum, Hakem ve Kuddüs” isimleri aynı şiirde ve aynı dizelerde kullanıldıkları için söz tekrarına düşmemek açısından dört sıfat, aynı maddede açıklanmıştır.

¹²² Bekir Topaloğlu, “Hay”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVI, 1997, 549.

¹²³ Sönmez, 284.

¹²⁴ Bekir Topaloğlu, “Kayyum”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXV, 2002, 108.

Kayyum ismi, Kur'ân-ı Kerîm'de Allah (cc) için üç kez zikredilmekte olup üçünde de Hay ismiyle yan yana geçmektedir: “O Allah ki O'ndan başka ilah yoktur. O Hay'dır, Kayyum'dur...” (Bakara 255) “Elif lam mim. Hay ve Kayyum olan Allah'tan başka ilah yoktur.” (Âl-i İmran 1-2) “Bütün yüzler Hay ve Kayyum olan Allah için eğilip boyun bükmüştür. Zulüm yüklenen ise gerçekten perişan olmuştur.” (Taha 111)¹²⁵

el-Hakem sözlükte; “kötülüğü men etmek, zulmü önlemek, düzensizliği gidermek” mânalarını taşımaktadır. Kur'ân'da ise Allah'ın ismi olarak sadece bir yerde geçmektedir. “De ki: Ben kendime Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım? Hâlbuki O, Kur'ân'ı size açık ve ayrıntılı bir şekilde indirmiştir.” (Enam 114)¹²⁶

Yüce Allah, ilmiyle bütün âlemleri kuşatmıştır. Her şeyin başını da sonunu da tüm yönleriyle kuşatan ve bilen O'dur. Bu evrende her ne olup bitiyorsa hepsini en baştan tasarlayan, detaylarıyla bilen ve yaratan O'dur. O öyle bir âlem yaratmıştır ki o âlemde her şey hem birbiriyle ilişkili hem de kendi varoluş amacını gerçekleştirmeye yönelik bir akış içindedir. Her şey tam da olması gerektiği gibidir. İlmiyle, hikmetiyle, adâleti ve kudretiyle bu âlemi tasarlayan Rabbü'l-âlemin her bir oluş için hükmünü verir ve icra eder.¹²⁷

Yeryüzünde yaratılmış her şey ile ilgili her şeyin hükmünün tek sahibi yaratıcı olan Allah'tır. Allah, hükmü elinde tutarak kullarına bir yol belirler ve O'nun hükümlerine uyarak doğru yoldan gidenler kurtuluşa, refaha ererler. Kur'ân-ı Kerîm'de; “Hükmedenlerin en iyi hükmedeni değil midir?”¹²⁸ buyurulmuştur. Dolayısıyla Allah'ın hakkımızdaki her bir hükmü bizim lehimize ve uymamız gerekir.

el-Kuddûs ismi; sözlükte “temiz olmak” mânasındaki kuds kökünden türemiş olup mübalağa bildiren bir sıfat olan Kuddûs ise “tertemiz, pak, kusurdan arınmış” mânasına gelmektedir. Râgıb el-İsfahânî ise Kuddûs ismiyle ilgili değerlendirmesinde buradaki temizliğin maddî kirlilik ve pisliğin ortadan kaldırılması anlamına gelmediğine özellikle dikkat çekmektedir. Gerek dilbilimcilere göre gerekse Esmâ-i Hüsnâ ile ilgilenen âlimlere göre, Kuddûs'ün sadece zât-ı ilâhiyye için kullanıldığı ve “her türlü eksiklik ve kusurdan münezze olma” mânasına geldiği hususunda fikir birliği söz konusudur.¹²⁹

¹²⁵ Sönmez, 286.

¹²⁶ Sönmez, 191.

¹²⁷ Fatma Bayram, “Hâkimler Hâkimi el-Hakem”, *Diyanet İlmî Dergi*, Nisan 2016, 76.

¹²⁸ Tin: 95 / 8.

¹²⁹ Bekir Topaloğlu, “Kuddûs”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVI, 2002, 314.

Kuddûs ismi, Kur'ân-ı Kerîm'de iki ayette geçmekte olup genellikle marife (elif lamli) olarak ve Melik isminden sonra zikredilmektedir. Kuddûs ismi Kur'ân-ı Kerîm'de iki kez geçmekle beraber, uluhiyyetin en önemli özelliklerinden birini gösterir:

1- Kuddûs ismi, zikredildiği Cuma suresinde şöyle geçmektedir:

“Göklerde ve yerde olan her şey Melik, Kuddûs, Aziz ve Hakîm olan Allah”ı tesbih eder.” (Cuma 1)

Cuma suresi, 28. Cüzde yer alan ve aziletli surelerden birdir. Cuma suresinin ilk ayetlerinin geliş amacı ise Yahudilerin bazı yanlış ithamlarına cevap vermektir. Peygamberliğin kendilerine verilmesini bekleyen Yahudiler, risâlet görevi Araplardan ve ümmî olan Hz. Muhammed'e (sav) verilince bu durumu sindiremediler, öfke ile karşıladılar. Araplara ve Hz. Peygamber'e karşı düşmanlık beslediler. Çünkü bu durumda örnek ve önder ümmet olma özelliği kendilerinden alınarak Araplar'a verilmiş oluyordu. Bu durumda elçi görevi üstlenen ve kendilerine haksızlık yaptığını düşündükleri Cebrail'e karşı düşman oldular. Allah ise asılsız olan bu iftiralara cevap verirken yukarıdaki ayette geçen “Melik, Kuddûs, Aziz ve Hâkim” isimlerini zikreder. Çünkü Allah, Melik'tir. Göklerde ve yerde her durumda tek söz sahibi O'dur. Hiçbir kimse O'nun iradesine, peygamber gönderme yetkisine karışamaz ve müdahale edemez. İnsanlar ve toplumlar üzerinde tek egemen olan ve her şeye hâkim olan sadece O'dur. Bu sebeple de peygamberlik görevini istediği kişilere verir. Yetki ve söz sahibi olan yalnız Allah'tır.¹³⁰

2- Kuddûs ismi, Kur'ân-ı Kerîm'de ikinci olarak Haşr suresinde Allah'ın isimlerinin bir kısmının sıralandığı aşağıdaki ayette geçmektedir:

“O, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan, hükümrân, çok kutsal, esenlik veren, güvenlik veren, görüp gözeten, güçlü, buyruğunu her şeye geçiren, ulu olan, Allah'tır. Allah onların koştukları eşlerden (ortaklardan) münezzehtir.” (Haşr 23)

Esmânın bir arada kullanılması hem mânâyı güçlendirmiş hem de manevî bir gerçeği gözler önüne sermeyi amaç edinmiştir. Bu ayetlerde, Allah'a olan güvenin ve O'na iman etmenin pek çok zorluğu aşmak konusunda müminlere yardımcı olacağı; müminlerin sayı, zenginlik teçhizat bakımından düşman karşısında zayıf olsalar da Allah'ı hakkıyla tanıdıkları O'na karşı görev ve sorumluluklarının bilincinde oldukları takdirde düşmanlarına karşı galip gelmelerinin kaçınılmaz olacağı vurgulanmaktadır.¹³¹

¹³⁰ Sönmez, 82.

¹³¹ Sönmez, 83.

Kur’ân-ı Kerîm’deki örneklerinden anlaşılacağı üzere esmâdan bazıları birbirlerinin anlamını tamamlamak ve güçlendirmek maksadıyla bir arada kullanılmıştır. Bu bilinçle yola çıkan ve dinî literatürden haberdar olan Karakoç, esmâyı genellikle bir arada kullanarak şiirlerindeki anlamı yoğunlaştırmaya çalışmıştır.

...

Buranın ötesi var, öte bekliyor bizi;
Yüzme yok, sandal köhne, geçmek zor bu denizi.

Kafesinden uçmadan civelek ömür kuşu

Gönül düzlemek ister her inişi-yokuşu,

Muhabbet usaresi üretse de ağız-dil,

Gıy çekecek zamanı kollamada Azrail.

Ya Rab, bağışla biz, ak-amele mühlet ver,

Tesbihler tamamlansın, ondan sonra rihlet ver.

Hayy olan, **Kayyum** olan, **Hakem** ve **Kuddûs** olan

Adı güzel Allah’ım, canım yoluna talan.

Adı güzel Allah’ım, canım yoluna talan.

Bütün yakarışlarım yüreğimin sütüdür,

Ben çağı suçlayamam, benim nefsim kötüdür.

Yanlış adrese giden yanlış kapıyı çalar,

Çağ öyle bir ayna ki, kafaları kurcalar;

Virgül, noktalı virgül, derken kara bir nokta

Çok sesli bir hayatı vuruverir sokakta...

...

(BD., 35)

“Beyaz Dilekçe” adlı şiirin II. bölümünden alınan bu dizelerde şairin ahireti düşünerek dertlendiğini görmekteyiz. Beyaz Dilekçe adlı şiirin I. bölümüne şair; el-İnşirah suresi 8. ayetle başlamıştır. Bu ayet “ve yalnızca Rabbine rağbet edip (O’ndan) iste.” hükmündedir. Bu şiirde de ana tema hep bu ayet üzerine yoğunlaşmıştır. Allah’ın pek çok isminin zikredildiği bu şiirde, şair bütün yakarışlarının Allah’a olduğunu söylemiştir. Yukarıdaki bentte “Hay, Kayyum, Hakem, Kuddûs” sıfatları birlikte verilerek anlam güçlendirilmeye çalışılmıştır. Şiirde insanın fânîliği ön plana çıkarılırken

“Hay” sıfatıyla da Allah’ın her daim diri kalacağı ve hiçbir zaman ölmeyeceği vurgulanmak istenmiştir. Kuddûs ismiyle; Allah’ın kusursuzluğu, beşer olan insanın hata yapmaya olan meyli vurgulanmıştır. Karakoç, yaşadığı dönemde insanı hata yapmaya itecek çok sebep olduğunu ancak kişinin kendisinde işin bittiğini belirtmiştir. Burada Allah’ın insana akıl verdiği ve doğru ile yanlış ayırt etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Nefsin her isteğine boyun eğilmemesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Şair, ebedî ve ezeli olan, kusurlarımızı örten, işlerimizi düzene koyan ve yegâne hâkim olan Allah’tan af dilemiş ve doğru amel işleyebilmesi için mühlet istemiştir. Beşer olarak nefesine uyarsa hiçbir şeyin veya kimsenin değil kendinin suçlu olduğunu ifade etmiştir.

2.1.2.12. el-Kâdir

Sözlükte “gücü yetmek; ölçü ile yapmak, planlamak; kıymetini bilmek, rızkını daraltmak” anlamlarına gelen kadr (kudret) kökünden sıfat olup “her şeye gücü yeten” mânasına gelmektedir. Kudret kavramı Kur’ân-ı Kerîm’de 103 yerde Allah’a nisbet edilmekte olup bunların yetmiş dördü isim, yirmi dokuzu fiil şeklinde yer almaktadır. İsim şeklinde olan kavramlar genellikle “güç yetirmek, ölçülü ve planlı yaratıp düzenlemek” mânasına gelmekte olup fiil kalıplarındaki kavramlar da sözlük anlamlarını verecek şekilde yer bulmaktadır. Kâdir ismi yedi ayette tekil, beş ayette saygı ve yüceltme ifade etmek üzere çoğul sîgasıyla Allah’a izâfe edilerek kullanılmıştır. Bunlardan başka doksan dokuz isim listesinde bulunmayan Kâdir ismi kırk beş ayette, muktedir ismi de dört ayette zât-ı ilâhiyyeyi niteleyecek şekilde yer almaktadır. Kâdir dilerse yapan, dilemezse yapmayan mânasına gelip Allah’ın gücünü ve gücünün büyüklüğünü ifade etmektedir.¹³²

Rabbimiz; kuvveti ve kudreti tam, gücü her şeyin üstünde olandır. O’nun hakkında hiçbir zaman ve hiçbir şekilde acizlik ve zayıflık düşünmemeliyiz. Rabbimizin kuvvet ve kudretini, yeryüzünde yaratılmış olan hiçbir şeyin kuvvetine benzetmek mümkün değildir. Güç ve kuvvet konusunda Rabbimize şirk koşmamalıyız. Allah’ın vermiş olduğu güç ve kuvvete dayanarak Rabbimize isyan etmemeliyiz.¹³³

¹³² Bekir Topaloğlu, “Kâdir”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIV, 2001, 124.

¹³³ Ramazan Sönmez, *Esmâ-i Hüsnâ*, Konevi Yayınları, Konya, 2010, 298.

Allah; her şeye gücü yeten, kudret sahibi, dilerse yapan dilemezse yapmayandır. Kuvveti de kudreti de tam olan yalnızca Allah'tır. Dünya nimetlerine aldanıp güç ve kuvvet noktasında Allah'a şirk koşmamalıyız. Kâinata, mutlak irade ve kudret sahibi yalnız Allah'tır. Gerçekleşen her olay, dilediğini dilediği an yapmaya muktedir olan Allah'ın bilgisi dâhilindedir. O, izin vermeden yaprak dahi kıpırdayamaz. O'nun "Ol" demesiyle her şey meydana gelir. O'nu göklerde ve yerde aciz bırakacak hiçbir kuvvet yoktur. Karakoç da bu bilinçle el- Kâdir ismine şiiirlerinde yer vermiştir.

Sen ki ne güzel doğmuşsun,
 Âlemi nûra boğmuşsun...
 Senden selâm bereketi,
 Senden kelâm bereketi.
 Hemi vallah, hemi billah
Kâdir olan Yüce Allah
 Seni aşk için yaratmış,
 Her can Senden şeref tatmış.
 ...

(BD., 242)

Yukarıdaki bent, "Karşılama" adlı şiiirin ilk bentidir. Hz. Peygamber'e ithafen yazılmış bu şiiir, bir naat niteliğindedir. Sözlükte na't kelimesi "bir şeyi methederek anlatma, vasıflandırma"¹³⁴ mânalarında kullanılır. Arap edebiyatında övgü şiiirleri daha çok "medih" başlığı altında ele alınır. "Na't, özellikle Fars ve Türk edebiyatlarında Resûlullah'ı öven şiiirlerin yaygın adı hâline gelmiştir."¹³⁵ Şair, bu şiiire betimleme yaparak başlamış, Hz. Peygamber'in doğumunu ve doğumuyla başlayan süreci anlatmıştır. Bir nispette Hz. Peygamber'in doğumuyla yaşanan olağanüstü olaylara/mucizelere telmih yapmıştır. Hz. Peygamber'in doğumuyla Mekke bereketlenmiştir. Şair de yemin ederek Hz. Peygamber'in aşk için yaratıldığını, O'nu anan herkesin şeref kazandığını söylemiştir. Kâdir ismiyle de Allah'ın dilediğini dilediği gibi yaratmaya muktedir olduğu vurgulanmıştır. "İnsan kendisinin başıboş bırakılacağını mı zanneder? O akıtılan meninin içinden bir nutfe değil miydi? Sonra bu, alaka olmuş, derken Allah onu yaratıp şekillendirmişti. Ondan da iki eşi, yani erkek ve dişi iki eşi var

¹³⁴ Devellioğlu, "Na't", 809.

¹³⁵ Mustafa Çiçekler, "Na't", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXII, 2006, 435-436.

etmişti. Peki, bunları yapan Allah'ın, ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?"¹³⁶ ayet-i kerîmesinde belirtildiği üzere Allah, her şeye gücü yetendir. Yerde ve gökte her şey, O'nun bilgisindedir. O dilemezse, insanın çoğalması dahi mümkün değildir. Şair, buna istinaten Kâdir ismini kullanmıştır.

...

Allah'ım ziyaretimizi bereketlendir

Haccımızı kabul eyle

Seferimizi mübarek eyle

İlmimizi, ömrümüzü

Rızıklarımızı ve güzel amellerimizi artır

Günahlarımızı bağışla

Bütün delikleri kapat cehennem kokusu gelmesin

Yüklendiği günahlar kulunu iflah etmez

Seninse hazinen hiç iflas etmez

Varsın, mutlak gerçeksın, birsın

Sen her şeye **Kâdir**sin

...

(BD., 265)

“Kâbe Ekseninde İlk Yakarış” adlı şiirden alınan bu dizelerde şair, bu kez de Kâbe'den seslenmektedir. Her hacı adayını gibi niyaz hâindedir. Dualarını Allah'a arz eden şair; günahları için af, ömrü, ilmi ve rızıkları için bereket dilemektedir. Her hacı adayını gibi haccının ve seferinin kabul olmasını istemekte ve tüm isteklerine rağmen Allah'ın hazinesinin hiç bitmeyeceğini vurgulamaktadır. “Sen her şeye Kâdirsin” diyerek Allah'ın her şeye gücü yettiğini ve her şeyi yapmaya muktedir olduğunu vurgulamaktadır.

2.1.2.13. el-Kahhâr

el-Kahhâr ismi; “yenmek, üstün gelmek, zor kullanarak istediğini yapmak” anlamındaki kahr kökünden mübalağa ifade eden bir sıfat olup “yenilmeyen, yegâne kudret ve tasarruf sahibi” demektir. Kur'ân-ı Kerîm'e baktığımızda ise altı ayetinde Kahhâr, iki yerde kâhir isminin Allah'a ithafen kullanıldığını, bir ayette de kâhir sıfatının

¹³⁶ Kıyâme: 36-40 / 75.

insanlara ithaf edildiğini görmekteyiz. Dilbilimciler ve âlimlerin çoğu ise kahr kavramının temel anlamını “boyun eğdirip üstün gelmek” olarak tanımlamışlardır.¹³⁷

Kahhâr ismi, Esmâü'l-Hüsna'da âlimlerin çoğunluğu tarafından Kâdir ismi statüsünde düşünülerek zâti isimler grubunda tahlil edilmektedir. Bunun yanında Kahhâr lafzını, “kulu kendi iradesince hareket etmekten alıkoymak” mânasına alarak fiilî isimlerden (sıfatlar) sayanlar da vardır.¹³⁸

Esmâü'l-Hüsna'dan olan el-Kahhâr ismi, aslında Allah'ın adâletinin bir yansımasıdır. Allah'ın Kahhâr olması, zalim olduğunu göstermez. Allah, hiçbir sebep yokken kullarına zulmü reva görmez. Başımıza gelen her kötü olay aslında yaptıklarımızın, hatalarımızın veya günahlarımızın bir sonucudur. Kur'ân'da şöyle buyurulmaktadır: “Allah yolunda harcayın. Yaptığınızı güzel yapın; Allah güzel yapanları sever. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Yaptığınızı güzel yapın; Allah güzel yapanları sever.”¹³⁹ Bu ayet başımıza gelen musibetler, kötü olaylar karşısında düşünmemiz gerektiğini işaret etmektedir. Dolayısıyla yoldan çıkan, yanlış sapan kişiler sadece kendilerini değil toplumlarını da tehlikeye atar ve bu durumda Allah gazabını onlara musibetler vererek yansıtır. Toplum tarihlerine baktığımızda bunun çok sayıda örneklerini görmek mümkündür.

...

Ey Rabbim, Kur'ân senin, biz de Seniniz elbet,
Her güzellik Sendedir, Sendedir has muhabbet;
Kahhâr olma Rahîm ol, Sana sığınanlara,
Yüreğinden yakala bir kul düşünce dara...
Kul her zaman dardadır hesap gününe kadar,
Oh ki ümmetlerine Habibin sahip çıkar!..
Ya Rabbi, doğrularla dosdoğru yaşat bizi,
Habibine komşu et, nûrunla kuşat bizi!
Eski bir ara/nağme gönlümde fecri/ kazıp,
Fırgat derbentlerinde yol garip, yolcu garip.

¹³⁷ Bekir Topaloğlu, “Kahhâr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIV, 2001, 169.

¹³⁸ Topaloğlu, “Kahhâr”, 170.

¹³⁹ Bakara: 2 / 195.

(BD., 38)

“Beyaz Dilekçe/II” adlı şiiirden alınan yukarıdaki dizelerde pek çok dinî unsur bir arada verilmektedir. Gönülden bir dua hâlinde olan şair, Allah’tan rahmet ve dara düşen her kuluna yardım etmesini dilemektedir. “Kahhâr olma Rahîm ol” diyerek kulun yaptığı hatalara karşı Allah’tan gazabıyla değil, rahmetiyle hükmetmesini istemektedir. Çünkü kul, dünyada her zaman sıkıntıya düşer ve Allah’tan merhamet dileyerek bu sıkıntılardan kurtulmayı ümit eder. Ancak bunun için kulun adımlarını dikkatli atması ve asi olmaktan kaçınması gerekmektedir. İlerleyen dizelerde şair, Allah’tan rahmet ve merhametle muamele etmesini, doğru yolda yaşatmasını, zor durumda kaldığında yol göstermesini ve yolunu aydınlatmasını istemektedir.

...

Tanyeri ışımda, uyandı tarla kuşu
 Sen varken tek bilici, kim çözer kuşça düşü?
 Ey, insanı kalbiyle kilitleyen ve açan;
 Ey, karanlıkları yırtıp zatından nûrlar saçan
 Sadıku'l-Va'dü'l- Kerîm ve *Kahhâr*-Zül-Celâl!
 Hayırlı amel varken kim ister hayırsız mal?

...

(BD, 29)

Yukarıdaki dizeler, “Beyaz Dilekçe I” adlı şiiirden alınmıştır. Ey ünlemleriyle Allah’a seslenen şair, duyduğu sevgiyi dile getirmeye çalışmaktadır. Allah’a ait pek çok ismin zikredildiği şiiirin bu dizelerinde Kerîm ve Kahhâr sıfatları eklenen sıfatlarla pekiştirilmiştir. Bu yolla, Allah’ın her şeye gücü yettiği ve dilediğini dilediği zaman yapmaya muktedir olduğu, ancak Allah’ın gazabının hiçbir sebep yokken ortaya çıkmayacağı belirtilmiştir. Kul olarak insana düşen görevler vardır. Doğru yolu seçip hayırlı ameller işlendiğinde Allah, Kerîm’dir ve kullarına lütufta bulunur, ancak hayırsız amellerin mutlaka bir karşılığı olacaktır. Bu sebeple bu dizelerde Allah’ın her şeye gücünün yeteceği ve kişinin hayırlı amel peşinde olması gerektiği vurgulanmıştır.

2.1.2.14. el-Kerîm

Sözlükte “cömert olmak, iyi, ahlâklı, asil ve değerli olmak” anlamındaki kerem (kerâmet) kökünden sıfat olan Kerîm ismi, “yaratılıştan cömert olan, insanın şerefiyle

bağdaşmayan her türlü şeyden arınmış bulunan” mânasını taşımaktadır. Kerem kavramı, Allah’a ithafen kullanıldığında “lütuf ve ihsanda bulunma” mânası ağır basmaktadır. Ebü’l-Kâsım ez-Zeccâcî; Kerîm kelimesinin içeriğini “cömert olan, övgüye lâyık vasıfları şahsında toplayan, cezayı gerektiren davranışları affedip suçluyu bağışlayan” mânalarını verecek şekilde üç noktada toplamış ve bu anlamların Allah için de söz konusu olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁰

Cömert olan Allah’ın iyilik ve ikramı sonsuz, lütuf ve ihsanı nihayetsizdir. Bunu görmek isteyen veya buna kanıt bekleyen etrafını biraz incelemesi yeterlidir. Baharın gelişyle tabiatın yeşillenip ağaçların çiçekler açması, en leziz meyvelerin olgunlaşması elbette Kerîm olan Allah’ın işidir. Dolayısıyla Allah, Kerîm ismiyle biz daha istemeden iyilikler bağışlayandır. Sadece rızık vermekte değil affetmekte de cömerttir.

Allah’ım denizde çok fırtına var
Sana sığınmayan her gemi batar
Deprem kuşağında yaşıyorum ben
Rahîmsin, **Kerîm**sin sen tut elimden
Seni kurtuluşun limanı bildim
Bütün âlemlerin sultanı bildim
Sen ki her tarafa hazır nazırsın
Adâletsin, güzelliğisin, huzursun
Her kader atının dizgini sende
Her işin doğrusu düzgünü sende

...

(KS., 352)

Yukarıdaki bent “Büyük Kapıdan İçeri” adlı şiirin II. bölümünün başında bulunmaktadır. Şair, yaşadığı dönemdeki çarpıklıklara dikkat çekmekte ve bunları “fırtına ve deprem” olarak nitelendirmektedir. Bu fırtına ve depremden merhamet sahibi ve cömert olan Allah’a sığındığını dile getirmektedir. Her şeyi en iyi bilen ve gören Allah’tır.

...

Allah Rahîm, Allah **Kerîm**, Allah Kadîm’dir.

¹⁴⁰ Bekir Topaloğlu, “Kerîm”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXV, 2002, 287.

Yeter ki Allah'ın ipine sarılalım biz.
 Ahir Cebeli berekete de yıldırım düştü
 Zorkun, öyle bir gün yaşadı dehşetengiz.
 Adam gibi adam Salih Safa Yazar da gitti.
 Râviyân-ı ahbarındır bundan sonra söz...

(İÇAZ., 210)

Yukarıdaki bent “Ve Salih Safa Yazar da Gitti” adlı şiirin sonundan alınmıştır. Karakoç, toplumdan kopmamış sosyal bir şairdir ve bu durumu da şiirlerinde hissettirir. Yaşadıklarını şiirlerinde dile getiren şair, “Salih Safa Yazar”ın vefatından üzüntü duymuş ve bunu bir şiirle dile getirmiştir. Şiirde Allah'ın “Rahîm, Kerîm, Kadîm” isimleri bir arada kullanılmıştır. Rahmet sahibi olan Allah'ın Salih Safa Yazar'a lütfuyla ihanda bulunmasını dilemiştir. S. Safa Yazar; Zorkun'da doğmuş, Osmaniyeli bir şairdir. Karakoç, Yazar'ın ölümüyle buralara yıldırım düştüğünü söyleyerek yaşanan üzüntüyü dile getirmektedir. Şiirin sonundaki “Râviyân-ı Ahbar” tabiri oldukça dikkat çekicidir. Râviyân; “Osmanlıca'da rivayet edenler / hikâye anlatanlar, ahbar ise haberler”¹⁴¹ demektir. Râviyân-ı ahbar ise “rivayet edenlerin söylediklerine göre” manasını taşımaktadır.

2.1.2.15. el-Latîf

Sözlükte “nazik ve merhametli davranmak, iyi muamele etmek” anlamındaki lutf kökünden sıfat olan latîf kelimesi “nazik ve yumuşak davranan, yumuşaklıkla muamele eden” mânasını taşımaktadır. Aynı kelime letâfet kökünden türemiş kabul edilerek “ince ve şeffaf, küçük ve hacimsiz olan” mânasında kullanılmaktadır. Latîf sözcüğü; Allah'ın isimlerinden biri olarak “fiillerini rıfk ile gerçekleştiren, kullarına iyilik ve merhamet eden, yaratılmışların ihtiyacını en ince noktasına kadar bilip sezilmez yollarla karşılayan, zâtı duyularla algılanamayan, en gizli ve ince hususları dahi bilen” mânasını da taşımaktadır.¹⁴²

Latîf isminin iki ayrı kelimedenden türetildiği kabul edilmektedir: İlki lütuf diğeri ise letafettir. el-Latîf isminin sözlük anlamı; kibar, nazik, ince, şeffaf olmak, merhamet ve

¹⁴¹ Devellioğlu, “Râviyân”, 879.

¹⁴² Bekir Topaloğlu, “Latîf”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVII, 2003, 108.

şefkatle davranmak, yaklaşmak ve iyilik yapmak anlamlarına gelmektedir. Kur'ân'da 7 kez Allah'a izafe edilerek zikredilmektedir.¹⁴³ Latîf ismi, Kur'ân-ı Kerîm'de yedi yerde geçmekte olup bu yedi ayetin beşinde Habîr ismiyle beraber kullanıldığını görmekteyiz. Bu ayetlerde Latîf isminden hemen sonra -bir konunun en gizli yönlerine bile vukufiyet demek olan- Habîr isminin gelmesi O'nun lütuf ve ihsanlarının da kullarına karşı yerli yerinde olduğunu göstermektedir. Çünkü Yüce Allah, her şeyden haberdardır ve kullarına her durumda lütufta bulunmaktadır. O hâlde Allah, bizim her hâlimizden ve amellerimizden kesinlikle haberdardır ve eğer isterse O'nun lütuflarını bize eriştirmesine engel olacak hiçbir güç yoktur. Bu kesinlik kendimizi çaresiz hissetmememizi, ümitlerimizi kaybetmememizi her daim hüznemememizi sağlar. Bilindiği üzere her durumda ümitvâr olmak kişinin ruh sağlığını korumasının en önemli yollarından biridir. Buna karşılık mutlak ümitsizlik içinde olmak Allah hakkında suizan içermekte ve küfür olarak kabul edilmektedir.¹⁴⁴

Sırlı bir gözeden bengisu içer gibi
 Senin isminle başlarım işe başlarken.
 Rabbü'l-âleminsin ey sahipler sahibi;
 Rahîmsin, Kerîmsin, kin tutmazsın sen.

*Latîf*sin, Rezzaksın, Samedsin Ey Nûr;
 Esirgemek, bağışlamak sana mahsustur.

(BD., 233)

Yukarıdaki metin, “Bismillahirrahmanirrahîm” adlı kısa bir şiirdir. Şair, her işe Allah'ın adıyla başladığını ve bunun kendisine hayat veren bir su gibi iyi geldiğini belirtmektedir. Şiirde; Allah'ın “Rahîm, Kerîm, Rezzak, Latîf, Samed ve Nûr” isimleri bir arada kullanılmıştır. Şiirin anlamını zenginleştiren bu isimlerle Allah'ın pek çok yönü vurgulanmak istenmiştir. Rahmet ve merhamet sahibi olan Allah, lütfunun bol olduğu “Latîf” ismiyle anlatılmak istenmiştir. Allah, mahlûkatın ihtiyaçlarını en ince noktasına kadar bilen ve bu ihtiyaçları incelikle onlara ulaştırandır. Allah, kulunu yaratmakla kalmayıp O'nu gözetmeye de devam etmiştir. İnsan hayatta karşılaştığı zorluklar

¹⁴³ Sönmez, 197.

¹⁴⁴ Fatma Bayram, “İnceliklerle Lütfeden el-Latîf”, *Diyanet İlmi Dergi*, Haziran 2016, 74.

karşısında pes etmemeli, elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışarak Allah'ın emeklerini karşılıksız bırakmayacağını bilerek ümit içinde olmalıdır.

2.1.2.16. el-Mâlik / Mâlikü'l-Mülk

Mâlik ismi sözlükte “mâlik ve sahip olmak, elinin altında bulundurup tek başına tasarruf etmek” mânasındaki mülk (melk, milk) kökünden türemiş bir sıfat olan melik “görünen ve görünmeyen âlemlerin sahibi” mânasına gelmektedir. Râgıb el-İsfahânî'nin Melik ismiyle ilgili yorumlarına baktığımızda Melik isminde akıl sahibi canlılara emir ve yasaklarıyla hükmetme mânası bulunduğuna dikkat çektiğini ve “insanların meliki” (en-Nâs 114/2) denmesine karşılık “nesnelerin meliki” vb. bir ifadenin kullanılmayacağını belirttiğini görmekteyiz. Kur'ân-ı Kerîm'de Melik isminin kırk ayette Allah'a nisbet edildiğine, birçok ayette de kendilerine Tanrılık nisbet edilen nesnelerin zarar verme veya zararı bertaraf etme, yarar sağlama, rızıklandırma, insanlara hitap etme, hayatı veya ölümü yaratma gibi fiillere mâlik olmadıkları belirtilerek mülk kavramının dolaylı bir şekilde zât-ı ilâhiyyeye izâfe edilmektedir. “Mâlik olma, kudret ve tasarrufu altında bulundurma” anlamındaki mülkün sadece Allah'a mahsus olduğu otuz kadar ayette tekrar edilmektedir. Bunların yarısından çoğu “görünür ve görünmez âlemler” mânasına yorumlanabilecek “semâvât ve arz” çerçevesinde şekillendirilmiş olup dört yerde de ahiretteki mülkiyete atıfta bulunularak kullanılmaktadır.¹⁴⁵

Mâlikü'l-Mülk; mülkün gerçek sâhibi, bütün varlık âleminin tek hâkimi mânasına gelmektedir. Mülkün tek ve gerçek sahibi Allah'tır. Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok yerinde bu durum ayetlerle vurgulanmaktadır. “De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın.”¹⁴⁶

“Mutlak hâkim ve hak olan Allah, çok yücedir. O'ndan başka İlah yoktur, O, yüce Arş'ın sahibidir.”¹⁴⁷ Bu bilinçle hareket eden Karakoç, şiirlerinde el-Mâlik ve Mâlikü'l-Mülk isimlerine yer vermiştir.

¹⁴⁵ Bekir Topaloğlu, “Melik”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIX, 2004, 50.

¹⁴⁶ Âl-i İmran: 3 / 26.

¹⁴⁷ Mü'minun: 23 / 116.

...

Senden önce bir Sen yok, kâinatta İlk, Sensin;

Bu kâinat bir meta, hepsine *Mâlik* sensin...

Ey *Mâlik*, ey Esmâü'l-Hüsna'nın cem'i Allah!

Kalbim buharlaşıyor içimden çektikçe ah...

...

(BD., 27)

“Beyaz Dilekçe” adlı şiirden alınan bu dizelerde şair, Mâlik ismini zikretmektedir. Allah'ın, kâinatın yaratıcısı olduğu dile getirilirken yaratılmış her şeyin bir meta yani geçici olduğu, hepsinin asıl sahibinin Allah olduğu vurgulanmaktadır. Karakoç; görünen ve görünmeyen âlemlerin sahibi diye Allah'a seslenmekte, ah çektikçe kalbinin adeta buharlaştığını belirtmektedir.

...

Görünmez bir el var, yakamdan tutmuş:

Her tan ağartısı tılsımlı bir kuş

Eski bir zabıttan okur ruhumu;

Öldürür, diriltir, dokur ruhumu;

Mülk O'nun mülküdür, *Mâlik* O'dur der,

Sen aksesuarsın, Halik O'dur, der...

...

(BÇBK., 126)

“Asıldığım Her İp Boynumda Uzar” adlı şiirden alınan mısralarda şair, Allah'ın azizliği karşısında insanın acizliğini dile getirmektedir. İnsanın canı da dâhil olmak üzere yaratılmış her şeyin tasarrufu Allah'ın elindedir. “Eski bir zabıttan okur ruhumu” dizesi Allah'ın sadece görünen âleme değil; görünmeyen âleme de hükmedebildiğini göstermektedir. Mülkün gerçek sahibi ve yaratıcısı sadece Allah'tır. Görünmez bir elin yakasından tuttuğunu söyleyen şair; insanın hayatta bir aksesuar kadar değerinin olduğunu, pek çok şeye hükmetmeye çalışsak da her şeyin asıl sahibinin Allah olduğunu vurgulamaktadır.

2.1.2.17. en-Nûr

en-Nûr ismi sözlükte; “aydın ve ışıklı olmak” mânasındaki nevr kökünden türemiş bir isim olup “aydınlık, ışık” mânasına gelmektedir. Bunun yanında apaçık olan, nesne ve olayların mahiyetini ortaya koyup aydınlatan şeye de nûr denmektedir. Kelime Allah’a nisbet edilerek kullanıldığında “nûr kaynağı” veya sıfat olarak “nûrlandıran, her şeyi aydınlatan” mânalarını vermektedir. Râgıb el-İsfahânî, en-Nûr ismiyle ilgili değerlendirmesinde nûrun dünyevî ve uhrevî olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtirken dünyevî olanı, ay ve güneş gibi aydınlık saçan ve gözle algılanan nûr olarak ifade etmektedir. Zihin ve kalp yoluyla (basiret) idrak edilen nûru ise uhrevî nûr olarak tanımlamakta; bu ikincisinin örneklerinin de aklın ve Kur’ân’ın nûrları olduğunu belirtmektedir. İsfahânî’nin uhrevî nûr tanımı ise “ebedî âlemde müminlerin önlerinde ve sağ taraflarında bulunacak olan nûr şeklinde ifade eder; Allah’ın kendisini “nûr” diye isimlendirmesini de gökleri ve yeri nûrlandırma fiiliyle yani Allah’a imanın ve tam olarak teslimiyetin müminin yolunu aydınlatması şeklinde açıklar. Nûr ile nâr (ateş) sözcükleri aynı kökten gelen ve birbirinin yerine kullanılan sözcüklerdir. Nâr yani ateş insanların dünya hayatlarına faydalı olmakta nûr ise ahiret hayatları için müminlere faydalı olmaktadır.¹⁴⁸

...

Sen *Nûr*sun ezel-ebed;

Sen aşksın, sen hep Rahmet.

Sen mazlumlar çobanı,

Sen, gönüller sultanı...

...

(BD., 235)

“II/Sen Ki...” adlı şiirden alınmış bu beyitlerde Allah’ın “Nûr ve Rahmet” isimlerinin kullanıldığını görmekteyiz. Şiirin bütününe bakıldığında ise şair “Sen ki” diyerek Allah’ın pek çok isim ve sıfatını bir arada kullanmıştır. Allah’ın Nûr isminin tecellisini sadece maddî ışık kaynağı olarak algılamak çok yanlış bir tutum olur. Nûr isminin dünyadan ahirete hatta insanın kalbindeki hidayete varana kadar pek çok tecellisi vardır. Şair de şiirde Allah’ı ezelden ebede bir nûr kaynağı olarak görmekte ve rahmetinin

¹⁴⁸ Bekir Topaloğlu, “Nûr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIII, 2007, 243.

bolluğundan bahsetmektedir. Ayrıca Allah'ı mazlumları koruyup kollayan bir çoban olarak nitelendirmektedir.

Saklamak neye yarar sandığında olanı,
Diyelim çeyizindir, küfletme çıkar, bölüş.
Ve nefsinden önde bil gerçek aşkı, irfanı;
Mal-mülk kalıcı değil, hepsi hayal hepsi düş.

Teveccüh et nûrların kaynağı olan *Nûr*'a,
Kendini benzetiver fırındaki hamura.

(BD., 214)

Yukarıdaki şiir, “Sen de Çıkını Aç Göster” adlı şiirin tamamıdır. Şiirde; dünyanın geçici olduğunu ve sahip olunan her şeyin bir hayal olduğunu söyleyen şair, maddî ve manevî bütün ışıkların kaynağı olan Allah'a yönelmemiz gerektiğini ve O'nun yolunda pişmemiz gerektiğini söylüyor. Pişmekten kastı, elbette, mecazidir. Burada, Allah'ın yoluna adanarak yaşanan bir ömür vurgulanıyor.

2.1.2.18. er-Rahman / er-Rahîm

R-h-m kökü, fiil olarak farklı çekimleriyle birlikte Kur'ân-ı Kerîm'in 28 yerinde karşımıza çıkan bir kelimedir. Kullanımında verilen mânaya baktığımızda ise her defasında Allah'ın (cc) kastedildiğini görmekteyiz; bu kelimenin kullanıldığı yerlerde insanların fail olduğu görülmez. Bu kelimenin isim şekli “rahme” 114 yerde bulunup her zaman Allah (cc) ı kastederek kullanılır. “Merhame” mastarının ise sadece bir ayette ve insanlar arası ilişkiyi göstermek için kullanıldığı söylenebilir. Aynı mânayı veren “ruhm” mastarı yalnız bir ayette ve insanların birbirine olan merhameti hakkında olabileceği düşünülür. “Rhm” ile aynı kökten gelen ve kadınlarda bulunan üreme organını ifade eden “rahîm” ya da “rahm” kelimesi ise, çoğulu olan “erhâm” şekliyle 11 yerde geçmektedir. Sıfat olarak ise “er-Rahmân” 57 yerde, “Rahîm” 115 yerde ve ism-i tafdîl şekli “erham” 4 yerde zikrolunur.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Mustafa Maden, Kur'ân'da er-Rahman ismi ve Bu İsme Yönelik İddialara Muhatap Olan Ayetlerin Yorumu (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009, 9.

Rahman ve Rahîm isimleri üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında Rahman isminin anlamının daha geniş ve fonksiyonel olduğunu; Rahîm isminin anlamının ise daha dar kapsamlı olduğunu ve yeri geldiğinde -bazı ayetlerde olduğu gibi- Hz. Peygamber'e atfedilebildiğini görmekteyiz. Karakoç ise Rahman ve Rahîm sıfatlarıyla genellikle Allah'ı kastetmiştir. Bu isimlerin geçtiği şiirlere bakıldığında ise genellikle ikisini beraber kullanmayı tercih etmiştir.

Yatsı namazını kıldım,
 Tesbih şöleninden sonra
 Gözyaşımınla yoğurdum dualarımı,
 Yüreğimin ateşinde pişirdim
 Tablet tablet
 Ve arzuhâl diye sundum
Rahîm olan **Rahman**'a
 Yüce Rabbime,
 Mâlik olan O'dur
 Sınırsız tasarruf O'nundur.
 ...

(KS., 247)

Yukarıda verilen bent, "Korkuyorum Gecelerden" adlı şiirden alınmıştır. Bentte dikkati ilk celbeden husus, şairin Allah'ın pek çok ismini bir arada kullanmış olmasıdır. "Rahîm, Rahman, Rab, Mâlik" isimleri bir arada kullanılmıştır. Diğer önemli bir noktada Rahîm ve Rahman isimlerini bir arada kullanmayı tercih etmiş olmasıdır. "Rahîm olan Rahman" söylemiyle yukarıdaki söylediklerimizi adeta tasdik etmektedir. Rahman ismini Rahîm ismini de içine alacak şekilde daha kapsamlı olarak kullanmıştır. Şiirde şair; dua hâlinde olduğunu, hâlini Allah'a bildirdiğini ve bundan sonraki tasarrufun rahmet ve merhamet sahibi olan Allah'a ait olduğunu söylemektedir.

...
Rahman
 Ve **Rahîm** olan sensin
 Ben senin denizlerinde
 Küçük bir alabalık
 Büyük balıklar kovalar ben hep kaçırım

Ben, atın eyerindeki işlemeli çaprak
 Ne deli olduğum belli
 Ne de âkil
 Şu hâlîme bak
 Tepeden tırnağa âşıkım sana
 Uçmayı yasaklasan da bu akdoğana
 O, hep sana uçacak

(IÇAZ., 227)

“Askıda Demlenen Bir Kırık Hava” adlı şiirden alınan bu dizelerde yine Rahman ve Rahîm isimlerini birlikte kullanmıştır. Rahman ve Rahîm sıfatlarıyla Allah’ın azametini vurgularken devam eden mısralarda Allah’ın büyüklüğü karşısında beşerin acziyetini gözler önüne sermiştir. İnanan insan, dünyada yaşadığı olaylar karşısında sağa sola savrulurken yaşadığı tüm zorluklara rağmen yüzünü her zaman Rahman’a döner ve merhamet dilemekten asla vazgeçmez.

Rahman ve *Rahîm* olan adına sığınarak
 Açtım iki elimi: Kor gibi iki yaprak...
 Bir edep ölçüğünde umutlu ve utangaç,
 İşte dünya önümde; benim ruhum Sana aç,
 Bu seğriyen ellerle Senden Seni isterim,
 Senden Seni isterken, canımdan çıkar terim.

(BD., 27)

Bu dizeler, şairin “Beyaz Dilekçe” adlı şiirinden alınmıştır. Şiirine İnşirah suresi 8. ayetiyle başlayan şair, şiirin ilk bölümünden alınan bu dizelere de besmeleye telmihte bulunan ifadelerle başlamıştır. Rahman ve Rahîm sıfatlarının kullanılmasıyla bu dizelerde besmelenin anlamı iktibas edilmiştir. “Açtım iki elimi” ifadesi şairin dua hâlinde olduğunu, ancak umutlu ve utangaç olduğunu dile getirmiştir. Bu her Müslümanda olması gereken bir ruh hâlidir. Müslüman günahlarını düşünerek korkmalı, ancak affını umut ederek dua etmelidir. Şair, bu ruh hâliyle ellerini açtığını ve tek dileğinin Allah’tan Allah’ı istemek olduğunu söylemektedir.

2.1.2.19. er-Rezzak

Sözlükte; “rızk vermek” anlamındaki rezk kökünden türeyen rezzak kelimesi “kesintisiz biçimde çokça rızık veren” mânasına gelmektedir. Allah’a nisbet edilerek kullanıldığında “bedenlerin ve ruhların gıdasını yaratıp veren” mânasına gelmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de “rezk” kavramı birkaç ayette “yedirmek, nasiplendirmek; yiyecek” anlamında insana nisbet edilmiş, elliye aşkın yerde fiil kalıplarıyla, elliye yakın yerde “rızk” şekliyle Allah’a izâfe edilerek yer bulmuştur. Birçok ayete bakıldığında insana, kendi bilgi alanına giren ve girmeyen sayısız canlıya verilen nimetlerin Allah’ın varlığı, birliği, kudreti, irade ve merhametinin birer işareti olduğu belirtilmekte, insanlardan bu nimetlerin sahibini tanımaları, varlığını kabul etmeleri ve ellerindeki imkânlardan başkalarını da faydalandırmaları istenmektedir: “Allah’a ve ahiret gününe iman edip de Allah’ın kendilerine verdiğinden harcasalardı ne olurdu sanki! Allah onların durumunu hakkıyla bilmektedir.” (Nisâ 4/39). Kâinatın yaratıcısı olan Yüce Allah’ın dilediği kimselerin rızkını bollaştırdığı, dilediklerininkini daralttığı, bazen de hesapsız verdiği ondan fazla ayette vurgulanmıştır. Rezzak; Allah’ın fiilî isim ve sıfatları içinde yer alan ayrıca muğnî, mukî ve nâfi ismiyle anlam yakınlığı, kâbız ve bâsıt isimleriyle de muhteva olarak ilişki içinde bulunan bir isimdir.¹⁵⁰

...

Kâdir olan sensin

Kadîm olan sen

Kaldır sürgünlüğümü

Damar damar dirilt

Çoğalt yaprak yaprak

Sensin **Rezzak**

Sensin rızkıma kefil

Bir bana, bir de dönen çarka bak

Alem hoşnut zatullahın zatından

Bir genel af bekliyorum yüce katından

Taze bir can umarak

...

(IÇAZ., 226)

¹⁵⁰ Bekir Topaloğlu, “Rezzak”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXV, 2008, 47.

Yukarıdaki bent “Askıda Demlenen Bir Kırık Hava” adlı şiirden alınmıştır. Bu bentte Kâdir ve Rezzak isimleri bir arada kullanılmıştır. Cenâb-ı Hak, maddî ve manevî rızkı ulaştırandır. Şair Rezzak ismini, bu mânada kullanmıştır. Allahu Teâlâ, yaratmış olduğu bütün canlıların rızkına kefildir. Bu hakikat Kur’ân-ı Kerîm’de: “Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah’ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekânı bilir. Hepsi apaçık bir kitaptadır.”¹⁵¹ ayet-i kerîmesiyle beyan edilmiştir. Bu mısralar da bu ayete telmih niteliğindedir.

...

Rezzaksın, rızkım Senden, vermezsen ben neylerim?

Kovduğun şeytan bile mülkünde zar atıyor,

Gaflette avlayınca kulunu aldatıyor...

Benimse Kiblem belli, secdelerim Sana’dır,

Aklın bir sınırı var, Sen sınırsız büyüksün;

Kul azıp sapıtmazsa, gazabın niye çöksün?

...

(BD., 28)

Yukarıdaki dizeler “Beyaz Dilekçe” adlı şiirden alınmıştır. Allah’ın Rezzak ismi; maddî ve manevî rızkı ulaştırın mânasına gelmektedir ve Allah, yarattığı her varlığın rızkına kefildir, şairin bundan şüphesi yoktur, ancak yine de “Rezzaksın, rızkım Senden, vermezsen ben neylerim?” diye sorarak bilmezlikten gelme sanatı yapmaktadır. Yani Allah’ın rızkı vereceğini bilip de bilmezlikten gelerek anlamı güçlendirmek istemektedir. Hak yolunu kible edindiğini, sadece Allah’a secde ettiğini söyleyerek karakteri ile de ilgili ipucu vermektedir çünkü yaşamı boyunca makam veya mevki gibi dünyalık heveslere aldanıp kimsenin önünde eğilmemiştir. Kendisine secde etmeyen şeytana bile şans veren Allah’ın büyüklüğünün sınırsız olduğunu ve bunu kavramaya fânî olanların aklının yetmeyeceğini söylemektedir.

2.1.2.20. es-Samed

Samed ismi; “bir şeye yönelmek” anlamındaki samd (sumûd) kökünden türemiş, “ihtiyaçların giderilmesi için kendisine başvuru kimse” olarak tanımlanmıştır. Samed

¹⁵¹ Hûd Suresi: 11 / 6.

kelimesi ayrıca içi boş olmayan kütle hâlindeki şeyler için kullanılan ve Allah'a ithafen kullanıldığında “ihtiyaçlarını gidermesi için herkesin başvurduğu, yaratılmışlara özgü acz ve ihtiyaçtan münezzeh ebedî ve bâkî yüce varlık” mânasına gelmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’e baktığımızda Samed isminin İhlâs suresinde geçmekte olduğunu ve Allah’ın birliği ilkesinin anlatılması sırasında O’nun yaratılmışlık özelliği taşımayıp herkesin sığınacağı yegâne varlık olduğunu kastedecek şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Samed kavramı “yönelmek” şeklindeki anlamıyla hadislerde mevcut olup samed ismi ise İbn Mâce ve Tirmizî’nin Esmâ-i Hüsnâ listesinde yer almıştır. Kutsî bir hadise göre Cenâb-ı Hak; insanoğlunun ahireti inkâr etmek suretiyle kendi zâtını yalanladığını, çocuk sahibi olduğunu söyleyerek kendisine dil uzattığını ifade ettikten sonra, “Hâlbuki ben bir ve tekim, samedim ne evlât sahibiyim ne de herhangi bir ebeveynden doğdum, kimse benim dengim ve benzerim değildir” buyurmaktadır. Bu ifadelerde Allah’ın eşi ve benzerinin olmadığını, tek olduğunu desteklemektedir. Bunun yanında Samed ismi, başka hadislerde de Allah’a ithafen yer bulmaktadır.¹⁵²

Es-Samed ismi; Esmâ-i Hüsnâ’da yer alan ve yarattığı her şeyin her türlü ihtiyaçlarını gidermek için başvurabileceği tek başvuru kaynağı olan Yüce Allah’ın kendisi için seçtiği isimlerdendir. Yüce Allah, yarattığı her varlığın her türlü ihtiyacını en mükemmel bir şekilde karşılar ve giderir ancak kendisi ise hiçbir şeye muhtaç değildir.

Ahad olan, *Samed* olan
 Kadîm olan, Kâdir olan
 Gerçek tasarruf sahibi
 “Ol!” deyince olmuş her şey
 Su, toprak, hava ve ateş
 ...

(BD., 352)

“Bir Kelebeğin Fantezileri/5” adlı şiirden alınan bu dizelerde Allah’a özgü isim ve sıfatlara yer verilmiştir. Âlemdeki her şeyin tasarrufu Allah’a aittir. Allah’ın eşi ve benzerinin olmadığı, her şeye kâdir olduğu anlatılırken Samed ismine de yer verilmiştir. Karakoç, Samed ismini daha çok Ehad sıfatıyla beraber kullanmıştır. Samed ismiyle Allah’ın kimseye ihtiyaç duymadığı, ancak kâinattaki tüm varlıkların O’na ihtiyaç

¹⁵² Bekir Topaloğlu, “Samed”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXVI, 2009, 68.

duyduğu vurgulanmıştır. Daha önce de zikrettiğimiz bu satırlarda âlemlerin yaratılışına telmih vardır.

...

Kulunum

Elbette olacak kusurum

Ehadsin, *Samed*sin

Rahman ve Rahîm olan sensin

Gaflette kalabilirim

Nefsime uyabilirim

Kalemim sürçer

Dilim kelimayı kirletirse

Yasak arazilerde gezersem

Eğri ve kırık çizgiler çizersem

Tövbelerim sağnak sağnak uzanacak sana

...

(BÇBK., 278)

“Münacaat” adlı şiirinden alınan yukarıdaki dizelerde şair; yine Ehad sıfatıyla beraber Samed ismini kullanmayı tercih etmiştir. Sözüne Allah’ın bir olduğunu, eşi ve benzeri olmadığını söyleyerek başlamış ve O’nun kimseye muhtaç olmadığını, yaratılmış her şeyin O’na muhtaç olduğunu söyleyerek devam etmiştir. Dua ederken Allah’ın isimleriyle dua etmenin faziletlerini bilen Karakoç, duasına başlarken Allah’ın isimlerini zikretmiştir. Rahmet ve merhamet sahibi Allah’tan bir kul olarak nefesine uyarıya, hata yaparsa gaflete düşerse tövbelerinin kabulünü dilemiştir.

2.1.2.21. Vâhid-i Ehad

“Bir, yegâne, bir tek” anlamına gelen Ehad’ın, vahd veya vahde kökünden türetilen vahad kelimesindeki vav harfinin hemzeye çevrilmesiyle ortaya çıkmış bir isim olarak kabul edilir. Aynı kökten türemiş olan Vâhid de aynı veya yakın anlamda olmak üzere Allah’ın isimleri arasında yer alır.¹⁵³

¹⁵³ Bekir Topaloğlu, “Ehad”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, I, 1988, 483.

Vâhid ve Ehad kavramlarını Allah'a ithafen kullandığımızda, “bölünmesi ve sayısının artması mümkün olmayan bir, tek, yegâne varlık” mânasının verildiğini görmekteyiz. Buradaki birlik, herhangi bir sayı dizisinin ilk basamağı anlamında değildir; Allah'ın cüzlerden oluşan birleşik varlık olmadığı, eşi ve benzerinin bulunmadığı, tek olduğu mânasını içerir.¹⁵⁴

Allah'ın pek çok ismini şiirlerinde zikreden Karakoç, “Vâhid-i Ehad” diyerek bir şiirinde bu esmâyı kullanmıştır.

...

Ey Mâlik, ey Esmâü'l- Hüsnâ'nın cem'i Allah!

Kalbim buharlaşıyor içimden çektikçe ah...

Hâkim-i mutlak sensin, *Vâhid-i Ehad* sensin,

Rahmairrahîm sensin, Kerîm ve Samed sensin,

Rabbim seni tanıyan bilir doluyu boşu,

Kapına geldi işte yorgun bir aşk sarhoşu.

Senden başkalarına el açtırma; kapı, Tek...

...

(BD., 28)

“Beyaz Dilekçe I” adlı şiirden alınan bu dizelerde yine Cenâb-ı Hakk'ın isimlerine yoğun olarak rastlamaktayız. Esmâü'l-Hüsnâ, Allah'ın bütün isimlerini kapsamaktadır. Şair, bu dizelerde pek çok ismi bir arada kullanarak Allah'ın azametini göstermeye ve isimlerin her birinin anlamını derinleştirmeye, pekiştirmeye çalışmış ve bunda başarılı olmuştur. Şiirin başında bir ayetin bulunması ve esmânın zikri şiirin görkemini arttırmaktadır. Allah birdir ve yarattığı her şeyde tecelli etmektedir. Yaratılan her şey, Allah'ın bir isminin tecellisi içindir. Tevhit anlayışını yansıtan bu Vâhid-i Ehad lafzı, Allah'tan başka bir varlığa kullanılamayan sıfatlardandır.

¹⁵⁴ Topaloğlu, “Ehad”, 483

2.1.3. Melekler

Melek kelimesinin İbrânice karşılığı “göndermek” mânasına gelen lo’ah kökünden türemiş mal’ah kelimesidir. Bu kelime, “Tanrı’nın arzusunu yerine getirmek üzere gönderilen elçi, Tanrı ile insan arasında ara bulucu” mânalarını taşımaktadır.¹⁵⁵

Kur’ân ve hadislerde kaydedildiğine göre melekler; latîf cisimli, nûrânî yapılı, muhtelif şekillere girebilen ruhânî varlıklar olarak ifade edilmekte olup Allah’a ibadet ve itaatle meşgul olurlar. Melekler, Allah’ın emrinden dışarı çıkamayan, O’na itaat eden varlıklardır. Erkeklik ve dişilikleri olmayıp, yemezler, içmezler, uyumazlar, bedenî arzulardan uzak, nefsânî istekleri bulunmayan kanatlı varlıklardır. Onlar, tıpkı ruhlar gibi dünyadan ayrı bir âlem ve boyutta kendilerine özgü şartların yaratıklarıdır. Ömer Rıza Doğrul; meleği, insanları iyiliğe ve güzelliğe teşvik eden vasıta olarak görmekte ve bu varlıkları şöyle tarif etmektedir: “İnsanın fitratında iki cazibe vardır. Biri hayır cazibesi ki, insanı yüksek faziletlere ulaştırır. Diğeri şer cazibesi ki, insanı hayvaniyete alçaltır. Bu cazibelerin işlemesi hâricî vasıtalara bağlıdır. İnsanı hayra cezbeden vasıtaya melek, şerre cezbeden vasıtaya ise şeytan denir. Meleklerle iman edilir, şeytanlar reddedilir.”¹⁵⁶

Pek çok kaynağa bakıldığında yine meleklerin, erkeklik ve dişilikleri olmadığı için, insanlar gibi doğmak ve doğurmak suretiyle var olmadıkları, doğrudan Allah’ın yaratmasıyla varlığa geldikleri şeklindeki inançlar da İslâm âlimleri tarafından kabul gören ve sıklıkla tekrar edilen görüşler arasındadır. Bazı âlimlere göre ise meleklerin kendilerine özgü maddî olmayan bir bedenlerinin olduğu şeklindeki inanışlar olup bu inanışlar belli kesimler tarafından kabul görmektedir. Buna dayanak olarak Hz. Peygamber’in Cebrail’i aslî suretinde görmek isteği ve bu görmenin iki kez gerçekleştiği şeklinde nakledilen bilgiler gösterilmekte olup bu durumda meleklerin kendilerine has bir bedenlerinin olmasını gerektirmektedir. İslâmî kaynaklara bakıldığında melekler, kanatlı varlıklar olarak tasvir edilmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de meleklerin bazılarının iki, bazılarının üç, bazılarının ise dörder kanadının olduğu bildirilmiş olup kesin bir tasvirin söz konusu olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak Kur’ân kaynaklı olmayan, yeteri çoğunluk tarafından aktarılmayan hadislerle ve

¹⁵⁵ Ali Çolak, *Kur’ân ve Hadislere Göre Melek*, Afşar Matbaası, Ankara 2012, 15.

¹⁵⁶ Çolak, 30.

zayıf haberlere dayanan bazı bilgilerde meleklerin altı kanatlı olanlarından ve Cebrail gibi bazılarının da altı yüz kanadı olduğundan dahi bahsedilmektedir.¹⁵⁷

Meleklerle iman, imanın altı esaslarından biridir ve melekler ruhani varlıklardır. Allah'ın emrini yerine getirirler ve şirk koşmazlar. Her bir meleğin farklı görevleri vardır. İslâmiyet'e göre melekler içinde Cebrail, İsrâfil, Azrail ve Mikâil dört büyük melek olarak nakledilmektedir. Dört büyük meleğin dışında da Kirâmen Kâtibin (yazıcı melekler), Hamele-i Arş (Arşı Taşıyan Melekler), Münker ve Nekir (Sorgu Melekleri) gibi farklı görev ve sorumlulukları olan melekler vardır.

...

Anbean araziye uyan bukalemunlar

Mıknatıslı dilleriyle avlarlar bizi

Besmele çekeriz, şarkı söyleriz topluca

Burada da, ötede de

Melekler emzirir düşlerimizi

...

(BD., 356)

Yukarıdaki bent, “Bir Kelebeğin Fantezileri / 7” adlı şiirden alınmıştır. Karakoç, bir dönem eleştirisi yapmaktadır. “Bukalemun” derken döneminde duruşu olmayan, çıkarlarına göre şekil değiştiren insanları kastetmektedir. Bu tür insanların vereceği zararlardan besmele ile kurtulduğunu söylemektedir. Dünyada da ahirette de hayallerinin güzelliklerle dolu olduğunu söylerken “Melekler emzirir düşlerimizi” betimlemesini yapmıştır. Melekler, nûrdan yaratılmış özel yaratıklardır ve hepsinin bir yaratılma gayesi vardır. Bazı melekler amelleri yazmakla, bazıları tabiat olaylarını gerçekleştirmekle bazıları ise insanların ruhlarını almakla görevlidir. Görevi ne olursa olsun melekler, Allah'a asla karşı gelmez ve O'nun dediğini yaparlar. Şair de buradan yola çıkarak dilleri ne kadar etkili olursa olsun kötü insanlardan kaçındığını ve yönünün sadece Allah'a dönük olduğunu söylemektedir.

...

Yevm-i Hurûc yani kıyamet günü,

Kapılmamak mümkün müdür dehşete?

¹⁵⁷ Murat Serdar, “Hristiyanlık ve İslâm'da Meleklerin Varlık ve Kısımları (Angelojik Bir Mukâyese Denemesi)”, *Bilimnâme*, XVII, 2, 2009, 150.

Memur *melek* açar tüm günlüğünü,
Şaşırırsın gūnahtaki kesrete...

...

(IÇAZ., 321)

“Yevm-i Huruc” adlı şiirden alınan yukarıdaki şiirde şair, kıyamet günü betimlemesi yapmıştır. Yukarıdaki bentte kıyamet günü insanların içine düşeceği dehşeti anlatmıştır. “Memur melek” tabiriyle yazıcı melekleri yani “Kirâmen Kâtibin” meleklerini kastetmektedir. İnsanın sağında ve solunda olmak üzere bulunan bu iki melekten sağ tarafta olan yapılan iyi iş ve davranışları, sol tarafta olan ise yapılan kötü iş ve davranışları yazmaktadır. Bunlar kıyamet gününde amellere tanıklık edecek olan meleklerdir. Kur’ân’da bu melekler hakkında şöyle buyrulur: “Sağında ve solunda oturan iki melek yaptıklarınızı yazmaktadır. İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında hazır bir gözetleyici bulunmasın.”¹⁵⁸ Dolayısıyla yazıcı meleklerin varlığı ayetlerle ispatlıdır. Şair; kıyamet günü, meleklerin yazdığı günahların çokluğu karşısında insanoğlunun şaşıracağını söylemektedir. Çünkü yaşarken unuttuğumuz ama yaptığımız her şey kıyamet günü karşımıza çıkacaktır.

2.2.3.1. Azrail

Ölüm meleği diye adlandırılan Azrail, emri Allah’tan alır. Helâk iznini alınca, iyi veya kötü, güzel veya çirkin gibi herhangi bir ayırım yapmadan bu görevi yerine getirir. Ölüm meleği yani Azrail, birinci günde yaratılmış olup onun bulunduğu yerin cennet olduğu çeşitli kaynaklar tarafından belirtilir. On iki kanadının olduğu, tüm bedeninin çok sayıda gözlerle kaplı olduğu ve elinde ölüm işinde kullandığı bir kılıç olduğu ve bu kılıcın yerini bazen bıçak veya kementin (sicim) aldığı onunla ilgili var olan betimlemeler olarak belirtilir. Dünyadan ayrılma saati gelen kişinin başına Azrail, ucunda öldüren ve bedeni çürüten bir damla taşıyan bir kılıçla gelir. Ölmekte olan kişinin Azrail’i görünce ağzı açılır. Ölüm meleği de elindeki kılıcın ucundaki damlayı o kişinin ağzına bırakır. Bu damla da kişinin ölümüne, yüzünün sararmasına ve kabirde çürüyüp dağılmasına sebep

¹⁵⁸ Kaf: 50 / 17.

olacak bir etki yaratır. Ölüm meleği ile ilgili bir ifade de iyi insanların ruhunu almaya üç iyi meleklerle birlikte geldiği, kötülerin ruhların ise üç kötü meleklerle birlikte aldığıdır.¹⁵⁹

Azrail kelimesinin kökenine baktığımızda ise muhtemelen İbranice asıllı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Kur’ân-ı Kerîm’de ve sahih hadislerde geçmemektedir. Secde suresinde insanların canını almakla görevli olan melekten “melekü’l-mevt” (ölüm meleği) diye bahsedildiğini görmekteyiz. Hadislerde de “melekü’l-mevt” tabiri geçmektedir.¹⁶⁰ Azrail, dört büyük melekten biri olup insanların canını almakla görevlidir. Bu durum ayetlerle de sabittir. "De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."¹⁶¹ Ayeti, Azrail’in görevini özetlemektedir.

...
 İçimden ne geçse sen bilirsin
 Kim ne yese ne içse sen bilirsin
 Karanlıkta sinek uça bilirsin
 Senin gecen gündüzün yok ey sevgili
 Varsın, birsin mutlak gerçeksın
 Senin yalan sözün yok ey sevgili
 Üstüme göndermeden *Azrail*'i
 De ki ey sürümün sakar koçu
 Yaratan, doyuran, donatan benim
 Benim bağışlayan günahı suçu
 Vermek ve bağışlamak şanımdandır
 Kulluğun makbuldür
 Bağışladım seni
 ...

(KS., 365)

“Yukarıdaki bent, “Şanıma Sığındım Ey Sevgili” adlı şiirden alınmıştır. Şiirin bütününde Allah’tan bir medet dileme söz konusudur. Bu bentte şair, Allah’ın pek çok özelliğini ön plana çıkararak bir kul olarak kendi acizliğini vurgulamaktadır. Allah

¹⁵⁹ Murat Serdar, “Semâvî Dinlerde Dört Büyük Melek (Cebrail, Mikâil, İsrail, Azrail)”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 2008, 238.

¹⁶⁰ Ahmet Saim Kılavuz, “Azrail”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, IV, 1991, 350.

¹⁶¹ Secde 32 / 11.

içimizden geçeni, neyi yapıp yapmadığımızı, niyetlerimizi en iyi bilendir. Fânî dünyadaki öncesiz ve sonrasız olan tek mutlak gerçektir. Bu yüzden şair, Azrail canını almaya gelmeden önce af beratını almak istediğini belirtmektedir.

...

Ölüm meleği koluma yar gibi girerse bir gün
Yol azığım hazır durur, al terkine götür derim

Yaradan bilir özümü, hiç esirgemem sözümü
Bedeli ölüm olsa da sözümü şen-şatır derim

(IÇAZ., 263)

“Güle Serenatlar Yapmak (Aranağme)” adlı şiirden alınan bu beyitlerde şair, Azrail yerine “ölüm meleği” ifadesini kullanmıştır. Bu beyitlerde şairde bir teslimiyet hâli hâkimdir ve şair, Azrail’i yol arkadaşı olarak görmektedir. Bu durum, O’nun kendini ölüme hazır hissetmesiyle alakalıdır. Özü sözü bir olup öyle de yaşadığını belirtirken Allah’ı kendine şahit göstermektedir.

...

Sılamsın, özlemin ben de bir yürek
Gökçek yüzün hayalimde tütende

Azrail olsan da bırakmam seni
İki elim bir yakarı tutanda

Gözlerin Kerkük’tür, kaşların Kırım
Namludan kan damlar sen kaş çatanda

...

(S., 309)

“Alın Yazım Yavuklumsun Türkiyem” adlı şiirden alınan bu beyitlerde şairin ülkesine olan sevdasını görmekteyiz. Milliyetçi bir kimliğe sahip olan şairin Türk milletine olan bağlılığı şiirlerinde hissedilmektedir. Kerkük ve Kırım şehirlerine yer vermesi bundandır. Türkiye’ye olan sevgisini “Azrail olsan bile bırakmam seni” diyerek ifade etmiştir. Nitekim bu ifade, ülkesi için canını bile vermeyi göze aldığını göstermektedir.

2.1.3.2. İsrâfil

İsrâfil kelimesi, Kur'ân'da açıkça yer almamaktadır. Ancak kıyametin kopmasının başlangıcının “sûra” ilk üfürüşle başlayacağını, insanların ve tüm canlıların dirilişinin yine sûra üflenişle gerçekleşeceğini bildiren ayetlerde bahsedilen “nefh” işini yapacak meleğin İsrâfil olduğu konusunda İslâm âlimleri arasında görüş birliği söz konusudur. Sahih hadislerde bu sûru üfleyecek olan melek hem bu isimle hem de “Melek-i sûr”, “Sâhib-i Sûr”, “Sâhib-i Karn”, yani boynuz şeklindeki o sûra üfleyecek olan melek diye yer almaktadır. Sûra üflerken İsrâfil'in yalnız olmayacağı sağında Cebrail'in, solunda Mikâil'in olacağı rivayetlerle belirtilmektedir. İsrâfil'in tek görevinin bu olmadığı, bunun dışındaki bir görevinin de Levh-i Mahfûz'daki emirleri, hükümleri ve kaderleri ilgili meleklerle ulaştırmak olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Bedir savaşının yaşandığı gün Müslümanlara yardım etmek için gelen melekler arasında yer aldığı çeşitli kaynaklar tarafından bildirilmiştir. Bütün bunlara ek olarak Hz. Lut'u ziyaret edip helâk haberini ona ileten meleklerden biri olduğu ve “Hamele-i Arş” meleklerinden olduğu da İsrâfil ile ilgili rivayetler arasındadır.¹⁶²

İsrâfil'in nasıl görüldüğü ve aslî sureti hakkında bazı rivayetler bulunmaktadır. Rivayetlere tek tek yer vermektense onunla ilgili rivayetlerden yola çıkarak şöyle bir betimleme yapmak mümkündür: “Bir kanadı doğuda bir kanadı batıda, bir kanadı yedinci kat yerde, bir kanadı da başının yanındadır. İki kanadı ile uçar, bir kanadı ile örtünür, bir kanadı da omzundadır. İki ayağı, yedinci kat yerin altındadır. Baş, Arş'ın sütunlarına ulaşır. Bedeni, tüyler, ağızlar ve dillerle kaplıdır.”¹⁶³

Sûr; “seslenmek, ses çıkarmak; eğmek” mânasındaki sivr kökünden türemiş olup “ses çıkararak eğri boynuz” mânasına gelmektedir. Bazı dilbilimcilere göre sûr kelimesi, “şekil” anlamına gelen sûretin çoğuludur. Kur'ân-ı Kerîm'e bakıldığında bu kelime on ayette sözlük anlamı “üfürmek, üflemek” olan nefh kökünden türeyen fiillerle kullanılmakta, bunların üçünde göklerin ve yerin mevcut düzeninin bu üfleyişle bozulacağı, diğerlerinde ise insanların kabirlerinden kalkıp Allah'ın huzuruna gidecekleri ifade edilmektedir. Sûrun ve ona üflemenin mâna ve mahiyeti konusunda âlimler farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Âlimlerin büyük çoğunluğuna göre sûr; gerçek anlamda bir

¹⁶² Serdar, 235.

¹⁶³ Serdar, 236.

boynuz, boru veya borazan, üfürme ise ona üflenince korkunç, sarsıcı ve kulakları sağır edici bir ses çıkarılması diye ifade edilmiştir.¹⁶⁴

İsrafil, dört büyük melekten biridir. Sûra üflemesiyle kıyametin kopacağı bilinmektedir. Sonradan yaratılan her şeyin bir sonu olduğu kaçınılmazdır. Her canlının bir sonu olduğu gibi Dünya'nın da bir sonu vardır. Dolayısıyla İsrafil'in sûru üflemesiyle başlayacak olan kıyamet Dünya'nın sonu olacaktır. Ancak bu son aynı zamanda yeni bir hayatın başlangıcıdır.

Şiirin ayağa kalktığı
 Ve nehirlerin kabardığı bir anda
 Yarın bir yürek ansızın durabilir.
İsrafil sûrunu üfler bir tepeden
 Bütün ölümler dirilebilir,
 Yer-gök hallaç pamuğuna döner,
 Yürek sevgilisine kaçabilir,
 Yürek her mekânda uçabilir
 Bütün hayallerin kırılabilir,
 Bütün kanatların yanabilir yarın.

...

(KS., 189)

“Yarın” adlı şiiirden alınan bu bölümde şair, sûr'un üflenmesiyle beraber yaşanması mümkün olayları betimlemektedir. Şiirin genelinde bir kıyamet tasviri yapılmaktadır. Nehirlerin kabaracağını, ölümlerin dirileceğini ve yer ile göğün birbirine geçeceğini dile getiren şair, yer ile göğün hallaç pamuğu gibi karışacağını söylemektedir. Bu durum müminin yüreğini, sevgilisine yani Allah'a yaklaştırmaktadır. Sûrun üflenişi ile dünyalık her şey sona ermiş olduğundan hayaller kırılmakta, umutlar tükenmektedir.

...

Keyfince doldur süsle dünya denen dükkânı
 Sonunda çırılçıplak bırakırlar toprağa
İsrafil'in sûruyla yırtılır mavilikler

¹⁶⁴ Adil Bebek, “Sûr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXVII, 2009, 533.

Balık düşünce ağa

...

(BÇBK., 300)

Bu dörtlük, “Bu Kervan Yolda Kalası Değil” şiirinden alınmıştır. Şiirin bütününe bakıldığında şair köyündeki veya çevresindeki bazı kişilerin adını zikrederek hepsinin öldüğünü söylemektedir. Şiirin sonlarında olan bu dörtlükte ise dünyayı, dükkâna benzetmiş ve herkesin dünyaya ne kadar bağlanırsa bağlansın veya ne kadar kazanç sağlarsa sağlansın dünyadan hiçbir şey götüremeyeceğini söylemiştir. İsrâfil’in sûru üflemesiyle denizlerin kabaracağı olayını da “yırtilır mavilikler” diye betimlemiştir.

...

İsrâfil üfleyince kâinatı sarsar sûr,

Yerler-gökler anlar ki artık hasat sonudur.

Sûru da kutluyorum, sûrun da bir kalbi var;

Kalb ışık odağıdır, bilir kalbi olanlar.

Rızıkıma kefil Sensin, Sendedir kurtuluşum,

Eğreti kafesinde çırpınıyor can kuşum...

Kalbimden geçenleri benden önce bilirsin,

Şu çokluk âleminde Sen ezel-ebed Bir’sin.

...

(BD., 61)

Yukarıdaki bölüm, “Beyaz Dilekçe” adlı şiirin VIII. bölümünden alınmıştır. Şiirin bu bölümünde kıyamet tasviri ve bugünde bir insanın ruh hâlinin betimlemesi vardır. İncamımıza göre İsrâfil, sûra iki defa üfleyecek birincisinde her şey yok olacak, ikincisinde ise her şey yeniden dirilecektir. Sûrun üflenmesi artık dünyanın sonudur. Şiirde aynı zamanda bir insanın o günkü yaşayacağı karmaşa anlatılmıştır. Kendi derdine düşen insanoğlunun kalbi o gün kafesine sığmayacak ve kendini düşünerek çırpınacaktır. Ama şair Allah’a ezel ve ebed olan sensin ve kalbimden geçenleri en iyi sen bilirsin diyerek hâlini arz etmektedir.

2.1.3.3. Mikâil

Mikâil; Müslüman âlimlerin tasnifine göre kelimenin aslı, İbrânice ve Süryânice olup, iki kelimededen oluşan bileşik bir isim olup anlamı ise “Ubeydullah”, yani “Allah'ın Kulcağızı” diye tanımlanmaktadır.¹⁶⁵

Kitab-ı Mukaddes'e bakıldığında ise Mikâil isminin beş yerde geçtiği tespit edilmektedir. Eski Ahid'de adı anılan iki büyük melekten biri Mikâil, diğeri de Gabriel yani Cebrail'dir. Eski Ahid'de Mikâil, İsrâiloğulları'nın düşmanla olan savaşında onlara yardıma gelen ve onları esaretten kurtaran, bu sebeple de İsrâiloğulları'nın koruyucu meleği olarak ifade edilmekte; birinci ve büyük reis olarak anılmaktadır. Yeni Ahid'de de ön plana çıkarılmış olup İblis'e karşı çıkan baş melek ve gök ordusunun reisi olarak nitelendirilmektedir. Başında bulunduğu melek ordusu ile İblis ve şeytan denen büyük ejdere karşı İsrâiloğullarını koruyan ve İblis'in ordusuna karşı savaşan ve onları yenip göklerden yere süren başkumandan olarak anılmaktadır ve son olarak da Hz. Musa'nın cesedi hakkında İblis ile mücadele eden biri olarak Yeni Ahid'de övgülere mazhar olur.¹⁶⁶

Mikâil, dört büyük melekten biridir ve hem Kur'ân-ı Kerim'de hem de hadislerde adı geçen bir melektir. Kur'ân'da meleklerin büyüklerinden sayılmakla kalmayıp meleklerin peygamberlerinden sayılan Mikâil'in ismi, açıkça bir kere ve Bakara Suresi'nin 98. ayetinde Cebrail'in ismiyle birlikte geçmektedir. Mikâil, hadislerde ismi geçen bir melektir ve Mikâil hakkında pek çok rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerde anlatılanlardan yola çıkarak Mikâil'in insanoğlunun ve diğer canlıların rızıklarından, yağmurların yağmasından, bitkilerin bitmesinden sorumlu bir melek olduğunu söylemek mümkündür. Mikâil'in görevleriyle ilgili olan bu inanış, Yahudilik'te de aynen görülmesi yönüyle İslâmî inanıştaki rivayetleri doğrular niteliktedir.¹⁶⁷

...

Bütün pisliklerin lanet mutfağı
 Çağdaş bir Tepegöz Benî İsrâil...
 Avcısı toplansın attığı ağı,
 Ötsün artık ötsün sûr-ı İsrâfil

¹⁶⁵ Serdar, 232.

¹⁶⁶ Lütfullah Cebeci, “Mikâil”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXX, 2005, 45.

¹⁶⁷ Serdar, 234.

Ey rızık meleği tümcü *Mikâil*,
Yağmur ver, arıtsın bu kirli çağı!..

(İÇAZ., 323)

Yukarıdaki bent, “Çok Çok Kirlendik” adlı şiirden alınmıştır. Şiirin bütününe bakıldığında şairin her geçen gün biraz daha kötüye giden insanlıktan, toplumdan yakındığı görülmektedir. Şair, İsrâiloğullarını kötü olan her şeyin mutfağı yani kaynağı olarak görür ve onları “Çağdaş Tepegöz” diye nitelendirir. Şiirde yakındığı durumlardan kurtuluş olarak İsrâfil’in sûr’u üflemesini görür. Mikâl’in yağmur yağdırmasını ve kötülükleri temizlemesini istediğini söyler. Burada dolayısıyla Mikâil’in görevlerine değinmiş olur. Nitekim Mikâil; yağmurun yağması, bitkilerin gelişmesi ve canlıların rızıkları ile görevlidir. Bu yüzden şair, kötülüklerin gitmesi için Mikâil’den yağmuru yağdırmasını istemektedir.

2.1.3.4. Münker / Nekir

Sözlükte; “bilmemek; şiddetli ve korkulu olmak” anlamındaki neker (nekâre) kökünden türeyen Münker ve Nekir, “tanınmayan, şiddetli ve korkulu olan” mânasını taşımaktadır. Terim anlamı olarak da kabir hayatında insanları sorguya çekeceği belirtilen iki meleği ifade etmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de ise kabir hayatına işaret eden ayetler bulunmakla birlikte Münker ve Nekir’den söz edilmediğini görmekteyiz. Çeşitli hadis rivayetlerinden yola çıkarak Allah’ın iman edenleri hem dünyada hem de kabir hayatındaki sorgularında beyanlarında sabit kılacağı ayetle belirtilmektedir. Bu ayet ise kabirde müminlerin Allah’tan başka ilâh bulunmadığına ve Hz. Muhammed’in O’nun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik etmesiyle ilgili bir ayettir. Münker ve Nekir adlı bu iki meleğin ölen insanları sorguya çekeceğine dair açık bilgiler ise hadislerde mevcuttur. Ölü, kabre konulup cenazeye katılanlar henüz ayrılmayıp ayak seslerinin işitildiği bir sırada iki melek gelerek ona, “Hz. Muhammed hakkında ne diyorsun?” diye sorarlar. Mümin kişinin, Hz. Muhammed’in Allah’ın kulu ve elçisi olduğu şeklinde cevap vermesi üzerine melekler, bu şehâdetinden dolayı o kişinin cehennemdeki yerinin cennetteki bir yerle değiştirildiğinin müjdesini kişiye bildirirler. Münker ve Nekir melekleri; münafık ve kâfir olan bir kimseye, “Hz. Muhammed hakkında ne diyordun?” diye sorunca onlar ise “Bilmiyorum, başkalarının dediğini diyordum.” şeklinde cevap verdiklerinde bu kimseler için azap uygulaması başlatılmış olur. Kâfir ve münafıkların feryadını ve

ızdırabını insan ve cinlerin dışındaki bütün canlıların duyacağı yine hadislerle ortaya konmaktadır. Bazı rivayetlere göre meleklerin soruları, “Neye tapıyordun, Rabbin ve Peygamberin kimdir, dinin ve amelin nedir?” şeklinde olacağı yönündedir. Ölen insanları sorgulayacak olan bu meleklerden birine Münker, diğerine ise Nekir denildiği Hz. Peygamber’e atfedilen bazı rivayetlerde açıkça ortaya konulmaktadır.¹⁶⁸

...

Kalp uçmazsa zikir zikir olur mu?

Özü Hak’la olan hakîr olur mu?

Ölümsüze *Münker Nekir* olur mu?

Karakoç, son sözü ehline bırak!...

(BD., 132)

Yukarıdaki dörtlük, “Aşk Davulcusu” adlı şiirden alınmıştır. Şair, şiirin son mısraında mahlas kullanmaktadır. Şiirde şair, Hak yoluna baş koymuş bir kişiyi tasvir etmektedir. Bu kişi, kendisidir. Bu dörtlükte sorularla anlamı kuvvetlendirmek istemektedir. Zikirin dille değil kalple yapılacağını ve Allah yoluna kendini adanmış kişinin asla hakir olmayacağını belirtmektedir. Üçüncü mısra da “Münker Nekir” meleklerini zikretmektedir. Bu melekler, berzah âlemindeki sorgu melekleridir. Ölen birini sorguya çekecek bu meleklerin ölümsüzler için olmadığını söylemektedir. Ölümsüz olan ise yalnız Allah’tır. Buna vurgu yapan şair, son sözün de O’na ait olduğunu vurgulamaktadır.

...

Dünyam daralıverdi birden

Birdenbire kuşattı karanlıklar

Uzadı da uzadı geceler

Açıldı önümde taze bir mezar

Kim kaçıp kurtulmuş *Münker-Nekir*’den?

Birden çullandı üstüme

Sulu sepken kar

Ve kamçı gibi bir rüzgâr

Kuyunun dibine düştüm birden

¹⁶⁸ Süleyman Toprak, “Münker ve Nekir”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXII, 2006, 14.

Bütün yolları kesince

Çift ağızlı gece

...

(IÇAZ., 29)

Yukarıdaki bent, “Sen Adres Bırakmadan Gidince” adlı şiirden alınmıştır. Sevgilinin ardından yazılan bu şiirde, âşğın yaşadığı hayal kırıklığı ve içine düştüğü buhran anlatılmaya çalışılmıştır. Sevgili gidince âşğa dünya dar gelmeye başlamış, geceler uzamış ve etrafını karanlıklar kuşatmıştır. Kendini mezarda gibi hissettiğini söyleyerek “Münker ve Nekir’den kurtulan var mı?” diye içinde bulunduğu ruh hâlini anlatmaya çalışmıştır. Münker ve Nekir aslında bu bentte sembolik olarak kullanılmış ve içinde bulunduğu çıkmazı anlatmak için verilmiştir. Çünkü gerçek anlamda düşünüldüğünde mezara giren birini Münker ve Nekir’in sorgusu beklemektedir ve bundan kurtuluşu yoktur.

2.1.3.5. Hârût ile Mârût

Arapça asıllı olmayan Hârût ile Mârût kelimeleri, Kur’ân’da yalnız bir ayette geçmektedir. Söz konusu olan ayet şu şekildedir: “Süleyman’ın hükümranlığı hakkında onlar, şeytanların uydurup söylediklerine tabi oldular. Hâlbuki Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı, ama şeytanlar kâfir oldular. Çünkü insanlara sihri ve Babil’de Hârût, Mârût adında iki meleğe indirileni öğretiyorlardı. Hâlbuki o iki melek, herkese: Biz ancak bir imtihan için gönderildik, sakın yanlış inanıp da kâfir olmayasınız, demeden hiç kimseye büyü öğretmezlerdi. İşte bunlardan karı-koca arasını ayıran şeyler öğreniyorlardı. Onlar, o iki melekten karı ile koca arasını açacak şeyler öğreniyorlardı. Oysa büyücüler, Allah’ın izni olmadan kimseye zarar veremezler. Onlar, kendilerine fayda vereni değil de zarar vereni öğrenirler. Sihri satın alanların ahiretten nasibi olmadığını da çok iyi bilirler. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bunu anlasalardı” (Bakara 2/102). Bu ayet incelendiğinde, Süleyman Peygamber’e atılan iftiralarla, Hârût ve Mârût’un sihir öğrettiğı hakkında iki ana konuya ait bilgiler içermektedir. Müfessirlerin yorumlarına bakıldığında bu ayette sihir yani büyü öğretmenin ve öğrenmenin sakıncalarının vurgulandığı konusunda birleştikleri görülmektedir. Bazı hadislerde nakledilen, tarih ve tefsir kitaplarında ayrıntılı biçimde yer alan Hârût ile Mârût kıssasının farklı isimlerle İslâm’dan önceki dinlerde yer aldığı görülmektedir. Adı geçen ayette

Hârût ve Mârût ile ilgili sabit olan tek bilgi, onların Bâbil’de buldukları ve büyüünün günah olduğu konusunda uyarıda buldukları, ancak yine de insanlara sihir öğrettikleri şeklindedir. Bununla birlikte tarih ve tefsir kitapları incelendiğinde özellikle İsrâiliyat’ın etkisiyle konunun ayrıntılı biçimde anlatıldığı görülmektedir. Hâlbuki hadis kaynaklarına bakıldığında Hârût ve Mârût konusunda sahih hiçbir hadis olmadığı dikkatleri çekmektedir.¹⁶⁹

Kur’ân’da bu iki meleğin adının geçtiği ayet aslında bağımsız bir ayet değildir. Bakara Suresi’nde Yahudilerin kınandığı 97-103. ayetlerin bir parçasıdır. Birçok yanlış davranışı bulunan Yahudilerin bu hatalarının üstüne bir de Hz. Süleyman’ı kâfirlikle suçlamaları bu ayette kınanmıştır.

Mavi Zührem, dirimliğim, ay tası;
Kutlu dağda yerim Kartalkayası,
Gökçe düşlerime dağlar var bugün!

...

Kınalı bir keklik vurdum düşümde,
Hârût’la **Mârût**’u gördüm düşümde,
Her kuyu gönlüme mezar bugün.

(BÇBK., 153)

...

Sürgün varoşlarda yaşar, her gün uğrar karakola
İmza atmak zorundadır, üstünde emanet can var

Dünyamızı terk edeli gökteki Zühre yıldızı
Nice **Hârût** ile **Mârût**, nice nice kirli kan var

...

(İÇAZ., 228)

Yukarıdaki beyitler “İşte Yine Akşam Oldu (Aranağme)” adlı şiirden en üstteki bentler ise “Açık Adres” adlı şiirden alınmıştır. Karakoç şiirlerinde, Hârût ile Mârût’u genellikle Zühre ve kuyu kavramlarıyla beraber kullanmıştır. Bunun sebebi, Zühre Kıssasına dayanmaktadır. Habil’in Kabil’i öldürmesini göklerden izleyen meleklerin

¹⁶⁹ Sedat Kardeş, “Divan Şiirinde Sihir ve Büyünün Kaynağı: Hârût ve Mârût”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, s. 50, 2013, 31-32.

insanoğlunu kınadıkları dile getirilmektedir. Meleklerin bu tavırları üzerine Allah'ın “Size de nefis verseydim aynısını yapardınız.” dediği Zühre kıssasında belirtilmektedir. Bunu reddeden meleklerle Allah, içlerinden en güvendikleri iki kişiyi seçmelerini, o iki kişiyi nefis ve şehvet verip dünyaya göndereceğini dile getirmiştir. Hârût ile Mârût adlı iki melek seçilip dünyaya gönderilmiş; insanlara kötülük için kullanmamaları şartıyla onlara sihir öğretilmiştir. Bu sırada çöl çiçeğinden insana dönüştürüldüğüne inanılan ve çok güzel ve cezbedici bir kadın olan Zühre ile Allah, onları imtihan etmeye başlamış, iki melek Zühre’yi görünce çok etkilenmiştir. Yasak olduğunu bilmelerine rağmen bu kadının şarap içme teklifini kabul edip bazı diğer isteklerini de yerine getirmişlerdir. Kadının diğer isteği ise yanındaki çocuğu öldürüp İsm-i Azam duasını kendisine öğretmeleri olunca, onlar da çocuğu öldürüp duayı Zühre’ye öğretmişler. Zühre, İsm-i Azam duasını öğrendikten sonra duayı okuyup arşa yükselmiş ve Allah da sonsuza dek onun gökte bir yıldız olmasını sağlamış. Bu olaydan sonra ise Hârût ile Mârût, bir su ile aralarında bir karış mesafe kalacak şekilde baş aşağı asılıp bir kuyuya bırakılmış. Rivayete göre kıyamete kadar bu şekilde durmak suretiyle cezalandırılmışlar.¹⁷⁰

Yukarıdaki şiirlerde şair, bu kıssaya telmihte bulunarak duygularını bu kıssadan yola çıkarak ifade etmiştir. Zühre’ye olan meyilleri Hârût ile Mârût’u günaha sevk etmiş ve kuyu, mezarları olmuştur. Şair de dünyayı kendi kuyusu gibi görmektedir. Dünyadaki kötülük yapan insanları Hârût ile Mârût’a benzetmiştir. Onların Zühre’nin güzelliğine aldandıkları gibi dünyanın güzelliğine aldanıp nefesine yenilen insanlar birçok kötülüğe sebep olmuşlardır.

2.1.4. Peygamberler

Peygamber kelimesi Farsça olup sözlükte “haber getiren” anlamına gelmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de peygamber kelimesine karşılık gelecek şekilde “nebi, resûl ve Mürsel” kelimeleri, peygamber göndermeyi ifade etmek için de “irsâl, ictibâ, ıstifâ ve ba’s” kökünden fiillerin kullanıldığı dikkatleri çekmiştir. Nebi ve resûl kelimesi, Kur’ân’da “Allah’ın buyruklarını ve öğütlerini muhataplara bildirmek üzere seçtiği elçi” anlamında, bunun yanında resûl ayrıca Allah ile peygamberleri veya diğer bazı yaratılmışlar arasında elçilik yapan

¹⁷⁰ Bkz: Zühre Kıssası. (<https://www.otantiktas.com/zuhre-yildizinin-kissasi.html>) (Erişim Tarihi: 15.05.2020).

melekleri kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Bazı ayetlerde Allah'ın meleklerden ve insanlardan resûller seçtiği belirtilmiş, bazı meleklerden de resûl olarak bahsedilmiştir. Cebrail'in yanı sıra insanların ruhlarını almak ve ilâhî emirlere uymayıp isyan edenleri helâk etmek gibi işlerle görevlendirilen meleklerden bazı ayetlerde resûl diye bahsedilmiştir.¹⁷¹

Mümin biri için sadece Kur'ân'ı okumak yetmez. Kur'ân'ın buyruklarını tutmak, onun mesajlarını anlayarak uygulamak gerekir. Kur'ân'ı sadece okumak, peygamberlerin sadece yüzünü görüp onların davetlerine icabet etmemeye benzer. Kur'ân'da anlatılan peygamber kıssaları, ahir zaman ümmeti için aslında bir merhamettir. Merhamet sahibi olan Allah; Nuh kavmi, Hûd kavmi gibi kavimlerin helâkını bu ümmete göstermiştir ki, korksunlar, sırât-ı müstakîmden ayrılmayıp Kur'ân rehberliğinde yaşasınlar. Peygamberlerin hakikatlerini maddî bakımdan benzerleri ile yani diğer insanlarla karıştırmamak ve bir tutmamak gerekir. Çünkü onların süflî duygularla, âdî zevklerle, kısaca, dünyalık işlerle hiçbir ilgileri yoktur. Hatta onların ahiret işlerinden anladıkları kadar dünya işlerinden anlamadıklarını söylemek yanlış bir tespit sayılmaz.¹⁷²

Peygamberlere iman, imanın altı esasından biridir. Peygamberlere iman demek, onların Allah tarafından gönderildiğine, doğru ve gerçek olduklarına inanmak demektir. Ayrıca Kur'ân'da şöyle buyrulur: “Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri; Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz.”¹⁷³ Bu ayetten anlaşıldığı üzere peygamberlerin birini diğerinden ayırmak doğru değildir. İlk peygamber Hz. Âdem, son peygamber ise Hz. Muhammed'dir. “Peygamberlerin bir kısmı Kur'ân'da zikredilmekle birlikte bir kısmından hiç bahsedilmemiştir.”¹⁷⁴ İnsanoğlu yaratıldığından beri bazen peş peşe bazen aralıklı olmak üzere farklı dönemlerde peygamberler gönderilmiştir. Karakoç ise şiirlerinde Hz. Muhammed başta olmak üzere pek çok peygamberin ismine yer vermiştir.

¹⁷¹ Yusuf Şevki Yavuz, “Peygamber”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIV, 2007, 257.

¹⁷² Dilâver Gürer, “Mesnevî'de ‘Peygamber’ Kavramı ve Peygamberler”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 6(14), 2005, 107.

¹⁷³ Bakara: 2 / 285.

¹⁷⁴ Yavuz, “Peygamber”, 257.

2.1.4.1. Hz. Muhammed

Hz. Muhammed (sav), ilâhî dinlerin sonuncusu olan İslâm'ı insanlığa tebliğ etmek üzere gönderilmiş son peygamberdir. Milâdî 20 Nisan 571'de kamerî takvime göre Rebiü'l-evvel ayının on ikinci gününde dünyaya gelmiştir. Mekke'de doğmuş olup O'nun doğduğu gece pek çok olağanüstü olayın yaşandığı ifade edilmiştir. Onlardan bazılarını şöyle sıralamak mümkündür: Hz. Muhammed'in (sav) doğduğu gece Kâbe'deki putlar yüzüstü yere kapaklanmış, Save gölü kurumuş, Semave deresi taşmış, Mecusîlerin bin yıldır yanmakta olan ateşleri sönmüş ve Kısra Sarayı'nın on dört burcu yıkılmıştır.¹⁷⁵

Hz. Muhammed hem öksüz hem yetim olarak küçük yaşta yalnız kalmıştır. Daha doğmadan babasını, altı yaşına gelince annesini kaybetmiştir. O'nu önce dedesi Abdülmuttalib, dedesinin vefatından sonra amcası Ebû Talib yanına alarak yetişmesine büyük özen göstermişlerdir. Küçüklüğünden itibaren farklı bir çocuk olan Hz. Muhammed, amcasına işlerinde yardım etmiştir. Hz. Peygamber, zaman zaman Mekke'den ayrılarak Hira mağarasına gitmiş ve burada inzivâyâ çekilmiştir. Bu mağarada hem ibadetiyle meşgul oluyor hem de Mekke'yi ve insanlığın içinde bulunduğu sorunları düşündüğü esnada, milâdî 610 yılının bir pazartesi günü vahiy meleği Cebrail gelmiş ve Hz. Muhammed'e elçilik vazifesini tebliğ etmiştir.¹⁷⁶

Hz. Peygamber'e, elçilik vazifesi kırk yaşında verilmiş ve Hz. Peygamber, bu vazifeyi son nefesine kadar devam ettirmiştir. Cebrail aracılığıyla aldığı Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara bildirmek için yirmi üç yıl boyunca büyük çaba harcamıştır. Bu uğurda çok zor zamanlar geçirmiş, ama yılmadan mücadelesine devam etmiştir. Bazen en yakınındakileri bile hak dine katılmak için ikna etmekte zorlanmıştır. Bunun yanında Mekkeliler'in zulümleri katlanılamayacak boyuta ulaşmış ve Hz. Peygamber'in zor zamanlar yaşamasına sebep olmuş ancak vazgeçmemiştir. Allah'ın emriyle Medine'ye hicret etmiş; tebliğ görevine burada devam etmiştir. Ancak Hz. Muhammed; sadece bir peygamber olarak ilâhî mesajı aktarmakla kalmamış, aynı zamanda bir beşer, bir aile reisi, bir eğitimci, bir devlet başkanı, bir hâkim ve bir kumandan olarak ümmetine örnek olmuş ve mümin veya değil herkesin yardımına koşmuş, pek çok konuda herkesin takdir edeceği örnek bir kişilik olarak karşımıza çıkmıştır.¹⁷⁷

¹⁷⁵ İlyas Çelebi, "Muhammed", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXX, 2005, 446.

¹⁷⁶ Mustafa Fayda, "Muhammed", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXX, İstanbul 2005, 409.

¹⁷⁷ Fatma Hatice Sis, "Son Peygamber Hz. Muhammed (Hayatı, Şahsiyeti, İslâm Dini ve Kültüründeki Yeri)" (Kitap Tanıtımı), *Hadis Tetkikleri Dergisi*, İstanbul, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/604325> (Erişim Tarihi:16.05.2020), 9.

Her yönüyle insanlığa örnek olan Hz. Muhammed (sav), edebiyatta en çok işlenen konulardan biri olmuştur. Divan şairleri, O'nu işleyen şiirlerin daha güzel olacağını söyleyerek şiirlerinde sıkça yer vermişlerdir. Hz. Peygamber'i anlatan ve yücelten çok sayıda na't vardır. Karakoç da bu geleneği bozmamış ve çok sayıda şiirinde O'na yer vermiştir. Şiirlerinde Hz. Peygamber'e yer verirken O'na ait sıfatları sıkça kullanmıştır.

...

İzin ne zaman çıkar, hasret ne zaman biter?
Tükendim beklemekten günleri saya saya.

Selâm güzel Kâbe'ye, selâm **Resûlullah**'a.
Selâm koku getiren bad-ı sabâya!..

(IÇAZ., 257)

“Taşlı Harman Yerinde Bir Avuç Malamayım (Aranagme)” adlı şiirden alınan yukarıdaki beyitlerde şairin Mekke'ye yani hacca gitme arzusunda olduğunu görmekteyiz. “Sabâ, gün ile gece beraber olduğunda, gün doğusundan esen latif rüzgâr olarak tanımlanır. Ancak şiir dilinde sabâ, daha çok sevgilinin semtinden esen rüzgârdır.”¹⁷⁸ Divan şiirinde sıkça kullanılan mazmunlardan birini kullanması ve beyit nazım birimiyle yazılması şiirde divan şiiri esintileri olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber'e selâm gönderen şair, sabâ rüzgârının O'nun kokusunu taşıdığını söyleyerek özlemine dile getirmektedir.

...

Ey Allah'ın Sevgilisi
Özü kavi, sözü dölek **Muhammed**
Işığın ve yağmurun kaynağı sensin
Adındır en güzel rahmet

(BÇBK, 279)

Yukarıdaki dördlük, “Na't” şiirinden alınmıştır. Na't, İslâmiyet'ten sonra edebiyatımıza giren bir nazım türüdür. Türk edebiyatında Hz. Peygamber'in niteliklerini övmek amacıyla yazılmış şiirlere na't denir. Şair, bu şiirinde Hz. Peygamber'i övmektedir. Yukarıdaki dördlükte şair, Hz. Peygamber'e “Allah'ın sevgilisi” diye seslenmekte ve her sözünün ağırbaşlı, özünün ise doğru ve sağlam olduğunu

¹⁷⁸ H. Dilek Batislam, “Divan Şiirinde Sabâ”, *Osmanlı Tarihi Araştırmaları XXVI*, İstanbul 2005, 3.

söylemektedir. Hz. Peygamber’i ışığın ve yağmurun kaynağı olarak göstermekte, adının anılmasının dahi bulunduğu ortama rahmet getirdiğini ifade etmektedir. Bu ifadede şu ayete telmih söz konusudur: “(Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik”¹⁷⁹ Hz. Muhammed, peygamberlik hayatı boyunca yaptığı çalışmalarla, insanları kötülüklerden, inkârcılıktan, kötü davranışlardan uzak tutmak için verdiği mücadeleyle bütün ümmet için bir rahmet kaynağı olmuştur.

-II-

Gönül a’lâyı arar, Hak Teâla’yı arar

Muhammed Mustafa’da gerçek sılayı arar

Bu çemberin merkezi olamayan bir gönül

Putlaşır-putçulaşır ve hep belayı arar

(KS., 142)

Yukarıdaki dörtlük, dörtlükler hâlinde bölümlenmiş olan “Aşk Zincirinden Halkalar” adlı şiirden alınmıştır. Alâ; “rütbece yükseklik, büyüklük, şeref, şan”¹⁸⁰ demektir. Gönülün en yüceyi araması, Allah’ı araması demektir. Hz. Peygamber için gerçek sıra, Hak Teâla’dır. Gönülünün merkezine Allah aşkını ve Peygamber sevgisini koymayan bir gönül hüsrandır. Çünkü arayış içine girer ve gönül merkezine dünyevi unsurları koyar. Bu da onu belaya, yanlış sürükler ve dünya onun için hüznün yurdu olur.

Hz. Peygamber’e şiirlerinde sıklıkla yer veren Karakoç, bazen ismiyle bazen de peygamberlik sıfatını kullanarak O’nu şiirinin başköşesine oturtmuştur. Bunun yanında Hz. Peygamber’i anımsatacak sıfatları veya salât ve selâmları kullanarak ona olan sevgisini ve hürmetini göstermeye çalışmıştır.

Aşağıda şairin Hz. Peygamber için kullandığı farklı kavramlar yer almaktadır.

...

Sen güzeller sultanısın,

Tüm güzeller Seni tanır.

Peygamber-i ekbersin Sen,

Bütün iller Seni tanır.

(BD., 243)

¹⁷⁹ Enbiya: 21 / 107.

¹⁸⁰ Devellioğlu, “Alâ”, 25.

“VIII/ Peygamber-i Ekbersin Sen” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde şair, Hz. Peygamber’e övgüler dizmiştir. Şair, O’nu “güzeller sultanı” olarak nitelermekte ve tüm güzellerin O’nu tanıdığını söylemektedir. Divan şiiri geleneğine telmih söz konusudur. Divan şairlerine göre güzellerin hepsi birbirini tanır ve hepsi aynı mahallede oturur. Ayrıca buradaki güzellik kavramıyla maddî güzellik veya manevî güzellik algılanabilir. Hz. Peygamber gerek fizikî görüntüsüyle gerekse ahlâkî güzelliğiyle herkesten üstündür. Buna vurgu yapan şair, O’nu peygamberlerin en büyüğü olarak nitelendirmiş ve bütün şehirlerin O’nu tanıdığını söylemiştir.

...

Kul her zaman dardadır, hesap gününe kadar,
Oh ki ümmetlerine, **Habib**in sahip çıkar!..
Ya Rabbi, doğrularla dosdoğru yaşat bizi,
Habibine komşu et, nûrunla kuşat bizi!
Eski bir ara / nağme gönlümde fecri / kazip,
Fırgat derbentlerinde yol garip, yolcu garip.

(BD., 38)

“Beyaz Dilekçe” adlı şiirin II. bölümünden alınan yukarıdaki dizelerde, şairin dua hâlinde olduğunu görmekteyiz. Şiirde Habib kelimesi, Hz. Peygamber’e ithafen kullanılmıştır ve Habib, “sevgili, sevilen” demektir. Kul, hesap gününü yani kıyameti düşünerek daralır ancak Hz. Peygamber’in sahip çıkacağı ümidiyle rahatlar. Hz. Peygamber’in sahip çıkması ile şefaet etmesi kastedilmiştir. Kıyamet günü herkes kendini düşünürken yalnız Hz. Peygamber, ümmetini düşünecek ve onlara şefaet edecektir. Şiirde buna gönderme yapılmıştır. Şair, doğru yolda gitmeyi ve Hz. Peygamber’e komşu olmayı dilemiştir.

...

Ey **Şems-i hidâyet**, ey sevgili
Tükrüğün tiryakti yılan ısırrsa
Kelimelerle anlatamam güzelliğini
Hüsnü sende yankılanırdı kim gönül kırsa

...

(BÇBK., 281)

Yukarıdaki dördlük, “Na’t” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde şair, Hz. Peygamber’e “Şems-i Hidâyet” yani “Hidâyet Güneşi” diye seslenmektedir. Dolayısıyla

Hız. Peygamber'in Hak ile Bâtlı ayırıp bütün insanlığı aydınlattığı ifade edilmektedir. Ayrıca bu dizelerde pek çok kaynakta rivayet edilen Hız. Peygamber ile Hız. Ebûbekir'in Sevr mağarasına sığınmasına ve Hız. Ebûbekir'in ayağını yılan sokması sonucu Hız. Peygamber'in tükürüğünü ayağına sürerek Hız. Ebûbekir'in şifa bulması olayına telmih söz konusudur. Bu dizelerde, Hız. Peygamber'in yol gösterici olarak bütün insanlığa rehber oluşu vurgulanmaktadır.

Kutbü'l- ârifinsin, kutbu risalet;

Medet ya *Resûl-i Kibriyâ*, medet!

...

Senden önce gelen tüm peygamberler

Senin nûrun ile doğrulttu kamet.

Her hasta gönüle şifa Sendedir,

Şefiü'l-müznibîn, Sensin asalet.

...

(BD., 245)

“X / Medet Ya Şefi'ül Müznibîn, Medet” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerin ortak noktası Hız. Peygamber'e övgüler içermesidir. Şair O'nu, maddî ve manevî ilim sahiplerinin ve risaletlerin başı olarak nitelendirmektedir. “Resûl-i Kibriyâ; Hız. Muhammed”¹⁸¹ için kullanılan bir sıfattır. “Şefiü'l-müznibîn ise günahkârların şefaâtçisi, Hız. Muhammed”¹⁸² mânasındadır. Hız. Peygamber'e hitaben kullanılan bu sıfatlar, O'nun özelliklerini belirtmek ve şiirin anlam derinliğini yükseltmek amacıyla kullanılmaktadır. Şair, Hız. Peygamber'i diğer peygamberlerden üstün tutarak tüm peygamberlerin O'nun nûru ile kamet getirdiğini söylemektedir. Hız. Peygamber'i anan gönüllerin şifa bulduğunu söyleyerek adını anmanın ruha verdiği ferahlığı anlatmak istemiştir. Hız. Peygamber, her yönüyle örnek alınması gereken bir zattır. Bu şiirde şefaât etmesine gönderme yapılmıştır. Ümmetinin Hız. Peygamber'den en büyük beklentisi kıyamet gününde kendilerine yardım etmesidir.

¹⁸¹ Devellioğlu, “Resûl-i Kibriyâ”, 520.

¹⁸² Devellioğlu, “Şefiü'l-Müznibîn”, 983.

...

Hep “ümmetim” dedin, “nefsim” demedin,
Sonsuzluk denizi **Muhammed** budur.

Fahr-i Âlem ve Seyyidü'l-Mürselin
Ne demiş ne yapmış... Emanet budur.

(BD., 240)

“VI/ İşte Medh Budur” adlı şiirden alınan yukarıdaki beyitlerde Hz. Peygamber’in ümmetini nasıl dert edindiğini görmekteyiz. Hayatı boyunca ümmetinin kurtuluşu için çabalamış, onları hak dine davet etmek için her türlü zorluğa katlanmış, asla kendi nefsinin düşünmemiştir. Hz. Peygamber’in bu yönüyle ilgili pek çok hadis zikredilmiştir. Örneğin Buhari’den nakledildiği belirtilen “Her peygamberin, müstecab [kabul olan] bir duası vardır. Ben duamı, ümmetime şefaath etmek için ahirete sakladım.”¹⁸³ hadisi Hz. Peygamber’in ümmetine olan düşkünlüğünü ve hassasiyetini özetlemiştir. Ayrıca şiirde Hz. Peygamber, âlemlerin övücü ve peygamberlerin efendisi gibi sıfatlarla yüceltilmiştir.

...

Kutsal zaman ağacının en kutsal dalı
Yerleri gökleri bezekleyen şehir-i Ramazan
Özlemine nasıl dayanacak bunca sevdalı,
Ey secdegâhları ak alınlarla çiçekleyen şehir-i Ramazan
Salât ve selâm ile mest olduk sen gelince
Gittin bir yanımız nevbahar şimdi, bir yanımız hazan

(İÇAZ., 399)

Yukarıdaki bent, “Nevbahar ve Hazan” adlı şiirden alınmıştır. Şiirde şair, Ramazan’ın gelişi ve bitişiyle ilgili duygularını işlemiştir. Ramazan’ın gelişini ilkbahar, gidişini sonbahar olarak değerlendirmektedir. Müslüman toplumlar için Ramazan ayı, çok kıymetlidir; rahmet ve bereket ayı olarak görülür. Ramazan ayında ibadetler, diğer günlere göre artar ve ayrı bir samimiyetle yapılır. Şair, bu bentte “salât ve selâm” kavramına yer vermektedir. “Sözlükte ‘dua, tâzim, rahmet’ gibi anlamlara gelen salât ile

¹⁸³ İbrahim Canan, “Beşinci Fası: Şefaath Hakkındadır”, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, XIV, <https://hadis.resulullah.org/index.php?s=oku&id=2730> (Erişim Tarihi: 16.11.2020).

(çoğulu salavât) ‘esenlik’ mânasındaki selâm kelimelerinden oluşan salât ü selâm, ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm’ veya ‘sallallâhü aleyhi ve sellem’ şeklindeki dua cümleleri daha çok Osmanlı Türkçesi’nde kullanılan ifadelerdir. Bu şekilde dua etmeye ‘salavat getirme’, Arapça’da ise ‘tasliye’ denir; bu duadan söz edilirken ‘salvele’ kısaltmasının kullanıldığı görülmektedir. Bir ayette, ‘Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin ve onu tam bir teslimiyetle selâmlayın’ (Ahzab 33/56) buyrulur. Müfessirlere göre, bu ayette Allah’ın Peygamber’e salâtının pek çok mânası vardır. Allah’ın salâtı peygamberlere rahmet etmesi ve peygamberleri melekler katında övmesi, meleklerin salâtının Peygamber için istiğfarda bulunmaları ve müminlerin salâtının Allah’tan Peygamber’in kendi katındaki makamını yüceltmesi için dua etmeleri anlamınlarını taşıdığı belirtilmektedir.”¹⁸⁴

...

Salavât-ı şerifedir güm güm gökleri döven

Öze ulaşmak için kırmak gerek kabuğu

Eller bayraklaşarak terlerken buğu buğu

Her can sana yalvarır şanı yüce Allah’ım

...

(BD., 258)

“Kâbe Ekseninde İlk Yakarış” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte, salât ü selâm ifadesi yerine salavât-ı şerife kavramı kullanılmıştır. Bu bentte şair, salât ve selâm getirmenin gücünü vurgulamıştır. “Resûl-i Ekrem, kendisine nasıl salât okuyacaklarını soran bazı sahâbîlere namazlarda okunan “Salli ve Bârik duaları”, “salât-ı tâmm” ya da içinde Hz. İbrahim’in adı geçtiğinden “salât-ı İbrâhîmiyye” diye bilinen duayı okumalarını tavsiye etmiştir.”¹⁸⁵ Salât ve selâm kısaca, Allah’ın rahmet ve selâmının Hz. Peygamber’in üzerine olması dileğini ifade eden dualardır. Müminler salât ve selâm getirerek dua etmiş olurlar. Salât ve selâm getirmenin belli bir zamanı veya sayısı yoktur.

...

Ne tam ölü, ne diriyim, muhacirlerden biriyim

Her sözünün esiriyim, şefaata yâ *Resûlallah*

¹⁸⁴ M. Suat Mertoğlu, “Salât ü Selâm”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXVI, 2009, 23.

¹⁸⁵ Mertoğlu, “Salât ü Selâm”, 24.

Düştüm tozlara bulandım, kalktım etrafta dolandım
Yanacağım kadar yandım, şefaât yâ **Resûlallah**

...

(BD., 277)

“Lirik Naatlar/III” adlı şiirden alınan bu dizelerde şairin Hz. Peygamber’i bir yandan övdüğünü bir yandan da şefaât istediğini görmekteyiz. Şefaât kelimesi terim olarak “kıyamet gününde peygamberlerin ve kendilerine izin verilen sâlih kulların müminlerin bağışlanması için Allah katında niyazda bulunması”¹⁸⁶ anlamında kullanılır.

Şefaât ile ilgili hadisleri Buhârî, Müslim, Tirmîzî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Dârimî gibi muhaddislerin kitaplarında görmek mümkündür. Zikredilen hadislerde bahsi geçen şefaât mefhumu, özellikle Hz. Peygamber’in müminlere kıyamet günü şefaâtçi olacağı ile ilgilidir. Diğer şefaâtçiler olan sıddıklar, nebiler, melekler veya şehitlerin şefaatine ise kaynaklarda daha az ve bazen de dolaylı olarak değinilmektedir. Bu hadislerde ifade edildiği üzere Hz. Peygamber, ümmetine ve bütün insanlığa şefaât için Allah'a secdeye kapanıp niyazda bulunacak, kendisine Allah tarafından şefaât izni ve yetkisi verilecektir. Hz. Peygamber’in şefaât yetkisini, kimlere karşı kullanacağı ise bir hadis-i şerifte şöyle ifade edilmiştir: “Şefaâtım ümmetimden büyük günah sahipleri içindir.” Bu hadis-i şerifi yorumlayanlar ise Hz. Peygamber’in şirk koşanlar dışında herkese şefaât edeceğini belirtmektedirler ancak şefaât de nihayetinde Allah’ın izni dahilindedir.¹⁸⁷

Yukarıdaki şiire bakıldığında şairin Hz. Peygamber’e niyazı dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber’in yolundan gitmeye çalıştığını ama her kul gibi düşüp kalktığını söyleyen şair, her mümin gibi O’nun şefaâtini istemektedir. Hesap günü gelip zor durumda kaldığında, Allah’tan affı için Hz. Peygamber’in niyaz etmesini istemekte ve bunu her beyitte dile getirerek hem vurgulamakta hem de bir mümin için şefaâtin önemine dikkat çekmektedir.

¹⁸⁶ Mustafa Alıcı, “Şefaât”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXVIII, 2010, 411.

¹⁸⁷ Emrullah Yüksel, İslâm'da Şefaât Yetkisi, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 5, 2002, 22.

2.1.4.2. Hz. Âdem

Hz. Âdem, “İslâmî kaynaklarda insanlığın atası olması sebebiyle ebü'l-beşer, Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın seçkin kıldığı kişiler arasında sayılmış olduğundan safiyyullah unvanlarıyla anılmaktadır.”¹⁸⁸

Kur'ân ı Kerîm'de, peygamber gönderme mânasını taşıyan “baase veya ersele” fiillerine yer verilmiştir. Ancak Kur'ân'da bu fiillerin Hz. Âdem için kullanılmadığı dikkatleri çekmektedir. Buna rağmen Hz. Âdem'in adı Kur'ân-ı Kerîm'de doğrudan resûl veya nebî sıfatıyla anılmasa da onun peygamber olduğuna işaret eden bazı ayetlerin varlığından söz etmek mümkündür. Kur'ân'da, Hz. Âdem'in Allah'ın hitabına doğrudan muhatab olduğunu gösteren ifadeler mevcuttur. Allah'ın Hz. Âdem'e isimleri öğretmesi bunun örneklerinden biridir.¹⁸⁹

“Âdem Rabbine asi oldu ve saptı. Sonra Rabbi onu seçkin kıldı; tövbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti.” (Taha 20/ 121-122) ayetinden yola çıkarak Allah'ın Âdem'i seçkin kılıp onun tövbesini kabul etmesi yalnızca Allah'ın onu peygamber olarak seçmesi ile açıklanabilir.¹⁹⁰

Hikmet ve kudret sahibi olan Yüce Allah, Hz. Âdem'i yaratarak onun insanlığın atası olmasını sağlamıştır. Hz. Âdem'in edebiyata konu olması genellikle bu sebeptedir. İnsanlığın babası kabul edilmesi ve ilk insan olması gibi yönleriyle Hz. Âdem, edebiyata konu olmuştur. Bunun yanında cennetten çıkmasına sebep olan yasak meyve olayı, Hz. Âdem ile ilgili edebiyatta en çok işlenen unsurlardandır. Kaynaklarda yasak meyve veya yasak elma diye geçen bu kıssa, Hz. Âdem'in yaratılarak dünyaya gelmesine sebep olan ana unsurdur. Yüce Allah da “Biz: Ey Âdem! Sen ve eşin beraber orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yiyeceksiniz; sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz, dedik.”¹⁹¹ ayet-i kerîmesiyle Kur'ân'da meyve olarak geçmekte ve Allah'ın Hz. Âdem'i

¹⁸⁸ Süleyman Hayri Bolay, “Âdem”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, I, İstanbul 1988, 358.

¹⁸⁹ Orhan Aktepe, “Hz. Âdem'in Peygamberliği”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Y. 2, s. 1, 2008, 257.

¹⁹⁰ Aktepe, 258.

¹⁹¹ Bakara: 2/35.

bu konuda uyardığı görülmektedir. Ancak şeytanın vesvesesine kapılan Hz. Âdem ve Hz. Havvâ bu meyveyi yemişler ve bu olay, cennetten çıkmalarına sebep olmuştur.¹⁹²

Karakoç şiirlerinde Hz. Âdem'e yer vermiş ve genellikle Hz. Havvâ ile beraber kullanmayı tercih etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de bulunan ayetler incelendiğinde Hz. Havvâ'nın yaratılışından bahsedilmediğini, eşi Hz. Âdem ile birlikte cennete yerleştirilmeleri ve sonra oradan çıkarılışlarının betimlendiğini görmekteyiz. Yine Kur'an'daki ifadelerde Hz. Âdem'in topraktan yaratıldığı belirtilmekte ve bunun yanında "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının..." (Nisâ 4/1; A 'râf 7/189; Zümer 39/6) denilerek insanoğlu uyarılmaktadır. Müfessirlerin bu ayetle ilgili yorumlarına bakıldığında ayetteki nefis kelimesiyle Hz. Âdem'in kastedildiğine vurgu yaptıklarını ve buna ispat olarak da şu hadisi gösterdikleri dikkatleri çekmektedir: "Kadınlar hakkında hayır tavsiye ediniz (onlara iyi davranınız); çünkü kadın eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiğinin en eğri kısmı baş tarafıdır. Onu doğrultmaya çalışırsan kırarsın, hâli üzere bırakırsan öyle eğri kalır. Kadınlar hakkında hayır tavsiye ediniz". Bu hadis, genellikle sözel mânada yorumlanarak Hz. Havvâ'nın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı görüşünün benimsenmesine yol açmakta ancak Tevrat'a da uygun olan bu görüş bazı İslâm âlimleri tarafından kabul edilmemektedir."¹⁹³

...

O yilandır *Âdem* ile Havvâ'ya çengel atan
Ve sebep olan cennetten kovulmalarına.
Hışır hışır akar yeşil otlar arasından,
Batırır dişlerini bir hasret nârına.

...

(KS., 326)

Yukarıdaki dörtlük, "Elma Bahçesindeki Yılan" adlı şiirden alınmıştır. Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın cennetten çıkarılmalarına telmihte bulunan şair, cennetten kovulmalarına sebep olan İblis'i yılan olarak nitelendirmiştir. Cennette fitneye sebep olan

¹⁹² Bolay, "Âdem", 361.

¹⁹³ Ömer Faruk Harman, "Havvâ", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVI, 1997, 544.

İblis'in dünyada aynı şey için çaba gösterdiğini söyleyen şair, İblis'in fark ettirmeden ve cezbedici bir şekilde günahı cazip kıldığını şiirin bütününe yayarak betimlemiştir.

...

Biz *Âdem*'in kaçınıcı kuşaktan torunlarıyız

Hangi gemi bıraktı bu kıyıya bizi

Damaklarımızda cennetin tadı kalmış

...

Bozkırın ortasında kardan bir ağaç

Kış kıyamet demez dağlara bakar

Ben Havvâ anamızın sütüne benzetirim beyaz geceleri

Burnuma hep yeni maceralar kokar

...

(BÇBK., 333)

“Mevsim Mevsim” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde, Hz. Âdem'in insanlığın atası olduğuna gönderme yapılmıştır. İnsanlığın atası olması hasebiyle Hz. Âdem “ebû'l-beşer” olarak nitelendirilmektedir. Aynı zamanda Hz. Âdem'in dünyaya gelmeden önce cennette olduğuna ve torunu olarak nitelendirdiği insanlığın da kalbinin bir tarafında cennet arzusu olduğuna değinmektedir. Çünkü insanoğlu görmediği cenneti kazanma arzusuyla yaşar ve cenneti görmüş gibi bahseder. Nitekim şair, bu durumu “tadı damağımızda kaldı” diyerek ifade etmektedir.

2.1.4.3. Hz. Dâvûd

Dâvûd kelimesi; İbranice'de “en çok sevilen kişi, göz bebeği” anlamına gelmekte, bu ismin Kitâb-ı Mukaddes'te Dâvid veya Dâvîd şeklinde geçtiği ve sadece Hz. Dâvûd'a ad olarak verilmiş olduğu belirtilmektedir.¹⁹⁴

Hz. Dâvûd, Kur'an'da adı geçen ve kendine dört büyük kitaptan biri olan Zebur'un indirilmesi lütfuna erişmiş bir peygamberdir. Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Dâvûd bahsedilen ayetlerde O'na hükümdarlık, peygamberlik, Hakkı Bâtıldan ayırma ve davaları çözme kabiliyeti, açık ve güzel konuşma yeteneği ve kendisine has bazı özellikler verildiği bildirilmektedir. Bununla beraber onun soyundan, şekil ve şemalinden,

¹⁹⁴ Ömer Faruk Harman, “Dâvûd”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, IX, 1994, 21.

hanımlarından ve kardeşlerinden ayetlerde bahsedilmemektedir. Kur'ân'da, Hz. Dâvûd'un çocukları içerisinde sadece oğlu Hz. Süleyman hakkında bilgi verilmiştir.¹⁹⁵

Talut'un vefatının ardından vasiyeti yerine getirilerek İsrâiloğulları'nın başına Hz. Dâvûd hükümdar olarak geçer. İsrâiloğulları'nın bağlı olan on iki kolunun tamamı Hz. Dâvûd'un hükümdarlığını kabul etmiştir. Hükümdarlığının ardından Allah kendisine peygamberlik vazifesini layık görmüştür. Bu lütuftan sonra kendisine kutsal bir kitap indirilerek Hz. Dâvûd, İsrâiloğulları peygamberlerinden kendisine kitap verilen ikinci peygamber olarak tarihe geçmiştir. Yüce Allah, onun şahsında peygamberlik ile hükümdarlığı birleştirmiş ve ona dört ilahi kitaptan Zebur'u vahyederek peygamberliğini taçlandırmıştır. Bu durum yani Zebur'un Hz. Dâvûd'a indirilmesi Kur'ân'da iki yerde geçmektedir. Bu ayette yer alan ifadelerden Hz. Dâvûd'un peygamber olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Dâvûd'a Zebur'un verildiğini söyleyen ayetlerden birisi şöyledir: “İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakûb'a, esbata (torunlara), İsa'ya, Eyyûb'e Yunus'a Harun'a ve Süleyman'a vahyettik. Dâvûd'a da Zebur'u verdik.” (Nisa 4/163)¹⁹⁶

...

Ehl-i dünya ehl-i kubur
Hani *Dâvûd*, nerde Zebur
İsâ'yı arıyor Tabor
İzinden kanlı haç geldi

...

(BÇBK., 377)

“Muhammed Tek Mi'rac Geldi” adlı şiirden alınan bu dizelerde hem Hz. Dâvûd'a hem de Hz. İsâ'ya telmih vardır. Şiirin genelinde başka peygamber isimleri de zikredilmiştir. Şair dörtlüğe dünya ve kabir ehillerine hitap ederek başlamıştır. Hz. Dâvûd, Kur'ân'da adı zikredilen ve kendine kitap gönderilen seçkin bir peygamberdir. Şair, Hz. Dâvûd ile beraber Zebur'u da zikretmiştir. Nerde diye sorarak dünyanın geçiciliğine vurgu yapmak istemiştir. Şiirin odak noktası ise Hz. Muhammed'dir.

¹⁹⁵ Safi Çınar, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Dâvûd Anlatımı -Farklılıklar ve Özgün Noktalar Açısından Bir Karşılaştırma* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2014, 8.

¹⁹⁶ Çınar, 44.

2.1.4.4. Hz. İbrahim

Hz. İbrahim, Kur'ân-ı Kerîm'de bahsi en çok geçen azim ve sebat sahibi peygamberlerden biridir. Hz. İbrahim ismi, Kur'ân ve hadislerde sadece "İbrahim" şeklinde anılırken başka İslâmî kaynaklarda bu adın "İbrâhâm", "İbrahim" ve "İbrâhem" şekillerinde telaffuz edildiğini görmekteyiz. Arap dilbilimcileri "İbrahim" kelimesinin Arapça olmadığı kanısına vararak kelimenin kökeniyle ilgili araştırma yoluna gitmişlerdir. Mâverdî ve Ebü'l-Bekâ gibi araştırmacılar, kelimenin Süryânîce olduğunu ve "Ebrahîm" yani merhametli baba anlamına geldiğine kaynaklarda yer vermişlerdir. Fakat çağdaş araştırmacılara göre kelimenin aslı, İbranice Abraham kelimesi olarak literatüre geçmiştir.¹⁹⁷

Hz. İbrahim, Hz. Nuh'un ardından insanlığa gönderilmiş peygamberlerdendir. O, Peygamberlerin babası olarak anılmıştır; ayrıca Hz. İbrahim'in iki oğlu olan Hz. İsmail ve Hz. İshak soyundan pek çok peygamber gelmiştir. Hz. İbrahim'in hayatına baktığımızda bir peygamber olarak tevhit kahramanıdır ve gayretiyle tevhit dininin önderi kabul edilen bir peygamberdir. Hz. İbrahim'in başlattığı bu tevhit geleneğinin en büyük tamamlayıcısı olarak Hz. Muhammed zikredilmiştir.¹⁹⁸

Hz. İbrahim, Kur'ân'da adı en çok geçen peygamberlerden biri olmasının yanında Türk edebiyatında kendisine sıklıkla atıfta bulunulmuş bir peygamberdir. Edebiyata konu olan mucizeleri ise Nemrut'un zulmü dolayısıyla mağarada büyütülüşü, aklıyla Allah'ı buluşu, Kâbe'deki putları kırması, Nemrut tarafından ateşe atılışı ve ateşin gülistan hâline getirilişi, cömertliği ve sofrasının bereketi, oğlu Hz. İsmail'i kurban etmeye niyetlenişi, onunla birlikte Kâbe'yi onarması, kıtlık esnasında kum dolu çuvallarının buğday veya un oluşudur. Bu mucizelere telmih ve teşbihler yoluyla Hz. İbrahim'e değinilmektedir. Ayrıca, ulü'l-azm peygamberlerden biri olarak Kur'ân'da yer bulması, Hz. İsmail ile yaşadığı kurban hadisesi ve Hz. Muhammed'in atası olması gibi hususlar, ona diğer peygamberlere nazaran üstünlük kazandırmış, bu sebeple de edebiyatta kendine mahsus

¹⁹⁷ Ömer Faruk Harman, "İbrahim", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXI, 2000, 269.

¹⁹⁸ Muammer Esen, "Hz. İbrahim'in İmanı ve Tevhid Mücadelesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(2), 2011, 114.

bir yer edinmesi söz konusu olmuş hatta tüm bunlar O’nu anlatan Halîl-nâme adlı müstakil bir mesnevî yazılmasına vesile olmuştur.¹⁹⁹

...

Mutlak Yüce’nin farkında

Mutlak Gerçek’in yolundadır

Putları, putperestleri sorgulayan

İbrahim,

Putlara ve baltaya dayalı

Bir denklem kurar

“Allah Bir’dir,

Benzeri ve ortağı yoktur” der

Tapınaklardaki putları

Bir bir kırar

Ve **İbrahim**’le başlar

İlk gaza-yı ekber

...

(İÇAZ., 369)

“Gaza-yı Ekber veya Onurlu Kardelenlerin Beyaz Direnişlerine Selâm” adlı şiirden alınan bu bentte Hz. İbrahim’in putları kırmasına telmih vardır. Hz. İbrahim, bir ıslahatçı kabul edilip yaptığı gazaların en büyüğü olarak nitelendirilmektedir. Şiirin genelinde Hz. İbrahim’in putperest kavmi ve Nemrut ile mücadelesi anlatılmaktadır. İbrahim (as), Babilliler döneminde yaşamış bir peygamberdir. Babilliler, tek tanrılı bir dine inanmayı putlara ve yıldızlara taparlardı. Bundan dolayı Babil’de putların hem yapıldığı hem de tapıldığı puthaneler mevcuttu. Bu topluluk “Sabi” olarak nitelendiriliyordu. Babil halkının içinden hem şahıslara tapanlar hem de yıldız heykellerine tapanlar olmak üzere iki kısım vardı. Hz. İbrahim (as), tevhit inancından böylesine uzak bir kavme önderlik etmek için gönderilmişti. Onun görevi, bu Bâtıl inancı ortadan kaldırarak yerine saf tevhit inancının yerleştirilmesini sağlamaktı.²⁰⁰ Bu amaçla elinden geleni yapan Hz. İbrahim, onlara görmeyen, işitmeyen, anlamsız heykellere

¹⁹⁹ Semra Tunç, “Divan Şiirinde Hz. İbrahim ve Ades (Mercimek) Kıssasına Dair”, <http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/13.php> (Erişim Tarihi: 23.05.2020).

²⁰⁰ Vecihi Sönmez, “Hz. İbrahim’in Tabi Olduğu Hak Din ve Tevhidi İspat Metodu”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(I), 2010, 166.

tapmanın anlamsızlığını anlatmış; onları gören, her şeyi işiten bir yaratıcının olduğu dine davet etmiştir. Bu uğurda babasıyla, kavmiyle ve Nemrut ile tartışmalara girmiş, onlara güçlü deliller sunmuştur.

Hiz. İbrahim'in tevhit çağrısını bir türlü kabul etmeyen Babil ahalisi, bir bayram günü adetleri gereği puthaneye yemek getirmiş, putların önüne koymuş, daha sonra eğlence yerine gitmişti. Hiz. İbrahim (as), eğlenceden duyduğu rahatsızlığı belirterek bu eğlenceye iştirak etmemiştir. Babil ahalisi eğlenirken, Hiz. İbrahim puthaneye girmiş, halkın önlerine yemek bıraktığı putları tek tek kırmış, en büyüğünü ise sağlam bırakarak baltayı onun boynuna asmıştı. Eğlence dönüşü puthaneye uğrayan Babil halkı, puthaneye uğradıklarında kırılmış putları görünce şaşkına dönmüşlerdi. Bu şaşkınlıkla bile olsa "Olsa olsa bunu İbrahim yapmıştır" diyerek bu durumdan İbrahim'i sorumlu tutmuşlardı. Bunun üzerine İbrahim'e giderek "Ey İbrahim, tanrılarımıza bu hareketi sen mi yaptın?" diye sordular; bu soruya Hiz. İbrahim'in cevabı ise çok düşündürücüydü: "Belki onu şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorsa ona sorun" (Enbiyâ 21/62-63) diyerek halkı, inançlarını sorgulamaya sevk etti. Amacı ise taptıkları putların cansız ve konuşamaz olduklarını halka fiilen göstermekti. Halk onların konuşmaktan, meramlarını anlatmaktan aciz olduklarını itiraf edince, İbrahim (as), tevhit inancını Babil halkına şu şekilde haykırdı: "O hâlde, Allah'ı bırakıp, size hiçbir fayda ve zarar vermeyecek putlara niye tapıyorsunuz? Size ve taptıklarımıza yazıklar olsun. Hala akıllanmayacak mısınız?" (Enbiyâ 21/66-67) Hiz. İbrahim'in zekice yürüttüğü bu olay, Babil halkına putlara tapmanın bir fayda sağlamayacağını Babillilere fiilen göstermiş oldu. Putlara tapan Babil halkı, putların konuşamayacağını ve kendilerine hiçbir fayda sağlayamayacağını öğrenmiş oldu.²⁰¹

...

Işık ve yağmur dendi mi

Benim aklıma hep Hazret-i *İbrahim* gelir

Elinde baltaların en kutsalı

Anlarım, bu nesilden daha kim gelir

...

(BÇBK., 279)

²⁰¹ Sönmez, 169.

“Na’t” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde Hz. İbrahim’in putları kırmasına telmih söz konusudur. Yukarıda belirttiğimiz üzere Hz. İbrahim, putperestliğe karşı büyük mücadele vermiştir ve bu yönüyle şiirlere konu olmuştur. Hz. İbrahim, putları yıkarak karanlık bir döneme son verdiği için şair, O’nun dönemini “ışık”; putları yıkan baltasını “kutsal balta” olarak nitelendirmiştir.

...

Bülbül dışı, ben içe şakıdım.

Ayn-ı Züleyha’da geçmişe baktım,

Halilü’r-rahmân’da nefsi bıraktım.

İbrahim put kırar, kanmaz **İbrahim**,

Bengisu’dur yakmaz, yanmaz **İbrahim**.

...

(KS., 162)

Yukarıdaki bent, “II/Sevda Yüreğimde Bir Ak Pençe” adlı şiirden alınmıştır. Hz. İbrahim’e telmih yapılan bu dizelerde Karakoç, Hz. İbrahim’in Allah dostu diye nitelendirilişine, putları kırmasına, ateşe atılıp yanmamasına değinmiştir. Hz. İbrahim, kendi heykelini yaptırıp halkını ona taptıran Nemrut’a yaptığının yanlış olduğunu anlatır ve O’nu hak dine davet eder. Bunu kabul etmeyen ve İbrahim’in putları da kırmasına kızan Nemrut, Hz. İbrahim’i ateşe atıp yakmak ister. Hz. İbrahim ateşe atılır; ancak ateş onu yakmaz: “‘Ey ateş! İbrahim için serinlik ol!’ dedik. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler; fakat biz onları, daha çok hüsrana uğrayanlar durumuna soktuk.”²⁰² ayetinde belirtildiği üzere ateş onu yakmaz ve ateş suya dönüşür. Karakoç bu ateşi, bengisu olarak nitelendirmiştir. Malı, canı ve evladıyla ağır imtihanlar yaşayan Hz. İbrahim, her zaman Allah’a tam bir teslimiyetle râm olmuş ve bu yönüyle “Halilullah” olarak anılmıştır.

2.1.4.5. Hz. İsa

“Hz. İsa; Kur’ân-ı Kerîm’de İsa, İbn Meryem ve Mesih şeklinde zikredilen, kendisine İncil’in verildiği, Hz. Muhammed’i müjdelediği bildirilen, “Allah’tan bir ruh

²⁰² Enbiyâ: 21/ 69-71.

ve kelime” olarak nitelendirilen, ancak kul olduğu vurgulanan peygamberdir. Hristiyanlık'ta ise İsa, Mesih Tanrı'nın oğlu, dolayısıyla Tanrı kabul edilmektedir.”²⁰³

İncillerden ve Kur'ân'daki anlatımlardan yola çıkarak Hz. İsa'nın bakire olan Hz. Meryem'den babasız olarak dünyaya geldiği anlaşılmaktadır. Hz. Meryem, hamile kaldığını Cebrail adlı meleğin kendisine gelip durumu müjdelemesiyle olmuştur ve buradan çıkarılacak sonuç, Hz. Meryem'in kendisine bir erkek dokunmadan hamile kalmasıdır. Böyle bir şeyin imkânsız olacağı o dönemde de ileri sürülmüş ve buna karşılık olarak kutsal kitaplarda “Allah'ın gücünün her şeye yeteceği, başlangıçta insanı yoktan var ettiği, babasız bir çocuğu da çok kolaylıkla yaratabileceği” şeklindeki ifadeler delil olarak insanlara sunulmaktadır. Ancak İncil'lerde ve Kur'ân'daki ayetlerde olayların anlatış biçiminde ve teferruatlarda farklılıklara rastlanmaktadır.²⁰⁴

Kur'ân ayetleri incelendiğinde Hz. İsa'yı öldürmek isteyenler bu girişimlerinde başarılı olamamışlar, ancak Allah'ın insanları yanıltmasıyla bu kötü eylemi gerçekleştirdikleri zannına kapılmışlardır. Kur'ân'daki bir kısım ayetlerden hareketle Hz. İsa'nın öldüğü sonucuna varmak mümkündür. Hz. İsa'nın ölümüyle ilgili bu tartışmalı hâller, onun kıyamete yakın bir zamanda tekrar dünyaya geleceği konusunu gündeme getirmektedir.²⁰⁵

Allah (cc), diğer peygamberlere verdiği gibi Hz. İsa'ya mucizeler vermiştir. Beşikteyken konuşması, Allah'ın izniyle ölüleri diriltmesi ve çeşitli hastalıklara şifa dağıtması Hz. İsa'ya bahşedilen mucizelerdendir. Ayrıca Hz. İsa'nın şifa dağıtan elinden körlük ve alacalık illetleri şifa bulmuş ve O, Allah'ın izniyle ölüleri dahi diriltmiş, tüm bu mucizeleriyle inanmayanları Allah'a inanmaya davet etmiştir.²⁰⁶

...

Rab değil, Hazret-i *İsa*, Rabbin oğlu da değil;
Meryem doğurmuştur ve nebidir, irşada ehil...
Nasıra kıvancıdır, vicdanıdır çağının,
Kekiğidir, sümbülüdür yüce Tabor Dağı'nın.

²⁰³ Ömer Faruk Harman, “İsa”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXII, 2000, 465.

²⁰⁴ Zekiye Sönmez, “2000. Yılında Hristiyanlık (Dünü, Bugünü ve Geleceği) *İnciller ve Kur'ân Işığında Hz. İsa*” (*Dinler Tarihi Araştırmaları- III Sempozyum*) Ankara, 09-10 Haziran 2001, 146.

²⁰⁵ Sönmez, 165.

²⁰⁶ Ayşe Farsakoğlu, *Hace Muhammed Lütfi Efendi'nin Şiirlerinde Dinî ve Tasavvufî Unsurlar* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010, 147.

Galia kıyısında başladı hak tebliğine,
 Müridanlar iplik iplik sarıldılar iğine.
 Göze geldi, önce *İsa*'yı yedi İseviler
 Ve sonra da kutsal kitap İncil'i kemirdiler.
 Ben de bir *İsa* yaşar ki, tarttım hepten hoşgörü,
 Her konuk bassın diye bir hasır yapmış gönlünü.
 Kimden bir tokat yedinse kızma, ikilet, der;
 El sürdüğü şifa bulur, sayrı sormaya gider.

...

(BD., 248)

“Bir Irmağı Boydan Boya Sevdıyla Yürümek” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte, Hz. İsa'ya telmih vardır. Bentte, İsa'nın doğumuyla başlayan bir betimleme yer alır. Tabor Dağı'ndan bahsedilmektedir. Tabor dağı, İsrâil'in kuzeyinde, eskiden Galile olarak anılan ülkede yer alan bir dağdır. “Bu dağ, Müslümanlar tarafından Tûr Dağı olarak bilinir. Hristiyanlar ise Tabor Dağı derler ve bu dağda Hz. İsa'nın, Hz. Musa ve Hz. İlyas ile görüştüğüne inanırlar.”²⁰⁷ Şair, Hz. İsa'yı Tabor Dağı'nın kekiği, sümbülü olarak betimlemiştir. Tebliğ yaptığı sırada çok az kişi tebliğine uymuştur. Peygamberliği boyunca özellikle Ferisîler,²⁰⁸ dünya makamlarını ve menfaatlerini korumak adına Hz. İsa ile çok uğraşmışlardır. Bunu bilen şair, “İsevîler İsa'yı yedi” diye anlatmıştır. Ayrıca bu bentte, son mısırda Hz. İsa'nın eliyle şifa dağıttığına gönderme yapılmıştır.

...

Ehl-i dünya ehl-i kubur
 Hani Davûd, nerde Zebur
İsa'yı arıyor Tabor
 İzinden kanlı haç geldi

...

(BÇBK., 377)

“Muhammed Tek Mi'rac Geldi” adlı şiirden alınan bu dizlerde hem Hz. Davûd'a hem de Hz. İsa'ya telmih vardır. Şair, yine Tabor Dağı'na gönderme yapmıştır. Tabor Dağı'nın Hz. İsa'yı aradığından söz edilmektedir. “Hristiyanlıkta haç, en önemli dinî-

²⁰⁷ <https://yedikita.com.tr/filistinde-tur-daginin-kaybi/> (Erişim Tarihi: 25.05.2020)

²⁰⁸ Dört büyük Yahudi cemaatinden biri.

ikonografik şekil ve semboldür. Hz. İsa, Hristiyan inancına göre çarmıha gerilmek suretiyle haçta can verdiği ve insanlığın aslı günahına kefâret olmak üzere kendini feda ettiği için haç onun kurban oluşunu sembolize etmektedir. Bununla birlikte haçın bu sembolik yorumunun Hristiyanlığa Yahudi zealotlardan geçmiş olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü zealotlar arasında haç şehit oluşu temsil etmektedir. İsa'ya göre haç hem kendisi hem de İncil uğruna canını feda etmenin sembolü olarak karşılık bulmaktadır.”²⁰⁹

2.1.4.6. Hz. İsmail

İsmail kelimesinin kökeni, İbranice Yişmâ'el kelimesine dayanmaktadır. Yişmâ'el ise “Tanrı iştir” mânasını taşımaktadır. Annesi Hacer hakkında ise Kur'ân'da hiçbir bilgi yoktur. İsmail, genç yaşına rağmen evlat sahibi olamayan Hz. İbrahim'in yaşlılık döneminde ve bir duası neticesinde dünyaya gelmiş (İbrahim 14/39; es-Sâffât 37/100-101), çok küçükken de babası tarafından Beytülharâm'ın bulunduğu yere bırakılmıştır (İbrahim 14/37). Adı Kur'ân'da açıkça zikredilmemekle beraber belli bir yaşa gelince kurban edilmek istenenin İsmail olduğu çeşitli kaynaklar tarafından belirtilmektedir.²¹⁰

Türk edebiyatına konu olan Hz. İsmail; doğumundan başlayarak çocukluğu, gençliği ve peygamberliği, özellikle de annesi Hacer'le birlikte Mekke'de bırakılması, burada zemzemden fişkırması, babası Hz. İbrahim tarafından Allah'a kurban edilmek istenmesi, buna razı olup sabır göstermesi ve Kâbe'nin inşaatında babası ile beraber çalışması gibi yönleriyle çeşitli eserlerde bahsedilmiştir. Türk edebiyatında Hz. İbrahim'i konu edinen eserlerin çoğunda onunla birlikte oğlu Hz. İsmail'den de söz edilmektedir.²¹¹

...

Ey sevgili,

Dağıttım kendimi aşk güllerinin rengince

Her parça kimya-yı saadetle çerçevesi

Atomlarla nötronlarla donatılmışım

İsmail için gönderilen koç misali

²⁰⁹ Mahmut H. Şakiroğlu, “Haç”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIV, 1996, 523.

²¹⁰ Ömer Faruk Harman, “İsmail”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIII, 2001, 76.

²¹¹ Mustafa İsmet Uzun, “İsmail”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIII, 2001, 80.

İlelebet eşiğini beklesin başım
 Zaman bir giyotinin bıçağı gibi çalışır
 Doğrar yüreğimi ince ince
 Binmiş kara tüylü hecin devesine
 Üstüme üstüme gelir gece

(BD., 109)

“Aşk Mektubu” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte, Hz. İsmail ve kurban hadisesine telmih vardır. Kurban hadisesi Kur’ân-ı Kerîm’de kurbanlık ismi verilmeden şöyle anlatılır: Hz. İbrahim, “Ey Rabbim! Bana salihlerden olacak bir çocuk bağışla.” diye dua ederek Allah’a hâlini arz etmiştir. Allah, onun bu duasına uysal bir oğul müjdeleyerek karşılık verdi. Büyüyüp yürüyecek yaşa gelen çocuğa İbrahim, “Yavrum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?” dedi. Babasına hitaben İsmail, “Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın.” diye cevap verdi. Sonunda hem İbrahim hem de İsmail, (Allah’ın emrine) boyun eğerek İbrahim, İsmail’i (boğazlamak için) yüz üstü yere yatırınca ona, şöyle seslendik: “Ey İbrahim! Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları böyle mükâfatlandırırız. Şüphesiz bu apaçık bir imtihandır.” Biz de (İbrahim’e) büyük bir kurbanlık vererek onu kurtardık. Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık. İbrahim’e selâm olsun. İyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları işte böyle mükâfatlandırırız” (Saffat, 36/100-110).²¹²

Her ne kadar ayetlerde Hz. İsmail’in adı geçmese de İslâmî kaynakların çoğuna göre bu hadisenin Hz. İsmail’in başından geçtiği kabul edilir. Şair de yukarıdaki bentte, kurbanlık bir koç gibi başının sevgilinin eşiğinde kurban olabileceğini söylemektedir. Ayrıca zamanın hızlı akışından ve bıraktığı acı izlerden şikâyet etmekte; bu yönüyle de zamanı giyotin bıçağına ve hızıyla bilinen hecin devesine benzetmektedir.

...

Yaratmaktır ya da sevgilinin toprağından yaratılmak,
 Her nefes alıp verişte yaşamaktır aşk.

İsmailî bir gönülle teslim olmaktır bıçağına,

²¹² Mehmet Emin Bars, “Üç Yazma Metinde Hz. İbrahim’in Hz. İsmail’i Kurban Etmesi”, *Hikmet Dergisi*, 6(12), 2020, 8.

Birini kandırmak değil, bilerek kanmaktır aşk.

...

(KS., 191)

Yukarıdaki beyitler, “Aşk” adlı şiirden alınmıştır. Aşkın tanımının yapılmaya çalışıldığı bu şiirde pek çok tanıma yer verilmiştir. İkinci beyitte aşk, “İsmailî bir gönülle teslim olmaktır” diye tanımlanmıştır. Çünkü yukarıda bahsettiğimiz kurban hadisesi, tam bir teslimiyet örneğidir. Bu olayda Hz. İsmail’in Allah’ın emrine itaatini ve babası Hz. İbrahim’e koşulsuz teslimiyetini görmekteyiz. Şair, aşkın bu teslimiyet gibi olduğunu söylemekte ve kandırarak değil kanarak yaşanması gerektiğini söylemektedir.

2.1.4.7. Hz. Musa

Hz. Musa, Kur’ân’da adı en çok geçen peygamberlerdendir. Sadece İslâmiyet’e göre değil Yahudilik ve Hristiyanlığa göre de büyük bir peygamber ve İsrâiloğulları’nı Firavun’un zulmünden kurtararak özgürlüklerine kavuşturan büyük bir liderdir. Tevrat incelendiğinde neredeyse tamamı Hz. Musa’nın ve önderliğini yaptığı İsrâiloğulları’nın tarihinden müteşekkildir.²¹³

Kur’ân-ı Kerîm’de 136 yerde Hz. Musa’nın ismi zikredilmekle beraber Hz. Musa, Tûr’da Allah’ın hitabına mazhar olma lütfuna erişmiş bir peygamberdir. “Asâ” ve “yed-i beyzâ” Hz. Musa’nın peygamberlik alametlerindedir. Ayrıca Yüce Allah O’nu dört büyük kitaptan biri olan Tevrat’la şereflendirerek peygamberliğini taçlandırmıştır. Hz. Musa, tebliği sırasında en büyük zorluğu Firavun ile mücadelesinde vermiştir. Döneminin Firavun’unu imana davet etmiş fakat o, bu daveti bir türlü kabul etmemiştir. Firavun, Hz. Musa ile mücadelesinin sonunda İsrâiloğullarını takip ederken geçmeye çalıştığı denizin sularında helâk olmuştur.²¹⁴

Denizi geçmeye çalışırken helâk olan Firavun’un zulmünden kurtulan Hz. Musa ve beraberindekiler Sînâ’ya ulaştıklarında Allah, Hz. Musa’dan Tûr-ı Sînâ’ya çıkmasını ister. Musa Peygamber’in isteği ise orada Allah’ı görmektir fakat Allah, bunun mümkün olmadığını bildirir. Yüce Allah, varlığının delili olarak dağa tecellî edince dağ parçalanır. Allah’ı görmenin imkânsızlığını fark eden Hz. Musa, bu arzusundan vaz geçerek tevbe eder. Tûr Dağı’nda Allah, Hz. Musa’ya emirlerini içeren ve tebliği hakkında bilgi veren

²¹³ Ömer Faruk Harman, “Musa”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXI, 2006, 207.

²¹⁴ Kotan, 109.

levhaları ulaştırır. Bu emirlerle kavminin yanına dönen Musa peygamber, onları buzağıya tapar bir hâlde bulur ve bunun yanlışlığını elindeki levhalardan yola çıkarak kavmine anlatır. Neticede kavmine kızarak onların bu eylemi bırakmasını sağlar.²¹⁵

İslâmî kaynaklar dikkate alındığında Hz. Musa'nın vefatıyla ilgili çeşitli rivayetlerin olduğu görülmektedir. İbretlik bir hayat hikâyesine sahip olan ve Allah'ın çeşitli mucizelerine mazhar olan Hz. Musa'nın vefatıyla ilgili ağırlıklı görüş ise, peygamberlik vazifesini yerine getirdikten sonra Yûşâ adında bir zâtı yerine halife tayin ederek 120 yaşında vefat ettiği şeklindedir.²¹⁶

Hz. Musa'nın Kur'ân'da bahsi geçen özellikleri şöyle sıralanabilir: “O hem resûl hem nebidir, ihlâs sahibidir. Allah'ın risâletleriyle ve sözleriyle insanlar arasında seçkin kılınmıştır. Allah'a, fısıldaşan kimse kadar yaklaşma şerefine nâil olmuştur. Allah tarafından seçilmiştir. Allah tarafından O'na sevgi verilmiştir ve O'nun nezaretinde yetiştirilmiştir. Allah O'nu kendisine elçi seçmiştir. O, güvenilir ve şerefli bir elçidir. Allah katında şerefli biridir. Güçlü ve güvenilirdir. Mümin kullardandır.”²¹⁷

...

Ne atlar koştururum düş ufuklarında
Gönlümdür böyle vakitlerin en yiğit candarması
Hiçbir haramiye fırsat tanımam
Elimde **Musa**'nın sihirli asâsı

...

(KS., 314)

“Ben En Güzel Şiirleri Alırım Koynuma” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde Hz. Musa'ya ait bir mucizeye telmih yapılmıştır. Kur'ân'da şöyle buyurulmuştur: “And olsun ki, biz Musa'ya apaçık dokuz mucize verdik; İsrâiloğullarına sor: O, onlara geldiğinde Firavun O'na: ‘Ey Musa! Ben senin büyülenmiş biri olduğumu sanıyorum!’”²¹⁸ Bu ayette belirtildiği üzere Hz. Musa'nın peygamberliğini gösteren dokuz mucize vardır. O'nun edebiyata konu oluşu daha çok bu mucizeleriyledir. Şair bu dörtlükte

²¹⁵ Adnan Uzun, “Divan Şiirinde Hz. Musa”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 5(1), Mart 2016, 66.

²¹⁶ Kotan, 109.

²¹⁷ Harman, “Musa”, 212.

²¹⁸ İsra Suresi: 17 / 101.

mucizelerinden birine değinmiştir. Ar'af suresi 117, 118 ve 119. ayetler, bu mucizeden bahsetmiştir: “Biz de Musa’ya: “Asâni bırakıver” diye vahyettik. Bir de baktılar ki, o bütün uydurduklarını toparlayıp yutuyor. Artık hak yerini buldu, onların bütün yaptıkları geçersiz kaldı. Artık (sihirbazlar) orada yenilmiş, küçük düşmüşlerdi.” Yine bu ayetlerden anlaşıldığı üzere Hz. Musa, asâsı ile sihirbazların sihirini bozmaktadır. Şair, kendi gücünü Hz. Musa’nın asâsının elinde olduğunu söyleyerek haramilere fırsat vermeyeceğini söylemektedir.

...

Bugün Filistin’de Müslüman kanı içiyorlar.

Bende bir **Musa** yaşar, bir **Musa**, yahşi ve yavuz

Tur-i Sina’da niyaz eder bu emin kılavuz;

Bitsin Firavunlar saltanatı, Allah birdir, der

Alır asâsını ele, Nil’e girmeye gider.

...

(BD., 247)

Yukarıdaki dizeler, “Bir Irmağı Boydan Boya Sevdayla Yürümek” adlı şiirden alınmıştır. Şair, dönemine ilişkin genel bir değerlendirme yaparken şiirin genelinde pek çok dinî unsura yer vermiştir. Bu dizelerde, Hz. Musa’ya ve O’nun peygamberliği dönemine ait bazı unsurlar bir arada kullanmıştır. “Tûr-i Sina, Firavun, asâ, Nil”, Hz. Musa dönemine ve O’nun yaşadıklarına gönderme yapılan bazı kavramlardır. Hz. Musa, Tûr Dağı’nda Allah’ın hitabına mazhar olmuştur. Peygamberliği boyunca kavminden Firavun’u dinine davet etmiş ancak Firavun kabul etmeyip aralarında mücadele yaşanmış, sonunda da denizin yarılması sonucu Firavun helâk olmuştur. Hz. Musa, asâsı ile büyücülerin sihirlerini bozmuştur. Nil ise Hz. Musa’nın bebekken bırakıldığı nehirdir. Şair, Filistin’de yaşanan zulme gönderme yaparak zulme sebep olanları Firavun’a benzetmektedir.

2.1.4.8. Hz. Nuh

Hz. Nuh, “ulü’l-azm” olarak isimlendirilen beş büyük peygamberden biri olup Kur’ân-ı Kerîm’de ve hadislerde diğer peygamberlere oranla geniş bir şekilde tanıtılan bir peygamberdir. Kur’ân’daki yeri incelendiğinde yirmi sekiz surede hakkında bilgi verilmekte ve kırk üç yerde isminin zikredildiğine şahit olunmaktadır. Kur’ân’ın yetmiş

birinci suresi, onun adını taşıyan “Nuh suresi”dir ve bu surede baştan sona onun tevhit mücadelesine yer verilmektedir. Ancak Kur’ân’da yer alan bilgiler, Hz. Nuh’un hayatının peygamber olarak görevlendirildikten sonraki bölümüne aittir. Peygamberliğinden öncesiyle ilgili hayatına neredeyse hiç değinilmemiştir. Hz. Nuh’un kendisine inanmayan, tevhit çağrısına karşılık vermeyen bir kavmi olup kavmi tufanla cezalandırıldığından tufan hadisesi onun adına nispeten Nuh tufanı diye anılmaktadır.²¹⁹

Bir inanışa göre, Hz. İdris göğe çekildikten sonra Âdemoğulları doğru yoldan ayrılarak putlara tapmaya başladılar. Cenâb-ı Hak, buna karşılık olarak onlara Hz. Nuh’u gönderdi. Hz. Nuh, yıllar boyunca kavmini imana davet ederek putlardan uzaklaştırmaya çalıştı. Yalnızca oğulları olan “Sam, Ham Yafes” ile onun hanından ve kavminden pek az kimse iman etti. Hatta kendisinin “Yâm” isminde bir oğlu da babasına karşı gelerek iman etmedi. Hz. Nuh; kavmine nasihat ettikçe onlar ezâ, cefâ, tahkir ve alay ederek nasihatlerine karşılık verdiler. Sonunda Hz. Nuh, ümitsizliğe kapılarak kavmine beddua etti. Bir peygamber olarak duası kabul oldu ve “Gemi yap” diye Allah tarafından kendisine bir vahiy geldi. Hz. Nuh, kırdâ ve sudan uzak bir yerde tüm gayretiyle gemi yapmaya başladı. Kavmine mensup kişiler, oradan geçerken onunla eğleniyor ve “Peygamber idin, dülger oldun” diye alay ediyorlardı. Geminin inşası bittiğinde ise tufan alâmetleri görülmeye başladı. Hz. Nuh, tevhit çağrısına iman edenler ile gemiye bindi ve her çeşit hayvandan birer çift olmak üzere hayvanları gemiye aldı. Her taraftan sular görüldü. Hz. Nuh, oğlu Yâm’ı gemiye çağırdı. O, “Ben bir dağa çıkar kurtulurum” diyerek gemiye binmedi. Hz. Nuh, “Bugün Allah'ın merhametinden başka sığınacak yer yoktur” diye nasihat ederken araya giren bir dalga ile Yâm boğuldu. Tufan artık her yeri kaplamıştı ve su dağları bile aşmıştı. Yeryüzünde geminin dışındaki bütün insanlar ve hayvanlar tamamen yok oldu.²²⁰

Hz. Nuh, edebiyatımıza konu olmuş bir peygamberdir. Ele alındığı eserlerde genellikle “Nuh tufanı” diye bildiğimiz olayla ele alınmıştır. Karakoç, Hz. Nuh’u genellikle tufan olayı ile şiirlerine konu etmiştir.

²¹⁹ Ömer Faruk Harman, “Nuh”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIII, 2007, 226.

²²⁰ Feriha Çabuk, 17. yy. *Âşıklarından Gevheri, Kayıkçı Kul Mustafa, Âşık Ömer, Karacaoğlan ve Ercişli Emrah'ın Şiirlerinde Mistik Unsurlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, 66.

...

Ey Rabbim güzel Rabbim

Nuh'un kimliği belli bu çizgide ben kimim

Çağının bir tutanağı saydığım bu mektubu

Ne zaman yok edebilmiş ne ateş ne su

İzini Ağrı'da Cudi'de arayıp durdum

Sonunda kendi hayal dünyamda buldum

Asırların öyküsünü anlatan bu taşlarda

Binlerce kayıp nesillerin kaderini okudum

...

(BÇBK., 314)

Yukarıdaki bent, “Şişedeki Mektup” adlı şiirden alınmıştır. Şiirin bütününde Nuh tufanından hareketle günümüze bir sosyal eleştiri yapılmıştır. Bu bentte dikkat çeken mısra ise “İzini Ağrı'da Cudi'de arayıp durdum” mısraıdır. Nuh tufanının gerçekleşmesinden sonra geminin oturduğu yerle ilgili çeşitli rivayetler söz konusudur. Ağrı ve Cudi dağları bu rivayetlerde adı geçen yerler arasındadır. Cudi dağı hem dinler tarihi açısından hem de İslâm dini açısından oldukça önemlidir. “Zira Kur’ân'da Hz. Nuh'un gemisinin tufandan sonra Cudi dağına oturduğu belirtilmektedir. Bu konudaki ayetin meâli şöyledir: Ey yer, suyunu yut! Ve ey gök -suyunu- tut! denildi. Su çekildi; iş bitirildi, gemi de Cudi (dağının) üzerine yerleşti. Ve ‘O zalimler topluluğunun canı cehenneme!’ denildi. (Hûd 11/44)”²²¹ Tevrat'ta geminin Ararat dağlarına oturduğuna dair olan ifade (bkz. Tekvîn, 8/4) mevcut olup bu ifade M.Ö. V. asırda kaleme alınan ruhban metnine aittir. Bu ifadelerde ruhban metni yazarının tufanla ilgili Mezopotamya rivayetini bilmesi ve ondan faydalanmış olması ise muhtemel bir durumdur. Tufan sularının çekilmesi sırasında ilk defa ortaya çıkan kara parçasının o bölgenin en yüksek noktası olması gerekmektedir. Bu sebeple, “Ararat dağları” ifadesi doğru olup zamanla ifade yanlış yorumlanarak Ağrı dağı şeklini almış olabilir.

...

Sodom ve Gomore'nin her baskısı daha dehşet;

Çocuk-kadın hep köle, en kadîm bir puttur şehvet.

²²¹ Hikmet Tanyu, “Cudi Dağı”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VIII, 93, 79.

Bende bir *Nuh* yaşar ki, tufan görmüş Hazret-i *Nuh*;
 İlk tufandan bu yana aynı rota ve aynı ruh
 Çağları katlayarak dolu gelir, destur ister,
 Sonra da tüm kırık kanatları sarmaya gider.

...

(BD., 246)

“Bir Irmağı Boydan Boya Sevdayla Yürümek” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte, yine Hz. Nuh ve Nuh tufanına telmih söz konusudur. Hz. Nuh döneminde insanların putlara tapmasıyla günümüz insanının şehvet peşinden koşması eş değer tutulmaktadır. Şair, Hz. Nuh’un kavmini kurtarma çabasını örnek göstererek kendinin de çabaladığına imâda bulunmaktadır. Bentte “Sodom ve Gomore” romanına değinilmiştir. Yakup Kadri’nin bu romanında, işgal altındaki İstanbul’da yaşanan iğrenç çıkar ilişkileri, insanların para hırsı ve şaşaalı yaşamak amacıyla, ne gibi iğrenç hâllere düşebilecekleri anlatılmaktadır. Şair, döneminde yaşanan çirkinlikleri bu romanda olup bitenlere benzetmektedir.

2.1.4.9. Hz. Süleyman

Tarihî literatür incelendiğinde farklı inanışlarda farklı Süleyman adının zikredildiği dikkatleri çekmektedir. Süleyman; Yahudilik’te ve Hristiyanlık’ta sadece kral, İslâm’da ise hükümdar-peygamber olarak kabul edilmektedir. Süleyman isminin kökeninin ise İbranice olduğunu görmekteyiz. İbranice’deki karşılığı olan Şelomoh (Şlomo) kelimesinin; “barış, selâmet, sükûnet” mânasındaki şalom kelimesinden geldiği ve “barışsever, barışçı” anlamlarını taşıdığı belirtilmektedir.²²²

Hz. Süleyman, Kur’ân’da adı geçen peygamberlerden biridir. Çeşitli kaynaklara göre Hz. Dâvûd’un 19 erkek çocuğundan birisi olduğu anlaşılmaktadır. Dedeleri arasında Hz. Yakûb’un olduğu belirtilen başka bir husustur. Hz. Süleyman, bir hükümdarın oğludur ve babasından kalan hükümdarlığın yanında Allah ona bir de peygamberlik makamını layık görmüştür. Böylece hem saltanat hem de risalet görevlerini icra etmekle mükelleftir. Peygamberliği sırasında Hz. Süleyman, görevini icra ederken farklı imtihanlara tabi olmuştur. Bundan dolayı bazen sahip olduğu nimetlerin bir kısmından

²²² Ömer Faruk Harman, “Süleyman”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXVIII, 2010, 56.

kısa bir süreliğine mahrum bırakılmış, sabrı ve azminden dolayı bu nimetler daha sonra tekrar fazlasıyla kendisine geri verilmiştir.²²³

Hız. Süleyman, küçük yaşlardan itibaren aslında babasının varisi olarak kabul edilmiş; çünkü ilim, hikmet, basiret ve firaset gibi noktalarda diğer kardeşleri arasından ayrılarak ön plana çıkmıştır. Saltanata sahip olduktan sonra kendisine layık görülen peygamberlik göreviyle beraber Allah tarafından birtakım mucizelerle donatılmıştır. İnsanların, cinlerin ve rüzgârın emrine verilmesi, kuşların diline hâkim olması ve her sanattan anlaması peygamberliği döneminde kendisine bahşedilen mucizelerdendir. Asıl önemli olan nokta, Hız. Süleyman'a kendisinden sonra hiç kimseye nasip olmayan hem saltanat hem de peygamberlik vazifesinin bir arada verilmesidir.²²⁴

Hız. Süleyman gücü ve mucizeleriyle edebiyata konu olmuş bir peygamberdir. Ona telmihte bulunulan mefhumlarla beraber işlenir. Genellikle Hız. Süleyman'a kıssalarda “yüzük, karınca, hüdhüd ve Belkıs” kavramlarıyla telmih yapılır. Karakoç, bir şiirinde Hız. Süleyman'a şöyle yer vermiştir:

...

Hani bir sabah yöremizde binlerce ceylan meleşmişti

Güllü bir sabah

Bir ibibik kuşu uçup gitmişti yanımızdan

Bir ibibik kuşu, ta... **Hız. Süleyman**'a kadar

Lo, lo, dur, gitme, dinle

Çağdaşım seninle.

...

(S., 110)

Yukarıdaki dizeler “Lo” adlı şiirden alınmıştır. İki âşığın duygularının betimlendiği bu şiirden alınan yukarıdaki dizelerde Karakoç, Hız. Süleyman'a giden bir ibibik kuşundan bahsedilmiştir. İbibik kuşu ile Hız. Süleyman'a özgü olan kuşlarla konuşma özelliğine telmih yapılmıştır. Hız. Süleyman, Allah'a dua ederek daha önce kimseye verilmeyen bir yeteneğin kendisine verilmesini istemiştir. Allah, bu duasını

²²³ Şemsettin ışık, “Hız. Süleyman Kıssası'nın Kur'ân-ı Kerîm ve Kitab-ı Mukaddes'teki Benzer Yönleri ve Tahlili”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 2012, 230.

²²⁴ Kotan, 105.

kabul ederek O'na kuşlarla konuşabilme, rüzgârı isteği doğrultuda kullanabilme yetisi vermiştir. Şair, O'nun bu gücüne gönderme yaparak şiirinin anlam derinliğini arttırmak istemiştir.

2.1.4.10. Hz. Yahyâ

İslâmî kaynaklara göre, Yahyâ kelimesi, “yaşamak” anlamındaki hayât kökünden türemiştir. Bu isim; Yahyâ'nın faziletli yaşayışı, annesinin ilerleyen yaşına rağmen kısırlığını giderip doğurganlığını canlandırması, kalbinin imanla canlılık kazanması, Allah'ın onu itaatle diri tutması, şehitlerin hep diri kalması ve onun şehit olması sebebiyle “o yaşayacak” anlamında kendisine Allah tarafından verilmiştir.²²⁵

Kur'ân-ı Kerîm'e bakıldığında Hz. Yahyâ isminin, dört yerde zikredildiğini (Âl-i İmran, 3/39; En'am, 6/85; Meryem, 19/7, 12; Enbiya, 21/90) ve Hz. İsa ile çağdaş olduğunun vurgulandığını görmekteyiz. (Âl-i İmran, 3/31-48). Babası Hz. Zekeriya gibi, Hz. Yahyâ da İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden biridir. Hz. Zekeriya'nın ilerlemiş yaşına rağmen çocuğunun olmaması üzerine Yüce Allah, duasını kabul etmiş ve Yakûboğullarına mirasçı olmak üzere kendisine bir çocuk vermiştir. Meryem suresinde bildirildiğine göre Allah, ona daha önceleri başkalarına isim olarak verilmeyen Yahyâ isimli bir çocuğunun olacağını müjdelemiş, bunun alameti olarak da dilinin tutulması ve konuşamaması olduğunu vurgulamıştır.²²⁶

Hz. Yahyâ, Kur'ân'da belirtildiği üzere daha küçük bir çocukken Allah'tan sakınan, annesine ve babasına karşı iyi davranan, hikmet sahibi, yumuşak kalpli, ihsan sahibi bir kişidir. Ayrıca Kâ'b el-Ahbâr'dan nakledilen İslâmî kaynaklar incelendiğinde Yahyâ'nın güzel yüzlü ve yumuşak huylu bir kişi olduğu bilgisine ulaşılır. İsrâ suresinde İsrâiloğulları'nın yeryüzünde iki karışıklık çıkaracağı bildirilmektedir. Bazı kaynaklara göre ise İsrâiloğulları'nın çıkaracakları bildirilen iki karışıklıktan ikincisi onların Yahyâ'yı öldürmeleri ve Hz. İsa'yı öldürmeye karar vermeleri olarak ifade edilmektedir.²²⁷

²²⁵ Mahmut Aydın, “Yahyâ”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXXIII, 2013, 232.

²²⁶ Mustafa Baş, “Hz. Yahyâ ile İlgili Tefsir ve Tarih Kitaplarındaki Bir Rivayetin Karşılaştırmalı Tahlili”, *Dinî Araştırmalar*, 15(41), 2012, 100.

²²⁷ Aydın, “Yahyâ”, 234.

Hız. Yahyâ'nın vefatı ve şehâdeti ile ilgili farklı kaynaklarda farklı anlatımlar mevcuttur. Bu anlatımların en meşhuru şöyledir: "Filistin'in yerel hükümdarı Herodes, erkek kardeşinin 'Herodya' adındaki güzel kızı ile evlenmek ister. Kız ve annesinin razı oldukları bu evliliğe Hz. Yahyâ, Tevrat yasalarına aykırı olduğu ve dinen doğru olmadığı gerekçesi ile karşı çıkar. Bu sebeple kızın annesi, Hz. Yahyâ'ya karşı kalbinde kin besleyip onu bir hile ile öldürmeye karar verir. Güzel elbiseler giydirdiği Herodya'yı, en güzel bir şekilde süsleyerek Herodes'e yollar. Kız, yaptığı dans ile Herodes'un aklını başından alır. Kendisinden dileğini soran Herodes'e annesinin öğütlemesi üzerine 'Şu tabakta, Yahyâ'nın başını istiyorum' der. Herodes, kızın bu isteğini kabul edip Yahyâ'nın başının kendisine getirilmesini emreder. Bunun üzerine Hz. Yahyâ öldürülür ve başı kesilerek tabakta Herodes'e getirilir. Herodya'nın da bu sırada helâk olduğu söylenir." Rivayetin farklı anlatımlarında Hz. Yahyâ'nın, Kralın kendisine evlenilmesi yasak olan bir kişi ile evlilik talep ettiği ancak Hz. Yahyâ'nın buna izin vermemesi üzerine şehit edildiği vurgulanır.²²⁸

...

Kıvrandır bir dişi yılan

Yahyâ'nın kesik başına.

Her eylülde kokuyor kan,

Diyet yok mu gözyaşına,

Soracak biri çıkmıyor:

...

(S., 79)

Yukarıdaki dizeler, "Bir Yeryüzü Kıvrandır İlikten" adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde Hz. Yahyâ'nın şehit edilmesine telmihte bulunulmuştur. Hz. Yahyâ'nın şehâdeti ile ilgili farklı kaynaklarda farklı rivayetlere yer verilir. Yukarıda yer verdiğimiz rivayet bunlardan en çok bilinenidir. Bu rivayete göre şehâdetine sebep olan bir kadının ihtiraslarıdır. Bu dizelerde şair, bir dişi yılanın kıvranmasından söz ederken aslında şehâdetin bu yönüne gönderme yapmaktadır. Şair, bu şehâdetin haksız yere olduğunu düşünerek bir diyetinin olması gerektiğini söylemektedir. Çünkü sadece Allah'ın emirlerini yaymaya çalışan ve buna göre hükümleri bildiren bir peygamber,

²²⁸ Baş, 100.

İsrâiloğullarından birileri tarafından pusuya düşürülerek öldürülmüştür. Şair, bu durumdan duyduğu üzüntüyü şiirine yansıtmaktadır.

2.1.4.11. Hz. Yakûb

“İshak’ın oğlu Yakûb, Kur’ân-ı Kerîm’e göre peygamber, Yahudi inancına göre İsrâil’in ataları diye adlandırılan üç kişiden biridir (diğerleri İshak ve İbrahim’dir) ve İsrâiloğulları’nın isim babasıdır. Yakûb kelimesinin aslı İbranice Yaakob’dur.”²²⁹

Hz. Yakûb’dan Kur’ân-ı Kerîm’de hem Yakûb hem de İsrâil diye söz edilmektedir. Yakûb ismi, Ku’rân’da on surede on altı defa geçmektedir. “Benî İsrâil” şeklinde kırk bir ayette geçmektedir. Bazı rivayetler incelendiğinde Yakûb isminin kendisine, Allah’ın emirlerini ve yasaklarını kitaptan takip ederek uygulaması veya zürriyetinin onu takip etmesi yahut doğum esnasında kardeşinin topuğunu tutması gibi sebeplerle verilmektedir. İslâmî kaynaklara göre Yakûb kelimesinin Arapça asıllı bir kelime olmadığı ifade edilmektedir. Hz. Yakûb’da Kur’ân’da adı geçen ve tebliğ ile görevlendirilen bir peygamberdir. Dedesi Hz. İbrahim ve babası Hz. İshak gibi Yakûb’un da güçlü bir iradeye, keskin bir zekâyâ sahip olduğu, kendisinin ve zürriyetinin seçkin ve hayırlı insanlar olduğu belirtilmiştir; O ve O’nun zürriyeti dürüst ve erdemli, muhsin, sâlih, muhlis kullar olarak nitelendirilmektedir.²³⁰

Hz. Yakûb; Müslüman milletlerin kültür ve edebiyatında, halk inanışlarında adı sıkça geçen ve hayatına dair pek çok bilgi verilen bir peygamberdir. Duasının bereketiyle bir koyunun tek batında dört kuzu doğurması, sesinin üç konak mesafeden duyulacak kadar gür olması, attığı okun çok uzaklara gitmesi, duasıyla dağları yerinden oynatması, oğlu Yusuf hakkında kurtlarla konuşması, çok uzak mesafeden Yusuf’un kokusunu alması gibi mucizeler, Hz. Yakûb ile ilgili olarak kaynaklarda sıklıkla nakledilen mucizelerdir. Hz. Yakûb’la ilgili bilgilere Kur’ân’da Yusuf suresinde rastlanmakta ve edebiyatta ise daha çok etkili duasıyla anılmaktadır.²³¹

Ses sesi karşılar bin dal çiçekle,
Gönül esrikleşir gel kıvamında.

²²⁹ Ömer Faruk Harman, “Yakûb”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLIII, 2013, 275.

²³⁰ Harman, “Yakûb”, 274.

²³¹ Mustafa İsmet Uzun, “Yakûb”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLIII, 2013, 276.

Bir büyü lü ses der, *Yakûb* ol, bekle,
Zaman nakışlanır yıl kıvamında.

...

(S., 486)

Yukarıdaki dör t lük, “Karşı lama” adlı şiirin ilk dör t lüğüdür. Hazret-i Yakûb ile ilgili Kur’ân’da bağımsız bir kıssa olmayıp onunla ilgili anlatımlar Yusuf kıssasıyla iç içe geçmiştir. O, evlat hasreti çekmiş ve evlat acısıyla bir ö mür geçirmiş, diğ er taraftan evlatlarının ihanetiyle imtihan edilmiş bir peygamberdir. Kardeşleri Yusuf’u kuyuya atınca öldü demişler ve kanlı gömleğini getirmişlerdir. Evlat acısı ve hasretiyle bir ö mür beklemiş olan Hz. Yakûb’un bu bekleyişi Karakoç’un bu şiirine konu olmuştur.

...

Bütün Kenan ilinde
Develer buğday taşımaya başlar ta Mısır’dan
Bir avuç buğday bir avuç altın demektir
Açlığa teğ et geçemez can
Kıtlığın gölgesi bir kara akşam gibi
Gelip ö ptüğü zaman yorgun eşiği
Bir tedirginliktir ısı rır *Yakûb* Peygamberi
Ama kaderdir hükmünü işleyecek
Ay parçası oğ ul acısı

...

(KS., 120)

“Yuvaya Dönüş Türküsü” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte “Kenan ve Yakûb Peygamber” mefhumlarının bir arada kullanıldığını görmekteyiz. Kenan ili, Hz. Yakûb’un evlatlarıyla beraber yaşadığı topraklara verilen isimdir ve edebiyatımızda genellikle Hz. Yakûb ile bir arada kullanılan bir kavramdır. “Kenan; Hz. Yakûb’un memleketi, Filistin.”²³² bölgesinin adıdır. Bu bentte şair, kıtlık yaşanan bir dönemde buğday ile altının kıymetinin aynı olduğunu söylemektedir. Çünkü açlığın giderilmesi, temel bir ihtiyaçtır. Şair ilerleyen bentlerde Hz. Yusuf’un kuyuya atılmasına ve Yakûb Peygamber’in yaşadığı acıya değ inecektir.

²³² Devellioğ lu, “Kenân”, 507.

2.1.4.12. Hz. Yusuf

Hz. Yusuf, Kur'ân'da adı geçen hatta kendi adına müstakil sure de bulunan bir peygamberdir. Kur'ân-ı Kerîm'de Yusuf isminin yirmi beşi Yusuf suresinde, ikisi diğer surelerde (En'âm 6/84; Mü'min 40/34) olmak üzere yirmi yedi defa geçmektedir.²³³ Peygamberler arasında hayatı en iyi bilinenlerden birisi Hz. Yusuf'tur. Bunun sebebi hayatının hem Kur'ân'daki Yusuf suresinde işlenmesi hem de Tevrat'ta detaylı bir şekilde ele alınmasıdır. Hem Kur'ân'daki hem de Tevrat'taki anlatımlar birbirine benzer şekildedir. Bu anlatımlardan Hz. Yusuf'un Hz. İbrahim'in torunu Yakûb Peygamber'in oğlu olduğu anlaşılmaktadır. M.Ö. 1300'lü yıllarda Filistin'de doğduğu ve 17 yaşından sonra Mısır'da yaşamaya başlayarak orada vefat ettiği bilinmektedir.²³⁴

Yusuf suresinde; Hz. Yusuf'un hayatı, başından geçenler ve hikmetleri anlatılmaktadır. Bu surede hasedin nasıl kötü bir duygu olduğu, hasedin ve kinin noksanlık olduğu ve Allahu Teâlâ'nın yardımından mahrum kalmaya sebep olduğu sabrın ise sıkıntı ve gamlardan kurtulmayı sağladığı mesajı verilmektedir. Hz. Yakûb'un (as) sabrettiği için beklediğine kavuştuğu; Hz. Yusuf'un (as) sabrı ve doğruluğu sayesinde yaşadığı zorlukların üstesinden geldiği anlatılmaktadır. Ayrıca bu surede Hz. Yusuf, Züleyha ile yaşananlardan yola çıkarak masumiyet ve iffet abidesi olarak ifade edilmiştir. Çünkü o, "iffetsizliğe düşmekten kendisini koruması için Allah'a dua etmiş" böylece dünyada yaşayacağı sıkıntıları, nefesine yenilip mağlup olmaktan daha evlâ görmüştür. Yusuf kıssası, aslında tüm insanları hayata dair ders çıkarılabileceği pek çok hususun ele alındığı bir kıssadır.²³⁵

Hz. Yusuf'un hayatına ve başından geçenlere dair ayrıntılı bilgilerin yer aldığı Yusuf kıssası Kur'ân'da müstakil bir sure olarak yer almakta ve bu kıssa Ahsenü'l- Kasas (kıssaların en güzeli) diye adlandırılmaktadır. Bu adlandırmada Hz. Yusuf'un güzelliğinin ve kıssanın ayrıntılı bir şekilde ele alınmasının payı büyüktür. Bir hadiste belirtildiğine göre güzelliğin (hüsn) yarısı kendisine verilmiş olan Hz. Yusuf'un beyaz

²³³ Ömer Faruk Harman, "Yusuf", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLIV, 2013, 4.

²³⁴ Dilaver Güner, "Hz. Yusuf'un Gördüğü Rüyanın Fusûsu'l-Hikem'deki Yorumu", *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1)*, 9(21), 2008, 39.

²³⁵ Kotan, 95.

tenli, kıvrık saçlı, büyük gözlü, ince burunlu ve düzgün vücutlu biri olduğu şeklinde bir betimleme söz konusudur.²³⁶

Hız. Yusuf, edebiyatımızda sıkça şiirlere konu olan bir peygamberdir ve O'nun adının zikredildiği şiirlerde “kuyuya atılması, ahlaklı oluşu, güzelliği ve Züleyha ile münasebeti” üzerinde durulmuş olup Karakoç şiirlerinde Hız. Yusuf'a bu yönleriyle yer vermiştir.

2

Zindanlara atsalar da

Katlan *Yusuf* huylum katlan

Elden ele atsalar da

Katlan *Yusuf* huylum katlan

Sütüne su katsalar da

Katlan *Yusuf* huylum katlan

Çekseler de itseler de

Katlan *Yusuf* huylum katlan

Edilmezi etseler de

Katlan *Yusuf* huylum katlan

(S., 336)

“İrgalanış” adlı şiirin 2. bölümünden alınan yukarıdaki bentte, Hız. Yusuf asıl olarak güzel ahlâkıyla ele alınmıştır. Sevdiğine seslenen şair, bütün zorluklara rağmen sabretmesini istemekte ve O'na Hız. Yusuf'un sabrını ve güzel ahlâkını örnek göstermektedir. Kuyuya atılan Hız. Yusuf, orada bulunduktan sonra köle olarak satılmış, bir vezirin evinde karısının iftirasına uğrayarak zindana atılmıştır. Bütün bunlara sabreden Hız. Yusuf'u Allah da güç ve iktidar vererek ödüllendirmiştir. Şair, tüm bu olaylara telmihte bulunarak sabretmenin ve asilik etmemenin mükâfatının olacağına vurgu yapmakta ve ondan katlanmasını istemektedir.

...

Ta Habil ile Kabil'in çağından beri

Çocuklar üşür korku tünellerinde

Yusuf kuyudan çıkar zindana girer

²³⁶ Gürer, 40.

Çile çiçeklenir Kenan illerinde

...

(S., 252)

Yukarıdaki dörtlük, “Bulutlar Taşınır Yaylalara” adlı şiirden alınmıştır. Bu dörtlükte, “Yusuf” ve “kuyu” kavramları bir arada kullanılarak Hz. Yusuf’un kuyuya atılmasına telmihte bulunulmuştur. Yakûb Peygamber’in diğer oğulları, Hz. Yusuf’u kıskanmaya başladıklarından Yusuf ve onun tarafında olan kardeşi hakkında planlar kurmaya başlamışlardır. Kardeşlerinden bazıları “Yusuf’u öldürelim.” derken bazı kardeşler ise onu ıssız bir yere götürüp oraya atmayı teklif ederler. İçlerinden biri “Yusuf’u öldürmeyiniz! Onu bir kuyunun dibine bırakınız da bir yolcu kafilesinden biri onu alır.” diye teklifte bulunur ve kardeşler bunu kabul ederler. Bu fikir üzerine anlaşılan kardeşler babalarına giderek Yusuf’u kendileri ile kıra göndermesi ve onlarla gelmesi noktasında babalarından izin isterler. Babaları onu bir kurt yemesinden korktuğunu ortaya atarak bu teklifi kabul etmediğini belirtir. Ancak kardeşler, türlü şeyler söyleyerek babalarını ikna ederler. Böylece Yusuf’u da alarak kıra giderler. Kararlaştırdıkları gibi bir kuyu bularak Yusuf’u kuyuya atarlar.²³⁷ Hz. Yusuf, oradan geçen bir kervan tarafından bulunur ve Mısır’a köle olarak satılır. Oradaki efendisinin karısı ona iftira atar ve zindana atılır. Şair, bu olaya telmihte bulunarak çocukların tarih boyunca çektiği sıkıntıları anlattığı şiirinde Hz. Yusuf’a ve O’nun yaşadıklarına değinmiş olur.

...

Hani Hazret-i Yakûb’un oğulları

Kardeşi *Yusuf*’u atıp bir kuyuya

Kanlı gömleğini getirip babalarına

Yusuf’u kurt yedi demişlerdi ya,

Bu bir yalandı, bühtandı

...

(KS., 255)

“Kurt” adlı şiirden alınan yukarıdaki dörtlükte, Yusuf kıssasına telmihte bulunulmuştur. Hz. Yusuf’u kıskanan kardeşleri ona pusu kurmuş ve O’nu kuyuya

²³⁷ Kerim Şükrü Ünlü, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur’ân’da Yusuf Kıssası* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2015, 48.

atmışlardır. “Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yusufu da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın” dediler. Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Yakûb dedi ki: “Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır.”²³⁸ ayetlerinden anlaşıldığı üzere kurt yemesi olayı yalandır, gerçeği yansıtmıyordur. Karakoç şiirde, çocukları seven bir kurt profili çizerek insanların kurttan daha tehlikeli olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

...

Zeliha sarp bir dağ, Zeliha bir uçurum;

Doruklarda lale, dipte güldür Zeliha...

Ben beni bileli O'nunla uçuyorum;

Rikkattir, ritimdir, saf gönüldür Zeliha.

Bazen bana “*Yusuf* um” der mekâna sığmam,

Hangi boyutundan yasaklasam zamanı?

Bazen “ayrılık küsufum” der, ben anlamam

Ta kuyuda bulur beni tozu-dumanı.

...

(İÇAZ., 99)

Yukarıdaki dörtlükler, “Zeliha Ahilez Zeliha Ahilez” adlı şiirden alınmıştır. Bu dörtlüklerde “Yusuf, Zelihâ ve kuyu” kavramları bir arada kullanılarak Yusuf kıssasına telmih vardır. Hz. Yusuf'u kuyudan kurtarıp köle olarak Mısır'a satarlar. Satıldığı evin hanımı Yusuf'un güzelliğinden etkilenir. Kur'ân'da Yusuf suresinde, Hz. Yusuf'un hayatı detaylı olarak ele alınmış olsa da Züleyha'nın (Zeliha) adı geçmez. Mısır azizinin eşi ve Yusuf'a âşık olan kadın olarak kendisinden bahsedilir. Aynı durum Tevrat'ta da söz konusu olup Mısır azizinden Potifar adıyla söz edilirken eşinin adı verilmez. Ancak sadece İslâm sonrası bir Yahudi literatüründe Züleyha diye anıldığına rastlanmaktadır. Potifar ismi, Arapça kaynaklara Itfir, Kıtfir, Katîfir, Kutayfer şeklinde yer almış, karısının ismi de Zeliha/Züleyha veya Râil/Raîlâ olarak Yahudi kaynaklarda yer almıştır.

²³⁸ Yusuf suresi: 12 / 17-18.

İslâmiyet'ten sonra özellikle Farsça ve Türkçe mesnevilerde Zeliha ismine sıklıkla yer verilmiştir.²³⁹

Karakoç, bu şiirde Zeliha adını seçip kullanmıştır. Şiirlerde genellikle Zelihâ; hırslı ve yalancı bir karakter olarak resmedilmesine rağmen Karakoç, daha naif bir karakter olarak resmetmiştir. Son mısradaki zikredilen kuyu mefhumu şairin içinde bulunduğu çıkmazı simgelemektedir. Çünkü Hz. Yusuf, bir kervan kuyudan su almaya çalışıp onu fark edene kadar kuyuda kalmış ve tek başına oradan kurtulamamıştır.

2.1.4.13. Hz. Zekeriya

Hz. Zekeriya, Kur'ân-ı Kerîm'in dört ayrı suresinde ismi zikredilen bir peygamberdir. Hz. Zekeriya'nın adı En'am suresinde Hz. Nuh ve soyundan peygamberlerle; Hz. İshak, Hz. Yakûb, Hz. Yahyâ, Hz. İsa ve Hz. İlyas peygamberlerin isimleriyle birlikte ele alınmaktadır. Diğer üç yerde ise, Hz. Zekeriya'nın çocuk özlemi ve onun çocuk isteği etrafındaki olaylar çerçevesinde ismi zikredilmektedir. Hz. Zekeriya duasında hâlini açıkça Allah'a arz etmiş hem kendisinin hem de eşinin fizyolojik yetersizliklerini Rabbine açmıştır. Hâlini arz ettikten sonra Allah'tan yalnızlığını giderecek, üstlendiği misyonu devam ettirecek kendisine yardımcı ve aynı zamanda veli bir evlat istemiştir. Bu istek Meryem suresi, Âl-i İmran suresi ve Enbiya suresindeki ilgili ayetlerde farklı ifadelerle geçmiştir.²⁴⁰ Allah, O'nun bu duasını kabul ederek O'na veli bir evlat olan Hz. Yahyâ'yı vermiştir.

İslâmî bazı kaynaklara göre Hz. Yahyâ, kraldan gelen ve kurallara uymayan bir evlilik talebini reddeder ve buna karşılık olarak İsrâiloğullarından bir grup pusuya düşürerek Hz. Yahyâ'yı öldürür. Bunu duyan Hz. Zekeriya, bu grubun kendisine de zarar vereceğini düşünerek kaçar ve kaçışla beraber O'nun ölüm yolculuğu başlar. Hz. Zekeriya Beyt-i Makdis'in yakınlarında bulunan bir bahçeye kaçar. Bahçenin sonuna doğru bir ağaç Hz. Zekeriya'ya seslenir; yarılr ve içine girer. Bu esnada şeytan Hz. Zekeriya'yı takip etmektedir ve Hz. Zekeriya ağaca girerken elbisesinden bir kısmını çekiştirerek dışarıya çıkartır ve delil olarak dışarıda bırakır. Yahudiler Hz. Zekeriya'yı her yerde ararlar, bahçenin sonuna gelip de Zekeriya'yı bulamadıkları zaman şeytan

²³⁹ Zehra Öztürk, "Züleyha", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIV, 2013, 552.

²⁴⁰ Muhammed İsa Yüksek, "Zekeriya-Yahyâ Kıssasında İşkâle Sebep Olan İfadelerin Tahlili", *Usul*, 25(1), 2016, 239.

onlara ağaç kovuğunu ve burada olduğuna ispat olarak da elbisenin dışarda kalan parçasını gösterir. Farklı İslâmî kaynaklara bakıldığında bu ağacın ne ağacı olduğu hakkında pek ayrıntı bulunmamakla beraber kavak ağacı olduğu söylenmektedir. Elbise parçasını gören Yahudiler, merhametten uzak bir tavırla Hz. Zekeriya'yı ağaçla birlikte ortadan ikiye bölerler. Hz. Zekeriya'nın trajik sonu peygamberler tarihi ile ilgili kaynaklarda bu şekilde zikredilmektedir.²⁴¹

...

Akortlarla oynuyoruz. Notalarla. Sus işaretleriyle.

Hızımızla oynuyoruz: Sağır süt göllerinde.

Sapır sapır dökülüyor hecin devesi gibi bulutlar.

Tavşanların anısında *Zekeriya*'yı biçmek de var: Kavakta.

...

(S., 113)

“Kaval Çalan Beyaz Atlar Korosu” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde şair, Hz. Zekeriya'nın ölümüne telmihte bulunmuştur. Şiirin geneline bakıldığında insanlığın yapmaları gerekeni değil de yapmamaları gereken pek çok şey ile uğraştıklarına dair örnekler verilmiştir. Yukarıdaki dizelerde bunun örnekleri mevcuttur. Bu dizelerde hızlanan ve değişen yaşam şekline değinilmekte ve bulutların dahi hecin devesi gibi hareket ettiği söylenmiştir. Çünkü hecin devesi, uzun bacaklı ve hızlı koşan bir hayvandır. Şair, bu yönüyle bulutların gökyüzündeki hızlı değişimini hecin devesine benzetmiştir. Hz. Zekeriya'nın bir ağacın içine saklanması ve ağacın kesilerek öldürülmesine ormandaki hayvanların şahit olduğu düşünülerek tavşanlar buna örnek olarak verilmiştir

2.1.6. Kutsal Kitaplar

Sözlükte kitap sözcüğü, “yazmak, nikâh kıymak, dikmek, bağlamak ve farz kılmak” anlamlarına gelmekte, terim olarak ise, “Allah'ın kullarına yol göstermek ve aydınlatmak üzere Peygamber'ine vahyettiği sözlere ve bunun yazıya geçirilmiş şekline verilen ad” mânasına gelmektedir.²⁴²

²⁴¹ Fatmanur Bezirci, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Zekeriya* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010, 50.

²⁴² Kotan, 124.

İmanın şartlarından biri de kitaplara inanmaktır. Allah, kullarıyla doğrudan konuşmamış, peygamberleri vasıtasıyla insanlığa kitaplar göndermiş; emir, yasak, vaad, mükâfat ve ceza hükümlerini onlara ulaştırmıştır. Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Dâvûd ve Hz. Muhammed kendisine kitap gönderilen peygamberlerdir. Çalışmamızın bu bölümünde Karakoç'un şiirlerinde yer verdiği kutsal kitaplara değinilmiştir. Şair, şiirlerinde dört kutsal kitabın ismini zikretmiştir.

2.1.6.1. Tevrat

Tevrat; Kur'ân'da ve İslâmî literatürde, Yahudilerin kutsal kitabına ad olarak kullanılmakta ve bu kelimenin iki şekilde yazılışı ve okunuşunun olduğu belirtilmektedir. Bunlardan biri "Tevrat" diğeri "Tevriye" olarak kaynaklarda yer almaktadır. Tevriye, "gizlemek"; Tevrat ise, Ferra'ya göre, "ziya" ve "nûr" anlamına geldiğinden dolayı bu iki kelimenin mânaları farklıdır. Kendisiyle Hak, zuhur ettiği için bu kutsal kitap, Tevrat ismini almıştır. Yazılışıyla okunuşu arasında farklılıklar bulunan bu kelime; Kur'ân'da, daima "Tevriye" şeklinde yazılmakta, fakat "Tevrat" olarak telaffuz edilmektedir.²⁴³

Tevrat, bugün yaşayan dinlerin en eskilerinden biri olan Yahudiliğin kutsal kitabına verilen isimdir. Tevrat'ın kutsal bir kitap olmasının yanında bir milletin karakterini yansıtması onu diğer kutsal kitaplardan ayıran en önemli özelliğidir. Tevrat'ın Yahudi milletin üç bin yıllık tarihini bugüne taşıyan yazılı kutsal bir metin olduğunu söylemek mümkündür. Tevrat'ta; bu milletin karakteri, ahlâkı, cesareti, korkaklığı, başarıları ve hezimetinin nakış nakış işlendiğini görmek mümkündür.²⁴⁴

...

Ne ağıtlar yaktı bu dil

Musa yok ama akar Nil

Tevrat yürürlükte değil

Her gelen bir güllaç geldi

...

(BÇBK., 377)

²⁴³ Baki Adam, "Tevrat'ın Tahrifi Meselesine Müslüman ve Yahudi Cephesinden Bir Bakış", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/781/10030.pdf>, 360. (Erişim Tarihi: 07.06.2020)

²⁴⁴ Adam, 359.

“Muhammed Tek Mi’rac Geldi” adlı şiirden alınan bu dörtlükte Hz. Musa ve O’na gönderilen kutsal kitap “Tevrat’a” gönderme yapılmıştır. “Kur’ân’da Tevrat, çoğu İncil’le birlikte olmak üzere on altı ayette on sekiz defa geçmektedir.”²⁴⁵ Şair, kutsal bir kitap olan Tevrat’ı ve Hz. Musa’yı zikretmekle kalmayıp nüksettiği bölgeye telmihte bulunmaktadır. Şairin, Hz. Musa olmamasına rağmen Nil’in akmakta olduğunu söylemesi zamanın akıp gittiğine ve pek çok şeyin değiştiğine bir göndermedir. Her bir kutsal kitap hükmünü bir sonraki kutsal kitap gelene kadar sürdürmektedir. Dolayısıyla Tevrat’ın hükmü İncil geldikten sonra bitmiştir. Şair bu dizelerle bu durumu hatırlatmak istemiştir.

2.1.6.2. Zebur

Müslüman âlimlerin tanımına göre zebur kelimesinin kökeni, “yazmak” anlamındaki zebr masdarıdır. Zebr kelimesi, “akıl, düşünce; yazı, taşa nakşetme” gibi mânalara gelmekte; zibr (çoğulu zübûr) ve zebur ise (çoğulu zübur) “yazılı metin, kitap” anlamlarını taşımaktadır. Dâvûd Peygamber’e indirilen kutsal kitabı ifade eden Zebur ismi; genellikle hikmetli sözlere hasredilmiş, şer’î hüküm içermeyen kitapları ifade etmek için kullanılmıştır.²⁴⁶

İslâm inancında Zebur, Kur’ân’da Hz. Dâvûd’a verildiği ayetlerle bildirilen dört kutsal kitaptan biridir. “Biz Nuh’a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve İbrahim’e, İshak’a, Yâkub’a ve torunlara, İsa’ya, Eyyub’a, Yunus’a, Harun ve Süleyman’a vahyettik. Dâvûd’a da Zebur’u verdik.” (Nisa 4/163) “Rabbin, göklerde ve yerde olan herkesi iyi bilendir. Gerçekten biz, peygamberlerin bazısını bazısından üstün kıldık; Dâvûd’a da Zebur’u verdik.” (İsra 17/55) ayetlerinde Hz. Dâvûd’a Zebur’un kutsal kitap olarak indirildiği ve bununla Hz. Dâvûd’un bazı peygamberlerden üstün kılındığı vurgulanmıştır.²⁴⁷

“Zebur kelimesi Kur’ân’da bilhassa Hz. Dâvûd’a nisbetle üç ayette (Nisâ 4/163; İsrâ 17/55; Enbiyâ 21/105), çoğul şekli olan zübur ise altı ayette (Âl-i İmran 3/184; Nahl 16/44; Şuarâ 26/196; Fâtır 35/25; el-Kamer 54/43, 52) geçer.”²⁴⁸

²⁴⁵ Baki Adam, “Tevrat”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, IV, 2012, 44.

²⁴⁶ Salime Leyla Gürkan, “Tevrat”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLIV, 2013, 171.

²⁴⁷ Osman Kara, “Kur’ân’da Zebur”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXV/2012, 282.

²⁴⁸ Gürkan, “Tevrat”, 172.

İslâmî kaynaklarda nakledildiğine göre hem gür hem de güzel bir sese sahip olan Hz. Dâvûd, o gür ve güzel sesiyle Zebur’u okumaya başladığında kurdun kuşun durup onu dinlediği, sesinden dağların bile yankılandığı rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber Ebû Musa, el-Eş’arî’nin sesini işittiğinde, “Ey Ebû Musa! Sana Âl-i Dâvûd’un Mezâmîr’inden bir mizmar verilmiştir.” diyerek Hz. Dâvûd’un seslendirdiği ilahilere telmih yapmıştır.²⁴⁹

...

O yürüsün, peşinden yürür beş-on tabur;

O dursun, içimizi bezekler Nevbahar.

Süt sağmış hamuruna İncil, Tevrat, **Zebur**

Hepsinden de öte Kur’ânî edası var.

...

(İÇAZ., 98)

Yukarıdaki dörtlükler, “Zeliha Ahilez Zeliha Ahilez” adlı şiirden alınmıştır. Zelihâ’ya ithafen yazılan, ama içinde pek çok dinî unsur barındıran şiirin bu dörtlüğünde “İncil, Tevrat, Zebur ve Kur’ân” kavramlarının bir arada kullanılmıştır. Zeliha’nın güzelliğinin vurgulandığı bu dizelerde, güzelliğinin kaynağının dört kutsal kitaptan geldiği varsayılmıştır. Zeliha’nın hamurunda dört kutsal kitaptan süt sağıldığının söylenmesi bu kitapların hepsinin kendine özgü bir yapısı olduğunu ve Zelihâ’nın da bu güzelliklerden payını aldığını ifade eder.

2.1.6.3. İncil

Kur’ân-ı Kerîm’de geçen İncil kelimesi; geç Mekke dönemine ait bir sure dışında tamamı Medenî surelerde olmak üzere on iki yerde geçmekte ve bu ayetlerin tamamında Hz. İsa’nın tebliğ ettiği ilâhî vahyi, Hz. Peygamber döneminde yaşayan Hristiyanların elinde bulunan kitabı ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. (A’râf 7/157) Ayetler incelendiğinde İncil’in Allah tarafından vahiy ve inzâl edildiği (Âl-i İmran 3/3, 65), İsa Peygamber’e gönderildiği (Mâide 5/46; el-Hadîd 57/27), Hz. İbrahim’den sonra indirildiği (Âl-i İmran 3/65), Allah’ın Hz. İsa’ya Tevrat’la birlikte İncil’i öğrettiği (Âl-i İmran 3/48; Mâide 5/110) anlaşılmaktadır. Hz. İsa’nın Allah’ın kendisine kitap verdiğiyle

²⁴⁹ Kara, 297.

ilgili ifadelerini, Meryem suresinde belirttiğini görmekteyiz. (Meryem 19/30). Ancak Kur'ân-ı Kerîm'de İncil'in Hz. İsa'ya ne zaman ve nasıl verildiği şeklinde kesin bir hüküm yoktur. Kur'ân'da İncil daha çok Tevrat'la birlikte zikredilmekte Hz. İsa'nın Tevrat'ı tasdik ettiği, kendisine kitabın, hikmetin, Tevrat ve İncil'in öğretildiği ayetlerle sabitlenmektedir. Buradan yola çıkarak denilebilir ki Kur'ân terminolojisinde İncil, sadece bir müjde ve mesajı değil aynı zamanda o müjde ve mesajı ihtiva eden kutsal bir kitabı muhteva etmektedir.²⁵⁰

...

İşte herkes ayakta, herkes aynı yere bakıyor;

Ellerinde put, Tevrat, Zebur, **İncil** ve Kur'ân...

Kimi yakasına çiçek, kimi boynuna aşk muskası takıyor,

Kimi hâlâ medet bekliyor çağdaş firavunlardan.

...

(KS., 178)

“Yazgılar Kesişmesi veya Yürüyen Merdiven” adlı şiirden alınan yukarıdaki dörtlükte dört büyük kitabın isimlerinin bir arada zikredilmektedir. Şiirin bütününde şair, mahşer alanına benzeyen bir tablo çizmekte ama kastetmek istediği mahşer değil insanların dünyada yaşadıkları buhran ve çıkmazdır. Modern dünyanın karmaşasının anlatıldığı ve insanların sürekli olarak başka bir âlemi özlediği günümüz dünyasında herkesin elinde kutsal bir kitap olduğu, ancak herkesin yine de başka insanlardan veya nesnelere medet umduğu vurgulanmaktadır. Hangi dinden olursa olsun insanların kutsal kitaplarını anlamaları gerektiği şiirde asıl vurgulanan unsurdur.

...

Sağa çevir sola çevir

İncil'i tüketti devir

Ne ahenk kaldı ne nevir

Her şeye ihtilaç geldi

...

(BÇBK., 378)

²⁵⁰ Ömer Faruk Harman, “İncil”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXII, 2000, 275.

Yukarıdaki dörtlük, “Muhammed Tek Mi’rac Geldi” adlı şiirden alınmıştır. Bu dörtlükte “İncil” kavramına yer verilmiştir. Karakoç, İncil’in tüketilmesiyle onun tahrif edilmiş olmasını kastetmiş olabilir. Tahrif kelimesi, İslâm literatüründe sonraki dönemlerde Yahudi ve Hristiyanların kendi kutsal metinlerini kasıtlı bir şekilde yaptıkları değiştirmeleri veya yanlış yorumlamaları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Kur’ân’da tahrif kelimesi, Ehl-i kitap’la ilgili olarak kelimelerin anlam ve bağlamlarının çarpıtıldığını ve ilâhî kelâmın tahrif edildiğini açıklamak üzere dört yerde geçmektedir.²⁵¹ Tahrif ile ilgili yorumlardan yola çıkan şair, her şeyin değiştiğini ve bu süre zarfında insanların kutsal kitap olan İncil’i dahi değiştirdiklerini söylemektedir.

2.1.6.4. Kur’ân-ı Kerîm / Furkan

Kur’ân-ı Kerîm; Allah tarafından Cebrail aracılığıyla mahiyeti bilinmeyen bir şekilde son peygamber olan Hz. Muhammed’e indirilen, mushaflarda yazılan, tevâtürle nakledilen, okunmasıyla ibadet edilen, Fâtiha suresiyle başlayıp Nâs suresiyle biten, başkalarının benzerini getirmekten âciz kaldığı, günümüze kadar korunmuş, Arapça müciz bir kelâmdır. Kur’ân ayetlerinde, Kur’ân’ın kendisinden bahsederken birçok yerde “el-Kur’ân” ve “el-Kitâb” ifadelerini kullandığını görmekteyiz. Bu isimler onun hem okunan hem yazılan bir vahiy olduğuna dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber, gelen vahiyleri öncelikle insanlara tebliğ etmekte ardından bunları vahiy kâtiplerine yazdırmaktaydı. Bu sayede Kur’ân’ın orijinalliğinin korunduğunu söylemek mümkündür.²⁵²

Kur’ân-ı Kerîm, Allah tarafından Hz. Peygamber’e Cebrail aracılığıyla vahiy yoluyla indirilmiş kutsal bir kitaptır. Kur’ân-ı Kerîm’in indirilişiyle ilgili olarak konuyla ilgili rivayetler ve Kur’ân’ın ilgili ayetleri incelendiğinde, Hz. Peygamber kırk yaşında iken 610 yılı Ramazan ayının 27. gecesinde inmeye başladığını görmekteyiz. Kur’ân’ın indirilişi yaklaşık yirmi üç sene sürmüş ve indirilmesi bölümler şeklinde olmuştur. İnişiyle ilgili bir ayette; “Ramazan ayında”, bir başka ayette “mübarek bir gecede”, bir diğerinde “Kâdir gecesinde” inmeye başladığı ifadeleri yer almaktadır.²⁵³

²⁵¹ Muhammed Tarakçı, “Tahrif”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIX, 2010, 422.

²⁵² Abdülhamit Birışık, “Kur’ân”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVI, 2002, 385.

²⁵³ Kotan, 125.

“İnsanın dünya ve ahiret saadetini amaç edinen Kur’ân-ı Kerîm, ayetlerde bu ismin yanı sıra “Furkan, Hüdâ, Hitâb, Kitâb, Mushaf, Necm, Nûr, Zikr” isimleriyle anılmaktadır.”²⁵⁴ Karakoç’un şiirlerinde “Kur’ân, Kur’ân-ı Hâkim, Furkan” adlarıyla yer bulduğunu söyleyebiliriz.

...

Kimin dünyası karanlık, nûr *Kur’ân*’dadır

Kim ki bunalmıştır, huzur *Kur’ân*’dadır

Şu ışık kaynağı bildiğimiz güneş

O bile ışığını *Kur’ân*’dan alır

Kim ki *Kur’ân*’ı eline candan alır

O ne yenik düşer, ne de yolda kalır

Damlar yüreğine can iksiri

Ve ışık ışık çoğalır

Yürür sonsuzluğa azıkl ve diri

...

(KS., 122)

“Yuvaya Dönüş Türküsü” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte, Kur’ân kavramının sıkça kullanıldığını görmekteyiz. Bu dizelerde Kur’ân’ın indiriliş amacı vurgulanmıştır. Kur’ân, insanın doğumundan ölümüne kadar pek çok konuda insana yol göstericilik yapmıştır. İnsanlara düşen o yolu takip ederek doğru hedefe ulaşmaktır. Karakoç’un bu dizelerde değindiği gibi Kur’ân; karanlıkta kalana ışık, bunalımda olana huzur kaynağıdır. Güneşin bile ışığını Kur’ân’dan aldığını söylerken Kur’ân’ın Allah’ın sözü olduğuna ve her şeyin yaratıcısının Allah olduğuna gönderme vardır. Kur’ân’ı sadece okumak veya tecvidli yani güzel okumaya çalışmak yetmez. Kur’ân ile bağın gönülden olması gerekir. Şair, bu bağı gönülden kuranların hem dünyada hem de ahirette gerçek huzuru bulacağını söylemektedir. Sonsuzluğa yürümek ile kastedilen ölümdür ve kişi yanına dünyalık hiçbir şey alamayacaktır. Ancak bu yolda yani sonsuzluğa yürürken tek azığımız amellerimiz ve Kur’ân olacaktır. Bu sebeple yol arkadaşımıza hak ettiği özeni göstermemiz gerektiği bentte verilmek istenen ana mesajdır.

...

²⁵⁴ Kotan, 125.

Taşımaya kimler zorluyor bizi
 Neden bir apolet gibi omuzlarımızda taşıyoruz
 Yozlaşma çağının bu suskun zilletini?
 Ey Asyalı, Avrupalı, Afrikalı Müslümanlar
 Neden hep geciktirilir büyük **Kur'ân** devleti?
 Neden hep birden sarılmıyoruz da Allah'ın ipine
 ...

(KS., 302)

“Müslüman Yüreğim Kan Ağlıyor” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte, şairin Müslüman toplumlara seslenişini ve sitem edişini görmekteyiz. Duyarlı ve bilinçli bir kişiliğe sahip olan Karakoç, dünya üzerinde Müslümanların yaşadıkları acılara kayıtsız kalamamakta ve yüreğinin sesini dile getirmektedir. Bu dizelerde Müslümanların neden bir araya gelediklerini sorgulayarak bütün Müslümanların aynı yöne baktıkları ve Kur'ân'ı rehber edindikleri hâlde farklı devletler hâlinde yaşadıklarını ifade etmektedir. Bu devletlerden gelişmemiş olanları zulme uğrayıp acı çekmektedirler. Buna gönlü elvermeyen şair, büyük Kur'ân devleti kurmayı teklif etmektedir. Çünkü bu şekilde zulme karşı durulabileceğine inanmaktadır. Büyük Kur'ân devletinden şairin kastettiği, Müslümanların aynı sancakta toplanıp zulme karşı beraber direnmeleridir. Ayrıca yukarıda verilen son mısra, Âl-i İmran suresi 103. ayetinde yer alan “Hep birlikte Allah'ın ipine (İslâm'a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın...” ifadesine telmihte bulunarak Müslümanların İslâmiyet çatısında birleşmelerinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

...
 Neye kâdir değilsin? Hazinesinde her şey var,
 Çağımız çok yaralı, yarayı tabip sarar.
 Ey derin tabip Allah, biz nefse olduk çete,
 Fazla sahip çıkmadık mukaddes emanete.
 Ondurmadı azdırdı ısmarlama çareler,
 Hep **Kur'ân**'a saldırdı din kemiren fareler.
 ...

(BD., 62)

“Beyaz Dilekçe/VIII” adlı şiirden alınan yukarıdaki dörtlükte Kur'ân kavramını görmekteyiz. Karakoç, bu bente Allah'ın yüceliğinden, her şeye gücünün

yetebileceğinden bahsederek başlamıştır. Yaşadığı çağa sosyal bir eleştiri yapan şair; bu dönemi dine gereken önemi vermediği, gerektiği gibi yaşayamadığı için “yaralı” olarak nitelendirmiştir. Bu yarayı saracak en iyi tabibin Allah olduğunu söylemiştir. Dünya üzerinde pek çok farklı din ve kitap vardır. İlâhî bir kitap olan Kur’ân’a başka dinler tarafından sıkça saldırı olmuş ve çeşitli ithamlarda bulunulmuştur. Bu tür faaliyetlere toplum olarak yeterince karşı koyamayışımız ve Kur’ân’a sahip çıkamayışımız, bu bendin asıl temasıdır. Geçici bulunan çözümlerin işe yaramadığını söyleyen şair, bu durumdan duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir.

...

Ey sevgili, düğün dernek, hele kesret hiç değil

“Bana seni gerek seni”

Âşıkım ve hâlâ bir yaşındayım

Daha yolun başındayım

Ezel ölçekli bir zamandan geliyorum

Sevdalıyım

Aşkınla diriltiyorum zamanı ve kalbimi

Ben ışığın kaynağından

Furkan’dan geliyorum

(BD., 106)

“Aşk Mektubu XXII” adlı şiirden alınan bu bentte, Furkan kavramına yer verilmektedir. Şair, bu bente Allah’a seslenerek başlamakta ve “Bana seni gerek seni” diyerek Yunus Emre’ye telmihte bulunmaktadır. Şair iman, inanç ve Allah sevgisi konularında hâlâ yolun başında olduğunu söylemekte, zamanı ve kalbini Allah sevgisiyle dirilttiğinin altını çizmektedir. Şair, Furkan kelimesi ile Kur’ân-ı Kerîm’i kastetmekte ve yolunu aydınlatan bir ışık olduğunu söylemektedir.

...

Andolsun âşık gönle, andolsun ak yüreğe,

Rabbim beni ipinle sağlam bağla direğe.

O ip **Kur’ân-ı Hâkim**, o direk ki namazdır,

Kulun **Kur’ân** kölesi, adını arşa yazdır.

...

(BD, 57)

“Beyaz Dilekçe VI” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte, Kur’ân-ı Hâkim kavramı ile Kur’ân-ı Kerîm’in kastedilmektedir. Şair, Allah’tan salih bir kul olmayı dilemektedir. Aslında bütün Müslümanların dilediği budur. Kur’ân’a sadık, Allah’ın emirlerine uyan ve namazlarını ihlasla eda eden bir kul olmak, bütün Müslümanların ana amacıdır. İslâmiyet’in beş temel şartlarından biri olan namazın önemi vurgulanmaktadır. Kur’ân ipiyle bağlanmak istemesi, şairin Kur’ân’a verdiği ehemmiyeti gözler önüne sermektedir. Küçük yaşta Kur’ân’ı hatim eden şair, hayatında Kur’ân’ı rehber edinmiş ve öyle yaşamaya özen göstermiştir. Şiirde bu durumu, “Kulun Kur’ân kölesi” diyerek ifade etmektedir.

2.1.7. Ahiret ile İlgili Mefhumlar

2.1.7.1. Ahiret / Ukba

Ahirete iman, imanın şartlarından biri olmakla beraber tevhitle birebir ilişkilidir. Kur’ân’ın sunduğu tevhit anlayışı iki temel unsura dayanmaktadır. Bunların ilki, Allah’ın varlığı ve birliği; ikincisi ise ahirete iman olarak ifade edilebilir. Bu demektir ki yeniden dirilmekle birlikte, dünyada yapılan iyi ve kötü bütün fiillerin ve davranışların değerlendirileceği bundan yola çıkarak ferdin, mutlu veya mutsuz bir yaşam süreceği öteki dünyanın varlığına inanmak; ahirete inanmaktır. Dolayısıyla İslâm; bu fânî dünyanın yaşamının arkasında ebedî bir hayatı, inancın en temel unsurlarından biri olarak kabul etmektedir.²⁵⁵

İman esaslarından biri olan ahirete inanmanın gereklerinden biri de ahiret hâllerinden olan; kıyamet, ba’s, mahşer, amel defteri, mîzân, havz-ı kevser, şefaet, sırat, Cennet ve Cehennem’e inanmanın gerekliliğidir. “Bundan dolayı klasik akaid ve kelâm eserlerinde ‘öldükten sonra dirilmek haktır, mahşerde amellerin tartılması (mîzân) haktır. Amellerin yazıldığı kitap veya amel defterinin sağ, sol, ön ve arkadan verilmesi haktır, sual haktır, kevser havzı haktır, sırat köprüsü haktır. İnsanlar ebedî olan Cennet veya Cehenneme gireceklerdir’ denilerek ahiret merhaleleri özetlenir.”²⁵⁶

²⁵⁵ Hatice Taş, *Ahirete İmanın İnsan Davranışlarına Etkisi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniverstesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, 19.

²⁵⁶ Osman Oral, “Muhammed Zâhid el-Kevserî’nin Hulûd/Cennet ve Cehennem Ebedîliği Konusuna Yaklaşımı”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(3), 2015, 88.

Ahirete inanmak, imanın şartlarından biridir. Her Müslüman, dünyanın fânî ahiretin ise ebedî olduğunu bilerek yaşar. Dolayısıyla ahiret inancı, ölümsüzlük fikri yaratması yönüyle kişiyi psikolojik açıdan rahatlatmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde Karakoç'un şiirlerinde yer alan ahiret ile ilgili kavramlara yer vereceğiz.

-XXI-

Bir ayağım içerde, bir ayağım dışarıda
Her zerrem secdededir, kulağım gir sesinde
Eşiğine bulaşan toz olmaya razıyım
Ukba için çırpınan kanatlar gölgesinde
(KS., 146)

Yukarıdaki dörtlük, “Aşk Zincirinden Halkalar” adlı şiirin son halkasıdır. Bu şiirde arayış hâlinde olan birinin sevgiliye seslenişine tanıklık etmekteyiz. Ukba kelimesi, ahiret kelimesinin eş anlamlısıdır. Dünya hayatının geçiciliğini bilen her kul gibi şair de ahirette saadete ulaşabilmek için her yolu deneyeceğini belirtmektedir. Bu yolda ibadetlerini yapan şair, ahiret için çırpındığını ve bu amaçla ibadetlerini yaptığını ancak dünya ile bağını koparmadığını belirtmektedir. Çünkü “Kur’ân-ı Kerîm, diğer ilâhî kitaplarla mukayese edilemeyecek kuvvette ahiret akîdesini telkin etmektedir. Bununla birlikte İslâmiyet dünyadan el etek çekmeyi hiçbir zaman tasvip etmez. Dünya başlangıç, ahiret sonuç olduğuna göre ikisi arasında denge kurmak gereklidir. İnsan ahirete hazırlanırken dünya nimetlerinden nasip almayı unutmamalıdır.”²⁵⁷

2.1.7.2. Amel / Amel Defteri

Sözlükte “iş, çaba, fiil, çalışma” gibi mânalara gelen amel kelimesi, “canlı varlığın gayeli olarak yaptığı iş” diye anlamlandırılmaktadır. Buna göre amel kelimesi, fiil kelimesinden daha özel bir mâna içermektedir. Çünkü fiil kelimesi, bilgisiz ve amaçsız olarak yapılan işleri kapsayan bir kelimedir. Ayrıca dinî literatürde amel kelimesi giderek “emir, tavsiye veya yasaklara konu olan, sonunda ceza veya mükâfat bulunan tutum ve davranış” anlamını kazanmış ve böylece insanın her türlü yaptığı işler için kullanılan fiil kelimesine göre daha dar kapsamlı bir terim şekline dönüşmüştür. Öte yandan amel,

²⁵⁷ Bekir Topaloğlu, “Ahiret”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, I, 1988, 545.

aslında söz ve inanmayı içine alan bir tabirdir. Nitekim pek çok ayet ve hadiste amel teriminin kullanımı incelendiğinde genellikle sözlü davranışları kapsayacak şekilde kullanıldığı tespit edilmektedir.²⁵⁸

...

Bir beyaz dilekçedir Sana her yakarışım,
İmanımla *amelim* hem perdem hem nakışım.
Seni bilen takılmaz ikiye, üçe beşe;
Bütün kar taneleri tarak vurur güneşe
Kâdir ve Kadîm olan ey sınırsız tek Büyük;
Bir çöksem hiç kalkamam, zimmetimde onca yük;
Bu yükün yarısını bir dağa koy, dağ çöker,
Senin lütfundandır bu, çökmediyse bu nöker...

...

(BD., 31)

“Beyaz Dilekçe I” adlı şiirden alınan bu dizelerde şair şiirinin Allah’a bir yakarış olduğunu ifade etmektedir. Dünyanın pek çok yükünü üstlendiğini söyleyen şair, Allah’a olan iman gücünün onu ayakta tuttuğunu belirtmektedir. Karakoç; imanı ile amelini perde ve nakışa benzetmektedir. Çünkü perde ve nakış, bir evi güzelleştiren ince detaylardır. Mümin bir kulu güzelleştiren işlediği salih ameller ve sağlam bir imandır. Salih amel; “dinin yapılmasını emir veya tavsiye ettiği, iyi, doğru, faydalı ve sevap kazanmaya vesile olan işler”²⁵⁹ olarak tanımlanmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm rehberliğinde ve sünnet ışığında yapılan ameller hem dünya hem de ahiret hayatını güzelleştirmektedir. Ayrıca bu dizelerde “Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik, ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yükledi...”²⁶⁰ ayet-i kerimesine telmih söz konusudur. Bu ayete telmih yaparak insanoğlunun dünyadaki başka varlıkların kaldıramayacağı yükleri dahi kaldırabildiğine vurgu yapılmaktadır.

...

Adlarına tarih düşülmemiş nice aşklar var
Sorumlu melekler yazıp *amel defterlerinden* saklarlar

²⁵⁸ Süleyman Uludağ, “Amel”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, III, 1991, 13.

²⁵⁹ Uludağ, “Amel”, 13.

²⁶⁰ Ahzâb: 33 / 72

Olanlar hep yanlış beyandan olur.

...

(İÇAZ., 48)

Yukarıdaki dizeler, “Kırk Yıl Sonra” adlı şiirin “c-” bölümünden alınmıştır. Bu dizelerde amel defteri ve melekler kavramının geçtiğini görmekteyiz. Ayet-i kerîmede şöyle buyurulmaktadır: “Biz, her şeyi yazılı olarak kaydetmişizdir.”²⁶¹ Kiramen Kâtibin adı verilen yazıcı melekler tarafından iyi veya kötü yapılan her şey kaydolmaktadır. Bunu hatırlatan şair meleklerin değil bizim beyanlarımızın yanlış olduğunu dolayısıyla amellerimize bizim dikkat etmemiz gerektiğini vurgulamaktadır.

2.1.7.3. A‘raf

A‘râf kelimesi; “sur, dağ ve tepenin en yüksek kısmı” mânasındaki urfun çoğuludur. Bazı âlimlere göre irfan (bilmek) kökünden türediği kabul edilmektedir. Kur‘ân-ı Kerîm’in yedinci suresinin adı el-A‘râf’tır. Bu surede yer alan “el-A‘râf” ve “ashâbü’l-a‘râf” (a‘râfta bulunanlar) şeklinde geçen bu iki kelime ile kastedilen yer ve burada bulunacakların kimler olduğu konusunda müfessirler tarafından değişik yorumlar yapılmıştır. Bazı tefsirlerde A‘râfın sırat üzerinde yüksek bir yer olduğu veya cennetle cehennem arasında Uhud dağına benzer bir mevki olduğu ifade edilmektedir. Asıl kabul gören görüşe göre ise A‘râf cennetle cehennemi birbirinden ayıran bölgedeki sûrun yüksek kısmına verilen addır. A‘râf suresinde “hicab” diye zikredilen perdenin Hadîd adındaki başka bir surede “sûr” olarak adlandırılması bu görüşü destekleyen bir ifadedir.²⁶²

A‘râf, Kur‘ân-ı Kerîm’de yer alan özel bir sure ismi olup cennet ile cehennem arasında bir perde olarak betimlenmiş ve bu da sûr şeklinde değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili yaklaşımlarda bulunan müfessirlerin en birincil başvuru kaynağı, Kur‘ân-ı Kerîm’deki, “İkisi (cennet ve cehennem) arasında bir sur, A‘râf üzerinde birtakım adamlar vardır. Cennet ve cehennemliklerin hepsini simalarından tanımaktadırlar. Cennetliklere, ‘Selâm olsun size!’ diye seslenirler. Onlar henüz cennete girmemişlerdir, ama bunu ummaktadırlar. A‘râf’takiler simalarından tanıdıkları birtakım adamlara

²⁶¹ Nebe: 78 / 29.

²⁶² Yusuf Şevki Yavuz, “A‘raf”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, III, 1991, 59.

seslenir ve şöyle derler: ‘Ne çokluğunuz, ne de taslamakta olduğunuz kibir size bir yarar sağladı.’ (A’raf, 7/46, 48) olarak yer alan ayet-i kerîmelerdir.²⁶³

A’raf’ta bekleyen ve “ashâbü’l-a’raf” (a’raf’ta bulunanlar) diye adlandırılan grubun kimler olduğuna dair farklı görüşler mevcuttur. Ancak Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan ayetlerde, günahları sevaplarına eşit olanları nasıl bir son beklediğine dair herhangi bir açıklama yapılmamış olması, bunların ashâbü’l-a’rafı teşkil edeceği ihtimalini güçlendirmektedir. Ayetlerde belirtildiği üzere A’raf’ta bulunanların cennete girmeyi çok istedikleri hâlde oraya henüz girmeden cennete gidenleri selâmlamaları, gözleri cehennem ehline çevrilince “Rabbimiz, bizi bu zalimler zümresiyle beraber bulundurma!” diye dua etmeleri bu görüşü doğrular mahiyettedir.²⁶⁴

Hep duldalı güz şarkıları mırıldanır yaşlı kadınlar
Cennetle cehennem arasındaki *A’raf*’ta
İlkbaharları, yazları geçmiştir ömürlerinin
Kışları birer buz çiçeğidir tozlu rafta
...

(IÇAZ., 305)

Yukarıdaki dördlük, “Yaşlı Kadınlar Cemahiriyesi” adlı şiirden alınmıştır. Yukarıda belirttiğimiz üzere A’raf, cennetle cehennemi birbirinden ayıran sûrun yüksek kısmına verilen isimdir. Burada şair, A’raf kelimesinin gerçek anlamından yola çıkarak yaşlı kadınların dünyada ölümü bekleyişlerini A’raf’taki bekleyişe benzetmektedir. Yaşları ilerlemiş, ömrünün en güzel yıllarını geçirmiş kadınlar için oturup ölümü beklemeyi ömürlerinin A’raf’ı olarak değerlendirilmiştir.

...
Şırl şırl akan sudan içtim
Durup durup baktım dört bir tarafa
Sonra kıvrım kıvrım inişe geçtim
“Cennet” dedim, veda ettim *A’raf*’a
...

(IÇAZ., 308)

²⁶³ Kurt, 655.

²⁶⁴ Yavuz, “A’raf”, 59.

“Toros Dağlarında Bir Güz Gezisi” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde şair, Toros dağlarında gezinti yaptığını ve artık iniş kısmına geldiğini söylemektedir. Şiirde Toros dağlarının güzelliği anlatılmakta ve şair orayı cennete benzetmektedir. Şimdiye kadar olan yaşamını A’raf diye nitelendiren şair, Toros dağlarının güzelliğine hayran kalarak orayı seçtiğini söylemektedir. Çünkü güzelliği karşısında büyülediği dağları cennet kadar güzel diye betimlemektedir.

2.1.7.4. Cehennem

Cehennem kelimesinin kökeni ile ilgili İslâm âlimleri ile dilbilimciler arasında yaklaşım farklılığı bulunsa da İslâm bilginleri, cehennem (cehennâm, cihinnâm) “derin kuyu; hayırsız, uğursuz” anlamına gelen Arapça asıllı bir kelime olduğunu ileri sürmektedir. Dil âlimleri ise bu konuda tereddüt etmişlerdir. Grekçe’de geenna, Latince’de gehenna olarak kullanılan kelimenin aslının, büyük olasılıkla İbranice gé-Hinnom’dan (Hinnom vadisi) geldiği düşünülmektedir. Nitekim bu isim, “gé ben Hinnom” (Hinnom oğlu vadisi), “gé bené Hinnom” (Hinnom oğulları vadisi) ve “gé Hinnom” şeklinde Ahd-i Atık’ta de geçen bir isimdir.²⁶⁵

Cehennem mefhumu, Kur’ân-ı Kerîm’in yetmiş yedi ayetinde yer almaktadır. Bu ayetlerde herhangi bir sözlük anlamı taşımaktan çok kâfirlerin, münafıkların, zalimlerin, gerçeğe boyun eğmeyenlerin azap görecekleri yer olarak betimlenmektedir. Nitekim söz konusu ayetlerin birçoğunda cehennem “mesvâ, me’vâ” (mekân) kelimeleri veya “azâbü cehennem, nârü cehennem” terkipleriyle yer almakta ve işlevine gönderme yapılmaktadır. Kur’ân’da, kötülerin ahiret hayatında cezalandırılacakları yeri ifade eden başka kavramların da varlığından söz etmek mümkündür.²⁶⁶

Kur’ân-ı Kerîm’de cehennem tasviriyle ilgili ayetlere bakıldığında onun yapısından çok işleyişini, yani azap türlerini konu edindiğini söylemek mümkündür. Fakat münafıkların cehennem en aşağı tabakasında olacağını (Nisâ 4/145) ve cehennem yedi kapısının bulunduğunu (Hicr 15/44) ifade eden ayetlerle cehennemdeki “dar mekân”dan bahseden ayet (Furkân 25/13) ve “derin kuyu” demek olan hâviyeden

²⁶⁵ Ömer Faruk Harman, “Cehennem”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VII, 1993, 225.

²⁶⁶ Bekir Topaloğlu, “Cehennem”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VII, 1993, 227.

söz eden ayetlerin varlığından yola çıkarak cehennemın yapısı hakkında bazı bilgilerin verildiğini söylemek mümkündür.²⁶⁷

Dünya hayatında yapılan iyiliklerin karşılığı cennet, yapılan kötülüklerin ise cezası cehennemdir. Her mümin, cehennem azabından korkar ve cennet nimetlerini düşünerek ümitlenir ve hayatına ona göre yön verir. Cenneti düşleyen bir şair olarak gördüğümüz Karakoç, cehennemden duyduğu korkuyu, kötülük yapan ve bundan hiç tereddüt etmeyenlerin de duyması adına şiirlerinde “cehennem” mefhumunu ele almıştır.

...

Arasatta, *cehennem*de, cennette,
Ne bir mozole var ne bir heykel var.
Herkes ait olduğu yerde kalır,
Günahı, sevabı tartan bir el var.

...

(İÇAZ., 322)

“Yevm-i Huruc” adlı şiirden alınan bu dizelerde, “Arasat, cennet, cehennem, sevap ve günah” kavramlarının bir arada işlendiğini görmekteyiz. Bu dizeler, şu ayet-i kerîmeyi akla getirmektedir: “Kıyamet günü biz adâlet terâzilerini kuracağız da hiç kimseye en küçük bir haksızlık yapılmayacak. Yapılan iş hardal tanesi kadar bile olsa, biz onu getirip mizana koyacağız. Hesap görücü olarak biz yeteriz!”²⁶⁸ Yüce Allah, kıyamet gününde öyle bir terazi kuracaktır ki her günah da sevap da en ince ayrıntısına kadar ölçülecektir. Bu ölçümden sonra günahı fazla olanlar cehenneme, sevabı fazla olanlar cennete gidecektir.

...

Mezarına sığmayan bir ölü gibiyim
A’raf’ta bir gemi bekliyorum
Daha çok bekletmesin
Gelsin kurtarsın beni
Işık gibi/ ıtır gibi sarsın beni
Cennet ve *cehenneme* bakan iki kapılı bu odada

²⁶⁷ Topaloğlu, “Cehennem”, 229.

²⁶⁸ Enbiya: 21 / 47.

Usunu yitirmiş bir deli gibiyim
Her derdin bir çaresi olmalı

...

(BÇBK., 306)

Mahşer gününün betimlendiği bu dizeler, “Yatak” adlı şiirden alınmıştır. Kendi bulunduğu konumu, haşir günü A’raf’ta kalmış birinin durumuna benzeten şair, haşir günü yaşanacak olanlara bir gönderme yapmıştır. Kimsenin kimseye faydasının olmayacağı o günde, herkes kendi derdine düşecektir. “Sûra üfürüldüğü gün Allah'ın diledikleri müstesna göklerde ve yerde bulunanlar hep dehşete kapılır. Hepsi boyunları bükük olarak O’na gelirler.”²⁶⁹ ayet-i kerîmesi insanların kapılacağı dehşeti özetlemektedir. Şair de içinde bulunduğu çıkmazı mahşer gününün çıkmazına benzetmektedir.

2.1.7.5. Cennet

“Cennet; ‘örtmek, gizlemek’ anlamındaki cenn kökünden isim olup ‘bitki ve ağaçları ile toprağı örten bahçe’ mânasına gelir. Ahiret hayatında müminlerin ebedî saadet yurdu olan yerin bu şekilde adlandırılmasının sebebi, genel görünümüyle dünya bahçelerine benzemesi veya eşsiz nimetlerini insan idrakinden gizlemiş olması şeklinde açıklanmıştır.”²⁷⁰

Cennet, müminlerin ölümden sonra sonsuz mutluluk içinde yaşayacakları, ölümün asla uğramayacağı ve çeşitli nimetlerle bezenmiş olan ahiret yurduna verilen isimdir. Cennet, yalnızca iyilik üzere olanların gidebileceği bir yer olup Adn, Firdevs, Naim gibi çeşitli isimlerle anılmaktadır.²⁷¹

“Kur’ân-ı Kerîm’de müfred, tesniye ve cemi şekilleriyle 147 defa geçen cennet kelimesi yirmi beş yerde dünyadaki bağ bahçe, altı yerde Hz. Âdem ile Hz. Havvâ’nın iskân edildiği mekân, bir yerde Hz. Peygamber’in, yanında Cebrail’i gördüğü sidretü’l-müntehânın civarında bulunan Me’vâ cenneti, diğer yerlerde de ahiret cenneti anlamında kullanılmıştır.”²⁷²

²⁶⁹ Neml: 27 / 87.

²⁷⁰ M. Süreyya Şahin, “Cennet”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VII, 1993, 374.

²⁷¹ Pınar, 238.

²⁷² Bekir Topaloğlu, “Cennet”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VII, 1993, 376.

“Kur’ân-ı Kerîm ve sahih hadislerde mevcut beyanlara dayanarak cennet nimetlerinin ana özelliklerini şu şekilde tesbit etmek mümkündür: 1. Sonsuz lüks ve konfor. 2. Sürekli barış ve huzur. 3. Cennet ehlinin hem bedenî hem ruhî bakımdan son derece güçlü ve yetenekli olmaları. 4. Manevî tatmin (rıızâ). 5. Allah’ı görmek, O’nunla konuşmak. 6. Bütün bunları saran bir ebediyet.”²⁷³

İnsanoğlunu yok olup gitme korkusundan kurtaran düşünce ahiret anlayışıdır. Her Müslüman, salih ameller işleyerek cennete gidebilme arzusuyla yaşar. Hep cezbedici özellikleriyle anlatılan cennet, insanları doğru yola iter ve yanlıştan dönmelerini veya yanlış yapmamalarını sağlar. Bir Müslüman olarak Karakoç’un da cennet, en büyük isteğidir ve bu sebeple “cennet” kavramına sıkça yer vermiştir.

...
Gazi Osman Paşa’yla birlikte
Sonuna kadar savaşmış Plevne’de
Adına gel çağrısı çıktığında
Hangi cepheye gitmemiş ki dedem
Saçı sakalı aktı, yüzü nûrluydu
Şimdi... sanırım *cennette*

...

(BÇBK., 209)

Yukarıdaki dizeler, “Aile Fotoğrafı -I-” adlı şiirden alınmıştır. Dedesinden bahseden şair, dedesinin savaşlara çağırıldığında hiç düşünmeden gittiğini hatta Gazi Osman Paşa ile Plevne’de sonuna kadar savaşmış olduğunu belirtmektedir. Şiirin diğer bentlerinde dedesinin sürekli salavat getiren, asla harama bulaşmamış birisi olduğunu söyleyen şair, bütün bunlardan yola çıkarak dedesinin cennette olabileceğini söylemektedir. Çünkü inancımıza göre amellerimizin salih oluşu, bize cennetin kapılarını açmaktadır.

...
Cehennem bir cezadır, *cennet* ise bir ödül,
Hepsini aşmak kolay, yeter ki ruhuma gül.
Ne ibretler dağıttım sağlıktan-sayrılıktan,

²⁷³ Topaloğlu, “Cennet”, 381.

Korkum ölümden değil, dost ile ayrılıktan.
 Sabır at ağzında gem, sabır şifalı çiçek,
 Sınırlı her şey fânî, bir Sensin Mutlak Gerçek.
 ...

(BD., 44)

“Beyaz Dilekçe IV” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde şair, cehennemden ceza cennetin ise bir ödül olduğunu belirtmektedir. Dünyada ödül ve cezaya bağlı bir sistem söz konusudur. Mümin bir kul, yaptığı kötülüğün cezasız kalmayacağını bilir. Aynı durum, ahirette de geçerlidir. Dünyada yapılan kötülüklerin, fenalıkların karşılığı ahirette cehenneme gitmektir. Tam aksine salih amelle amel edip hak yolunda bir hayat idame ettiren her mümin, cennet ile ödüllendirileceğine inanarak yaşar. Şairin yukarıda belirttiği üzere yaratılmış her şey fânîdir; ölümü tadacaktır fakat bâkî ve mutlak olan yalnız Allah’tır. Dolayısıyla dünyada da ahirette de ödül ve cezalar yalnız insan içindir.

...
 Bu güller Erzincan’ın, Elazığ’ın
 Bu güller Elbistan’ın gülleri
 Bursa’da, Edirne’de, Amasya’da
 Ve Torosların eteklerinde güller kokladım
 Bu güller... Bu güller
Cennet bağının gülleri

(BD., 140)

“Hamiş-4” adlı şiirden alınan bu dizelerde ülkesine âşık bir şair görülmektedir. Türkiye’nin pek çok şehrini dolaşan şair, birkaç şehrin ismini zikrederek orada kokladığı gülleri cennet güllerine benzetmektedir. Cennet ile ilgili ayet-i kerîmede: “Resûlüm! İman edip sâlih ameller işleyenleri şöyle müjdele: Altlarından nehirler akan cennetler onlar içindir. Ne zaman kendilerine cennet meyvelerinden bir şey ikram edilse, her defasında: ‘Bu, daha önce dünyada yediğimiz şey!’ derler. Oysa bu rızıklar, renkte ve şekilde birbirinin benzeri, fakat tatta ve keyfiyette çok yüksek kıymette olmak üzere kendilerine ikram edilecektir. Orada onlara tertemiz eşler verilecek ve orada ebedî kalacaklardır.”²⁷⁴ Bu ayetten yola çıkarak yukarıdaki dizelerde ülkesini seven bir şairin

²⁷⁴ Bakara: 2 / 25.

ülkesinin güzelliklerinin derecesini dile getirmek adına mübalağa ederek gülleri cennete benzettiğini söyleyebiliriz.

2.1.7.6. Kıyamet

Kıyamet kelimesi; k-v-m kökünden türetilmiş “yeniden dirilmek, isyan, ayağa kalkıp dikilmek ve Allah’ın huzurunda durmak” gibi mânaları taşıyan Arapça bir kelimedir. Dinî terim olarak ise kıyamet, dünyanın yok oluşunu ve yok oluştan sonra Allah’ın emriyle yeniden dirilişi ifade eden bir inanç unsuru olarak karşımıza çıkar. Kur’ân’da 69 ayette geçen “Yevmü’l-kıyame/kıyamet günü” ifadesiyle kıyamet olayının gerçekleşeceği güne işaret edilmektedir.²⁷⁵

Kozmik anlamda kıyametin ne zaman kopacağı ile ilgili kesin bir zaman dilimi söz konusu değildir. Kur’ân’da kırk ayette yer alan “saat” kelimesiyle anlatılan kıyametin kopuşunun -jeolojik zaman çerçevesinde- yakın olduğu, birdenbire geleceği ve alâmetlerinin ortaya çıkmaya başladığı belirtilmektedir. Ancak bu alâmetlerin neler olduğu açık bir şekilde haber verilmemiş, sadece Ye’cûc ve Me’cûc’ün gelişiyle dâbbetü’l-arzın çıkışı kıyamet alâmeti mânasına alınabilecek bir bağlam içinde aktarılmıştır. Çeşitli hadis rivayetlerine bakıldığında kıyamet alâmetlerinden bazıları zaman içinde sosyal hayatın bozulması, ahlâkî gerileme ve bunların dışında isnad veya metin kritiği açısından iman derecesinde bağlayıcı olmaktan uzak bir görünüm kazanılacağını ifade etmektedir.²⁷⁶

Kıyamet; fânî olan dünya için bir son, ahiret hayatı için ise yeni bir başlangıçtır. İnsanlar için önemli olan kıyametin ne zaman kopacağı değil kıyametten sonra başlayacak olan ahirete inanmak ve dünya hayatını ona göre düzenlemektir. Karakoç’un şiirlerinde kıyamet kavramına yer verildiği görülmüştür.

...

Gıybettir, ses bombasıdır artık siyaset

Kamçılı bir geçit resmidir kıyamet

Türkçeyi susturdu böğürenler

²⁷⁵ Halil İbrahim Şimşek, “Kıyamet ve Alâmetlerinin Tasavvufi Tecrübe Açısından Yorumlanması”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, s. 19, 2007, 124.

²⁷⁶ Bekir Topaloğlu, “Kıyamet”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXV, 2002, 518.

Ahmaklar putlardan bekliyor keramet
 Bir aksakal diyor ki
 Kaç saklan, kaçabilirsen
 Doludizgin gelmekte *kıyamet*

(KS., 466)

Yukarıdaki dizeler, “Sizin İçin Yazdım Bu Şiiri” adlı şiiirden alınmıştır. “Çiğdem ve Harun Doğru’ya” ithafen yazılan bu şiiirde, değışen dünya düzeni ile beraber insanların harama dikkat etmeyişleri, devlet malına ve diğler insanlara tavırları yüksek bir dilden eleştirilmektedir. Bu bentte ise kişilerin siyaset yerine gıybet yaptıkları, Allah’tan değil, insanlardan umut bekledikleri belirtilirken bunlardan kaçınılması gerektiğı öğütlenmektedir. Şair, bütün bu eleştirdiğı durumları kıyamete benzetmektedir. Burada asıl eleştirinin kişilerin kendi sonlarını kötü bir şekilde hazırlayışları hususuna olduğunu görmekteyiz.

...
 Yüreğini yüreğime çözü bitsin,
 Deva değil her reçete, güzelim!

Çok fırsatlar doğdu ama kaçırdık,
 Ne kaldı ki *kıyamete*, güzelim!..

(İÇAZ., 327)

Yukarıdaki beyitler, “Ben Âdem Sen Havvâ” adlı şiiirden alınmıştır. Kıyamet mefhumunun yer aldığı bu dizelerde kıyamet akla gelen ilk anlamının dışında kullanılmaktadır. Bazı âlimler, kıyametin üç farklı şeklinin olduğunu ifade ederler: Büyük, orta ve küçük kıyamet. Küçük kıyamet, kişinin ölümünü ifade eder. Şair de burada kıyameti bu anlamda kullanmış ve hayatı boyunca doğan pek çok fırsatı kaçırdığını ve kıyamete yani ölüme az kaldığını ifade etmektedir. Ölümün kaç yaşında veya ne zaman geleceğı bilinmez, ama insanlar yaşlarının ilerlemesiyle ölüme daha çok yaklaştıklarını ifade etmeye başlarlar. Şairin bu ifadesi bu durumun bir örneğidir.

2.1.7.7. Mahşer

Sözlükte; “bir topluluğu bulunduğu yerden zor kullanarak çıkarıp bir meydana toplamak” mânasını taşıyan haşir (haşr) kelimesi, kıyamet gününde yeniden diriltilen (ba’s) bütün varlıkların hesaba çekilmek üzere bir meydana sevk edilerek toplanmasını ifade etmektedir. Toplanılacak yer ise “mahşer, mevkıf veya arasât” gibi adlarla anılmaktadır. Bu tanıma göre haşir, kıyamet hâlleri arasında ba’stan sonra ikinci aşamayı oluşturmakta ve “hesap görüldükten sonra cennet veya cehenneme sevk edip dağıtmak” anlamındaki neşrin karşıtı olarak sözlükte yer almaktadır. Geleneksel inanca göre bütün ümmetlerin kendi peygamberleri önderliğinde haşredileceği, en önde ümmetiyle birlikte Hz. Muhammed bulunacağı için ona “Hâşir” adının verildiği kaynaklarda belirtilmiştir.²⁷⁷

Mahşer yani toplanma gününü ak ile karanın ayırt edildiği gün olarak tasvir etmek mümkündür. Dünya hayatında istemediğimiz durumları veya olayları saklayabilir, üstünü örtebiliriz. Lakin mahşer günü, hesaplaşma günüdür ve hiçbir şeyin gizli kalmayacağı âlimler tarafından nakledilmektedir. Karakoç, şiirinde bu kavrama yer vererek ehemmiyetini vurgulama çabasındadır.

...

Yarın bir kıyamet kopabilir
 Çölün altı üstüne geçer
 Şaşırır avcılarının renkli takvimleri,
 Atlar aksar buluşma çizgisinde,
 Ceren başka çöllere kaçabilir,
 Sıcak bir yağmur damlası düşer alınına,
 Gözlerinde ceren çiçekleri açabilir,
 Bir *mahşeri* yaşayabilirsin yarın

...

(KS., 188)

“Yarın” adlı şiirden alınan bu dizelerde, mahşer ve kıyamet kavramları bir arada kullanılarak mahşer gününe telmih yapılmaktadır. Şiirin bütününe bakıldığında “yarın” kelimesi, nicel bir yarını değil, belirsiz bir günü kastetmektedir. Zamanın yakınlığını vurgulamak için kullanılan bu kelime, yukarıdaki bentte kıyamet gününün yarın

²⁷⁷ Süleyman Toprak, “Haşir”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVI, 1997, 416.

olabileceği üzerine bir çağrışım yapmaktadır. Sûra ikinci kez üflendiğinde bütün mahlûkatın dirilerek bir araya geleceği belirtilmektedir. Mahşer denilen toplanma alanında herkes yaptıklarından dolayı hesaba çekilecektir. O günü tasvir eden şair; çölün altının üstüne geçebileceğini, sıcak yağmur yağacağını söyleyerek mahşer gününün olağanüstülüklerini anlatmaya çalışmaktadır.

...
 Pamuk gibi atılmadan dağlar- taşlar
 Gökler maden gibi erimeden
 Burada, mezarda, *mahşer* gününde
 Tövbekâr kulunu rüsvay eyleme
 Senden başka kimsem yok ey Rabbim
 Beratımı sağ elimden ver elime
 ...

(BÇBK., 283)

Yukarıdaki dizeler, “Aşk Mektubu” adlı şiirden alınmıştır. Besmele ile başladığı şiirinde şair, mektubunu Yüce Allah’a yazmaktadır. Kıyamet günü tasvirinin yapıldığı bu dizelerde, şair Allah’tan yardım dilemektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de kıyamet günü şöyle tasvir edilmektedir: “O gün gök erimiş bir maden gibi olur. Dağlar da atılmış renkli yün gibi olur.”²⁷⁸ Bu ayete telmihte bulunan şair, bu durumda yani mahşer günü hesap verildiğinde amel defterinin sağ elinden verilmesini isteyerek şu ayete telmihte bulunmaktadır: “Kıyamet gününde her insan topluluğunu önderleriyle birlikte çağıracağız. Kimin amel defteri sağından verilirse, işte o kutlu insanlar sevine sevine defterlerini okurlar ve onlara hurma çekirdeğindeki ipince bir iplik kadar bile haksızlık yapılmaz.”²⁷⁹

2.1.7.8. Sırat

“Akaid ve Kelâm kitaplarında sırat, ‘cehennem üzerine kurulmuş olup müminlerin rahatlıkla geçebileceği, kâfirlerin ise üzerinden cehenneme düşeceği köprü’ diye açıklanmıştır.”²⁸⁰ “Sırat köprüsünün özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: kılıçtan daha

²⁷⁸ Mearic: 70 /8-9.

²⁷⁹ İsra: 17 / 71.

²⁸⁰ Fatih Kurt, “İmam Mâtürîdî’ye Göre Bazı Âhîret Aşamaları”, *Diyanet İlmî Dergi*, s. 55, 2019, 659.

keskin, kıldan daha ince ve kaygandır. Allah'ın dilediğinin dışında kimse üzerinde sabitçe duramaz. Köprü karanlıklar içine kurulmuştur. Köprünün iki yanında üzerinden geçenler için şehâdetle bulunmak üzere emanet (emanet edileni koruma sıfatı) ve sıla-i rahim (akrabalık) beklerler. Kim emanet ve sıla-i rahimin hakkını vermişse onun için iyi şehâdetle, kim de haklarına riayet etmemişse kötü şehâdetle bulunurlar.”²⁸¹

Mâtürîdî'ye göre insanların cehennemin üzerinde kurulan bir köprüden geçeceği, bu köprünün adının ise kaynaklarda, “sırat” olacağı belirtilmiştir. Köprü, mümin biri için geniş bir yol olurken; kâfirlere kıldan ince bir geçit mahiyetinde görünecek diye vurgulanmıştır. Müellif; Müslümanların ve kâfirlerin sırat köprüsü üzerinden bir evin damından geçer gibi geçeceklerini, Müslümanların sıratı geçtiği gözlemlenirken kâfirlerin ayaklarının kayacağını ve cehenneme düşeceklerini ifade etmiştir.²⁸²

Ahiret ile ilgili mefhumlardan biri de sırat köprüsüdür. Müslümanların üzerinden geçebileceğine inanılan köprüden geçmenin şartları dünya amelleriyle yakından alakalıdır. Bu yüzden duyarlı ve özenli bir hayat yaşama gayretinde olunmalıdır. Böyle bir gayret ile şiirler yazan Karakoç, sırat kavramına şiirlerinde yer vermiştir.

...

Bir damla yağmurda hayat var
Cennet var, cehennem var, *sırat* var
Toprak kimyasıyla besler tohumu
Işık muhabbetiyle
Deniz, denizce kabullenir
Bir ırmağın taşıyıp getirdiği kumu
Sen,
Her şeyi ölümlü kıldın ey ölümsüz olan
Sana ulaşmak isteyenler her an nöbette
Yeter ki yolcunun yolu düz olsun

...

(BD., 118)

²⁸¹ Fatma Pınar, "İslâm Düşüncesinde Ahiret İnancının Temel Dayanakları", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(Ek Sayı), 2016, 206.

²⁸² Kurt, 659.

Yukarıdaki dizeler, “Aşk Mektubu XXVII” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde ahiret ile ilgili olan “cennet, cehennem ve sırat” kavramlarının bir arada kullanıldığını görmekteyiz. Şair, Allah’ın bâkî olduğunu ancak onun dışında bütün kâinatın fânî olduğunu belirtirken cennet, cehennem ve sırat kavramlarını sıralamakta ve doğru yolda yani Hak yolunda olanların sonunda Allah’a kavuşacağını vurgulamaktadır. Kılıçtan keskin, kıldan ince olduğu söylenen köprüden geçebilmek için dünya hayatını nasıl yaşadığımızın önemini belirten şair, yolumuzun doğru olmasının bunun en büyük adımı olduğunu söylemektedir.

...

Açıl ey dar kapı, açıl, diyorum
Taş çağını, demir çağını yaşıyor ufuklar
Yerle gök arasında sıkışıp kalmışım
*Sırat*lar ne güne duruyor

...

(BÇBK., 346)

Yukarıdaki dizeler, “Yüreğim Parmaklarımda Ağlarken” adlı şiirden alınmıştır. “Sırat” kelimesinin bu dizede gerçek anlamından yola çıkarak yeni bir anlama büründüğünü görmekteyiz. Şair, dünyada kendini yerle gök arasında sıkışmış olarak görüyor ve sırat ile bu dar geçitten kurtulacağını söylüyor. Mecazi anlatımın yoğunlukta olduğu bu dizelerde köprü vasfı ön plana çıkartılsa da sırat ile kastedilenin insanların doğru yolda giderek doğruyu yani Allah’ı bulacağı yorumunu yapmak mümkündür.

2.1.8. Kader ve Kaza

Kader ve kaza kelimeleri, Allah’ın yarattıklarına ilişkin planını ve tabiatın işleyişini gerçekleştirmesini ifade etmek üzere literatürde kullanılan ifadelerdir. Bu iki terim, âlimler tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Sözlükte “gücü yetmek; planlamak, ölçü ile yapmak, bir şeyin şeklini ve niteliğini belirlemek, kıymetini bilmek; rızkını daraltmak” gibi mânalara gelen kader kelimesi terim anlamı olarak “Allah’ın bütün nesne ve olayları ezelî ilmiyle bilip belirlemesi” diye tarif edilmektedir. “Hükmetmek; muhkem ve sağlam yapmak, emretmek, yerine getirmek” anlamlarındaki

kaza ise terim anlamıyla “Allah’ın nesne ve olaylara ilişkin ezeli planını gerçekleştirmesi” şeklinde tanımlanır.²⁸³

İslâm düşünce tarihine bakıldığında, kaza ve kader meselesinde üç temel yaklaşım dikkatleri çekmektedir. Üç yaklaşımdan ikisi, iki uç noktayı temsil ederken üçüncü yaklaşım eklektik denilebilecek uzlaştırmacı bir çözüm tarzını ön plana çıkarmaktadır. İki uç noktadan birincisi, genel olarak Mutezile’nin ve bazı İslâm filozoflarının yaklaşımı olan insanın özgürlüğünü ve kendi eylemlerinin var edicisi (yaticısı) olduğunu kabul etmesidir. İkinci uç noktada ise, Cebriye’nin benimsediği yaklaşım olan insanın tamamıyla kendisine hâricen ve dışardan takdir edilmiş bir hayatı eceline kadar yaşamasıdır. Üçüncü yaklaşım ise Eş’ariler ile Mutezilî görüşe yakın olan Maturidîler tarafından temsil edilen Cebriye görüşüne daha yakın olan uzlaştırmacı Sünnî yaklaşımdır.²⁸⁴

Kaza, kadere bağlı bir mâna ifade ederken her ikisi birinin diğerinden ayrılması mümkün olmayan mütelazim mânaları içermektedir. Çünkü bunlardan biri olan kader temel mertebesinde diğeri bina mesabesinde olan mefhumlardır. Bunlardan ikisini ayırmaya kalkan ise binayı yıkmış olur. Benzetmeden yola çıkarak kaderden kastedilen bir şeyin önceden takdir ve tayin edilmesi olup; kazadan kasıt ise, daha önceden belirlenen surette eşyayı yaratmaktır. Kaza bu anlamda “hikmet ile yapmak, takdir ile yaratmak” mânalarını taşımaktadır.²⁸⁵

Kaza ve kader mefhumları, Allah’ın ilim ve tekvin sıfatlarıyla ilgili olup imanın şartlarından biridir. Kader ve kazaya iman demek; Allah’ın ilim, irade, kudret ve tekvin sıfatlarına inanmak demektir. Bir başka deyişle bu sıfatlara inanan bir kimse, kader ve kazaya dolaylı olarak inanmış olur. Bu durumda kader ve kazaya inanmak; hayır ve şer, iyi ve kötü, acı ve tatlı, canlı ve cansız, faydalı ve faydasız yaşanan her ne varsa hepsini Allah’ın bilmesi, dilemesi, kudreti, takdiri ve yaratması ile olduğuna, Allah’tan başka yaratıcı bulunmadığına dil ve kalp ile inanmak demektir.²⁸⁶

...

²⁸³ Yusuf Şevki Yavuz, “Kader”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIV, 2001, 58.

²⁸⁴ Halil İbrahim Coşar, *Kader Anlayışının Kur’ân Bağlamında Sosyo-Psikolojik Tahlili* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010, 8.

²⁸⁵ Coşar, 12.

²⁸⁶ Kotan, 184.

Açlığa teğet geçemez can
 Kıtlığın gölgesi bir kara akşam gibi
 Gelip öptüğü zaman yorgun eşiği
 Bir tedirginliktir ısıtır Yakûb Peygamberi
 Ama *kader*dir hükmünü işleyecek
 Ay parçası oğul acısı
 Yüreğini dişleyecek
 ...

(KS., 120)

“Yuvaya Dönüş Türküsü” adlı şiirden alınan bu dizelerde, kader kavramının geçtiğini görmekteyiz. “Kader meselesi, insan aklının aciz kaldığı, tamamen kavrayamadığı ve halledemediği çok zor bir meseledir. Bu sebeple ilahî bir sır olarak kıyamete kadar kalacaktır. İşte bu bakımdan, Hz. Peygamber; kaza ve kadere, hayır ve şerri Allah’ın yarattığına iman etmekle yetinmeyi emretmiş, bu meseleyi fazla inceleyip tartışmaktan insanı men etmiştir.”²⁸⁷ İtikadî bir mesele olan kader mevzuunda Allah, insanlara irade vermiştir; ancak insanın iradesi sınırsız değildir. Bu sebeple müminlere düşen elinden geleni yapıp Allah’a tevekkül etmektir. Şair, bu dizelerde bunu öğütlemektedir. Hz. Yakûb’un oğlundan ayrı kalışını şair, kaderin bir hükmü olarak nitelendirmektedir.

...
*Kaza*dır bu, *kader*dir bu, unutmaz;
 Ölenler yan yana, sağlar yer tutmaz;
 Feryat-figan yara deşer, kurutmaz,
 Gün her sabah yeni doğar, Erzincan.
 Sabredersen rahmet yağar Erzincan
 ...

(KS., 259)

“Erzincan’a Deyişler” adlı şiire başlamadan önce şair, bu şiiri 13 Mart gecesine meydana gelen depremde Kemal Kıran başta olmak üzere bütün hayatını kaybedenler için yazdığını belirtmektedir. “Size isabet eden her musibet, (ancak) ellerinizin kazanmakta

²⁸⁷ Coşar, 12.

olduğu dolayısıyla. (Allah,) Çoğunu da affeder.”²⁸⁸ ayeti insanın başına gelebilecek musibetlerin yaptığı hataların sonucu olduğunu belirtmektedir. Ancak kusuru olmadan kulluğun denenmesi amacıyla da Allah musibet verebilir. Şiirde anlatılan deprem hadisesi Allah’ın takdiridir. Bu yüzden Karakoç, bu hadiseyi kader ve kaza olarak nitelendirmektedir. Başa gelen her türlü hadise karşısında sabırlı davranılmalı ve tevekkül edilmelidir. Çünkü ayet-i kerîme apaçık ortadadır: “Eğer Allah seni bir zarara uğratırsa, onu kendisinden başka giderecek yoktur. Ve eğer sana bir hayır verirse, (bunu da geri alacak yoktur). Şüphesiz O her şeye kâdirdir.”²⁸⁹

...

Derin sular tek tek kıyıları atıyor
Aynalarla bütünleşen narsistleri
Bügetlerde boğulan şişmiş mor cesetleri
Kiminin ağzında yosunlar yapışmış
Kimi balıklarla öpüşmüş
Hâlâ gökyüzüne bakıyor kimileri
Sinekler ısırıyor parçalanmış etleri
Kader dedikleri bu olmalı

...

(BÇBK., 307)

“Yatak” adlı şiirden alınan bu bentte, şair pek çok olumsuz olaydan bahsettikten sonra “kader” bu olmalı diyerek yaşanan pek çok şeyi kadere bağlamaktadır. Allah, insanları yarattığı diğer varlıklardan ayırarak akıl denen donanımla donatıp irade vermiştir. Ancak bizim irademiz, Allah’ın iradesi yanında çözümsüz kalmaktadır. İnsanlara düşen dünya hayatı boyunca doğru yoldan giderek hak yolu benimsemek ve bunu hayatına uygulamaktır. Yanlış düşüğümüz vakit, başımıza gelen musibeti kadere bağlamak çok doğru bir davranış değildir. Ama gücümüzün yetmediği irademiz dışında gerçekleşen durumlar veya olaylar Allah’ın takdiridir ve bizim de kaderimizdir.

²⁸⁸ Şura: 42 / 30.

²⁸⁹ En’am: 6 / 17.

2.2. İBADET İLE İLGİLİ MEFHURLAR

“Sözlükte “boyun eğme, alçak gönüllülük, itaat, kulluk, tapma, tapınma” anlamlarına gelen ibadet dinî bir terim olarak insanın Allah’a saygı, sevgi ve itaatini göstermek, O’nun hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle ortaya koyduğu belirli tutum ve gerçekleştirdiği davranışlar için kullanıldığı gibi daha genel olarak aynı mahiyetteki düşünüş, duyuş ve sözleri ifade eder; ancak kelimenin dinî içerikli belli ve düzenli davranış biçimleri için kullanımı daha yaygındır.”²⁹⁰

Allah’a ibadet kavramı, Kur’ân-ı Kerîm’in seksen iki ayetinde kullanılmıştır. Bu kullanımlardan yola çıkıldığında “Kur’ân’da ibadet kavramı; Allah’ın varlığını ve birliğini ikrar etmek, kitap ve peygamberlerini doğrulamak, Allah’ın razı olduğu şeyleri yapmak, Allah’ın hükmüne razı olmak, nimetlerine şükretmek, musibetlere sabretmek, insan haklarına saygı göstermek, onlara şefkat ve merhamet etmek gibi iman, ahlâk, namaz, hac, zekât, oruç, cihad, evlenme, boşanma, helal-haram, miras, ticaret, ahde vefa, yemin, keffaret vb. İslâm’ın bütün ahkâmını uygulamayı, emir ve yasaklarına riayeti ve Allah’ın sınırlarını korumayı ifade eder.”²⁹¹

İbadet; mahiyeti idrak edilemeyen, sonsuz gücü kâinatta hissedilen, mülkünde dilediği gibi tasarruf etme hakkına sahip olan Allah’a karşı gösterilen tazimin, itaatın ve tevazuun en özel hâli olarak karşımıza çıkan bir teslimiyet hâlidir. Allah’tan başka hiç kimse ibadet edilmeye layık değildir. Yaratılmışların hiçbiri Allah’a ortak koşma hakkına sahip değildir. Affi olmayan büyük günahlardan biri kulluğa layık yegâne zat olan Allah’a ortak koşmaktır. İbadetlerde kalbin tamamen Allah’a dönük olması gerekir. İbadet ederken, saygıya ters düşen hareketlerden uzak durmamız bu sebeptendir.²⁹²

Allah’a kulluk etmenin ve iyi kul olmaya çalışmanın yolunun ibadetten geçtiği bilinciyle hareket eden Karakoç, ibadet kavramına ve ibadet ile ilgili unsurlara şiirlerinde oldukça fazla yer vererek ibadetin önemini sık sık vurgulamıştır.

-XXI-

Şehvet ile *ibadet* insanları uyutmaz

Biri çukura çeker, öteki gökyüzüne

²⁹⁰ Mustafa Sinanoğlu, “İbadet”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIX, 1999, 233.

²⁹¹ Kotan, 193.

²⁹² Yusuf Çelik, “Kur’ân’da İbadet”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 41, 2014, 206.

Süt pişer kaymak tutar, ayransa kaymak tutmaz

Gönül seferi gerek doğrusuna düzüne

(KS., 153)

Yukarıdaki dördlük, “Bir Hasat Şöleninden Levhalar” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde şair, ibadetin önemini vurgulamak için ibadet ve şehvet kavramının birbirine olan zıtlığından faydalanır. Şair, Allah’a kulluk etmekten ziyade dünya malına aşırı istek duymayı ve ibadetten uzaklaşmayı kasteden şehvetin insanı çukura çektiğini, yani Allah’tan uzaklaştırdığını kasteder. İbadet ise kişiye kul olduğunu ve Allah’ın rahmet ve merhametine muhtaç olduğunu hatırlatır. İnsan bu bilinçle dünya malının geçici, asıl olanın ahiret hayatı olduğu bilincine vararak dünyadaki tek kârının ibadetleri olduğunu fark eder. Çünkü ibadet şairin kastettiği gibi kulu Allah’a yaklaştırır.

Bal yoksa kovanda, aşk ve hareket yoksa

Maddenin iskeleti mezardır bey- arıya...

Kuşku dalaç düşürür, şaşırır mevsimleri,

Sevgiyi çoğaltmayan bakamaz yukarıya.

İstemek bir şehvettir, vermek ise *ibadet*;

Biri cezir, öteki gökleri döven bir med...

(BD., 174)

Yukarıdaki dizeler, “Şafak Dokuyan Yürek Sevgiyle Versin Oğul” adlı şiirin tamamıdır. Bu şiirde şairin şehvet ve ibadet kavramını bir arada kullanarak anlam zıtlığından faydalanmaya çalıştığını görmekteyiz. İbadeti med’e, şehveti ise cezir’e benzetmek suretiyle şehvetin insanı alçalttığı ibadetin ise yukarılara çıkardığı yani yücelttiği anlamı verilmiş istenmiştir. “Allah Kur’ân’da, her şeyi insanın hizmetine sunduğunu, insanları ve cinleri kendine ibadet etmeleri için yarattığını, peygamberleri aracılığıyla insanları imana ve ibadete çağırdığını bildirmektedir. O hâlde diyebiliriz ki, insanın yaratılış gayesini Allah’a ibadet etme olgusu oluşturmaktadır. Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, kullarının bütün ihtiyaçlarını karşılayan Allah, onlardan sadece kendisine ibadet etmelerini istemektedir. Bu sayede kullar, Allah’ın rızasına kavuşacak, bununla ebedî

kurtuluşa erişeceklerdir.”²⁹³ Dolayısıyla asıl kurtuluş, ibadettir ve kişinin bu bilinçle ibadetlerine gereken önemi göstermesi gerekmektedir.

2.2.1. Oruç ile İlgili Mefhumlar

2.2.1.1. Oruç

Oruç; “imsak vakti girdiği andan güneş batana kadar geçen süreyi Allah’ın emri olduğu için veya emri olmasa da O’nun tarafından beğenilen bir davranış olacağı düşüncesiyle yemeden, içmeden ve cinsi ilişkiden uzak olarak geçirmektir.”²⁹⁴ “İslâmiyet’te başka oruç çeşitleri bulunmakla birlikte belirli şartlar çerçevesinde her Müslüman için zorunlu bir ibadet niteliğinde olanı Hicret’in 2. yılı Şâban ayında (Şubat 624) farz kılınan Ramazan orucudur.”²⁹⁵

İlk oruç ibadetinin Hz. Âdem ile başladığı ve her Arabî ayın 13., 14. ve 15. günlerinin oruçlu geçirildiği nakledilir. Hz. Süleyman’ın (as) her ayın başında, ortasında ve sonunda oruçlu olduğu; Hz. İbrahim’in her aydan üç gün oruç tuttuğu kaynaklarda belirtilmektedir. Bir hadisten de Dâvûd Peygamber’in oruç tuttuğunu öğreniyoruz. Bu bilgiler ve “Sizden öncekilere de farz kılındı.” (Bakara 2/183) ayeti önceki ilâhî dinlerde de oruç ibadetinin bulunduğunu göstermektedir. Yine eski milletlerden Keltler, Meksikalılar, Perulular, Babilonyalılar ve Asurlular’ın kaynaklarında oruca önem verdikleri kaydedilir.²⁹⁶

Oruç, İslâm’ın şartlarından biridir. Kişinin hem bedenini hem de ruhen yaptığı bir ibadet olan oruç; sadece yiyip içmekten uzak kalmanın yanında kişinin dilini, bedenini ve dahi tüm uzuvlarını günahlardan korumayı da içerir. Ayrıca oruç, bireyler için bir irade ve sabır eğitimi demektir. “İslâm’da oruç adeta yeniden doğum ve felahıdır. Müslümanlar her sene orucu bu bilinç düzeyinde ele almayı başarabildikleri takdirde sadece kişisel günahlarından arınarak yeniden doğma fırsatını elde etmezler, ümmet olarak içinde

²⁹³ Çelik, 205.

²⁹⁴ Veysel Uysal, “Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç ibadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32(1), 2007, 19.

²⁹⁵ Ali İhsan Yitik, “Oruç”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIII, 2007, 414.

²⁹⁶ Recep Demir, “Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslâm’da Oruç (Karşılaştırmalı Bir Analiz)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 2016, 1784.

yaşadıkları ve toplu günahın karşılığı olan zillet hâlerinden kurtulma gücünü ve azmini elde edebilirler.”²⁹⁷

...

Aşk anlat diyen kördür, cııldır;
Aşk dürtünce yüreğin kanatlanır.

Aşk gizli bir devlet, açık nimettir;
Âşık kalpler *oruç*larla paklanır.

...

(KS., 285)

“Aşka Dair Kısa Bir Not” adlı şiirden alınan yukarıdaki beyitlerde aşkın farklı yollarla tanımı yapılmıştır. Aşkın tanımının yanında aşkın etkileri anlatılmaktadır. Aşk, insanın yüreğini kanatlandıran, huzurunu arttıran bir nimet olarak tarif edilmiştir. Kıymetini bilene aşkın bir devlet olabileceği belirtilmiştir. Buradaki oruç kavramı, fiziksel bir orucu değil manevî bir orucu anlatmaktadır. Oruç tutarak sadece bedenimizi değil ruhumuzu da temizleriz. Çünkü oruç, insanı pek çok olumsuz şeyden alıkoyar. Burada kastedilen âşık kimsenin gözünü ve gönlünü dünyaya kapatarak kalbini temizlemiş olacağıdır.

...

Sizin de üstünüzden uçan kuşlar vardır,
Sizin de önünüzde inişler çıkışlar vardır,
Kavrulan niyazdaki taşlı tarlalardır
Gözyaşlarınızı çiçek çiçek atınız

Benim o taşlı tarlalardan biri de ben
Oysa nehirler geçiyor yasaklı gözlerimden
İftar vaktine daha çok var, *oruç*la ölürsem
Toprağımı ağartınız

...

(KS., 367)

²⁹⁷ Demir, 1796.

Yukarıdaki dörtlükler, “Bulutlar” adlı şiirden alınmıştır. Şair, kendini taşlı tarla olarak nitelendirmektedir. Taşlı tarlalar, suya daha çok ihtiyaç duyar ve susuz kaldığında verimi düşer. Suya olan hasretini gözlerinden geçtiğini söylediği nehirle anlatmaya çalışmaktadır. Oruçlu olduğunu söyleyen şair, iftara az kaldığını söylemektedir. Bu süre zarfında ölürse toprağının ağartılmasını istemektedir. İslâmiyet’e göre bazı gün ve gecelerde ölümün faziletleri vardır, ancak oruçlu ölmeye dair böyle bir delil yoktur. Buna rağmen farz ibadetlerden birinin gerçekleştiriliyor olması hasebiyle Allah katında mükâfatı yüksek olabilir. Şair, bu dizelerde bu duruma bir gönderme yapmaktadır.

2.2.1.2. Ramazan

Sözlükte; “günün çok sıcak olması, güneşin kum ve taşları çok ısıtması, kızgın yerde yalınayak yürümekle ayakların yanması” anlamlarındaki ramad masdarından veya “güneşin güçlü ısısından çok fazla kızmış yer” mânasındaki ramdâ’ kelimesinden türeyen Ramazan kamerî yılın şâbandan sonra, şevvalden önce gelen dokuzuncu ayının adıdır. Genellikle “şehir” (ay) kelimesine izafe edilip “Şehru Ramazan” şeklinde kullanılır.”²⁹⁸

Ramazan ayı, Kur’ân-ı Kerîm’de adı geçen ve değerine vurgu yapılan tek aydır. Kur’ân’da orucun farz kılındığını bildiren ayetlerin hemen ardından Ramazan’ın insanlara doğru yolu gösteren ve Kur’ân’ın indirildiği ay olduğu ve bu aya ulaşanların oruç tutması emredilmektedir (Bakara 2/185). Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber’den nakledilen, Ramazan ayının fazileti, başlangıcının ve sonunun nasıl tesbit edileceği, süresi ve bu aya mahsus ibadetlerle ilgili çok sayıda rivayet yer almaktadır.²⁹⁹

Edebiyata konu olan Ramazan ile birlikte sosyal hayatta görülen hareketlilik ve değişim, bir Ramazan folklorunu ortaya çıkarmıştır. Ramazan, “divan edebiyatında ramazaniyye ve bayramiyye gibi şiir türleri yanında kaside ve gazellerden beyit ve müfredlere kadar değişik formlarda estetik yönleriyle yer bulmuştur. Dinî-tasavvufî Türk edebiyatında ise Ramazan’ın yansımaları daha çok didaktik örneklerle ortaya konmuştur. Batı tesiri altında gelişen yeni Türk edebiyatında Ramazan’a dair şiir, fıkra, hâtıra, deneme, mektup türlerinde zengin bir edebî birikim mevcuttur.”³⁰⁰

²⁹⁸ Hacı Mehmet Günay, “Ramazan”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIV, 2007, 433.

²⁹⁹ Günay, “Ramazan”, 434.

³⁰⁰ Mustafa İsmet Uzun, “Ramazan”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIV, 2007, 435.

...

Bu sene de

Mübarek **Ramazan** ayının başında ve içinde

Tekrar sahnelediler aynı oyunu

Üzerlerine

“Müslümanlara **Ramazan** hediyesi” yazdıkları

Füzelerle

Yende yıktılar, yıktılar Bağdat’ı

Yedi iklim olanları kınadı da

Bizim kılımız bile kıpırdamadı

Gidişlerinde ve dönüşlerinde

Her zaman

Roteryan ve lions selâmlarıyla selâmladık

Cinayet uçaklarını

...

(İÇAZ., 360)

“Evimiz İpotekli” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte, şairin Bağdat’a yapılan zulmü anlattığını görmekteyiz. Her zaman duyarlı bir insan olarak hareket eden şairin şiirlerinde Müslüman Türk kimliğini açıkça hissetmek mümkündür. Karakoç, Müslümanların ve Türklerin dünya genelinde yaşadıklarına asla duyarsız kalmamış, şiirlerinde bu konuları sıkça işlemektedir. 1998 yılında yazdığı bu şiirde İncirlik üssünden ABD’nin Bağdat’ı vurmasını ve Türkiye’nin bu duruma izin vermesini eleştirmektedir. Türkiye’nin Roteryan ve Lions gibi mason teşkilatlarına hoşgörü göstermesi eleştirilen diğer bir husustur.

Ramazan ayı, bütün Müslüman âlemi için kutsal bir aydır. Bu ayda hoşgörü, yardımlaşma, merhamet gibi duygular daha yoğun yaşanıp herkesin birbirini daha iyi anladığını görürüz. Ancak Bağdat’a Ramazan ayında yapılan bu saldırıyı herkesin kınaması ama ülke olarak Türkiye’nin sessiz kalıp bir de üssü kullanıma açması, şairde derin bir yara açmış ve bunu yüksek bir dille eleştirmiştir.

2.2.1.3. Sahur

Sözlükte “sabah olmadan önceki vakit, gecenin son üçte biri” anlamındaki seher kelimesiyle aynı kökten gelen sahur (sehûr, sühûr), dinî bir terim olarak oruç tutmaya hazırlık olmak üzere fecrin doğmasından önce yenen yemeğin adıdır. Hz. Peygamber’in uygulamalarıyla sahura önem verdiği, “Sahura kalkın, zira sahurda bereket vardır” gibi sözleriyle de pekiştirilmiştir. Bazı hadislerde sahura kalkanların Allah’ın rahmetine ve meleklerin duasına mazhar olacağı belirtilmiş, sahur yemeği “mübarek gıda” olarak nitelendirilmiş olup sahurun tamamen terk edilmeyip bir yudum su ile bile olsa yerine getirilmesi tavsiye edilmiştir.³⁰¹

...

Ağrıtmadan giriyorsun etimden içeri
Beynimde ve ruhumda sinsin ateşleri yakarak
Sahura uyanmış çocuklar gibi kıvırcıklı sevinçlerle
Seninle seğriyorum yaprak yaprak

...

(S., 268)

“Sensin Ak Sevgilerde Gülümseyen” adlı şairden alınan yukarıdaki dörtlükte sahur kavramına yer verilmektedir. “Sinsin oyunu genellikle köy düğünlerinde geceleyin yakılan bir ateş etrafında, davul-zurna eşliğinde sadece erkekler tarafından oynanan yarışmalı bir oyundur. Oyunun adının, sessizce hareket etmek anlamına gelen “sinmek”ten geldiği yönünde görüşler vardır.”³⁰² Burada yanan ateşe telmih yapan şair, ateşin beyinde ve ruhunda yakıldığını söyleyerek sessizce olmasını kast etmektedir. Neşesini sahura uyanmış çocuklara benzetmektedir, çünkü çocukluk döneminde sahura uyanmanın verdiği keyif bir başkadır ve bu çocuklara olağanüstü bir zaman dilimi gibi gelmektedir. Çünkü olağan zamanın dışında kalkılıp yemek yenmektedir. Şair mutluluğunu buna benzetip sevgiliyle hareket ettiğini söylemektedir.

³⁰¹ İbrahim Kâfi Dönmez, “Sahur”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXV, 2008, 538.

³⁰² <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-51140/sinsin-oyunu.html> (Erişim Tarihi: 28.05.2020)

2.2.1.4. İftar

Sözlükte; “fatr ‘yarmak, kesmek; yaratmak, icat etmek’, bu kökten türeyen iftar ve fitr kelimeleri diğer bazı anlamların yanı sıra ‘orucu açmak, oruçluya orucu açtırmak, başlanmış bulunan orucu bozmak veya hiç oruç tutmamak’ demektir.”³⁰³

İftar vakti, oruç ibadetinde önemli bir yer tutmaktadır. “İmsak vaktinin başlangıcı (sahur) hususunda fakihler arasında mevcut olan görüş farklılıklarına iftar vakti konusunda rastlanmaz. Kur’ân’da akşama kadar oruç tutulmasından söz edilmiş, Hz. Peygamber’in açıklama ve uygulamasında güneşin batmasıyla iftar vaktinin gireceği bildirilmiştir.”³⁰⁴ Güneşin batıp akşam vaktinin girmesiyle oruçlar açılır. “Hz. Peygamber’in hadislerinde, vakti girdikten sonra oruçlunun iftarda acele etmesi ve orucunu hurma veya tatlı bir şeyle yahut su ile açması tavsiye edilmiş, Hz. Peygamber, bunu bizzat uygulayarak akşam namazını kılmadan önce birkaç hurma ile orucunu açmıştır. Oruç açılırken dua edilmesi sünnettir. Hz. Peygamber, oruçlunun iftar anında yapacağı duanın geri çevrilmeyeceği müjdesini vermiştir.”³⁰⁵ Dolayısıyla iftar vaktini, sadece oruç ibadetini sonlandırmak olarak değerlendirmek yanlıştır. Edilen duanın hem ehemmiyeti büyüktür hem de ailede çocuklara dinî kültürün aşılması ve bu bilincin oluşturulması açısından büyük önem taşımaktadır.

...

İftar sofrası tadında bir sofru
Yedikçe acıkır, içtikçe susarsın
Yağmur kuşlarının sesidir duyduğun
Toprak kokusudur seni mesteden
Dünya var ortasında sen varsın

...

(KS., 369)

Yukarıdaki bent, “...Ve Şiir Ve Sahip” adlı şiirden alınmıştır. İftarıyla, sahuruyla ve orucuyla Ramazan; bir kültürdür. Hepsinin kendine has bir tadı vardır. İftar sofraları ise özenle hazırlanan ve mideden önce gözü doyuran sofralardır. Her evde bütçeye göre

³⁰³ Kemal Beydilli, “İftar”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXI, 2000, 518.

³⁰⁴ Mehmet Şener, “İftar”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXI, 2000, 518.

³⁰⁵ Abdullah Özbek, “Kültürümüzde İftar Sofraları” *Diyanet İlmî Dergi*, Ekim 2004, 25.

ve özenle hazırlanır. Şair, bu yüzden var olan sofrayı, iftar sofrasına benzetmektedir. Aslında sofraya ile kastedilen dünyanın güzellikleridir. Dünya nimetlerini ve güzelliklerini iftar sofrasına benzeten şair, iştah açıcı güzellikte olduğunu söylemektedir.

...

Ben sana bugünü getiriyorum
 Ey maviler üstüne maviler giyen çocuk
 Ben senin *iftar* vuslatı beklediğini
 Beklerken hangi havuzlara aktığını
 Ben senin nelere baktığını biliyorum

(BÇBK., 189)

“Söktüm Tan Yerinin Mühürünü” adlı şiirden alınan yukarıdaki dördlükte iftarın edebiyata nasıl yansıdığını görmekteyiz. Vuslat olarak nitelendirilen iftar, edebiyatta en çok bu yönüyle işlenir. “Kavuşma, ulaşma” anlamları taşıyan vuslat kelimesi, oruçlu birinin akşam orucunu bozduğu anı karşılamaktadır. İftar vaktine doğru açlık duygusu artar, kişi sabırsızlıkla yemeği bekler ve şair, çocuğun bekleyişini buna benzeterak sabırsızlığını anlatmak istemiştir.

2.2.2. Namaz İle İlgili Mefhumlar

2.2.2.1. Namaz

“Farsçada ‘tâzim için eğilmek, kulluk, ibadet’ anlamına gelen namaz, sözlükte ‘dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak’ mânâlarındaki Arapça salât kelimesinin (çoğulu salavât) karşılığı olarak Türkçeye geçmiştir. Terim olarak salât tekbirle başlayıp selâmla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedenî ibadeti ifade eder.”³⁰⁶

Namaz ibadeti İslâm’ın beş şartından ikincisidir. Namaz karşılığı olarak Kur’ân ayetlerinde ve hadis-i şeriflerde yer verilen ‘salât’ kelimesi genellikle ‘dua’ anlamında kullanılmakta olup bu anlamıyla bazı ayetlerde geçmektedir. Terim anlamıyla namaz,

³⁰⁶ M. Kâmil Yaşaroğlu, “Namaz”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXII, 2006, 350.

Allah'ın emriyle Rasulullah'ın gösterdiği şekilde akıllı ve buluş çağına ermiş olan her Müslüman'ın günde beş defa yerine getirmesi gereken bir ibadettir.³⁰⁷

Namaz ibadetinin ayetlerden yola çıkarak hemen bütün ilâhî dinlerde mevcut olduğu anlaşılmaktadır. “Hz. Âdem, Nuh ve İbrahim'den sonra namazı terk eden nesillerin geleceği (Meryem 19/59), Hz. Zekeriya'nın namaz kıldığı (Âl-i İmran 3/39), Hz. İsa'nın beşikteki mucizevî konuşmasında namaz vecibesine atıfta bulunduğu (Meryem 19/31), Hz. İbrahim'in yanı sıra Lût, İshak ve Yakûb'a namaz emrinin vahyedildiği (Enbiyâ 21/73), Hz. İsmail'in halkına/ailesine namazı emrettiği (Meryem 19/55), Hz. Lokman'ın oğluna namazı hakkıyla kılmasını öğütlediği (Lokmân 31/17), Hz. İbrahim'in namazı yalnız Allah rızâsı için kıldığını söylediği (En'âm 6/162), kendisini ve neslini namazı dosdoğru kılan kullarından eylemesi için dua ettiği (İbrahim 14/40), Hz. Musa'ya Allah'ı anmak üzere namaz kılmasının emredildiği (Tâhâ 20/14) ifade edilmekte, Allah'ın İsrâiloğulları'ndan yerine getirme sözü aldığı görevler arasında namazın da yer aldığı görülmektedir (Bakara 2/83; Mâide 5/12). Yine Ashâb-ı Kehf kıssası anlatılırken mescid kelimesinin zikredilmesinden (Kehf 18/21) o dönemde namaz ibadetinin var olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.”³⁰⁸

Namaz ilk ibadetlerden birisidir ve Resûl-i Ekrem risâletin ilk yıllarından itibaren namaz kılmaya başlamıştır. İbn İshak, Rebî'b. Habîb ve Abdürrezzak gibi erken dönem siyer veya hadis âlimlerine baktığımızda beş vakit namazın “İsrâ” gecesini Hz. Peygamber, el-Mescidü'l-Aksâ'ya götürüldüğü zaman farz kılındığı sonucuna varılmaktadır.³⁰⁹

Allah'tan insana iletişimin adı vahy, insandan Allah'a iletişimin adı namazdır, duadır. Çünkü namaz, Allah ile bir tür iletişim içerisinde olma şeklindedir. Bütün güzelliklerin ve mutlulukların yaratıcısı olan Yüce Allah, mutluluğun zirvesini kendi sevgi ve güzelliğine bağlamış ve namazı vuslata ermenin bir aracı olarak kullarına emretmiştir. Namazı hakkıyla eda eden kimse, Allah'ın kendisi için gerçek dost ve yardımcı olduğunun, her anında kendisini duyup yalnız ve aciz bırakmayacağını farkına

³⁰⁷ Nurten Kimter, “Namaz ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme”, *Erzincan Kültür ve Eğitim Vakfı Akademi Dergisi*, s. 68, 2016, 301.

³⁰⁸ Yaşaroğlu, “Namaz”, 350.

³⁰⁹ İsrail Balcı, “İslâm'ın İlk Kiblesinin el-Mescidü'l-Aksâ Olduğu İddialarının Kritiği ve Kible Değişikliğinin Tarihsel Arka Planı”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, s. 28, 2012, 93.

varır, böylece onun ruhunda ümit, iyimserlik ve güven duyguları artar, öz saygısı artarak iç huzura erişir.³¹⁰

...

Ben çok ceset gördüm gözleri açık,
Daha hayattayken sönmüş çırası.
Geceyi diriltmek *namaz*la olur,
Üşüyen her zaman aşk faturası.

...

(BÇBK., 206)

“Şafak Sularında Işık Dökümü” adlı şiirden alınan yukarıdaki beyitlerde gece namazına vurgu yapılmıştır. Teheccüd diye bilinen gece namazı, “Dinî bir terim olarak yatsı namazı ile fecr-i sâdık arasında bir müddet uyuyup uyandıktan sonra namaz kılmayı ve bu süre içinde kılınan nâfile namazı (teheccüd namazı, kısaca teheccüd) ifade eder; teheccüd özellikle vitir ve terâvih gibi diğer gece namazlarından bu yönüyle ayrılır.”³¹¹

Teheccüd namazının faziletleri ile ilgili Kur’ân’da da pek çok ayet vardır. “Gecenin bir kısmında sadece sana mahsus bir nâfile olmak üzere uykudan kalk, Kur’ân ile teheccüd namazı kıl; yakındır ki Rabbin seni bir makam-ı mahmuda eriştire.”³¹² Bu ayetten anlaşılacağı üzere teheccüd namazının uykudan kalkarak kılınması gerekmektedir. Gecenin sessizliğinde kişinin huşu içinde namazını kılarak dua edeceği ve mükâfatının ona göre olacağı anlatılmaktadır.

Ne erliği kalmış ne pirligi
Ruh uçmuş, kavuşmuş hürriyetine,
Rapor da düzenlenmiş öldüğüne dair,
Yeri de hazırlanmış mezarlıkta
Yumuşlar, kefenlemişler
Buyurun şimdi *namazına*:
- “Er kişi niyetine!”

...

³¹⁰ Kimter, 302.

³¹¹ Saffet Köse, “Teheccüd”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XL, 2011, 323.

³¹² İsrâ: 17 / 79.

(KS., 203)

“Er Kişi Niyetine” adlı şiirin ilk bendi olan yukarıdaki dizeler, bir cenaze namazını betimlemektedir. Şiir boyunca şair, cenaze merasiminin portresini çizmektedir. Şair, bedenın ölüp ruhun ölmediğini belirtirken ölen bir kişi ile ilgili yapılması gerekenleri anlatmıştır. İslâmiyet’e göre ölen bir kişi yıkanarak namaz abdesti aldırılır ve defnedilmeden önce cenaze namazı kılınır. “Hanefî mezhebine göre namazı kılınacak cenazenin Müslüman olması, cesedinin tamamının veya çoğunun mevcut bulunması, yıkanmış veya teyemmüm ettirilmiş olması gerekir. Namaz esnasında cenazenin eller üzerinde, omuzlarda veya binek üzerinde tutulması câiz değildir. Kılacakların önünde hazır bulunmayan cenaze üzerine namaz kılınmaz.”³¹³ Cenaze namazına niyet edilirken ölen erkek ise “Er kişi niyetine” diye niyet edilir. Şair de bu hitabı şiirine başlık olarak koymuştur.

...

Uyanır maya çalarım

Türlü hülyalara dalarım

Namazımı tek kılarım

Bu esriklikten aymam ki...

...

(İÇAZ., 123)

“Şu Üç Günlük Dünya İçin” adlı şiirden alınan yukarıdaki dörtlükte dinî bir mefhum olan namaz kavramına değinilmektedir. Karakoç, hayatı boyunca dik bir duruş sergilemiş bir şairdir. Bunu hayatının her alanında gerek yaptıklarıyla gerekse söylemleriyle fark etmek mümkündür. Bu şiirde dünyanın geçiciliğinden bahsederek üç günlük dünya için duruşundan vazgeçmeyeceğini, gerekirse namazını dahi kendisinin kılacağını söylemektedir. “Esrik” değışmeci olarak sözlükte “herhangi bir nedenle kendinden geçmiş olan”³¹⁴ demektir. Şair de kendi ruh hâlini bu şekilde tanımlayıp dünya için bu hâlden vazgeçmeyeceğini söylemektedir.

İslâmiyet’te namazın önemi çok büyüktür. “Namaz, dinin direğidir.” hadis-i şerifinden anlaşılacağı üzere İslâm’ın temel taşı namazdır. Farz namazların yanında nafîle

³¹³ Mehmet Şener, “Cenaze”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VII, 1993, 355.

³¹⁴ Akalın, “Esrik”, 820.

veya kaza namazları da mevcuttur. Karakoç aşağıdaki şiirinde nâfile namazlarından biri olan istihâre namazına değinmiştir. “Sözlükte ‘hayırlı olanı isteme’ anlamına gelen istihâre, terim olarak ‘bir iş veya davranışta Allah katında hayırlı olanı kılınan nâfile bir namaz ve dua ile talep etme’ mânasında kullanılır.”³¹⁵

...

İstihareye yatarken

Çok derin kulaç atarken

Her yıldız tek tek batarken

Senin yıldızın kalıyor.

...

(İÇAZ., 142)

Yukarıdaki dördlük, “Aşkın Averagesi Oldum” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde şair, istihâre kavramına yer vermiştir. “Âlimlerin sünnet veya müstehap saydıkları istihârenin meşruiyeti Câbir b. Abdullah’tan rivayet edilen şu hadise dayandırılmaktadır: Resûlullah, işlerimizin tamamında bize istihâreyi öğretiyor ve şöyle diyordu: “Biriniz bir şey yapmaya niyet edince farz dışında iki rekât namaz kılın ve arkasından şu duayı yapın: Allahım! Senden, senin ilim ve kudretinden hayır beklerim. Senin büyük lutfundan talep ederim. Sen kâdirsin, benimse gücüm yetmez, sen bilirsin, ben bilmem. Sen bütün gizlilikleri bilersin. Allahım! Şu benim işim dinim için, dünyam ve ahiretim için senin ilminde hayır diye yer almışsa onu bana nasip et, onu kolaylaştır ve uğurlu kıl. Eğer şu işim dinim için, dünya ve ahiretim için senin ilminde kötü diye yazılmışsa onu benden, beni de ondan uzaklaştır. Hayır, nerede ise onu nasip et ve gönlümü ona yönelt!” Hz. Peygamber sözüne devamla, ‘İstihareyi yapan kişi bu sırada işini de söylesin’ dedi.”³¹⁶ Dolayısıyla istihâre namazı, sünnetlere dayandırılmaktadır. Şiirden anlaşıldığı üzere Karakoç, bir işe niyet ettiğinde istihâreye yatmakta ve hayır getirmesi için Allah’a dua etmektedir.

³¹⁵ Salim Öğüt, “İstihare”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIII, 2001, 333.

³¹⁶ Öğüt, “İstihare”, 333.

2.2.2.2. Abdest

Abdest kelimesi, Arapçada “güzellik ve temizlik” mânasına gelen vudû’ kelimesiyle ifade edilir. Abdestle ilgili hadislerde zikredilen vudû’, Kur’ân-ı Kerîm’de yer almaz. Zekâ ve köklerinden türeyen kelimeler Kur’ân’da temizlenme ve arınmayı ifade eder. Tuhr kökünden türemiş olan kelimeler bazı yerlerde maddî temizlik anlamında kullanılsa da her iki kökten türeyen kelimeler, daha çok mânevî bir arınmayı ifade eder. Türkçede dinî temizliği anlatmak için kullanılan abdest kelimesi ise Farsça âb (su) ve dest (el) kelimelerinden türemiş; “el suyu” mânasına gelen birleşik bir kelimedir.³¹⁷

Kur’ân-ı Kerîm’de, Medine döneminde nâzil olan “Ey inananlar! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar kollarınızı yıkayın, başlarınızı meshedin ve topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın” (Mâide 5/6) meâlindeki ayet abdestle ilgili hükmü açıklar. Namaz ise Mekke döneminde Miraç gecesi farz kılınmıştır. Siyer âlimlerinin üzerinde hemfikir oldukları bir konu da Cebrail’in Hz. Peygamber’e namaz ve abdesti öğreterek birlikte abdest alıp namaz kıldıkları ve söz konusu ayetin nüzûlünden önce asla abdestsiz namaz kılınmadığıdır. Aksi görüşler olsa da Cebrail’in abdest ve namazı öğretmesi ve öncesinde abdestsiz namaz kılınmamış olunması, bütün Müslüman âlimlerin teyit ettiği bir husustur.³¹⁸

Abdest, namaz için ön hazırlıktır ancak abdest, sadece maddî kirlere arınmak değildir. Mümin kimse, abdest vasıtasıyla iç dünyasını kirlere temizler. Bilinçli olarak alınan abdest, günahların kirlere temizlendiği şuuru ve hissini kazandırır. Abdestin özünde derin bir anlam ifade ederek müminin bağışlanma duygusuna ve günahlardan kurtulma isteğine cevap verir. Hz. Peygamber’in açıklamalarında bu gerçeğe rastlarız: “Müslüman ya da mümin kul abdest alırken yüzünü yıkarsa, gözlerinin bakışıyla işlediği hatalar, su ile ya da suyun son damlalarıyla birlikte gider. Ellerini yıkadığı zaman ellerinin işlediği hatalar, su ile ya da suyun son damlalarıyla birlikte gider. Ayaklarını yıkadığı zaman ayaklarıyla işlediği hatalar, su ile ya da suyun son damlalarıyla birlikte gider. O kimse günahlardan arınmış olarak abdestini tamamlar.”³¹⁹

³¹⁷ Mehmet Şener, “Abdest”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, I, 1988, 68.

³¹⁸ Şener, “Abdest”, 69.

³¹⁹ Abdurrahman Kasapoğlu, “Abdestin Sembol ve Dinî Tecrübe Boyutu”, *Diyanet İlmî Dergi*, Ekim 2006, 102.

Maddî boyutunun yanında manevî boyutunun da olduğunu Hz. Peygamber'in hadisleriyle anladığımız abdest, çok yönlü bir uygulamadır. En önemli boyutu ise temizliktir. Beden ve ruh temizliğinin kastedildiği “abdest” kelimesi, edebiyatta kendine hem gerçek hem de mecaz anlamıyla yer bulmaktadır. Karakoç şiirlerinde bu kavrama yer vererek bu durumu örneklendirmiştir.

...

Neden hep bu vakte alırsın yolculuğu
 Ufuklar el açmış güneşin kınasına
 Göklerde bir ceylan mı kurban ediliyor ki
 Her şafakta helal kanlar damlıyor yüreğimin ortasına
 Ve birden boy atıyor duygularımın ekini
 Ey günün ilk **abdest** suyuyla dirilen hayat

...

(S., 410)

“Şafakların Has Konuğu” adlı şiirden alınan bu bentte, bazı dinî kavramların yanında abdest kavramının da geçtiğini görmekteyiz. Karakoç’un şiirlerine baktığımızda sabah namazına verdiği önemin ayrı bir yerde olduğu değerlendirmesini yapmak yanlış olmaz. Çocukluğundan itibaren İslâm kültürüyle yoğrulmuş bir şairde bu yansımaları görmek elbette normaldir. Karakoç’a göre; sabahın ilk ışıklarıyla uyanıp abdest almak, bentte belirtildiği üzere insan vücudu için her gün yeniden dirilmek gibidir. Bu bentte, gecenin sona erişiyile beraber günün aydınlanması adeta resmedilmiştir. İnsanın yeniden doğuşunun her sabah aldığı abdest sayesinde olduğu belirtilmiştir.

Abdestsiz süt emzirmemişti anası,
 Canımın bir ışığı bilirdim ben...
 Kuşça cıvıldaşırды kardeşleriyle
 Günlerdir yangını bizi yakar
 Nereye gitti ki haber vermeden,
 Neden dönmez, neden?

...

(KS., 233)

“Neden” adlı şiirden alınan yukarıdaki beyitte, bebeği abdestli emzirmenin hikmetine vurgu yapılmıştır. İslâmî kaynaklara bakıldığı zaman bebeğin her durumda emzirilebileceğini görmekteyiz; ancak İslâmî uygulamalara veya İslâm kültürüyle yaşayan toplumlara baktığımızda halk arasında abdestli emzirmenin daha faziletli bir davranış olduğu ifade edilmektedir. Hatta tarih yazar pek çok Müslümanın hayat hikâyelerini okuduğumuzda “annelerinin onları abdestsiz emzirmediği” ifadesine rastlarız. Bu, Müslüman toplumların abdeste verdiği önemden kaynaklanmaktadır, ancak somut, kanıtlanmış bir dayanağı yoktur. İslâmiyet’e göre abdest almak, vücudu temizlediğine göre bu şekilde emziren bir çocuğun daha ihlaslı olabileceği inancı toplumda yerleşmiş bir yargıdır.

2.2.2.3. Cemaat

“‘Toplamak, bir araya getirmek’ anlamındaki cem‘ masdarından türeyen Arapça bir isim olup sözlükte ‘insan topluluğu’ mânasına gelir. Fıkıh terimi olarak namazı imamla birlikte kılan topluluğu ifade etmek için kullanılır.”³²⁰

“Cemaatin İslâm dinindeki önemine rağmen belirli mazeretlerin varlığı hâlinde terk edilmesi mümkündür. Hz. Peygamber can güvenliğinin bulunmayışını, özellikle hastalığı, sefer hâlinde iken gece karanlığını ve yerin çamurlu olmasını cemaate engel kabul etmiştir.”³²¹ Dolayısıyla cemaatle namazı tavsiye eden Hz. Peygamber, zor şartlar altında veya önemli bir hastalık hâlinde cemaatle namazın terk edilebileceğini söylemektedir. Burada İslâm dininin zorlaştırmayan kolaylaştırıcı özelliğini görmekteyiz.

...

Küskünler barışır, açlar doyardı

Bayram bir semboldü has yüreklere

Camilerin içi dolar taşardı

O namazlar, o *cemaat* nerede

...

(KS., 138)

³²⁰ Mustafa Uzunpostalcı, “Cemaat”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VII, 1993, 288.

³²¹ Uzunpostalcı, “Cemaat”, 289.

“O Eski Bayramları Düşünürken” adlı şiirden alınan yukarıdaki dörtlükte, “bayram, cami, namaz, cemaat” gibi kavramların bir arada işlendiğini görmekteyiz. Bu şiirde şair, eski bayramlara duyduğu özlemi okuyucunun gözünde resmetmeye çalışmaktadır. Toplumsal yozlaşmayla beraber kültür ve din de ötelenmektedir. Bu durumun farkında olan ve bundan muzdarip olduğunu şiirlerinde açıkça dile getiren Karakoç, bayramlarda camilerin cemaatlerinin dahi eskisi kadar kalabalık olmadığından yakınmaktadır. Dinî bayramların toplumdaki önemi büyüktür. Bayramlarda küskünler barışır, gücü yeten yetmeyene yardıma bulunur. Camiler cemaatle dolup taşar. Günümüzde bayramlar yine çok önemli ve özel günlerdir ancak şairin de belirttiği üzere eski canlılığını yitirdiği herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir.

2.2.2.4. Dua

“Dua kelimesi Arapçadan olduğu gibi dilimize geçmiştir. Dilimizde dua ‘yakarış, Tanrı’ya yalvarma, yakarış için söylenen dinî metin’ anlamlarına gelir.”³²²

Dua kelimesi, Kur’ân-ı Kerîm’de yirmi yerde geçmekte bazı ayetlerde da‘vâ ve da‘vet kelimeleri de aynı anlamda kullanılmaktadır. Ayrıca dua kökünden fiiller, pek çok ayette yer almaktadır. Bu ayetlerde yer alan dua ve türevi olan kelimeler; Allah’a yakarma, istek ve ihtiyaçlarını arz ederek O’nun lutfunu dileme, çağırma, seslenme, davet etme, ibadet etme, yardıma çağırma, bir durumu arz etme, Allah’ın birliğini tanıma, isnat ve iddia etme anlamlarındadır. Bu anlamları veren dua ve türevi sözcüklere hadislerde sıklıkla rastlanmaktadır.³²³

“Dua, bütün dinlerde ortak bir ibadet şeklidir. Yahudilik’te Tanrı’ya yaklaşma vesilesi olarak kabul edilirken, Hristiyanlık’ta Tanrı’ya ulaşma, O’nu tanıma ve vicdanın sesi olarak nitelendirilmektedir. İslâm’a göre ise Allah’a yakarma, istek ve ihtiyaçlarını arz ederek O’nun lutfunu dileme, çağırma, seslenme, ibadet etme, Allah’ın birliğini tanıma, bir durumu arz etme, isnat ve iddia etme anlamlarında kullanılmıştır.”³²⁴

³²² Feim Gashi, “Dua ve Hayat Memnuniyeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi Öğrencileri Örneği)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25(2), 2016, 4.

³²³ Selahattin Parlador, “Dua”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, IX, 1994, 530.

³²⁴ Gashi, 4.

Dua, kişinin Allah'ın üstün varlığını kabul etmesi ve O'nun karşısında aczini itiraf ederek dilek ve taleplerini O'na arz etmesi hâlidir. Dua ayrıca Allah'a yalvarma, yakarma ve niyaz eylemidir. Dua, kulun acizliğini kabul ederek Allah'a yönelmesi ve O'ndan talepte bulunmasıdır.³²⁵

“Rabbimize alçak gönüllüce ve için için dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez. Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Allah'a (azabından) korkarak ve (rahmetini) umarak dua edin. Şüphesiz, Allah'ın rahmeti muhsinlere çok yakındır.” (A'raf 7/ 54-56) ayeti; içtenlik, korku-ümit, haddi aşmama, fesat çıkarmama ve ihsan şartlarına bağlı olarak Allah'ın duaya karşılık vereceğini belirtir. Ayette geçen muhsin kavramı ise yaptığı her fiili Allah görüyormuş gibi en güzel biçimde yapan mümine ithafen kullanılmıştır.³²⁶

Dua, Allah ile kul arasında gerçekleşen özel bir konuşma gibidir. Kul, her türlü isteğini, sıkıntısını dile getirebilir ancak İslâmiyet'e göre bunun sınırları çizilmiştir. Allah'a isimleri ile dua etmenin, Hz. Peygamber'e salavât getirmenin veya tövbe istiğfar çekerek duaya başlamanın duanın niteliğini arttırdığı İslâmî kaynaklar tarafından belirtilmektedir. Ayet-i kerîmede şöyle buyurulmaktadır: (Ey Muhammed!) De ki: “Duanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin! Siz yalanladınız. Öyle ise azap yakanızı bırakmayacak.”³²⁷ Ayetten anlaşılacağı üzere dua etmenin Allah katındaki yeri ayrıdır. Dua etmenin insan üzerinde psikolojik etkileri olduğu kaçınılmazdır. Dua; bir sığınma, korunma, yardım dileme şeklidir ve kişi bilir ki kulunu zorda bırakmayan Allah, kuluna ihsanda bulunur. Bunu bilmenin rahatlığıyla kul, duasını sonlandırır. Bu yönüyle dua, kişinin iç huzurunu arttırmanın en güzel yoludur.

Eksik tartıp pişiren, eksik satan fırınlarda;
Selâm haram, ateş ve paraysa bir cehennem güzeli.
Aldatanların varsın hiç bitmesin sarhoşlukları,
Elbet er-geç yanacak ateş tutanın eli...

Yeter ki toprağı dost olsun secdeye varanların;

Duası boşta kalmaz Hakk'a yalvaranların.

(BD., 177)

³²⁵ Gashi, 5.

³²⁶ Resul Ertuğrul, “Kur'ân'da Fiilî Dua”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 2015, 909.

³²⁷ Furkan: 25 / 77.

Bu dizeler, “Ufuklarda Taş Kesilir Binlerce Ebabil” adlı şiirin tamamıdır. Haram ile iş gören ve rızkını haram yolla kazanmaya çalışan insanların eleştirildiği bu şiirde şair, böyle insanları “sarhoş” diye nitelendirmiş ve eninde sonunda böyle davrananların cezasını çekeceklerini belirtmiştir. Bu tip insanların aksine, işini hakkıyla yapan ve Allah rızası için secdeye varanların dualarının boşa kalmayacağını söylemiştir. Bu şiirde şair, duaların samimiyetle yapılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Dua, bir iç dökme hâlidir ve kişinin samimi, içten ve ihlaslı bir şekilde hâlini Allah’a arz ettiği duaların Allah katında kabul göreceği vurgulanmıştır.

...

Çiçekler dua ederken
Kovandan kaçır bir arı
Ezgi dokur kanatları
Seğrir kelebek gözleri
Yankılanır balözleri
Çiçekler *dua* ederken

...

(BD., 331)

“Dua Borcu” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte şair, çiçeklerin dua hâlinde olduğunu söylemektedir. “Kâinatta hiçbir şey yoktur ki hamd ile Allah’ı tesbih etmesin, Onu anmasın, Ona dua etmesin. Fakat siz onların bu tesbihlerini, zikirlerini, dualarını fark etmiyorsunuz.”³²⁸ ayetindeki “şey” kelimesi, doğadaki canlı veya cansız bütün varlıkları kapsamaktadır.

Kâinattaki tüm varlıklar; sürekli zikir, tesbih ve dua hâlinedirler. Bu noktada Tapduk Emre ve Yunus Emre arasındaki diyalog, kalp gözü açık kimselerin bu zikre şahitlik edebileceğini göstermektedir: “Tapduk Emre, dervişlerinden birer çiçek ister. Her derviş en güzel çiçeği getirmek üzere kırlara gider. Yunus da aralarında. Akşam olduğunda herkes en güzeli olduğunu düşündüğü çiçekle dergâha döner. Yunus’un elinde ise solgun bir sarıçiçek vardır. Şeyhi bunun sebebini sorduğunda ona şu cevâbı verir: Şeyhim, sabahtan beridir kırları dolaştım size lâyük olabilecek güzellikte bir çiçek aradım, buldum da ancak koparmak için elimi uzattığım her çiçek öyle güzel Allah zikri çekiyordu

³²⁸ İsra: 17 / 44.

ki onları koparmaya kıyamadım. Tam vazgeçip dönüyordum ki bu solgun çiçeğin şöyle dediğini duydum: Benim vaktim doldu artık, soldum kuruyup gideceğim, bari beni kopar da bir dervişin elinde hayatım sona ersin.”³²⁹ Bu örnek göstermektedir ki ağaçlar, bitkiler, canlı cansız tüm varlıklar Allah’ı zikretmektedir.

...

Armutlu, Çiftlikköy, Altınova’da
Nice canlar vurgun yemiş yuvada;
Kimi âh u zarda, kimi *duada*;

Göç-göç yola dizilenlere dönsün, oy!
Ocaklar sönmessin, yangın sönsün oy!

...

(IÇAZ., 460)

Bu dizeler, “Yerleri Gökleri Sarstı Bu Tokat” adlı şirden alınmıştır. Bu şiirde, 1999 depreminin yaşandığı gece betimlenmekte ve duyulan üzüntü dile getirilmektedir. Nice kayıplar yaşanan bu depremde sağ kalanlar ya gidenlerin ardından üzülüp ağlamakta ya da onlara dua etmekteydiler. Toplumsal her acıyı şiirlerine konu edinen şair, bu olaya da duyarsız kalmayıp ağıt niteliğindeki bu şiiri kaleme almıştır. İncancımıza göre ölenlerin ardından dua edilip Kur’ân okunulması ve ölenlerin güzel taraflarının hatırlanması gerekir. Kayıplardan duyulan acının bitmesini istediğini şair, bu dizelerde dile getirmektedir.

Dua mefhumu, içinde pek çok kavramı barındırmaktadır. Fark etmeden kullanmakta olduğumuz bazı kavramlar dua içeren kavramlardır. Karakoç’un şiirlerinde yer verdiği dua ile ilişkili veya dua niyetine olan kavramlara burada değinmek istiyoruz.

2.2.2.5. Ezan

İslâm ülkelerinde yaşayanlar veya bu ülkelere seyahat edenler, günde beş kez minarelerden lâhûtî bir sesin yükseldiğini duyarlar. Üstelik bu ses, İslâm coğrafyasının en Batı noktası olan Fas’ta da en Doğu noktası olan Endonezya’da da aynıdır. Bu ses, yaklaşık on beş asır önce ilk kez Medine semâlarında yükselen ve ardından dalga dalga

³²⁹ <https://yenidunyadergisi.com/yunus-emrenin-sari-cicegi/> (Erişim Tarihi: 06.06.2020).

İslâm coğrafyasına yayılan ilâhî bir sestir. Müslümanlara aslî ibadetleri olan namaz vaktinin geldiğini bildirmek yanında, ayrıca çok mühim mesajlar içeren bu derûnî nidâ, İslâm literatüründe “ezan” diye isimlendirilmektedir. Ezan, Müslümanlara namaz ibadetinin vaktinin geldiğini bildirmek için okunur ve İslâm dininin çok önemli bir sembolüdür. Meşru kılındığı günden bu yana aralıksız bütün İslâm âleminde okunmaktadır.³³⁰

Sözlükte “bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilân etmek” mânasında bir masdar olan ezan kelimesi terim olarak farz namazların vaktinin geldiğini, nasla belirlenen sözlerle ve özel şekilde müminlere duyurmayı ifade eder.³³¹

Bir dinî ıstılah olarak ezanı âlimler, “özel bir şekilde yapılan ve sözleri nasla belirlenen bir davet” diye tanımlamışlardır. Bu genel çerçeveyi esas alarak ezanı, “Allahuekber” ifadesiyle başlayıp, “Lâ ilâhe illallâh” ibaresiyle biten, sözleri Hz. Peygamber tarafından tasdik edilen ve günde beş kez namaz vakitlerini bildirmek üzere okunan ilâhî bir nidâ diye tarif etmek mümkündür. Ezanla farz namazların vaktinin geldiği bildirilerek namaza davet edilir.³³²

Ezan, Hicret’in birinci yılında (Miladî 623) Medine’de meşru kılınmıştır. Hz. Peygamber’in Mekke’de kıldığı namazlar ise ezansız ve kametsizdir. İbn Ömer’den nakledildiğine göre Hz. Peygamber ve Müslümanlar Medine’de ilk zamanlar kendi aralarında toplanır ve namazlar için vakitler tesbit ederlerdi. Bu vakitleri insanlara bildirmek için herhangi bir şey yapmıyorlardı. Enes b. Mâlik’in naklettiğine göre bidayette ezan vakti geldiğinde ashaptan biri sokak sokak dolaşır ve “haydi namaza haydi namaza” mânasında “es-salah, es-salah” diyerek insanları davet ederdi.³³³ Lakin Müslümanları namaza davet eden bir özel simgenin olmayışından Hz. Peygamber ve ashâbı rahatsızdı ve bunun için toplantılar düzenlerlerdi.

Ezanın ortaya çıkışı ile ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. En çok kabul gören rivayetlerden biri ashâbdan birinin rüya görmesidir. Nitekim yine ibadet vaktinin nasıl ilan edileceğinin görüşüldüğü bir toplantının ardından, ashâbdan Abdullah b. Zeyd bir

³³⁰ Hidayet Aydar, “Ezanın Tarihi ve Başka Dillerde Okunması Meselesi”, *Balıkesir Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 2016, 6.

³³¹ Abdurrahman Çetin, “Ezan”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XII, 1995, 36.

³³² Aydar, 7.

³³³ Aydar, 13.

rüya görür. Abdullah b. Zeyd Hz. Peygamber'in namazın vaktinin ilanı için yaptığı müşaverelere katılır ve bu işe büyük önem veriyordu. Kaynakların Abdullah'tan naklettiklerine göre o, bu olayı şöyle anlatmıştır: “Hz. Peygamber hoş karşılamasa da Cuma namazı için insanları davet etmek üzere çan çalınmasını emretmeyi düşündüğü zamanlarda bir rüya gördüm. Rüyamda, elinde bir çan bulunan bir adam gördüm. Ona dedim ki: ‘Şu çanı bana satar mısın?’ Adam dedi ki: ‘Ne yapacaksın?’ Dedim ki: ‘Onunla namaza çağıracağım.’ Adam dedi ki: ‘Bundan daha hayırlı bir şeyi sana öğreteyim mi?’ Ben de ‘iyi olur’ dedim. Bunun üzerine, bana ‘şöyle deyin’ dedi: ‘Allâhu Ekber Allâhu Ekber...’ Bugün okumakta olduğumuz ezanı öğretti. Sabah olur olmaz hemen Resulullah’a geldim ve gördüğüm rüyayı anlattım. Hz. Peygamber dedi ki: ‘Şüphesiz o hak bir rüyadır. Bilâl ile birlikte kalk ve bildiklerini ona öğret, o da buna göre ezan okusun. Onun sesi seninkinden daha gürdür.’ Rüyamda öğrendiklerimi Bilâl’e öğrettim, o da onları söyleyerek ezan okudu.” Böylece rüyada bildirilen ilk ezanı okuyan Bilâl-i Habeşî oldu. Ezanın burada söz konusu olan rüyayla değil, daha başka yollarla sabit olduğuna dair rivayetler vardır. Nitekim ezanın Abdullah b. Zeyd ile Hz. Ömer'in rüyalarında görmelerinden çok önceleri İsrâ gecesine Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla verildiği rivayet edilmektedir. el-Kurtubî bunu belirttiikten sonra, “fakat diyor, Abdullah b. Zeyd ile Ömer'in rüyası meşhur olmuştur.”³³⁴

Ezan, namaz vakti girdikten sonra ve sadece farz namazlar için okunur. Ayrıca ezanı okuyan müezzinin gür bir sesle ve yüksek bir yerden ezanı okuması, duyulmasını ve anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Ezanın manevî bir boyutu da Müminler için bağımsızlığın göstergesi olmasıdır. Bir yerleşim yerinin Müslimlere mi gayr-i Müslimlere mi ait olduğunu camilerden yükselen ezan seslerinden anlamak mümkündür.

...

Her şey nasıl susar ve dinlerse *ezan*lar okunurken

Nasıl yeniden mayalanırsa hayatlar

İşte öyle bir tava bıraktım ruhumu Kur'ân bahçelerinde

Sevgi buyruğunda şahlanır bütün gazi atlar

...

(S., 269)

³³⁴ Aydar, 16.

Yukarıdaki dörtlük, ‘‘Sensin Ak Sevgilerde Gülümseyen’’ adlı Şiirden alınmıştır. ‘‘Ezana katılmak yani müezzinin okuduğu ezan cümlelerini aynen tekrar etmek Hz. Peygamber’in emridir. O Şöyle buyurmuştur: ‘Ezani duyduğunuz zaman, siz de müezzinin dediğini söyleyiniz.’’’³³⁵ Buhar’den aktarılan hadisten yola çıkararak ezan okunurken yapılan işle bağlantı kesilip ezanı dinlenmeli ve sözleri tekrar edilmelidir. Müslüman toplumlarda ezana sayĐı; imanın gereği olarak görür ve ezan okunurken televizyonun, müziğin sesi kısılır, sadece ezana odaklanılır. Bu kültürle yetişen nesiller de aynı davranış üzerine büyürler. Şair; bu dörtlükte ezanı bekleme dönemini, ruhun yeniden mayalanması olarak tasvir etmekte ve ruhunu böyle bir Kur’an bahçesine bıraktığını söylemektedir. Şairin bu söylemi, tam bir teslimiyet hâlinde olduğunu ortaya koymaktadır.

...

Kayı tresi gereği

Buz gibi soğuk suyla imdirmiŐler beni

HllĞe beleden önce

Bir güzel tuzlamıŐlar bedenimi

Zahir kokmasın diye

Adımı koyarken kulağıma *ezan* okumuŐlar

Harama, irkine bakmasın diye

At sırtından inmeyen erlerden

Erenlerden hayır dualar almıŐım

...

(IAZ., 406)

Yukarıdaki bent, ‘‘Bir Yumak IŞık Osman’’ adlı Şiirden alınmıştır. Osmanlı Devleti’nin kurucusu, Osman Bey’e ithafen yazılan Şiirin bu bendinde bebek doğunca yapılan ritüeller sıralanmıŐtır. Anadolu’da yeni doğan bir bebeğe sırayla yapılan gelenekler mevcuttur. Osman Bey’in doğumundan hareketle Şair, bu bentte adeta bu gelenekleri sıralamıŐtır. Yenidoğan bebek önce yıkanır, ardından tuzlanır ve hllĞe belenirmiŐ. Yıkanma ve tuzlanma ritüeli günümüzde de yapılırken hllĐe³³⁶ beleme Anadolu’nun büyük bölümünde artık yapılmamaktadır. Bu toprağa sarılarak bebeğin

³³⁵ İsmail Karagöz, ‘‘Ezana SayĐı İmanın Gereğidir’’, *Diyanet İlmî Dergi*, Ekim 2006, 46.

³³⁶ Hllk; Kundak çocuklarının altına bez yerine konulan toprak. (Akalin, 1113)

daha iyi büyüdüğüne inanılmaktadır. Yıkanma ve tuzlamanın ardından bebeğin adını koymak gelir.

Bebeğin adını koyarken kulağına ezan okunmasının sünnet olduğuyla ilgili rivayetler vardır. “Hazret-i Ebû Rafî anlatıyor: ‘Hz. Hasan, dünyaya geldiği zaman Hazreti Peygamber’in onun kulağına ezan okuduğunu gördüm.’ Bu hadisten anlaşıldığı üzere, İslâm dininde çocuğun kulağına ezan okumak vardır ve Hz. Peygamber’in bu uygulamayı yapması hasebiyle çocuğun kulağına ezan okumak sünnettir. Hazreti Peygamber’in doğan çocuğun sağ kulağına ezanı, sol kulağına kametin okunmasını tavsiye ettiği rivayet edilir.”³³⁷ Her Müslüman çocuğa bu şekilde adı konularak aslında din eğitimi doğuştan başlatılmaktadır. Sonrasında ise dualar edilerek çocuğa ömür boyu kalkan oluşturulur. Bu bentte, Osman Bey’in erenlerden hayır dualar aldığı belirtilir.

...

Bana *ezan*, hilâl yeter

Çan dinlemem, hiç haç verme!

Ey öpüp öpüp coştuğum

Kalbimi dirilt, baş verme!

(KS., 432)

“Özü Kabuğundan Ayır” adlı şiirden alınan bu dizelerde şair, ezan ve hilâlin kendine yettiğini söylemektedir. Ezan ve hilâl, İslâmiyet’in en önemli sembollerinden biridir. “Hilâl motifinin bir sembol olarak VII. yüzyıldan itibaren İslâm dünyasında kullanıldığı görülmektedir.”³³⁸ Ezan ise en önemli bağımsızlık sembolü kabul edilmektedir. Dinî yönü ağır basan şair, kendisi için İslâmiyet’in önemini özetlemektedir. Kalbinin de iman gücüyle dirtilmesini istemektedir.

2.2.2.6. Kamet

Kamet; “cemaatle kılınan farz namazlara başlamadan önce cami veya sâir namazgâh kabul edilen yerde “kad-kameti’s-salâh” kelimelerinin ilavesiyle fakat yavaş

³³⁷ <https://www.islamalimi.com/yeni-dogan-cocugun-kulagina-ezan-okumak-gerekir-mi/>(Erişim Tarihi: 31.05.2020).

³³⁸ Nebi Bozkurt, “Hilâl”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVIII, 1998, 13.

eda ile müezzinlerce tekrarlanan ezan cümleleri”³³⁹ olarak tanımlanır. “Erkeklerin her farz namazdan önce kamet getirmeleri ister cemaatle, isterse tek başına kılınmış sünnettir. Kamet getirmek, kaza namazlarında da sünnettir. Kamet; namazın dışında sünnet olan bir hâldir, getirildiğinde sevap kazanılır, getirilmediğinde ise sevaptan mahrum kalınır. Beş vaktin farz namazlarında ve Cuma namazının farzında kamet getirilir. Ancak Vitir, Teravih, Bayram, Cenâze ve Nâfile namazlarda kamet getirilmez. Kamet erkeklere has bir sünnettir. Kadınlar kamet getirmezl. Kamet cemaatin müstehab olan sünnetlerindendir.”³⁴⁰

Hani aşk abdesti, kamed ve namaz?

Vakit akşama yaklaştı, aksıyor bindiğin at.

Yoldaşı Hızır olan elbette yolda kalmaz;

Yıldızlar doğacak birazdan, dağlar kanat kanat

Secdeye kapanacak, sen de katıl bu safa;

Gölgelerle oynaşma, azıklı çık sabaha.

(BD., 203)

“Yolcu” adlı şiirin tamamına yer verilen yukarıdaki dizelerde şair, namazın aşamalarını saymakta olup hepsinin samimiyetle yapılması gerektiğine dikkatleri çekmektedir. Namaza hazırlığın ön aşaması olan abdest ve namaza başlangıç olan kamede yer verilmiştir. Kamet getirilirken ezanın sözleri aynen tekrar edilip sadece “Hayye ale'l-felâh”tan sonra iki kere “Kad kameti's-salâh” (Namaz başladı) denilmektedir. Erkeklere mahsus olan bu ifadeye şairin yer vermesi doğasına uygun bir ifade olarak karşılanabilir.

2.2.2.7. Kible

Arapçada yön ve cihet mânasına gelen kible, ıstılahta özellikle namaz için yönü belirten bir kavram olarak kullanılmakta iken günlük hayatta sadece namazla ilişkili bir kavram olarak kalmamış; aksine dua ederken, ihrama girerken, mevtayı kabre koyarken,

³³⁹ Devellioğlu, “Kamet”, 485.

³⁴⁰ Ayşe Başak Harmancı, “Hasan Kemal Bıyık, Bir Türk Din Musikisi Formu Olarak Kamet”, *Turkish Academic Research Review*, 4 (1), 2019, 91.

hayvanı boğazlarken hatta tuvaletlerin inşasında bile dikkate aldığımız bir şiar hâline gelmiştir.³⁴¹

Hem semâvî dinlerde hem de diğer dinlerde kible kavramı, fonksiyonel bir kavramdır. İslâmiyet açısından baktığımızda Allah, “mekândan münezzeht olmakla birlikte özellikle sembolik birtakım bedenî hareketlerin söz konusu olduğu bazı ibadetlerde yön tasavvuru, ibadetin belli bir yöne dönmek suretiyle ifası gerek ibadet disiplini gerekse kişinin manevî bir merkezle bütünleşmesi açısından gerekli görülmüştür.”³⁴² Bu sebeple ibadetimizi ve kendimizi bir kalıba sokmamız ve dikkatimizi o noktaya vererek ibadet etmemizi sağladığı için kible kavramı önemlidir. Kible, manevî bir merkez gibidir.

Kaynaklara göre Hz. Peygamber, Hz. İbrahim geleneğine uyarak ilk önce Kâbe’ye doğru namaz kılmıştır. İsrâ hadisesinden sonra ise el-Mescidü’l-Aksâ’nın kutsiyetini dikkate alarak Kâbe’de namaz kılarak her iki kutsal mabede / mekâna birlikte yönelmek amacıyla Kâbe’nin güneyinde durarak Kudüs’e doğru yönelmeyi seçmiştir. Hicretten sonra ise bu imkân ortadan kalkmış ve yaklaşık bir buçuk yıl kadar direkt olarak buraya doğru namaz kılmış olup gönlünden de Kâbe’yi çıkarmamıştır. Nitekim bu süre içerisinde sürekli ilk kiblesi olan Kâbe’ye yönelerek namaz kılmayı arzulamış olup sonunda bu arzusu kible değişikliğini emreden ayetle (Bakara 2/144) gerçekleşmiştir ve el-Mescidü’l-Aksâ’dan ayrılmak için somut bir gerekçe ortaya çıkmıştır. Buradan yola çıkarak ayetin nazil olmasından sonra Hz. Peygamber kiblesini Beytü’l-Makdis’ten Kâbe’ye çevirmiş ancak bu durum el-Mescidü’l-Aksâ’nın ilk kible olarak yorumlanmasına sebep olmuştur.³⁴³

...

Kovduğun şeytan bile mülkünde zar atıyor,

Gaflette avlayınca kulunu aldatıyor...

Benimse **kiblem** belli, secdelerim Sana’dır,

Nefes alıp-verirken, her seferim Sana’dır

Aklın bir sınırı var, Sen sınırsız büyüksün;

³⁴¹ Yavuz Ünal, “Hadis Verilerine Göre Hz. Peygamber’in İlk Kiblesi: Beyt-i Makdis”, <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Download/Article-File/188619> (Erişim Tarihi: 30.05.2020), 189.

³⁴² Ahmet Güç, “Kible”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXV, 2002, 364.

³⁴³ Balcı, 114-115.

Kul azıp sapıtmazsa, gazabın niye çöksün?
 Kin tutmak ve kan gütmek insana özgü maraz,
 Kış başka hava söyler, başka çiçeklenir yaz,
 Kulunum, kurbanımın, Rabbim senin mülkünde
 Garip kulun ne söyler, gülümse dilekçeme...
 ...

(BD., 28)

“Beyaz Dilekçe” adlı şiirden alınan bu bentte, pek çok dinî mefhumun yanında kible kavramının da kullanıldığını görmekteyiz. Karakoç, bu bentte şeytanın gaflette olanları yakaladığında o kimseleri aldatarak yanlışta sürüklediğini, ancak kendisinin gaflete düşmemek için kiblesinin yani yönünün belli olduğunu söylemektedir. Kible kavramı ile şair, yönünün Allah’a dönük olduğunu ve Allah’tan başka kimseye secde etmediğini belirtmektedir. Bu şiirin Allah’a yazdığı bir dilekçe olduğunu söyleyen şair, Allah’tan kendisini duymasını istemektedir. Kul hata yapar, ancak çok büyük yanlış yapmadığı sürece Allah gazap etmez, çünkü Allah’ın kin tutmak gibi bir özelliği yoktur. Kin tutmak veya kan gütmek insanlara özgü bir hastalıktır.

...
 Ben güzel düşler şairiyim, şiir ırmağım
 Göllerin ortasından akıp gider de göllere karışmaz
 Bir bağbozumu şölenine hazırlanıyorum şimdi
 Kuşlar **kible**ye yöneldi, vakit ikindi
 Cins atın kapımda kişnesin artık
 Yıldızım senden gayrısıyla barışmaz

(IÇAZ., 110)

Yukarıdaki bent, “Sen Varken Şiirin Odağında” adlı şiirden alınmıştır. Şiirin bütününe baktığımızda şairin “Sen” diye hitabının Allah’a yönelik olduğunu görmekteyiz. Şair, şiirini göllerin ortasından akıp onlara karışmayan bir ırmağa benzetmektedir. Bu benzetmeyle, çok şiir yazıldığını, ancak kendisinin şiirinin diğer şiirlerden ayrı bir yerde olduğunu ifade etmektedir. Bunun sebabini şiirinin merkezinde Allah’ın olmasına bağlamaktadır. Kuşların namaz vakitlerinde topluca öttüğü bilinmektedir. Şair bu durumdan yola çıkarak kuşların ikindi vaktinde kibleye

döndüklerini söylemektedir. Bağbozumu kavramını kullanarak artık bütün ürünlerini topladığını ve bundan sonra Allah'tan başkasıyla bir bütün olamayacağını, yıldızının barışmayacağını söylemektedir. Bu dizelerden yola çıkarak şairin bu şiirini bir dönüm noktası olarak kabul ettiğini ve bundan sonra hayatının her alanında merkeze Allah'ı koyduğunu çıkarabiliriz.

2.2.2.8. Kıyam

“Kıyam "doğrulmak, dikelmek, ayakta durmak" demektir. Namazı oluşturan ana unsurlardan biri olarak kıyam, iftitahteki ve her rekâta Kur'ân'dan okunması gerekli asgari miktarı okuyacak kadar bir süre ayakta durmak anlamına gelir.”³⁴⁴

“Namaz, Allah'a saygı ve bağlılığı simgeleyen belli davranışlardan oluşur; bunlardan biri de 'Allah'ın huzurunda ayakta duruş' anlamını taşıyan kıyamdır. Kur'ân'da 'namazın dosdoğru kılınması' mânâsında kullanılan 'ikâme' kıyamla aynı kökten geldiği gibi kıyam ve bu kökten türeyen diğer kelimeler birçok ayette namaza ve namaz kılarken Allah'ın huzurunda O'na bir saygı ve itaat göstergesi olarak ayakta duruşa işaret eder.”³⁴⁵

...

Dağlar yüce dağlar, garip dağlar, تنها dağlar!
Ne zaman tekbir getirip el bağladınız/ *kıyam*dasınız?
Bir akdoğan bir kekliğe pençe atsa, yer-gök ağlar
İlkyazda ve kara-kışta rüyadasınız
Ey ses ustası sessizlik, artık sesimi çöz!

...

(BÇBK., 226)

“Yeni Gözlerim” adlı şiirden alınan yukarıdaki dörtlükte, şair yine tabiatın sesi olmuştur. Doğduğu ve büyüdüğü çevrede tabiatla iç içe olan şairin şiirlerinde tabiat ile ilgili unsurlar oldukça fazla yer tutmaktadır. Şiirin bütününe baktığımızda yaşanan toplumsal olaylardan veya diğer toplumlarda yaşanan olaylardan yola çıkarak şairin

³⁴⁴<https://namaz.diyaret.gov.tr/namaz/html/kutuphane/HTML/NamazIlmihali/assets/common/downloads/publication.pdf>, 241 (Erişim Tarihi: 04.06.2020).

³⁴⁵ Ebubekir Sifil, “Kıyam”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXV, 2002, 514.

hayata eskisi gibi bakmadığını anlamaktayız. Bu yüzden şiirine “Yeni Gözlerim” adını vermiştir. Dağların ne zaman tekbir getirip kıyama durduğuna şaşırılmaktadır. Akdoğan, keklige pençe attığında bile yer-gök ağlarken dünyada yaşananlar karşısında sessiz kalmak istememektedir. “Ses ustası” diye seslendiği Cenâb-ı Allah’tan sesini açmasını ve yaşananlar karşısındaki sessizliğe ses olmayı istemektedir. “Ses ustası” derken bir istiare sanatını da icra etmektedir.

Ay dolanıp orta yere gelende,
Salavat getirdim, *kıyama* durdum.
Kim yürek alır ki aşksız şölende?
Ben aşka adanmış bir sofraya kurdum.

...

(BÇBK., 139)

“Gözlerim Can Evimde” adlı şiirden alınan bu dörtlükte şairin kendini, salavât getirip kıyama durdum diye tasvir ettiğini görmekteyiz. İbadetlerin aşksız olmayacağını belirten şairin aşktan kastı, ibadetlerimizin gönülden yapılması gerektiğidir. Bu amaçla yola çıkan şairin salavât getirip kıyama durduğunu söylemesi, ibadetlerine aşkla niyet ettiğini anlatmak içindir. Çünkü kıyam aslında bir başlangıcı ifade eder. Şair de Allah yoluna adanmış bir hayat için kıyama durduğunu anlatmaktadır. Kıyam, kulun Allah karşısında bedeniyle ve kalbiyle ayakta durması ve başını eğerek Allah karşısında alçak gönüllülüğünü göstermesidir. Kibir ve bencillikten uzak olan bu davranış, namazdaki teslimiyetin başlangıcıdır.

2.2.2.9. Namazgâh / Secdegâh / Seccade

Namazgâh sözcüğü; Farsça namaz kelimesi ile gâh edatının birleşmesinden oluşan, sözlükte “ekseriya haric-i biladda bayram namazı kılınmak için yapılan geniş mahal”, “namaz kılmaya mahsus meydan ki kible cihetinde mihrap yerine bir dikili taşı olur, üstü açık mescit” mânasına gelmektedir. Musalla ve secdegâh terimleri ise namazgâh ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Musalla, “namaz kılmaya mahsus açık yer, namazgâh”, “cenaze namazı kılmaya mahsus açık mahal”, “cami-i şerif civarında cenaze namazı kılmaya mahsus mahal”; secdegâh, “secde mahalli, secdeye varılacak yer”

anlamlarına gelmektedir. Musalla, Arapça salâ kökünden secdegâh ise Arapça ve Farsçanın birleşiminden oluşan bir kelimedir.³⁴⁶

Türkçede bayram gibi belli zamanlarda namaz kılınan musallâlar yanında yol kenarlarında yolcular için yapılan üstü açık mescitlere namazgâh adı verilir. İslâm tarihinde inşa edilen ilk mescitlerin çoğu bu tarzdadır. Hz. Peygamber'in Kubâ'da yaptığı ilk mescit ve Cuma namazı kılınan Rânûnâ vadisindeki Benî Sâlim Mescidi de (Mescid-i Âtike) bu tarz mescitlerdendir. Uzun seferler esnasında Resûlullah'ın dinlendiği yerlerde tesbit edilen uygun bir alan temizlenir, etrafına taşlar dizilerek sınırları belirlenir ve namazgâh hâline getirilirdi. Tebük Gazvesi esnasında on beş kadar yerde böyle açık mescitlerin oluşturulduğu bilinmektedir. Mekke yolunda Hz. Peygamber'in çeşitli yerlerde namazgâhlar edindiği bilinmektedir. Namazgâhlar zaman zaman ordunun konakladığı yerler olarak daha sonraki dönemlerde de gelenek olarak devam etmiştir.³⁴⁷

Karakoç şiiirlerinde hem namazgâh hem de secdegâh kavramını kullanmıştır. Kaynaklara bakıldığında ise bu iki kavramın anlam olarak bütünleştiğini ve “namaz kılınan yer” olarak ortak bir zeminde birleştiğini hatta bazen birbirinin yerini tutacak kadar iç içe geçtiğini görmekteyiz.

...

Kutsal zaman ağacının en kutsal dalı

Yerleri gökleri bezekleyen şehr-i Ramazan

Özlemine nasıl dayanacak bunca sevdalı,

Ey *secdegâh*ları ak alınlarla çiçekleyen şehr-i Ramazan

Salât ve selâm ile mest olduk sen gelince

Gittin, bir yanımız nevbahar şimdi, bir yanımız hazan

(IÇAZ., 399)

“Nevbahar ve Hazan” adlı şiiirden alınan yukarıdaki dörtlükle Ramazan'ın gelişi bahara, gidişi sonbahara benzetilerek gidişinden duyulan hüznün ve gelişinden duyulan mutluluk anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bentte, secdegâh kelimesine yer verilmiştir. Secdegâh, namaz kılınan yer olarak ele alınmıştır. Namaz kılmanın verdiği huzur tartışılmazdır, ancak Müslüman toplumlarda Ramazan'ın gelişiyile toplumda bahar havası

³⁴⁶ Mükerrerem Kürüm, “Aydın'daki Osmanlı Dönemi Namazgâhları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, s. 18, 2010, 104.

³⁴⁷ Nebi Bozkurt, “Namazgâh”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXII, 357.

esmeye başlar. Adeta bayram şenliğinde geçen Ramazan’larda namaz vakitleriyle beraber cemaatle teravîh namazı kılmak için insanlar camilere, mescitlere, secdegâhlara giderler. Şair, bu coşkuyu anlatmaya çalışmış ve Ramazan’ın bitişiyle bunlardan mahrum kalacak olan Müslümanların hüznüneceğini ifade etmiştir.

...

Ahmet Yesevî hazretlerinin yaktığı ocak

Ahi Evran’ın kurduğu tezgâhtır burası

Diri gelip diri gidenlere

Bir *namazgâh*tır burası

Toprağı bir ana yüreği kadar sıcak

Her çukuru bir kılıç, bir gülle yarası

...

Suçlu değil, şahidim

Gökçe aydınlık içim

Dilim yürük, Allah Bir

Bu toprak bir *namazgâh*

Kuşlarım secdededir

(KS., 127 / 129)

Yukarıdaki bentler, “Yuvaya Dönüş Türküsü” adlı şiirden alınmıştır. İslâm tarihinin ve medeniyetinin neredeyse özeti diyebileceğimiz bu şiirde son olarak Anadolu’dan bahsedilmektedir. Anadolu, bütünüyle namazgâh yani “namaz kılınan yer” olarak tanımlanmış ve bu şekilde betimlenmiştir. Anadolu’da yakılan İslâm ateşinin sönmeyeceğini söyleyen şair, Anadolu topraklarının kolay kazanılmadığına ve uğruna feda edilen canlara değinmektedir. Bu uğurda verdiğimiz şehitlerimizi “diri gelip diri gidenler” diye tasvir etmiş ve şehâdetlik mertebesine ulaşanların İslâmiyet’te ölü kabul edimediğine telmihte bulunmuştur. Namazgâh, “namaz kılmaya mahsus meydan ki kible cihetinde mihrap yerine bir dikili taşı olur, üstü açık mescit”³⁴⁸ tanımından yola çıkan şair, Anadolu’yu da bir uçtan bir uca namazgâh olarak kabul etmiştir.

³⁴⁸ Bozkurt, “Namazgâh”, 357.

Türkiye’de namazlağ veya namazlık da denilen yaygının Arapça adı seccâdeye (secceden) ilk dönem kaynaklarında rastlanmaz. Ancak ilk dönemlerde üzerinde namaz kılınan halı-kilim türü yaygılar için bazı muahhar kaynaklar, seccade ifadesini kullanır.³⁴⁹

İslâmiyet’te dinin nesnelere üzerinden yaşanması doğru bir davranış şekli olarak kabul edilmemiştir, ancak temizlik de İslâm’ın en önemli esaslarından biridir. Bu yönüyle seccadeler, namaz ibadeti için önemli berer unsur hâline gelmiştir, ancak namaz kılmak için mekânın temiz olması yeterli olup seccade şart değildir.

...

Karşımda bir çift göz, kavrulmuş badem

Ansızın bıçaklar hassas yanımdan...

Aşkima tanıktır çiçek *seccadem*,

Üstüne damlarken yürek yürek kan.

...

(BD., 284)

“Hiç Binmedim Leylâ’sız Trenlere” adlı şiirde alınan yukarıdaki dörtlükte seccade kavramına yer verildiğini görmekteyiz. Leylâ’ya yazılmış olan bu şiirde, Leylâ aslında sembolik bir kavramdır. Şair, Allah’a olan aşkı anlatırken Leylâ’yı kullanmıştır. Çünkü bir mümin, Allah’a olan sevgisini ibadetle gösterir ve şair Allah’a duyduğu bağlılığa seccadesini şahit göstermektedir. Çünkü namazlarındaki devamlılığa ve samimiyete tek şahit seccadesidir.

2.2.2.10. Rükû

Rükû kelimesi sözlükte; “eğilmek” anlamına gelen fıkıh terimi olarak namazda kıraatin tamamlanmasından sonra baş ve sırt düz bir yüzey oluşturacak ve eller dizlere ulaşacak biçimde öne doğru eğilmeyi ifade eden bir kavramdır. Namazın rükünlerinden ve farzlarından olan bu eğilme, Allah’ın yüceliği karşısında kulun acizliğini ve tevazuunu belirtir. Kur’ân’da geçmemekle birlikte rükû kelimesi ve aynı kökten türeyen kelimeler, mecaz olarak “boyun eğmek” mânasında ve terim anlamıyla kullanılmaktadır. Namazda

³⁴⁹ Nebi Bozkurt, “Seccade”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXVI, 2009, 269.

rükûn şekli ile ilgili ayrıntılar Hz. Peygamber'in uygulamasıyla belirlenmiş olduğundan Resûl-i Ekrem'in sözlü ve fiilî sünnetine dayanmaktadır.³⁵⁰

...

Kıyamda, *rükûda*, secde
 Derin bir muhabbetle izlemiştim seni
 Sense dışına kapatmıştın gözlerini
 Ruhunla arşa kanatlanmıştın sanki
 Ne güzel yakışmıştı çimenden seccade
 Çimene koyduğun dizlerini
 “İnna lillahi ve inna ileyhi raciun”
 -O’ndan geldik, yine O’na döneceğiz-
 Mesajı geçti içimden,
 Ve bir vurgun yemiş gibi oldum ben

...

(IÇAZ., 203)

“Yaşadıkça Seni Hep Anacağız” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte “kıyam, rükû, secde” kavramları bir arada kullanılmaktadır. “Kadîm Dostum A. Neş’et Dinçer’e” diye başına ibare düştüğü bu şiirde Karakoç, dostunun arkasından duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. Toplumdan hiç kopmayan ve şiiri hayatın her alanını yansıtan bir araç olarak kullanan şair için şiir, her zaman sığınacağı bir liman gibidir. Şiirden alınan yukarıdaki bölümde vefat eden arkadaşına bakarken kalbinden geçen söylemlerine tanık olmaktayız. Ölümü, dışarıya gözünü kapatıp ruhun kanatlanması olarak betimlemekte ve arkadaşının ibadet hâlinde olduğunu söylemektedir. Ahiret inancı olan her kişi için ölüm, bir son değil yeni bir başlangıçtır ve bunu Karakoç’un şiirinde net olarak görmekteyiz.

2.2.2.11. Secde

“Sözlükte ‘eğilmek, boyun eğmek, tevazu ile alını yere koymak’ anlamındaki sücûd masdarından gelen secde fıkıh terimi olarak namazda alın, burun, el ayakları, dizler ve ayak parmakları zemine degecek şekilde yere kapanmayı ifade eder.”³⁵¹

³⁵⁰ Nihat Dalgın, “Rükû”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXV, 2008, 286.

³⁵¹ Dalgın, “Rükû”, 286.

Kur'ân'da "boyun eğme" mânasına gelen secde ve aynı kökten türeyen kelimeler seksen bir ayette geçmektedir. Râgıb el-İsfahânî tasnifinde, Kur'ân'daki secdeyi isteğe bağlı ve zorunlu secde olarak ikiye ayırmaktadır. Bunlardan ilki insana mahsustur. "Allah'a secde edin" (Necm 53/62) gibi ayetler secdenin bu ilk anlamıyla ilgili olup karşılığında mükâfat vardır. İkincisi ise insan dâhil olmak üzere canlı ve cansız bütün varlıkların Allah'ın koyduğu kanunlara boyun eğmesinin gerekliliğini ifade eder. "Göklerde ve yerde bulunan her şey ve bunların gölgeleri sabah akşam isteseler de istemeseler de Allah'a secde ederler" (Ra'd 13/15) ayeti secdenin ikinci anlamıyla alakalıdır.³⁵²

Bahaettin Karakoç, secde kavramını şiirlerinde az da olsa kullanmıştır. "Namazın en önemli rükünlerinden biri olan secdenin her rekâta rükûdan doğrulduktan sonra iki defa yapılması farzdır. Secdenin farz oluşu Kur'ân-ı Kerîm'deki emre ve Hz. Peygamber'in sünnetine dayanır."³⁵³ Karakoç, farz olan bu emrin Allah'tan başkasına secde edilmemesi gerektiğine ve kulun Allah karşısındaki acziyetine vurgu yapmıştır. Çünkü hayat karşısında dik durup Allah'tan başkasına eğilmemek, boyun eğmemek kendisinin yaşam felsefesidir.

...

Her tepe bir timsah, her kaya bir diş
Rükûda, *secdede* ya da dikilmiş...
Her kaya bir insan, her insan kaya,
Her yerde iç-içe gerçekle rüya;
Kaya kaya gezer rüzgârın sesi,
Kayalar ki yazgıların türbesi,
Yiğitler gölgesi, kartallar yurdu,
Kayalar Alp-Eren, kayalar ordu...
Kartalca yaşayıp ölmek isterim,
Ölünce bir kaya olmak isterim.

...

(BÇBK., 128)

³⁵² Dalgın, "Rükû", 286.

³⁵³ Dalgın, "Rükû", 286.

“Asıldığım Her İp Boynumda Uzar” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte bir kaya olmak istediğini söyleyerek benti sonlandırmıştır. Karakoç, Türk edebiyatında “Dede Korkut” ve “Beyaz Kartal” diye anılmıştır. Bu bentte “Beyaz Kartal”a gönderme yapmıştır. Şairin kendinden emin tavrı, hayat karşısındaki güçlü duruşu, baş eğmeyişi ve asil oluşu onun bu adla anılmasını sağlamıştır. Kartallar, güçlü ve asil hayvanlar olduğu için onlar gibi yaşayıp ölmek istemiştir. Kartallar, kayalıkların en yüksek yerlerine yuva yaptıkları ve kayaların sağlam duruşu sebebiyle de ölünce kaya olmak istemiştir. Bentte kayalar, insanlara benzetilmiştir. Kayaların “rükûda, secdede ve dikilmiş (yani kıyam hâlinde)” olduğunu söylemektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurulmuştur: “Kâinata hiçbir şey yoktur ki hamd ile Allah’ı tesbih etmesin, Onu anmasın, Ona dua etmesin. Fakat siz onların bu tesbihlerini, zikirlerini, dualarını fark etmiyorsunuz.”³⁵⁴ Ayetten anlaşılacağı üzere tabiattaki hiçbir şeyin insandan bir farkı yoktur. Bizler gibi onlar da türlü yollarla Allah’ı zikredip anmakla şükürlerini dile getirirler.

...

Tutkunların hepsi tutsak, hepsi birer halkadır
Ezelden ebede doğru bütün yürüyüş Hakk’adır

Azrail’in dişi geçmez emir yoksa kuş canına
Bütün *secdeler* senalar kâinatın Çobanına

...

(KS., 141)

“Bir Aşk Zinciridir Hayat” adlı şiirden alınan yukarıdaki beyitlerde “Hak, Azrail ve Secde” kavramlarının kullanıldığını görmekteyiz. Şair, ezelden ebede herkesin amacının Allah’a kavuşmak olduğunu söylemektedir. Kendini Hak yoluna adanmış kişilerin birer halka oluşturarak amaçlarının yalnız Allah’a kavuşmak olduğunu belirtmektedir. Azrail, ölüm meleğidir ve Allah’tan bağımsız hareket etmez. Dolayısıyla Cenâb-ı Allah emir vermediği sürece Azrail’in kimsenin canını almaya gücü yetmez. Namazın rükunlarından biri olan secde, kulun Allah’a teslim olup boyun eğdiği bir yerdir. Kişi, dünya hayatı boyunca Allah’tan başkasına boyun eğmemelidir. Şair bu durumu, bütün secdelerinin yalnız Allah’a olduğunu söyleyerek ifade etmektedir. “Kâinatın

³⁵⁴ İsra: 17 / 44.

Çobanı” ifadesini, Allah her şeyi gözeten ve kollayan olduğu için Allah’ın yerine kullanmıştır.

2.2.2.12. Tespih

Sözlükte “suda hızla yüzüp mesafe almak” mânasındaki sebh (sibâha) kökünden türeyen tesbih, terim olarak Cenâb-ı Hakk’ı ulûhiyyetle bağdaşmayan her türlü eksiklik ve noksanlıktan tenzih etmeyi içeren bir mâna taşır. Tesbih ile aynı kökten gelen sübhâne kelimesine lafza-i celâlin eklenmesiyle oluşturulan sübhânallah terkibi tesbihle aynı mânayı taşır. Her iki terim de Allah’tan başkası için kullanılamaz. “Sebh” kavramının Kur’ân-ı Kerîm’de seksen dokuz yerde geçtiğini bunlardan ikisinin Mekki, beşinin Medeni olmak üzere yedi surenin (İsrâ, Hadîd, Haşr, Saf, Cum’a, Tegâbün, A’lâ) başında farklı şekillerde kullanıldığını görmekteyiz.³⁵⁵

“Tesbih kelimesi Allah’ı zikretmenin yanında zikirlerin sayısını belirlemede kullanılan aletin adı olmuş ve Türkçede ses uyumuna göre ‘tespih’ şekline dönüşmüştür. Araplar tesbih aleti anlamında misbaha kelimesini kullanmıştır.”³⁵⁶

Tespih yerine İslâmiyet’in ilk dönemlerinde hurma ve zeytin çekirdekleri, çakıl taşları ve düğüm atılmış ipler kullanılmış, İslâmiyet’in üçüncü ve dördüncü yüzyılından sonra Kerbelâ, Kudüs ve Kâbe gibi kutsal bölge topraklarının çamurlarının yuvarlanıp delinerek “türbat” adı verilen ilk dua taneleri oluşturulmuştur. Şiilerin tesbihlerini otuz dört taneli olarak Kerbelâ toprağından yaptıkları bunlara örnek olarak verilebilir.³⁵⁷

Allah’ı zikretmek için veya salât ve selâm getirmek için kullandığımız tespihlerin kullanımını yerine Hz. Peygamber’in parmakla tespih etmeyi tavsiye ettiğini görmekteyiz. “Gerek namazların sonunda gerek başka münasebetlerle yapılan tesbih ve zikirlerin tespih taneleri vb. şeylerle sayılması Asr-ı Saâdet’te ve ashap döneminde pek hoş karşılanmamış, bunun yerine parmakla sayılması tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber, hurma çekirdeği veya çakıl taşıyla tesbih ve zikirlerini sayan kadınlara bunu yapmaktansa, ‘Yaratıkları sayısınca Allah’ı yüceltir, tenzih ederim’ demelerini öğütlemiş, bir defasında, ‘Ey kadınlar topluluğu! Tespihlerinizin hesabını

³⁵⁵ Metin Yurdagür, “Tespih”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XL, 2011, 527.

³⁵⁶ Nebi Bozkurt, “Tespih”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XL, 2011, 529.

³⁵⁷ Kemal Hakan Tekin, “Türk-İslâm Sanatında Tesbih Üzerine Notlar”, *Turkish Studies*, 9(10), 2014, 1013.

parmaklarınızla tutun, çünkü ahirette onlar da sorguya çekilecek ve konuşturulacaktır' buyurmuştur."³⁵⁸ Tirmizî'den nakledilen bu hadis-i şerife göre tespih yerine parmaklarla sayarak Allah'ı zikretmenin daha evlâ olduğu ifade edilmiştir.

...

413 numaralı odada martıya dönüşmüş bir şair
Kanatlarını içine çekmiş uyanmak istemez
Başucunda bir kalem, bir *tespih*, birkaç kitap
Uyanıp şiirin yıldırımıyla yanmak istemez

...

(İCAZ., 169)

“Çorum'da Bir Harman Üstü” adlı şiirden alınan yukarıdaki dördlük, şairin bir otel odasında yazdığı şiirden alınmıştır. Karakoç, şiir yazmak için oturan bir şair olmamıştır. O, şairliği “zamana ve mekâna sığmayan bir olgu” diye tanımlamıştır. Dolayısıyla bu şiiri, Çorum'da bir otel odasında yazmıştır. İlham gelince kabına sığmadığını söyleyen şairin başucunda kalem ve kâğıt bulunması da olağan bir durumdur. Başucunda kalem ve kâğıdın yanında tespih bulunması, şiir yazmakta olduğu gibi Allah'ı zikretme noktasında zaman ve mekân tanımadığını göstermektedir.

...

Dedem hiç sigara içmemiş hayatında
Rakı-şarap içmemiş, haram yememiş
Taşları bir Samanyolu gibi parlamış
O *tespih* çekerken ağzı hep salavat getirmiş

...

(BÇBK., 309)

“Aile Fotoğrafı -I-” adlı şiirden alınan bu dördlükte şairin dedesinden bahsetmektedir. Bir fotoğrafa bakarak yazdığını söylediği bu şiirde, fotoğrafı adeta okuyucunun gözünün önünde yeniden resmetmektedir. Bu dördlükte mevzu, dedesidir. Dedesini sigara veya içki içmeyen, haram yemeyen biri olarak tanımlamaktadır. Şairin hayatına baktığımızda dindar bir ailede büyüdüğünü görmekteyiz. Karakoç, dedesinin sürekli tespih çektiğini hatta tesbih çekmekten tespihin taşlarınının daha da parlaklaştığını

³⁵⁸ Yurdagür, “Tespîh”, 528.

söylemektedir. Tespih çekerken salavât getirdiğini yani Hz. Peygamber’i anarak O’na selâm gönderdiğini belirtmektedir.

...
 Bir raksı var ki kuş gibi,
 Göğü ıştır düş gibi...
 Hak esriği derviş gibi
 Hep *tespih* çeker Erciyes

...

(BÇBK., 240)

“Erciyes” adlı şiirden alınan dörtlükte bahsi geçen yer, Kayseri’nin Erciyes Dağı’dır. Şair, gördüğü manzara karşısında etkilenerek bu dizeleri yazmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulmaktadır: “Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O’nu tesbih eder; O’nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini anlayamazsınız. O halîmdir, bağışlayıcıdır.”³⁵⁹ Kâinatta bulunan canlı veya cansız bütün varlıklar Allah’ı zikir hâlinindedir ve onların mükemmel bir düzende yaratılmış olmaları Allah’ın gücünün en büyük delilidir. Şair de Erciyes’te gördüğü muazzam manzaradan etkilenerek Erciyes’in adeta tespih çektiğini söylemektedir.

2.2.3. Kelime-i Şehâdet

İslâm dininin beş temel esasından birincisi olan kelime-i şehâdet (kelimetü’ş-şehâde) “tanıklık etme ifadesi” anlamını taşır. “Eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlüh” cümlesinin yerine kullanılan kelime-i şehâdet, dinî bir terim olarak “Allah’tan başka ilâh bulunmadığına ve Hz. Muhammed’in O’nun kulu ve elçisi olduğuna gönülden inanır, sözle de ifade ederim” anlamına gelir. Aynı veya benzer muhteva ile metinlerde bunun yerine “Kelime-i tayyibe, kavî-i sâbit, el-urvetü’l-vüskâ” terkipleri de farklı metinlerde aynı mânâyı verecek şekilde kullanılır. İbn Abbas, bu durumu İbrahim suresinin 24. ayetinde yer alan “kelime-i tayyibe”nin kelime-i şehâdete işaret ettiğinden yola çıkarak ilişkilendirmiştir.³⁶⁰

...

³⁵⁹ İsra: 17 / 44.

³⁶⁰ İlyas Çelebi, “Kelime-i Şehâdet”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, III. Basım Ek-2, 2019, 36.

Babam hep ölüme hazırlardı kendini
Kelime-i şehâdet getirerek öldü bir cum'a gecesi
 Hayat ağacından günler yaprak yaprak döküldü
 Üç dayım, iki teyzem ve annem öldü
 Amcam öldü, amcamın karısı ve kızı da
 Sonra başka tanıdıklar, başka dostlar
 ...

(BÇBK., 330)

Yukarıdaki dizeler, “Bir Mum Işığının Fotoğrafi” adlı şiirden alınmıştır. Şairin bir fotoğraftan yola çıkarak hissettiklerini dizelere döktüğü bu şiirde, kelime-i şehâdet kavramına yer verdiğini görmekteyiz. Kelime-i şehâdet, kişinin İslâmiyet’e mensubiyetinin en önemli delili ve işaretidir. Kültürümüzde kelime-i şehâdet getirerek ruhunu teslim etmek, kişinin Müslüman olarak vefatı anlamına gelir. Bu sebeple şair, babasının vefat ederken kelime-i şehâdet getirdiğini ayrıca belirtmektedir.

2.2.4. Hac ile İlgili Mefhumlar

2.2.4.1. Hac

Kutsal mekânlara doğru ilahî davete icabet içeren bir yürüyüşü sembolize eden hac kelimesi, “kasıt, yöneliş ve yürüyüş” gibi anlamlara gelmektedir. Bunu, Kur’ân-ı Kerîm’de haccın yapılacağı yer ve zaman ile ilgili olarak yer alan “eş-şehrü’l-harâm, şeâirullâh ve hurumâtullâh” (Mâide: 5/2; Hac: 22/30) gibi kalıp ifadelerden anlamak mümkündür. Dolayısıyla kişi, edâ edeceği ibadette sembolleşen birtakım hususları yerine getirmek için gerekli hâle bürünmesiyle ibadetine başlar. Manevî ve derûnî bir tecrübe olan hac ibadetini pek çok ibadette olduğu gibi asıl olan aklîleştirme değil, içselleştirmedir. Zira haccın gerçekleştirildiği mekânlar Hz. Peygamber ve ashabının yaşadıkları yerlerdir. Bu örtüşmeye “şeâirullah” (Allah’ın koyduğu nişanlar) (Bakara: 2/158; Hac: 22/32, 36) denilmesi, o dönemlerin manevî havasından nasiplenmeye doğru zamanda bir yolculuğa çıkmayı, o iklimi hakkıyla yaşayabilmeyi gerektirir. Bir ölçüde gurbetten baba ocağına ve ana kucağına sıla-i rahim olarak nitelendirilebilen bu ibadet ile kişi atası Hz. Âdem’in, Hz. Muhammed’in atası olan Hz. İbrahim’in yurduna dönmektedir. Bu hâliyle hac, bir taraftan maziye yapılmış ibretli bir yolculuk; diğer

tarafından geleceğe doğru atılacak olan adımlar için çizilecek hikmetli bir yol olarak görülmelidir.³⁶¹

Karakoç, şiirlerinde hac kavramını doğrudan kullanmasa da hac ile ilgili pek çok sembole yer vermiştir. Hac ibadetini yerine getirmiş kimselere hitaben söylenen hacı kavramı bunlardan biridir.

...

İhrama bürünmüş bütün *hac*lar
Papatyta tarlaları gibidir dağlar taşlar
Yıldızlar fotoğrafını çekiyor Arafat'ın
Nabızlar sıklaştıkça saatler yavaşlıyor
Fiziğin pes ettiği yerde metafizik başlıyor

...

(BD., 261)

Yukarıdaki dizeler, “Kâbe Ekseninde İlk Yakarış” adlı şiirden alınmıştır. “Fıkıh terimi olarak imkânı olan her Müslümanın belirlenmiş zaman içinde Kâbe’yi, Arafat, Müzdelife ve Mina’yı ziyaret etmek ve belli bazı dinî görevleri yerine getirmek suretiyle yaptığı ibadeti ifade eder. Bu ibadeti yerine getirenlere Arapçada hâc, Türkçede hacı denir.”³⁶² Şair de hacıların hac ibadetleri sırasında ihrama büründüklerini söylemiştir. Şair bu dizelerde, hacılık vasfını taşımanın önemi ve güzelliğine değinmiştir.

2.2.4.2. Arafat

“Arafat Mekke’nin 21 km. doğusunda, Tâif dağ yolu üzerinde ova görünüşünde düz bir alandır. Doğu, kuzey ve güneyindeki dağlar bu ovayı bir yay gibi kuşatmış, bunlardan Arafat’a bitişik olanlar Arafat’tan sayılmıştır. En uç noktaları arasında doğudan batıya 6,5 km., kuzeyden güneye 11-12 km’dir ve kuzey kesiminde halk arasında Arafat dağı olarak bilinen ve eskiden İlâl veya Elâl diye adlandırılan granit taşlarından oluşmuş Cebelirahme bulunmaktadır. Aslında Arafat dağı bu değil, Arafat sahasını kuşatan dağdır.”³⁶³

³⁶¹ Şemsettin Işık, “Haccın Edâsında Öne Çıkan Semboller”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 41, 2016, 135.

³⁶² Ömer Faruk Harman, “Hac”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIV, 1996, 382.

³⁶³ Abdullah A. Boks, “Arafat”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, III, 1991, 261.

Arafat denilen bölgeye niçin bu adın verildiği kesin olarak bilinmemekle birlikte, bazı görüşler ileri sürülmüştür. Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın yeryüzüne indikten sonra, burada (Arafat'ta) buluşup tanışmaları; Cebrail'in, Hz. İbrahim'e haccın nasıl ve nerelerde yapılacağını öğretirken, Arafat'a geldiklerinde "arefte" (anladın mı) diye sorması üzerine, onun da "areftü" (anladım) demesinden dolayı buraya 'Arafat' veya 'Arefe' denildiği ve dünyanın her tarafından gelen hacıların bu yerde birbirleriyle görüşüp tanışmaları ve günahlarını itiraf ederek Allah'tan af dileyip, bu kirlerinden temizlenmeleri gibi sebepler Arafat isminin verilmesiyle ilgili ortaya atılan görüşlerdir. Bu görüşlerin hepsi birbirini tamamlamaktadır.³⁶⁴

...

Yepyeni bir süreç başladı takvimimde
 Merdiven basamakları gibi kat kat yükselen
 En kalın, en katı yanından gökleri delen
 Katından bir ışık çavdı ayineme
 İçinden müthiş bir *Arafat* geçiyor
Arafat'ın içinden de gerçek bir A'raf geçiyor
Arafat ki A'raf'ın soyut bir izdüşümü
 Gönül gözümle gördüklerim
 Koçbaşıyla tokmaklıyor döşümü
 Ve *Arafat*'la birlikte her şey içimden geçiyor

...

(BD., 261)

Yukarıdaki dizeler, "Kâbe Ekseninde İlk Yakarış" adlı şiirden alınmıştır. Kâbe'den yazdığı bu şiirde şairin hac ile ilgili kavramlara değindiğini görmekteyiz. "Arafat, 'tefekkürle bir şeyi idrak etme, bilme, anlama ve güzel koku' gibi anlamlara gelen bir kökten türemiştir. 'Arefe' kelimesi ile aynı mânada kullanılmıştır."³⁶⁵ Karakoç bu dizelerde Arafat kelimesini hem somut hem de soyut anlama gelecek şekilde kullanmıştır. Dağın bulunduğu bölgeyi kastetmesi somut anlam, hacda yapılan vakfeyi kastetmesi soyut anlamdır. Çünkü "vakfe, kişinin her türlü makam, servet ve ilim gibi hususiyetlerden sıyrılarak, Allah huzurunda ubudiyetini ve günahlarını itiraf edip, akşama kadar korku ve ümit içinde affolmayı bekleme duruşu ve duruşmasıdır. Diğer bir yönü ile

³⁶⁴ Işık, 146.

³⁶⁵ Işık, 146.

nerede ve nasıl durulması gerektiğini öğrenme ve hak ihlâllerine karşı kıyam etmenin ilahî bir emir olduğu şuuruna varabilmedir.”³⁶⁶

2.2.4.3. Hacer-i Esved

Tavafin başlama noktası Hacerü’l-esved’in hizasına gelindiğinde tavaf için niyet edilmekte ve el içleri Kâbe’ye bakacak şekilde kaldırılıp, “Bismillahi Allahuekber” denilerek Hacerü’l-esved istilam edilmektedir. Ezelde Allah’a verilmiş olan ahitin tazelenmesi anlamına gelen bu selamlama ile birlikte, evrende hâkim olan yörüngedeki dönüş (tavaf) düzenine girilmek suretiyle beytin sahibinin önünde temsilî olarak Hacerü’l-esved’e uzanan eller ile teyit ve tescil işlemi gerçekleşmektedir. Hacerü’l-esved ile ilgili çeşitli rivayetler söz konusudur. Cennet’ten indirildiği, Nuh tufanı esnasında Ebû Kubeys dağında olduğu ve Kâbe’nin inşası esnasında Hz. İbrahim’in tavafin başlangıç noktasını belirlemek amacıyla oradan getirip yerleştirildiği bu rivayetler arasındadır. Hacerü’l-esved’in kıyamet günü gören gözü ve konuşan dili olup kendisini istilâm edenler lehinde şahitlik edeceği, kendisine dokunan kimsenin Rahman’ın eline dokunmuş gibi olacağı ve Peygamber (sav) öptüğü için Hz. Ömer’in teberrüken aynı şeyi yaptığını ifade eden rivayetler, mâna yönüyle en etkili olanlardır.³⁶⁷

...

Ayrılık vakti çattı, günümüz çok kısaldı
Sana sevdalı gönlüm yine hülyaya daldı
Eşiğini öpüp vedalaşacağız Kâbe ile
Tekrar tekrar selâmlayacağız
Hacer-i esved’i, Halil İbrahim makamını
Ve bütün olarak Kâbe’yi, senin evini

...

(BD., 269)

Yukarıdaki dizeler, “Kâbe Ekseninde İlk Yakarış” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde, hac ibadetinin sembollerinden olan “Hacerü’l-esved” taşına yer verildiğini görmekteyiz. Şair, Hacerü’l-esved’i selâmlamanın manevî mânasına vurgu yapmıştır. “Sahabe-i kiram, Hacer-i Esved’i selâmlarken; ‘Allah’ım! Sana inanarak, Kitabını ve

³⁶⁶ Işık, 147.

³⁶⁷ Işık, 145.

Peygamberinin sünnetini tasdik ederek’ demek suretiyle Peygamber’in sünnetine vurgu yapmıştır. Burada Hacerü’l-esved’i öpme, Hz. İbrahim ve Hz. Peygamber’in hatırasını yâd etme ve sembolik olarak onların ellerini öpüyormuş gibi olmaktır. Böylece Hacerü’l-esved’i istilâm eden kişi, Allah’ın emir ve yasaklarına uyup, ubudiyete devam edeceğini hâl diliyle ifade etmektedir.”³⁶⁸ Kâbe’den yazdığı bu dizelerde şair, hac vazifesini yerine getirdiğini belirtirken ayrılık vaktinin yaklaşmasından duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir.

2.2.4.4. İhram

Bir kavram olarak hac veya umreye niyet eden kişinin, telbiye eşliğinde yapmaya başladığı ibadeti usulüne uygun bir şekilde tamamlayıncaya kadar, diğer zamanlarda yapması mubah olan bazı fiil ve davranışlardan belirli bir süre mahrum kalmasını ifade eden ihram kelimesi; “haram kılmak, kendini mahrum bırakmak, tazim edilmesi gereken haram aylara veya Harem bölgesine saygı duymak” gibi anlamlara gelir. Niyet ve telbiye ile birlikte diğer zamanlarda helâl olan bazı şeylerin muharremat arasında yer aldığı ilan olan ihrama, iftitah ya da tahrime olarak bilinen tekbir ile namaza başlanılmaktadır.³⁶⁹

...

Takılıp kalmışım kirpiklerine
Gözlerin kıyametten konuşuyor
Ufuklar bürünüyor siyah *ihrama*.

...

(IÇAZ., 127)

Yukarıdaki dizeler “Busegâh” adlı şiirden alınmıştır. İhramın tecellisi kadında ve erkekte farklıdır. Işık, bu durumu şöyle özetlemektedir: “İhrama giren erkekler, başları açık bir vaziyette bütün giysilerini bırakarak, ‘izâr ve ridâ’ diye isimlendirilen dikişsiz kefen benzeri beyaz iki beze sarınmaktadır. Kadınlar da yüzleri açık olarak günlük giysileri ile bir simge oluşturmaktadır. Bu durum, ‘kadının ihramı yüzünde, erkeğin ihramı başındadır’ şeklindeki bir rivayet ile teşkil edilmiş olmaktadır. Böylece kefenler giyilmiş, adeta cesetler mikatta bırakılmış ve harem bölgesine ruhlar ‘ben’ ve ‘benlik’

³⁶⁸ Işık, 146.

³⁶⁹ Işık, 136.

duygularını Mikat'ta elbiseleri ile birlikte çıkarıp, 'biz' olarak ilahi cazibe merkezi Kâbe'de yekvücut hâline gelmiştir."³⁷⁰ Kıyamet günü betimlemesi yapan şair ufukların kararmasını ihrama bürünmek olarak tasvir etmiştir.

2.2.4.5. Kurban

Sözlük anlamı olarak "yaklaşmak, Allah'a yakınlık sağlamaya vesile olan şey" anlamına gelen kurban; dinî bir terim olarak ise "ibadet maksadıyla belirli bir vakitte belirli şartları taşıyan hayvanı usulünce boğazlamak veya bu şekilde boğazlanan hayvan" mânasını taşır. Kur'ân-ı Kerîm'de ve Hz. Peygamber'in sünnetinde kurban ibadetiyle ilgili ayrıntılı hükümler verilmesini, fıkıh kültüründe ayrıntılı hükümlerin meydana gelmesini sağlamıştır. Her kurban kesiminde Hz. İbrahim ile oğlu İsmail'in Allah'ın buyruğuna itaat konusunda verdikleri ağır imtihanı hatırlayan mümin kişi, kulluk bilincini canlı tutar.³⁷¹

Malî bir ibadet olan kurban ile kişi, kurban kesmekle Allah'ın emrine boyun eğmiş ve kulluk bilincini koruduğunu ortaya koyar. Bunu yaparken önemli olan malını Allah için telef etmesi değil en yakınlarından başlayarak insanlara yararlı olacak şekilde kullanmasıdır. Kur'ân'da kurbanın kan ve etinin değil kesenlerin dinî duyarlılıklarının (takvâ) Allah'a ulaşacağı belirtilmesi (Hac 22/37) bunun en önemli delilidir. Hz. İbrahim ile oğlu Hz. İsmail'in Cenâb-ı Hakk'ın buyruğuna mutlak itaat konusunda verdikleri sözü hatırlayarak kendilerinin de bu şekilde itaate hazır olduklarını gösterirler. Kurban ayrıca Allah'a verdiği nimetlerden dolayı şükür anlamı taşır.³⁷²

...

Sürüler yatardı şurda
Tepelerde kurt ulurdu
Nice koç *kurban* kesilir
Ne düğünler tutulurdu

...

(KS., 130)

³⁷⁰ Işık, 136.

³⁷¹ Mehmet Emin Bars, "Üç Yazma Metinde Hz. İbrahim'in Hz. İsmail'i Kurban Etmesi", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, s. 12, 2020, 3.

³⁷² Ali Bardakoğlu, "Kurban", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVI, 2002, 436.

Yukarıdaki dizeler, “Geçit” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde kurban ibadetine değinilmiştir. Allah’a teslimiyetin ve adanmışlığın en önemli temsillerinden olan kurban ibadetinin hem maddî hem de manevî boyutu vardır. Maddî olarak gücü yeten herkesin yerine getirebileceği bir ibadet olan kurban, manevî olarak Hz. İbrahim’den bu yana Allah rızası için yapılan ve adanmışlığı sembolize eden bir ibadettir. Şair, koçların kurban kesildiğini ifade ederek hem Hz. İbrahim ve Hz. İsmail arasında yaşanan kurban hadisesine hem de o sırada inen koça telmihte bulunmuştur.

...

Bir renk cümbüşüyle sular ışıdı,

Düş bahçeme kuşlar bahar taşıdı

*Kurban*lık koç güldü, bıçak üşüdü,

Hep esrik gezdimse sebebi sensin.

...

(S., 484)

Yukarıdaki dizeler, “Sebep” adlı şiirden alınmıştır. Şair, Allah rızasını kazanmak için yapılan bir ibadet olan kurbanda kesilen hayvan için de mahiyetinin güzel olduğuna değinmektedir. Koçun gülmesi onun da ibadetin farkında oluşuna ve bundan duyduğu huzura işaret etmektedir.

2.2.4.6. Zemzem

Rivayete göre Hz. İbrahim’in karısı Sâre, Hacer ile anlaşamaz ve Hz. İbrahim’den Hacer’i ve çocuğunu evden uzaklaştırmasını ister. Hz. İbrahim biraz tereddüt etse de çoğu rivayete göre Allah’tan aldığı emirle Hacer’le oğlunu evden uzaklaştırmış ve onları Mekke’ye bugünkü Kâbe’nin bulunduğu yere götürür. Bu sırada İsmail’in kaç yaşında olduğu konusunda önemli farklılıklar vardır. Hacer Hz. İbrahim’e, “Bizi konuşup görüşecek bir kimsenin, yiyip içecek bir şeyin bulunmadığı bu ıssız vadiye bırakıp gidecek misin?” diye sorduğunda tamamen ıssız ve ekin bitmeyen Mekke’nin vadisindeydi. Bunu Allah’ın emriyle yaptığını söyleyen Hz. İbrahim’e Hacer, “Öyleyse Allah bizi korur” der. Hz. İbrahim’in bırakmış olduğu kırbadaki su ve yiyeceğin tükenmesi üzerine Hacer telaşlanarak İsmail’in susuzluktan ölmesinden korkmuştur. Su aramak amacıyla Safâ ve Merve tepeleri arasında yedi defa gidip gelen Hacer, oğlunun

bulunduğu yerden zemzem suyunun çıktığını görür ve ondan içer, yavrusunu da emzirir. Bir taraftan kırbasını doldurmaya çalışan Hacer bir taraftan da taşıp kaybolmasın diye eliyle suyun etrafını çevirip havuz hâline getirir. Bu tabloyu anlatan Hz. Peygamber, “Allah İsmail’in annesine rahmet etsin! Şayet o, (suyun etrafını çevirmede) acele etmeseydi, zemzem akan bir pınar olurdu” diyerek Hacer’in fedakârlığını anlatır.³⁷³

Kâbe’nin yapılmasıyla birlikte su ihtiyacını karşılamak için kuyular açılan Mekke, su kaynakları bakımından fakir bir bölgedir. Hz. İbrahim’in eşi Hacer ve oğlu İsmail’i Mekke’ye getirmesinden sonra bulunan zemzem kuyusu şehirdeki en önemli su kaynağıdır ve bu özelliğini günümüze kadar sürdürmüştür. Cürhümlüler’in Mekke’yi terk ederken kapattıkları zemzem kuyusu, zaman içinde tamamen kaybolmuş, fakat Hz. Peygamber’in dedesi Abdülmuttalib’in gördüğü bir rüya üzerine yeniden bulunarak halkın hizmetine sunulmuştur.³⁷⁴

En önemli yaşam kaynağı olan suyun bütün insanlık için önemi büyüktür. Su kaynakları açısından fakir olan Mekke için böyle bir coğrafyada çıkarılan suyun önemi daha da büyüktür. Dolayısıyla zemzem hem Mekke toplumu için hem de ortaya çıkışı ile ilgili rivayetlerden kaynaklı olmak üzere bütün Müslümanlar için ayrıca bir öneme sahiptir. Karakoç, bu öneminden yola çıkarak şiirinde yer vermiştir.

...

Bir sesin var ki *zemzem* / Bir hâlin var ki şeker / Sensin en güzel kader / Sensin en güzel şiir / Hep yağmursun gönlümce

...

(KS., 97)

Yukarıdaki dizeler, “Senin İçin” adlı şiirden alınmıştır. Bu şiirde ilk dikkat çeken özellik şiirin şekil özellikleridir. Şiire anısını anlatıp bir paragrafla başlayan şair, dörtlülle devam etmiş ve her bir dörtlükten sonra dizeleri yukarıdaki gibi yan yana yazdığı dizelerin aralarına eğik çizgi koymayı tercih etmiştir. Bu dizelerde zemzem mefhumuna yer veren şair, bu kavramın manevî anlamına gönderme yapmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de zemzeme direk yer verilmemiş, ama suyun insan hayatı için önemi vurgulanmıştır. Ancak hadislerde zemzem ile ilgili anlatımlara rastlamak mümkündür. Zemzem suyunun

³⁷³ Mehmet Mahfuz Ata, “Zemzem Suyu ve Özellikleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, s. 56, 2013, 377.

³⁷⁴ Ata, 378.

Müslümanlar için manevî bir boyutu vardır. “Zemzem suyu, manevî kirlere arınmak, Allah’a gerçek anlamda tevekkül ve güven duymak niyetiyle içildiğinde kişiye pek çok fayda ve bereket getirdiği söylenir.”³⁷⁵ Karakoç, bu şiiri Aybike için yazdığını belirtmekte ve onun sesini zemzeme benzeterek sesinin kendisine nasıl da hoş geldiğini ifade etmekte ve Aybike’ye verdiği kıymeti anlatmaktadır.

2.3. SAHÂBÎLER

2.3.1. Hz. Ebûbekir

Hz. Ebûbekir, Fil Vak‘ası’ndan üç yıl kadar sonra Mekke’de dünyaya gelmiştir. Annesi Ümmü’l-Hayr Selma bint Sahr, Mekke döneminde Hz. Peygamber’in Erkam b. Ebü’l-Erkam’ın evinde bulunduğu sırada İslâmiyet’i kabul etmiştir. Babası Ebû Kuhâfe olup Mekke’nin fethinden hemen sonra oğlu Ebûbekir’in aracılığıyla Müslüman olmuş bir kimsedir. Anne ve babasının mensup olduğu Teym kabilesinin soyu Mürre b. Kâ‘b’da Hz. Peygamber’in nesebiyle birleşmektedir. Hz. Ebûbekir’in Resûl-i Ekrem’den iki veya üç yaş küçük olduğu ve Ebûbekir’in kaynaklarda adından çok “Atîk” lakabıyla anıldığı görülmektedir. Bu lakap, “Güzel, soylu, eski, âzat edilmiş” gibi mânalara gelmekte ve bu lakabın ona annesi tarafından verildiği rivayet edilmektedir. Bunun yanında çok eskiden beri hayır yaptığı, yüzü ve ahlâkı güzel olduğu yahut soyunda ayıplanacak bir husus bulunmadığı için Atîk diye anıldığı farklı kaynaklarda rivayet edilmektedir. Ayrıca Hz. Ebûbekir, Hz. Peygamber’in, “Sen Allah’ın cehennemden azat ettiği kimsesin” şeklindeki iltifatına mazhar olduktan sonra bu lakapla anılmaya başlandığı da rivayet edilmektedir. Ebûbekir, servetini Allah yolunda harcayıp eski elbiseler giydiği için “Zü’l-hilâl”, bunun yanında çok şefkatli ve merhametli olduğu için “Evvâh” lakaplarıyla da anılmıştır. Ancak onun herkes tarafından bilinen lakabı Sıddık’tır. Bu lakap “çok samimi, çok sadık” anlamına gelmekte ve kendisine miraç olayı başta olmak üzere gaybı ilgili haberleri hiç tereddütsüz kabul etmesinden ve sadakatinden dolayı bizzat Hz. Peygamber tarafından verilmiş ve İslâm literatüründe bununla ün kazanmıştır.³⁷⁶

13 yılı Cemâziyelâhir ayının başında (Ağustos 634) Hz. Ebûbekir, hastalanınca sahâbîlerle hilâfet meselesini istişare etti ve Hz. Ömer’i kendisinden sonra veliaht olarak

³⁷⁵ Ata, 385.

³⁷⁶ Mustafa Fayda, “Ebûbekir”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, X, 1994, 101.

bırakmaya karar verdi. Bu sebeple Hz. Osman'a bir ahidnâme yazdırdı. Kızı Âişe'ye de vasiyet olarak vefat edince maaşının geri kalan kısmını beytül mâle iade etmek istediğini ve Hz. Peygamber'in kabrinin yanına defnedilmek istediğini bildirdi.³⁷⁷ Hz. Ebûbekir, halifeliği sırasında Hz. Peygamber'in başlattığı tebliğ stratejisini devam ettirerek fetihler yoluyla İslâm dinini yaymaya devam etmiştir.

İslâmî Türk edebiyatının dinî-tasavvufî eserlerinde Hz. Ebûbekir'in şahsiyetiyle ilgili bazı motif ve imajlara rastlanmaktadır. Ayrıca az sayıda müstakil mensur eserde onun hayatı ve faziletleri konu edilmiştir. İslâmî Türk edebiyatında Hz. Peygamber'in hayatından bahseden manzûm ve mensur eserlerde Resûl-i Ekrem'e olan yakınlığı ve münasebetiyle yer alan Hz. Ebûbekir, Hz. Peygamber'in miracını işleyen mi'râciyyelerle hicretini anlatan hicretnâmelerde özellikle yer bulmuştur.³⁷⁸

2.3.2. Hz. Ömer

Doğumu ile ilgili rivayetler Fil Vak'ası'ndan on üç yıl kadar sonra veya Büyük (Dördüncü) Ficâr savaşından dört yıl kadar önce Mekke'de doğduğu konusunda ikiye ayrılmaktadır. Baba tarafından soyu cahiliye döneminde Kureyş kabilesinin sefâret işlerine bakan Adî b. Ka'b kabilesine dayandırılarak Ka'b b. Lüey'de Hz. Peygamber'in nesebiyle birleşmektedir. Annesi Mahzûm kabilesinden Hanteme bint Hâşim olarak ifade edilmektedir. Müslüman olmadan önceki hayatı hakkında ise kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Bunun yanında babasının develerini güttüğü, içkiye ve kadına çok düşkün olduğu, iyi ata bindiği, iyi silah kullandığı ve pehlivan yapılı olduğu rivayet edilmektedir. Şiire meraklı olduğu, güzel konuştuğu, okuma yazma bildiği, ensâb bilgisini öğrendiği, ticaret yaptığı, bu maksatla Suriye, Irak ve Mısır'a gittiği, Kureyş kabilesi adına elçilik görevinde bulunduğu rivayet edilen diğer özellikleridir.³⁷⁹

Vefat edeceğini anlayan Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer'i kendisine halef tayin etmeyi düşünerek bu düşüncesiyle ilgili bazı sahabelerle istişarelerde bulunur. İstişareye katılanlar ise Hz. Ömer'in fazilet ve üstünlüğünü kabul etmekle beraber, onun bu iş için biraz sert mizaçlı olduğunu düşünürler. Hatta Talhâ ve diğer bazı sahabiler ona; "Rabbin, Ömer'i halife tayin ettiğinden dolayı seni sorgularsa ona ne cevap vereceksin? Bilirsin ki

³⁷⁷ Fayda, "Ebûbekir", 104.

³⁷⁸ Fayda, "Ebûbekir", 107.

³⁷⁹ Mustafa Fayda, "Ömer", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIV, 2007, 44.

Ömer oldukça sert bir kimsedir.” diye sorarlar. Hz. Ebûbekir ise onlara; “Derim ki: Allah’ım! Kullarının en iyisini onlara halife yaptım” şeklinde cevap verir. Sonra da Hz. Osman’ı çağırarak bir kâğıda Hz. Ömer’i halife tayin ettiğini yazdırarak kâğıdı mühürler. Kâğıt katlanıp mühürlendikten sonra, Hz. Osman dışarı çıkarak insanlardan kâğıtta yazılı olan kimseye biat etmelerini söyler. Oradakilerin biat etmesiyle beraber Hz. Ömer, II. Raşid halife olarak iş başına geçmiştir.³⁸⁰

İslâmî Türk edebiyatında; na‘t, hilye, kaside gibi türlerin dört halife ile ilgili kısımlarında “Emîrül-mü’minîn”, “Faruk”, “Âdil” gibi sıfatlarla anıldığı bunun yanında heybetli ve güçlü oluşuna yer verildiği görülmektedir.

2.3.3. Hz. Osman

Hz. Osman, Fil Vak‘ası’ndan altı yıl sonra Tâif’te dünyaya gelmiştir. Kureyş’in en zengin tüccarlarından olan babası Affân; Cahiliye devrinde ölmüş, annesi Ervâ bint Küreyz ise Hz. Peygamberin halası Ümmü Hakîm Beyzâ bint Abdülmuttalib’in kızıdır. Mensup olduğu Emevî (Ümeyye) kabilesinin soyu Abdümenâf b. Kusay’da Hz. Peygamber’in nesebiyle birleşmektedir. Hz. Peygamberden altı yaş küçük olup gençliğinde babasının yanında ticaretle uğraşan Hz. Osman, İslâm öncesinde Mekke’nin önemli tüccarları arasına yer almaktadır. İslâmî davetin ilk aşamasında Hz. Ebûbekir’in teşvikiyle Resûlullah’ın yanına giderek ilk on Müslüman arasında yer alır.³⁸¹

Medine’de bulunan Muhacir ve Ensar’ın ileri gelenleri; hac dönüşü oraya uğrayan valiler, kumandanlar ve şehir dışından gelen kabile reisleriyle bir araya gelerek üç gün süren bir görüşme gerçekleştirdiler. Bu görüşmelerin ardından dördüncü gün sabah namazını mütakiben halkı, kararlarını açıklamak üzere Mescid-i Nebevî’de topladılar. Önce Hz. Ali’yi, ardından Hz. Osman’ı huzurlarına çağırarak ikisinden de Allah’ın kitabına ve Resûl’ünün sünnetine uyma, ayrıca ilk iki halifenin siyasetini takip etme konularında teminat istediler. Bu teminata Hz. Ali: “Gücümün ve bilgimin yettiği kadar.” şeklinde cevap verirken Hz. Osman tereddütsüz bir şekilde cevap verir. Hz. Osman’ın bu tereddütsüz tavrı üzerine Hz. Osman halife ilan edildi ve ona biat ettiler.³⁸²

³⁸⁰ İsmail Kaya, *Hz. Ömer ve Ailesi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013, 26.

³⁸¹ İsmail Yiğit, “Osman”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIII 2007, 438.

³⁸² Yiğit, “Osman”, 439.

Hız. Osman ile ilgili anlatımlarda, onun hem ilmî bakımdan hem de hac menâsiki konusunda en bilgili sahâbîlerden olduğu söylenmiştir. Ayrıca Kur'ân'ı ezberleyen ve Hız. Peygamber'in sağlığında fetva veren birkaç sahâbî arasında yer alarak sahabiler arasında öne çıkmıştır. Hız. Ebûbekir zamanında kıraat farklarının sebep olduğu tartışmaları önlemek için mushaf hâlinde toplanan Kur'ân-ı Kerîm'i beş veya yedi nüsha olarak çoğaltıp Mekke, Basra, Kûfe, Şam, Yemen ve Bahreyn'e birer nüsha göndererek "imam mushaf" denilen nüshayı Medine'de bırakmıştır. Hız. Osman'ın titizlikle üstünde durduğu bir konu da hadisleri tam olarak rivayet etmektir.³⁸³

Hız. Osman'ın edebiyata konu oluşu, onun "hayâ sahibi oluşu, zinnûreyn sıfatı, cömertliği, gece gündüz ibadetle meşgul olması, nazik ve anlayışlı yapısı" gibi öne çıkan özellikleriyedir. Bu yönleriyle İslâmî Türk edebiyatı içerisinde mensur ya da manzûm pek çok eserde işlenmiştir.

2.3.4. Hız. Ali

Hız. Ali'nin Hicret'ten yaklaşık yirmi iki yıl önce (M. 600) Mekke'de doğduğu rivayet edilmektedir. Babasının Hız. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib, annesinin Fâtıma bint Esed b. Hâşim olduğu belirtilmektedir. Ali, Ebû Tâlib'in en küçük oğludur. Mekke'de kılığın baş gösterdiği yıllarda Hız. Peygamber; amcası Ebû Tâlib'in yükünü hafifletmek için onu himayesine almış olup Hız. Ali, beş yaşından itibaren hicrete kadar onun yanında büyümüştür. Bunun yanında Hız. Muhammed'in tevhit çağrısına icabet ederek O'nun peygamberliğine ilk iman edenlerden olmuştur.³⁸⁴

Rivayetlere bakıldığında Hız. Ali'nin hayatı pek çok ibretle doludur. Başta Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber savaşları olmak üzere neredeyse bütün gazve ve seriyelere katılmış ve hepsinde Peygamber'imizin sancaktarlığını yaparak savaşlarda büyük kahramanlıklar göstermiştir. Huneyn ve Uhud savaşlarında birçok yerinden yaralanmasına rağmen mücadeleyi bırakmamış, Resûlullah'ı bütün kuvvetiyle korumaya devam etmiştir. Hayber'de büyük bir demir kapıyı kalkan gibi kullanarak Hayber Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasında çok önemli bir katkı sağlamıştır. Bunun yanında bazı seferleri sevk ve idare etmiştir. Yemen'e yaptığı sefer sonucunda Benî Hemdan

³⁸³ Yiğit, "Osman", 442.

³⁸⁴ Ethem Ruhi Fığlalı, "Ali", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, II, 1989, 371.

kabilesinin İslâm'ı kabul etmesine vesile olmuştur. Tebük Gazvesi'nde Hz. Muhammed'in vekili olarak Medine'de kalmıştır. Savaşlardaki büyük kahramanlıklarının yanında Hz. Muhammed'e kâtiplik ve vahiy kâtipliği yapmıştır. Hudeybiye Antlaşması'nı bizzat kendisi yazmıştır. Müşrikler Hz. Muhammed'i öldürmek istediklerinde onun yerine geçme fedakârlığını göstererek Hz. Peygamber'i korumuştur. Dört halifenin sonuncusu olarak tarihe geçmiştir.³⁸⁵

Karakoç, sınırlı sayıda olsa da şiirlerinde dört halifeye yer vermiştir. Dört halifenin isimlerini şiirinde bir arada zikrettiği için çalışmamızda önce dört halifeyle ilgili bilgi verilmiş, daha sonra şiirdeki ilgili bölüme yer verilerek tekrara düşmemek amaçlanmıştır. Aşağıda yer vereceğimiz şiir örneğinde bu isimler bir arada zikredilmiştir.

...
 Ey benim *Ebûbekir* efendim,
 Ey *Ömer*, ey *Osman*, ey *Ali* efendim,
 Ey çaryar olanlar kırım zincirlerimi,
 Şeytan figürleriyle donatılmış mağaralara
 Mahpus etmesinler beni!...

(KS., 252)

“Hiç Suçum Yokken” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde dört halife veya “Hulefâ-yi Râşidîn” diye bilinen isimlerin bir arada zikredildiğini görmekteyiz. Sözlükte “birinin yerine geçmek, bir kimseden sonra gelip onun yerini almak, birinin ardından gelmek/gitmek, yerini doldurmak, vekâlet veya temsil etmek” gibi anlamlara gelen hilâfet kelimesi, terim olarak İslâm devletlerinde, Hz. Peygamber'den sonraki devlet başkanlığı kurumunu ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Halife kelimesi, “bir kimsenin yerine geçen, onu temsil eden kimse” mânasına gelmekte ve devlet başkanlığı makamını ifade etmek için kullanılmaktadır.³⁸⁶ 632 yılında Hz. Ebûbekir'in halife seçilmesiyle “Hulefâ-yi Râşidîn dönemi” de denilen dört halife dönemi başlamıştır. Karakoç, dört halifeye aynı şiirde yer vermiştir.

³⁸⁵ Mehmet Gümüşkılıç, “Cumhur-Nâme ‘De Hz. Ali'nin Özellikleri’”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(24), 2013, 144.

³⁸⁶ Casim Avcı, “Hilafet”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVII, 1998, 539.

“Çâryâr / Çehâryâr” dört halifeye verilen ortak isimdir ve şair, onlardan kendilerine yol gösterici olmalarını istemektedir. Onların yol göstericiliği sayesinde fitneden kurtulacağını ve bu yolla özgürlüğüne kavuşacağını söylemektedir. Burada Hz. Peygamber’in vefatıyla Müslüman toplumunun yaşadığı boşluğa vurgu yapılmakta ve sonrasında dört halifenin rehberliğiyle toplumun feraha kavuştuğu anlatılmaktadır. Dört halifeye teker teker baktığımızda her birinin kendine has liderlik yapılarının olduğunu, ancak ortak noktalarının Kur’ân’ı ve hadisleri rehber kabul eden bir yönetim anlayışını benimsemek olduğunu görmekteyiz.

2.3.4.1. Zülfikâr

Sözlükte Zülfikâr kelimesi; “sahip” anlamındaki zû ile “omurga, boğum” mânasına gelen fekâr kelimelerinden oluşmakta ve Hz. Ali’nin iki tarafı keskin, ortası yivli kılıcının adı olarak geçmektedir. Kelimenin Türkçeye intikali ise Zülfikâr şeklindedir. Hz. Peygamber’in Bedir Gazvesi’nde ele geçirilen ganimetleri savaşa katılan kimseler arasında taksim ederken uzunluğu yedi karış, eni bir karış olduğu belirtilen boğumlu bir kılıcı kendine ayırdığı ifade edilmektedir. Zülfikâr adı verilen kabzasının ucu gümüşten, bağında bir halkası, ortasında gümüşten bir süs topuzcuğu bulunan bu kılıcın ustasının ise Merzûk es-Sakîl adlı bir kılıç ustası olduğu rivayet edilmektedir.³⁸⁷

“Resûl-i Ekrem’in Zülfikâr’ı Hz. Ali’ye ne zaman hediye ettiği kesin olarak bilinmemekte, genellikle Uhud Gazvesi’nde verdiği kabul edilmekte ve bu sırada, “Lâ fetâ illâ Alî, lâ seyfe illâ zülfikâr” (Ali’den başka yiğit, zülfikârdan başka kılıç yoktur) diye nidâ edildiği ileri sürülmektedir.”³⁸⁸

Zülfikâr, Türk edebiyatında ve özellikle Alevî-Bektaşî şiirlerinde daima Hz. Ali’ye izafe edilerek anılan, Düldül’le birlikte ona Allah tarafından bahşedilen efsanevî bir kılıç olarak yer almaktadır. Bu kılıcın, düşmanın konumuna göre bazen kırk, bazen de yüz elli arşın uzunlukta olduğu rivayet edilmektedir. On kişi tarafından taşınamayacak kadar ağır olan kılıcın bir fili binicisiyle birlikte ikiye bölecek ve üstelik saplandığı yeri altmış arşın derinlikte yaracak kapasitede olduğu ifade edilmektedir. Taşı kesecek derecede keskin, çıkardığı ateşle kara büyüleri yakıp yok edebilecek güçte olan efsanevî

³⁸⁷ Mustafa Öz, “Zülfikâr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLIV, 2013, 553.

³⁸⁸ Meliha Yıldırım Sarıkaya, “Zülfikâr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLIV, 2013, 554.

kılıcın eğri ve çift ağızlı, başka bir ifadeyle çatallı olduğu düşünülmektedir. Zülfikâr'ın iki çatal ucundan birinin ilmi, diğerinin imanı temsil ettiği belirtilmektedir. Kılıcın kabzası ise adâletin sembolü olarak edebiyata konu olmaktadır. Rivayete göre Hz. Peygamberin vefatından sonra kılıç, vasiyet gereği Hz. Ali tarafından bir daha hiç kullanılmamak üzere kınına sokulmuştur.³⁸⁹ Karakoç, efsanevî kılıcı şiirlerinde keskinliği ve düşmanın üstesinden gelmesi yönleriyle ele almıştır.

Ak yüzünü bir güldeste, kalbini divan bilirim;
Hâlâ o kadar civelek, o kadar civan bilirim.
Gözlerini kıyaslamak haddimi çok aşar amma
Ali **Zülfikâr** bilirim, mühr-i Süleyman bilirim

...

(İÇAZ., 240)

“Bilirim (Aranağme)” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde Hz. Süleyman ve Hz. Ali’ye telmih yapıldığını görmekteyiz. Zülfikâr, Türk edebiyatında genellikle Hz. Ali ile beraber kullanılan veya ayrı kullanıldığında dahi ona gönderme yapılan bir mefhumdur. Şiirde Ali-Zülfikâr mefhumlarını bir arada kullanan şair, onların ayrılmaz bütünlüğünü dile getirmektedir. Zülfikârın anıldığı her yerde akla doğrudan Hz. Ali gelmektedir.

Kör bir nacak
Zülfikâr olmuş elinde
Vur ha vur
Nasıl olsa sesim çıkmıyor
Diyemiyorum öldür ve kurtul
Direnmek zor yarım akıl
Diyorum ki şu hâlime bak
Dikenli tarlalarda / taşlı tarlalarda
Kan revan
Koşturup duruyorum yalınayak

...

(İÇAZ., 225)

³⁸⁹ Hüseyin Güneş, “Zülfikâr: Efsanevi Bir Kılıcın Tarihi Serüveni”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, 86, 2018, 10.

“Askıda Demlenen Bir Kırık Hava (Sürgün Vezirin aşk neşideleri / V)” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde aşkın tesiriyle kör bir nacağın Zülfikâra dönüştüğü söylenmektedir. Şair, aşk yüzünden çektiklerini ve aşkın ızdırabını anlatmak için Zülfikâr benzetmesi yapmıştır. Zülfikâr; ağırlığı, keskinliği ve bıraktığı hasar yönüyle aşk acısının şairde bıraktığı yarayı anlatmak için kullanılan bir unsurdur. Aşk acısıyla hem yanan hem de sevgiliden gelen her türlü zarara sesini çıkarmayan şairin aynı zamanda bu durum hoşuna gitmektedir. Burada gerçek aşkın tezahürlerini görmekteyiz. Beşerî aşktan ilâhî aşka uzanan bir betimlemenin olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü beşerî aşkta sevgili, bu kadar hoşgörülü değildir ve bu durumda sitem edebilir, ancak bu dizelerde sitem söz konusu değildir.

2.3.5. Hz. Hamza

Hz. Hamza'nın 569 veya 570 yılında Mekke'de doğduğu annesinin, Hz. Âmine'nin amcasının kızı olan Hâle bint Vühayb olduğu bilinmektedir. Ebû Leheb'in câriyesi Süveybe'den süt emdikleri için Hz. Peygamber ile sütkardeş oldukları çocukluk ve gençlik yıllarında arkadaş ve dost oldukları bilinmektedir. Hz. Hamza'nın bisetin 2 (612) veya 6. yılında (616) Müslüman olduğu nakledilmektedir.³⁹⁰

“Hz. Hamza yaşadığı süre zarfında ve son nefesini verdiği ana kadar Hz. Peygamber'e en yakın kişi olmuştur. Hz. Peygamber'in amcası, sütkardeşi, aynı zamanda anne tarafından akrabası olup çocukluğunda ve daha sonraki dönemlerde hep onunla beraber olmuşlardır. Aralarında önemli bir yaş farkı olmadığı için birbirlerini anlayan iki akran, iki samimi arkadaş ve dost olmuşlardır.”³⁹¹

Vahşi'nin babası öldürülüp kendisi de esir düşünce Hz. Peygamber, Hz. Ali ya da Hz. Hamza'dan birini öldürmesi ve bu sayede özgürlüğüne kavuşacağı bildirilmişti. Hz. Peygamber'i öldüremeyeceğini, Hz. Hamza'ya da güç yetiremeyeceğini düşünen Vahşi'nin hedefi Hz. Ali'dir, ancak şartlar onun karşısına Hz. Hamza'yı çıkarmıştır. Umeyr b. İshâk naklettiğine göre: “Hz. Hamza, Resûlullah'ın önünde iki kılıçla savaşıyor ve: ‘Ben, Allah'ın aslanıyım’ diyordu. Hz. Hamza ileri geri gidip savaşıırken tökezleyip sırt üstü düşmüş ve zırhının önünden karnı açılmıştı. Habeşî köle onu görüp bir mızrak

³⁹⁰ Hüseyin Algül, “Hamza”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XV, 1997, 500.

³⁹¹ Ramazan Önal, “Hz. Hamza'nın İslâm'dan Önceki Hayatı, Hz. Peygamber ile Olan Süt Kardeşliği Meselesi, Hidayeti ve Mücadelesi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 40, 2018, 139.

veya harbe (kısa mızrak) attı ve mızrak Hz. Hamza'nın ön tarafından girip arka tarafından çıktı.” Diğer bir rivayete göre Hz. Hamza, Ebû Niyâr Sibâ' b. Abdiluzzâ el-Huzaî ile mübareze etti. Hz. Hamza onu öldürdü. Zırhını almak için üzerine eğildi. Vahşî mızrakla onu öldürdü. Onu şehit eden kişinin Vahşi olduğu konusunda ihtilaf yoktur. Hicret'in 3. yılı Şevval ayının ortasında vefat etti. Vefat ettiği sırada 54, 57 veya 59 yaşındaydı.”³⁹²

Uhud Savaşı'nda dillere destan olacak şekilde bir kahramanlık gösteren Hz. Hamza, akrabalık hukukunu gözeten, mert ve titiz bir insandır. Savaş taktiklerini iyi bilmekle beraber İslâmiyet uğruna kendi hayatını hiçe sayarak mücadele etmiştir. Gazi ve şehitlerin pîri sayılan Hz. Hamza, hak yolunda savaşarak bütün gaziler için cesaret ve kahramanlık örneği olmuştur. Bu sebeple İslâm tarihinde “Seyyidü’ş-şühedâ” ve “Esedullah” unvanları ile zikredilmiştir. Hz. Hamza yaşadığı dönemde ilmî ve idarî faaliyetlere katılmadığı için kaynaklarda hakkında fazla bilgi yer almamakta, ancak Resûl-i Ekrem'in çok sevip saydığı, maddî ve manevî desteklerine mazhar olduğu bilinmektedir.³⁹³

...

Şunlar kardeşlerimdir üzüm salkımı gibi

Ve şu çocuk da ben...

Ya Hazret-i **Hamza** olmak istiyordum, ya da Battal Gazi

Bu toplu resim çekilirken

Sanırsınız ki ülker yıldızı doğmuş

Bir aile

Bir resimde birlikteyken

...

(BÇBK., 210)

“Aile fotoğrafı -I-” adlı şiirden alınan bu dizelerde şairin, bir fotoğrafa bakarak hissetiklerinin yansımasını görmekteyiz. Kardeşleriyle beraber olduğu fotoğraf karesinden bahsederken Hz. Hamza olmak istediğini söylemektedir. Hz. Hamza ile Hz. Peygamber'in yaşları yakın olduğu rivayet edilirken yukarıda belirttiğimiz üzere Ebû Leheb'in câriyesi Süveybe'den süt emdikleri rivayet edilmekte, şair de buna telmihte

³⁹² Önal, 137.

³⁹³ Algül, “Hamza”, 501.

bulunarak Hz. Peygamber'e bu kadar yakın olmak istediğini üstü kapalı olarak ifade etmektedir.

...
 Dede Korkut'tan dualı
 Türküleri var cığalı
 Heybette **Hamza** edalı
 Dağlar bu dağlar olmalı
 ...

(IÇAZ., 177)

Yukarıdaki dörtlük, "Dağlara Türkü" adlı şiirden alınmıştır. Dağları çeşitli sıfatlarla yücelttiği şiirin bu dörtlüğünde dağların heybetini Hz. Hamza'nın heybetine benzetmektedir. "Allah'ın Arslanı', 'Şehitlerin Efendisi' gibi adlarla anılan Hz. Hamza, Bedir ve Uhud savaşında teke tek göğüs göğüse verdiği mücadeleyle pek çok İslâm düşmanının canını almış ve etrafa korku salmıştır. Resûl-i Ekrem (sav), Bedir'de 'Kalk ya Ubeyde! Kalk ya Hamza! Kalk Ya Ali!' diye buyurunca; arslanlar gibi üçü birden kalkıp meydana atılırlar."³⁹⁴ Şair, Hz. Hamza ile ilgili anlatılardan yola çıkarak dağların görkemini ve heybetini Hz. Hamza'ya benzetmektedir.

2.3.6. Hz. Hüseyin

Hz. Hüseyin, Hz. Muhammed'in kızı Fâtımatu'z-Zehra'dan doğan ve Medine'de Hicret'in 4. yılında dünyaya gelen torunudur. Hz. Hüseyin doğunca Resûlullah onun kulağına ezan okuyarak Hüseyin ismini vermiştir. Hadislerde kendisine yer bulan Hz. Hüseyin'in Hz. Peygamber tarafından çok sevildiği rivayet edilmektedir. O, Hz. Osman'ın öldürülmesi olayı, Cemel ve Sıffin çatışmalarının yanı sıra, hilâfetin Muâviye b. Ebî Süfyân'a devri gibi İslâm siyasî ve düşünce tarihinde çok önemli birtakım gelişmelere şahit olmuştur. Müslümanların tarihinde önemli bir konumu bulunan Hz. Hüseyin'in ölümü ise Hicrî 61 yılının Muharrem ayında Emevî ordusu tarafından -çok sayıdaki akrabası ile birlikte- Kerbelâ'da gerçekleşmiştir.³⁹⁵

³⁹⁴ <https://www.islamveihsan.com/hz-hamza-r-a-kimdir.html> (Erişim Tarihi: 09.06.2020).

³⁹⁵ Mustafa Özkan, "Kerbelâ'dan Önce Hz. Hüseyin'i Doğru Anlamak", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1-2), 2010, 90.

İslâm tarihine konu olmuş pek çok isim gibi Hz. Hüseyin de İslâm kültüründe, Kerbelâ olayı ve vefatıyla önemli bir yer tutmaktadır. Gönüllerde ayrı bir yere sahip olan Hz. Hüseyin, Karakoç'un şiirlerine bu yeriyle konu olmuştur.

...

Tınmıyor kan emici Siyonist uşakları
Körüğünü Şaron çeker Bush denen köse echelin

Şehirler direniyor lanetli şeytanlara
Kerbelâ yollarında yürek İmam **Hüseyin**

...

(İÇAZ., 269)

Yukarıdaki beyitler, “Sürgün Vezirin Aşk Neşidelerine Bir Derkenar” adlı şiirden alınmıştır. Müslümanlara yapılan zulümlere dikkatlerin çekildiği bu dizelerde şairin, Hz. Hüseyin’i bir sembol olarak kullandığını görmekteyiz. Toplumun kötü gidişatını durdurmak ve iktidarın müsebbibi olduğu yanlış icraatlara engel olmak için Kerbelâ’ya yürüyen Hz. Hüseyin söz ve davranışlarıyla örnek bir Müslüman olmaya çalışmıştır. Onun hayatı, tüm Müslümanlar için anlaşılması ve örnek alınması gereken örneklerden ibarettir. Dolayısıyla onu doğru bir şekilde anlamak, örnek almak ve tanıtmak onu sevenlerin yapması gereken bir vazifedir.³⁹⁶ Karakoç, şehirlerini korumaya çalışan Müslümanları, cesareti ve fedakârlığıyla Hz. Hüseyin’e benzetmektedir.

2.3.7. Bilâl-i Habeşî

“Hicret’ten kırk yıl kadar önce (581 civarı) Habeş asıllı bir köle olarak Arabistan’ın batı tarafındaki Serât’ta veya Mekke’de Cumah kabilesi içinde dünyaya gelmiştir. Babası Rebâh ve Müslüman olduğu için çeşitli işkencelere mâruz kalan annesi Hamâme de köledir. Annesine nisbetle İbn Hamâme diye anılan Bilâl, İslâmiyet’i Hz. Ebûbekir vasıtasıyla kabul etmiştir.”³⁹⁷

Efendisi Ümeyye b. Halef, Ebû Cehil’in kışkırtmalarıyla, Hz. Bilâl’in Müslüman olduğunu itiraf etmesi üzerine her gün öğle vaktinde onu kızgın güneşin altında sırtüstü

³⁹⁶ Özkan, 105.

³⁹⁷ Mustafa Fayda, “Bilâl-i Habeşî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VI, 1992, 152.

yatırır, büyük bir kaya parçasını göğsü üzerine koydurur, sonra da İslâmiyet'ten vazgeçerek putlara tapması için zorlardı. Fakat her türlü işkenceye tabi tutulmasına rağmen O, hiçbir zaman İslâm'dan taviz vermemiş ve her defasında “Rabbim Allah'tır, O birdir” diyerek işkencelere imanıyla karşı durmuştur. Onun bu şekilde işkence görmesine üzülen Hz. Peygamber; Hz. Ebûbekir'den, Bilâl'in müşriklerin elinden kurtarılmasını istemiştir. Hz. Ebûbekir'de karşılığında Müslüman olmayan güçlü, zenci bir köleyi vererek Hz. Bilâl'i azad etmiştir. Bilâl b. Rebâh el- Habeşî, Mekke'de Müslüman olduğunu açıkça dile getiren ilk kişilerden biri olmuştur.³⁹⁸

Hayatı boyunca hazardsa ve seferde Hz. Peygamber'in müezzinliğini yapan Bilâl-i Habeşî Hicret'in 1. yılında Hz. Peygamber'in öğrettiği ezanı onun emriyle ilk defa okumakla meşhur olmuştur.³⁹⁹

...

Direnin ey yiğitler, sönmeyecek bu hilâl
Ve ebediyen rüzgârsız kalmayacak bu sancak
Yeter ki ma'veradan bir ışık yaksın **Bilâl**
Bu mümin ebabiller yine çil çil uçacak

...

(S., 255)

Yukarıdaki dördlük, “Bıçak Kemiğe Sert Vurunca” adlı şiiirden alınmıştır. Bilâl-i Habeşî, köle iken Müslüman olmuş ve pek çok işkenceye maruz kalmıştır. Fakat asla vazgeçmemiş ve “Müslümanım” demenin zor olduğu bir dönemde Mekke'de Müslüman olduğunu dillendirmekten korkmamıştır. Bunu öğrenen Hz. Peygamber, Hz. Ebûbekir aracılığıyla özgürlüğüne kavuşmasını sağlamıştır. Hayatı boyunca Hz. Peygamber'in yanından hiç ayrılmamış, sürekli olarak hizmetinde bulunmayı tercih etmiştir. Sesinin gür ve güzel olması hasebiyle ilk ezanı okuyan kişi olmuştur. Bu yönüyle ilk Müslümanlar arasındaki yeri ayrıdır. Karakoç bu yüzden ahiretten ışık yakmasını dilemektedir, çünkü böylelikle Müslümanların ebabiller gibi uçacağını belirtmektedir. Ebabillerin Kâbe'yi savunduğu gibi müminlerin de İslâmiyet'i koruyacağını ve İslâm sancağının asla yere düşmeyeceğini söylemektedir.

³⁹⁸ Bünyamin Yüksel, *İslâm Tarihi Açısından Bilâl Bin Rebâh el-Habeşî'nin Hayatı ve Şahsiyeti* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007, 8.

³⁹⁹ Fayda, “Bilâl-i Habeşî”, 152.

2.4. DİĞER ŞAHSİYETLER

2.4.1. Belkıs

“Tarihî belgelere dayanarak Belkıs’ın kimliğini ortaya çıkarmak mümkün değildir. Hz. Süleyman devri (M.Ö. 972-932) İsrâil krallığı ve o dönemdeki komşu ülke kayıtlarında böyle bir kişiye rastlanamamıştır. Bunun yanında, Belkıs’ın Milat’tan önce 10. yüzyılda yaşamış; Hz. Süleyman ile çağdaş bir Arap kraliçesi olduğu söylenmiştir.”⁴⁰⁰

Kur’ân-ı Kerîm’de (Neml 27/20-44) adı zikredilmeksizin, Hz. Süleyman’ı ziyaret etmesi sebebiyle bahsedilmektedir. Allah’ın adını yaymasından dolayı şöhreti her yerde duyulan Hz. Süleyman’ı bizzat görmek, gerçek bir peygamber olup olmadığını anlamak üzere büyük bir kabileyle Kudüs’e geldiği ve gelirken de baharat, altın ve kıymetli taşlardan oluşan çok değerli hediyeler getirdiği Ahd-i Atîk’te yer alırken Sebe kraliçesi diye anılmaktadır. Ziyareti esnasında Hz. Süleyman’a cevabı yalnız kendince bilinen sorular sorarak her sorusuna cevap aldığı için Hz. Süleyman’ın peygamberliğine ve Allah’ın birliğine iman ettiği anlatılmaktadır. Hz. Süleyman’a, “Daima senin önünde duran, senin hikmetlerini dinleyen adamlarına ne mutlu!” diyerek hayranlığını dile getirmiş ve verilen kıymetli hediyelerle ülkesine dönmüştür. Hz. Süleyman’ın şöhretinin Sebe halkının yaşadığı Yemen’e kadar yayıldığı ve Belkıs’ın kendi arzusuyla gidip iman etmiş olarak ülkesine geri dönmesi bu rivayetlerin en önemli detayı olarak dikkati çeker.⁴⁰¹

Edebiyatta kendisine yer bulan Belkıs, Hz. Süleyman’la ilgili türlü rivayetlerdeki çeşitli motiflere dayanılarak divan edebiyatında işlenmiştir. “Kıssada adları geçen Hz. Süleyman, veziri Âsaf ve su ararken Belkıs’ın ülkesini bulan Hüdüd gibi diğer kahramanlarla Belkıs’ın ülkesi Sebe, tahtı (arş), Hz. Süleyman’ın mührü (hâtem) ve Belkıs’a gönderilen mektup (nâme) kelimeleri arasında değişik ilişkiler kurulmuş ve bu ilişkiler çeşitli telmih, teşbih, tevriye, istiare ve tenâsüplere konu edilmiştir.”⁴⁰²

⁴⁰⁰ Şemsettin Işık, “Hz. Süleyman Kıssası’nın Kur’ân-ı Kerîm ve Kitab-I Mukaddes’teki Benzer Yönleri ve Tahlili”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 2015, 234.

⁴⁰¹ Orhan Seyfi Yüce Türk, “Belkıs”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, V, 1992, 420.

⁴⁰² Cemal Kurnaz, “Belkıs”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, V, 1992, 421.

Belkıs'ın kuş elçisi Süleyman'a erince,
Ne demiş, ne dememiş bilen yok yeterince.

Kurt kuş ceylan toplanmış çöldeki vaveylaya,
Mecnun aşkı uğruna sesini yitirince.

...

(BD., 370)

“Elazığ’a Gazel / 2” adlı şiirden alınan bu beyitlerde Hz. Süleyman ve Belkıs telmihlerini görmekteyiz. Hem Kur’ân’da hem de Ahd-i Atik’te adı anılmadan bahsi geçen kadının kimliği ile ilgili net bilgiler vermenin mümkün olmadığını yukarıda açıklamıştık. Saba melikesi Belkıs diye ün salan ve edebiyatta hep bu adla anılan kadın, Hz. Süleyman’ın İslâmiyet’e daveti üzerine peygamber olup olmadığını anlamak için çeşitli yollar deneyeceğini adamlarıyla konuşur ve Hüdühüd kuşu, Hz. Süleyman’a bunları haber verir. Hz. Süleyman’ın yanına gelince aralarında geçen konuşmaya kaynaklarda rastlanmaz, ancak Belkıs Müslüman olmayı kabul eder. Karakoç, bu dizelerde bu olaya telmihte bulunmuştur.

2.4.2. Ebû Cehil

Asıl adı Amr olup Kureyş’in Mahzûm koluna mensup olan Ebû Cehil, yaklaşık 570’te Mekke’de doğmuştur. İslâmiyet’e düşmanlığı sebebiyle Hz. Peygamber tarafından Ebû’l-Hakem olan künyesi, Ebû Cehil şeklinde değiştirilmiştir. Resûl-i Ekrem’in davetine başından beri karşı çıkan ve Müslümanlar aleyhinde hazırlanan bütün komplolarda yer alan Ebû Cehil, Dârünnedve üyesidir. Velîd b. Mugîre ile Ebû Cehil, başka kabileden birinin peygamberliğini hazmedemedikleri için Hz. Muhammed’e inanmayacaklarını açıkça belirtmişlerdir.⁴⁰³

Kur’ân-ı Kerîm’de Ebû Cehil ile ilgili ayetler çok yönlü olarak değerlendirilmelidir. İlk olarak, İslâm’ın ve Müslümanların en azılı düşmanı olduğu raviler tarafından mükerrer bir şekilde belirtilmesine rağmen, Ebû Leheb gibi doğrudan hakkında sure veya ayet nazil olmadığı mevcut rivayetlerde ifade edilmektedir. Ebû Cehil ile ilişkilendirilen ayetlerin, ravilerin açıklamaları ve olaylarla kurdukları bağlantılar ile açığa kavuştuğu dikkate değerdir. İkinci olarak, Ebû Cehil’in, indirilen ayetlere karşı

⁴⁰³ M. Ali Kapor, “Ebû Cehil”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, X, 1994, 117.

alaycı tavrı, ilgili kelimeler ve ayetlerde bahsedilen cehennemle ilgili metaforik anlatımlarla ele alınmaktadır.⁴⁰⁴

“Ebû Cehil, müşriklerin muharebe ihtiyaçlarının büyük bir kısmını bizzat karşıladığı Bedir Savaşı’nda Ensar’dan Afrâ’nın oğulları Muâz ve Muavviz tarafından öldürülmüştür. Bu iki kardeşin onu yaraladıkları ve başının Abdullah b. Mes‘ûd tarafından kesildiği rivayet edilmektedir. Ebû Cehil, katledilen diğer müşriklerle beraber Bedir’deki kör kuyulardan birine atılmıştır.”⁴⁰⁵

Karakoç Ebû Cehil ve Ebû Leheb’i, ortak noktaları olan İslâmiyet’in yayılmasını engellemek düşüncesinden yola çıkarak isimlerini bir arada zikretmiştir.

...

Ebû Cehil’ler, Ebû Leheb’ler hani?

Olemp nasıl çöktü, nerde paganlar?

Doğursun bir daha doğaysa bâni,

Figana dönüşmüş bütün Çiganlar.

...

(İÇAZ., 322)

Yukarıdaki dördlük “Yevm-i Huruc” adlı şiirden alınmıştır. Şiirde, Ebû Leheb ve Ebû Cehil isimleri bir arada zikredilmektedir. “Ticarî nüfuz ve servetinden güç alan Ebû Cehil hayatı boyunca İslâmiyet aleyhinde çalışmış, halkın Müslüman olmasını engellemiş, Müslüman olanları inançlarından vazgeçirmeye gayret etmiştir. İslâmiyet’i kabul eden kişi toplumda itibarlı biri ise ona saygınlığını yitireceğini söyleyerek, ticaretle uğraşıyorsa kendisini iflas ettirmekle tehdit ederek, güçsüz ve kimsesiz ise onu döverek İslâm’dan döndürmeye çalışmıştır.”⁴⁰⁶ Şairde Ebû Leheb ve Ebû Cehil gibi İslâmiyet’in yayılmasını engellemeye çalışanlar olmasına rağmen İslâmiyet’in yayıldığını ve çoktanrılı dinlere inananların artık azınlıkta olduğunu söylemiştir. “Hani?” diyerek böyle kimselerin sesinin artık kısıldığını ve bağırışlarının figâna döndüğünü belirtmiştir.

⁴⁰⁴ Cahid Kara, “Klasik Kaynaklarda İslâm Muhalifleri Hakkındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi: Ebû Cehil (Ebû’l-Hakem Amr Bin Hişâm) Örneği”, *İstem*, s. 21, 2013, 144.

⁴⁰⁵ Kapar, “Ebû Cehil”, 117.

⁴⁰⁶ Kapar, “Ebû Cehil”, 117.

2.4.3. Ebû Leheb

Mekke'nin ileri gelenleri arasında yer alan Ebû Leheb'in asıl künyesi Ebû Utbe olduğu hâlde babası ona, güzelliği sebebiyle ateş gibi parladığı ve öfkelenildiği zaman yanakları kızardığı için "Ebû Leheb" (alev babası) demiştir. İki oğlu Utbe ile Uteybe'yi Hz. Peygamber'in kızları Rukiyye ve Ümmü Gülsüm ile evlendiren Ebû Leheb, İslâmiyet'ten önce Resûl-i Ekrem'in dostuyken peygamber olduktan sonra kendisine düşman olmuştur.⁴⁰⁷

Hz. Peygamber'i her yerde takip ederek sözlerini yalanlayan, onun bir sihirbaz ve yalancı olduğunu, kavmini birbirine düşürdüğünü, sözlerine itibar edilmemesi gerektiğini söyleyen Ebû Leheb ve karısının bu hâlleri, Resûl-i Ekrem'i rahatsız etmektedir. Bunun üzerine Tebbet suresi nazil olur. Bedir Gazvesi'ne katılmayarak yerine Âs b. Hişâm'ı gönderen Ebû Leheb, Bedir'de müşriklerin bozguna uğradığını öğrendikten birkaç gün sonra Mekke'de ölür. Yakalandığı çiçek (adese) hastalığının kendilerine bulaşmasından korkan oğulları, babalarını gömemezler ancak bir müddet sonra ücretle tuttıkları Sudanlılar'a defnettirirler.⁴⁰⁸

...

Ellerim çiçeklendi, havaya kalktı dal dal;
 Ey kemâli bol noksansız keremi bol zülcelal,
 Sana olan aşkımın mürûr-ı zamanı yok
 Tutuşan can evimin görünen dumanı yok
 İçimde ince sızı, dışımda kalın bir hat;
 Tek esenlik teknemi sana bağlayan halat
 Olacakları geçse de ***Ebû Leheb***'in, Ebû Cehil'in
 Kinleri başka kalıplarda tütüyor için için

...

(BD., 264)

"Kâbe Ekseninde İlk Yakarış" adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde şairin "Ebû Leheb ve Ebû Cehil" isimlerini zikrettiğini görmekteyiz. Bu dizelerde şair, bu iki ismin İslâmiyet'in yayılmasını engellemek için elinden gelenleri yaptıklarını hatırlatmaktadır.

⁴⁰⁷ M. Ali Kapar, "Ebû Leheb", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, X, 1994, 178.

⁴⁰⁸ Kapar, "Ebû Leheb", 178.

Günümüzde onların zarar verecek gücü yoktur, ancak aynı kini içinde besleyip pusuda bekleyenlerin olduğunu söyleyen şair, Allah'ın gücünün ve büyüklüğünün herkesin ve her şeyin üstünde olduğunu söyleyerek O'na sığındığını ifade etmektedir.

2.4.4. Ebrehe

Hristiyanlığı yaymaya çalışan Ebrehe, mutaassıp bir Hristiyandır. Bu maksatla San'a'da, Yunanca ekklessia kelimesinin Arapçalaşmış şekliyle Kalıs (Kulleys) olarak geçen, Arapça kaynaklarda yer alan muhteşem bir kilise yaptırmıştır. Bütün Araplar'ı kutsal saydıkları Kâbe yerine bu kiliseyi tavaf etmeye zorlamak, aynı zamanda Mekkeliler'in giderek gelişen ticarî faaliyetlerine engel olmak ve San'a'yı hem dinî hem ticarî bir merkez hâline getirmek amacıyla özen gösterdiği binayı süslemek için Bizans İmparatorluğu'ndan mermer ve mozaik ustaları getirtmiştir. Onun çeşitli ülkelere propagandacılar gönderip halkı hac için San'a'ya çağırmasına öfkelenen Kinâne kabilesine mensup bir Arap, Ebrehe'nin kilisesine giderek oraya pislemiş, bunu duyan Ebrehe, Kinâne kabilesi mensuplarının San'a'ya gelip kiliseyi tavaf etmelerini istemesine rağmen kabile, bu teklifi reddederek elçiyi öldürmüştür. Kâbe'yi yıkmadıkça sonuç alamayacağını anlayan Ebrehe, Mahmud adlı filin de bulunduğu bir ordu ile Mekke üzerine yürümüştür.⁴⁰⁹

Kâbe'yi tahrip etmekten vazgeçmesi için yapılan teklifleri reddeden Ebrehe, ordusuna bir gün sonra hücum emrini vermiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de belirtildiği gibi (el-Fil 105/1-5), önde bulunan büyük fil yerinden kımıldamamış, ordunun büyük bir kısmı, akın akın gelen ve tepelerine taş yağdıran ehabil kuşları tarafından mahvedilmiştir. Canını zor kurtaran Ebrehe, yaralı şekilde Yemen'e dönmüş; kısa zaman sonra da 570 veya 571 yılında ölmüştür. Fil Vak'ası'nın 547 veya 563 yılında meydana geldiği rivayetlerde belirtilmektedir.⁴¹⁰

...

Maya yok, o artık güzel bir anı,
Mavi ama bildik maviden değil.
Kutlu sevdaların hasat zamanı

⁴⁰⁹ Ahmet Lütü Kazancı, "Ebrehe", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, X, 1994, 79.

⁴¹⁰ Kazancı, "Ebrehe", 80.

Ebrehe'ye taş yağdıran ebabil.

...

(BD., 301)

Yukarıdaki dörtlük, “O Gemiden Sonra Oldu Olanlar” adlı şiirden alınmıştır. Şiirde, “o gemi” diye kastedilen ve bazı kaynaklara göre “dünyanın ikinci kez yaratılışını” ifade eden “Nuh’un gemisi”dir. Ancak şiirde “Hz. Nuh” ile ilgili hiçbir ifade yoktur. Bu dörtlükte, Ebrehe ve ebabil kavramlarıyla “fil olayı” diye belirtilen hadiseye telmih yapılmıştır. Kendi yaptığı kilisede ibadet yapılmasını isteyen Ebrehe, Kâbe’yi yıkmak üzere yola çıkmış ancak ebabil kuşlarının kendisini taş yağmuruna tutması üzerine bunu başaramamıştır. Yukarıda yer verdiğimiz hadise, Ebrehe ve İslâm tarihi açısından çok önemlidir. Şair, artık kutlu sevdaların yani Allah’a olan sevgimizin gösterilme zamanı olduğunu belirtirken ebabil kuşlarının Allah’a sevgi ve bağlılığını Ebrehe ve ordusuna taş yağdırarak gösterdiğini belirtmektedir.

2.4.5. Firavun

Hz. Yusuf devrindeki kral için “Rab” ve “Melik” kelimeleri kullanılırken Kur’ân-ı Kerîm’de Firavun kelimesi sadece Hz. Musa dönemindeki Mısır kralını ifade etmektedir. Hz. Musa’nın karşısında yer alan, büyüklük taslayan, böbürlenmiş, ilâhlık iddiasında bulunacak kadar kendini beğenen, Hz. Musa’nın Rabbi’ne ulaşmak için kuleler yaptıracak kadar taşkınlık gösteren, halkını küçümseyip zayıfları ezen, gerçeklere sırt çeviren bir kral olarak tasvir edilen Firavun ismi, Kur’ân’da yetmiş dört yerde zikredilmektedir. Birçok ayette Firavun’un ailesi (âl-i Fir‘avn), avanesi (mele’), kavmi ve askerleriyle (cünûd) birlikte anılması onun tek bir kişi olmaktan ziyade bir sembol olarak takdim edildiğini gösteren dikkat çekici ifadelerdir. Hz. Musa insanlık tarihinde hak, adâlet ve sağduyuyu temsil eden nübüvvet zincirinin bir halkasını oluştururken Firavun, Kârûn, Hâmân ve taraftarları bunun karşısında yer alan bir zihniyeti temsil ettiği ayetlerden çıkarılmaktadır.⁴¹¹

Genellikle Hz. Musa ile birlikte anılan Firavun; Arap, Fars ve Türk klasik edebiyatlarında zalim, inatçı, kibirli ve gururlu gibi menfi vasıflarla ön plana çıkmaktadır.

⁴¹¹ Ömer Faruk Harman, “Firavun”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIII, 1996, 119-120.

“Firavun inadı”, “Firavun kesilmek”, “Firavun gibi inadından dönmez” vb. deyimlerde yaşayan Firavun adı Türkçede “zalim kimse” mânasına gelmektedir.⁴¹²

...

Akar Kızıldeniz’e doğru Musa’yı taşıyan sal
 Ana rahmindeki çocukları keser **Firavun**’un kılıncı
 Ya putlara kurbanlar adamak çatal çatal
 Ya çocuksuz serdarların çocuklara hıncı

...

(S., 252)

Yukarıdaki dörtlük, “Bulutlar Taşınır Yaylalara” adlı şiirden alınmıştır. Türk şiirinde “Hz. Musa ve Firavun” şiirin anlam gücünü arttırmak amacıyla genellikle beraber kullanılır ve Karakoç bu şiirde birlikte kullanmayı tercih etmiştir. Şiirde Hz. Musa’nın bebekken Kızıldeniz’e bırakılmasına telmih söz konusudur. Gördüğü rüyayı yorumlatan Firavun, doğacak olan bir çocuğun saltanatını elinden alacağını haber alır ve doğacak olan bütün erkek çocukların öldürülmesini emreder. “Hz. Musa dünyaya geldiğinde annesine çocuğunu emzirmesi, endişelendiği takdirde onu bir sandığa koyarak nehre bırakması ve kaygılanmaması bildirilerek; oğlunun kendisine geri getirileceği ve ileride peygamber olacağı müjdelendir.”⁴¹³ Firavun’un bu tavrından yola çıkarak dünya malına meyleden ve saltanat korkusu taşıyan kimselerin bebelere bile el sürdüğünü söyleyen şair, bu durumu şaşkınlıkla ifade etmektedir.

...

Bir nizamdır bu sevda
 Dolsa da dolmasa da kırılacak artık fitne kabağı
 Boz-sarı ortasında tek yeşil bizim direncimizdir
 Bir parola gibidir ve ölü toprağı diriltir
 Çek dişlerini etimizden ey **Firavun**lar çağı

...

(S., 449)

⁴¹² Mustafa İsmet Uzun, “Firavun”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIII, 1996, 121.

⁴¹³ Ömer Faruk Harman, “Musa”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXI, 2006, 211.

“Sabah Selâmı 2” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde Firavun kelimesi; zalimliği, inadı, kibiri ve dünya malına tamah etmeyi sembolize etmektedir. Yine bir dönem eleştirisi yapan şair, insanların çıkarları veya makamlarını kaybetmemek uğruna yaptıkları pek çok şeyden rahatsızdır ve “çek dişlerini etimizdenden” diye sitem etmektedir. Şiirin bütününe bakıldığında insanların bu dünyada gerçeklerden kaçabilecekleri ancak hesap günü kimsenin hiçbir yere kaçamayacağı anlatılmaktadır.

2.4.6. Habil ile Kabil

Habil ve Kabil arasında yaşanan sunum hadisesinin nedenleri Kur’ân’da zikredilmese de aralarında anlaşmazlığın çıktığı ve çözüm için Allah’a kurban sunumu yaptıkları, bu sunum sonunda Habil’in sunumunun kabul, Kabil’in sunumunun reddedildiği anlaşılmaktadır. İkramı kabul edilenin Allah katında daha muteber olduğu, sunumu reddedilenin ise değer kaybettiği anlatımlardan çıkarılmaktadır. Bu durum Kabil’de kıskançlık ve öfkeye yol açarak kontrol edilmesi ve yönetilmesi gereken aksi takdirde günaha ve suça neden olabilecek duygulara yol açmaktadır. Bu kıskançlık ve öfke durumu kontrolden çıkarak Kabil’in kardeşinin bütün ikna çabalarına kendisini kapatmasına ve neticede onu öldürmesine sebep olmaktadır. Böylece günah eylemi cinayete kadar giden bir boyutla karşımıza çıkmaktadır.⁴¹⁴

Kur’ân-ı Kerîm’de isim verilmeden Habil-Kabil hadisesi şu şekilde nakledilir: “Onlara Âdem’in iki oğlu hakkındaki haberi gerçek olarak oku. Hani her biri birer kurban sunmuşlardı da birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. -Kurbanı kabul edilmeyen-, ‘Seni öldüreceğim’ demişti. O da ‘Allah sadece müttaki olanlardan kabul eder. Andolsun sen beni öldürmek için bana elini uzatsan da ben seni öldürmek için elimi uzatmam. Ben âlemlerin Rabbinden korkarım. Ben dilerim ki sen benim günahımı da kendi günahını da yüklenesin ve cehennem halkından olasın. Zalimlerin cezası budur’ dedi. Nefsi kendisini kardeşini öldürmeye yöneltti ve nihayet onu öldürdü; böylece ziyana uğrayanlardan oldu. O anda Allah bir karga gönderdi. Karga ona, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermek için yeri eşeliyordu. ‘Yazık bana, şu karga kadar bile olmaktan, kardeşimin cesedini gömmekten âciz miyim!’ dedi; sonunda da pişmanlık duyanlardan

⁴¹⁴ Coşkun Dikbıyık, “Günah Eyleminin Kökenine Dair Sosyolojik Bir Deneme -Âdem Kıssası Örneği-”, *Tekirdağ İlahiyat Dergisi, Tasavvur*, 4(2), 2018, 523.

oldu” (Mâide 5/27-31). Hadislerde “Haksız yere öldürülen hiçbir kimse yoktur ki onun kanından Âdem’in birinci oğluna bir pay ayrılmasın. Zira cinayeti âdet edenlerin ilki odur” denilerek bu olaya atıfta bulunulmuştur.⁴¹⁵

Habil ile Kabil, Hz. Âdem ile Hz. Havvâ’nın oğullarıdır ve aralarındaki suç hadisesine teşkil eden olayın mahiyetiyle ilgili farklı yorumlar yapılsa da sonuç itibariyle birisi yeryüzündeki ilk katil, diğeri ilk maktul olarak tarihe geçmişlerdir. Edebiyata konu olmaları da aralarında geçen bu hadiseye ve öfkeye dayandırılmaktadır. Karakoç, şiirlerinde Habil ile Kabil’e yer vermiştir.

...

Ama o da ne

Kabil’in elleri bir taş kucaklamış öylesine

Kav ve çakmak gözlerinde kara kin

Sanki ezdiği bir baş değil de karpuz

İlk kez bir deli kavak yeşeriyor kıskançlık ateşinde

İlk kez bir mezar kazılıyor ve ilk kurban **Habil**

İlk kez bir kürek kirlenmesine tanık oluyor kanı yıkayan su

Ve insan ilk kez katil

...

(KS., 114)

“Yuvaya Dönüş Türküsü” adlı şiirden alınan bu dörtlükte farklı bentlerde de olsa Habil ile Kabil’in ismi zikredilerek telmih yapılmaktadır. Habil ile Kabil arasında yaşananların sebebi kaynaklara göre birkaç farklı şekilde yorumlanmaktadır, ama anlatıların ortak noktası Kabil’in Habil’e duyduğu kıskançlık duygusudur. Nefsine uyararak bu duygusuna yenik düşen Kabil, kardeşinin kafasına attığı taş ile Habil’in ölümüne sebep olmaktadır. Şair, bu durumu betimleyerek adeta o sahneyi gözümüzde canlandırmaktadır. Bu olay ile beraber insanlık içinde ilk kötülük ortaya çıkmaktadır. Bu durumda Habil, ilk maktul ve Kabil, ilk katil olarak tarihe geçmektedir.

...

Kabil’in kamburu arzın sırtında

Habil bir gökyüzüdür, çökmesi yok

⁴¹⁵ Ömer Faruk Harman, “Habil ve Kabil”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIV, 1996, 376.

Ey sevgili, gönlüm sana meftun olalı
 Sırrımı sır tutmaza dökese yok
 Dökerse ölürem ötesi yok
 ...

(BD., 130)

“Aşk Mektubu XXXIII” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte Habil ile Kabil arasında yaşananlara telmih vardır. Habil ile Kabil’in edebiyata konu olması genellikle bu olay ve insanlık tarihine yansımaları ile ilgilidir. Kur’ân-ı Kerîm’de kurbanlık sunumundan sonra vuku bulan cinayet olayı ile ilgili Yüce Allah’ın yargısı şöyledir: “Bundan dolayı İsrâiloğullarına (Kitap’ta) şunu yazdık: “Kim bir canı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir.”⁴¹⁶ Bir kişinin canını gasp eden Kabil, Allah’ın razı olmadığı bir konuda insanlara yol gösterdiği için hükmü ona göredir ve şair de bu durumu Kabil’in sırtında kambur olarak tasvir etmiştir.

2.4.7. Haccac-ı Zalim

Anne ve baba tarafından Sakîf kabilesinin Ahlâf koluna mensup olan Haccac-ı Zalim’in 41 (661) yılında Tâif’te doğduğu; babasının Yusuf b. Hakem, annesinin ise Kûfe Valisi Mugîre b. Şu‘be’nin eski karısı Fâria bint Hemmâm olduğu bilinmektedir. Emevîler’e sadakatinden dolayı “Küleyb” (köpek yavrusu) lakabıyla anılır. Okuma yazma bildiği, Tâif’ten ayrılıncaya kadar babasının yanında kardeşiyle birlikte çocuklara Kur’ân öğrettiği, küçük yaşlarda Kur’ân-ı Kerîm’i ezberlediği rivayet edilir.⁴¹⁷

Yirmi beş yılı aşkın bir süre bütün gücünü Emevî saltanatını ayakta tutmak için harcayan Haccac, Kûfe ile Basra arasındaki kendi kurduğu Vâsıt şehrinde ölmüştür. Mezarının tahrip edilmesi ihtimaline karşı üzerinden akarsu geçirilerek sapa bir yere gömülmüştür. Emevîler’in Mervânî kolu tarafından korunmuş ve desteklenmiştir. Bu durum, Ehl-i beyt’in ezeli düşmanı olan Emevîler’e daima sadık kalmasına yol açmıştır. Abdülmelik b. Mervân’ın emriyle Hz. Ali soyundan olan hanımını boşamış bu sebeple kendisine “nâsibî” (Ehl-i beyt’e muhalif) sıfatı verilmiştir. Aralarında Enes b. Mâlik’in bulunduğu pek çok kişiye zulmetmiş, meşhur muhaddis ve müfessir Saîd b. Cübeyr dâhil

⁴¹⁶ Maide: 5 / 32

⁴¹⁷ İrfan Aycan, “Haccac b. Yusuf es-Sekafi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIV, 1996, 427.

binlerce kişiyi öldürmüştü, kendisine yeminle biat ettirmiş, yeminlerinden dönenlere mürted muamelesi uygulamış, Müslüman oldukları halde mevâlîden haraç ve cizye almış olan Haccac Emevîler'in muhaliflerine karşı çok sert ve acımasız davranmıştır. Oğlu Abdullah b. Zübeyr'in öldürülmesinden sonra Esmâ bint Ebûbekir es-Sıddîk, Haccac'ın yanına gelerek ona, "Resûl-i Ekrem Sakîf'ten bir yalancının, bir de bozguncunun çıkacağını haber vermişti; gördük ki yalancı Muhtâr es-Sekafî imiş, bozguncu da sensin" demiştir.⁴¹⁸

Kur'ân'ı iyi bilen el-Haccac, edebiyattaki şöhretini hutbelerine borçludur ve edebiyat tarihi kitaplarında sıkça zikredilen hutbeleri ve risâleleri mevcuttur. Ancak hutbeleri onun hâlet-i rûhiyesi, siyasî ve idarî işlerde takip ettiği yol hakkında bilgi vermekte onun halkın psikolojisini anlamaya yönelik muhteşem bir yeteneği olduğunu ve aynı zamanda seçtiği ifadelerle halkı korkutmak gibi üstün bir yeteneği olduğu hutbelerinden anlaşılmaktadır.⁴¹⁹

Emevî devletinin otoritesini ve gücünü arttırmak amacıyla acımasız bir tavır takınan Haccac-ı Zâlim'in Emevî devletinin politikalarına sıkı bir şekilde bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'e saygı gösterdiği kaynaklarda yer almaktadır. "Haccac'ı Zalim, cebbar ve kan dökücü gibi sıfatlarla zemmeden Zehebî onun Kur'ân'a çok hürmet ettiğini, Sicistânî ise hâfızları toplayarak Kur'ân'ın harfleriyle ilgili çeşitli çalışmalar yaptırdığını, ayrıca muhtelif surelerde geçen on bir kelimenin imlâsını belirli bir kıraate göre tesbit ettirdiğini ve kendisinin her gece Kur'ân-ı Kerîm okuduğunu söyler."⁴²⁰

Kulun kula gölge etmesi var ya,
Belki de en kötüsü budur haramların;
En bencili, en katısı, sevgisiz ve çorak
Saklanır arkasına renkli camların...

Elbet bir gün İbrahim kırar bu camları,
Sürüp gitmez bu *Haccac-ı Zalim* akşamları.

(BD., 178)

⁴¹⁸ Aycan, "Haccâc b. Yusuf es-Sekafî", 428.

⁴¹⁹ Muhammet Selim İpek, "Hatip Olarak el-Haccâc b. Yusûf", *Erzincan Kültür Eğitim Vakfı Akademi Dergisi*, s. 57, 2013, 24.

⁴²⁰ Aycan, "Haccâc b. Yusuf es-Sekafî", 428.

Yukarıdaki şiirin ismi “Duası Boşta Kalmaz Hakk’a Yalvaranların”dır. Bu şiirde üstü kapalı bir dönem eleştirisi söz konusudur. Şair, bazı insanların makamlarını veya paralarını kullanarak başka insanları baskı altında tutmalarını eleştirmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz üzere Hallac-ı Zalim, zulmüyle meşhur bir Emevî halifesidir ve devletin gücünü kullanarak otoriteyi sağlamak uğruna pek çok kimsenin canına kast etmiştir. Bugünkü psikolojik baskı kuranları da şair, Hallac-ı Zalim’e benzetmiştir. Hz. İbrahim’in putları kırarak zulme son verdiği gibi bir gün birinin yine bu zulme son vereceğini savunmaktadır.

2.4.8. Hz. Havvâ

“İbranice Tevrat’ta adı Havvâh’tır. Tevrat’ın Yunanca tercümesine Eva, Latince’ye Heva, buradan da Batı dillerine Eve şeklinde geçmiştir. Tevrat’a göre insan neslinin annesine Havvâ ismi, bütün yaşayanların annesi olduğu için “canlı, yaşayan” anlamında Hz. Âdem tarafından verilmiştir.”⁴²¹

Hz. Havvâ’nın yaratılışıyla ilgili Tevrat’a başvurulduğunda onun Hz. Âdem’den alınan bir kaburga kemiği ile yaratıldığı açıkça belirtilmiştir. Buna mukabil Kur’ân’da Hz. Havvâ’nın ne yaratılışına ne de adına açık bir şekilde değinilmemiştir. Ancak Nisâ 4/1. ayette Allah’ın insanları bir tek nefisten yarattığı ve o nefisten de eşini (zevc) meydana getirdiği ifade edilmiştir.⁴²²

Hz. Havvâ; yeryüzünde yaratılmış ilk kadın, Hz. Âdem’in eşi ve insan neslinin annesi kabul edilmektedir. Edebiyatta Hz. Havvâ, genellikle Hz. Âdem ile beraber eserlere konu olurken yasak meyve, şeytan ve cennetten çıkarılma hikâyeleri onlarla beraber en çok işlenen unsurlardır. Türk şiirinde Hz. Havvâ, bağımsız bir karakter olarak değil Hz. Âdem ile beraber şiirlere konu olmuştur. Karakoç’un şiirlerinde bu durum değişmemiş, onlara beraber yer vermiştir.

...

Bahar der çiçeklenirim

Yaz der al-kırmızı, beyaz

⁴²¹ Ömer Faruk Harman, “Havvâ”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVI, 1997, 542.

⁴²² Elif Bayrak Kaya, “Âdem ile Havvâ’nın Yaratılışı ve Cennetten Çıkarılış Öyküsünün Minyatür Sanatına Yansımaları”, *Sanat Dergisi*, s. 35, 2020, 209.

Cıvıl cıvıl bir gökkuşağı,
 Âdem ile *Havvâ*'dan bu yana
 Bir sihirli müziğim ben
 ...

(KS., 207)

“Elma Ağacı” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte, elma ağacının serüvenine yer verilmektedir. Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın cennetten çıkarılmasına sebep olan meyve ile ilgili oldukça farklı yorumlar bulunmaktadır: “‘İlim’ yani hayır ve şerri bilme ağacı, Üzüm asması, bu sebeple Muhammed ümmetine şarap haram kılınmıştır. Bir ağaç cinsi; Başak ağacı, Sümbüle, Zeytin ağacı, Hurma ağacı, İncir ağacı, meyvesinden yenildiğinde büyük abdest ihtiyacı hissettiren bir ağaç, Kâfur ağacı, Ebedîlik ağacı, Şarap ağacı, ‘Mihnet’ ağacı, Üzüm ağacı, Kavun ağacı, Meyve ağacı, ‘Şecere-i İlm-i Muhammed’, ‘Şecere-i Âl-i Muhammed’”⁴²³ bu ağacın türüyle ilgili rivayetlerdir. Yasak meyvenin elma olmasına dair çok az bir rivayet bulunmasına rağmen elma, edebiyatta en çok adı geçen ve şiirlerde en çok kullanılan yasak meyvedir. Şiirde baharda çiçek açıp yazda meyve veren ve Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'dan bu yana söylenen sihirli bir müzik olarak tanımlanmıştır.

...
 Birimiz Âdem'iz, birimiz *Havvâ*;
 Sürgün geldik bu gurbete, güzelim!
 Gözler incir incir, yanaklar elma;
 Güç mü yeter bu kıymete, güzelim!
 ...

(İÇAZ., 327)

Yukarıdaki beyitler, “Ben Âdem Sen Havvâ” adlı şiirden alınmıştır. Şair; sevdiğini Hz. Havvâ kendisini de Âdem olarak nitelendirmekte ve Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın cennetten çıkarılışına telmihte bulunarak dünyayı sürgün yeri olarak görmektedir. Bu dizelerde incir ve elma kavramları kullanılarak yasak meyveye telmih söz konusudur. Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın cennetten çıkarılmasıyla dünyaya

⁴²³ Büşra Erdeğer, *Yasak Meyve Bağlamında Kadının Konumunun Kur'an Açısından Değerlendirilmesi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012, 66.

gönderilmelerinden yola çıkararak şiirlerde dünyayı sürgün yeri veya gurbet olarak nitelendiren şair, kendisi ve sevdiği için de dünyayı sürgün yeri olarak görmektedir.

2.4.9. Hızır

Türkçede Hızır ve Hıdır biçiminde kullanılan, Arapça kaynaklarda hadır (hadr, hıdr) şeklinde yer alan, Arapça menşeli bir kelimedir. Hadır kelimesi, “yeşil, yeşilliği çok olan yer” mânasındaki ahdar ile eş anlamlıdır. Bu mânadan yola çıkararak “hadır” kelimesinin özel isimden ziyade lakap ve sıfat olabileceği söylenmektedir. Nitekim bazı kaynaklarda cennet pınarından içtiği için bastığı her yerin yeşile bürünmesi sebebiyle veya kuru yerde oturduğunda altından otların yeşerip dalgalanması sebebiyle Hızır’a bu ismin verildiği kaydedilmektedir.⁴²⁴

Hızır ile Hz. Musa rivayetini Übey b. Ka‘b şöyle aktarmaktadır: “Nebi (sav) şöyle demişti: İsrâiloğulları’na hitap eden Musa Peygamber’e; ‘En bilgili kimdir?’ diye bir soru soruldu. O da ‘En bilgili benim’ diye cevap verdi ve bu söz üzerine Allah tarafından kınandı. Çünkü bu cevabıyla, ilmi Allah’a izafe etmemiştir. Allah da ona; ‘Benim iki denizin birleştiği yerde senden daha bilgili bir kulum var’ diye vahyetti. Musa, ‘Ey Rabbim! Ben ona nasıl ulaşabilirim?’ deyince Allah ona, ‘Yanına zembil içinde bir balık al. Sözü ettiğim kulum, onu nerede kaybedersen oradadır’ diye vahyetti. Musa, yanına Yûşâ’yı alarak yola çıktı. Bir kayanın yanında yatıp uyudular. O sırada balık zembilden sıyrılarak denize doğru yol aldı. Musa ve hizmetçisi tarafından hayretle karşılanan bu olaydan sonra ikisi de o günün gecesini boyunca yürüdüler. Sabah olunca Musa yanındaki hizmetçisine, ‘Bu yolculuk bizi yordu, azığımızı getir.’ dedi. Hâlbuki Musa, emrolunduğu yeri geçinceye kadar yorgunluk hissetmemiştir. Hizmetçisi, ‘Tuhaf! Balığı, kayanın yanında unutmuşum’ dedi. Musa; ‘bizim aradığımız da buydu’ diye karşılık verince kendi izlerini takip ederek geldikleri yere geri döndüler. Kayanın yanına geldiklerinde karşılarında elbisesine bürünmüş bir adam duruyordu. Musa selâm verdi. Hadır ise, ‘Bu mekânda selâm ne gezer’ dedi. Musa; ‘Ben Musa’yım’ dedi. Hadır; ‘İsrâiloğulları’nın Musası mı?’ diye sorunca Musa, ‘Evet’ diye karşılık verdi...’⁴²⁵

⁴²⁴ İlyas Çelebi, “Hızır”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVII, 1998, 407.

⁴²⁵ Mustafa Öztürk, “Bilge Kul-Musa Kıssası ve İslâm Kültüründe Hızır Mitosu”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 14, s. 14-15, 2003, 253.

Kur'ân-ı Kerîm'deki çizilen çerçeveye güvenilir hadis kaynaklarında yer alan Hızır'la ilgili haberlerin çoğu örtüşmekle beraber orada bulunmayan veya müphem olan bazı ayrıntılar dikkati çekmektedir. Hadislerde Hz. Musa'ya yöneltilen bir soru üzerine Allah tarafından kendisine Hızır'ın varlığının bildirildiği ifade edilirken Kur'ân'da Hz. Musa'nın Hızır'ın varlığından nasıl haberdar olduğu açıklanmamıştır.⁴²⁶

...

Hep tespih çekerdi parmakları yıldız yıldız
Her zaman Hakk'ı zikredip gülümserlerdi
Bir can mı boğulur girdapta, bir yolcu mu kaldı yolda
Onlar kanat takıp **Hızır** gibi yetişirlerdi
Her biri bir güzel hâlde

...

(S., 420)

Yukarıdaki bent, “Yağmur Yağmur Gitti Onlar” adlı şiirden alınmıştır. Hızır kelimesinin ele alındığı şiirde bahsedilen kişi veya kişilerin adı geçmemekte, ancak şairin söylemlerinden hareketle peygamberlere veya din büyüklerine ithafen bu şiirin yazılmış olduğunu söyleyebiliriz. Çizilen Hızır tasviri divan edebiyatında işlenen Hızır profiline uygundur. “Hızır'ın insanlara yardım etmesi, denizde darda kalanların imdadına yetişmesi, yeşil elbisesini ve makamını kimsenin görmemesi, boğulanları karaya çıkarıp cenaze namazlarını kılması, İsa Peygamber gibi ebedî hayata kavuşmuş olması gibi inanç ve telakkiler şairin hasretini çektiği, fakat bir türlü iltifatını göremediği sevgiliyi hatırlatan özellikleridir. Bundan dolayı divan edebiyatında övülen kişi (memdûh) ve sevgili çok defa Hızır'a benzetilmiş, hatta bazan ondan üstün gösterilmiştir.”⁴²⁷ Şairin burada betimlenen Hızır profilinden yola çıkarak benzettiği kişileri yücelttiğini görmekteyiz.

...

Sarhoş muyum ki başım dönüyor, içim karmaşık?
Çiçekler yağdırıyorum sevdiğimin katına,
Dolam dolam dolanıyor içimde bir sarmaşık
İki gönül bir olmuş, binmiş **Hızır**'ın boz atına

⁴²⁶ İlyas Çelebi, “Hızır”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVII, 1998, 407.

⁴²⁷ Cemal Kurnaz, “Hızır”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVII, 1998, 412.

Gel sen bunu güneşe sor, o mevsim ustasına
 Ve sen ey sarı hüznün ölü çiçek ağulu diken
 N'olur aşkımızı kurban isteme bizden!

(KS., 65)

Yukarıdaki bent, “Kan Burcunda Sevdamıza Çiçeklendi Bu Şiir” adlı eserden alınmıştır. Bu bentte “Hızır ve boz at” kavramının birlikte kullanılmıştır. Hızır; İskendernâme, Battalnâme, Dânişmendnâme, Dede Korkut Kitabı, Saltuknâme, Manas Destanı, Alpamış Destanı, Köroğlu Destanı, Derdiyok ile Zülfüsiyah, Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Tâhir ile Zühre gibi eserlerden başlayarak hemen bütün halk hikâyeleri, masal, efsane, menkıbe ve şiirlerde söz konusu edilmiştir. Bu eserlerde genellikle boz atlı, yeşil elbiseli (bazan beyaz), yüzü açık veya nikâbli, yeşil mızrak veya kamçılı, istediği kılığa girebilen bir kişi olarak tasavvur edilen Hızır darda kalanlara yardım eden, iyileri ödüllendirip kötülerini cezalandıran, bolluk ve bereket bağışlayan, Müslüman askerlere yardım için savaşlara katılan bir şahıs olarak tanıtılır.⁴²⁸ Şairin buradaki Hızır tasvirine uygun bir betimleme yaptığını görmekteyiz.

2.4.10. Lokman Hekim

İbranice veya Süryânîce olduğu belirtilen Lukmân kelimesi, Kur’ân’da, aynı adı taşıyan surede adının iki defa ismen zikredildiğini görmekteyiz. Ayrıca oğluna verdiği bazı öğütler nakledilmektedir. (Lokmân 31/12-19). Bazı İslâmî kaynaklarda, Cahiliye şiirinde ve kısas-ı enbiyâda Lokman’a dair rivayetler yer almaktadır. Bunun yanında bu rivayetlerin aynı adı taşıyan veya benzer niteliklere sahip farklı kişilere ait olduğu ve bunların birbirine karıştırıldığı ifade edilmektedir. “Gerçekte biri Kur’ân’da zikredilen ve kendisine hikmet verilmesi sebebiyle Lokmânü’l-hakîm (Lokman Hekim) diye mâruf olan, diğeri ise Arap şiirinde Lokmân b. Âd olarak geçen iki kişinin mevcudiyeti yanında zaman içinde muhtelif kişilere ait çeşitli özellikler bu isim etrafında toplanmıştır. Künyesiyle ilgili olarak Lokmân b. Âd; Lokmân b. Âdiyâ b. Lüceyn b. Âd veya Lokman b. Âd b. Avs b. İrem; Lokman b. Ankâ; Lokman b. Bâûr b. Nâhûr b. Târeh gibi bilgiler vardır.”⁴²⁹

⁴²⁸ Kurnaz, “Hızır”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVII, 1998, 412.

⁴²⁹ Ömer Faruk Harman, “Lokman”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVII, 2003, 205.

Zaman içinde hakîmden hekime dönüştürülerek sağlıkla ilgili söz, fıkra ve hikâyelerin atfedildiği bir halk kahramanı olan Lokman, Kur'ân'da yer ve zaman söylenmeden “tek Tanrı'ya inanan hikmet sahibi bir kişi” olarak zikredilmektedir. Hikâye, fıkra gibi asklepios kültürüne özgü yaşayan bazı unsurların İslâm coğrafyasında İslâmî kılıf içinde İbn Sînâ veya Lokman'a mâl edildiği söylenebilir. Bu sayede sadece Araplar arasında ve Türkiye'de değil Balkanlar, Azerbaycan, Türkmenistan, İran, Özbekistan ve benzeri kültürler gibi çok geniş bir coğrafyada hekimlikte ünlenmiş bir Lokman Hekim figürü karşımıza çıkar.⁴³⁰

....

Avanos'ta testi yapan ustalar,
Testi testi düşlerini besteler;
Kozaklı'da şifa arar hastalar,
Lokman Hekim olmuş nicelerine.

(KS., 282)

“Nevşehir” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde, Nevşehir'in doğal güzelliklerine yer verilmiştir. Toprak işlemeciliği ile meşhur olan Nevşehir'deki testi ustalarının hayallerini toprak kaplara işlediği belirtilmiştir. “Türk edebiyatında Lokman, Arap edebiyatında öne çıkan özellikleri yanında hakîm/filozof kimliğinden çok hekim/tabip hüviyetinde görülmüştür. Bu sebeple Türk divan, tasavvuf ve halk edebiyatlarıyla Türk folklorunda ‘Lokman Hekim, Lokmân-ı hâzık, tabip Lokman, dert Lokman’ı, şifâ Lokman’ı’ gibi ad ve sıfatlarla anılmış, bu özelliğini vurgulayacak kelimelerle tavsif edilmiştir.”⁴³¹ İnsanlar termal tesislere giderek hastalıklarına şifa ararlar ve buraların hastalıklarına iyi geldiklerine inanırlar. Yukarıdaki dizelerde Kozaklı'daki termal tesisler şifa dağıtıcı yönüyle şiirlere sıkça konu olan Lokman Hekim'e benzetilmektedir.

...

Salih Safa Yazar da göçü çekti tertemiz
Ağlasın yürekleri dertli kardeşlerimiz.
Lokman Hekim bile çare bulamamış ölüme,

⁴³⁰ Nazım İntepe, Fahrettin Er, “Lokman Hekim Gerçek Kişi Midir, Kült Müdür?”, *Lokman Hekim Dergisi*, 4(2), 2014, 30.

⁴³¹ Mustafa İsmet Uzun, “Lokman”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVII, 2003, 206.

İbrahim put kırdı da putlar tükendi mi ki?
Hala put üretenler tezgâhlarda.

...

(IÇAZ., 210)

Yukardaki dizeler “Ve Salih Safa Yazar da Gitti” adlı şiirden alınmaktadır. Bu şiirde şair, Salih Safa Yazar’ın ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. Onun ölümünden yola çıkarak insanoğlu için ölümün kaçınılmaz bir son olduğunu vurgulamaktadır. Lokman Hekim kavramına yer verilen bu dizelerde Lokman Hekim’in bilge ve hikmetli yönüne dikkat çekilmektedir. “Lokman suresinde (31/12-19) Lokman’a hikmet verildiği bildirilmekte ve oğluna hitaben iman, ibadet, ahlâk ve görgü kurallarına dair öğütleri aktarılmaktadır. Lokman’a verilen hikmetin ilim, üstün kavrama yeteneği, isabetli söz ve davranış, ilim-amel uygunluğu, din konusunda derin bilgi olduğu belirtilmektedir.”⁴³² Hikmet sahibi olan Lokman Hekim’in bile ölüme çare bulamadığını söylerken Hz. İbrahim’in putları kırdığını, ancak tüketemediğini söylemesi, aslında her şeyin Allah’ın takdiri olduğuna bir göndermedir.

2.4.11. Mervan

Hiz. Osman’ın amcası Hakem b. Ebü’l-Âs b. Ümeyye’nin oğlu olan Mervan, Hicret’in 2. yılında (623-24) Mekke’de doğmuştur. Ümeyye ailesi mensuplarının çoğu gibi Mekke fethinin ardından Müslüman olduğunu söyleyen Hakem, Resûl-i Ekrem’e karşı düşmanca bir tavır takınıp ona eziyet edenlerle birlikte hareket etmiştir. Resûlullah tarafından lânet edilerek Tâif’e sürülmesinin sebebi; Hiz. Peygamber’i taklit etmesi, evini gözetlemesi ve Müslümanların sırrını ifşa etmesidir. Bu olaydan sonra Hiz. Ebûbekir ve Ömer, Hakem ve ailesinin Medine’ye dönmek için yaptığı müracaatları reddettiler. Halife olunca Hakem ve ailesinin Medine’ye dönmesine izin veren Hiz. Osman onlara çeşitli ihsanlarda bulunmuş; o sırada yirmi yaşlarında olan Mervân’ı devlet kâtipliği gibi önemli bir göreve getirmiştir.⁴³³

Hiz. Osman’ın öldürülmesinin ardından halife seçilen Hiz. Ali’ye biat etmeyen Mervan, Ümeyye ailesinin diğer fertleri gibi Medine’den ayrılıp Mekke’ye gitmiş ve Hiz.

⁴³² Harman, “Lokman”, 206.

⁴³³ İrfan Aycan, “Mervan I”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIX, 2004, 225.

Osman'ın katillerini bulup cezalandırmak üzere harekete geçen muhalif grubun içinde yer almıştır. Hz. Âişe, Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvâm'ın öncülük ettiği bu grupla birlikte Cemel Vak'ası'na katılan Mervan, hezimete uğradıklarını fark ettiği sırada Hz. Osman'ın öldürülmesinden sorumlu tuttuğu Talha b. Ubeydullah'ı bir okla öldürmüştür.⁴³⁴

...

Lâdinî tanklar gezer kapkara bayraklarla

Kim demiş ki Yezid'e, *Mervan*'a muhtacız biz

Nice keklik kubarır Akmeşe diplerinde

Yollara ışık saçan kervana muhtacız biz

...

(IÇAZ., 265)

Yukarıdaki beyitler, “Muhtacız Biz (Aranağme)” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde geçen “Yezid ve Mervan” isimleri dikkatleri çekmektedir. Yezid, Hz. Hüseyin ve arkadaşlarını katlederken Mervan ve ailesi ise yaptıklarıyla Hz. Peygamber tarafından lanet edilerek sürgün edilmiştir. Karakoç, Yezid ve Mervan'ı zikrederken onlar gibi olanları kastetmekte ve böyle insanlara muhtaç olmadıklarını, yalnız Allah'a muhtaç olduklarını belirtmektedir.

2.4.12. Meryem

Meryem, Kur'an'da önemli bir kadın simgesi olarak karşımıza çıkmakta nitelikleri sebebiyle yüceltilen, iffet ve itaat simgesi bir şahsiyet olarak gösterilmektedir. Hristiyanlık'ta ise Meryem; “Tanrı doğuran” olarak nitelenmekte, Hristiyanların ibadet hayatında önemli bir yer tutmakta, onun da Hz. İsa gibi aslî günahattan uzak olduğu ve öldükten sonra semâya yükseldiği belirtilmektedir. İncil'de Meryem'in Dâvûd'un soyundan olduğu “Rab Allah ona (İsa) babası Dâvûd'un tahtını verecek” denilerek (Luka, 1/32) İsa'nın, dolayısıyla annesi ifade edildiği gibi Pavlus da Hz. İsa'nın beşerî yönü itibariyle Dâvûd zürriyetinden doğduğunu belirtmektedir.⁴³⁵

⁴³⁴ Aycan, “Mervan I”, 226.

⁴³⁵ Ömer Faruk Harman, “Meryem”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIX, 2004, 236.

“Meryem’in kaç yıl yaşadığı, nerede nasıl öldüğü ve nereye defnedildiği konuları tartışmalıdır. Çarmıh hadisesinde kırk dokuz veya elli yaşında olduğu, bundan sonra on veya on üç yıl yaşadığı, altmış üç veya yetmiş iki yaşında öldüğü gibi çeşitli rivayetler vardır.”⁴³⁶

Hiz. Meryem; Kur’ân’da adı geçen tek kadın olması, adına bir sure ithaf edilmesi ve Hiz. İsa’yı dünyaya getirmesi gibi hususlardan dolayı Allah katında özel bir yere sahiptir. Bunu bahsinin geçtiği hadislere baktığımızda görmekteyiz. Hiz. Meryem’in konu olduğu edebî eserlerde O’nun iffetli oluşu, Allah tarafından ona babasız bir ruh üflenmesi, Hiz. İsa’nın annesi oluşu gibi hususlarla yer almaktadır.

...

Rab değil, Hazret-i İsa, Rabbin oğlu da değil;

Meryem doğurmuştur ve nebidir, irşada ehil...

Nasıra kıvancıdır, vicdanıdır çağının,

Kekiğidir, sümbülüdür yüce Tabor Dağı’nın.

Galia kıyısında başladı hak tebliğine,

Müridanlar iplik iplik sarıldılar iğine.

Göze geldi, önce İsa’yı yedi İseviler

Ve sonra da kutsal kitap İncil’i kemirdiler.

...

(BD., 248)

“Bir Irmağı Boydan Boya Sevdayla YürümeK” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte, Hiz. Meryem kavramı kullanılmaktadır. Hiz. İsa’nın dünyaya geliş şeklinin ve gelişindeki hikmet betimlenmektedir. Hiz. Meryem ise bu duruma vesile oluşuyla işlenmektedir. Hiz. Meryem’in bu olaya layık olarak seçilişi tesadüf değildir. O dönemde Hiz. Meryem’e atılan iftiralar, Meryem suresinde reddedilmektedir. Dolayısıyla iffetinden ve ahlâkından dolayı böyle bir olaya mazhar olmuştur. Cebrail’in genç biri olarak Hiz. Meryem’in karşısına geçtiği ve Hiz. Meryem ile konuştuğu anı anlatan şu ayetler dikkatleri celbeder: “Meryem dedi: Benim nasıl çocuğum olabilir? Bana hiçbir insan

⁴³⁶ Harman, “Meryem”, 237.

dokunmamıştır. Ve ben zinakâr biri de değilim.”⁴³⁷ Hz. Meryem’in niye seçildiğini özetleyen bu cümleler, O’nu bir peygamber annesi yapmıştır.

2.4.13. Nemrut

İslâmî kaynaklarda Nemrut’tan ilk defa kötülüğe teşvik eden, başına ilk defa taç giyen, ilkin yıldızların durumunu ortaya koyan, ilk defa ateşe tapan ve insanları kendisine tapınmaya davet eden kişi olarak bahsedilir. Ayrıca mancınığın onun zamanında icat edildiği öne sürülmektedir. Yeryüzünden ikisi kâfir, ikisi mümin olmak üzere dört büyük kralın gelip geçtiğini söyleyen Taberî; müminlerin krallarının Süleyman b. Dâvûd ile Zülkarneyn, kâfirlerin krallarının Buhtunnasr ve Nemrut olduğunu ifade eder. Krallığı dört yüzyıl devam eden Nemrut’un nesebini Nemrut b. Kuş b. Ken‘ân b. Hâm b. Nuh olarak verir.⁴³⁸

Şairler tarafından telmihlere ve mecazlara konu edilen Nemrut, inançsızlığı ve Hz. İbrahim’le mücadelesi dolayısıyla ele alınmıştır. Hz. İbrahim’in Nemrut’a karşı gelmesi, başkasından yardım istememesi, ateşe atılmaya razı olması, Allah’a bağlılığı, inancı uğruna cefayı göze alması âşıkla mâşuk arasındaki ilişkinin derecesini gösteren bir ölçü olarak şiirlerde ele alınmıştır.⁴³⁹

...

Hangi hukuk devleti var ki haritada
Hukuku böylesine kirli çuvallara doldursun
Çiy çiy yesin kardeş kardeşin etini
Tut eğiteceğim de kopar meyvayı dalından
Eğittiğin *Nemrut* olsun, Firavun olsun

...

(KS., 24)

“Türkiye” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde ve şiirin tamamında ülkemizde yaşanan ve şaire göre anormal olan çarpıklıklar dile getirilmiştir. Bu dizelerde ülkesinin eğittiği kimselerin daha sonra ülkesine ve milletine hainlik etmesi dile getirilirken

⁴³⁷ Abdullah Karaca, “Kur’ân-ı Kerîm de Hz. Meryem’in Hamileliği ve Kendisine Gönderilen Ruh”, *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 2015, 20.

⁴³⁸ Cengiz Batuk, “Nemrud”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXII, 2006, 555.

⁴³⁹ İskender Pala, “Nemrud”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXII, 2006, 555.

“Nemrut ve Firavun” mefhumları kullanılmıştır. Bu iki kavram Türk şiirinde kötülüğü, fesatlığı ve kibiri sembolize etmektedir. Şair vatan evlatlarını eğitip, yetiştirip vatanına, milletine düşman eden kimselerden yakınmaktadır. Yüksek makamlara gelip vatanına ihanet içinde olan kimseler zamanla kendisinden başkasını düşünmeyip toplumun diğer kesimlerine eziyet edip onları hor görmektedirler. Şair, bu durumu “kardeş kardeşin etini yesin” diye betimlemektedir.

...

Bu sise baktıkça başım dönüyor,
Kinim kabarıyor, sevgim sönüyor.
Hakka Hak demenin şuuru âtıl,
Demokrasi kabuk, adâlet bâtıl...
Küfür münadisi bar bar bağıırır.
*Nemrut*ları puthaneye çağırır.
İbrahim nerdesin? İbrahim kalk vur
Biz vurmazsak eğri nasıl doğrulur?
Kartalların baltalara konuyor...

(İÇAZ., 68)

Yukarıdaki bent, “Sis” adlı şiirden alınmıştır. “Nemrut adı Kur’ân’da yer almamakla birlikte Bakara suresinde Allah’ın kendisine mülk ve hükümdarlık bahşettiği için şımarıp İbrahim’le tartıştığından söz edilen kişinin Nemrut olduğu müfessirlerce kabul edilmiştir. Bunun dışında Hz. İbrahim’in cezalandırılması ve ateşe atılmasıyla ilgili ayetlerde Nemrut’a bazı göndermeler olduğu düşünülmektedir.”⁴⁴⁰ Burada şair, “Hz. İbrahim ve Nemrut” mefhumlarını bir arada vererek mesajını anlatmak noktasında ikisi arasındaki çatışmadan yararlanmak istemiştir. Nemrut, Hak yolunda olmayıp küfre sapan kimseleri; Hz. İbrahim ise hak yolunda olanları temsil etmektedir. Ayrıca Hz. İbrahim’in balta ile putları kırmasına telmih yapılarak hak yolunda olanların uyanarak küfre son vermeleri istenmektedir.

⁴⁴⁰ Batuk, “Nemrud”, 555.

2.4.14. Yezid

26 (647) veya 27 (648) yılında Dımaşk'ta doğan Yezid'in annesi Yemen asıllı Kelb kabilesinden Meysûn bint Bahdel, babası da Muâviye'dir. Oğlunun çöl ortamında yetişmesini sağlamak amacıyla onu annesiyle birlikte Kelb kabilesinin yaşadığı Tedmür civarındaki bâdiyeye gönderen Muâviye, oğlunun bedevî hayatının şartlarına göre yetişmesini istemiştir. Bu sayede ata binme ve silah kullanmada maharet kazanan Yezid, fasih Arapçayı öğrenmesinin yanında içki ve eğlence dünyasını tanımıştır. Şiirle meşgul olmasının yanında yarış atları ve av köpekleri edinmiştir. Oğlunu Dımaşk'a getirten Muâviye, nesep âlimi Dağfel b. Hanzale gibi özel hocalar tutarak eğitimiyle yakından ilgilenmiş; ancak Yezid'in oyun ve eğlenceye düşkünlüğü halk tarafından yadırganmış ve çölde edindiği kötü alışkanlıklarını sürdürmesi eleştirilmesine yol açmıştır.⁴⁴¹

Muâviye'nin vefatı üzerine Dımaşk'ta halife olarak biat alan (Receb 60 / Nisan 680) Yezid, Medine valisine haber göndererek babasının ölümü duyulmadan muhalif grubun biatını almasını emretmiştir. Ancak valinin kendilerini çağırmasından Muâviye'nin öldüğünü anlayan Abdullah b. Zübeyr ile Hz. Hüseyin o gece yola çıkıp Mekke'ye gitmişler ve biat edenlerle konuşmak suretiyle Yezid aleyhindeki faaliyetlerini Mekke'de sürdürmüşlerdir.⁴⁴²

...

Kaç emzikli ana kumlara gömmüştür bebelerini

Sırtlarında taş taşırlarken ehramlara

Yezid'in okçuları bağlamış Fırat'ın yolunu

Suyu haram etmişler Kerbelâ'da çocuklara

...

(S., 252)

Yukarıdaki dizeler, "Bulutlar Taşınır Yaylalara" adlı şiirden alınmıştır. Karakoç, "Yezid ve Kerbelâ" kavramlarını şiirlerinde bir arada kullanmış ve anlam bütünlüğünü sağlamaya çalışmıştır. Hz. Hüseyin'in Kûfe'deki taraftarları kendisine mektup yazarak Kûfe'ye gelip başlarına geçmesini istemeleri üzerine bu hareketi organize etmesi için Hz. Hüseyin, Müslim b. Akîl'i Kûfe'ye göndermiş ve o da şehirde onun adına biat almaya

⁴⁴¹ Ünal Kılıç, "Yezid I", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLIII, 2013, 513.

⁴⁴² Kılıç, "Yezid I", 513.

başlamıştır. Ancak durumu fark eden Yezid, Kûfe valiliğine Ubeydullah b. Ziyâd'ı tayin ederek Müslim'e yakalatıp öldürtmüştür. Müslim'in kendisini Kûfe'ye davet eden mektubunu alınca hemen yola çıkan Hz. Hüseyin, Müslim ve taraftarlarının başına gelenleri ancak Kâdisiye'ye yaklaştığı sırada öğrenmiştir. Kerbelâ'ya geldiğinde Emevî ordusu tarafından kuşatılarak Yezid'e biat etmesi istenmiştir. 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde, Hz. Hüseyin bunu kabul etmeyince beraberindekilerden yetmiş iki kişiyle birlikte feci şekilde öldürülmüştür. Bu şekilde bir sona sebep olan Yezid'in, Hz. Hüseyin'in kesik başını görünce buna üzüldüğü rivayet edilse de bu üzüntüsündeki samimiyeti şüphelidir. Bu olaydan sonra Yezid, Hz. Hüseyin'in hayatta kalan yakınlarına iyi muamelede bulunmuş ve onları Medine'ye göndermiştir. Yezid'in ismine silinmez bir leke süren Kerbelâ vakasından sonra Abdullah b. Zübeyr, Yezid'e karşı oluşan muhalefetin tek lideri hâline gelmiş ve Mekke'de gizlice biat almaya başlayarak Mekke yakınlarında savaştığı Yezid'in gönderdiği orduyu yenilgiye uğratmıştır. Üç yıl altı ay halifelik yapan Yezid, Dımaşk yakınlarındaki Huvvârîn'de ölümlük Dımaşk'ta Bâbüsagîr Mezarlığı'na defnedilmiştir (14 Rebûlevvel 64 / 10 Kasım 683).⁴⁴³ Karakoç, Hz. Hüseyin ve ordusuna karşı yaptıklarına gönderme yaparak Yezid'i zikretmiş ve O'nun ve askerlerinin zalimliklerine telmihte bulunmuştur.

2.5. ÖLÜM İLE İLGİLİ MEFHURLAR

2.5.1. Ölüm / Ölü

Sözlükte “hayatın sona ermesi” anlamına gelen ölüm kelimesi; Arapçada mevt, vefât, helâk gibi kelimelerle ifade edilerek hayatın karşıtı anlamına gelmektedir. Ölüm ve ölüm sonrası hakkındaki algılama, inanış ve uygulamalar kültürden kültüre, devirden devire değışmekte olup ölüm kavramı, genellikle “ruhun bedenden ayrılması suretiyle kişinin maddî hayat kaynağını yitirmesi” şeklinde tanımlanmaktadır.⁴⁴⁴

İnsanın dünyaya gelmesinin amacı ölmek değil yaşamaktır. Allah, ruhundan üfleyip yarattığı ve şuurla bezediğı Hz. Âdem'in nesline aslında ebedî hayat vermiştir. Ancak belirli bir düzen içerisinde hayatı iki devreye ayırmış olup ilk devre bir tür eğitim ve sınav, ikincisi ise ilk devrede elde edilen sonuçların şekillendirileceğı ahiret hayatıdır.

⁴⁴³ Ünal Kılıç, “Yezid I”, 513.

⁴⁴⁴ Salime Leyla Gürkan, “Ölüm”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIV, 2007, 32.

Ölüm ise mukadder olup bu iki dönemi birbirine bağlayan ve insanı ebedî hayata kavuşturan bir geçiş sürecidir. Bu anlamıyla ölüm yaklaşık yirmi ayette “likâ” (Allah’la buluşmak) kavramıyla karşılanmıştır.⁴⁴⁵

Hayatın sınırlı ve sonlu oluşuna, her birey kendi psikolojik özelliklerine göre farklı tepkiler verdiği için ölüm olgusu her bireyde, onu algılama biçimine göre farklı etkiler gösterebilmektedir. Ölüm karşısında psikolojik bir çelişki yaşayan bireyler hem ölümün varlığını ve kendinin ölümlü olduğunu kabullenmekte; hem de tüm bunlara rağmen ölümden kurtulmayı, yani ölümsüz olmayı istemektedir. Birey-ölüm ilişkisindeki tutumlar ve bu tutumların dinî yaşantıyla olan ilişkilerini sağlıklı tahlil etmek için ölüm olgusunun bireyde meydana getirdiği bu çift kutuplu tutumu dikkate almak gerekir. Bireyin ölüme kendini en yakın hissettiği anlar, ebedilik duygusunun en yoğun yaşandığı anlar olduğu için bireyde, “ölüme boyun eğme ve ona itiraz etme” tepkileri çoğu kez eş zamanlıdır. Dolayısıyla “ölümü kabullenme ve ölümsüzlük arzusunun”, çift kutuplu olup tek merkezden yürütüldüğünü söylemek mümkündür.⁴⁴⁶

...

Bir askere sordum aynı soruyu

Dedi ki çirkini korkulara yenilmektir

Ölümün güzeliyse cihad yaparken şehit olmak

Ne götüreceğini yaşarken bilmektir

...

(KS., 107)

“Ölüme Bakan Açılar” adlı şiirden alınan yukarıdaki dörtlükte, şairin ölümü bir askere sorması ve cevabı ele alınmıştır. Bu dizeler şu ayete telmih yapmaktadır: “Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma. Bilâkis onlar diridir ve Rableri katında Allah’ın lutfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklara mazhar olmaktadır.”⁴⁴⁷ İncamımıza göre dinî ve vatani uğruna savaşanları şehit kabul ederiz. Çünkü onlar hiçbir çıkarları olmadan Allah yolunda savaşanlardır. Dörtlükte cihat yaparken şehit olmak, ölümün en güzeli olarak tanımlanmaktadır. Çünkü ayette

⁴⁴⁵ Bekir Topaloğlu, “Ölüm”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIV, 2007, 34.

⁴⁴⁶ Mustafa Koç, “Ölüm Psikolojisi I”, *Tasavvuf*, s. 8, 2002, 121.

⁴⁴⁷ Âl-i İmran: 3 / 169-170.

belirtildiği üzere Allah, onların ölmediğini ve türlü rızıklara mazhar olduklarını söyleyerek kendi katında onların yerini ifade etmektedir.

...

Hayat alabildiğine akmaktayken
Rüzgârlar safi çiçek kokmaktayken
Atar ilk düğümü Azrail
Bütün canlıların tedirginlik yüklü sesinden
İlk kez **ölüm** kelimesini üretiyor dil

...

(KS., 114)

Yukarıdaki dizeler, “Yuvaya Dönüş Türküsü” adlı şiirden alınmıştır. Şiirin bundan önceki dizelerinde “Habil ile Kabil” arasında yaşananlar ve Habil’in Kabil’i öldürmesi betimlenmiştir. Bu dizelerde insanlığın yeni yaratıldığı bu dönemde kâinatın bütün saflığı üzerindeyken Kabil’in kardeşini öldürmesiyle ilk kez “ölüm” kelimesinin ortaya çıktığı ve tüm canlıları tedirgin eden ilk ölümün nasıl gerçekleştiği anlatılmaktadır.

...

Saddam küçük diktatör, kötü figüran, “star”lar başkaları
Er-geç anlayacak bu gerçeği, ama iş işten geçince
Ekmek ve ilaç taşısalar bile artık sevmiyorum uçakları
Çok **ölüm** kustular kaşarlanmışların keyfince

...

(KS., 270)

“Ne Ocak Ayını Seviyorum Ne de Silahları” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde şair, Bağdat’ta yaşananlardan duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. Türk veya Müslüman toplumların dünya üzerinde yaşadıklarına asla duyarsız kalmayan ve tepkisini şiirlerinde hep dile getiren Karakoç, bu şiirde Bağdat’ta, Basra’da, Azerbaycan’da yaşanan acı olaylardan duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. Yukarıdaki dördlükte Bağdat’ta yaşananların sorumlusunun Saddam olarak gösterildiğini ancak yapanların kendini çağdaş olarak gösterenler olduğunu söylemektedir. Kahramanmaraş’ta yaşaması sebebiyle duyduğu uçak sesleri üzüntüsünü, savaş uçaklarının bombalar atarak pek çok ölüme sebep oluşu da şairin öfkesini arttırmaktadır.

2.5.2. Ecel

“Ecel, kelime olarak, Arapça “e-c-l” kökünden mastar olup sülasi kalıbında gecikmek; rubai kalıbında ise geciktirmek anlamına gelir. Ayrıca mutlak vakit, bir şeyin bütün müddeti, geleceğe ait olmak üzere belirlenmiş zaman, muayyen bir müddetin sonu anlamlarına gelen ecel, bu temel mânalardan hareketle iddet süresi ve borcun vadesi için kullanılmaktadır.”⁴⁴⁸

Allah’ın her insan için bir yaşama süresi ve bir ölüm vakti belirlediği, kendilerine uzun ömür verilenlerin de ömrü kısaltılanların da mutlaka bir kitapta yazılı olduğu ecel kelimesinin geçtiği ayetlerde belirtilmiştir. Ecel ile ilgili ayetlerde; ilâhî buyruklara uyanların ölüm vaktine kadar güzel bir şekilde yaşatılacakları müjdelenirken zalimlerin eceleri gelinceye kadar cezalandırılmayacağı, ancak zamanı gelince cezalarında öne alışı veya erteleme yapılmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca insanlardan bazılarının ihtiyarlamadan hayatlarının sona erdirildiği, bazılarının ise kendileri için belirlenen süreye kadar yaşatılacağı yer almaktadır. Bunun yanında fertler gibi toplumların da ecel vakitlerinin olduğu ve yıkılış zamanı gelince bunun bir anlık bir süre için öne alınmayacağı gibi geriye bırakılmayacağı da bildirilmiştir.⁴⁴⁹

...

Ve düştür *ecel* ağına
O güzel dost, O düş eri
Çiçek açan yüreğine
İndi feleğin keseri

...

(BÇBK., 87)

Yukarıdaki dördlük, “Çarpıyor Artık Yüreği” adlı şiirden alınmıştır. Bu şiir, Erol Güngör’ün ölümü üzerine 1983’te kaleme alınmıştır. Şair, Güngör’ün ölümünü anlatırken ecel ağına düştüğünü söylemektedir. Ayette şöyle buyurulmaktadır: “Allah, ölecekleri zaman canlarını alır; ölmeyeni de uykusunda (bir tür ölüme sokar). Böylece, kendisi hakkında ölüm kararı verilmiş olanı (n ruhunu) tutar, öbürünü ise adı konulmuş bir ecele

⁴⁴⁸ Mustafa Yalçınkaya, “Kelâmî Bir Problem Olarak Ecel ve Maktülün Eceli Meselesine Mukayeseli Bir Yaklaşım”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 2018, 190.

⁴⁴⁹ Cihat Tunç, “Ecel”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, X, 1994, 381.

kadar salıverir. Şüphesiz bunda, düşünebilen bir kavim için gerçekten ayetler vardır.”⁴⁵⁰ Ayetin mealinden de anlaşılacağı üzere ecel gelince hiçbir şey engel olamaz. Şair, dostu için ecel vaktinin geldiğini ve o güzel yüreğinin artık çarpmadığını kulaklarda hoş bir seda bırakarak betimlemiştir.

Yarına hükmüm geçmez, heybemde azığım yok

Ecel pusuda bekler ve benim acelem var

Karanlığın çığ sesi kalkansız karşılanmaz

Çırpınır tutunacak dalı olmayan kuşlar

Benim de acelem var

...

(S., 281)

“Acelemler Var” adlı şiirden alınan dizelerde ecel kavramının ele alınmaktadır. Şair, ecelin ne zaman geleceğini bilmemekte, ancak o gelince hayatının son bulacağını bilmektedir. Bu yüzden yaşanacak her şey ve yapacakları için “Acelemler Var” ifadesini kullanmaktadır. Çünkü kimse, ecelin yerini ve zamanını bilemez. O yüzden duyarlı bir insan olarak yaşamak ve hayata, insanlığa karşı sorumluluklarımızı yerine getirmek için acele etmek gerekir ve Karakoç’un da kastettiği budur.

2.5.3. Kabir / Mezar

el-Kabr, el-kubur sözcüklerinden türetilen kabir kelimesi, “ölen insanın gömüldüğü yer” anlamına gelir. Makber kelimesi de “Kabrin bulunduğu yer” anlamındadır. Kelime Kur’ân’da bir yerde (Tevbe/84) tekil olarak diğerlerinde (Hac/7, Fatır/22, Mümtehine/13, İnfitar/4, Adiyat/9) çoğul olarak geçer.⁴⁵¹ Arapçada “ölünün gömüldüğü yer” mânasındaki kabir (kabr) ve medfen karşılığında Farsça ve Türkçede daha yaygın olan mezar kelimesi kullanılmaktadır.

...

Hani bayram sabahı *kabir* ziyaretleri

Hani herkes için yapılan tatlılar

⁴⁵⁰ Zümer: 39 / 42.

⁴⁵¹ Mehmet Ödemiş, “Tartışmalı Bir Akide Problemi Olarak Kabir Azabı”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 30, 2017, 507.

Pınar yolu تنها neden acaba
 Bir baskın mı yaptı kötü atlılar

...

(KS., 137)

“O Eski Bayramları Düşünürken” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde şairin eski bayramlara duyduğu özlemi anlattığı bu şiirden bir bölümü görmekteyiz. “İslâm âlimlerinin çoğunluğu, Resûl-i Ekrem’in zaman zaman Bakî Mezarlığı’nı ziyaret edip orada yatanlar için dua ettiğine dair hadisten hareketle kabir ziyaretinin mendup (müstehap) olduğu görüşündedir.”⁴⁵² Kabir ziyaretleri için özel bir zaman belirtilmemiştir, ancak toplum olarak Cuma günleri ve bayram arefesinde veya bayram günlerinde kabir ziyaretlerine ayrıca önem verilmektedir. Şair, bunu bildiği için eskiden bayramlarda daha çok gidilen kabir ziyaretlerinin şimdilerde azaldığından yakınmaktadır. Eski bayramların daha görkemli ve kalabalık olduğunu belirten şair, günümüzde eski görkemini kaybetmesine üzülme ve bunu şiirinde dile getirmektedir.

...

Zaman mı kısaldı, ben mi yoruldum?
 Eski havam yoktur, söndüm, duruldum;
 Seni duyduğumda candan vuruldum
 Ölürsem *kabrimi* taşsız koyma, gel!

(KS., 463)

Yukarıdaki dördlük, “Adresim Bellidir ve Kapım Açık” adlı şiirden alınmıştır. Şair, şiirde sevgiliye seslenmektedir. Adresinin belli kapısının ise sevgiliye hep açık olduğunu söyleyen şair, bu dizelerde ölürse mezarına gelmesini sevgiliden dilemektedir. Şair, sevgiliden mezarını dahi yalnız koymamasını istemektedir.

2.5.4. Kefen

“Kefn” masdarından gelen kefen kelimesi sözlükte, “örtmek” anlamına gelmekle beraber cenazenin kefenlenmesi işlemi de tekfin diye adlandırılmaktadır. Hemen bütün din ve medeniyetlerde önemli bir yer tutan cenaze kültürü; ölen kimsenin yıkanıp genelde

⁴⁵² Mehmet Şener, “Kabir”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIV, 2001, 36.

beyaz olan temiz bir beze sarılarak gömülmesinden müteşekkil iken çevre temizliği, sağlık, insan saygınlığının korunması, ölünün yakınlarının hâtıralarına saygı, ölümün hatırlanması gibi açılardan önem taşımaktadır.⁴⁵³

...

Susarsam suskunluğun şiir olduğu yerde
Sormam vakti sabah mı ikindi mi
Yıkarım, *kefen*lerim, gömerim kendimi
Can denen çiçeğin solduğu yerde
Her yıldız kırmızı bir gül bırakır mezarım
Başucumda kuşlar bekler

...

(KS., 456)

Yukarıdaki dizeler, “Güneşten Öte” adlı şiirden alınmıştır. Kefen kavramına yer verilen bu dizelerde ölüm karşısında dahi şairin dik duruşuna şahitlik etmekteyiz. Aslında şair, ölümün merhalelerini anlatmaktadır. İslâmiyet’e göre ölen bir kişi yıkanır, kefenlenir ve gömülür. Şair, ölümünde dahi bütün bunları kendisinin yapacağını belirterek hayat karşısındaki sağlam duruşunun her daim devam edeceğini ve Allah’tan başka kimseden bir beklentisi olmadığını dile getirmektedir.

...

Niyetim hem atımdır hem cebem
İhramım hem *kefen*imdir hem de Kâbem
Bâb-ı selâm kapısından girerken
Korktum, utandım, üşüdüm titredim
Öyle veya böyle
Geldim işte
Sen çağırdın da geldim
Ay’ın doğuşu gibi vakur
Güneşin doğuşu gibi civelek

...

(BD., 252)

⁴⁵³ Mehmet Keskin, “Kefen”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXV, 2002, 184.

“Kâbe Ekseninde İlk Yakarış” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde şairin, hac vazifesini yapmak için giydiği ihramı kefene benzettiğini görmekteyiz. İhram da kefen gibi kişinin bütün ihtişamlı hayatını geride bırakarak giydiği sade bir örtüdür. Şair bu yönüyle kefenle arasında bağlantı kurmaktadır. “Yensiz ve yakasız, dikişsiz ve oyasız sade birkaç parça bezden ibaret olan kefen, bir yönüyle ölünün bedenini örtme görevini yerini getirdiği gibi bir yönüyle de insanın bu dünyadan bir şey götüremeyeceğini, doğduğu gibi çıplak gideceğini ve dünyanın fâniliğini temsil eder. Temiz bir bezden olması, güzel kokular sürülmesi ve kefenlemenin özenle yapılması ise insan saygınlığının ve geride kalanlara hürmetin bir gereğidir.”⁴⁵⁴ Bu sebeple dinî bir vecibe olmasının yanında kefenlenme işleminin manevî bir mesajı söz konusudur ve şair bu noktada ihram ile kefeni eş değer tutmaktadır.

2.5.5. Mezarlık

Mezar kelimesinden Türkçe bir ekle türetilmiş bir yer adı olan mezarlık kelimesi; Arapça ziyaret kökünden gelen “ziyaret mekânı” anlamındadır. Arapçada “ölünün gömüldüğü yer” mânasındaki kabir (kabr) ve medfen kelimeleri kullanılırken Farsça ve Türkçede yaygın olarak mezar kelimesinin kullanılmasının nedeni, Kur’ân-ı Kerîm ve hadislerde, kabirlere gitmekle ilgili olarak “ziyaret” kökünün geçmesidir. Mezarlığın eş anlamlısı olarak Farsçada mezârât, kabristân, gûristân; Arapçada makber / makbere (kabirlerin bulunduğu yer), cebbân / cebbâne (sahra) kullanılır. Önemli kişilerin mezarlarına veya mezarlarının bulunduğu yere ravza, meşhed, kubbe, türbe ve kümbet; cami, tekke, türbe gibi adlar verilirken bu yapıların bitişiğinde yer alan küçük mezarlıklara Türkçede hazîre (etrafı çalı, çit veya taştan duvarla çevrili mekân) ve daha çok tekke ve zaviye mezarlık / hazîrelerine vâdî-i hâmûşân (sessizler vadisi) adı verilmektedir.⁴⁵⁵

Toplumdan topluma ve kültürel yapıya göre farklılıklar sergileyen mezar ve mezarlıkların yanında toplumların farklı defin ve merasim şekilleri mevcuttur. Bu durumun asıl sebebi ise dinî inançlardaki farklılaşmadır. Her dinin kendine özgü öğretilerinin ve ritüellerinin olması, mezar ve mezarlıklarla ilgili bir farklılaşmaya

⁴⁵⁴ Keskin, “Kefen”, 185.

⁴⁵⁵ Nebi Bozkurt, “Mezarlık”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIX, 2004, 519.

yönlendirmiştir. Türk- İslâm kültüründe bütün ritüeller önce inanışlar sonra yöreye özgü gelenekler doğrultusunda yerine getirilerek mezarlık ziyaretine, define belli bir düzen getirilmiştir. Bunun yanında mezarlıklar öncelikle saygı duyulan, değer verilen mekânlar olarak benimsenmiştir.⁴⁵⁶

...

Arada bir böyle dalıp giderim
Gözlerimi açarım ki çevrem **mezarlık**
Ölülerin kimlikleridir mezar taşları
Ama beni ne kimlikleri düşündürür
Ne de taşlara kazılmış yaşları
Bir cevap veren çıksın istiyorum
Yerin üstü mü karanlıktı,
Yerin altı mı karanlık?

...

(BÇBK., 230)

“Yeterince” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde şairin, mezar ve mezar taşları kavramına yer verdiğini görmekteyiz. “Türk mezar taşları biçimlenişleri ile Orta Asya’dan Anadolu’ya dikkat çeken plastik özelliklere sahiptir. İslâmiyet’in kabul edilmesine kadar Asyatik unsurları mezar taşı geleneklerine yansıtan, mezar taşlarını heykele dönüştüren Türkler; İslâmiyet’in kabulüyle İslâm’ın etkisinde kalmışlardır. Ancak Orta Asya’daki geleneklerini tamamıyla terk etmemişler, İslâm kültürü ve İslâm öncesi geleneklerini sentezleyerek; mezar taşı yapma alanında kendilerine has çözümler üretmişlerdir.”⁴⁵⁷ Dolayısıyla mezar taşlarının Türklerin hayatında önemli bir yeri vardır ve Türk tarihi boyunca gelişigüzel değil anlamlı olarak yapılmışlardır. Şair, günümüzde kişinin künyesinin yazılı olduğunu, ancak asıl merak ettiğinin dünya hayatının mı ahiret hayatının mı daha karanlık sormak olduğunu belirtmiştir.

⁴⁵⁶ Esra Özhancı, Meliha Aklıbaşında, “Kentsel Peyzaj İçinde Mezarlıklar ve Peyzaj Mimarlığı Açısından İncelenmesi; Nevşehir Örneği”, *Atatürk Üniv. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 48(2), 2017, 113.

⁴⁵⁷ Aslı Sağıroğlu Arslan, “Taşlar Konuşur: Türk Mezar Taşlarının Biçim Dili”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(3), 2017, 1936.

...

Hangi *mezarlıkta* görsem bir çiçek
 Derim ki: Burada hâlâ hayat var...
 Bu sentezde canlı hayal ve gerçek,
 Yürek direnecek sonsuza kadar.
 Öldürme tutkusu, ölüm korkusu;
 Her canlıyı kahreden bir kirli su.
 Her tepeden her yıldıza uçmalı,
 Gönül dostluk için bir yol açmalı,
 Gelince hep içte kalmalı bahar...

...

(KS., 33)

Yukarıdaki dizeler, “Eski Bahçelerde Can Bir Kuş Evi” adlı şiirden alınmıştır. İmanın şartlarından biri de ahirete inanmaktır. Dolayısıyla her Müslüman için ölüm, bir son değil yeni bir başlangıçtır. Bu bağlamda İslâmiyet kültüründe mezarlık ziyaretlerinin önemi büyüktür ve tıpkı dünyadaki gibi selâm vererek mezarlığa girmemiz gerektiği ayetlerle ortaya konulmuştur. Şair mezarlıklarda gördüğü çiçeklerin sebebini buna bağlamaktadır. Bu dizelerde şair, insanların dünyevi kavgalarının boşuna olduğunu vurgulamakta, aslında herkesin son durağının mezarlıklar olduğunu belirtmektedir. İnsanlar dünya malına tapma noktasına geldiklerinde bunun için birbirlerine dahi zarar verebilmektedirler. Şair bunun boş bir eylem olduğunu söylemektedir.

2.5.6. Musalla

Cemaatle kılınması için getirildikleri camilerde bazen kible istikametindeki avlularda, bazen yan avlularda yer alan musallalar sözlükte, “namaz kılınan yer” mânasına gelir. 1 m. yüksekliğinde (bel hizasında) ve 2 m. boyunda dikdörtgen şeklinde yekpâre, genellikle mermer vb. sert taş malzemedен yapılan musallalar kibleye paralel yerleştirilir. Camilerin özelliklerine göre çok defa sade veya hafif bir tezyinatla süslenmiş olarak değişik şekillerde yapılabilen bu taş yükselti, Osmanlı Türkçesinde “seng-i

musalla” diye adlandırılır. Sağlamlık ve dayanıklılığı dışında belirgin bir mimarî özelliği bulunmayan musallalar, yaz kış açık havada bulunacakları dikkate alınarak yapılır.⁴⁵⁸

...

Kurtlar şehre inince Karakoç olmak zordur
Derim ki, ak-inancın katlan her zahmetine

Ölünce kendin yıka, kendin kıl namazını

Musallaya yatırıp er kişi niyetine

(IÇAZ., 104)

“Gazel” adlı şiirden alınan yukarıdaki beyitlerde “namaz ve musalla” kavramlarının bir arada kullanıldığını görmekteyiz. Musalla taşı demektense şairin sadece musalla diyerek bu taşı kastetmektedir. Genellikle bu şekilde kullanılan musalla, namazı kılınmaya hazır hâle getirilmiş cenazelerin getirilip üzerine konulduğu yüksek taşta verilen isimdir. Kibleye paralel yerleştirilen bu taş, mezarlık önlerinde veya cami avlusunda bulunabilir. Şair, insanların kötü niyetli oluşlarına gönderme yaparak inancının tam olduğunu söylemektedir. Kurtlara yem olmaksansa cenaze işlemlerini dahi kendisinin yapacağını söyleyerek aslında kendisinin gücünü göstermeye çalışırken mübalağa yaptığını görmekteyiz.

2.5.7. Salâ

Salâ; Arapçada “dua” ve “namaz” anlamlarına gelmektedir. Ayrıca salâ (salât); Hz. Peygamber’e Allah’tan rahmet ve selâm temenni eden, onu metheden, onun şefaatinin dileyen, aile fertlerine ve yakınlarına dua ifadeleri içeren, çeşitli şekillerde tertiplenmiş hürmet ve dua cümlelerini ihtiva eden, belirli bestesiyle veya serbest şekilde okunan güftelerin genel adı olarak tanımlanmaktadır. Osmanlı kültüründe salavât getirmek, salavât çekmek, salâ vermek gibi adlarla pek çok salâ metninin ortaya çıkmasının sebebi, Kur’ân-ı Kerîm’de (Ahzâb 33/56) ve hadislerde Hz. Peygamber’in adı anıldığında ona salât ü selâm getirilmesinin tavsiye edilmiş olmasıdır.⁴⁵⁹

...

⁴⁵⁸ Hüsamettin Aksu, “Musalla Taşı”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXI, 2006, 232.

⁴⁵⁹ Nuri Özcan, “Salâ”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXVI, 2009, 15.

Yüzlerce cenaze namazı kıldırın İmam Yaşar Efendi

O da Azrail'in karşısında düştü zebûn

Dün *salâsı* verildi bütün camilerde

“İnna lillahi ve inna ileyhi raci‘ûn”

...

(BÇBK., 300)

Yukarıdaki dizeler, “Bu Kervan Yollarda Kalası Değil” adlı şiirden alınmıştır. Şair, bu dizeleri vefat eden bir imamın ardından kaleme almıştır. Onun nice cenaze namazları kıldırıldığını dile getirerek şimdi onun öldüğünü ve salâsının verildiğini ifade etmiştir.

2.5.8. Tabut

“Tabut tahtadan yapılmış, bir uzun kutu, bir sandıktır.”⁴⁶⁰ Camide yahut mezarlıkta tabut, musalla taşının üzerine konulur. Cenazenin içinde bulunduğu tabutun önünde saf olunur, sıraya dizilerek cenaze namazı kılınır. Sonra yine eller üzerinde taşınan tabut, mezarın başına getirilir. Farklı inanışlara göre değişen mezara gömme bazen tabutla olsa da tabutun asıl fonksiyonu ölen kişinin taşınmasında kullanılan bir araç olması, yani ölünün evinden mezara kadar olan yolculuğunda binek aracı olmasıdır. Bir saygı ve hürmet işareti olarak kültürümüzde ayrı bir yeri olan taşıma işinde tabuta el atmak, onunla mezara kadar gitmek sünnettir. “Dört kolluya binmek” deyimini, tabutla taşıma algısının dilimizdeki teahürüdür. Tabutta taşınma bir saygı ve hürmeti de beraberinde getirerek ölü, kim olursa olsun yüceltilmiş, eller üzerinde taşınırken hep omuz seviyesinde tutulmuştur.⁴⁶¹

...

Daha kötüsünü de yaşadım

Bir *tabut* duruyordu musalla taşında

Çınar sandım

Çiçek sandım

Üstüne kondum

⁴⁶⁰ Mehmet Törenek, “Yol ve Yolculuk Benzetmeleri Bağlamında Şiirimizde Ölüm”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu Özel Sayısı)*, s. 28, 2005, 133.

⁴⁶¹ Törenek, 134.

Şaşkınlığımdan

...

(BD., 346)

Yukarıdaki dizeler “Bir Kelebeğin Fantezileri / I” adlı şiirden alınmıştır. Bir cenaze tasvirinin yapıldığı şiirde, “tabut ve musalla” kavramları bir arada kullanılmıştır. Tabutun cenaze namazının kılınması için bırakıldığı yer olan musalla ve tabut kavramları birbirini tamamlamaktadır. Bir kelebeğin dilinden yazılan bu şiirde, şair tabutu çiçeğe benzetip üstüne konduğunu söylemektedir. Ruh hâlini dizelere döken şair, şiirin sonunda meleğin “Bu senin cesedin” dediğini belirterek uçanın ruhu olduğunu tabuttaki bedenini görünce şaşırıldığını ifade etmektedir. Bu dizelerde ölünce ruhun bedenden ayrılışına telmih söz konusudur.

...

Gökte bayrak, ay-yıldızlı bayrakta

Dengesini hiç bozmadı kayrakta

Yıldız idi dorukta ve koyakta

O da kaydı, acılıydı, ayakta

Hiç gözü olmadı çulda-çaputta

Son dedi noktayı koydu *tabutta*

Ahmet Kabaklı...

...

(İÇAZ., 212)

“Ankanın Son Uçuşu” adlı şiir, Ahmet Kabaklı’nın vefatının ardından 2001 yılında yazılmıştır. Gazeteci, fikir adamı ve edebiyat tarihçisi olarak tanınan Kabaklı, Türk edebiyatı için bir kayıptır. Şair hem yoldaşı hem de dostu olan Kabaklı’nın ölümünün ardından duyduğu üzüntüyü dile getirirken onun vasıflarına yer vermiştir. Bu dizelerde Kabaklı’nın kendi alanında en iyisi olduğunu, yolunu hep doğru tuttuğunu ve dünya malına pek değer vermediğini belirtirken yazım alanındaki ustalığına da gönderme yapan Karakoç, son noktasını tabutta koyduğunu söylemiştir.

2.5.9. Teneşir

Ölen kişinin üzerine konarak yıkandığı yer olan teneşirlerin etrafında önce buhur yakılıp üç veya beş defâ dolaştırılır. Cenaze; teneşir üzerine, örtülü olarak, tütsülenmiş bir şekilde sırt üstü veya kolay gelen şekilde yatırılır. Örtülü olarak göbek ile diz arası yıkanan cenaze, teneşir üzerinde kibleye karşı yatırılır. Bu şekilde yatırmak sünnettir.⁴⁶²

Bunca geliş gidişler binedursun tohuma
Elbet birgün ufuklar tek odada birleşir
Yerin altıyla üstü karışır birbirine
Sen aklından çıkarma, kapındadır *teneşir*

(KS., 150)

Yukarıdaki dörtlükler, “Bir Hasat Şöleninden Levhalar -VIII-” adlı şiirden alınmıştır. Şiirde her bir dörtlük numaralandırılmaktadır. Ölümün, kıyamet üzerinden tasvirinin yapıldığı dörtlükte şair, ölümü hatırlayarak yaşamamızı öğütlemektedir. Ölen kişinin üzerine konarak yıkandığı yer olan teneşir kavramı ile ölüme telmih yapılmaktadır. Bu dizelerde ölümün yeri ve zamanının olmadığı, her an kapıda olduğu vurgulanmaktadır. Küçük kıyamet de denilen ölüm, her insanın sonlu olduğunun en büyük ispatıdır. “Resûlüm! Gerçek şu ki sen de öleceksin, onlar da ölecekler.”⁴⁶³ ayeti, ölümün makamı ve mekânı olmayıp her canlının hazır olması gereken bir olgu olduğunun kanıtıdır.

2.6. DİĞER DİNÎ KAVRAMLAR

2.6.1. Ayete'l-kürsî

“Adını, ayetin içinde geçen ve “taht, hükümlerlik, ilim, kudret” gibi mânalara gelen kürsî kelimesinden almıştır. Tamamı on cümleden ibaret olan ayete'l-kürsî’de Allah Teâlâ’nın birliği, O’nun hay (daima diri) ve kayyûm (zâtı ile kâim) olduğu, uyuklama ve dalgınlık gibi beşerî sıfatlardan münezze olup kâinatı kendi tasarrufunda bulundurduğu, O’nun izni olmadan kimsenin şefaata edemeyeceği, bilgisinin ezel ve ebedi

⁴⁶² <https://sozluk.ihya.org/dini-terimler/tenesir.html> (Erişim Tarihi: 14.06.2020)

⁴⁶³ Zümer: 39 / 30.

kuşattığı, kudretinin arz ve semâları kapladığı ve zâtının çok yüce olduğu bildirilerek tevhit inancının esasları açık bir şekilde ifade edilmiştir.⁴⁶⁴

Ayete'l-kürsî'yle ata bineriz
Ne ok değer bize ne kılıç keser
Pervaneyiz, tek ışığa döneriz
Dağ taş dile gelir “Sübhanallâh” der
(S., 271)

“Tesbih şöleni” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde, dağın taşın Allah'ı zikrettiği vurgulanırken “Ayete'l-kürsî” ifadesine yer verilmiştir. Bakara suresinin 255. ayetinde yer alan bu sure, oldukça faziletlidir. “Ayete'l-kürsî'nin fazileti hakkındaki bazı hadislerde Hz. Peygamber Kur'ân'da en büyük ayetin Ayete'l-kürsî olduğunu, yatağına girerken onu okuyan kimseyi Allah'ın koruyacağını ve şeytanın ona yaklaşamayacağını, bu ayetin içinde Allah'ın en yüce isminin bulunduğunu ve Kur'ân ayetlerinin efendisi olduğunu haber vermiştir.”⁴⁶⁵ Karakoç bu bilinçle ve bu ayeti okuyarak yola koyulduğunu ve kendini adeta korumaya aldığını dile getirmektedir.

2.6.2. Bezm-i Elest

“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” hitabının yapıldığı ve ruhların da “evet” diye cevap verdikleri meclis anlamını ifade eden bezm-i elest terkibi; Farsçada “sohbet meclisi” anlamına gelen bezm kelimesiyle Arapçada “ben değil miyim?” mânasında çekimli bir fiil olan elestüden oluşmaktadır. Bu tabirdeki “elest” kelimesi A'râf suresinin 172. ayetinde yer almakta ve geçmişte Allah'ın Âdemoğullarından yani onların sırtlarından (veya sulplerinden) zürriyetlerini çıkardığı, kendilerini nefislerine şahit tuttuğu ve onlara, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye hitap ettiği, onların da “evet” dedikleri belirtilmektedir. Allah'la insanlar arasında meydana gelen bu sözleşmeye “mîsâk”, “kâlû belâ”, “ahid”, “belâ ahdi”, “rûz-i elest”, “bezm-i ezel” ve “bezm-i elest” gibi adlar verilmekte olup bunlardan en çok kullanılanı, özellikle Osmanlı dinî-tasavvufî edebiyatında meşhur olanı “bezm-i elest” terkididir.⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ Mustafa Çetin, “Ayete'l-Kürsî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, IV, 1991, 244.

⁴⁶⁵ Çetin, “Ayete'l-Kürsî”, 245.

⁴⁶⁶ Yusuf Şevki Yavuz, “Bezm-i Elest”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VI, 1992, 106.

Bezm-i elest'te sana verdiğim söze bedel
 Gönderdin bu dünyaya beni sınamak için
 Koşturdun gece gündüz, dağıttın beni tel tel
 Hem serdin nimetini hem de yasaklar koydun
 Hem nefsimin hakkını vermeme Sen istedin
 Hem de beni nefsimin üstüne bekçi diktin
 Kırmak kınamak için

...

(S., 412)

Yukarıdaki bent, “Sahib” adlı şiirden alınmıştır. “Rabbin Âdemoğulları’ndan - onların sırtlarından- zürriyetlerini alıp bunları kendileri hakkındaki şu sözleşmeye şahit tutmuştu: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? ‘Elbette öyle! Tanıklık ederiz’ dediler. Böyle yaptık ki kıyamet gününde, ‘Bizim bundan haberimiz yoktu’ demeyesiniz yahut ‘Önce atalarımız Allah’a ortak koştu. Biz de nihayet onların ardından gelen bir nesiliz. Şimdi bâtıla saplanıp kalanların yaptıkları yüzünden bizi helâk mi edeceksin!’ demeye kalkışmayasınız.”⁴⁶⁷ Şair, bu ayet-i kerîmeden yola çıkarak *elest* meclisinde Allah’a verdiği sözü kabul etmekte ve bunun bedeli olarak dünyaya geldiğini söylemektedir. Dünyayı bir imtihan yeri olarak gören Karakoç, nefsimizle imtihan edilmekte olduğumuzu ve ona bir bekçi gibi sahip çıkmamız gerektiğini belirtmektedir.

“Mecnun da kimmiş?” dediler, dedim ki, “O sürgün, benim!”

Leylâm bir gül goncasıdır; bense dalında dikenim

Birbirine karışmıştır çölde ayak izlerimiz

Aşkî tarifsiz yaşarım, *Bezm-i elest*'tir kökenim

Gülüşlerimde gizlenir bütün acılarım benim

Ruhum bir hüma kuşudur, ağır bir yükür bedenim

(KS., 452)

Yukarıdaki dizeler, “Kimlik Üstüne” adlı şiirin tamamıdır. “Klâsik Şark-İslâm edebiyatlarındaki yaygın anlayışa göre âşıklar sevgililerine *elest* bezminde âşık olmuşlardır. *Elest* günündeki ruhlar meclisinde âşık uyanık olduğunu, sevgilisini ilk defa orada gördüğünü ve görür görmez hemen âşık olduğunu söyler. Bu aşkın o günden beri

⁴⁶⁷ A’raf: 7 / 172-173.

sürüp geldiğini, aşk şarabının kendisine o gün içirildiğini, cömertliğin o gün takdir edildiğini belirten âşık, sevgilinin en büyük âşığının da kendisi olduğunu ima eder.”⁴⁶⁸ Bu dizelerde böyle bir yaklaşım görmekteyiz. Şair, Allah’a olan aşkının büyüklüğünü anlatmak için Mecnun örneğini veriyor ve kendisinin aşkını daha üstün tutuyor. Bu aşkın ahdinin elest meclisinde imzalandığını belirterek o günden beri acı içinde olduğunu belirtmektedir.

2.6.3. Cin

“C-n-n kökünden cins isim olan cin lafzı, fiil olarak ‘bir şeyi duyulardan gizlemek’ anlamında kullanılmaktadır. Gece karanlığının gelip her şeyi görünmez kılması, bu anlamdadır. Cenne, yecinnü olarak kullanıldığında ise örtülmek ve kaplanmak anlamına gelmektedir. Her iki anlamıyla da cin, görünmeyen ve bize yabancı olan varlıkların genel cins ismi olarak kullanılmaktadır.”⁴⁶⁹

“el-Cin adıyla müstakil bir surenin bulunmakta Kur’ân-ı Kerîm’de cinne, cân ve cin kelimeleri geçmektedir. Bunlardan “delilik” anlamındaki cinne üç yerde “cin topluluğu”, cân iki yerde “yılan”, beş yerde “cin” anlamına gelmektedir. Yirmi iki yerde geçen cin kelimesi, melek ve insan dışındaki üçüncü varlık türü karşılığında kullanılmıştır.”⁴⁷⁰

Cinlerin insanlar gibi Allah’a kulluk etmeleri için yaratıldığı Kur’ân-ı Kerîm’de bildirilirken cinlerin, insan türünün mevcudiyetinden önce yakıcı ve her şeye nüfuz edici ateşten (nâr-ı semûm, mâric) yaratıldıkları ifade edilmiştir. Tıpkı insanlar gibi cinlere de peygamber gönderilmiş olup bir kısmı iman ederken bir kısmı kâfir kalmıştır. Son peygamber olan Hz. Muhammed insanlara olduğu gibi cinlere de ilâhî emirleri tebliğ etmiştir. Kısa sürede uzun mesafeleri kat etmeleri, insanlarca görülmedikleri hâlde onların insanları görmeleri, insanların bilmediği bazı hususları bilmeleri gibi yönleriyle cinler, insanlara nisbetle daha üstün bir güce sahiptirler; fakat gaybı bilemezler. Gökteki meleklerin konuşmalarından gizlice haber almaya çalışan cinlere bu fırsat verilmez. Evlenip çoğalırlar. Bir cin olan İblîs’in insanların yanı sıra cinlerden de yardımcıları

⁴⁶⁸ İskender Pala, “Bezm-i Elest”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VI, 1992, 108.

⁴⁶⁹ Şaban Ali Düzgün, “Dinsel ve Mitolojik Yönleriyle Cin ve Şeytan Algımız”, *Kelam Araştırmaları*, 10(2), 2012, 11.

⁴⁷⁰ Ahmet Saim Kılavuz, “Cin”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VIII, 1993, 8.

vardır. Bazı cinler Hz. Süleyman'ın emrine girerek mabet, heykel, büyük çanak, kazan gibi nesnelerin yapımında insanlarla beraber çalışmış; ordusunda hizmet etmişlerdir.⁴⁷¹

Cin kavramının tartışmaya mahal veren pek çok tarafı olsa da var oldukları konusu tartışılmaz, çünkü varlıkları ayetlerle sabittir. Pek çok dinî unsura şiirlerinde yer veren Karakoç, cin kavramı ve bu kavramla ilgili dilimize yerleşen unsurlara şiirlerinde yer vermiştir.

...
Sanki *cin*ler çarpmış beni
Tutmuyor kolum kanadım
Duyuyorum geldiğini
Aç bir kurdum, adım adım

...

(S., 262)

Yukarıdaki dördlük “Bir Gecenin Getirdiği” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde “cin çarpmak” adlı deyimde yer verildiğini görmekteyiz. Cin çarpmak sözlükte; “bir inanışa göre, cinlerin öfkesiyle inme inmek”⁴⁷² mânasına gelip dilimize yerleşmiş bir deyimdir. Şair de üzerindeki halsizliği bu duruma benzetmektedir. Ancak bu deyim gerçek anlamda bir karşılığı yoktur. “Allah müminlere, cin/şeytan/iblis gibi varlıkların zarar veremeyeceğini, onlar üzerinde bir tahakkümde bulunamayacağını beyan ederken (İsra 17: 62-65), birilerinin cinlendiğini söylemesi ve bunlardan kurtulmak için cin taifesinin peşinden koşması, bu şiirin günümüzdeki tezahüründen başka bir şey değildir.”⁴⁷³ Bu durum ayetlerle sabittir.

...
Geyikler eşleşmiş, yaylalar ıssız
Günler tez geçiyor, takvimler hırsız
Gökyüzü olur mu Ay'sız, yıldızsız?
Sen, rahmanî bir *cin* ya da meleksin...

...

(IÇAZ., 340)

⁴⁷¹ Kılavuz, “Cin”, 8.

⁴⁷² Akalın, “Cin”, 467.

⁴⁷³ Düzgün, 23.

“Sevgiliye Güzelleme” adlı şiirden alınan bu dörtlükte, “cin ve melek” kavramlarının bir arada kullanılmıştır. “Görünmeyen varlık” anlamında her melek cindir, fakat her cin melek değildir. Bununla birlikte İslâm âlimleri, meleklerin cinlerden ayrı bir tür olduğunu belirterek cin kelimesinin insan ve melek dışındaki üçüncü bir varlık türünün adı olarak kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir.”⁴⁷⁴ Şairin cin kelimesinin önüne rahmanî sıfatını getirerek iyi huylu olduğunu kastetmiştir. Bazı kaynaklarda cinlerden rahmanî ve şeytanî olmak üzere ikiye ayrılarak bahsedilmiştir. Şair, sevgiliyi rahmanî bir cin veya melek olarak nitelendirerek onun güzel huylu olduğuna dikkat çekmektedir.

2.6.4. Ebabil

Ahfeş ve Ferrâ gibi müfessirler tekili bulunmayan çoğul kelime olarak düşünürken bazı müfessirler bunun değişik tekillerinden söz etmişlerdir. Ebabil kelimesine genellikle, “bölük bölük, küme küme, farklı yönlerden gelip toplanan kuşlar” şeklinde anlam verilir. Yalnız Fil Vak‘ası’nda görüldükleri belirtilen bu kuşlar, çeşitli rivayetlerde, kırlangıca benzetilen kuşların sürüler hâlinde deniz tarafından toplandıkları şeklinde betimlenmişlerdir. Ayrıca bu kuşların hortumlu ve pençeli, siyah, beyaz veya yeşil olduklarına dair rivayetler vardır. Bu rivayet farklılıklarını Fahreddin er-Râzî, kuşların değişik renklerine ve olayı görenlerin kendi gördükleri renkleri aktarmaları ihtimaline bağlar. Ayrıca her kuş birini ağzıyla, ikisini de pençeleriyle taşıdığı, surede siccîlden olduğu belirtilen ve müfessirlerce mercimekle nohut arası büyüklükte gösterilen taşlarla yüklü oluşu da rivayetler arasındadır.⁴⁷⁵

Ayetlerle anlatılmış olması, olayın ehemmiyetini ortaya koymaktadır. Fakat tefsir ve hadislerin aktarımı noktasında ihtilaflar söz konusudur. İhtilafa sebep olan husus ise olayın genel hatlarıyla ilgili olmayıp kuşların türleri ve attıkları nesne ile ilgilidir. Karakoç, ebabil kuşlarına birkaç şiirinde yer vermiş, ancak çok az yerde fil vakasına telmih yaparak kullanmıştır.

...

Maya yok, o artık güzel bir anı,

⁴⁷⁴ M. Süreyya Şahin, “Cin”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VIII, 1993, 5.

⁴⁷⁵ Mustafa Çağrıncı, “Fil Suresi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIII, 1996, 69.

Mavi ama bildik maviden değil.
 Kutlu sevdaların hasat zamanı
 Ebrehe'ye taş yağdıran *ebabil*.

...

(BD., 301)

Yukarıdaki dörtlük “O Gemiden Sonra Oldu Olanlar” adlı şiirden alınmıştır. Bu dörtlükte Ebrehe ve ebabil kuşları mefhumlarına yer verilerek “Fil Vak‘ası” diye adlandırılan olaya telmih söz konusudur. “Fil suresinde Allah’ın “fil ashabi”na, yani Ebrehe el-Eşrem’e ve askerlerine ne yaptığı, onları nasıl helâk ettiği vurgulu bir ifadeyle belirtildikten ve böylece bu olaydan ibret almak gerektiğine dikkat çekildikten sonra tuzaklarının nasıl boşa çıkarıldığı ve onların, Allah’ın gönderdiği sürü sürü kuşların attığı taşlarla nasıl ezilmiş saman çöpleri veya böceklerin yediği yapraklar gibi ansızın yere serilip perişan edildikleri bildirilmektedir.”⁴⁷⁶ Allah’ın gücünün büyüklüğünü ortaya koyan bu hadiseden yola çıkarak şair, bu olayın ders veren güzel bir anı olarak geçmişte kaldığına değinerek kutlu sevdaların zamanının geldiğini belirtmektedir. Kutlu sevda ile kulun Allah’a bağlılığını kasteden şair, hiçbir engelin kalmadığından söz etmektedir.

...

Filler hepten kudurdu, gecikti *ebabiller*
 Ey kutsal mekânlara titreyen ruhlar, gelin
 Gök utanıp çökse de ezanlar hiç susmasın
 Oyuncusu olmayın topu yırtan çevgenin

...

(İÇAZ., 269)

“Sürgün Vezirin Aşk Neşidelerine Bir Derkenar” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde “fil ve ebabil” kavramları bir arada kullanılarak “Fil Vak‘ası” diye bilinen olaya telmih yapılmıştır. Olaya gönderme yapılarak dönem eleştirisi yapılmıştır. O dönemde Kâbe’ye saldıran filler gibi, günümüzde bazı kimselerin dinimize aynı şekilde saldırdıkları vurgulanmaktadır. Bu saldırılara karşı konulmakta geç kalınmaması gerektiğini söyleyen şair, Kâbe’yi koruyan ebabiller gibi dinimize sahip çıkmamız

⁴⁷⁶ Çağrıcı, “Fil Suresi”, 69.

gerektiğine değinmektedir. Çeşitli yollarla İslâmiyet'e saldıran kimselere karşı bir olup güçlü bir şekilde mücadele etmemiz gerektiği şairin asıl anlatmak istediğidir ve ezanların hiç susmaması en büyük temennisidir. Çünkü ezanlar, dinimizin özgürce yaşandığının en güçlü sembolleridir.

2.6.5. Fâtiha / Elham

Fâtiha suresi ile ilgili Mekke devrinin ilk yıllarında tamamının bir defada indiği kabul edilmektedir. Fâtiha'nın Mekkî oluşunun iki önemli delili vardır: “Bunlardan biri, Mekkî olan Hicr suresinde, “Biz sana tekrarlanan yediyi (es-seb‘u'l-mesânî) ve Kur'ân-ı azîm'i verdik” meâlindeki ayettir (15/87). Genellikle bu ayette geçen “es-seb‘u'l-mesânî” ile Fâtiha'nın kastedildiği kabul edilmektedir. İkinci delil de beş vakit namazın Mekke döneminde farz kılınmasıdır. Hz. Peygamber'in, “Fâtiha suresi (Fâtihatü'l-kitâb) okunmadıkça hiçbir namaz sahih olmaz” meâlindeki hadisinin gereği olarak farz kılındığı günden beri namazlarda Fâtiha suresi okunmaktadır.”⁴⁷⁷

...

Evine gittim ki bir sen eksiksin

Mezarına gittim, toprağın taze

Selâmladık, *Fâtihalar* gönderdik.

Dedim bu ırmak da aktı denize

Acıyı katık yapmak kaldı bize

Yaşadıkça seni hep anacağız

(İÇAZ., 204)

Yukarıdaki bent, “Yaşadıkça Seni Hep Anacağız” adlı şiirden alınmıştır. Kadîm dostum dediği A. Neş'et Dinçer'in ardından yazılan bu şiirde şairin dostunun ölümünden duyduğu üzüntü dile getirilmektedir. Ölen bir kimsenin ardından Fâtiha okumak, kültürümüzde önemli bir yere sahip olduğu için şair de vefat eden dostunun ardından Fâtihalar gönderdiğini söylemektedir.

...

Bir kutlu uğraş uğruna

⁴⁷⁷ Emin Işık, “Fâtiha Suresi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XII, 1995, 252.

Kırdım öptükleri putu
*Elham*la belendi una
 Yüreğimin her boyutu
 Harran ovasına döndüm.

(S., 87)

“Bir At, Bir Mızrak” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde “Elham” ifadesine yer verildiğini görmekteyiz. “Elhamd (halk ağzında Elham) Fâtiha suresinin Türkçedeki en meşhur adı olup “Suretü'l-hamd” tamlamasının kısaltılmış şeklidir. Bu adlandırma, surenin ilk kelimesi olan “el-hamd” lafzından veya surenin bütünüyle hamd mânasını taşımasından kaynaklanmış olmalıdır.”⁴⁷⁸ Halk ağzında kullanılan bu tabir ile Fâtiha suresi anlaşılmaktadır.

2.6.6. Günah

Farsça bir kelime olan “günah” sözcüğü, Arapça “cnh” kökünden türemiş olup sözlükte “yönelme, meyiletne, eğilme, sapma, çıkma” anlamlarına gelen Türkçedeki dinî literatürde sevap kelimesinin karşıtı olarak sıkça zikredilmekte ve “suç” anlamına gelmektedir. Dinî bir kavram olarak ise “ilahi emir ve yasaklara aykırı davranma, doğrudan ayrılıp hataya yönelme” mânasındadır. Beşerî kanun ve kuralların çiğnenmesinde “suç” olarak adlandırılan günah kelimesi; emirlerin yerine getirilmemesi veya yasakların çiğnenmesiyle ortaya çıkan ve dinî, ahlâkî, vicdanî açıdan sorumluluk gerektiren bir olguyu ifade etmektedir.⁴⁷⁹

Hiçbir kimse başkasının cezasını üstüne alamadığı gibi atalarının işlediği günahtan dolayı sorumlu tutulmaz, çünkü günah işlemekten doğan ceza şahsî olup kişi kendi yaptığından sorumludur. Ancak gayr-i meşrû bir fiil ve harekette bulunanlar, bu davranışla başkalarını da etkilemiş ve kötü bir çığır açmışlarsa aynı davranışta bulunan herkesin günahından birlikte sorumlu olurlar. Kur’ân-ı Kerîm’de, Hz. Muhammed’e indirilen vahyin “öncekilerin masalları”ndan ibaret olduğunu söyleyenler, saptırdıkları grupların günahlarından sorumlu tutularak saptırdıkları zayıf karakterli kimselerle birlikte azaba maruz bırakılacakları ifade edilmiştir. Hz. Peygamber, ayetten yola çıkarak iyi veya

⁴⁷⁸ Işık, “Fâtiha Suresi”, 253.

⁴⁷⁹ Muhammet Yılmaz, “Kur’ân’da Büyük Günah Kavramı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 256.

kötü bir çığır açanların, onunla amel eden herkesin sevabı veya günahının bir misliyle karşılık göreceklarını belirtmiştir. Hristiyanların inandıkları gibi Hz. Âdem'den insanlara miras kalan aslî bir günahın olduğu İslâmiyet'e göre doğru değildir. Çünkü Âdem'in işlediği günah, tövbesi üzerine affedilmiştir. İslâmî inanca göre insanlar dünyaya hem hayır hem de günah işlemeye elverişli bir yetenekle günahsız olarak gelirler.⁴⁸⁰

Günahsız doğan insanoğlu, ihtiraslarına ve nefsine yenilerek dünyada pek çok hata yapar. Hataları amel defterine günah olarak işlenir. Bu durumda önemli olan tövbe kapısını erken çalmak ve hatalarımızdan vazgeçmektir. Şair, günah kavramına ve günah tövbe zıtlığına şiirlerinde yer vererek anlamı pekiştirmek istemiştir.

-III-

Canlı – cansız her şeyin o kadar çok türü var
İnsan da türlü türlü ki vardır bir hikmeti
Put yapmak da **günahtır** türüne sövmek kadar
Hak katında insanın yoksa amel kıymeti

(KS., 149)

“Bir Hasat Şöleninden Levhalar” adlı şiirde günah kavramına yer verildiğini görmekteyiz. Allah'ın rızası dışındaki her şey, günahtır. Şair, kişinin insanlığa küfretmesi kadar put yapmanın da günah olduğunu söylemektedir. Bir şeyi putlaştırarak gereğinden fazla anlam yüklemek, Allah'a şirk koşmak gibi nitelendirilmektedir. Karakoç, asıl olanın Allah katında kıymetli olan amelleri yapmak olduğunu belirtmektedir.

...

Yine de ibret dolu yaşadığım bu mahşer
Binlerce delik vardır, hepsinden rüzgâr eser
Bir yanım nâr-ı Beyzâ, bir yanım buz gibidir
Günahtım müminlerle eriyen tuz gibidir
Tuz atmanın hazzını kemiğime aşıla
Sılam gurbetim olsun, gurbetim olsun sıla

...

(BD., 263)

⁴⁸⁰ Adil Bebek, “Günah”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIV, 1996, 283.

“Kâbe Ekseninde İlk Yakarış” adlı şiirden alınan bu dizelerde şairin anlamı güçlendirmek için “günah-tövbe” zıtlığından faydalandığını görmekteyiz. “Birçok ayet ve hadis, kişinin işlediği günahlardan dolayı pişmanlık duymasını, Allah’tan bağışlanma niyazında bulunmasını istemekte ve bunun için özendirici ifadelerle yer vermektedir.”⁴⁸¹ Dolayısıyla hataya düşmek kişide karamsarlığa ve bıkkınlığa yol açmamalıdır. Şair, günahlarının tövbelerle beraber eridiğini söylerken affını istediğini ve Allah katında günahlarının azalması için tövbe ettiğini belirtmektedir. Hayatta insan, nefesine yenilerek dünyanın şaşaaasına aldanabilir çünkü dünyanın albenisi oldukça fazladır. Bu aldanışın en güzel ilacı ise tövbedir ve kişi tövbenin hazzını yaşadığında içi huzur ile dolar. Karakoç da Allah’tan bu hazzı ona vermesini istemektedir.

2.6.7. Haram

Haram kelimesi, “yasaklama, engelleme, mahrum bırakma” etrafında dönmektedir. En genel ifadeyle haram, yapılması din tarafından yasaklanan fiilleri kapsar. Ahlâk ve hukuk literatüründe muharrem, mahzur, menhiyyün anh, memnû’, mezcûrûn anh, ma’siyet, zenb, kabîh, seyyie gibi çeşitli kelimelerin de “yasaklanan şey” mânasında haramla aynı veya yakın anlamlarda sıkça kullanılan haram; fıkıh terimi olarak mükelleften yapılmaması kesin ve bağlayıcı tarzda istenen fiili ifade eder.⁴⁸²

Haram kelimesiyle çeşitli türevleri sözlük anlamlarında Kur’ân’da seksen üç yerde geçmekte olup çoğunda, Allah’ın yasak kıldığı fiillerden, dinî yasaklardan, bazı ayetlerde kişilerin bazı fiilleri kendilerine yasak saymasından söz edilir. Ayrıca ikinci anlamla ilgili olarak Kur’ân-ı Kerîm’in altmış altıncı suresine Tahrîm adı verilmiştir.⁴⁸³

...

Sana ortak koşanlar hep maskara kullardır,
Ki onlar kul demek kulluğa zül getirir,
Helâl **haram** aramaz, ne bulsa yer, bitirir.
Rabbim öptürme bize çağın put yanağından
Bal şerbeti de olsa içmem pis çanağından.

...

(BD., 55)

⁴⁸¹ Bebek, “Günah”, 284.

⁴⁸² Kahraman, 50.

⁴⁸³ Kürşat Demirci, “Haram”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVI, 1997, 98.

Bu dizeler, “Beyaz Dilekçe VI “şairinden alınmıştır. Şair, Allah’a şirk koşan kimselerden bahsetmektedir. Düşükleri zelil durumun farkında olmayan bu kimseler gibi olmak istemediğini belirtmektedir. Puta tapan böyle kimselerin yiyip içerken Allah rızası aramadığını, helâle harama dikkat etmediğini söylemektedir. Yaşadığı dönemin çarpıklıklarını şiirlerinde dile getiren şair, insanların pek çok şeyi putlaştırıp taparcasına maddeye kıymet verdiklerinden yakınırken bal şerbeti bile sunsalar böyle kimselerin ikramlarını kabul etmeyeceğini söylemekte ve onlara benzemek istemediğini dile getirmektedir.

Haram rağbet bulunca elbet başlar tantana,

Helâlin duvağını açan yiğit az olur.

Yetişmek zor nefisini yenemeyen insana,

Dünyayı yutmak için yırtıcı bir bâz olur.

Alçak gönüllü olup derinden akmak varken,

Bir yak’ın hörgücünde ayakta duramam ben.

(BD., 227)

Yukarıdaki dizeler, “Gördüğüm Her Asmanın Üzümlü Koruk” adlı şiirin tamamıdır. Bu şiirde şairin dönemselsel bir eleştiri yaptığını görmekteyiz. Şair, yaşadığı dönemde insanların çoğunlukla harama rağbet ettiğinden yakınmaktadır. Yapılması Allah tarafından yasaklanan eylemler bütünü olan haram için insanların tantana ettiğini belirtirken Allah’ın yapılmasını uygun bulduğu iş ve eylemlere yönelen insanların az olduğunu vurgulamaktadır. Bunun sebebini insanların dünyevî şeylere fazla kıymet vermelerine ve nefislerini yenememelerine bağlamaktadır. Hayatın her döneminde yasak olan daha cazip olurken helâl olana meyil azalmıştır. Harama meyil etmeyenler ise Allah’ın emir ve yasaklarına uyup dünyanın geçiciliğinin farkında olan kimselerdir. Karakoç da şiirinde bu hususa dikkat çekmektedir.

2.6.8. Helâl

İsim olarak haramın karşıtı olan helal kelimesi sözlükte; “mubah, câiz ve serbest olmak, ruhsat vermek, Harem’den veya ihramdan çıkmak” anlamlarına gelmektedir. Dinî literatürde mükellefin yapıp yapmamakta serbest bırakıldığı davranışları ifade etmekte, câiz ve mubah gibi terimler de aralarında bazı farklılıklar bulunmakla birlikte çok defa

helâl ile eş anlamlı gibi kullanılmaktadır. Helâl karşılığında hill kelimesi tercih edilmektedir.⁴⁸⁴

“Helâl kelimesi ve çeşitli türevleri Kur’ân-ı Kerîm’de elli yerde geçmektedir. Bu ayetlerde kelime hem sözlük hem de terim anlamında kullanılmıştır. Helal kelimesinin Kur’ân’da kullanıldığı mânalar arasında şunlar sayılabilir: ‘Çözmek’, ‘ihramdan çıkmak’, ‘inmek’, ‘çıkmaq’, ‘mubah ve serbest olmak’, ‘helâl kılmak.’”⁴⁸⁵

Helâlin tanımında Kur’ân’da ve hadiste geçen ifadeler dikkate alınmıştır. Örneğin, Hz. Peygamber’in şu hadisinde helalin genel ve açık bir tarifi mevcuttur: “Helâl Allah’ın kitabında helâl kıldığı şeyler, haram da Allah’ın kitabında haram kıldığı şeylerdir. Hakkında hüküm belirtmediği hususlar ise sizin için affettiği şeylerdir.”⁴⁸⁶

...

Dile ki yıldırımlar düşsün kara damlarına büyücülerin
Dile ki her insanın yüreği ak bir yapı taşı olsun

Kurt’u kuzuyla yürütsün sevgi güven ve görkemli adâlet
Herkesin her zaman **helâl** bir ekmeği aşş olsun

...

(S., 296)

Yukarıdaki dörtlük, “Bütün İçtenliğine Dile Ki” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde şairin istek ve dualarına tanıklık etmekteyiz. Değişen dünya düzeninden memnun olmayan şairin feryadını duymaktayız. Özünü yitiren her şeyin eskiye dönmesini dilediği şiirin bu dizelerinde insanların yıkılan güven duygularının yeniden yapılmasını istemektedir. Günümüzde insanlar arasındaki en önemli sorun, güven duygusudur ve şair bunun yeniden sağlanmasını kurt ve kuzu örneği üzerinden betimleme yapmıştır. Zamanla değişen sadece güven duygusu olmayıp haram ve helâl kavramı birbirine karışmıştır. Şair, bu noktada herkese dua ederek herkesin helâl yani Allah’ın izin verdiği şekilde ekmeğini kazanmasını dilemektedir.

...

⁴⁸⁴ Kürşat Demirci, “Helal”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVII, 1998, 173.

⁴⁸⁵ Abdullah Kahraman, “İslâm’da Helal ve Haram’ın Yeri ve Fıkıh Usulü Açısından Temellendirilmesi”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, s. 20, 2012, 46.

⁴⁸⁶ Kahraman, 47.

İstersen gir kanıma,
Elinde ölüm güzel.

Ben hep *helâl* süt emdim,
Hâlim-ahvalim güzel.

...

(BÇBK., 101)

Yukarıdaki beyitler, “Özüm Gerçeği Söyler” adlı şiirden alınmıştır. Kültürümüzde “helâl süt emmek” deyiminin özel bir mahiyeti vardır. Bu deyim, “doğruluktan ayrılmamak”⁴⁸⁷ anlamına gelmektedir. Helâl kavramı, değişmeceli bir anlama bürünerek helâl yoldan kazanılan rızık ile büyütülen kişilerin karakterinin ona göre şekilleneceği anlamını doğurmaktadır. Dolayısıyla Müslüman toplumlarda helâl rızık kazanmak ve bu rızıkla çocuklarımızı yetiştirmek toplumsal açıdan büyük önem arz etmektedir. Karakoç hâlinin iyi oluşunu helâl rızıkla büyütülmesine bağlamaktadır.

2.6.9. İman

“Emn” kökünden türetilen iman kelimesi, “güven içinde bulunmak, korkusuz olmak” anlamlarına gelir. Terim anlamı olarak da güven ve huzur içerisinde olmak, tasdik etmek, kalben onaylamak mânalarını taşır. Burada Allah’ın ulûhiyetine, Rablığına ve teklîğine yönelik, Hz. Peygamber’in Allah katından getirmiş olduğu şeylerin tamamına inanılması ve kalben onaylanması anlamına gelecek şekilde kullanılan “tasdik” kavramı teolojik bir mahiyete sahiptir.⁴⁸⁸

İman kavramı, Kur’ân-ı Kerîm’de sekiz yüzden fazla yerde geçmekte olup iman etmeyi ve inananları nitelemek için “doğru söylemek” anlamındaki sâdk kökünün, ayrıca kalbin iman sayesinde huzura kavuşmasını ifade etmek için “şüpheden uzak olarak bilmek” mânasında yakın kökünün türevleri olan ve “huzur bulmak, güven duymak” anlamındaki itmi’nân kavramının kullanıldığı görülmektedir.⁴⁸⁹

⁴⁸⁷ Akalın, “Helâl, 1080.

⁴⁸⁸ İsmail Şık, “İman Olgusunun Mahiyeti ve Hakikati Üzerine Bir Değerlendirilme”, *Dinî Araştırmalar*, 13(37), 2010, 20.

⁴⁸⁹ Mustafa Sinanoğlu, “İman”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXII, 2000, 212.

Karakoç, “iman” kavramını genellikle dinin kabulü ve dinî vazifelerin gerçekleştirilmesindeki rolüne dikkat çekerek şiiirlerinde kullanmış ve imanın dinî açıdan önemini okuyucuya hissettirmek istemiştir.

İnsanlar balık gibi vurmuyacak ağlara,
 Kuşlar sığınmak için kaçmayacak dağlara.
İman terazisinde tartılır ak’la kara,
 Kimse kaçamayacak büyük hesap zamanı.

...

(S., 449)

Yukarıdaki dördlük, “Sabah Selâmı 2” adlı şiiirden alınmıştır. Şair, bu dizelerde kıyamet gününe telmih yaparak hesap gününde ak ile karanın ayırt edileceğini belirtmektedir. “Kur’ân’da Allah’a, peygamberlerine ve ahiret gününe inananların, sâlih amel işleyenlerin kurtuluşa ereceği (Bakara 2/2-5) ve insanların bu konularda irade hürriyetine sahip kılındıkları (Kehf 18/29) anlatılır.”⁴⁹⁰ Dolayısıyla iman kişinin kalbiyle alakalıdır ve amellerini yönlendiren aslî unsurdur. Karakoç, iman terazisi diyerek hesap gününde amellerimizin imanımızı ele vereceğini ve buna göre hesap gününe hazırlanmak gerektiğini vurgulamaktadır.

...

Su, ışık, hava ve ses ki her motif aynı tünelde
 Her yolcu kaynağı arar ülke ülke, belde belde

Hangi dağa tırmandırmaz **iman** denen sağlam pusat
 Vakit vuslat çizgisinde, hasat şölenidir vuslat

(KS., 148)

Yukarıdaki beyitler, “Bir Hasat Şölenidir Vuslat” adlı şiiirden alınmıştır. Bu şiiirde şair, vuslatı çabanın bir sonucu olarak görmektedir. İmanı sağlam bir pusata benzeten şair, inanmanın gücünü anlatmaya çalışmaktadır. Sağlam bir imana sahip olan kişinin karşısında duramayacağı güç, aşamayacağı engel yoktur. Böyle bir iman kişiyi, vuslata ulaştırır en önemli araçtır. İnanışın merkezine sağlam bir iman alınırsa kişinin dinî hayatı

⁴⁹⁰ Sinanoğlu, “İman”, 212.

ve amelleri de o denli önem kazanır. Şair bu sebeple imanı, “sağlam bir pusat”a benzetmektedir.

2.6.10. İslâm

Semâvî dinlerin sonuncusu olan İslâm adını, bizzat kutsal kitabı olan Kur’ân’dan almıştır. İslâm, ıstılâhî olarak “Allah’ın emirlerine teslim olmak ve boyun eğmek” şeklinde tanımlanır. Kur’ân’daki anlatımıyla, imanla tekemmül ederek tamamlanmakta olup “silm” kökünden mastar olup sözlükte “nefsini teslim etmek, boyun eğmek, sâlim olmak, lekesiz bulunmak, selâmete çıkarmak veya güvenliğe kavuşmak” gibi anlamlara gelmektedir. Dilimize yerleşen “İslâm olduk” deyimini, İslâmiyet’in “savaş”ın karşıtı olan “barış” anlamını içerdiğini ve ortaya koyduğu ilkelere boyun eğmeyi kasteder. Sadece iman ile ilgili hükümleri ihtiva etmeyen İslâm; Müslümanın Allah’a, çevresine, içinde bulunduğu topluma, ailesinden hısımlarına, akraba ve yakınlarından başlayarak gittikçe genişleyen bir çerçeve içinde bütün insanlığa karşı olan görevlerini, sorumluluklarını ve haklarını bildiren, onun yetki ve yeteneklerini eğiterek öğreten ilâhî emirler manzûmesini içermektedir.⁴⁹¹

Kur’ân-ı Kerîm’de aynı kökten fiil ve isimler bulunmakla beraber İslâm kelimesi sekiz yerde geçmektedir. Fiil hâlinde geçtiğinde daha çok “Allah’a yönelmek”, “O’na teslim olmak” (Bakara 2/131; Mü’min 40/66), “tevhit inancına sahip bulunmak” (Enbiyâ 21/108), “Allah’a teslimiyetin gereğini yapmak” (Zümer 39/54) mânalarını içermektedir. Kur’ân’da Allah katındaki hak dinin karşılığı ve özel adı olarak belirlenen İslâm’dan başka hiçbir dinin Allah tarafından kabul edilmeyeceği vurgulanmıştır.⁴⁹²

...

Beş vakit şölen çağrısıyla tazelerim aşk iksirimi
Yüklenmiş yumruk kadar yüreğime iman dağı
Bir ak gül gibi açmış kavganın gözbebeğinde *İslâm*
Ve inananların hepsi yaşamaya gittiler

...

(S., 267)

⁴⁹¹ Mehmet Şeker, “Neden İslâm Tarihi?”, *İstem*, s. 2, 2003, 70.

⁴⁹² Mustafa Sinanoğlu, “İslâm”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIII, 2001, 1.

Yukarıdaki dörtlük, “Hicret Kuşu” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde semâvî dinlerin sonuncusu olan İslâm kavramına yer verildiğini görmekteyiz. Cahiliye döneminin karanlıklarını aydınlatmak üzere gönderilen İslâm dini, karanlığı aydınlatan ak bir güle benzetilmiştir. Çünkü Cahiliye döneminde yaşanan insanlık dışı pek çok olaya ilahi çözümler üreten İslâmiyet, bu dönemde yaşayan insanların hayatına resmen ışık tutmuş, rehber olmuştur. Karakoç, İslâm dininin temel kavramlarına gönderme yapmaktadır. İlk dizede yer alan beş vakit kavramı, İslâmiyet’in temel taşı olan namaz ibadetini akla getirmekte ve şair, namaz ile Allah’a ve dinine olan sevgisini günde beş vakit tazelediğini ifade etmektedir.

...

Evet, hayatta kalb var, o hayat ki *İslâm*dır;
Yanlığı, eksigi yok, en kâmilidir, en tamdır.
İslâm’ın güneşi de, kalbi de Yüce Kur’ân,
Peygamberler içinde Muhammed Başkomutan...

...

(BD., 62)

Yukarıdaki dizeler, “Beyaz Dilekçe VIII” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde şairin İslâm dininin temel unsurlarına yer verdiğini görmekteyiz. Dizelerde yer verilen “Kur’ân ve Muhammed” kavramları, İslâm dininin temel unsurlarıdır. Kur’ân, İslâmiyet’in emir ve yasaklarının yer aldığı ilahî kitaptır. Şair Kur’ân’ı, İslâm dininin güneşi ve kalbi olarak nitelendirmektedir. Hz. Muhammed ise, son semâvî dini yaymak, emir ve yasaklarını insanlığa anlatmak üzere görevlendirilmiş son peygamberdir. Bu dizelerde şair, Hz. Muhammed’i başkomutan olarak nitelendirerek peygamberlerin içinde özel bir yere koymaktadır. Şair, bu kavramlara değinerek İslâm dininin temel unsurlarına yer vermiştir.

2.6.11. Kelime-i Tevhid / Lâ İlâhe İllallâh

“‘Zât-ı ilâhiyyeyi zihinde canlandırılabilcek her şeyden berî kılmak’ anlamındaki tevhîd ile burada ‘cümle’ mânasına gelen kelimedden oluşan kelime-i tevhid (kelimetü’t-tevhîd) tabiri Allah’tan başka tanrının bulunmadığını ifade eden cümlenin adıdır.”⁴⁹³

⁴⁹³ Hatice Kelpetin Arpaguş, “Kelime-i Tevhid”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXV, 2002, 214.

“Allah’tan başka Tanrı yoktur, Muhammed Allah’ın elçisidir” şeklinde Türkçeye çevrilen kelime-i tevhidin aslı “lâ ilâhe illallâh Muhammed’ün Resûlullah” cümlelerinden ibarettir. Kelime-i tevhid, inanç esaslarının ve dolayısıyla dinin özünü oluşturan iki temel üzerine kurulmuştur: Birincisi Allah’ın yüceliğini ve birliğini, ikincisi de O’nun insanlarla münasebetini sağlayan nübüvveti vurgulamaktadır. Dilbilgisi açısından incelendiğinde kelime-i tevhidde; önce “lâ” olumsuzluk edatı ile hiçbir tanrının bulunmadığı, sonra da sadece bir ve gerçek Tanrı olan Allah’ın varlığının ispatı dikkat çeker. Bu durumda tevhit ilkesinde öncelikle şirke sebebiyet verecek inançları geçersiz hâle getirmenin, ardından ispatın gerçekleştirilmesinin gerekliliğini vurgular.⁴⁹⁴

“Tevhit inancı hak dinin temelini teşkil eder. İslâm dinine girmek isteyen kimsenin yapması gereken ilk şey kelime-i tevhidi içtenlikle benimsemesidir. Kelime-i tevhid hayatın birçok safhasında insana telkin edilir. Yeni doğan çocuğa isim konulurken kulağına kelime-i tevhid fısıldanır, son demlerinde olan kimseye kelime-i tevhidi söylemesi telkin edilir.”⁴⁹⁵

Bütün küçük kapılar yaralarken elimi
Her yarama şifayı büyük kapıda buldum
Lâ ilâhe illallâh imzasını atarken
Aşktan sarhoştum ruhum, yeni doğmuştur ruhum
(KS., 152)

“Bir Hasat Şöleninde Levhalar –XIV-” adlı şiirden alınan yukarıdaki dörtlükte kelime-i tevhid ve kelime-i tevhidin tesiri üzerinde durulmuştur. Tevhid, sözlük anlamı olarak birleme demek olup kelime-i tevhid ‘Allah’tan başka ilah yoktur.’ demektir. Aynı zamanda zikir olan kelime-i tevhidi yeni doğan çocukların kulaklarına söylemelerine telmihte bulunan şair, kelime-i tevhid ile ruhunun yeni doğmuş gibi olduğunu söylemektedir. Kelime-i tevhid ile ilgili şu kıssa dikkatleri cezbetmektedir: “Evlâtlarını ısrarla zikre teşvik eden İmâm-ı Rabbânî Hazretleri, oğlu Muhammed Mâsûm Hazretleri’ne yazdığı bir mektubunda şöyle buyurur: ‘Zaman, zikir zamanıdır. Bütün nefsânî arzularınızı ‘Lâ’ kelimesinin içine koyun ki onları kökünden yok edip geriye hiçbir arzu ve gaye bırakmayın... O’nun takdîrine râzı olun! Kelime-i tevhîd zikri

⁴⁹⁴ Arpaguş, “Kelime-i Tevhid”, 214.

⁴⁹⁵ Arpaguş, “Kelime-i Tevhid”, 214.

esnâsında ‘Lâ ilâhe: Sadece Allah vardır’ sözüne geldiğiniz vakit, bütün bilinen ve hayal edilenlerin ötesinde bulunan ve bizim için tam bir gayb olan Allah’ın zâtından başka bir şey gönlünüze gelmesin! Evler, köşkler, çeşmeler, bahçeler, kitaplar ve diğer şeyler insanın zihnine kolayca geliverir. Bunlar sizin vaktinizi almasın!”⁴⁹⁶

...
 Bülbül serenat yapar, ıtırını saçar gül,
 Hâl diliyle “Allah!” der her atom, her molekül;
 Allah, Allah, Hû Allah/ *Lâ ilâhe illalâh*
 Arza ve semâvata Muhammed Resûl Allah!
 Peygamberler, veliler, evliyalar aşkına
 İman kılıç sıyırdı, girmesin kara kına...

...

(BD., 37)

“Beyaz Dilekçe/II” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte bir zikir hâli söz konusudur. Divan edebiyatında sıkça kullanılan “bülbül-gül” mazmunlarının kullanıldığını görmekteyiz. “Bütün çiçekler bülbüle âşıktır ama bülbül ise yalnız güle âşıktır. Bülbülle gül hiçbir zaman bir araya gelemez. Çünkü gül, bülbüle karşılık vermez. Gül nazlıdır, naz libası giyer ve naz uykusuna yatar. Vefasız ve zalimdir.”⁴⁹⁷ Bu aşkı misal göstererek şair, kâinattaki her şeyin aşkla Allah’ı zikrettiğini söyler. Bu dizelerde kelime-i tevhid, bir zikir ifadesi olarak kullanılmaktadır.

...
 Allah’ım şaha kaldır fikrimin atlarımı,
 Uzay derinliğinde çırpın kanatlarını...
*Kelime-i tevhid*le seğrisin yeleleri,
 Tuğla tuğla sökülsün küffarın kaleleri.

...

(BD., 53)

Yukarıdaki dizeler, “Beyaz Dilekçeye Beyaz Bir Önsöz V” adlı şiirden alınmıştır. Şair, Allah’tan aklından geçenlerin gerçeğe dönüşmesi için yardım dilemektedir. Şiirin

⁴⁹⁶ <https://www.islamveihsan.com/la-ilahe-illallah-zikrinin-faziletleri.html> (Erişim Tarihi: 06.06.2020).

⁴⁹⁷ <https://edebiyatvesanatakademisi.com/edebiyat-terimleri-mazmunlar/gul-ile-bulbul-divan-siirinde-gul-ile-andelip/48117> (Erişim Tarihi: 06.06.2020).

devamına baktığımızda özgürlük için harekete geçen Türk illerini kastetmekte ve bu konuda yollarının açık olmasını dilemektedir. Kâfirlerin ellerini Müslüman-Türk yurtlarından çekmesini ve kelime-i tevhid getirerek hak yolunda ilerleyenlerin kazanmasını istediğini vurgulamakta ve Allah'tan yardım beklemektedir.

2.6.12. Levh-i Mahfûz

“Sözlükte ‘yazı yazmaya uygun yassı ve düzgün yüzey’ anlamındaki levh ile ‘korunmuş’ mânasındaki mahfûz kelimelerinden oluşan levh-i mahfûz ‘üzerine yazı yazılan, silinmekten ve değişikliğe uğramaktan korunmuş düzgün satıh’ demektir.”⁴⁹⁸

Kur’ân’daki ‘kitâb’, ‘kitâbun mubîn’, ‘imâmun mubîn’, ‘kitâbun meknûn’, ‘kitâbun hâfız’ ve ‘ummu’l-kitâb’ kavramlarıyla ilişkili olarak yorumlanan levh-i mahfûz; insanın kaderi ve Allah’ın ezeli bilgisi ile ilgili tartışmalarda kullanılmıştır. Bu çerçevede içerisinde kavram, Kur’ân’da içinde hiçbir şeyin eksik bırakılmadığı, gökte ve yerdeki tüm gizliliklerin tespit edildiği, her şeyin belirlendiği varlığa ilişkin bütün imkânları bilgisel olarak saklayan, yeryüzüne ve insanların başına gelecek musibetlerin yazılı olduğu ve arınmış melekler dışında kimsenin dokunamadığı apaçık, koruyan ve saklanmış olarak nitelenen ‘kitâb’ kavramıyla aynı anlama gelen ‘kuşatıcı’ bir anlamı ihtiva eder.⁴⁹⁹

At ürkmüş, dağlardan iri taşlar dökülür;

Kılıç yüreğime girmiş, işte haber bu.

Ölü evinde şarkılar söylüyor birileri,

Bizim toyumuz figanlı, işte kader bu.

Rüzgâr nerden eserse essin, değiştiremez;

*Levh-i mahfûz*da bağrımıza basmışız bir kez.

(BD., 183)

Yukarıdaki dizeler, “Duman Çıkan Yerde Ateş de Vardır” adlı şiirin tamamını teşkil etmektedir. “Levh-i mahfûz” kavramına yer verilen bu dizelerde bu kavrama ezeli ve kutsal bir anlam yüklenmiştir. Şair, şiirin bütününde kaderlerinin kara oluşundan

⁴⁹⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “Levh-i Mahfuz”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVII, 2003, 151.

⁴⁹⁹ İbrahim Aslan, “Levh-i Mahfûz’un Delâleti Sorunu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 50(1), 2009, 27.

yakınarak ne olursa olsun bağrılarına bastıklarını belirtmektedir. Burada bahsettiği vatan kavramı ve milletimizin vatan uğruna çektiği acılardır ve bu vatan sevgisinin temelini levh-i mahfûza kadar dayandırmaktadır. Pek çok rivayete dayandırılan bu kavramla ilgili şu çıkarımda bulunulmuştur: “Gayb âlemine ilişkin bir konu olması dolayısıyla levh-i mahfûz hakkında benimsenecek görüş ayetlere ve sahih hadislere dayanmalıdır. Bu sebeple levh-i mahfûzun, Selefîyye âlimlerinin belirttiği gibi mahiyeti bilinmeyen ve ilâhî ilmi ihtiva eden bir kitap olduğu şeklindeki görüşün kabul edilmesi isabetli görünmektedir.”⁵⁰⁰

Kutbü'l-ârifinsin, kutb-ı risalet;
Medet ya Resûl-i Kibriyâ, medet!

Âdem ilk öncüdür, sürgün kimlikli;
Ta *levh-i mahfûz*dan yansır bu halet.

...

(BD., 245)

Yukarıdaki dizeler, “X / Medet Ya Şefîü'l-müznibin, Medet” adlı şiirden alınmıştır. Bir naat örneği olan bu şiirde şair, Hz. Peygamber'den medet beklemektedir. Şair; ariflerin, risaletlerin ve peygamberlerin en büyüğü diyerek Hz. Peygamber'den övgüyle bahsetmektedir. Hz. Âdem'in cennetten kovularak dünyaya gelişini sürgün diye adlandırmaktadır ve ezelden beri her şeyin yazılı olduğu levh-i mahfûzda bu durumun anlatıldığını ifade etmektedir. Hz. Âdem, şiirde “sürgünlerin öncüsü” olarak nitelendirilmektedir.

2.6.13. Küfür / Kâfir / İnkâr

Terim olarak genellikle “Allah'tan alıp din adına tebliğ ettiği hususlarda peygamberi tasdik etmemek, ona inanmamak” diye tanımlanan küfür (kefir, küfür, küfrân), sözlükte “örtmek, gizlemek; nankörlük etmek” gibi mânalara gelir. Küfrü benimseyene ise “fitrî yeteneğini köreltip örten” anlamında kâfir denilir. İnkâr ise “Bilmemek, yadırgamak” mânasındaki nükr kökünden türetilen ve “kabul etmemek, reddetmek, hoş görmemek” anlamına gelerek küfür karşılığında kullanılmakta olup bu tavrı sergileyene

⁵⁰⁰ Yavuz, “Levh-i Mahfûz”, 151.

münkir adı verilir. Türkçede kullanılan gâvur kelimesi, Arapça kâfir veya Farsça gebrden (ateşe tapan) alınmış olup inanmayı ifade etmektedir.⁵⁰¹

Çok sayıda ayette aynı kökten türemiş fiil ve isimler bulunan küfür kavramı kök hâlinde kırk bir yerde geçmekte olup Kur'ân'da cahd (bilerek inkâr etmek), işrâk (ortak koşmak) ve tekzîb (yalancı kabul etmek), kavramları küfür mânasında kullanılmış, ayrıca tuğyân (haddi aşmak, azmak), zulm (haksızlık etmek, yersiz hareket etmek), ism (günah işlemek) ve fîsk (belli bir sınırı aşmak, hak yoldan ayrılmak) kavramlarına küfrü ve inanmayanları nitelemek için yer verilmiştir.⁵⁰²

...

Büyük, küçük her günahı tatmışsın
Var mı bu düzende zaman aşımı?
Vurmuşsun, kırmışsın, **küfre** batmışsın,
Sonunda mahşere vurmuş taşımı.

...

(İÇAZ., 321)

Yukarıdaki dizeler, “Yevm-i Hurûc” adlı şiirden alınmıştır. Kıyamet gününün betimlenmeye çalışıldığı bu şiirde, insanın dünya hayatına aldanıp kıyamet günü vereceği hesabı düşünmeden yaşayışı ve hesap gününde çaresiz kalışı anlatılmaktadır. Şair, insanın dünyada yaşarken ahireti ve amelleriyle ilgili hesap vereceği günü unutmasından bahsetmektedir. Dünyanın renklerine aldanan kimse, yaşarken büyük veya küçük birçok günah işler ve bunun sonunda küfür bataklığına saplanmış olur. Küfür bataklığı Allah'ın yasak ettiği, Hz. Peygamber'in hadis ve sünnetlerinde bulunmayan şeyleri yapmaktan oluşur. Bu şekilde yaşayan bir kişi de hesap gününde baltayı taşla vurmuş olur ve istediği sonuca ulaşamaz.

...

Doğduğum gibi ölmektir arzum emelim
Ki beş vakit Allah'a açıktır ellerim.

Küfür bir bayraktır inkâr sitelerinde

⁵⁰¹ Mustafa Sinanoğlu, “Küfür”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVI, 2002, 533-534.

⁵⁰² Sinanoğlu, “Küfür”, 534.

Bizim sınırlarımızın ötelinde

...

(KS., 75)

“Bekleyiş” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde, şair, küfür ve inkâr kavramlarına değinmektedir. Kişi, doğduğu zaman günahsız doğar ve şair, bu duruma telmihte bulunarak doğduğu gibi ölmek istediğini ve bu yüzden her vakit namazında Allah’a dua ettiğini belirtmektedir. Her Müslümanın hayali olan bu durumun karşısında Allah’ı inkâr eden ve kabul etmeyen bir kesim vardır. Karakoç, böyle kimselerin küfrü bir bayrak gibi dalgalandırdıklarını yani küfürden hiç vazgeçmeden Allah’ın varlığını ve birliğini reddettiklerini, inkâr ettiklerini vurgulamaktadır.

...

Ne kadar zorlansam da ellerim uzanmıyor
Pazarda şehit düşen ablamın kanlı saçlarına
Her gece karartma var, ışıklar yanmıyor
Fink atıyor varoşlarda *kâfir* dinliler
Şehvetle sarılmışlar savaş araçlarına

...

(KS., 379)

Yukarıdaki dizeler, “Suçumuz Müslüman Olmakmış Bu Yeryüzünde” adlı şiirden alınmıştır. Karakoç, bu şiiri Bosna-Hersek’te savaşırken şehit düşen Maraşlı Ali Pınarbaşı’na ve burada vefat eden tüm şehitlere ithafen yazmıştır. Pek çok şiirinde gördüğümüz üzere şair, dünya üzerinde yaşayan Türk veya Müslüman hiçbir topluluğun yaşadığı acıya duyarsız kalmamış, hepsinin acısını gönülden paylaşarak dizelere dökmüştür. Bu dizelerde bu zulmün durması için çok şey yapmak istediğini ancak elinden bir şey gelmediğini ifade etmektedir. “Kâfir” mefhumu, küfür kelimesinin ism-i failidir. Yani Allah’ın varlığını ve birliğini kabul etmeyen kimseler için kullanılır. Sarmış’ın kâfirlerle ilgili değerlendirmesi ise şu doğrultudadır: Örtmek, gizlemek, birinin yaptığı iyiliğe veya verdiği nimete nankörlük etmek anlamlarını taşıyan küfür kelimesiyle, kâfirlerin gerçeği bilmesine karşılık bunu saklamaya çalışmaları onların iyi niyetli olmadıklarını göstermek için kullanılmıştır. “Bu kelimedeki anlamın inançsızlıkla eşdeğer olmadığının görülmesi ile çatışmanın nedeninin, kâfirlerin içten içe besledikleri düşmanlıkları olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü küfür, imana konu olan şeyler hakkında

bilgi sahibi olmamak değil; onları içine sindirerek kabul etmemektir. Bu nedenle onların içlerinde iman duygusu olmasına rağmen gerçeği gizlemek için çabalamaları, onların ‘bilinçli bir şekilde’ müminlere karşı olduklarını göstermektedir. Karşıtlık düşüncesinin sonucu olarak kâfirler, psikolojik açıdan müminlere büyük bir düşmanlık beslemekte ve onların bu karşıtlığı dengesiz ve orantısız davranışlar sergilemelerine neden olmaktadır.”⁵⁰³ Şair şehri bombalayan, Müslümanları katleden kimseler için “kâfir” tabirini kullanmıştır.

2.6.14. Mümin

“Sözlükte ‘güven içinde bulunmak, korkusuz olmak’ anlamındaki emn (emân, emânet) kökünden türeyen mümin kelimesi ‘inanıp tasdik eden; başkalarının güvenli olmasını sağlayan, vaadine güvenilen’ mânalarına gelir. Kelimenin Esmâ-i Hüsnâ’dan biri olarak içerdiği mâna bu çerçevededir.”⁵⁰⁴

Kur’ân’da ism-i fail kalıbında mümin kelimesi; “müminun” şeklinde sekiz ayette, “müminu” şeklinde bir ayette, “müminen” şeklinde altı ayette, tensiye (ikil) olarak “mümineyn” şeklinde bir ayette, cem-i (çoğul) olarak “müminüne” şeklinde altı ayette, “müminüne” şeklinde 31 ayette, “müminin” şeklinde 39 ayette, “müminin” şeklinde 103 ayette, “müminetün” şeklinde dört ayette, “müminat” şeklinde üç ayette, “müminat” şeklinde de 19 ayette yer almaktadır. Bu ayetler çerçevesinde iman etmek, (İslâm’da yer alan temel iman esaslarına iman etmek), Allah’a güvenmek, namazı dosdoğru kılmak, oruç tutmak, İnfak etmek, zekât vermek, iyiliği emredip kötülükten alıkoymak, boş işlerden yüz çevirmek, cihad etmek, cana kıymamak, iffetli olmak, güvenilir olmak, Allah’tan sakınmak, mümin birini dost edinmek, sıkıntılara sabretmek, farklı olmak, tevbe etmek, af dilemek, sözünde durmak, Allah’ı çok anmak, ara bulmak, salih amel, yararlı iş yapmak; müminin öne çıkan özellikleridir.⁵⁰⁵

...

Sevgiyi, barışı getirdin yeryüzüne,

Mümini mümine kardeş kıldın

⁵⁰³ Mustafa Sarmış, “Kur’ân’da Toplumsal Çatışma”, *Mütefekkir Dergisi*, s. 2, 2014, 128-129.

⁵⁰⁴ Bekir Topaloğlu, “Mümin”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXI, 2006, 557.

⁵⁰⁵ Naci Kula, “Kur’ân-ı Kerim’deki Mü’min Tiplerini Çerçevesinde İslâmi Dindarlık Ölçeği Oluşturma Üzerine Teorik Yaklaşım”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I, 2014, 235-236.

Küfrün silahları hep sana çevrildi
Ne korktun ne saklandın, ne yıldın

...

(BÇBK., 280)

Yukarıdaki dizeler, “Na’t” adlı şiirden alınmıştır. Hz. Peygamber’i ve O’nun vasıflarını övmek amacıyla yazılan şiirin bu dizelerinde, Hz. Peygamber’in dünya üzerinde sağladığı barışa ve düzene vurgu yapılmaktadır. Müşrikler tarafından pek çok iftiraya maruz kalan, hep hedef alınan Hz. Peygamber’in bu zorluklar karşısında bıkmadan, yorulmadan verdiği çaba şair tarafından övgüyle takdir edilmektedir. Müminin mümine kardeşliği ise dünya üzerinde yaşayan hiçbir Müslümanın, başka bir Müslümanın yaşadığı zulme veya çaresizliğe duyarsız olmaması gerektiğini vurgular. “Müminler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah’a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.”⁵⁰⁶ ayet-i kerîmesinde bahsedildiği üzere müminler, kardeşler ve birbirlerine iyilik etmek ve birbirlerinin iyiliğini düşünmekle yükümlüdürler.

...

Müminlere karamsarlığı sen yasakladın

Umutluyum

Bütün **mümin**lerin günahlarını bağışla

Benimkini de

Sana kul

Peygamberine ümmet olmak yeter bana

Kabul eyle şanı yüce Allah’ım

Sana dilekçemi sunuyorum

...

(BD., 268)

Yukarıdaki dizeler, “Kâbe Ekseninde İlk Yakarış” adlı şiirden alınmıştır. Bu şiirde hâlini Allah’a arz eden bir müminin yakarışını görmekteyiz. Şair, Allah’tan af dilemekte ve duasının kabulünü istemektedir. Bunu dile getirirken müminin ümitdar hâlinde söz etmektedir. Mümin, hata yapsa dahi hemen af dileyip hatasını tekrar etmeyerek Allah’ın

⁵⁰⁶ Hucurat: 49 / 10.

onu affedeceği inancıyla yaşamaktadır. Şair, bunu ifade ederek duasının bir dilekçe olduğunu söyleyerek Allah'tan kabulünü istemektedir.

2.6.15. Müslüman

“Terim olarak iman genellikle ‘Allah’tan alıp din adına tebliğ ettiği kesinlik kazanan hususlarda peygamberleri tasdik etmek ve onlara inanmak’ diye tanımlanır. Bu inanca sahip bulunan kimseye mümin, inancının gereğini tam bir teslimiyetle yerine getiren kişiye de müslim denir. Ayrıca Türkçede müslim kelimesinin Farsça kurala göre çoğulu olan Müslüman bu anlamda kullanılmaktadır.”⁵⁰⁷

...

Övünç kaynağı insanlığımla düz basıyorum ayaklarımı
Müslümanım, aşkla mayalıyorum kaynaklarımı
 Talim ediyorum derinliklere inmek için.

...

(İÇAZ., 77)

Yukarıdaki dizeler, “Zamanı Mayalayan Ezgilerle” adlı şiirden alınmıştır. Karakoç, Müslüman olmanın verdiği övünçle seslenmektedir. Müslüman, son semâvî din olan İslâmiyet’e inanan ve inandığı gibi yaşayan, imanının gereklerini yapan kimsedir. Şair de bir Müslümana yakışır şekilde insan olmaya çalıştığını ve bu sayede ayaklarının yere sağlam bastığını dile getirmektedir. İbadetlerde asıl olanın sadece ibadeti yerine getirmek değil aşkla, gönülden yapılması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Soylu atların zamana çekiç vuran solukları
 Hortum püskürtürken Karakurum çöllerinde
 Yıldızlara değermiş lüle lüle yeleleri
 Bir sonsuzluk tutkusu ışıldarmış Firuze güllerinde
 Türküm- **Müslümanım**, iyi anlarım güzelden ve attan
 Selâm soylu atlarına Türkmenisten

...

(BÇBK., 362)

⁵⁰⁷ Mustafa Sinanoğlu, “İman”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXII, 2000, 212.

Yukarıdaki dizeler, “Selâm Sana Türkmenistan” adlı şiirden alınmıştır. Türkmenistan’a övgülerin sıralandığı bu şiirde, Türk ve Müslüman kimliğiyle gurur duyan bir Karakoç dikkat çeker. Duyarlı bir kişiliğe sahip olan şair, dünyanın dört bir tarafındaki Türklere ve Müslümanlara karşı bu duyarlılığını göstermiş ve şiirlerine bunu yansıtmıştır. Ayrıca bu dizelerde Türk kültürünün göçebelikten bu yana önemli bir unsuru olan atlara ve özelde Türkmenistan’daki atlara dikkat çekilmektedir.

2.6.16. Sevap

Sevb (sevebân) kökünden türeyen sevâb (mesûbet) kelimesi, sözlükte “dönmek, eski hâline dönüş yapmak” anlamında olup terim olarak iyi amel ve itaatin ahiretteki mükâfatını ifade eder. Sevb kökü bazan istiare yoluyla kötü davranışın karşılığı için kullanılır. Kur’ân-ı Kerîm’de sevap ve mesûbet kelimeleriyle aynı kökten türeyen fiiller on sekiz ayette “kişinin işlediği iyi yahut kötü fiillerin ahiretteki mükâfat veya cezası”, bir kısmında ise “dünyadaki mükâfat veya cezası” mânasını verecek şekilde kullanılmıştır. Bu ayetlerde söz konusu edilen dünyadaki mükâfat fetih-zafer, huzur, servet ve bolluk, ceza ise bunların zıddı; ahiretteki mükâfat cennet ve oradaki ödüller, ceza ise cehennem ve genel mânasıyla azap kavramını ifade eder. “Fevz, felâh, necât, ecir, rahmet, rıdvân, hasene” kelimeleri ise sevabın ahirete yönelik anlamına yakındır.⁵⁰⁸

İslâm terminolojisinde sevap kavramı; Allah’ın emir ve yasaklarına uygun olarak yapılan amel, söz ve davranışların sonucunda Yüce Allah’tan beklenen mükâfatı ifade etmektedir. Sevap kelimesi karşılık anlamındaki ceza ve ecir sözcükleriyle benzer anlamda kullanılmakta; günah, azap ve ikab gibi kelimelerle zıt anlamda kullanılmaktadır. Kavramın kökü olan, dönmek anlamındaki sevb kelimesi, fiil olarak ise sâbe, esâbe ve suvvibe; nasslarda isim olarak sevâb, mesûbe ve mesâb şeklinde geçmektedir. Bulunduğu yere göre ya da mecazi olarak farklı anlamlarda kullanılmış olsa da sevap kelimesi ve türevleri arasında sevap, işlenen amelin kişiye hayır ya da şer olarak dönmesini ifade eden ortak bir ilişki söz konusudur. Sevap, başlangıçta iyi veya kötü her çeşit amelin karşılığı olarak tanımlanırken günümüzde yaygın olarak mükâfat anlamında kullanılmaktadır.⁵⁰⁹

⁵⁰⁸ Çağfer Karadaş, “Sevap”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXVI, 2009, 581.

⁵⁰⁹ Hasan Kurt, “İslâm İncasına Göre Sevap Kavramı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 2006, 209.

...

Görünmez bir el var ki ömrümüzü biçiyor,
Sevap hasatı için vakit gelmiş geçiyor;
 Herkes evine gitmiş, tek oynanmaz körebe,
 Ben kalbimi güneşin astım kirpiklerine.
 Şair yanım yürüyor; şiir, canın dumanı,
 Namazdaki kıyamdır, ruhumun secde anı;
 Uzayan ve kısalan çöldeki çölün sesi,
 Her mevsim çiçek açan bir umudun gölgesi...

...

(BD., 30)

Yukarıdaki dizeler, “Beyaz Dilekçe I” adlı şiirden alınmıştır. İnsanoğlu ölümlüdür ve hayatını ona göre düzenlemelidir. Dünyanın ışıltısına aldanıp küfür ile geçen ömür, beyhudedir ve kişiye ahiret hayatı için hiçbir faydası yoktur. Şair, bu noktaya dikkat çekerek görünmez bir elin ömrü biçtiğini yani ölüm için zamanın daraldığını ve zamanı iyi amellerle sevaplar kazanarak geçirmek gerektiğini belirtmektedir. Kişinin ahiret hayatını belirleyen dünya hayatında yaptığı Allah’ın hoşuna gidecek amellerdir ve bunlar da sevapları oluşturur. Şair, bilinçli bir Müslüman olarak Allah’ın rızasını kazanmak için gayret etmenin önemine değinmektedir.

...

Bir kaşık ağız sütü isterim ben
 Bir kaşık sıcak ağız sütü, ölmeden önce
 Doğduğum güne giden başka bir yol yok artık
 Günah ve *sevap* defterim Allah’ın önünde

(S., 368)

Yukarıdaki dördlük, “Bir Kaşık Ağız Sütü” adlı şiirden alınmıştır. Şairin bu şiirde dikkat çekmek istediği nokta, kişinin doğduğu günkü günahsız ve tertemiz hâlidir. Günah ve sevap kavramları iki zıt kavramdır ve şair, bu zıtlıktan yararlanarak anlamı güçlendirmek çabasındadır. Ahirete intikal ettiğinde kişinin eline tek kalan şey, amelleridir. Dolayısıyla amellerin niteliğinde hassas olmalı iyi ameller yani sevaplar arttırılmalıdır.

2.6.17. Şehit

“Sözlükte “bir olaya şahit olmak, bildiğini söyleyip tanıklık etmek, bir yerde hazır bulunmak” gibi anlamlara gelen şehâdet (şühûd) masdarından türeyen şehîd (çoğulu şühedâ) dinî bir terim olarak Allah yolunda öldürülen Müslümanı ifade eder.”⁵¹⁰

Şehitlik, İslâmiyet’te önemli bir merteye olup birçok ayette şehitliğin önemine ve Allah katındaki değerine dikkat çekilmektedir. “Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyin. Zira onlar diridir, fakat siz farkında değilsiniz.” (Bakara 154) “Sakın Allah yolunda öldürülenlerin ölü olduklarını sanma! Onlar diridir ve Rableri katında rızıklara mazhar olmaktadır.” (Âl-i İmran 169/170) gibi ayetler, bunlara örnek teşkil etmektedir. Bununla birlikte “Şehit olan kişinin acı çekmeden öldüğü, kanının ilk damlası yere düştüğü anda kul hakları dışında bütün günahlarının affedildiği, şehidin kabir azabı çekmeyeceği, cennetteki makamını göreceği”, “Akrabalarından yetmiş kişiye şefaate edebileceği” ve “Allah katında iyi bir mertebeye erişerek ölen kullar içinden sadece şehitlerin dünyaya dönüp tekrar şehit oluncaya kadar Allah’ın dinini yüceltmek isteyeceği” yönünde ifade edilen hadisler, Hz. Peygamber’in şehitlik konusundaki beyanlarıdır.⁵¹¹

...

Bedir’de, Uhud’da, Hayber’de, İstanbul’un fethinde

Endülüs’te Kurtuba’da,

Kosova’da *şehit* düşenler aşkına

Yeniden kuralım büyük Kur’ân devletini!...

...

(KS., 303)

“Müslüman Yüreğim Kan Ağlıyor” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde şairin şehitler adına duyduğu hüzüne tanık olmaktadır. İslâm dininde gerek ayetlerle gerek hadislerle şehitlerin konumunun ayrı ve özel olduğu belirtilmektedir. “Allah yolunda öldürülenlere gelince Allah onların amellerini zayi etmez (...) Allah onları kendilerine tanıtmış olduğu cennete koyacaktır.”⁵¹² gibi pek çok ayet-i kerîmede bu durum ortaya konmaktadır. Bazı ayetlerde şehitlerin yerinin peygamberler ve sıddıklardan sonra geldiği

⁵¹⁰ Fahrettin Atar, “Kefen”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXVIII, 2010, 428.

⁵¹¹ Kotan, 276.

⁵¹² Muhammed: 47 / 4-6.

belirtilerek Allah yolunda şehit olmanın mertebesi yüceltilmektedir. Şair, çeşitli yer isimlerini ve savaşları zikrederek burada ölen şehitler için Müslümanların bir olup tek bir çatı altında toplanarak büyük Kur'ân devletini kurmalarını istemektedir.

...

Bu düzen, Bizans keşişlerinin çorlu düzeni
Hamitlere karşı acımasızdır, Hamit
Sen tekbirlerle, salavâtlarla yürüdün toprağına
Gönlümdeki künyede adın: **Şehit**,

Kanın sıcaktı vay!

...

(KS., 49)

Yukarıdaki dizeler, “Morgda Karşılama” adlı şiirden alınmıştır. Şiirin dördlükler ve her dördlükten sonra aynı kafiyede bir mısra şeklinde oluşturulduğunu görmekteyiz. Karakoç, şiirin başında “Öğretmen Hamit Aktaş Hatırasına” diyerek bu şiiri onun için yazdığını dile getirmiştir. Şiirden anlaşıldığı üzere Hamit Aktaş; şairin iyi tanıdığı bir dostu, Hak yolunda bir insan ve aynı zamanda şiirler yazan biridir. Aktaş’ın ölüme tekbirlerle, salavâtlarla yürüdüğünü söyleyen şair; düzenin çarpıklıklarına karşı mücadelesinden dolayı onu gönlünde “şehit” ilan etmekte ve bunu şiirinde dile getirmektedir. “Öte yandan bazı hadislerde Allah yolunda ölenlerin dışında da şehit sayılacak kişiler bulunduğu, meselâ canı, malı, namusu uğruna yahut veba, kolera gibi bulaşıcı yaygın hastalıklar sebebiyle ölenlere, şehit olmayı arzu edip de yatağında vefat edenlere şehit sevabı verileceği, bu arada şehitlik sevabına denk başka amellerin de bulunduğu belirtilmiştir.”⁵¹³ Şair de Aktaş’ı bu hadislere binaen gönlünde şehit ilan etmiştir.

2.6.18. Şeytan / Nefs

Sözlükte; uzaklaşmak, yoldan çıkmak, haktan ve iyilikten ayrılmak, muhalefet etmek gibi anlamlara gelen ş-t-n veya helâk olmak, öfkesinden yanıp tutuşmak anlamlarını muhtevî ş-y-t kökünden türeyen şeytan; uzak, çok uzak, yoldan çıkmış, haddi

⁵¹³ Atar, “Kefen”, 429.

aşan, zorba, muhalif, yanan ve helâk olan anlamlarına gelmektedir. Şeytan ifadesi Kur'ân'da; tekil olarak yetmiş, çoğul olarak on sekiz ayette geçmektedir. Kur'ân'da İblis, cinler ve insanlara karşılık gelecek şekilde üç tür şeytan kullanımı vardır. Dolayısıyla mecazen şeytanın karakterine bürünmüş cin ve insanlara delalet eden ve hakiki mânada şeytanın varlığına işaret eden pek çok ayet bulunmaktadır. Mecaz olarak şeytan kelimesi, onun karakterine sahip bütün cin ve insanlara verilen sembolik bir ifadedir. Allah'ın emrine karşı gelerek isyan ettiği için ilahî huzurdan ve rahmetten kovulan, kıyamete dek insanın düşmanı olan İblis'in diğer bir adı olan şeytan ise hakiki mânada ve müşahhas bir varlığı işaret edecek tarzdaki şeytanı kastetmektedir.⁵¹⁴

...

Şeytan besmeleyi unutanları arar

Ve kirlî tırnaklarıyla ruhlara çentik atar

Suları dalgalandıra dalgalandıra yüzen *nefs*

Şeytanın attığı oltayı yutar

...

(BÇBK., 357)

Yukarıdaki dördlük, “Şeytan ve Zahid” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde şairin şeytanın insanı nasıl yoldan çıkardığına ve nefsin ona karşı olan zayıflığına değindiğini görmekteyiz. Karakoç, birbirini tamamlayan iki mefhum olan “nefs ve şeytan” mefhumlarını bir arada kullanarak anlamı güçlendirmektedir. Pek çok hadis rivayetinde yer alan şeytan kelimesi şöyle anlatılmaktadır: “İnsandan sâdır olabilecek her türlü kötü davranışta şeytanın etkisine işaret edilmekte, onun özendirici ve aldatıcı oyunlarına dikkat çekilmektedir. Şeytan insanı kötülük işlemeye teşvik ettiği gibi onun Allah'a yaklaştıracak fiilleri gerçekleştirmesine engel olmaya çalışmakta veya yerine getirmeye çalıştığı ibadeti bozmaya gayret göstermektedir. Meselâ Kur'ân'da zekât ve infak emredildiği hâlde şeytan malın karşılıksız verilmesi fedakârlığını önlemeye çalışır ve kişiyi bu tür harcamaları yüzünden muhtaç duruma düşmekle korkutur (Bakara 2/268). Ezan okunduğu zaman bundan hoşlanmayıp kaçan şeytan bir süre sonra geri dönüp namaza başlayan mümine vesvese vermeye çalışır. Hz. Peygamber şeytanın şerrinden

⁵¹⁴ Harun Işık, “Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân'a Göre Şeytan”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 13, 2018, 42.

Allah'a sığınmış ve her Müslümanın ondan Allah'a sığınmasını emretmiştir.”⁵¹⁵ Şair, nefsin şeytanın isteklerine boyun eğdiğini ancak insanın nefsine yenilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Hz. Peygamber'in belirttiği gibi şeytanın şerrinden Allah'a sığınmak gerekir.

...

Şeytanı ateşten, insanı topraktan yarattın

Evreni yarattıklarınla donattın

Aşkına isyan eden **şeytanı**

Lanetleyip kovdun sen

Şeytan insanların peşine düştü

Kimi kandırıp yoldan çıkardıysa nevre değişti

Hırs **şeytanın** atıdır, kamçıyı hep o vurur

...

(BD., 261)

Yukarıdaki dizeler, “Bir Kelebeğin Fantezileri / 12” adlı şiirden alınmıştır. Bir kelebeğin dilinden yazılan bu şiire şair, Allah'a şükrederek başlamıştır. Bu dizelerde şeytanın yaratılışına ve yaptıklarına gönderme yapılmıştır. Kur'an'da şeytanla insanın mücadelesini anlatan birçok ayet bulunmaktadır. “Âdem'e melekler secde ettiği hâlde şeytan kibirlenip ilâhî emre karşı çıkmış, gerekçe olarak kendisinin ateşten, Âdem'in çamurdan yaratıldığını ileri sürmüştür. İlâhî iradenin Âdem'in zürriyetine bütünüyle iyi ve bütünüyle kötü arasında takdir ettiği konumun bir gereği olmalıdır ki Cenâb-ı Hak hayırdan ve rahmetinden uzaklaştırdığı şeytana insanoğluna vesvese vermeye, çeşitli hile yöntemleriyle bâtılı hak gibi gösterip insanları doğru yoldan saptırmaya izin vermiştir.”⁵¹⁶ İnsanın şeytanın hileleri karşısında uyanık olması ve iradesini kaybetmemesi gerekmektedir. Türlü yollarla insanı yanılsa sürüklemek şeytanın görevidir ancak insanın görevi, vesveselere kanmayıp iradeli bir şekilde doğru yoldan şaşmamaktır. Şair, şeytana uyup yoldan çıkanların tüm hayatlarının değiştiğini ve işlerinin yolunda gitmediğini vurgulamaktadır.

⁵¹⁵ İlyas Çelebi, “Şeytan”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIX, 2010, 100.

⁵¹⁶ Çelebi, “Şeytan”, 99.

...

Allah'ım kullarını *nefs*ine zebun etme.

Akılları kısacık, dilleri uzun etme.

Çift oluklu kamayı batırmak kolay ete,

Çetin yollardan geçir etten kemikten öte.

Aç körlerin gözünü som gerçeği görsünler,

Yumuşat taş kalpleri, hidayete ersinler.

...

(BD., 50)

Yukarıdaki dizeler, “Beyaz Dilekçe V” adlı şiirden alınmıştır. Şairin bu dizelerde, nefesine karşı yenilmemek için dua ettiğini görmekteyiz. “Nefs, insanın kendi benliğidir. İnsanın maddî hayatını, bedenî menfaatlerini temsil eden ve vücudu yönetmekle Allah tarafından görevlendirilmiş bir benliğidir, faydalıdır, olmalıdır, ölmemelidir. Fakat terbiye edilmediği zaman en büyük düşman hâline gelmektedir.”⁵¹⁷ Dolayısıyla şair, kendisi ve tüm insanlık için Allah’tan hidayet dileyerek gerçeği görmeyi ve nefsin istekleri karşısında güçlü durabilmeyi dilemektedir.

2.6.19. Tövbe

Arapçada tevbe; geri dönmek, rücû etmek, dönüş yapmak anlamındadır ve dinî literatürde dinde yerilmiş şeyleri terk edip övgüye lâyık olanlara yönelme biçiminde tanımlanır. Allah’a nisbet edildiğinde ise tövbe kavramı, kulun tövbesini kabul edip lütuf ve ihsanıyla ona yönelmesi anlamındadır. Kur’ân-ı Kerîm’de tövbe kavramı seksen sekiz yerde geçmekte, otuz beş yerde Allah’a, diğerlerinde insanlara nisbet edilerek kullanılmıştır. Tövbe ile anlam yakınlığı içinde bulunan rücû, inâbe, evbe, gufrân ve af kavramlarının kullanılışı göz önünde bulundurulduğunda tövbenin bezm-i eleste Allah ile kul arasında yapılan ahdin tazelenmesini veya her insanın fitrat çizgisine dönmesini ve tövbesine sadık kalmasını ifade ettiği anlaşılmıştır. Çünkü kul, ahid şuurundan zaman zaman uzaklaşmakta veya bunu tamamen unutarak hataya düşmektedir. Oysaki karşılıklı

⁵¹⁷ Mine Taşdemir, “Sa’dü’llâh el-Halveti’ye Atfedilen Anonim Kasîde-i Bürde Şerhine Göre Nefsin Mahiyeti ve Özellikleri”, *Anasay Dergisi*, s. 7, 2019, 175.

anlaşmaya dayanan ahid ilişkisi; Kur'ân-ı Kerîm'e göre güven, sevgi ve dostluk esasına dayanmaktadır.⁵¹⁸

Tövbe, Allah'ın kullarını bağışlamak için onlara verdiği bir fırsat olup bu fırsatı kullarına tanıyan Allah, kulların birbirlerine karşı bağışlayıcı olmalarını istemiştir. Hata; beşere mahsustur, hatadan sonra pişmanlık duymak ise bir erdemdir. Ayet-i kerîmede: “Ve onlar ki, Allah'la beraber asla birtakım ilahlara yalvarıp yakarmazlar ve hukuki bir gerekçe olmadıkça, Allah'ın dokunulmaz kıldığı cana kıymazlar ve zina etmezler. Çünkü bilirler ki, bunlardan herhangi birini işleyen kimse, bir günaha bulaşmış olmakla kalmayacak; fakat kıyamet gününde, azabı kat kat olacak ve aşağılık bir durumda, temelli olarak kalacaktır. Şu kadar ki, pişman olup doğruya dönen, inanıp dürüst ve yararlı davranışlar ortaya koyan kimseler, bunun dışındadır. Bundan dolayı Allah, bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Çünkü Allah, çok acıyan ve çok bağışlayandır” (Furkân 25/68-70) buyurulmaktadır. Mutezile ve sahabeden İbn Abbas ve diğer bazıları, katilin tövbesinin kabul olunmayacağını belirtse de halka göre bu ayette, tövbe eden kişinin, adam öldürme dâhil, bütün günahlarının temizleneceği belirtilmektedir.⁵¹⁹

...

Her insan günah işler, Senden saklanır mı sır?

Tövbe dilekçesiyle sırttan kalkar bu nasır...

Kâinatı yarattın, donattın, rızık verdin;

Yanlış adım atmayın diye indi her kitap,

Sana açılan geri çevirmezsin Rab.

...

(BD., 27)

Yukarıdaki dizeler, “Beyaz Dilekçe I” adlı şiirden alınmıştır. Halk arasında “Beşer şaşar” diye bir deyim vardır: İnsanoğlu, yaratılmışların en üstünüdür, ancak hata yapmak veya yanlışla düşmek insanoğuna özgü bir özelliktir. Önemli olan yaptığımız hatada ısrarcı olmayıp en kısa zamanda bir daha yapmamak üzere vazgeçmektir ve bu eylemin dinî literatürde karşılığı tövbe etmektir. Şair de günah işlemeyi veya hata yapmayı insanın sırtında bir nasır olarak ifade etmiştir çünkü yaptığımız hatalar her zaman önümüze çıkan

⁵¹⁸ Bekir Topaloğlu, “Tövbe”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLI, 2012, 279-280.

⁵¹⁹ Ahmet Reçber, “Kur'ân'da Cezaların Affı, Sulh ve Tövbe”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 38, 2017, 72.

birer köstek gibidir. Burada kula düşen “et-Tevvab” yüzü suyu hürmetine Allah’tan af dilemektir. Şair, Allah’ın af dilemek için açılan elleri geri çevirmeyeceğini düşünerek af dilemektedir.

...

Tuzaklar bir bahane, suçumu arz ederim,

Dışım bir toprak testi, içimi arz ederim.

Tövbemizi kabul et, bizi bağışla, koru;

Beyaz dilekçelerle koşalım sana doğru.

Kare- kare kirlendik, yumaya yağmur gönder!

Nûrundan mahrum koyma, ver Allah’ım çok nûr ver!

(BD., 62)

Yukarıdaki dizeler, “Beyaz Dilekçe VIII” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde şairin bir tövbe hâlinde olduğunu görmekteyiz. İlk iki mısırda; tuzaklara esir olan insanoğlu için aslında bunların bahane olduğunu, günaha düşmek istemeyenin düşmeyeceğinin ima edildiğini görmekteyiz. Şair, günahlarının birer suç olduğunu kabul ederek Allah’tan af dilemektedir. Allah; tövbeleri kabul eden ve rahmeti bol olandır. Karakoç, bunları bilerek Allah’ın nûrundan istemekte ve mahşer gününde defterinin ak olmasını dilemektedir. Şairin ruh hâlindeki pişmanlık günahının affını dileyen her Müslümanın ruh hâli gibidir. Hepimiz hatalarımızdan dolayı mahcup ve pişman olarak Allah’tan af diler ve affolmak ümidiyle bekleriz.

2.7. CAMİ İLE İLGİLİ MEFHURLAR

2.7.1. Cami

Başlangıçta sadece Cuma namazı kılınan büyük mescitler için kullanılan el-mescidü’l-câmi‘ (cemaati toplayan mescit) tamlamasının kısaltılmış şekli olan cami kelimesi; Arapça cem‘ kökünden türeyen, “toplayan, bir araya getiren” anlamını taşır.⁵²⁰

⁵²⁰ Ahmet Önkal, Nebi Bozkurt, “Cami”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VII, 1993, 45.

“Tarihte ilk mescit hiç şüphesiz Hz. Peygamber’in yaptırdığı Küba mescididir. Medine mescidi, yani “Mescid-i Nebevî” bundan sonra inşa olunmuştur.”⁵²¹ Dinî mimarî grubunun temel yapılarından olan camiler, İslâm medeniyetinin ayrılmaz bir unsuru ve İslâm toplumunun sosyokültürel alanlarda gelişmesinde rol oynamışlardır. Sonraki asırlarda Müslümanlar buldukları bölgelerin yerli inşa tekniği, coğrafi şartların özelliği, ihtiyaca göre şekillenen ve az çok mahalli farklılıklar arz eden, çeşitli büyüklük ve değişik mimarî tarzlarda camiler inşa ederek geleceğe imzalarını atmışlardır.⁵²²

İslâm kültürünün önemli bir parçası olan camilerin maddî olarak varlıkları önemlidir. Camiler, ibadetlerimizi özgürce yapabildiğimiz mahremiyet alanımız olarak tarihimizde hep önemli bir yere sahip olmuştur. Bu sebeple Türkler, hâkimiyet kurdukları bölgelere dönemin mimarîsini yansıtan en özel yapılar olarak camileri inşa etmişlerdir. Özellikle çeşitli şehirlerde bulunan Ulucamiler dikkatleri cezbetmektedir. Karakoç, gezip gördüğü şehirlerde bulunan camileri ziyaret ederek kendisinde bıraktıkları etkiyi şiirlerinde dile getirmeye çalışmıştır. Pek çok şehri gezen ve bu şehirlerdeki camileri ziyaret eden Karakoç’un özellikle Ulucamiler şiirlerine konu olmuştur.

...

Camilerle, türbelerle karıştım

Kadîm kimliğim oldu Eyyüp’teki her çınar

Duygulandım, düşündüm, dua ettim

Haliç bu güldestede sadece bir derkenar

(BD., 275)

“İstanbul Müzmin Bir Sevdam” adlı şiirden alınan bu dizelerde şairin İstanbul’u gezmekte olduğunu ve Eyüp’teki cami ve türbeyi gezerken buradaki atmosferden etkilendiğini anlamaktayız. Buradaki atmosferin kendisini tarihî bir gezintiye çıkardığını ve bu gezintinin hissettirdiklerinin yanında Haliç’in göz alıcı manzarasını bile geride bıraktığını dile getirmektedir.

...

Selâm Erzurum dedim, selâm ey yiğit şehir

⁵²¹ Ahmet Akın, “Tarihi Süreç İçinde Cami ve Fonksiyonları Üzerine Bir Deneme”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(29), 2016, 180.

⁵²² Akın, 181.

Üşüyen gözlerinle süzül de içime gir
 Lala Paşa *Camisi* hâlâ diri ve güleç
 Geceksen buradan imbiklerden süzül geç
 Aziziye Tabyası, Mecidiye Tabyası
 Fânîlikten kurtulmuş ışık yüzlü iki pîr

...

(S., 396)

“Selâm” adlı şiirden alınan bu dizelerde şair, Erzurum’un tarihî ve doğal güzelliklerine değinmektedir. Tarihine ve kültürüne hâkim olan ve hayranlık duyan biri olarak Karakoç, bu şiirde olduğu gibi gezdiği şehirlere duyduğu hayranlığı yüksek sesle dile getirmektedir. Bu dizelerde Lala Paşa Camii başta olmak üzere Aziziye Tabyası ve Mecidiye Tabyası gibi tarihî yerlere değinmektedir.

...

Bir telaş, bir telaş sorma gitsin
 İnsan seyrederken yoruluyor
 İşte *Ayasofya*, işte *Sultanahmet*’in minareleri
 Her şey bıraktığın gibi duruyor

...

(IÇAZ., 207)

Yukarıdaki dizeler, “İstanbul Yerinde Duruyor” adlı şiirden alınmıştır. Şair, M. Necati Karaer anısına kaleme alınan bu şiirde, İstanbul’un tarihî ve doğal güzelliklerine değinmektedir. Bu dizelerde Ayasofya ve Sultanahmet’in göz kamaştırıcı mimarîsine vurgu yapılırken insanın izlerken dahi yorulduğu dile getirilmektedir.

2.7.1.1. Ulucami

“İslâm şehirlerinde Ulucamiler buldukları şehrin veya bânilerinin adıyla anıldığı gibi “Cuma camii” ve “câmi-i kebîr” gibi isimlerle tanınmıştır. Fethedilen şehirlerde önceleri orada bulunan en büyük ibadet yapısı camiye çevriliyor ve hemen ardından büyük bir cami inşa ediliyordu. Erken dönemde ele alınan ve ordugâh camileri

diye adlandırılan Basra, Kûfe Ulucamileriyle Kahire Fustat'ta Amr b. Âs Cami bu tipin ilk örnekleri kabul edilir. Bu yapılar revaklı avlulu ve çok ayaklı planda yapılmıştır.”⁵²³

Türk dünyasında dönemin mimarîsine uygun Ulucamiler yapılmış olup bu yapılar, dönemini en iyi yansıtan mimarî örnekler olarak tarihe geçmiştir. Ülkemizde de tarihi açıdan önemli olan pek çok şehirde Ulucami örneklerine rastlanmaktadır. Bunlardan “Bursa Ulucami, Erzurum Ulucami” şairin şiirlerinde isimlerini zikrettikleridir.

...

Günlerden Cuma'dır ve namaz vakti

Ruhların Allah'a pervaz vakti

Alnımız secdeye vardı *Ulucami*'de

Huzuru, aydınlığı helal bir ekmek gibi bölüştük

Aynı mekân aynı zaman içinde

Sulara bırakılmış çelenkler gibi

...

(S., 395)

“Selâm” şiirinden alınan bu dizelerde Cuma namazını Erzurum Ulucami'de kılan şairin cemaatle beraber kendisini çiçeğe benzettiğini görmekte ve hissettiği duygu yoğunluğuna tanıklık etmekteyiz. Bahsi geçen caminin Erzurum Ulucami olduğunu şiirin ilerleyen bölümlerinden çıkarmaktayız.

...

Bursa'nın kumaşı Hak'ça dokunmuş.

Sorgular zamanı derviş kumrular,

Çeşmede, testide ballaşır sular;

Ulucamii'deki ulvi serinlik,

Derinlik... derinlik... sonsuz derinlik.

...

(BÇBK., 131)

“Bursa'da Can Esrik Yeşil” adlı şiirden alınan bu dizelerde Bursa'yı gezen şairin, Ulucami'in ihtişamı ve atmosferi karşısında etkilenmiş olduğunu görmekteyiz. Ulucami'in ihtişamı şairi duygusallaştırmış ve adeta büyülemiştir. Tarihi, dokusu ve göz alıcı mimarîsiyle insanı kendisine hayran bırakan Ulucami'lerin şairi tesiri altına aldığını görmekteyiz.

⁵²³ Nusret Çam, “Ulucami”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLII, 2012, 80.

2.7.2. İmam

“İmam kelimesi, (ön, ileri) anlamlarına gelmekte olup arka kelimesinin zıddıdır. İmam, “kendisine uyulan varlık” demektir. Bu, sözüne ve hareketlerine uyulan bir insan olabileceği gibi, bir kitap veya başka bir şey de olabilir.”⁵²⁴

“İmam kelimesinin sonuna “ta”nın eklenmesiyle oluşan bir terim olarak imâmet kavramı ise, Hz. Peygamber’in vefatından sonra İslâm toplumunun dinî ve siyasî liderliği görevini üstlenen kurumu ifade eder. Ayrıca cemaate namaz kıldırın kimseye önder ve yöneticiliği nedeniyle imam, yaptığı işe imâmet denir.”⁵²⁵

“Kaynaklarda, Hz. Peygamber’e imamlık yapmayı Cebrail’in öğrettiği ve onun önce Kâbe’nin yanında, sonraları müşriklerin baskısı sebebiyle Mekke’nin ıssız kesimlerindeki bazı evlerde kendisine tâbi olanlara namaz kıldırıldığı haber verilir.”⁵²⁶ Günümüzde imam kavramı, cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimse olarak kullanılmaktadır. Karakoç bu kavramı bu anlamı verecek şekilde kullanmıştır.

...

Dört tekbir ile *imama* uyup

Durmuşlar namaza er kişi niyetine...

Erdemler ki sıralanıyor şimdi kenar suyu gibi

Son gönderilerdir bunlar kapanan defterine

...

(KS., 204)

“Er Kişi Niyetine” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde şair, cenaze namazına niyet eder durumda olduğunu belirtmektedir. Ölüm, kişinin dünyaya veda etmesidir. İslâmiyet’te yıkama ve kefenleme işlemleri yapılan kişinin imam önderliğinde namazı kılınır. İmam; camilerde rekât namazlarında, bayram ve cenaze namazlarında kendine uyulan ve namaza önderlik yapan kişidir. İmamın arkasında namaz kılan kimselerin namazın gidişatında imama uyması gerekmektedir. Şair, imama uyduğunu söyleyerek bu durumu özetlemektedir.

⁵²⁴ Mehmet Hanifi Yoldaş, “Kur’ân-ı Kerîm’de İmam Kavramı ve İlk Dönem Mezheplerin İmâmet Anlayışları”, *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 2019, 246.

⁵²⁵ Yoldaş, 246.

⁵²⁶ Mustafa Sabri Küçükaşçı, “İmam”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXII, 2000, 178.

2.7.3. Kubbe

İslâmiyet’i kabul eden bütün milletlerin dillerine aynen veya kümbet / gümbet şeklinde girdiği gibi İspanyolca aracılığıyla Batı dillerine geçen kubbe kelimesi sözlükte; “kavisli, bombeli şey; göbek, yuvarlak dam” demektir.⁵²⁷

...

Balıksı ışıklar oynaşır derelerde

Kubbeler ve bahçeler güvercinli, kumrulu

Dünden sağlam bir köprü kalmışsa şimdilere

Ya Karacuk Çoban’ı vurgular ya Dumrul’u

...

(S., 287)

Yukarıdaki dizeler, “Mavi Sevda” adlı şiirden alınmıştır. Kubbe kavramı ile cami çağrışımı yapılmakta ve cami bahçelerinde güvercin ve kumruların bulunduğundan söz edilmektedir. “Kubbenin dinî yapılarda kullanılmasında sembolik anlamı ve insanlarda yarattığı etki önemlidir. Gökyüzünün büyük boyutlu eğriselliği manevî duyguların uyanmasına ve evrenin sonsuzluğunun hissedilmesine neden olur. Kubbe şeklindeki gökyüzü dinî güçlerin varlığını çağrıştırır. Kubbe tapınak ve ibadet yapılarında mesaj vermek için kullanılmıştır. Dinî yapılar yapılma nedenleri ile bağlantılı olarak insanları ürküten, mistik havasıyla etkileyen formlara sahip olduklarından, kubbe formu bu etkiyi destekler. Kubbe kullanılarak binanın iç mekânı mümkün olduğu kadar geniş tutulmuştur.”⁵²⁸ Anlaşıldığı üzere kubbe kültürü, İslâmiyet’ten sonra tevhit düşüncesinden yola çıkarak oluşturulmuş ve zamanla önem kazanmıştır. Karakoç cami kubbelerinin aynı zamanda kuşların mekânı olduğunu vurgulamıştır.

2.7.4. Mabet

“Mabet, Arapça bir kelime olup ibadet edilen yer, ibadethane, ibadete mahsus bir yapı anlamlarına gelmektedir. Dinî bir yapı olarak mabet, dindarların belirli zamanlarda topluca ya da ferdî olarak dinlerinin emri doğrultusunda ibadetlerini

⁵²⁷ Selçuk Mülayim, “Kubbe”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVI, 2002, 300.

⁵²⁸ Meltem Özçakı, “Kubbenin Cami Mimarisindeki Yeri ve Önemi”, *İdil*, 7(44), 2018, 387.

gerçekleştirebilmelerine yönelik yapılan kendine has özellikleri bulunan özel bir mekân anlamındadır.”⁵²⁹

“İbadet, dinin temel unsurlarından biri olduğu ve bir mekânı gerektirdiği için bütün dinlerin mabedi ifade eden kelime veya kavramların yanında kendilerine has mabet anlayışları da vardır. Mabetler ilk dönemlerdeki açık alanlardan basit ve küçük yapılara, zamanla büyük ve geniş binalara kadar gelen bir gelişme ve değişiklik arz etmektedir. Mabet anlayışının temelinde kutsal mekân telakkisi vardır.”⁵³⁰

Mabet kelimesi bütün dinlerde ibadet edilen yer olarak kullanılmakta ve bu mekânları karşılamaktadır. Ancak “İslâm’da ibadet yerleri için ilk kullanılan kelime mescittir ve bu kelime Allah’a tahsis edilen bütün ibadet yerleri için kullanılmaktadır. İslâm’ın tescil ettiği iki mabet Kâbe ve Mescid-i Aksâ’dır.”⁵³¹ Karakoç, şiirlerinde çok az da olsa bu kavramı kullanmış ve kullanımlarında bir dine atıfta bulunarak değil de bütünsel bir anlayışla bu kavramı işlemiştir.

...

Mabetler bomboş, sokaklar tıklım tıklım dolu,
Renksiz, ıtırız mutluluklar sergiliyor münadiler:
Bir tuluk pekmez dökülüyor arıların oğul verdiği yerde,
Kendi anıtını yıkıyor kader.

...

(KS., 178)

“Yazgıların Kesişmesi veya Yürüyen Merdiven” adlı şiirden alınan bu dizelerde, günümüzde mabetlerin yani ibadet yerlerinin durumu anlatılırken sokaklar dolu iken mabetlerin boş olması şairi üzmektedir. Mutluluğun iç huzurla olduğu inancında olan şair, ibadetten yoksun olan bu insanların mutluluklarının sadece görünüşte olduğunu dile getirmektedir.

...

Su önünde akarken bir damla içmemişsin

⁵²⁹ İsmet Eşmeli, “Dinlerde Mabet-İbadet İlişkisi (Yahudilik Örneği)”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(11), 2019, 28.

⁵³⁰ Ahmet Güç, “Mabet”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVII, 2003, 276.

⁵³¹ Güç, “Mabet”, 276.

*Mabet*ler açık iken önünden geçmemişsin
 Hep dışını okumuş, içini açmamışsın
 Sular hiç hissetmemiş senin yaşadığını
 Sense yeni duyarsın ibadet açlığını
 ...

(S., 344)

Yukarıdaki dizeler, “Tanıklar Hiç Görmemiş Senin Yaşadığını” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde zamanını ibadet etmeden geçiren bir kişinin hayatının amaçsız ve boş olduğu dile getirilmektedir. İbadet, kişinin ömrünü bereketlendirir. İbadetten uzak bir yaşantıyı şair, bir kitabın içini açmadan yüzünden okunmasına benzetmektedir. Mabetler ise bu kitabı okumanın yani ibadet etmenin en güzel mekânlarıdır. Buradaki suyun yaşadığını hissetmemesini abdeste bağlamak mümkündür. Şair, abdest almadan yaşayan birinin varlığını suyun hissetmemesini kastetmektedir. Zamanını ibadetsiz ve boşuna geçiren birinin çok zaman sonra ibadetteki eksikliğini fark etmesi bu dizelerde ele alınmıştır.

2.7.5. Minare

Sözlükte “ışık veya ateş çıkan / görünen yer” anlamındaki Arapça menâreden gelmekte olan sözcüğün yerine bazı bölgelerde aynı anlamda mi’zene de (ezan okunan yer) kullanılmaktadır. Orta Asya ve İran’daki işaret ve haberleşme (ateş) kulelerine, Suriye’deki gözetleme ve çan kulelerine, Akdeniz ülkelerindeki deniz fenerlerine veya doğudaki Hint zafer âbidelerine minarelerin kökeninin dayandığına ilişkin farklı görüşler vardır. Hz. Peygamber döneminde Mescid-i Nebevî’nin kible tarafında Bilâl-i Habeşî’nin ezan okumak için üzerine ipe tırmanarak çıktığı özel yere “üstüvâne” (silindir) denilmekteydi. Minarenin ilk şekli olarak düşünülebilecek bu yerin dışında mescidin çevresindeki bazı yüksek yerler kullanılmaktaydı. Mısır fâtihi Amr b. Âs’ın Fustat’ta yaptırmaya başladığı, fakat bitiremediği Amr b. Âs Camii’ni tamamlatırken binanın köşelerine birer minare koydurmuş olup camiye ilk minareyi ekleyen kişi Emevî Halifesi I. Muâviye’nin Mısır valisi Mesleme b. Muhalled’di. Mesleme, İlk zamanlarda özel bir

mimarî forma sokulmadan yapılan minareler, değişik bölge ve kültürlerde birbirinden farklı biçimlerde genellikle taş, tuğla ve ahşaptan inşa edilmiştir.⁵³²

Günümüzde minareler, camilerin önemli birer parçasıdır. İslâmın ve ezanın en önemli simgelerinden bir olan minareler, bir şehirde Müslümanlar için ibadet alanı bulunduğu göstergesidir. Karakoç minare mefhumunu, şiirlerinde daha çok Müslümanların özgürlüğünün bir simgesi olarak belirtmektedir.

...

Yüreklere ak azık özümleyen *minare*lerden
 Kuşlara çiçek olmuş, çiçekler meyva
 Oynaşmak değildir bizdeki sevda
 Oğul vermiş arılar gibi çokuşmaktır çiçekli dallara
 Çiçeği bal yapmaktır
 Bu sevda Allah'a hep yakın yaşamaktır.

...

(S., 449)

Yukarıdaki dizeler, “Sabah Selâmı 2” adlı şiirden alınmıştır. Minare kavramına, bildiğimiz mimarî bir unsur olan minareden ziyade manevî bir anlam yüklenmektedir. Minarelerden her ezan okunduğunda İslâm'ın ruha ve karaktere işleyen yönüne değinilmektedir. Minarelerde okunan ezandan maksat, dinimizi özümsemek ve yaşam şeklimize ona göre yön vermektir. Şair, bir sevda olarak gördüğü İslâmiyet'ten amacının Allah'a yakın yaşamak ve hayatını ona göre yönlendirmek olduğunu belirtmektedir. Bu, aslında bütün Müslümanların gayesi olmalıdır.

...

Ak ak *minare*lerde, yanık ezgilerde
 Bir gazi Maraş yansıdı, bir boz abalı Ede...
 Minyatür bahçelerde, kutu evlerde
 Bir mayalanma vardı ki şafaklardan...

...

(S., 385)

⁵³² Filiz Gündüz, “Minare”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXX, 2005, 98.

Yukarıdaki dizeler, “12 Şubat Düşü” adlı şiirden alınmıştır. Maraş’ın kahramanlığının anlatıldığı bu şiirde şair, 12 Şubat ruhunu yansıtmaya çalışmaktadır. 1918 ve 1919 yıllarında Fransız işgali altında olan Maraş, gösterdiği üstün gayret ve mücadeleyle 12 Şubat 1920’de bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu uğurda canını ortaya koyan Maraş halkı, İstiklal madalyası kazanmış ve “Kahraman” unvanını almıştır. Bu başarının ardından minarelerde okunan ezanlar, şehri huzurla doldurmuştur. Kurtuluş savaşının en önemli başarılarından olan bu çabayı, şair mayalanma olarak nitelendirmektedir. Çünkü yurdun düşman işgalinden kurtuluşu şehirlerin gayretlerinin birleşmesiyle olmuştur.

2.7.6. Müezzin

Kur’ân-ı Kerîm’de “münâdî” anlamında iki ayette (A’râf 7/44; Yusuf 12/70) geçen müezzin kelimesi sözlükte, “çağrıda bulunan, ezan okuyan, kâmet getiren kimse” demektir. İlk müezzin, ezan ve kâmeti Resûl-i Ekrem’den öğrenen ve Neccâröğulları’ndan bir kadına ait evin damına çıkarak sabah ezanını okuyan Bilâl-i Habeşî’dir. Hz. Peygamber, “İnsanlar müezzinlik yapmanın ve ilk safta bulunmanın ne kadar sevap olduğunu bilselerdi buna ulaşmak için kuraya başvururlardı” diyerek müezzinliğin önemine işaret etmiştir.⁵³³

Namaza çağrı olan ezanın nasıl okunması gerektiği çok önemlidir. Hadislerde Hz. Peygamber, bu konuya özellikle değinmiş ve nasıl okunması gerektiği ile ilgili söylemlerde bulunmuştur. Dolayısıyla ezanı gelişigüzel okumak, doğru bir davranış değildir. Makamına dikkat ederek gür bir sesle okunması daha evlâdır. Bu konuda müezzinlere büyük görev düşmektedir. Böylesine kutsal bir görevi icra ederken gereken hassasiyeti göstermeleri gerekmektedir. “Müezzinin yaptığı işin büyüklüğünü ve önemini gösteren başka bir peygamber muştusu ise şöyledir: “Müezzine, sesinin eriştiği yer kadar mağfiret olunur. Yaş ve kuru her şey onun bağışlanması için duacı olacaktır. Müezzin, insanlara canlı bir tebliğ ve davet götürür. Namaza, camiye, cemaate koşacak olanlar, müezzinin sesini bekler. Müminler onun sesiyle oruca başlar yine onun sesiyle iftar ederler.”⁵³⁴ Bu bilinçle hareket etmesi gereken müezzinlerin ahlâkı ve davranışlarıyla topluma örnek olması gerekir.

⁵³³ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Müezzin”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXI, 2006, 491.

⁵³⁴ <https://www.diyanehaber.com.tr/diyane-takvim/muezzinligin-onemi-h7609.html> (Erişim Tarihi: 31.05.2020)

...

Yağmur ebruli bir sümbüldür doğuda
 Bir geyik derisi gibi parlak ve hülyalı
 Her nûrlu sabaha ezgilerini gever eden **müezzin**lerim
 Ruhların raksını nakışlayan paya gittiler

...

(S., 266)

“Hicret Kuşu” adlı şiirden alınan yukarıdaki dördlükte “müezzin” kavramının kullanıldığını görmekteyiz. Her bir ezan vaktinin ayrı bir önemi vardır. Sabah namazının fazileti ise hadislerle emellendirilmiştir. Âlemlere Rahmet Hazret-i Muhammed (sav), bir hadisi şeriflerinde şöyle buyurmuştur: “Her kim sabah namazını kılsa o kimse Allah’ın koruması altındadır.” Buna göre Allah Teâla, namazını ihlasla eda ettiği sürece kulunu hem dünyada hem de ahirette karşılıksız bırakmayacağını güvencesini vermektedir.”⁵³⁵ Bu hadis göstermektedir ki sabah namazına kalkmanın ve kılmanın tesiri bütün güne yayılmaktadır. Dolayısıyla şair, “nûrlu sabah” derken sabah namazının bütün güne ışık saçmasını, bütün günü aydınlatmasını kastetmektedir.

...

Uyanırım/ horoz sesleri daha sandıklarda kilitliyen/ Erkenci **müezzin**lerden daha erken / Adım okunsun okunmasın / Sesler camlara dokunsun dokunmasın / Uyanırım / Yüreğim çok perçemli / İnerim uykunun kenevir salıncağından /...

(S., 427)

“Ey Bizimkiler” adlı metinden alınan bu dizelerde müezzin kavramının kullanıldığını görmekteyiz. Şair, sabah vaktinin hikmetinden bahsetmektedir. Müezzinler sabah ezanını okumak için erken kalkmaktadır. Şair, işini yoluna koymak için müezzinlerden daha erken kalkacağını söylemektedir. Çünkü işlerin yoluna koyulmasının en önemli yolu, gün içinde zaman tanzimini iyi yapmaktan geçer. Aksi takdirde boşa geçen zaman çoğalır ve zamanın telafisi olmaz. İşleri yoluna koymanın en önemli yolu sabahın bereketinden faydalanmaktır.

⁵³⁵ Hale Çerçibaşı, “Allah’ın Korumasını Hak Etmenin Yolu: Sabah Namazı”, *Diyanet İlmî Dergi*, Şubat 2014, 37.

2.7.7. Şadırvan

Mimarî bir terim olarak cami avlularında ortadaki havuzun çevresindeki musluklardan ve ortasındaki fiskıyeden su akan, üzeri kubbeli abdest yerini ifade eden “Şadırvan” kelimesi; Farsça şâdurbân>şâdurvân (büyük tente, çadır, gölgelik) kelimesinden gelen şâdirvân, Türkçeye farklı bir anlam kazanarak geçmiştir. İslâmiyet’in ilk devirlerinden itibaren cami ve mescitlerin yanına insanların abdest alabilmesi için havuz, kuyu veya çeşme gibi çeşitli su tesisleri yapılmıştır. Zamanla, bilhassa Türkler’in hâkim olduğu coğrafyada bu su tesislerinden başka şadırvanlar inşa edilmiştir. Bir meydan veya çarşının içine tek başına yapılan, çeşme gibi kullanılan şadırvanların yanı sıra kervansaray ve han gibi konaklama tesisleriyle medreselerin avlularında yer alan şadırvanlar mevcuttur. Türk su mimarisinin çeşmelerden sonra en yaygın yapıları şadırvanlardır.⁵³⁶

...

Sır yüklü kümbetlerle yıkık kervansaraylarla
Tarihi konuşurur bu ermiş Anadolu

Camiler, *şadırvanlar* (çok sesli, çok köşeli)
Billurlaşmış bir evren çizerken anlam dolu

...

(S., 287)

Yukarıdaki beyitler, “Mavi Sevda” adlı şiirden alınmıştır. Şiirlerinde pek çok dinî ve kültürel unsurlara yer veren Karakoç, Anadolu’nun cami ve şadırvan kültürüne dikkatleri çekmektedir. Nice medeniyetlere ev sahipliği yapan Anadolu, hepsinden ayrı izler taşımaktadır. “Osmanlı selâtin camilerinin revaklı avlularının ortasında yer alan açık veya kapalı havuz şeklindeki şadırvanlar abdest alma fonksiyonuyla birlikte avlulara dekoratif bir görünüm kazandırmaktadır. Osmanlı mimarisinde en olgun şeklini bulup ülke coğrafyasına yayılan şadırvanların biçimlenişinde bulunduğu yörenin geleneksel mimarisi, inşa ettiren kişi, ustası ve ait olduğu yapının mimarî üslûbu etkili olmuştur.”⁵³⁷ Dolayısıyla şadırvanların dinî bir kıymeti olduğu kadar dönemin özelliklerini içermesi hasebiyle manevî bir boyutu da söz konusudur.

⁵³⁶ Ali Kılıcı, “Şadırvan”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXVIII, 2010, 219.

⁵³⁷ Kılıcı, “Şadırvan”, 220.

2.8. MİRAC İLE İLGİLİ MEFHURLAR

2.8.1. Miraç

Miraç kelimesi, “yukarı çıkma vasıtası, merdiven” demek olup “yukarı çıkmak, yükselmek” anlamındaki urûc kökünden türemiştir ve terim olarak Hz. Peygamber’in göğe yükselişini ve Allah katına çıkışını ifade eder. Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksâ’ya gidiş ve oradan da yükseklerle çıkış şeklinde yorumlanan olay, kaynaklarda daha çok “isrâ ve miraç” şeklinde geçse de Türkçede miraç kelimesiyle her ikisi de kastedilir. İslâmî kaynaklarda genellikle ele alındığı şekliyle miraç hadisesinin iki safhada gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Resûl-i Ekrem’in bir gece Mescid-i Harâm’dan Mescid-i Aksâ’ya yaptığı yolculuğu isrâ, oradan göklere yükselmesi miraç olarak ifade edilmiştir. Literatürdeki bu ayırım her iki terimin naslarda zikredilmesinden ileri gelmekte olup sery (geceleyin yürüme, gece yolculuğu yapma) kökünden türeyen isrâ Kur’ân’da mâzi sîgasıyla yer almış ve sureye ad olmuştur.⁵³⁸

Miraç olayının ne zaman gerçekleştiği ile ilgili pek çok farklı rivayet bulunmaktadır. Olayın zamanı ile ilgili gelen görüşler şöyle özetlenebilir: “İsrâ ve miraç mucizesi; Hicret’ten bir yıl veya on dört ay önce Peygamberliğin dokuzuncu yılında, nübüvvetin on sekizinci ayında, Peygamberliğinin beşinci/yedinci yılında gerçekleşmiştir. Bununla beraber konu hakkında gelen en sahih rivayete göre bu hadise, Müslümanlar’ın I. ve II. Habeşistan hicretlerinden sonra, Hz. Hatice ve Ebû Talib’in vefatlarını takip eden dönemde, Hicret’ten bir yıl önce meydana gelmiştir.”⁵³⁹

...

Ey *miraç*’ta sevgiliyle buluşan
Gül yüzlü sevdalı, emin Muhammed
Allah, ümmetine saçmış nûrunu
Ne güzel vuslattır, ne güzel rahmet

...

(BÇBK., 281)

⁵³⁸ Salih Sabri Yavuz, “Miraç”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXX, 2005, 132.

⁵³⁹ Arslan Karaoğlan, “İsrâ ve Mi’râc Hâdisesi Üzerine Bir Giriş Denemesi”, *Bilimname*, 34(2), 2017, 563.

Bu dizeler, “Na’t” adlı şiiirden alınmıştır. Hz. Peygamber’e övgünün yapıldığı bu şiiirde, Hz. Muhammed’in mucizelerinden olan miraç gecesine ve o gecede yaşadıklarına telmih söz konusudur. Miraç’ta Yüce Allah ile buluşmasını şair, âşığın sevgili ile buluşmasına benzetmektedir. Miraç gecesinin anlatıldığı bir ayette “Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu.”⁵⁴⁰ ifadesi Yüce Allah ile Hz. Peygamber’in buluşmalarının mahiyeti ile ilgili bilgi vermektedir. Şair böyle bir buluşmanın tam bir vuslat olduğunu ifade etmektedir.

...

Mekke’den Medine’ye hicret eden
Muhacirler gibi âşık ve mustariptirler
Her ezan vakti soyunurlar *miraç* kokusuna
Her namaz sonrası huzur içinde
Her haber saati gariptirler

...

(KS., 25)

Yukarıdaki dizeler, “Türkiye” adlı şiiirden alınmıştır. Miraç gecesinin anıldığı bu dizelerde o gece Hz. Peygamber’e verilen hediyelerden biri olan namaza gönderme söz konusudur. Miraç kokusu söylemi, namazın bu gecede farz kılındığına atıfta bulunmak amaçlıdır.

2.8.2. Burak

“Burak ‘parıldamak, şimşek çakmak’ anlamına gelen Arapça berk kelimesinden türetilmiş olup renginin saf ve parlak oluşu veya çok hızlı hareket edişi sebebiyle bu adı almıştır.”⁵⁴¹

“Miracın İslâm literatürüne girdiği şekliyle Hz. Peygamber’e has bir mucize olduğu bilinmektedir. Burak olayı, miraç sırasında meydana gelen tabiatüstü birçok olaydan biri olarak kabul edilmektedir. Deney ve gözlem dünyasının dışında vuku bulan bu tür olayların tabiatta gözlenen kanunlarla değerlendirilmesi mümkün değildir.”⁵⁴²

İslâmî Türk edebiyatında daha çok miraçtan bahseden eserlerde, isrâ ve miraç hadisesiyle ilgili olarak yer alan Burak, bunların genel hacmine uygun bir şekilde beyitler

⁵⁴⁰ Necm: 53 / 9.

⁵⁴¹ Mustafa Öz, “Burak”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VI, 1992, 417.

⁵⁴² Öz, “Burak”, 417.

veya müstakil bölümler hâlinde yer almıştır. “Ancak hadisenin Hz. Peygamber’le ilgisinden dolayı O’nu konu edinen na‘t gibi manzûmelerle bazı kaside ve gazelerde, ayrıca mevlid, sîret gibi dinî, Leylâ ve Mecnûn gibi aşk ve macera ağırlıklı mesnevilerde Burak’ın yer aldığı görülmektedir.”⁵⁴³ Karakoç şiirlerinde Burak kavramını, olağanüstü özelliklerini ön plana çıkararak veya miraç hadisesine telmihte bulunarak kullanmıştır.

...

Seni seyredende bir can
Tüter göğe duman duman,
Sen hem Türk’sün hem Müslüman
Miraç’ta **Burak** gibisin.

...

(BÇBK., 239)

Yukarıdaki dörtlük, “Binboğa” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde Miraç hadisesinde Hz. Peygamber’i Burak’ın taşımasına telmih söz konusudur. Dindar ve milliyetçi bir şair olan Karakoç’un bu dizelerde Türk ve Müslüman olanları yücelttiğine tanık olmaktayız. Şiirin bütününe bakıldığında ise bu noktaya, Osmanlı Devleti ve O’nun politikalarından yola çıkarak geldiğini görmekteyiz. Hoşgörüyeye dayalı bir politika izleyen milletimiz, yönettiği her topluluğu adâlet ve hoşgörüyeye yönetmiş ve asla müslim veya gayr-i müslim ayrımı yapmamıştır. Şiirde bu duruma vurgu yapan şair, bu yönüyle Osmanlı’yı Burak’a benzetmiştir. Osmanlı, hüküm altında bulunanları yönetim biçimiyle zorlu yolculuğunda Hz. Peygamber’e yardımcı ve yoldaş olan Burak’a benzetilmektedir.

Taşı taşa vurarak
Çağırdım yel atımı,
Kuşkanatlı bir **Burak**
Kışnedi gün batımı;

Yolları duman duman
Tuttum içime çektim.

...

(S., 211)

⁵⁴³ Öz, “Burak”, 417.

Yukarıdaki dizeler, “Tiryaki” adlı şiirden alınmıştır. Şair, Burak kavramıyla miraç hadisesine gönderme yapmaktadır. Kendi hayat yolculuğunun zorluğunu anlatırken ve yaşadıklarından bahsederken zorlu miraç gecesinde Hz. Peygamber’i taşıyan Burak’ın kendine yoldaş olduğunu kastetmektedir. Bu dizelerde Burak’ın şekli özelliklerine gönderme söz konusudur. “İsrâ olayını anlatan hadislerin bir kısmında Burak’ın, uzun kulakları ve uyluklarına bitişik iki kanadının bulunduğu, bu kanatları sayesinde bir adımda gözünün görebildiği en uzak mesafeyi katedebildiği de kaydedilmektedir.”⁵⁴⁴ Şair, kaynaklarda yer alan bu bilgiye dayanarak Burak tasviri yapmaktadır.

2.8.3. Hicret

Hicret “kişinin herhangi bir şeyden bedenlen, lisânen veya kalben ayrılıp uzaklaşması” demek olup “terk etmek, ayrılmak, ilgisini kesmek” anlamına gelen hecr (hicrân) masdarından türemiştir. Terim olarak genelde gayr-i müslim ülkeden (darülharp) İslâm ülkesine göç etmeyi, özelde Hz. Peygamber’in ve Mekkeli Müslümanların Medine’ye göçünü ifade ederken kelime daha çok “bir yerin terk edilerek başka bir yere göç edilmesi” anlamında kullanılır. Resûl-i Ekrem’e ve Muhacirlere yardım eden Medineli Müslümanlara Ensâr, Medine’ye göç eden Müslümanlara Muhacir unvanı verilmiştir.⁵⁴⁵

Kur’ân-ı Kerîm’de otuz bir yerde “hecr” kökünden gelen çeşitli türevlerin geçtiği, ancak hicret kelimesi yer almadığı görülür. Bunlar kullanılışlarına göre “Kur’ân’ı terk etmek” (Furkân 25/30), “bir kişiden veya gruptan ayrılmak” (Nisâ 4/34; Meryem 19/46; Müzzemmil 73/10), “kötü şeyleri terk etmek” (Müddessir 74/5) ve terim anlamına uygun olarak “Allah uğrunda başka bir yere göç etmek” gibi mânaları ifade eder. Ayetlerde “Hicret eden kimse” karşılığında Mekke’den Medine’ye göç eden Müslümanlar kastedilerek Muhacir ve çoğul olarak Muhacirin, Muhacirât kelimeleri kullanılmaktadır.⁵⁴⁶

Sen nimete dönüştürdün yaşayarak

Hicret’i, hasreti, çileyi

İlk kez sen kucakladın tevhit ekseninde

⁵⁴⁴ Öz, “Burak”, 417.

⁵⁴⁵ Ahmet Önkal, “Hicret”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVII, 1998, 458.

⁵⁴⁶ Önkal, “Hicret”, 458.

Her kavmi, her kabileyi

...

(BÇBK., 281)

Yukarıdaki dörtlük, “Na’t” adlı şiirden alınmıştır. Hz. Peygamber’e ait niteliklerin övüldüğü şiirin bu dizelerinde O’nun yaptığı her şeyin nasıl da birer nimete dönüştüğü anlatılmaktadır. Karakoç, Hicret’in bu yönüne vurgu yaparak Hz. Peygamber’in Hicret ile bütün kavimleri tevhit çatısı altında buluşturduğunu belirtmiştir.

...

Mekke’den Medine’ye *hicret* eden

Muhacirler gibi âşık ve mustariptirler

Her ezan vakti soyunurlar mi’rac kokusuna

Her namaz sonrası huzur içinde

Her haber saati gariptirler

...

(KS., 25)

Yukarıdaki bent, “Türkiye” adlı şiirden alınmıştır. Ülkemizin bütünlüğünü korumak adına savaştan ve bu uğurda canını feda edenlere bir ağıt niteliği taşıyan bu şiirde, bu kimseler hicret eden muhacirlere benzetilmektedir. Çünkü Hicret, Müslümanlar için sadece bir takvim başlangıcı olmayıp aynı zaman güç ve kararlar atılmış bir adımdır. Her Müslüman, önce çevresine faydalı olmaya çalışır ve bu yolda elinden geleni yapar, ancak çevresi ona karşı üç maymunu oynuyorsa o zaman mahzun da olsa bulunduğu yeri terk eder. Muhacirlerin hicreti de bu yüzdendir. Şair, vatanı için canından dahi fedakârlık eden insanların hâlini buna benzetmektedir.

2.8.4. Sidretü’l-Müntehâ

“Göz kamaşmak, şaşırma ve hayret etmek” gibi anlamlara gelen Sidre kelimesi, “s-d-r” kökünden türemiş olup Sidre; Trabzon hurması familyasına ait Arabistan kirazı denilen, ehli ve yabanisi olan Nebk ağacıdır. Müntehâ bir şeyin son haddi demektir. Sidre-i müntehâ; mahlûkatın ilminin ve amelinin kendisinde son bulunduğu, âlem-i kevnî tahdid eden bir işârettir. Ayrıca sidretü’l-müntehâ; kevn (kâinat) ağacı, cennetin en üst kısmında, arşın sağında yer alan ve bazı tefsir kitaplarında Tûba ağacı olarak tefsir edilen

bir ağacın adı olup melekût âlemine doğru taşan rahmetin, hayatın ve büyütme işinin sembolüdür.⁵⁴⁷

“Terim olarak ‘Hz. Peygamber’in miraç gecesi yanında ilâhî sırlara mazhar olduğu ağaç veya makam’ diye açıklanabilir. Kur’ân’da bir yerde sidretü’l-müntehâ (Necm 53/14), bir yerde yalnız sidre (Necm 53/16) şeklinde geçer. Sidr iki ayette de (Sebe’ 34/16; Vâkıa 56/28) ‘ağaç’ mânasına gelmektedir.”⁵⁴⁸

...

Her mekân sınırlı, zaman sınırsız

Selâm ey ezel, selâm ey ebed

*Sidretü’l-müntehâ*yı sayıklayan bir kulum ben

Aşkım ve kulluğum müebbed

(BÇBK., 291)

“Müebbet” adlı şiirden alınan bu dizelerde Sidretü’l-müntehâ kavramı geçmektedir. Öncesi ve sonrası olan yalnız Allah’tır. O’nun için mekân da zaman da sınırsızdır. Karakoç ezel ve ebed sıfatlarıyla Allah’a seslenmekte ve sidretü’l-müntehâyı özleyen bir kul olduğunu söylemektedir. “Sidretü’l-müntehâ semâda bulunan, miraç gecesinde Hz. Peygamber’in ilâhî sırlara mazhar olduğu bir ağaçtır. Çünkü terkinin yer aldığı Necm suresindeki ayetler Resûlullah’ın miracıyla ilgilidir. Bu görüşmenin vuku bulduğu yer için, yanında Cennetü’l-Mevâ’nın olduğu Sidretü’l-Müntehâ ifadesi kullanılmıştır.”⁵⁴⁹ Şair bu kavramı, Allah’a kavuşmasını sağlayacak yer anlamında kullanmaktadır.

2.9. DİNÎ YER VE MEKÂNLAR İLE İLGİLİ MEFHURLAR

2.9.1. Bedir

“Bedir, Medine’nin 160 km. kadar Güneybatı’sında, Kızıldeniz sahiline 30 km. uzaklıkta, Medine-Mekke yolunun Suriye kervan yoluyla birleştiği yerde bulunan küçük bir kasabadır. Halkı ise burada konaklayan kervanlardan hizmetleri karşılığında aldıkları

⁵⁴⁷ Karaoğlan, 576.

⁵⁴⁸ Süleyman Uludağ, “Sidretü’l-Müntehâ”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXVII, 2009, 151.

⁵⁴⁹ Karaoğlan, 578.

parayla ve hayvancılıkla geçinen bedevîlerdir. Ayrıca kasabada her yıl Zilkade ayının başından itibaren sekiz gün devam eden büyük bir panayır kurulmuştur. Bedir Hz. Peygamber'in Mekkeli müşriklerle olan mücadelelerinde önemli bir yere sahiptir.”⁵⁵⁰

Bedir savaşına katılan Müslümanlar için ciddi bir samimiyet sınavı niteliği taşır. Bu savaş, İslâm tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Enfâl suresindeki ayetlerin çoğu, kazanılan başarının Allah'ın yardımıyla gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla Bedir'de, ilahî iradenin direkt müdahalesi göz ardı edilemez. Ayette belirtildiği üzere Yüce Allah, olması mukadder bir işi gerçekleştirmek için Müslümanlara yardım etmiştir. Bu yönüyle savaş birtakım mucizevî gerçekleri ve olağanüstülükleri barındırmaktadır.⁵⁵¹

...

Sözün gerçeğine sarılalım ve de özüne

At'ın asilini sevelim, yolun çetiniş

Bedir'de, Uhud'da, Hayber'de, İstanbul'un fethinde

Endülüs'te Kurtuba'da,

Kosova'da şehit düşenler aşkına

Yeniden kuralım Büyük Kur'ân devletini!...

...

(KS., 303)

Yukarıdaki dizeler, “Müslüman Yüreğim Kan Ağlıyor” adlı şiirden alınmıştır. İslâm tarihi açısından önemli mücadelelerin adının zikredildiği bu dizelerde, “Bedir” savaşına yer verilmiştir. Karakoç, Müslümanların ayrı ayrı verdiği mücadelelerden ve bu mücadelelerin sonundaki kayıplardan duyduğu büyük üzüntüyü dile getirmektedir. Bedir savaşı Müslümanların zaferiyle sonuçlanmıştır, ancak yine de şair, savaş esnasında şehit düşen Müslümanlar için üzülmekte ve bütün bu şehitler için Müslümanların artık bir araya gelmesini dilemektedir.

⁵⁵⁰ Amil Çelebioğlu, “Bedir Gazvesi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, V, 1992, 324.

⁵⁵¹ İsrail Balcı, “Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Kur'ân, Hadis ve Tarih Verilerine Göre Kritiği”, *İstem*, 13, 2009, 120.

2.9.2. Hayber

Hayber aslında, Medine'nin yaklaşık 180 km. kadar Kuzey'inden başlayan ve denizden 850-1000 m. yükseklikte yer alan etrafı volkanik topraklarla çevrili geniş bir vadiye verilen addır. Bazı müelliflerin ifadesine göre Hayber kelimesi, bölgede oturan Yahudilerin dilinde "kale" anlamına gelmektedir. Şehrin adını, kurucusu Hayber b. Kāniye b. Mehlâil'den aldığı rivayetler arasındadır. Özellikle içinde bulunduğu vadinin verimliliği ve su bentlerinin çokluğu ile meşhur olan Hayber; Cahiliye döneminde Yahudilerin oturduğu yedi ayrı kaleden oluşmaktadır. Aynı zamanda yarımada'nın Güney-Kuzey anayolu üzerinde önemli bir ticaret merkezidir.⁵⁵²

Hız. Peygamber (sav), Yahudiler dâhil bütün gayr-i Müslimleri önce İslâm'a davet etmiş, sonra daveti kabul etmeyenlerle savaşmıştır. Bunlar arasında Yahudiler, Hız. Peygamber'e, Peygamberliğin ilk yıllarından itibaren düşmanca davranmışlardır. Aralarında antlaşma olmasına rağmen Hız. Peygamber'i öldürmeye teşebbüs etmişler ve Hayber Gazvesi Yahudilerin bu düşmanlığının açık bir örneğidir. Müslümanlarla yaptıkları anlaşmaya rağmen gizliden gizliye Müslümanlara kin ve düşmanlık besleyen Yahudiler, düşmanlıklarını Hayber gazvesinde açığa vurmuşlardır. Hendek ve Hayber Gazvelerinde Medine münafıkları ve Mekke müşrikleri onları desteklemiştir. Müslümanlar ise sonunda onların bu eziyetlerini çekemez hâle gelmişlerdir. En son Hız. Peygamber (sav), kendisinin en büyük düşmanları ve kendi aralarında müttefik olan Mekkeli müşrikleri ve Yahudileri, Hudeybiye Antlaşması sonucunda ikiye bölmüştür. Bu fırsatı değerlendirerek Yahudilerin eziyetlerinden kurtulmak için harekete geçen Hız. Peygamber (sav), bütün sıkıntılılarına rağmen savaşın komutanı olup Yahudilerle çok zor şartlar altında savaşmış ve çok güçlü olan düşmanı mağlup etmiştir.⁵⁵³

...

Bedir'de, Uhud'da, **Hayber**'de, İstanbul'un fethinde

Endülüs'te Kurtuba'da,

Kosova'da şehit düşenler aşkına

Yeniden kuralım büyük Kur'ân devletini!...

⁵⁵² Muhammed Hamidullah, "Hayber", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVII, 1998, 20.

⁵⁵³ Mohammad Hanif Haidary, *Sebeup ve Sonuçlarıyla Hayber Gazvesi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, 93.

...

(KS., 303)

“Müslüman Yüreğim Kan Ağlıyor” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde şair, Müslümanların dünya üzerinde çektiği eziyetlere göz yummayıp Müslümanların artık bir araya gelmesine çağrı yapmaktadır. İslâm tarihinin önemli savaşlarının ve fetihlerinin isimlerini zikrederek burada yitip giden Müslümanları hatırlatarak tüm Müslümanların Büyük Kur’ân Devletinde birleşmesini istemektedir. Hayber sonuçları bakımından Müslümanların lehine gelişmiştir ve İslâm tarihinin en önemli olaylarından biridir.

2.9.3. Hendek

“Medine önlerinde, Hicret’in 5. yılı Şevval ayının 7’sinde (1 Mart 627) başlayıp Zilkade’nin 1. günü (24 Mart 627) sona eren savaşa, şehrin müdafaası çevresine kazılan hendeklerle sağlandığı için Hendek Gazvesi denilmiştir.”⁵⁵⁴

Kalabalık düşman ordusu karşısında endişeye kapılan Müslümanlar, Hendek Gazvesi’nde büyük sıkıntılara maruz kalmıştır. Hiçbir olayda namazını geçirmeyen Hz. Peygamber’in kuşatma sırasında öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını geceleyin hep birden eda etmek zorunda kalması onun ve ashabının çok zor şartlar altında mücadele ettiklerine işaret eder. Kur’ân-ı Kerîm, müttefik birliklerin gelişini ve bunun karşısında bazı Müslümanların kapıldıkları endişeyi şu ayetlerle tasvir eder: “Ey iman edenler! Allah’ın size olan nimetini hatırlayın; hani size ordular saldırmıştı da biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne yaptığınızı çok iyi görmekteydi. Onlar hem yukarıınızdan hem de aşağı tarafınızdan üzerinize yürüdükleri, gözler yıldığı, yürekler gırtlığa dayandığı ve siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşündüğünüz zaman, işte orada iman sahipleri imtihandan geçirilmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğramışlardı. O zaman münafıklarla kalplerinde hastalık bulunanlar, ‘Meğer Allah ve Resûlü bize sadece kuru vaadlerde bulunmuşlar’ diyorlardı” (Ahzâb 33/9-12); “Allah, o inkâr edenleri hiçbir fayda elde edemeden öfkeleriyle geri çevirdi. Allah’ın yardımını savaşta müminlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak galiptir.” (Ahzâb 33/25)⁵⁵⁵

Uhud’da gezinirken geçmişe köprü kurdum

⁵⁵⁴ Muhammed Hamidullah, “Hendek Gazvesi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVII, 1998, 194.

⁵⁵⁵ Hamidullah, “Hendek Gazvesi”, 195.

Hendek'te iz sürerken yolu dağlara vurdum
 Gözyaşı kuşlarımın hepsini de uçurdum
 Sonra Ravza'ya varıp aşkla namaza durdum
 Bir tarafta Arafat bir yanda Hira Dağı
 ...

(BD., 278)

Yukarıdaki dizeler, “Lirik Naatlar / IV Ey Nebi” adlı şiirden alınmıştır. Şairin bu dizelerde, İslâm tarihi ile ilgili olayları hatırlatacak pek çok yere telmihte bulunduğunu görmekteyiz. “Uhud, Hendek, Ravza, Arafat, Hira Dağı” kavramları İslâm tarihine ışık tutmaktadır. Hz. Peygamber için yazılan bu şiirde, Hz. Peygamber’in hayatına yön veren bu yer adlarını anarak şairin Hz. Peygamber’in İslâmiyet’i yaymak için verdiği çabayı gözler önüne sererek bize hatırlatmak istediğine tanıklık etmekteyiz. Hendek maddesi altında ele aldığımız bu dizelerde, Hendek kavramı bu savaşa telmih yapmaktadır.

2.9.4. Hira

“Mekke’nin kuzeydoğusunda Kâbe’ye yaklaşık 5 km. uzaklıktadır. Cebel-i Nûr (Nûr Dağı) adıyla da bilinir. İnsanlara en doğru yolu gösteren vahiy nûrunun bu dağdaki bir mağaraya inmiş olmasından dolayı bu adı aldığı sanılmaktadır. Muhammed Hamîdullah ise geceleyin yollarını kaybedenlere yardım etmek amacıyla üzerinde ateş yakılmış olabileceği ihtimalini ileri sürmekte ve ismi “yollarını kaybedenlere doğru yolu gösteren” anlamında yorumlamaktadır.”⁵⁵⁶

Hira dağı, çevresindeki diğer dağlardan daha dik ve yüksek olup çıkılması zor çıplak ve kaygan kayalardan meydana gelen sivri tepesiyle uzak mesafelerden bile kolaylıkla fark edilir. Hira mağarası ise zirvenin 20 m. kadar aşağısında olup Hz. Peygamber’in hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Üst üste yığılan kaya blokları arasında kalmış iki tarafı açık, sivri tonozlu tünele benzer şekilde gayr-i muntazam bir boşluktan ibaret olan bu mekân mağara olarak anılsa da boşluktan ibaret gibidir.⁵⁵⁷

...
Hira ilk vahiy üssüdür ve som tefekkür evi...

⁵⁵⁶ Fuat Günel, “Hira”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVIII, 1998, 121.

⁵⁵⁷ Günel, “Hira”, 121.

Muhammed bir aşk sultanı, her âşık Muhammedî
 Ve her nebi birer hilâl, dolunaydır Muhammed;
 Her can ölüme yürür, her can Ondan umar medet
 O ki, “nefsimm... nefsim” demez, “ümmetim... ümmetim!” der
 Nerde saatler durmuş, yeniden kurmaya gider...

(BD., 248)

Yukarıdaki dizeler, “Bir Irmağı Boydan Boya Sevdayla Yürümek” adlı şiirden alınmıştır. “Hz. Muhammed muhtemelen otuz beş yaşlarında iken Ramazan aylarında dedesinin inzivaya çekildiği Hira’daki mağaraya kapanmaya başlamış, özellikle nübüvvetin ilk müjdeleri olarak kabul edilen sadık rüyalar gördüğü altı ay içerisinde yalnız kalmak istemiştir. Dağdan her inişinde evinden önce Kâbe’ye gidip tavafta bulunmayı âdet edinmiştir; zaman zaman hanımı Hz. Hatice’yi de beraberinde Hira’ya götürmüştür. Azık olarak yanına çok az miktarda süt, kurutulmuş et veya zeytinyağı ile kuru ekme almış, bunlar tükenince evinden yenisini tedarik edip tekrar mağaraya dönmüştür. Nihayet kırk yaşına basıp olgunluk çağına ulaştığı 610 yılı Ramazan ayının son on günü içerisindeki -sonradan Allah’ın Kâdir adını verdiği (Kadr 97/1-5)- bir gece (Hz. Âişe’nin rivayetine göre 27. Pazartesi) sabaha karşı, daha önce hiç karşılaşmadığı Cebrail vasıtasıyla Alak suresinin “ikra” (oku) emriyle başlayan ilk beş ayeti indirilmiştir. Cebrail ilk defa Hira dağında, bütün ufku kaplamış ve bir taht üzerinde oturmuş hâlde Resûl-i Ekrem’e gelip aslî sûretinde görünmüş ve onu kuvvetle sıkıp okumasını isteyerek ilk vahyi getirmiştir.”⁵⁵⁸ Bu sebeple Hira’nın İslâm tarihinde ve kültüründe önemi büyüktür. Şair de Hira’yı “ilk vahiy üssü” olarak tanımlamış ve Hz. Muhammed’i diğer peygamberler içinde özel bir yere koymuştur.

2.9.5. Kâbe

"Sözlükte ‘dört köşeli veya küp şeklinde olmak’ anlamındaki ka‘b kökünden gelen ka‘be ‘küp şeklinde nesne’ demektir. Kur’ân-ı Kerîm’de adı iki defa geçen Kâbe’ye (Mâide 5/95, 97) bir kısmı yine Kur’ân’da yer alan Beyt, Beytullah, el-Beytü’l-atîk, el-Beytü’l-harâm, el-Beytü’l-muharrem, el-Mescidü’l-harâm, el-Beytü’l-ma‘mûr (Tûr

⁵⁵⁸ Günel, “Hira”, 121.

52/4), el-Meş‘arü’l-harâm, Beniyye, Devvâre, Kâdis, Kible, Hamsâ, Müzheb gibi çeşitli isimler verilmiştir; halk arasında daha çok Kâbe-i Muazzama tabiri kullanılmaktadır.”⁵⁵⁹

Kâbe’nin Allah’ın emri üzerine insanların hacetmeleri yani tavaf etmeleri için bina edildiği Kur’ân ile hadis ve tarih kitaplarından anlaşılmaktadır. Yerini İbrahim Peygamber’e Allah’ın gösterdiği; kimi rivayetlere göre, Kâbe’nin inşası ile Mekke’nin inşası eş zamanlı olduğu belirtilmektedir. Tarihî kaynaklarda Hz. İbrahim’in Kâbe’yi inşası ile ilgili şöyle bir haber nakledilmektedir: “Hz. İbrahim, karısı Sare’nin Hacer ile geçimsizliği sonucu Hacer ile ondan doğma çocuk yaştaki İsmail’i alıp Mekke’ye gelmiştir. Hz. İbrahim, anne ile oğlunu bir kırba su ve bir miktar hurma ile Kâbe’nin bulunduğu yere bırakıp gitmiştir. Bu davranışın sebebini soran Hacer’e, bu işin Allah’ın emri olduğunu söylemiştir. Hz. İbrahim ara ara gelip Hacer ile oğlunu ziyaret etmiştir. Yine bir ziyaretinde, 30 yaşlarına basmış oğluna, Allah’ın kendisine bir mabet yapmasını emrettiğini söylemiştir. Oğlundan, mabedin yapımı için yardım istemiştir. İbn Haldun’un ifadesine göre bu sırada İsmail, annesi ve kendisi için bir ev yapmıştır. Evinin etrafını taş ve topraktan oluşan bir duvarla kuşatmıştır. Bu avluyu koyunları için ağıl olarak kullanmıştır. İşte Hz. İbrahim ile oğlu İsmail Kâbe’yi bu ağıl olarak kullanılan avluya inşa etmişlerdir.”⁵⁶⁰

Kâbe ve Kâbe’nin tavafı yani hac ibadeti, her Müslümanın arzuladığı bir durumdur. Tüm Müslümanlar bir kez dahi olsa Kâbe’yi görme arzusunu gönüllerinde taşırlar. Bütün Müslümanlar için özel bir ibadet mekânı olan Kâbe, Karakoç için şiirlerinde özel bir ibadet alanı olarak yer almıştır.

...

Kokunu aldım *Kâbe*’de yollara düştüm azade
Gönlüm hicap örtüsünü, büründü ya Resûlallah

Âşıkların ma’şukusun, Fuzuli’deki saf su’sun
Bu kaynaktan içmeyen yerindi, ya Resûlallah

...

(BD., 275)

⁵⁵⁹ Sadettin Ünal, “Kâbe”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIV, 2001, 14.

⁵⁶⁰ Yılmaz Can, *Kâbe*, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, s. 7, 1993, 69.

“Lirik Naatlar / 1” adlı şiirden alınan bu dizelerde Kâbe kavramına yer verildiğini görmekteyiz. Şair, Kâbe’ye gidişini Hz. Peygamber’in kokusunu almasına bağlayarak hüsn-i talil yapmıştır. “Allah’ın evi” olarak kabul ettiğimiz Kâbe’ye giderken her Müslüman gibi şair, hicap örtüsüne büründüğünü söylemektedir. Kâbe’yi ziyaret etmekten maksadımız, temizlenmek ve günahlarımızdan arınmaktır. Çünkü burada ibadetlerimizle Allah’tan sürekli af diler ve bunun için niyazda bulunuruz. Bu dizelerde ayrıca Fuzûlî’nin Hz. Peygamber için yazdığı Su Kasidesi’ne telmih söz konusudur. Karakoç bu kasideyi anımsatarak Hz. Peygamber’i, âşıkların mâşuku olarak nitelendirmektedir. Hz. Peygamber’in yolundan gitmeyen, hadis ve sünnetlerine uymayanların sonradan hâllerinden şikâyet ettiklerini dile getirmektedir.

...

Kâbe göz kırıp durur ama rızık uykuda,
Rabbim çifte kanat tak bendeki bu çabaya.

Sayrısı oldu gönlüm Medine’yi sayıklar;
Bin gül armağan olsun bir defa merhabaya.

...

(İÇAZ., 257)

Yukarıdaki beyitler, “Taşlı Harman Yerinde Bir Avuç Malamayım (Aranağme)” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde şair, Kâbe’ye gitme arzusundadır. Dünya üzerindeki bütün Müslümanlar, nerede olurlarsa olsun Kâbe’nin bulunduğu yere yönelerek namaza dururlar ve bu ibadet merkezinin aşkıyla namazlarına niyet ederler. Şair, Kâbe’yi ve Medine’yi görmek arzusunda olduğunu ve bir kez merhaba demek için pek çok gülü feda edeceğini belirtmektedir.

2.9.6. Kerbelâ

“Bağdat’ın yaklaşık 100 km. Güneybatı’sında yer alan Kerbelâ’nın İslâm tarihindeki şöhreti, Hz. Hüseyin ile beraberindekilerin 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde Emevîlerce şehit edildikleri yer olması ve kabirlerinin burada bulunmasından kaynaklanmaktadır. Hz. Ali’nin medfun olduğuna inanılan Necef’ten sonra ikinci atebedir. Kerbelâ isminin Akkadca “sivri külâh” anlamındaki karballatu kelimesinin Orta İbranice ve Ârâmîce’de aldığı karbalâ şeklinden, Arapça “Bâbil çevresi” mânasına gelen

Küver Bâbil'den ve yine Arapça “ayakların yumuşak zemine batması” anlamındaki kerbele kökünden geldiği yolunda bazı görüşler ileri sürülmüşse de kesin bir sonuca varılamamıştır.”⁵⁶¹

Hız. Hüseyin ile beraberindeki yetmiş kadar muharibi şehit edilerek Emevî ordusu, onun kesik başıyla esir alınan harem mensuplarını Dımaşk'a götürmüştür. Sonrasında açıkta bırakılan şehit cesetleri, Benî Esed mensubu Gâdiriye köylüleri tarafından Hâir denilen yerde toprağa verilmiştir. Halife I. Yezîd'e sunulduktan sonra Hız. Hüseyin'in başının ise nereye gömüldüğü bilinmemektedir. Bu hususta çeşitli rivayetler bulunmakta ve en kuvvetli ihtimal olarak Medine'de Bakî Mezarlığı olduğu sanılmaktadır. Hız. Hüseyin'in başsız cesedinin gömüldüğü Hâir mevki kısa zamanda bir ziyaretgâh hâlini almış, onun bir süre Dımaşk'ta tutulan aile fertleri Medine'ye dönmek üzere serbest bırakıldıklarında burayı ziyaret etmişlerdir.⁵⁶²

...

Bir damla su için yaktım uykuyu

Ey zalim *Kerbelâ* kıskandım suyu

İğnesi ağulu geceler boyu

Tek ezgi bilirim: canım yar oğul

Kanayan yaramı gel de sar oğul

...

(KS., 420)

Yukarıdaki dizeler, “Ağıt Gibi” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde, Kerbelâ olayına telmih söz konusudur. “Hız. Hüseyin'in şehit edilmesiyle birlikte adından sıklıkla söz edilen bir mekân olan Kerbelâ, daha öncesinde bir konak yeri olmasından başka çok fazla bir öneme sahip değildi. Hız. Hüseyin ve beraberindekiler özellikle susuz ve savunmaya çok elverişli olmayan bu mekânda konaklamak zorunda bırakılmışlardı.”⁵⁶³ Şair, bu dizelerde hem Hız. Hüseyin ve arkadaşlarının susuz kalmasına hem de şehit edilmeleriyle yaşanan acıya gönderme yapmış ve kendi üzüntüsünü bu olaydan yola çıkarak dile getirmiştir.

⁵⁶¹ Mustafa Öz, “Kerbelâ”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXV, 2002, 271.

⁵⁶² Öz, “Kerbelâ”, 271.

⁵⁶³ Fatih Erkoçoğlu, “Kutsal(laştırılmış) Bir Mekân: Kerbelâ (Osmanlı Hâkimiyetinin Sonuna Kadar)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(1), 2010, 310.

...
 Yezid'in en paragöz askerleri
 Hastalara, çocuklara, kadınlara bile su içirmezler
 Bir kez kuşatmış ihtirasla ölüm çemberi
 Bir daha korumaz **Kerbelâ**'da akıtılan kan
 Sen bir savaş ocağısın ey kanı petrol olan
 Akbabaların uçtuğu Basra vadisi
 ...

(KS., 123)

Yukarıdaki dizeler, “Yuvaya Dönüş Türküsü” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde Kerbelâ olayına ve Kerbelâ coğrafyasına telmih söz konusudur. “Kerbelâ mevkiine yakın bir yerde Fırat nehri ya da bir kolu bulunmamaktadır. Hâlbuki kaynaklarımızda Hz. Hüseyin'in öldürülmesi öncesinde onun ve beraberindekilerin susuz bırakılması hususu Hz. Hüseyin'in suya ulaşmaya çalışması, özellikle Fırat Nehri'ne ulaşmaya çalıştığı ve Kûfe ordusunun onların suyla bağlantısını kestiği şeklinde anlatılmaktadır. Kerbelâ'nın yakınlarında ne Fırat Nehri geçmekte ne de ona ait bir kol bulunmaktadır. Bugün Hüseyin nehri denilen ve Kerbelâ'yı resmeden kitap ve başka eserlerde gösterilmeye çalışılan nehir ise müteakip devirlerde açılmış bir kanal olup çatışma mahallinden ve şehitlerin mezarlarından hayli uzakta kalmaktadır.”⁵⁶⁴ Bu sebeple pek çok şiirde “Kerbelâ ve susuzluk” kavramı bir arada kullanılmıştır. Şiirde, Hz. Hüseyin ve arkadaşlarının şehit edilmesiyle birlikte yaşanan acı olaya telmih söz konusudur. İslâm tarihinde pek çok anılmayan Kerbelâ şehri, Hz. Hüseyin ve arkadaşlarının şehit edilmesinden sonra bir ziyaretgâh hâline gelmiş ve daha çok anılmaya başlamıştır. “Hz. Hüseyin'in mezarı, babasının mezarının bulunduğu Necef'ten daha fazla ziyaretçi çekmiş ve meşhedi ziyarete gelenlerin katkılarıyla şehir zenginleşmiş, buna bağlı olarak şehrin nüfusu artmıştır. Bu sayede Kerbelâ, Bağdat'tan sonra Irak'ın ikinci büyük şehri olmuştur.”⁵⁶⁵

2.9.7. Mekke / Medine

Arap yarımadasının kuzeyinde Batnimekke (Bekke) adı verilen bir vadi üzerinde kurulmuştur. Merkezinde Kâbe'nin yer aldığı bu vadinin ortasındaki çukur alana “Bathâü

⁵⁶⁴ Erkoçoğlu, 281.

⁵⁶⁵ Erkoçoğlu, 311.

Mekke” (sel yatağındaki kumluk) denilir. Alanın Doğu’sunda Safâ ile bunun hizasında Merve tepelerinin bulunduğu Ebûkubey’s, Batı’sında Kuaykiân, Güneybatısında Sevr, Kuzeydoğusunda Nûr (Hira) ve Sebîr dağları yer alır. Hac ibadetinin yerine getirildiği mekânlardan Arafat, Müzdelife ve Mina Mekke’nin Doğusunda olup şehrin Kızıldeniz ile bağlantısı Cahiliye döneminde Şuaybe Limanı, İslâm’dan sonra Cidde Limanı aracılığıyla sağlanmıştı. Mekke çevresi, çöl karakterli bir araziye ve bunun üzerinde görülen, dikenli bodur ağaç ve çalılıklardan meydana gelen cılız ve seyrek doğal bitki örtüsüne sahip olduğu için Kur’ân’da “ekin bitmeyen bir vadi” olarak nitelendirilmektedir. Kurak ve sıcak bir iklime sahip olan Mekke, düzensiz yağışlar ve konumu dolayısıyla tarih boyunca birçok defa sel baskınlarına da maruz kalmıştır.⁵⁶⁶

Mekke’nin asıl önemi, Allah’a kulluk maksadıyla yapılmış ilk mabet olan Kâbe’nin (Âl-i İmran 3/96) burada bulunması nedeniyledir. Mekke bizzat Allah tarafından harem kılınmış ve bu durum, şehrin emin bir yer yapılması için dua eden (Bakara 2/126; İbrahim 14/35) Hz. İbrahim tarafından ilân edilmiş olup Kur’ân’da, Allah’ın evi kabul edilen Kâbe’nin yer aldığı Mekke ve çevresinin her türlü tecavülden korunmuş güvenli bir yer (harem) ve insanların mânen temizlenip arındığı bir mahal olduğuna işaret edilmiştir.⁵⁶⁷

“Medine ise Arap yarımadasının batısında Hicaz bölgesinde Kızıldeniz kıyısına yaklaşık 130 km. uzaklıkta, Mekke’nin 350 km. kadar kuzeyinde olup deniz seviyesinden yüksekliği Harem-i şerif’te 619 metredir. Şehrin kurulmuş olduğu geniş düzlüğün kuzeyini Uhud, güneyini Âir dağları, doğusunu Vâkım harresi (volkanik lav akıntısı), batısını Vebere harresi kuşatır.”⁵⁶⁸

Tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahip olan Medine, Hicret esnasında tam anlamıyla şehirleşmemiştir. İslâmiyet’ten sonra kentleşme teşvik edilerek şehrin İslâmlaşması ile medenîleşmesi arasında paralellik kurulmuştur. Bu bağlamda idare ve savunma, ekonomi ve pazar, dinî hayat gibi medenî hayatın en önemli üç fonksiyonu sırasıyla düzenlenerek şehir planı Mescid-i Nebevî merkez olmak üzere geliştirilmiştir. Gerçekleştirilen yeni yerleşme düzeninde bazı kenar semtler şehrin bir parçası hâline

⁵⁶⁶ Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Mekke”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVIII, 2003, 555.

⁵⁶⁷ Bozkurt, Küçükbaşçı, “Mekke”, 556.

⁵⁶⁸ Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Medine”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVIII, 2003, 305.

getirilerek mahallelerin sayısı arttırılmıştır. Fetihlerle birlikte gelirlerin artması üzerine geniş ve güzel evler, konak tarzı yapılar inşa edilerek Emevîler döneminde Akîk vadisi, yapılan köşklerle Medine şehrinin en mûtena semtlerinden biri hâline getirilmiştir. Mescid-i Nebevî, bir ibadethâne işlevinin yanında daha sonraki devirlerde ortaya çıkacak olan birçok sosyal kurumu bünyesinde barındıran ve külliye adı verilen geleneğin çekirdeğini oluşturmuştur.⁵⁶⁹

...

Yani çağlarüstü bir iman senfonisinde

Mekke'nin **Medine**'ye yaklaşması

Bütün âşık gönüllerin TEK'e odaklaşması

Maddenin intiharı ve mânanın bayraklaşması

1400 yıl önceydi sonsuzluğu vurgulayan gerçek bir devrimle

Sevginin ışıklaşması

Lâ ilâhe illallâh tevhidiyle

...

(KS., 121)

Yukarıdaki dizeler, “Yuvaya Dönüş Türküsü” adlı şiirden alınmıştır. Mekke ve Medine, İslâmiyet'in kabulü ve yayılması açısından önemli iki şehirdir. İslâmiyet, Mekke'de doğup Medine'de büyümüştür denilebilir. Şair, bu dizelerde Mekke'nin Medine'ye yaklaşması ile Hicret'i kastetmektedir. İnsanların tevhit düşüncesinde birleşerek Hicret ettiğini belirtmektedir. 1400 yıl önce yaşanan ve İslâmiyet için verilen mücadeleyi devrim olarak nitelendirmektedir. Mekke ve Medine kavramlarını genellikle bir arada kullanan şair, İslâm tarihi açısından bütünlük arz ettiklerine vurgu yapmaktadır.

...

Seçilmiş mekânların en seçkini Kâbe'dir

Kurşun renginde **Mekke** parıldar bedir bedir

Figürlere takılan nefsimden nefret ettim

Akli takıntılardan içime hicret ettim

...

(BD., 255)

⁵⁶⁹ Bozkurt, Küçükbaşçı, “Medine”, 309.

“Kâbe Ekseninde İlk Yakarış” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde “Mekke” ve “Kâbe” kelimelerinin birarada kullanıldığını görmekteyiz. Yukarıda bahsettiğimiz üzere Mekke, asıl önemini Kâbe’nin orada bulunmasından almaktadır. “Mekke, Hicaz’ın siyasî olaylara yön vermedeki önceliğini kaybetmekle birlikte İslâm’ın ilk yıllarına ait hatıraları yaşatmasından dolayı kültürel alanda üstünlüğünü her zaman korumuştur. Mekke’de İslâm’ın erken döneminden itibaren oluşan bu kültürel canlılığın sonucu olarak dinî ilimlerde yetkin âlimlerin yetişmesi, şehri İslâm dünyasının diğer bölgelerinde yaşayan âlimler için bir merkez hâline getirmiştir.”⁵⁷⁰ Kâbe’de yazdığı bu şiiriyle, Karakoç hem Kâbe’nin Mekke’de bulunması hem de İslâm’ın ilk yıllarına ev sahipliği yapması hasebiyle İslâm dünyası için özel bir yeri olduğunu Mekke’de hissettiği havadan yola çıkarak vurgulamaktadır.

...

Mescid-i Haram’da Leylâ’yı buldum,

Leylâ’ya bakarken Mevlâ’yı buldum,

Mekâna sığmayan sevdâyı buldum,

Hayran kaldım Hakk’ın hazinesine

...

(BD., 269)

Yukarıdaki dördlük, “Bir Süreç Değişimi Esrikliği” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde Mescid-i Haram, kavramı kullanılmıştır. “Kur’ân-ı Kerîm’de on beş yerde geçen Mescid-i Harâm tabiriyle Kâbe, Kâbe’yi kuşatan ve ibadet için kullanılan alan, Mekke veya Mekke haremi kastedilir.”⁵⁷¹ Kâbe’ye veya Kâbe’nin bulunduğu şehir olan Mekke’ye bakarak şair, Hakk’a ulaştığını belirtmektedir. Divan şiiri mazmunlarından olan Leylâ’yı kullandığı dikkat çekmektedir. Divan şiirinde Leylâ, sadece bir araçtır. “Akıl ve tedbir aşk yolunda âşığı menzile ulaştırmaz. Akıl yoluyla Leylâ’ya ulaşmak mümkün değildir. Tasavvuf’un temeli teslimiyettir. Teslim olan kişi, hakikati akıl yoluyla göremez. Leylâ, hayatın esasıdır, özüdür; mutlak sevgiliye ulaşmada vasıta.”⁵⁷² Divan

⁵⁷⁰ Bozkurt, Küçükbaşçı, “Mekke”, 561.

⁵⁷¹ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, Nebi Bozkurt, “Mescid-i Haram”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIX, 2004, 273.

⁵⁷² Şevkiye Kazan Nas, “Klasik Türk Şiirindeki Leylâ Mazmunundan Modern Türk Şiirindeki Leylâ İmgesine: Mehmet Akif’in Kaleminden Leylâ Şiiri”, *Sutad*, s. 42, 2017, 257.

şiiirinde Leylâ sadece bir araçtır. Şair, bu mazmundan yararlanarak Mescid-i Haram'a bakarak Leylâ'yı yani gerçek aşkı (Allah'ı) bulduğunu söylemektedir.

2.9.8. Mescid-i Aksâ

Kur'ân-ı Kerîm'de el-Mescidü'l-aksâ adıyla anılan ve çevresinin mübarek kılındığı belirtilen yerin (İsrâ 17/1) Beytülmağdis olduğu konusunda İslâm âlimleri, ittifak hâlinindedir. Arapça aksâ “uzak” anlamındadır ve mabedin Mekke'ye uzaklığından dolayı bu adla anılmıştır. Mûsevîlikte önemi büyük olan bu mekân, Museviliğe göre mabet dünya yaratılmadan önce de vardı ve gökte idi. Rab dünyayı onun gölgesinin düştüğü yerden yaratmaya başlayarak aynı noktada Hz. Âdem'i yaratmıştır. Bir hadise göre burası, Mescid-i Harâm'dan sonra içinde insanların Allah'a ibadet etmeleri amacıyla yapılan en eski ikinci mabettir. Bugün Kâbe'ye çevresiyle birlikte Mescid-i Harâm denildiği gibi Mescid-i Aksâ'ya da çevresiyle birlikte Harem-i şerif denilmekte ve bununla eski Kudüs'teki Kuzey'i 321, Güney'i 283, Doğu'su 474 ve Batı'sı 490 m uzunlukta olan ve yer yer 30-40 m yüksekliğe ulaşan surlarla çevrili bulunan, içinde Kubbetü's-sahra'nın de yer aldığı kutsal mekân kastedilmektedir.⁵⁷³

...

Yolunda Konya, Maraş çok şehitler vermiştir;
Erzurum yüreğini dağlarına sermiştir;
Mescid-i Aksâ esir, Mekke, Medine küskün
Teni gizlese bile derdi derinde gülün...
Kâinat bir mozaik, her şeye sahip Allah,
Ey gizli ve aşikâr her derde tabip Allah!

...

(BD., 32)

Yukarıdaki dizeler, “Beyaz Dilekçe I” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde Müslümanlar için önemli olan Mekke, Medine ve Mescid-i Aksâ'nın zikredildiğini görmekteyiz. Şair, Mescid-i Aksâ'yı esir olarak Mekke ve Medine'yi bu durumdan dolayı küskün olarak nitelendirmektedir. 1948 yılına kadar dünya üzerinde sürgün hayatı yaşayan Yahudi milleti, dünyanın o dönem içinde bulunduğu karmaşık dönemden

⁵⁷³ Nebi Bozkurt, “Mescid-i Aksâ”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIX, 2004, 268.

faydalanarak 1948’de bağımsızlığını ilan etmiş ve farklı ülkelerden pek çok Yahudi İsrâil’e yerleşmiştir. İsrâil’e yerleşmesiyle beraber Filistin ile çatışmaya ve Kudüs üzerinde söz sahibi olmaya çalışan Yahudi devleti, çok kan dökerek bu emeline ulaşmaya çalışmaktadır. Günümüzde ise Kudüs’e giriş çıkışlar gayr-ı resmî de olsa onların kontrolü altındadır. “Kudüs’te bulunan Mescid-i Aksâ hem Müslümanlar hem de Yahudiler için teolojik bir öneme sahiptir. Müslümanlar tarafından; ilk kible olması ve avlusunda bulunan Kubbetü’s-sahra’dan İslâm’ın Peygamber’i Hz. Muhammed’in göğe yükseldiğine inanılması (miraç) nedeniyle, Yahudiler tarafından ise; Hz. Süleyman tarafından yaptırıldıktan sonra iki kez yıkıma maruz kalan kutsal tapınağın yeri olması ve Yahudilik inancındaki bazı dinî ritüellerin bu mekânda yapılmasının zorunlu olması nedeniyle kutsallaştırılmıştır.”⁵⁷⁴ Bu kutsallığa dayanarak Yahudilerin, her türlü yola başvurarak Mescid-i Aksâ’yı kontrolleri altında tutmak için sürekli bir mücadele halinde olduğunu görmekteyiz.

2.9.9. Türbe

“TDK tarafından, ‘genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı olarak tanımlanan’ türbeler, yaşadıkları dönemde, buldukları yerlerde topluma özellikle manevî anlamda katkı sağlamış ve rehber olmuş kişilere verilen değer bir yansımasıdır. Bu bağlamda insanlar, yüzyıllar geçse bile, bu tür insanlara olan hürmetlerini sürdürmekte, onlara değer vererek türbelerini ziyaret etmekte ve manevî anlamda doyuma ulaşmayı istemektedirler. Söz konusu inanç noktaları büyük bir çekim gücüne sahip oldukları için, inanç turizmi bağlamında da dikkat çekmektedirler.”⁵⁷⁵

...

Kaç kez bir güvercin olmak istedim,
Hep Yeşil **Türbe**’ye konmak istedim;
Edebim bağ oldu arzularıma...

⁵⁷⁴ Haydar Oruç, “Mescid-i Aksâ: Tarihi, Statüsü ve Güncel Gelişmeler”, *Ormer Perspektif Serileri*, Aralık 2015, s. 15, 1.

⁵⁷⁵ İbrahim Sezer, Bekir Öztürk, “İnanç Turizmi Bağlamında Yapılan Ziyaretlerin Mekânsal Etkileri Üzerine Ev Sahibi Toplumun Geliştirdiği Tepkiler: Boztekke Köyü (Giresun Merkez İlçe) Örneği”, http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp8_46.pdf (Erişim Tarihi: 11.07.2020), 464.

Kader dedim girişmedim yoruma,
 Kader dedim bir ney gibi inledim,
 Tanıklar konuştu bense inledim.

...

(BÇBK., 133)

“Bursa’da Can Esrik Yeşil” başlıklı şiirden alınan bu dizelerde, şair güvercin olup Yeşil Türbe’ye konmak istediğinden bahsetmiştir. İslâmî değerlerle çok bağdaşmasa da inanç turizmi kapsamında yapılan türbe ziyaretleri, dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi ülkemizde de yoğun olarak yapılmaktadır. Kişiler, bu yerleri ziyaret ederek buralarda bulunan mübarek zatlar aracılığıyla maddî ve manevî isteklerini dile getirmektedirler. Şair, bu dizelerde ziyaret bağlamında bir kuş gibi Yeşil Türbe’yi ziyaret etmek istediğini belirtmiştir.

2.9.10. Uhud

“Gazveye adını veren Uhud dağı Medine’nin kuzeyinde Mescid-i Nebevî’ye yaklaşık 5 km. mesafededir. Bölgedeki dağ silsilelerinden ayrı ve tek başına bulunduğu için bu adı aldığı anlaşılmaktadır. 8 km. uzunluğundaki dağın yüksekliği 720 metredir. Günümüzde Doğu’da Medine Havaalanı yolu, Batı’da Tarîkuluyûn ile çevrilmiş olup gelişen şehre bitmiştir. Medine’den bakıldığında koyu kırmızı bir görünüm arz eden Uhud Dağı bitki örtüsü bakımından son derece fakirdir. Hz. Peygamber çeşitli vesilelerle Uhud’dan söz etmiş, ‘Uhud bizi sever, biz de Uhud’u severiz’ demiştir.”⁵⁷⁶

Kur’ân-ı Kerîm’de özellikle Âl-i İmran ve Enfâl surelerinde Uhud Gazvesi hakkında birçok ayet yer almaktadır. Bu ayetlerde müşriklerin mallarını insanları Allah yolundan saptırmak için harcadıkları (Enfâl 8/36), Müslümanların gevşeklik göstermemesi ve üzüntüye kapılmaması gerektiği, çünkü inananların üstün geleceği (Âl-i İmran 3/139), Allah kendilerine yardım ettiği hâlde Müslümanlardan iki grubun bozulmaya yüz tuttuğu (Âl-i İmran 3/122), Müslümanların acıya uğradığı, buna karşılık düşmanlarının da benzer bir acıya mâruz kaldığı, bu şekilde Allah’ın günlerinin insanlar arasında döndürüp durduğu (Âl-i İmran 3/140), Hz. Muhammed’in ancak bir Peygamber olduğu ve ondan önce de birçok peygamberin gelip geçtiği, onun ölmesi veya öldürülmesi

⁵⁷⁶ Muhammed Hamidullah ve Casim Avcı, “Uhud Gazvesi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLII, 2012, 54.

durumunda Müslümanların bunu sabırla karşılayıp dinlerinde sebat etmeleri gerektiği (Âl-i İmran 3/144), Uhud'da başlarına gelen musibetin kendi kusurlarından kaynaklandığı (Âl-i İmran 3/165), bunun da kimin mümin kimin münafık olduğunun anlaşılması bakımından Allah'ın izniyle gerçekleştiği (Âl-i İmran 3/166-167), Allah yolunda öldürülenlerin “ölü” değil “diri” oldukları ve Allah'ın büyük nimetlerine ulaşmış olmanın sevincini yaşadıkları (Âl-i İmran 3/169-170) gibi hususlara dikkatler çekilmektedir.⁵⁷⁷

...

Sünnet üzere konmuş sakaldan- bıyıktan

Baş örtüsünden korkan

Suratı boyalılar gütmesin bizi

Sözün gerçeğine sarılalım ve de özüne

At'ın asilini sevelim, yolun çetinini

Bedir'de, *Uhud*'da, Hayber'de, İstanbul'un fethinde

Endülüs'te Kurtuba'da,

Kosova'da şehit düşenler aşkına

Yeniden kuralım büyük Kur'ân devletini!...

...

(KS., 303)

Yukarıdaki dizeler, “Müslüman Yüreğim Kan Ağlıyor” adlı şiirden alınmıştır. İslâm tarihi boyunca yapılan savaşlara dair isimlerin zikredildiği bu dizelerde “Uhud” kavramının zikredildiğini görmekteyiz. Cihat uğruna feda edilen canlara dikkat çeken şair, Müslüman toplumların artık bir araya gelmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Şehitlere yapılan bu eziyetler, sadece Uhud özelinde bir örnektir ve Karakoç da Müslüman canların artık haksız yere katledilmesine tepki olarak Müslümanların bir araya gelmesini ve güçlerini birleştirmesini istemektedir.

⁵⁷⁷ Hamidullah, Avcı, “Uhud Gazvesi”, 57.

2.10. ÖNEMLİ GÜN VE GECELER

2.10.1. Bayram

“Bayram kelimesinin Arapça’sı, sözlüklerde “âdet hâlini alan sevinç ve keder; bir araya toplanma günü” anlamlarıyla karşılanan îddir.”⁵⁷⁸

İslâm dininde Ramazan ve Kurban olmak üzere iki dinî bayram vardır. Arapçada îdü’l-fitr ve îdü’l-adhâ şeklinde adlandırılan her iki bayram da Hicret’in 2. yılından itibaren kutlanmaya başlanmıştır. Ramazan orucu ilk defa Hicret’in 2. yılında farz kılınmış, bu ayı oruçla geçirenlerin sonraki ayın (Şevval) ilk üç gününü bayram olarak kutlamışlardır. Bu sebeple bu bayram, Ramazan Bayramı veya bayramdan önce fitre (fıtır sadakası) verildiği için fıtır bayramı diye de adlandırılmıştır. Türkiye’de bazı çevrelerde muhtemelen bayramda şeker, lokum ve tatlı ikramı şeklinde öteden beri var olan gelenek buna şeker bayramı denilmesine yol açmış; ancak Hz. Peygamber’in özellikle dinî terim ve kavramların muhafazası konusunda hassasiyet göstermesi, uygun olmayan bazı isimleri değiştirmesi bu şekilde bir adlandırmanın doğru olmayacağını göstermektedir. Hicrî takvimin son ayı olan Zilhicce’nin onunda başlayan ve dört gün devam eden Kurban Bayramı ise bu günlerde kurban kesildiği için bu adla anılmıştır. Hac ibadeti Hicret’in 9. yılında farz kılınmakla birlikte kurban kesilmesi ve Kurban Bayramı namazı, oruç ibadeti ve Ramazan Bayramı gibi Hicret’in 2. yılında teşrî‘ kılınmıştır.”⁵⁷⁹

...

Küskünler barışır, açlar doyardı

Bayram bir semboldü has yüreklere

Camilerin içi dolar taşardı

O namazlar, o cemaat nerede

...

(KS., 138)

“O Eski Bayramları Düşünürken” adlı şiirden alınan bu dizelerde şairin eski bayramları özlemle yâd edişine tanıklık etmekteyiz. Kültürümüzde bayramların özel bir anlamı ve önemi vardır. Bayramlar, millî birlik ve beraberliğimizin arttığı, dayanışmanın

⁵⁷⁸ Sargon Erdem, “Bayram Salası”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, V, 1992, 257.

⁵⁷⁹ İbrahim Bayraktar, “Bayram”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, V, 1992, 259.

daha önemli olduğu, ihtiyacı olanların ihtiyaçlarının karşılandığı ve küs olanların barıştığı günlerdir. Şair, bu noktalara dikkat çekerek bu birlik ve dayanışmayı arttırmak gerektiğini belirtmiştir. Bayramların önemli bir noktası da cemaatle kılınan bayram namazlarıdır. Camilerin bile eskisi kadar dolu olmadığından yakınan şair, bayramların eski tadının kalmadığından yakınmakta ve bir ölçüde bu durumdan sitem etmektedir.

2.10.2. Cuma

“Cum‘a (cumua, cumaa) “toplamak, bir araya getirmek” anlamındaki cem‘ kökünden isimdir. Cem‘ masdarı ve birçok türevi muhtelif ayetlerde, cum‘a ise kendi adıyla anılan surede geçmektedir (Cum‘a 62/9). Cum‘a çeşitli hükümleri bakımından birçok hadiste yer almaktadır.”⁵⁸⁰

Çeşitli hadislerden anlaşıldığına göre Cuma, haftalık ibadet günü olarak daha önce Yahudi ve Hristiyanlar için tayin ve takdir edilmiş, fakat onlar bu konuda ihtilâfa düşerek Yahudiler Cumartesi’yi, Hristiyanlar Pazar’ı haftalık toplantı ve ibadet günü olarak benimsemişlerdir. Allah da Cuma gününü Müslümanlara nasip etmiştir. Böylece bugünün bir bayram olduğu birçok rivayette açıkça belirtilerek İslâm’da haftalık toplu ibadet günü olarak Cuma seçilmiştir. Hz. Peygamber, “Güneşin doğduğu en hayırlı gün Cuma’dır; Âdem o gün yaratılmış, o gün cennete girmiş ve o gün cennetten çıkarılmıştır; kıyamet de cuma günü kopacaktır” sözüyle Cuma günü, kıyametin kopacağına dikkat çekmiştir. Allah’ın cennette Cuma gününe tekabül eden ve “yevmü’l-mezîd” denilen günde kullarına kendisini ziyaret fırsatı vereceğini, bunun için onlara tecelli edeceğini bildirmiştir.⁵⁸¹

Cuma günü, ayet ve hadislere dayandırılarak bütün Müslümanlar tarafından kutsal gün kabul edilmiştir. “Müslümanların Bayramı” diye anılan bugün, 1935 yılına kadar resmî tatil iken bu yıldan itibaren iş günlerine dâhil edilmiştir. Cuma günleri yapılan ibadetlerin daha çok sevap, günahların ise daha fazla günah olarak yazıldığı kaynaklarda belirtilirken günün önemi daha da artmaktadır. Karakoç, Cuma gününe ve Cuma salâsına şiirlerinde yer vermiştir.

...

⁵⁸⁰ Hayreddin Karaman, “Cuma”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VIII, 1993, 85.

⁵⁸¹ Karaman, “Cuma”, 85.

Bütün bunlar bir kitabın dibâcesi
 Ne zaman bir salâ okunsa minarelerden
 Yine bir can kütüğü devrilmiş derdim ben
 Babam hep ölüme hazırlardı kendini
 Kelime-i şahadet getirerek öldü bir *Cuma* gecesi
 ...

(BÇBK., 330)

Yukarıdaki dizeler, “Bir Mum Işığının Fotoğrafı” adlı şiirden alınmıştır. Bir aile fotoğrafının dizelere döküldüğü bu şiirde şair, babasının ölümüne değinirken Cuma gecesi öldüğünü söylemiştir. Cuma gecesi, Perşembe akşam namazının vaktiyle başlayan gecedir. Cuma günü, dinî açıdan kutsal ve özel bir gün olduğu için gecesi de ayrıca önem taşımaktadır. Bu sebeple Cuma gecesi, vefat edenlerin diğer günlere oranla daha şanslı olduğu kabul edilmektedir. Şair bu sebeple babasının Cuma gecesi vefat edişini ayrıca vurgulamaktadır.

...
 Kurşunlu Cami’de *Cuma* salâsı,
 Bedenin gurbeti, ruhun silâsı...
 Bir gel-geçtir mey içmenin silâsı,
 “Selvi boylum” denmez cücelerine.
 ...

(KS., 283)

Yukarıdaki dördlük, “Nevşehir” adlı şiirden alınmıştır. Nevşehir’e ait güzelliklerin ve oraya ait değerlerin anlatıldığı bu şiirde şair, Kurşunlu Cami ve orada duyduğu salâya da değinmiştir. Cuma salâsı, adeta Müslümanların Cuma namazına davetiyesi gibidir. Cuma namazı, Kur’ân-ı Kerîm’de özellikle zikredilmesi hasebiyle şair bu günü, kavuşma günü olarak nitelendirmiştir.

2.10.3. Regaib Gecesi

“Regaib Kandili, kamerî aylardan, üç aylar olarak tabir edilen Recep, Şaban, Ramazan aylarından ilki olan Recep ayının ilk Cuma gecesidir. Tabiatıyla bu birinci günün gecesine denk gelebileceği gibi yedinci günün gecesine de denk gelebilir.

Aralarında herhangi bir fark söz konusu değildir. Bu gece ise anlamını, Hz. Muhammed'in anne rahmine düştüğüne inanılmasından almaktadır. Bu gece, Peygamber'e salât ve selâmlar getirilir, onun ümmetinden olduğu için Allah'a şükredilir.”⁵⁸²

...

Bu gece mukaddes *Regaib* kandilidir

Bu gece ölüler bile diridir

Bu gece Allah'a açılacak ellerimiz

Bu gece Allah'ı zikredecek dillerimiz

Bu gece bir Müslüman nasıl öldürülebilir

Bu gece de saldıracak Haçlı askerleri

...

(KS., 272)

Yukarıdaki dizeler, “Kuşlar Bir Dal Bulamıyor Konacak” adlı şiirden alınmıştır. Bağdat'ın bombalanmasından duyulan üzüntünün dile getirildiği şiirde, saldıran güçlerin Müslümanlara karşı saygısız tavırlarına dikkatler çekilmektedir. İslâm âlimlerinin çoğu tarafından uygun görülmesi de Müslümanların önemli kısmı, mübarek geceler diye kabul ettiği kandil gecelerine büyük önem vermektedir. Şair bu sebeple, bu gecede insanların öldürülmemesi gerektiğini, savaşan güçlerin Müslümanlara bu konuda saygı duymaları gerektiğini belirtmektedir.

2.11. AYET ve HADİS İKTİBASLARI

2.11.1. Ayet İktibası

“Ayete kelimesinin sözlükteki asıl anlamı “bir şeyin ve bir amacın mevcudiyetini gösteren alâmet”tir. Buna bağlı olarak “açık alâmet, delil, ibret, işaret” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Kur’ân’da tekil ve çoğul şeklinde 382 defa geçen ayete kelimesi terim

⁵⁸² Halide Aslan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Osmanlı İmparatorluğu’nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller”, *İstem*, s. 13, 2009, 201.

olarak çeşitli anlamlar ifade etmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’ın varlığını ispat etmeyi amaçlayan delillerden çoğunlukla ayet diye söz edilir.”⁵⁸³

...

Her dağ

Rabbin kaleminden çıkmış

Bir *ayettir*

Dağlar içinde Salavan

Bir kimya-yı saadettir

...

(BÇBK., 368)

Yukarıdaki dizeler, “Çamlıbel’de Koç Koroğlu Salavan’da Ben” adlı şiirden alınmıştır. Ayetler, Allah’ın kelâmıdır ve kâinatta var olan her şey, Allah’ın varlığının delilidir. Karakoç da bu dizelerde bu durumu dile getirmektedir.

Mecazen bilgi elde etmeye çalışmak, birinin ilminden istifade etmek anlamında kullanılan iktibas sözlükte; “ateşten köz almak” mânasına gelmektedir. İktibas, bir ibarenin söz arasına ustalıkla yerleştirilmiş olması ve uzun alıntılarının yapılmasının uygun görülmemesi sebebiyle nesirden ziyade nazımda söz konusu olan bir sanattır. İfadeye canlılık kazandırdığı, sözü güzelleştirip pekiştirdiği için Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber’in hadis-i şeriflerinden yapılan iktibaslar asıl anlamı ile veya değişik anlamda kullanılmak üzere edebî sanat olarak kabul görmüş olmakla beraber şiirde alıntılanan ibarelerin iktibas kabul edilmesi için en az bir terkip olması gerekmektedir.”⁵⁸⁴

İktibas hakkında söylenmesi gereken bir husus da şudur: Kaynaklarda iktibas hakkında “İfadeyi süsleyip mânayı kuvvetlendirmek için şair ya da nâsirin ayet veya hadislerden bir kısmını alması” tanımı karşımıza çıkar. Ancak günümüze yakın hazırlanan kaynaklarda bu tanımın yerini “Başkasına ait bir ifadeyi kısmen veya tamamen söz içinde kullanmaya iktibas veya alıntı denir” ifadesinin aldığı dikkat çekmektedir. Bu ifade ile iktibas sanatının sınırları genişletmiştir.⁵⁸⁵ “Zamanla anlamı genişleyen ve divan şairleri başta olmak üzere pek çok şairin mânayı güçlendirmek ve derinleştirmek için

⁵⁸³ Yusuf Şevki Yavuz, Abdurrahman Çetin, “Bayram”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, IV, 1991, 242.

⁵⁸⁴ Emel Nalçacıgil Çopur, “İktibas Sanatı ve Mazmûn”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, s. 10, 2019, 167.

⁵⁸⁵ Reyhan Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*, Kitabevi Yay., İstanbul 2016, 28.

başvurmuş olduğu iktibas sanatının sınıflandırılmasında da farklı yollar izlenmiştir. Kaynaklarda ayet ve hadisten iktibas üç şekilde tasnif edilmiştir. İlk tasnif ayet veya hadislerin aynen alınıp alınmaması ile ilgili, ikinci tasnif ayet veya hadislerin asıl anlamlarının kastedilip kastedilmemesi ile ilgili ve son olarak üçüncü tasnif ise lafız ve mâna ile ilgilidir.”⁵⁸⁶

Karakoç’un şiiirlerinde tam ve nakıs iktibaslarının örneklerine rastlamaktayız. Karakoç’un sözün anlamını ve etkisini güçlendirmek maksadıyla tam iktibasa başvurduğu şiiirleri şöyledir:

...

Yüzlerce cenaze namazı kıldırın İmam Yaşar Efendi

O da Azrail’in karşısında düştü zebun

Dün salâsı verildi bütün camilerde

“İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci’un”

...

(BÇBK., 300)

“Bu Kervan Yollarda Kalası Değil” adlı şiiirden alınan dizelerde Bakara Suresi 156. ayetinden iktibas yapıldığını görmekteyiz. Ayetin tam bir mâna verilecek şekilde kullanılmasıyla tam iktibas yapılmıştır.

...

Çimene koyduğunda dizlerini

“İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci’un”

-O’ndan geldik, yine O’na döneceğiz-

Mesajı geçti içimden,

Ve bir vurgun yemiş gibi oldum ben

...

(İÇAZ., 203)

Bu dizeler, şairin dostu A. Neş’et Dinçer’e ithafen yazdığı “Yaşadıkça Hep Seni Anacağız” adlı şiiirden alınmıştır. Bu dizelerde ayetin mânasıyla verilerek anlamın daha da yoğun olmasının sağlandığına tanıklık etmekteyiz.

⁵⁸⁶ Keleş, 28.

...

Ve Sahip

Ezel ve ahir

İkra diyor sevgilisine, **ikra!****Elif lâm mîm râ**

Harfler rakamlar semboller

Yedi kat yerler ve gökler

Tanıklık eder sana

Ezel ve ahir

Sahib bir

...

(KS., 371)

Yukarıdaki dizeler, "...Ve Şiir Ve Sahip" adlı şiirden alınmıştır. Dizelerde ayet, olduğu gibi alınarak tam iktibas yapılmıştır. Alak suresi, "Oku" emriyle başlamıştır. Şiirde ayrıca, "Elif lâm mim râ" ayeti de iktibas edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de, Rad suresi bu ayetle başlamaktadır. "Huruf-u Mukattaa" denilen ve Kur'ân-ı Kerîm'de 29 surenin başında bulunan bu harflerin faziletli olduğu ve anlamının içinde saklı olduğu düşünülmektedir. İslâm âlimlerinden bazılarına göre, bu harflerin anlamlarını bilmemiz mümkün değildir. Bunlar Kur'ân'ın esrarındandır ve anlamlarını yalnızca Allah bilir.⁵⁸⁷

V

Elif lâm râ

Hayatı seninle selâmlıyorum

Yollarda seninle yürüyorum gece-gündüz

Seninle oturuyorum sofralara

İrnaklar yollar misali

Eğri-kırık-düz

Geçip gider ömrümüz

Elif lâm mîm sâd

Her şeyin en doğrusunu, en güzelini

⁵⁸⁷ Muhittin Akgül, "Mukattaa Harfler ve Kur'ân İ'câzındaki Yeri", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 14, 2006, 53.

Yalnızca sen bilirsin
 Suları sen dokudun kanat
 Ufukları sen açtın yufka gibi
 Mutlak güzel olan sensin

Elif- lâm-mâm

Sen bellisin ya ben kimim?
 Atımı çalanlar adımları da çalmışlar
 Kokladığım her çiçekte senin kokun var
 Senin aşkınla diyar diyar dolaşıyor
 Kendini dağıtan rüzgâr

...

(BD, 73)

Yukarıdaki bentler, “Aşk Mektubu” adlı şiirin V. bölümünden alınmıştır. Ayetlerin aynen alınmasıyla tam iktibasın yapıldığı bu dizelerde şairin iktibasa başvurarak şiirinin anlamını güçlendirmeye çalıştığını bunu yaparken de bu harflerin faziletine vurgu yaptığını görmekteyiz.

***“Kulhü vallahü ahad,
 Allahüs Samed”*** aşkına
“Lem yelid velem yuled”

Ezan ve kamed aşkına

“Ve lem yekun lehu

Küfüven ahad” aşkına

Balamın izini bulan

Buldum desin, saklamasın

Balamın yerini bilen

Bildim desin, saklamasın

Nebi Muhammed aşkına!

...

(KS., 418)

Yukarıdaki dizeler, “Esirgeyen ve Bağışlayan Allah’ın Güzel Adıyla” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde şairin İhlas Suresi’nin tamamına yer vererek tam iktibas yaptığını

görmekteyiz. Allah'ın eksiksiz ve kusurlardan münezzehtir olduğunu vurgulamak isteyen Karakoç, ayetlerin gücünden yararlanarak şiirinin anlamını derinleştirmektedir.

Bismillahirrahmanirrahim

Patır patır gömleklerini yırtan
Başlarına bahar vuran tomurcuklar,
Işıқта seğiren yapraklar
Ve yağmurla kucaklaşan
Yanık topraklar gibi
Bir işe adınla sarılmak
Bir söze adınla başlamak
Ne güzel Rabbim

... (BÇBK., 277)

Ben aşkın deliye döndürdüğü güneyli turna
Ben bildirilerini bakışlarında düğümleyen
Ezgilerini rüzgarlara katan adam

Bismillah deyip

Kar Sesi'ne imza atan adam

... (S., 390)

Yukarıdaki dizeler, “Selâm” adlı şiirden alınmıştır. Yukarıdaki iki şiir örneğinde görüldüğü üzere her işin başı olan besmeleye yer verilerek tam iktibas yapılmıştır. “Besmele bir ayetin bölümü olduğuna göre Kur’ân’dandır ki bunda şüphe yoktur. Ancak sure başlarındaki besmeleler konusunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bu görüşlerin ilkine göre sure başlarındaki besmelelerin herbiri ayettir. Said b. Cübeyr, Atâ ve İbn Mübarek’e göre besmele başında bulunduğu her surede bir ayettir. İmam Şafî ve müntesipleri bu görüşü benimsemişlerdir. Bu durumda, besmele Fâtiha’nın da yedi ayetinden biridir. En büyük delilleri ise bismelenin Kur’ân’a yazılmış olması ve bu konuda gelen bazı rivayetlerdir.”⁵⁸⁸ Besmele ile işe başlamanın işlerini kolaylaştıracağı bilincinde olan şair, pek çok şiirinde bunu vurgulamaya devam etmiştir. İktibas olarak kullanmasa da bismelenin önemini şiirlerinde her daim vurgulamıştır.

⁵⁸⁸ Ferruh Kahraman, “Besmele ile Fâtiha Arasındaki Münâsebet”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Marife*, Bahar 2013, 57.

...

Elçiler yığılırlar, yüz sürerlerdi eşiğime

Ufuklar açılırdı sesime ışığıma

Besmeleyle su verilmiş bir çelik kılıçtım ben

Teneke değildim, saç değildim.

...

(S., 361)

Yukarıdaki dizeler, “Anadolu Türkçesiyle Bir Ulu Çınar Konuştu” adlı şiirden alınmıştır.

I

Besmeleyle binmiş ata,

Ufka doğanca bakıyor.

Sefer sınırlardan öte,

Sanki gökten lav akıyor.

...

(BÇBK., 199)

Yukarıdaki dizeler, “Doğan” adlı şiirden alınmıştır. “Hz. Peygamber’in, besmele ile başlanmayan işlerin bereketsiz ve neticesiz kalacağını belirten hadisinin ve fiilî sünnetinin tesiriyle Müslümanlar arasında sözlü olduğu kadar yazıda da en çok tekrarlanan gerek teberrüken gerek usulen gerekse tezyinî olarak çeşitli şekillerde en fazla yazılan ayetlerin başında besmele gelmektedir.”⁵⁸⁹ Karakoç da şiirlerinde sıklıkla besmeleyi tekrar etmiştir.

...

Kanım zor geçiyor damarlarımdan,

Durmadan dişlerimi sıkıyorum,

Gece kuşları çağırıyorum dağlardan

Ölürsem başımda bir **Yasin** okusunlar diye,

...

(KS., 208)

⁵⁸⁹ M. Uğur Derman, Mustafa İsmet Uzun, “Besmele”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, V, 1992, 532.

Yukarıdaki dizeler, “Elma Ağacı” adlı şiirden alınmıştır. Bu şiirde, Yasin mefhumuyla tam iktibas yapılmıştır. Bu ifade hem surenin adı hem de surenin ilk ayetidir.

İktibas ile ilgili olarak yapılan tasniflerden biri de lafız ve mealen (mâna) olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Ancak telmih ile karıştırılmaması için mâna yollu iktibas yerine mealen iktibas demek daha uygun olabilir.

1- Lafzî İktibas: “Ayet veya hadis metninden bir parça alınması ile yapılan iktibastır.⁵⁹⁰ Karakoç, bazı ayet ve hadis metinlerinden alıntılar yapmak yoluyla lafzî iktibas sanatına başvurmuştur.

...

“Elestü bi-Rabbiküm”e

“Kâlû belâ” diyen canlar

Artık kalır mı irakta?

...

(BD., 237)

Yukarıdaki dizeler, “IV / Kalu-bela Diyen Canlar” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde A’raf Suresi 172. ayetinin bir bölümüne yer verilerek nakıs iktibas yapılmıştır. Âdemoğlu ile Rab arasındaki sözleşmeye yer verilerek anlam derinleştirilmektedir.

...

İnsanım, elbette olur günahlarım;

*“Erhamü’r-rahîm*sin, affet Allah’ım.

(BD., 224)

“Her Depreme Dayanan” adlı şiirden alınan yukarıdaki beyitte, pek çok ayette yer alan “Erhamü’r-rahîm” ifadesine yer verilerek nakıs iktibası yapılmaktadır. “Merhametlilerin en merhametlisi” anlamına gelen bu ifadeye yer veren şair, Allah’tan af dilemektedir.

Karakoç, besmele ile aynı mânayı verecek şekilde “bismihî” mefhumunu kullanarak lafzî iktibas yapmıştır. Bismihî, “Allah’ın adıyla başlarım” demektir. Bu terkip, besmelenin yerine kullanılabilen bir terkiptir. Bu ifade, teşbih olarak kullanılmaktadır. Allah’ın adını anarak bir işe başlamak işlerimizi kolaylaştırır. Allah’ı

⁵⁹⁰ Keleş, 30.

sıkça anmayı Hz. Peygamber de tavsiye etmektedir. Karakoç, bu mefhumu şiirlerinde az da olsa kullanmayı tercih etmiştir.

...

Bende hasret, korku, kuşlardaysa bu cilve
Kayalara yazar sabrın adını
Bir gün dilim çözülecek, gireceğim *bisimihî* kapısından
Ve kıracağı bu sessiz taşlaşma inadını

(S.,349)

Yukarıdaki dördlük, “Boşlukta” adlı şiirden alınmıştır. Şair, bu şiiri vefatının 6. Yılında İ. Fethi Gemuhluoğlu’na ithafen yazmıştır. Dostunun ölümünden duyduğu üzüntüyü ve yıllar geçmesine rağmen özlemini dile getirdiği bu şiirde, arkadaşının Allah dostu olduğundan ve asıl dostuna kavuştuğundan bahsetmektedir. Kendisinin ise hâlâ kayan bir yıldız gibi boşlukta beklediğini şiirinde dile getirmektedir. Şiirin bu son dördlüğünde ise “bismihî kapısı” diyerek Allah’a kavuşma gününü yani ölümünü kastederek bu durumu Allah’ın adıyla başlayan bir başlangıç olarak kabul etmektedir.

2- Meâlen İktibas: “Ayet veya hadisin lafzı yerine anlamının alınarak şiir ya da nesirde iktibas edilmesidir. Bazı kaynaklarda manevî iktibas şeklinde geçmektedir.”⁵⁹¹ Şair, bazı şiirlerinde ayetlerin anlamlarına yer vererek “mealen iktibas” yapmaktadır.

“Şüphesiz ki en son gidiş ancak Rabbinedir.”

en-Necm Suresi: Ayet: 42

(BD., 206)

“Menzilden Menzile” adlı şiir, sadece bu ayetten oluşmaktadır. Şair, sadece bu ayete yer vererek şiirine derin bir anlam yüklemiştir. Ayetin anlamına yer vererek manevî iktibas yapmıştır. Dünyada misafir olan insanoğlunun ölümüyle beraber Rabbine kavuşacağını ve son gidişin yalnız O’na olacağını dile getirmektedir.

...

Uyan deli gönlüm uyan,
“Esip kavuran rüzgâra, yağmur yüklü bulutlara,
Kolayca süzülen gemilere

⁵⁹¹ Keleş, 31.

Ve işleri yöneten meleklerle
 And olsun ki,
 Size söz verilen kıyametin kopması
 Şüphesiz gerçektir.
“Ödeşme günü gelecektir” diyor sevgili
 ...

(BD., 24)

“Beyaz Dilekçeye Bir Önsöz” adlı şiirin IV. bölümünden alınan yukarıdaki dizelerde Zariyat Suresi 6. ayetin meali verilerek mealen iktibas yapılmıştır. Hesap gününün yani kıyamet gününün geleceği ayetle delillendirilerek şiirin inandırıcılığı güçlendirilmiştir.

“O gün herkesin (varıp) duracağı yer ancak Rabbin (in) huzurudur.”
 el-Kıyamet Suresi: Ayet: 12

(BD., 220)

“Divanda” adlı şiir, Kıyamet suresi 12 ayetten oluşmaktadır. Şair, şiirini sadece bu ayetten ibaret kılarak anlamın derinleşmesini sağlamıştır. Hesap günü herkesin varacağı tek yerin Allah’ın huzuru olduğunu belirterek kıyamet günündeki hesaplaşmaya dikkat çekmiştir.

2.11.2. Hadis İktibası

“Hadis kelimesi İslâmiyet’le birlikte farklı bir anlam kazanmış, adeta onunla kadîm olan Kur’ân-ı Kerîm’in mukabili kastedilerek Resûl-i Ekrem’in sözlerine “el-ehâdîsü’l-kavliyye”, fiillerine “el-ehâdîsü’l-fi’liyye” ve tasvip ettiği şeylere “el-ehâdîsü’t-takrîriyye” denilmiştir.”⁵⁹² Özellikle divan şiirinde sıkça başvurulan bir yöntem olan ayet ve hadis iktibasları Karakoç’un da başvurduğu edebî sanatlardan biri olmuştur. Karakoç, ayet iktibaslarına ağırlık vermekle beraber hadis iktibasına da şiirlerinde yer vermiştir.

...
Levlâke, Levlâke demiş, Rabbim seni çok yüceltmiş

⁵⁹² M. Yaşar Kandemir, “Hadis”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XV, 1997, 27.

Güller, sümbüller, laleler terindi ya Resûlallâh

...

(BD., 275)

Yukarıdaki beyit, “Lirik Naatlar / I” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde “levlâke” kelimesi ile hadis iktibası yapılmıştır. “Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım” anlamındaki kutsî hadisin ilk kelimesi ile lafzî iktibas yapılmıştır.

...

*(Lebbeyk allahümme lebbeyk
Lebbeyke la şerike leke lebbeyk
İnne'l-hamde ve'n-ni'mete
Leke ve'l mülk, la şerike lek.)*

...

(BD., 252)

Yukarıdaki dizeler, “Kâbe Ekseninde İlk Yakarış” adlı şiirden alınmış olup bu şiirde her bendin sonunda bu dizeler tekrar etmektedir. Sözlükte “çağrıda bulunana cevap vermek, bir davete icabet etmek” anlamındaki telbiye fıkıh terimi olarak hac veya umre niyetiyle ihrama giren kimsenin aşağıdaki sözleri söylemesini ifade eder: “Lebbeyk, Allâhümme lebbeyk. Lebbeyk, lâ şerîke leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-ni 'mete leke ve'l-mülk, lâ şerîke lek” (Rabbim! Davetine sözüm ve özümle tekrar tekrar icabet ettim, emrine boyun eğdim. Rabbim! Senin davetine icabet boynumun borcudur. Senin eşin ve ortağın yoktur. Rabbim! Bütün varlığımla sana yöneldim; hamd senin, nimet senin, mülk senindir. Senin eşin ve ortağın yoktur).⁵⁹³

Hız. Peygamber'in telbiye getirdiği pek çok hadis ile ortaya konulmaktadır. Karakoç, telbiyeyi olduğu gibi şiirinde kullanarak tam iktibas yapmıştır.

2.12. ARAPÇA BAZI KAVRAMLAR

2.12.1. Allahuekber

Tekbir kelimesi sözlükte; “yüceltmek, büyük olduğunu kabul etmek” olup dinî terim olarak “Allah'ın zâtı, sıfatları ve fiilleri itibariyle her şeyden yüce ve üstün olduğu”

⁵⁹³ Salim Ögüt, “Telbiye”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XL, 2011, 396.

mânasına gelen “Allahuekber” cümlesini söylemek anlamına gelir. Namaz başta olmak üzere tekbir, pek çok ibadetin rûknü veya tamamlayıcı öğesidir. Allah’ın adını yüceltme emri peygamberliğin ilk günlerinde nâzil olan, “Ey örtünüp bürünen, kalk ve uyar! Sadece Rabb’inin büyüklüğünü dile getir” meâlindeki ayet yanında tevhit inancını pekiştirecek şekilde pek çok ayette geçer.⁵⁹⁴

İnsanları birçok Tanrı’ya inanmanın getirdiği zihin parçalanmasından ve bağımlılık duygusundan kurtarmak, Tevhit fikrinin insanlık için getirdiği en büyük kazanım olarak belirtilebilir. Bu anlamda semâvî dinler büyük bir başarı olarak dünyanın ücra köşelerindeki primitif inanç gruplarına monoteizmi taşımışlardır. Kur’ân, Allah fikrine sahip olmakla birlikte, ona götürecektir başka aracı varlıkların peşine düşen her türlü putperest tezahürü yıkmakta evrende var olan her şeyi tek bir varlığa bağlamaktadır. Allah’ın dışında herhangi bir varlığa, O’na denk bir bağıllıkla bağlanmayı putperestlik olarak gören Kur’ân, şu ayette işaret edildiği gibi bu insan tiplerini kınamakta ve onları karanlıklarda kalan körler olarak adlandırmaktadır: “...Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?” De ki: “Allah’tır”. O hâlde de ki: “Onu bırakıp da kendilerine fayda ya da zarar verme gücüne sahip olmayan dostlar mı edindiniz?” De ki: “Körle gören bir olur mu hiç? Ya da karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?” Yoksa O’nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü? De ki: Allah her şeyi yaratandır. Ve O, birdir, karşı durulamaz güç sahibidir.” (Rad 13/16)⁵⁹⁵

Tevhit inancı, zikirlerle pekiştirilir. Allah’ı türlü şekillerle anarak imanımızı sağlamlaştırmış, gafletimizi dağıtmış ve Allah’ı bolca anmış oluruz. “Allahuekber” kavramı gerek namazlardan sonra tesbih olarak gerekse namaza başlarken tekbir olarak zikredilen ve “Allah’ın zâtı, sıfatları ve fiilleri itibariyle her şeyden yüce ve üstün olduğu” mânasına gelen bir mefhumdur. Karakoç da bu kavramı şiirlerinde bu şekilde kullanmaktadır.

...

Kuş var mı ki uçmayı bırakıp da yürüsün?

Mümkün mü seni bilen gaflet içre sürünsün?

“Allahuekber” dedik,

⁵⁹⁴ Saffet Köse, “Tekbir”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XL, 2011, 341.

⁵⁹⁵ Şaban Ali Düzgün, “Kur’ân’ın Tevhid Felsefesi”, *Kelam Araştırmaları*, 3(1), 2005, 6.

“Lâ ilâhe illallâh!”

Ve sarıldık ipine, sahipsin güzel Allah.
Bıkıp usanmam yoktur affını beklemekten,
Akıl çoktan kurtuldu uzun emeklemekten.
İmanımda gölge yok, şanıımı arz ederim,
Yoluna kurban diye canımı arz ederim!..

(BD., 46)

“Beyaz Dilekçeye Beyaz Bir Önsöz IV” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte, şairin Allah’a koşulsuz teslimiyetini görmekteyiz. Allah’ın her şeyden üstün olduğunun, O’ndan başka ilah olmadığına vurgulandığı bu dizelerde bunu bilen kalplerin asla gaflete düşmeyeceği belirtilmektedir. Bunu bilen ve her konuda işini Allah’a bırakıp O’na güvenen asla yolda kalmayacaktır. Şair imanının tam olduğunu ve her zaman Allah’ın affına sığınarak beklemekten bıkmayacağını dile getirmektedir.

...

Âşıklar vuslat düşler, tarlalar yağmur bekler,
Işıl ışıl ışılar çiy düşünce çiçekler.
Bütün çocuklar çiçek, annelerse melektir,
Yerler-gökler çağırır, Allah var, Allah Tek’tir!
Ben de bu korodayım, “*Allahuekber*” derim,
Nefes alıp verdikçe tek Sana hamd ederim.

(BD., 54)

Yukarıdaki dizeler, “Beyaz Dilekçeye Beyaz Bir Önsöz V” adlı şiirden alınmıştır. Yeryüzünde yaratılmış her şey, Allah’ın varlığının ve birliğinin ispatıdır ve hepsi O’na muhtaçtır. Daha önceden ele aldığımız şiirler ve kavramlarda da belirttiğimiz üzere kâinattaki her şey Allah’ı zikreder. Şair, buna vurgu yapmak için yerin ve göğün “Allahuekber” nidasıyla bağırdığını kendisinin de bu koroya dahil olduğunu ifade etmektedir. Yerde ve gökte Allah’tan üstün ve yüce başka bir şeyin olmadığına belirtildiği bu bentte şair, yaşadığı sürece yalnız Allah’a hamd edeceğini belirtmektedir.

2.12.2. Âmennâ / Âmennâ ve Saddaknâ

“Kur’ân-ı Kerîm’den bir ayet okunduğunda: “Âmennâ ve Saddaknâ”. İman ettik ve tasdik ederiz/ ettik, denir. Bir bakıma Müslüman olmak demek, Kur’ân-ı Kerîm’in son sayfasını açıp imza atmak demektir.”⁵⁹⁶ Allah’a teslimiyetin ifadesi olan bu mefhumu Karakoç, az da olsa yer vermiştir.

...

Mülk Allah’ın mülkü, *Âmennâ*

Her canlı en yakındaki sudan içer

Toprak her canlıya kucak açar

Dar sınırlar çekmek bir cinayettir

...

(BD., 347)

Yukarıdaki dördlük, “Bir Kelebeğin Fantezileri / 2” adlı şiirden alınmıştır. Şiirde kelebeklerden hareketle insanlara insanlık dersi verilmesi amaçlanmaktadır. Kelebeklerin savaştığı ancak insanların dünyaya sığmadığı ve birbirlerini sığdıramadığı için savaşımları şiirin ana konusudur. Bu sebeple şair, bu dördlükte “Âmennâ”; “İnandık ve tasdik ettik, mülk, Allah’ındır” diyerek insanların birbirlerini dünyaya sığdıramayışlarına karşı şaşkınlığını dile getirmektedir. Toprak ve su insanların ortak paydasıdır, ancak kanlı bıçaklı olmayı şairin anlamlandıramadığını belki de hayvanların dahi yapmadığı bu kavgayı insanların niçin yaptığını sorguladığını görmekteyiz.

...

Âmennâ, sinek tayfası da böcektir

Kimi kara, kimi yeşil

Dönerler katık kokusuna

Konarlar dişleri çirkin çirkin

Zorlarlar suyu yokuşuna

Tükettikleri zaman ama

Ürettikleri bal değil

...

(S., 380)

⁵⁹⁶ Abdurrahman Dilipak, *Vahdet Ama Nasıl? İslâm Cemaatine Doğru*, İnkılab Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2017, 39.

Yukarıdaki bent, “Bal ve Şiir Üstüne Bir Demeç” adlı şiirden alınmıştır. Dönemindeki şairlere eleştirilerinden oluşan bu şiirde Karakoç’un üslubunun oldukça sertleştiğini görmekteyiz. Şiir yazan ama şiirlerini beğenmedikleri şairleri, bu dizelerde sineğe benzetmektedir. “Âmennâ” diyerek sineklerin de böcek olduğuna inandığını, ancak ürettiklerinin bal olmadığını söyleyerek bazı şairlerin şiir diye ortaya koydukları ürünlerin şiir olmadığını anlatmaya çalışmaktadır. Şiir yazmak için harcadıkları zamanı kayıp olarak görmektedir.

2.12.3. Âmin

Âmin kelimesinin kökeni ve anlamıyla alakalı çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Öne çıkan görüş, İbranice veya Süryaniceden Arapçaya girdiği, Müsevîler ile Hristiyanlar tarafından da amen şeklinde (âmen/âmen telaffuz edilir) ve aynı amaçla kullanılmasına dayandırılmaktadır. Arapçada ise emn “inanmak, güvenmek” kökünden türediği ve Allah’ın isimlerinden biri olduğu ifade edilir. İkinci bir görüş ise kelimenin yapısı, lugat ve terim mânaları gibi hususlarda ileri sürülen fikirlerdir. Lugat mânası “kabul buyur” veya “icâbet eyle” olmamasına rağmen, bu anlama gelmek üzere Allah’a hitaben kullanılan bir terim olduğu görüşü benimsenmiştir.⁵⁹⁷

Kur’ân’da geçmeyen Âmin kelimesine, Hz. Peygamber’in çeşitli hadislerinde rastlanmaktadır. Örneğin; imamın Fâtiha suresini tamamlamasının arkasından cemaatin âmin demesini istemiş ve kendisi de namaz kıldırırken bizzat söylemek suretiyle, Fâtiha’yı yalnız duyanın değil okuyanın da âmin demesi gerektiğini belirtmiştir. Buradan yola çıkarak Kur’ân’ın ilk suresi olan Fâtiha’nın sonunda, Kur’ân’da belirtilmemesine rağmen, âmin kelimesinin söylenmesi sünnet kabul edilmiştir.⁵⁹⁸

Âmin, her ne kadar Kur’ân’da geçmese de dualardan sonra söylenen ve duanın kabulü için yalvarmayı ifade eden bir kelimedir. Hz. Peygamber hem ilk sure olması hem de taşıdığı mâna itibarıyla Fâtiha suresinden sonra “Âmin” denilmesini uygun bulmuştur. Karakoç, şiirlerinde bu kelimeye yer vermiştir.

...

Dua işlerinde özlem bükülür

⁵⁹⁷ Sargon Erdem, “Âmin”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, III, 1991, 62.

⁵⁹⁸ Erdem, “Âmin”, 63.

Ak “*Âmin*”ler şelaleden dökülür
 Karanlığın her dikişi sökülür
 Yer gök “Lâ ilâhe illallâh” söyler
 ...

(S., 272)

Bu dörtlük, “Tesbih Şöleni” adlı şiirden alınmıştır. Şiirde Allah’ı zikretmeyi ifade eden pek çok kavrama yer verilmiştir. İslâmiyet’e göre cemaat ile beraber yapılan ibadetin sevabı da feyzi de ayrı tutulmuştur. Toplum olarak edilen toplu duaları önemser ve kalabalığın âmin dediği dualara iştirak etmek isteriz. Çünkü kimin duasının kabul olacağını bilemeyiz ve mümin kardeşimizin duamıza âmin demesinden mutlu oluruz. Şair de “Ak âminler” derken takva sahibi insanların âmin demesini veya daha çok kişi tarafından söylenmesini kastetmektedir. Kâinatın da Allah’ı zikrettiğini ve “Allah birdir, Allah’tan başka ilah yoktur” dediğini ifade eder.

...
 Anneler dua ederken
 Ne çukur kalır ne tepe
 Gözyaşları sere-serpe
Âmin der bütün melekler
 Evlatların hepsi körpe
 Anneler dua ederken

(BD., 332)

“Dua Borcu” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte annelerin duasının önemi vurgulanmaktadır. İslâmiyet’te anne ve babanın yeri hep çok özel olmuş ve evlatlara anne-babalarına iyi davranmaları öğütlenmiştir. Anne babanın da çocuğuna duası çok önemlidir. “Hz. Peygamber: Üç kimsenin; duası, makbul dualardır, bunların kabul edilğinde şüphe yoktur: Zulme uğrayanın duası, yolcunun (misafirin) duası, ana-babanın çocuklarına duası.”⁵⁹⁹ buyurmuştur. Annelerin evlatlarına ettiği dualar, evlatları kalkan gibi korumaktadır. Hadis-i şerifte belirtildiği üzere anne-baba duası kabul olur. Zaten şair, anneler dua edince “ne çukur kalır ne tepe” diyerek annelerin duaları ile evlatlarının

⁵⁹⁹ İmam Buhari, *Edebu'l-Mufred*, çev. A. Fikri Yavuz, <https://www.kuranvehadis.com/node/3227> (Erişim Tarihi: 06.06.2020).

hayatlarını kolaylaştıracağını belirtmiştir. Annelerin dualarına meleklerin dahi katılıp âmin diyeceğini söyleyerek dualarının gücünün boyutunu yükseltmiştir.

2.12.4. Elhamdülillâh

İslâmiyet'in yayılmasından sonra Arap dilinde bazı cümlelerin ilk iki yahut daha fazla harfini almak suretiyle yeni bir kelime oluşturma kuralına göre çeşitli dua ve zikir cümleleri kısaltılarak “besmele”, “salvele”, “hamdele” gibi yeni kelimeler oluşturulmuştur. Bunlardan biri olan hamdele de “Her türlü övgü Allah’a mahsustur” anlamına gelen “el-hamdülillâh” şeklindeki dua ve zikir cümleleri kısaltılarak oluşturulmuştur. Kur’ân’da yirmi üç yerde geçen Elhamdülillâh ifadesi her türlü övgünün Allah’a mahsus olduğu “lehü'l-hamd”, “fe lillâhi'l-hamd” tarzında da ifade edilerek Rabbin hamd ile tesbih edilmesi anlamına gelmektedir.⁶⁰⁰

Hamdele kelimesine hadislerde ratlanmamakla birlikte “Allah’ı defalarca övmek” anlamına gelen tahmîd kelimesine ve ayrıca Hz. Peygamber tarafından ashaba öğretilen hamdetmeye ilişkin değişik dua cümlelerine rastlanmaktadır. İlgili rivayetler incelendiğinde Resûl-i Ekrem, Allah’a hamd ile başlanmayan her işin eksik, bereketsiz olduğunu açıklamış, aksıran her müminin “elhamdülillâh” demesini emretmiş, hamdetmeye dair duaları okumanın günahların bağışlanmasına vesile olacağını, tahmîdin en faziletli zikirlerden biri olduğunu, bu zikirlere devam edenlerin büyük mükâfatlara erişeceklerini ve bunun sadaka yerine geçeceğini haber vermiştir.⁶⁰¹

...

Köprü çöktü-çökecek korkusu taşımadım,
Selleri kulaç kulaç geçtim ***Elhamdülillâh!***

Ellerimle devşirdim, yüreğimle pişirdim,
Dostlara aşk sofrası açtım ***Elhamdülillâh!*** ...

(BD., 362)

“Bir Kelebeğin Fantezileri /13” adlı şiirden alınan bu beyitlerde adeta şairin karakter okumasını yapmaktayız. Hayatı boyunca açsözlü olması ve doğru bildiği

⁶⁰⁰ Yusuf Şevki Yavuz, “Hamdele”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XV, 1997, 448.

⁶⁰¹ Yavuz, “Hamdele”, 448.

yoldan ilerlemesiyle tanınan şair, hiçbir şeyden korkmadan bütün zorluklara göğüs gerdiğini ve hepsini aştığını söylemektedir. Bu şiirin her beyitinin sonunda “Elhamdülillâh” ifadesi kullanılmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Hz. Peygamber, Allah’a hamd ile başlamayan her işin eksik ve bereketsiz olacağını bildirmektedir. Bu düsturdan yola çıkan şair her beyitinde Allah’a hamd etmektedir.

Sevgilinin sofrasına otururken ben
 Önce segâh kıvamında besmele çekerim
 Sesimin şimşekleri maverayı arşınlar.
 Sofradan kalkarken sultan-ı yegâh kıvraklığında
 “*Elhamdülillâh!*” derim,
 Şeytanın bacağı kırar kurşunlar.

...

(BD., 18)

“Beyaz Dilekçeye Bir Önsöz II” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte şairin, aşama aşama sofrada adabını anlattığını, ama asıl anlatmak istediğinin ise Allah’ın huzurunda kişinin nasıl davranması gerektiği olduğunu görmekteyiz. Sofraya besmeleyle oturan şair, “Elhamdülillâh” yani “Allah’a hamd olsun” diyerek sofradan kalkmaktadır. Bu bentten şairin şiir yazma esnasında takındığı tavır anlattığını da çıkarmak mümkündür. Besmele çekerek şiirine başlayan şair, şiirinin ilerleyen bölümlerinde cümlelerinin mânasını derinleştirir ve sonuçta “Elhamdülillâh” diyerek şiirini sonlandırır. Ve Allah’ın adının anıldığı her yerde şeytanı görmek mümkün değildir. Şair de Allah’ı zikrettiği ifadelerle şeytanın bacağı kırıldığını belirtmektedir.

2.12.5. İnşallah / Maşallah

İnşallah kelimesi; Arapçada şart edatı olan in ile “dilemek, istemek” anlamındaki şey kökünden türeyen şâe fiili ve lafza-i celâlden meydana gelmiş olup “Allah dilerse” mânasına gelmektedir. Ayetlerde Hz. Peygamber’e, Allah’ın dilemesine bağlamadıkça hiçbir şey hakkında, “Şunu yarın yapacağım” ifadesini kullanmaması emredilmiştir. Kur’ân’da doğrudan inşallah tabirinin yer aldığı beş ayet mevcut olup her işin ilâhî iradeye bağlı olduğunu bildiren pek çok ayette mevcuttur. “Bu ayetlerde Hz. Yusuf’un ebeveynine ve kardeşlerine, Hz. Musa’nın Hızır’a, Hz. Şuayb’ın sekiz yıl yanında

çalışmasını istediği Musa'ya hitap ederken inşaallah dediği, Hz. İsmail'in de kendisini rüyasında boğazladığını gören babasına Allah dilediği takdirde sabredenlerden olacağını söylediği ve Hudeybiye'den sonra Resûl-i Ekrem'in rüyası doğrulanıp Müslümanların Allah'ın izniyle Mescid-i Harâm'a girecekleri bildirilmiştir."⁶⁰²

Maşallah kavramı; Arapçada mâ edatı ile “dilemek, istemek” anlamındaki şey (meşîet) kökünden türeyen şâe fiili ve lafza-i celâlden meydana gelen maşallah “Allah dileyince her şey olur” anlamına gelmektedir. Bu ifade, ilâhî iradenin her yerde geçerli olduğu anlamını veren “Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz” anlamındaki hadise de işaret etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in dört ayetinde yer alan maşallah ifadesi ve bunların üçünde istisna edatı olan “illâ” ile kullanılarak “Allah'ın dilediği hariç” anlamına gelmektedir.⁶⁰³

“İnşallah ve maşallah” mefhumları, aynı kökten türemiş ve yakın anlamlı sözcüklerdir. Bu sebeple ayrı başlıklar açılması hem açıklama hem de şiirlere bakış açısından tekrara yol açar düşüncesiyle bu iki mefhumu aynı başlıkta ele alınmıştır. Birer dua ve Allah'a teslimiyet ifadesi olan bu sözcükleri Karakoç, şiirlerinde kullanmış ve herkes tarafından bilinen mânalarıyla şiirlerinde yer vermiştir.

Kervanımız yola çıktı, yollarda kalmaz *inşallah*

Sana giden yolun ucu göründü ya Resûlallah

Rızıktır davet ediyor, tabanlar bedel ödüyor

Aklım ateşe soyundu, arındı ya Resûlallah

...

(BD., 275)

Yukarıdaki beyitler, “Lirik Naatlar / I” adlı şiirden alınmıştır. Hz. Peygamber'i anlatan ve onu övmek için yazılan bu şiirde şair “inşallah” mefhumuna yer vermektedir. Şiirde Kâbe'ye doğru yola çıkan şair, Hz. Peygamber'e kavuşabilmek için dua etmektedir. İlk mısradaki yer alan inşaallah kavramı, Allah dilerse ve izin verirse kervanın yolda kalmayacağını ifade eder. Kişi hayatı boyunca pek çok iş için yola koyulur, ancak bunlardan sadece Allah'ın diledikleri olur ve inşaallah demeden planladığımız pek çok şeyin olmayışını bize de sadece izlemek düşer. Bu sebeple her işe başlarken “Allah

⁶⁰² Durmuş Özbek, “İnşallah”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXII, 2000, 342.

⁶⁰³ M. Kâmil Yaşaroğlu, “Maşallah”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVIII, 2003, 104.

dilerse” mânasındaki “inşallah” ifadesini kullanmak yolumuzu açar ve işlerimizi kolaylaştırır. Çünkü gerçek irade sahibi, yalnız Allah’tır.

...

Her şeye doyersın, sevgi hariç,
Sevgilinin sofrasında sevgi has katık;
Dünyaya tapınan yıkılır kerpiç kerpiç,
Kalıcı değildir mevki- makam,
Adam olmak lazım adam...
Gürültüsüz ve vakur akar derin ırmaklar,
Sevgili kin bilmez nûruyla kucaklar
İçim kamaşınca aşka gelir
“*Maşallah!*” derim

...

(BD., 19)

“Beyaz Dilekçeye Beyaz Bir Önsöz / II” adlı şiirden alınan yukarıdaki bentte maşallah kavramının kullanıldığını görmekteyiz. Bu bentte, dünyadaki maddî olan her şeyin aslında geçici olduğu ve sevgi haricindeki her şeye doyulabileceği ancak sevgiye doyulamayacağı anlatılmaktadır. Özellikle bu sevgi, Allah’a karşı samimi bir sevgi ise o zaman daha doyumsuz olacağı vurgulanmaktadır. Çünkü gerçek sevgili, yani Allah kin gütmez; nûruyla ve rahmetiyle muamele eder. Şair bu dizelerde dünyadaki bütün çabanın iyi bir insan olmaya yoğunlaşmak olması gerektiğini, böyle olunca işlerin kendiliğinden yoluna koyulacağını anlatmaya çalışırken sevgilinin nûruna ve o nûrun verdiği iç huzura gönderme yaparak böyle durumlarda “maşallah” dediğini belirtmiştir. Yani “Allah dileyince her şey olur” diyerek teslimiyetini dile getirmektedir.

2.12.6. Sübhânallâh / Fe Sübhânallâh

Sübhânallâh, “Allah’ı her türlü arazlardan, kusur, ayıp ve eksikliklerden tenzih ederim.”⁶⁰⁴ demektir. Cenâb-ı Hak kendisini tesbih edip O’na nasıl tesbih edileceğini “Sübhâne” lafzının “sübhânallâh, sübhânehû, sübhâneke, sübhâne rabbî” vb. şekillerde geçtiği ayetlerin bir kısmında öğretmiş, bazılarında peygamberlerin, meleklerin ve salih

⁶⁰⁴ Devellioğlu, “Sübhânallâh”, 967.

kullarının bu ifadelerle O’nu zikrettiğini bildirmiştir. Allah’ı tesbih için farklı sıfatlarla yapılan zikir ve duaların yer aldığı hadislerde; “sübhâ” kelimesi “nafîle namaz” anlamında kullanılmakta, bazı hadislerde teşehhüd, zikir ve tesbih esnasında Allah’ın birliğine işaret amacıyla kullanılan işaret parmağından “sebbâha” (tesbih eden) diye bahsedilmiştir.⁶⁰⁵

Fe sübhânallâh ifadesi, Sübhânallâh ile aynı manayı taşıyan ancak bunun yanında şaşkınlık ifade eden bir mefhumdur.

...

Yanardağdan dumanlar yükselip lavlar aktığını

Ve dokunup geçtiğini yerlerde iz bıraktığını

Şuaradan biri görür ve der ki: ***Fe Sübhânallâh!***

Bir yalancı peygamberse tayflarla dalaşır

...

(KS., 434)

Yukarıdaki dördümlük “Harput’ta Bir Ses Avcısı” adlı şiirden alınmaktadır. Şiirde “ses avcısı” diye nitelendirdiği kişi bir şairdir ve şiirler yazmaktadır. Muhtemelen bahsettiği kişi kendisidir. Ses avcısının çok etkili şiirler yazdığını ve dokunduğu her yerde izler bıraktığını söylemektedir. Bunu gören şairlerin ise “Fe sübhânallâh” diyerek şaşkınlıklarını ifade ettiğini belirtmektedir.

...

Ayete’l-kürsî’yle ata bineriz

Ne ok değer bize ne kılınc keser

Pervaneyiz, tek ışığa döneriz

Dağ taş dile gelir ***“Sübhânallâh”*** der

...

(S., 271)

Yukarıdaki dördümlük, “Tesbih Şöleni” adlı şiirden alınmıştır. Tesbih zikirlerine yer verilen bu şiirde, kâinattaki her şeyin Allah’ı zikretmekte olduğuna telmih vardır. “Ayete’l-kürsî” ile yola çıktığını söyleyen şair, okun da kılıcın da onlara zarar vermeyeceğini söyleyerek duaların koruyucu özelliğine vurgu yapmaktadır. Allah’ın

⁶⁰⁵ Mehmet Boynukalın, “Tespîh”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XL, 2011, 529.

nûrunun etrafında döndüğünü belirterek dağın ve taşın “Sübhânallâh” dediğini belirtmektedir.

...

Otuz üç defa *Sübhânallâh*, otuz üç defa Elhamdülillâh

Ve otuz üç defa Allahuekber yağmuruna bulut benim

Bir ışık çalımında kükreken zikrimin gök ekini

Bizden olanlar abdestleriyle merhabaya gittiler

...

(S., 267)

“Hicret Kuşu” adlı şiirden alınan yukarıdaki dörtlükte “Sübhânallâh, Elhamdülillâh ve Allahuekber” ifadelerinin üçünün bir arada kullanılmakta olduğunu görmekteyiz. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurulmaktadır: “O hâlde siz beni zikredin ki ben de sizi zikreylim. Bana şükredin, nankörlük etmeyin.”⁶⁰⁶ Her farz namazından sonra zikredilen bu tesbihler, Allah’ı anmak ve kişinin üzerindeki gafleti kaldırmak için birer vasıta. Bu zikirlerin sadece dil ile olması yetmez, hâl ile de tasdik olması gerekmektedir. Bu sebeple otuz üçer defa çekilen bu tesbihleri çekerken özümsemek ve onların hikmetini hissetmek gerekir.

2.12.7. Vallâh Billâh

“Sözlükte ‘sağ el, sağ taraf, gerçek, ant, kuvvet, bereket’ anlamlarındaki yemin (çoğulu eymân), terim olarak bir kimsenin kararlılığını pekiştirmek ve başkalarını ikna etmek amacıyla söz ve beyanını Allah’ın adını veya bir sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesini ifade eder. Kelimenin kök anlamından hareketle, karşılıklı söz verme durumunda tarafların sağ ellerini kullanmaları sebebiyle yeminin bu anlama geldiği zikredilir.”⁶⁰⁷

Yemin ifadeleri olarak “Yemin edecek kişi Allah dışında hiçbir şey üzerine yemin etmesin”; “Allah dışında bir şey üzerine yemin eden kimse şirk koştur”; “Allah atalarınızın üstüne yemin etmenizi yasaklamıştır” gibi hadisler gereği yemin “vallâhi, billâhi, tallâhi”; “Rahman’a yemin olsun ki”; “Canım elinde bulunan Allah’a yemin olsun

⁶⁰⁶ Bakara: 2 / 152.

⁶⁰⁷ Ertuğrul Boynukalın, “Yemin”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLIII, 2013, 417.

ki”; “Allah’ın kudreti üzerine yemin ederim ki” gibi cümleler kullanılmaktadır. İslâmî kaynaklara göre Kur’ân-ı Kerîm üzerine yemin, Allah’ın kelâm sıfatından kaynaklandığı için geçerli sayılmış; Allah’ın isim ve sıfatlarından Rab, Mevlâ, Melik gibi insanlar için kullanılabilenler üzerine yemin etmenin geçerliliği ise bazı âlimlerce niyete bağlanmıştır.⁶⁰⁸

...
 Çarşıda, tekkede ahi
 Sefer zamanı sipahi...
 Karakoç der ki:- *Vallâhi*
 Her mevsim bayrak gibisin

(BÇBK., 239)

“Binboğa” adlı şiirden alınan yukarıdaki dörtlükte, “Vallahi” ifadesi kullanılır. “Vallahi”, “Allah’ın adıyla yemin etme” mânasını taşımaktadır. İlk dörtlükten yola çıkarak şiirin Osmanlı’ya ithafen yazıldığını söylemek mümkündür. Yukarıdaki dörtlük ise şiirin son dörtlüğüdür. Osmanlı dönemindeki ahilik teşkilatına, sipahilere telmih vardır. Şair, kendi mahlasını kullanmakta ve yemin ederek Osmanlı’nın her mevsimde yani dönemde bayrak gibi olduğunu söylemektedir. Bu ifadeden yola çıkarak yıkılmasına rağmen Osmanlı’nın Müslüman-Türk toplumlara her zaman önderlik yaptığını söylemek mümkündür.

...
 Demem şu ki, emek ölü, toprak kıraç
 Bu ortamda çiçek bulmak bir sanat işi
 Kitaplar dolusu kapkaç
 Çiçek sanırlar soğanı, çirişi
Vallâhi billâhi değil
 Yüz şairden onu cinsse
 Doksanı sinekli bulamaç

...

(S., 381)

Yukarıdaki bent, “Bal ve Şiir Üstüne Bir Demeç” adlı şiirden alınmıştır. Bir eleştiri yumağı olan şiirin bu bölümünde şairin, diğer şairlerle ilgili bir değerlendirme

⁶⁰⁸ Boynukalın, “Yemin”, 417.

yaptığını ve cümlesinin doğruluğunu ispatlamak adına “vallâhi billâhi” diyerek yemin ettiğini görmekteyiz. Yaşadığı dönemin edebiyat ve şiir dünyasına eleştirel bir bakış attığında emeğin öldüğü ve kitapların kapkaç ile yani intihal ile dolu olduğu sonucuna varmaktadır. Allah’ın adıyla yemin ederek yüz şairden ancak on tanesinin şair niteliği taşıdığını söylemektedir.

2.13. DİĞER DİNLER İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

2.13.1. Brahma / Brahman

Sanskritçede “söylemek, konuşmak; bağırarak, yüksek sesle çağırmak, kükremek; büyüme, güçlü olmak” anlamlarındaki brh kökünden türetilmiş olan brahman kelimesi, nötr şekliyle (brahman) “kutsal kudret, yüce gerçek” anlamında olup kelimenin müzekker şekli brahman ise (diğeriyle karışmaması için brahmâ şeklinde de yazılmaktadır) “bu kudrete sahip veya ona bağlı olan kimse” demektir. Dünyaya şekil ve düzen vermesi sebebiyle bir ilâh olarak kişileştirilen Brahman kavramı, zamanla önem kazanıp her şeyin özünü ifade etmeye başlamıştır. Bu kutsal kudrete bağlı olan veya kendini ona adanmış anlamında brahman kelimesi din adamını da ifade ederken “brahman ile donatılmış” anlamındaki brahmana kelimesi Sanskritçede hem kast sisteminin en üst grubunun hem de Vedalar’a yapılan şerhlerin adıdır. Brahmanizm ise bugünkü Hindistan’ın Kuzey bölgelerinde ortaya çıkıp Milat’tan önce 1000- Milât’tan sonra 500 yılları arasında yaşayan ve Hinduizm’in nüvesini teşkil eden dinî sistemi ifade eder.⁶⁰⁹

...

Kalmayınca bir çaresi

Ey zamanın avaresi

Duyanlar demez mi sana

Neden üşüyor Nirvana

Nerde bu fermanın mührü

Bir buhur muydu **Brahman?**

...

(BÇBK., 323)

⁶⁰⁹ Günay Tümer, “Brahmanizm”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VI, 1992, 329.

Yukarıdaki dizeler, “Çelişkiler Çetelesi” adlı şiirden alınmıştır. Brahman kavramına yer verilen bu dizelerde Karakoç, bu kelimelerin gerçek anlamlarından yola çıkarak semâvî bir din olmayan Brahmanizmi ve onun din adamlarını bu kokuya benzeterak geçici olduğunu, hükümlerinin ve öğretilerinin bir koku gibi kaybolacağını kastetmektedir.

2.13.2. Çan

Arapçada nâkûs, ceres; Farsçada nâkûs ve zeng kelimeleriyle ifade edilen çan; Eski Türkler’de gang, çang, çeng, çong, çung; bazı Batı dillerinde clocca, signum, campana, nola, cloche; olarak adlandırılmış olup ilk defa nerede ve ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemektedir. Mevcut bilgilere göre çanın ilk defa Milat’tan önce 1000 yıllarında Çin’de kullanılmaya başlandığı ve buradan Batı’ya yayıldığı düşünülse de bazı yazarlar ahid sandığının bulunduğu kutsal mekâna girenlerin giymesi gereken Hz. Harun’un özel elbisesine asılı çingirakları çanla ilgili ilk işaretler olarak saymaktadır. Çanın başlangıçta insanları tehlikelerden korumak amacıyla kullanıldığı, bazı eski toplumların, yeryüzünü doldurduğuna inanılan kötü ve zararlı cinleri insanlardan uzaklaştırmak için çan çaldıkları bilinmektedir. Hristiyanlardaki çan kültürünün böyle bir hurafeden kaynaklandığı düşünülmektedir.⁶¹⁰

...

Küfür ehli tek millet, Müslüman ayrı millet.

Bu gerçeği bilerek küfre yaklaşmak zillet.

Zilletin girdabında dönen kabuk gibiyiz,

Kökümüzden kopmuşuz, kuru çubuk gibiyiz

Başımıza kim geçse sıırılsıklam Bâtlı,

Hakka yergi yağdırır, yüceltiriz bâtlı.

Batının tek remzi var, **Çanlar**... **Çanlar** ve haç,

Asya’yı ve Afrika’yı soyar, çırpar, hâlâ aç.

...

(BD., 51)

Yukarıdaki dizeler, “Beyaz Dilekçe V” adlı şiirden alınmıştır. Sonsuz bir güvenle düşüncelerinin arkasında duran ve korkusuz bir dille şiirlerini yazan şairin bu dizelerde ülkemizi yönetenlere getirdiği eleştirilere tanıklık etmekteyiz. Karakoç, iktidara

⁶¹⁰ M. Süreyya Şahin, “Haç”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VIII, 1993, 196.

gelenlerin Batı'yı el üstünde tutuşundan yakınmakta ve sitemini dile getirmektedir. Dünyadaki bütün milletlerin bir tarafta, Müslümanların diğer tarafta olduğunu söyleyerek buna rağmen yüzünü Batı'ya dönenleri "küfre yaklaşanlar" olarak nitelendirmektedir. Çanları, Batı'nın tek simgesi olarak göstermektedir. Kutsallık atfettikleri çanı alet ederek haksızlıklara kapı aralayan Batı dünyasının pek çok ülkeyi sömürmesi şairi rahatsız etmekte ve bir türlü gözlerinin doymadığından yakınmaktadır.

2.13.3. Haç

"Haç kelimesi Türkçeye Ermenice'den geçmiştir. Arapça'sı salīb, Farsça'sı "dört çivi" anlamında çehâr mihîr. Son terkip Türkçeye çarmih olarak geçmiştir ki bu bir idam şeklidir."⁶¹¹

Hristiyanlık'ta haç en önemli dinî-ikonografik şekil ve sembollerden biri olup Hristiyan inancına göre çarmıha gerilmek suretiyle haçta can veren Hz. İsa, insanlığın aslî günahına kefâret olmak üzere kendini feda ettiği için haç onun kurban oluşunu sembolize eder. Bununla birlikte zealotlar arasında haç şehit oluşun sembolü olduğu için haçın bu sembolik yorumunun Hristiyanlığa Yahudi zealotlardan geçmiş olduğu düşünülmektedir. Pavlus'a göre haç İncil'in özeti, Tanrı ile insan arasında uzlaşma aracı ve İsa ile birleşmenin mistik sembolü olup İsa'nın fedakârlığının amacı insanlığın kurtuluşu olduğu için haç kurtuluşun sembolüdür.⁶¹²

...

Ne zaman Körfez'de sular ısınsa

Hareketlenir İncirlik

Bizim hava sahamızda

Kanatları, kuyrukları, motorları

Haç işaretli

Ve Müslüman kanına aşeren

Katil uçaklar

Ölümü çağrıştıran uğultularıyla

Kulak zarlarımızı bıçaklarlar

⁶¹¹ Mahmut H. Şakiroğlu, "Haç", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIV, 1996, 522.

⁶¹² Şakiroğlu, "Haç", 523.

...

(IÇAZ., 358)

Yukarıdaki bent, “Evimiz İpotekli” adlı şiirden alınmıştır. 1998 yılında yazılmış olan bu şiirde, şairin Adana’daki İncirlik üssünü kullanarak Bağdat’taki Müslümanlara saldıran Amerika’ya ve bu üssü kullanmalarına izin verenlere sitemine şahit olmaktayız. “Hristiyanların haça aşırı saygı göstermeleri, ibadetlerini bir haç önünde yapmaları, Müslümanlar nazarında haçın Hristiyanlarca put telakki edildiği kanaatine yol açmış ve onların haça taptıkları düşünülmüştür.”⁶¹³ Şair de bu noktaya vurgu yaparak Müslümanlara saldıran Amerikalıların asıl amaçlarının Müslüman kanı dökmek olduğunu ileri sürmüştür.

2.13.4. Haham

“İbranice ve Ârâmîce’de ‘bilge, yetenekli kişi’ anlamlarına gelir. Terim olarak Tevrat ve Talmud üzerine gerekli eğitimi gördükten sonra belirli bir Yahudi cemaatine Ruhanî önderlik yetkisini kazanmış kişi için kullanılan bir unvandır. Ayrıca Yahudi literatüründe genellikle kültürlü ve eğitici kişilerin bir niteliği olarak yer almaktadır. Eski Ahid’de “bilmek” (hohma) fiiliyle ilişkili biçimde bazan fiil (hohma), bazan sıfat, bazan da isim (haham) hâlinde geçer.”⁶¹⁴

...

Torbası kalabalık bir *haham*

Duvara yapışan kertenkeledir.

İstese de dönmez dili sultan-ı yegâha.

...

(IÇAZ., 128)

“Busegâh” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde “haham” kavramının kullanıldığını görmekteyiz. Bu dizelerde geçen Sultan-ı yegâh, “klasik Türk müziğinde bir makamdır. Dede Efendi tarafından -II. Sultan Mahmud’a ithafen- tesmiye edilmiştir. Buselik makamının yegâh perdesindeki şeddidir.”⁶¹⁵ Hahamlar ise, Yahudi din adamlarıdır. “En büyük dinî başvuru makamı, öğretici, müfessir, sinagog idarecisi vb.

⁶¹³ Şakiroğlu, “Haç”, 524.

⁶¹⁴ Kürşat Demirci, “Haham”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XV, 1997, 134.

⁶¹⁵ Devellioğlu, “Sultan-ı yegâh”, 964.

görevler hahamın kontrolü altındadır. Hahamlar dinî âyinleri, evlilik, cenaze ve sünnet merasimlerini yönetir, dinî mahkemelerde görev alır, vaaz vererek inananları irşad ederler. Gençlerin bütün dinî eğitimlerinden onlar sorumludur.”⁶¹⁶ Karakoç bu dizelerde, hahamları kertenkeleye benzeterek görevlerini yerine getirirken basmakalıp oluşlarından ve bazı gerçekleri görüp de kalıp değiştirmeyişlerinden hatta fikirlerinde yeniliklere gitmeyişlerinden yakınen eleştirmektedir.

2.13.5. Kilise

İnananların teşkil ettiği, havâriilerin önderliğinde oluşturulan, İsa Mesih tarafından Havâri Petrus’un otoritesi altında kurulan, Kutsal Ruh tarafından teyit edilen, görünmeyen lideri Mesih ile birleşmiş, üyelerini kurtarıcının doktrinini tasdikte, onun kanununu uygulamakta birleştiren görünür bir topluluğu ifade eden kilise kelimesi, “birini dışarıya çağırarak, toplantıya davet etmek, toplamak” anlamındaki Grekçe ek-kaleo fiilinden türetilen ve “topluluk” mânasına gelen ekklesia kavramından gelmektedir. Bazı dilbilimciler kilise kelimesinin “topluluk” anlamındaki Batı Ârâmîce kenîştâdan, bazıları ise Grekçe ekklesiadan geldiğini kabul etmektedir. Kelime Arapçaya, Grekçe ibarenin Süryânîceleşmiş şeklinden girmiştir. Türkçedeki kilise kelimesi Arapça karşılığı olan kenîsenin değişmiş şeklidir.⁶¹⁷

Kilise, bilinen ve kullanılan anlamı ile Hristiyan ibadetinin yapıldığı yer anlamını taşımaktadır. IV. yüzyılda İmparator Konstantinos’un Hristiyanlığa tanıdığı özgürlük ortamından önce mimarî birim olarak herhangi bir kilisenin varlığına dair işaret yoktur. I. yüzyılın sonuna kadar Hristiyanlar, sinagoglarda ibadet etmişlerdir. Yahudilerin onları sinagoga sokmama kararından itibaren ilk Hristiyanların evlerde toplanmış oldukları düşünülmekte, IV. yüzyıldan itibaren oluşan serbest ortamdan sonra toplu ibadet için özel mimarî birimler inşa ettiği bilinmektedir.⁶¹⁸

...

Bir ren geyiği gelir gerdan kırar ekranda
Boynuzlarında titreşir özgürlük zilleri
Kizir değneği gibi sallanır durur ortalıkta

⁶¹⁶ Demirci, “Haham”, 134.

⁶¹⁷ Mehmet Aydın, “Kilise”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVI, 2002, 11.

⁶¹⁸ Aydın, “Kilise”, 12.

Hep civan dallara yapışır kanlı elleri

Ne camiliktir ne de *kiliselik*

Dile kaleme sığmaz İbişlikleri

...

(KS., 24)

“Türkiye” adlı şiirden alınan bu dizelerde, şairin cami ve kilise kavramlarını bir arada kullanmış olduğunu görmekteyiz. Öldürülen ülkücü bir gencin ardından yazdığını belirttiği bu şiirde şair, başka toplumların Türkiye üzerine oynadıkları oyunlara ve bu uğurda göçüp giden gençecik canlara dikkat çekmektedir. Böyle bir katli ise ne camiye ne de kiliseye gidenin yapmaması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü Müslüman olan yani camiye gidip ibadet edenler başkasına zarar vermemesi gerektiğini bilmelidir. Buradaki asıl vurgu ise kilise kavramı üzerinden Hristiyanlardır. Semâvî dinlerden biri olan ve kutsal bir kitabı olan Hristiyanlık inancının ibadet mekânı ise kiliselerdir. Hiçbir kutsal kitap başkasının malına veya canına zarar vermeyi öğütmez. Dolayısıyla şair ülkemizdeki gençlere kıyanların, camiye veya kiliseye gidenlerden olmaması gerektiğini belirtmektedir.

...

Şimdi garip çocuklarım yaban ellerinde iş ararlar

*Kilise*lerin gölgelerinde ezik ve sürgün yaşarlar

El uşaklarıysa her gün bir kökümü daha koparırlar

Eyvah ki eyvah, ben eskiden böyle dalaç değildim

(S., 362)

Yukarıdaki dörtlük, “Anadolu Türkçesi’yle Bir Ulu Çınar Konuştu” adlı şiirden alınmıştır. Bu dizelerde şairin başka ülkelere giderek orada çalışan, iş arayan nesillere dikkat çekmektedir. Gurbette iş aramak zorunda kalan bu gençler için üzülen, dertlenen bir Karakoç görmekteyiz. İnsan, özyurdundan ayrılınca garipleşir, mahzunlaşır ve özgürlüğü kısıtlanır. Şair, iş bulma gayesiyle başka ülkelere giden gençlerin, kiliselerin gölgesinde mahzun olduklarını düşünerek üzülmektedir. Bu dizelerde şairin, “beyin göçü” kavramına telmihte bulunduğunu söylemek mümkündür. Başka ülkelere giden gençler için “El uşaklarıysa her gün bir kökümü daha koparırlar” derken bu neslin yurt dışında yozlaşma yaşayacağı endişesini taşıyor olduğunu kastetmektedir.

2.13.6. Kutsal Cuma

“Kutsal Cuma dünya genelindeki Hristiyanların İsa Mesih’in çarmıha gerilişini ve Golgotha’da ölüşünü andıkları dinî gündür. Triduum’un parçası olan Kutsal Hafta’da Paskalya Pazarı’ndan önceki Cuma’ya denk gelen Kutsal Cuma, Musevilerin Hamursuz Bayramı ile çakışabilir. Hayırlı Cuma, Büyük Cuma veya Paskalya Cuma’sı olarak bilinir; ancak Paskalya Cuma’sı aslında Paskalya Haftası’ndaki Cuma’dır.”⁶¹⁹ Karakoç, bir şiirinde bu kavramı kullanmış ve bugüne gönderme yapmıştır.

...

Selâm Afganistan dağlarının yaralı güvercinlerine
Selâm *kutsal Cuma*’dan gerideki çarşambaya
Bıçak kemiğe sert vurunca korku bir ölü kuştur
Ses fiziğe sığınır, ruhsa derin kimyaya
(S., 255)

Yukarıdaki dördlük, “Bıçak Kemiğe Sert Vurunca” adlı şiirden alınmıştır. Bu şiirde dünya üzerinde yaşayan Müslümanların maruz kaldıkları eziyetlere, savaşlara göndermeler yapılmıştır. Son dördlükte şair, Afganistan’da yaşayan Müslümanların İsrâil tarafından maruz kaldıkları işkence ve eziyetlere hatırlatma yaparken İsrâil’in adı hiç geçmemektedir, ancak onlara gönderme yapıldığı anlaşılmaktadır. Kutsal Cuma ve Çarşamba kavramları Paskalya haftasındaki özel günlerdir. Şairin asıl anlatmak istediği ise insanların bıçak kemiğe dayanınca yani sabırları tükenince korku diye bir duyguları kalmayıp gözlerini karartacağını anlatmaktır. Her insan topluluğu gibi Afganların da sabrının taşıyacağını veya taşıyacağını dile getirmektedir.

2.13.7. Put / Putperestlik

“Türkçeye put şeklinde geçen ve aslı Buddha ismine dayanan Farsça but kelimesi ‘bilinçli ve canlı olduğuna inanılan suret veya heykel, tamamen veya kısmen bir dinî yapı içinde kurumlaşmış ibadet konusu hâline getirilmiş maddî obje, Allah’tan başka ilâh edinilen nesne’ diye tanımlanır.”⁶²⁰

⁶¹⁹ https://tr.wikipedia.org/wiki/Kutsal_Cuma (Erişim Tarihi: 07.07.2020)

⁶²⁰ Ahmet Güç, “Put”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIV, 2007, 364.

“İslâm’ın doğuşuna tekaddüm eden Cahiliye dönemiyle İslâm’ın zuhuru sırasındaki müşrik Araplar’ın dinleri hakkında ayrıntılı bilgilerin yer aldığı Kur’ân-ı Kerîm’de putu veya putları ifade etmek üzere esnâm, ensâb, evsân, cibt, timsâl (temâsîl), ünsâ (inâs) ve tâğût gibi kelimeler kullanılmıştır.”⁶²¹

Çok tanrılı dinlerde tanrısal varlıkları sembolize eden çeşitli figürlere tapınmayı ifade eden putperestlik, Batı dillerinde idolatry ve paganizm, İslâmî kaynaklarda veseniyye terimlerinin karşılığıdır. Yunanca eidolon (put, idol) ve latreia (tapınma) kelimelerinden türetilen idolatry, “sûret ve temsillere yanlış şekilde ve yanlış sebeplerle değer verme veya tâzimde bulunma” şeklinde tanımlanır.⁶²²

Dinî bir sapkınlık olan put ve putçuluk, çok erken dönemlerden beri insanlığın gündeminde olmuştur. Belli ki sapkınlık, zaman ve mekâna göre farklı isimler ve formlara bürünmüş olsa da insanî bilincin çeşitli nedenlerle körelmeye veya tutulmaya maruz kaldığı her durumda ortaya çıkmış ve öz olarak hep var olmuştur. Buna göre put ve putçuluğu açık insanî bilincin karşıtı bir bozulma olarak tanımlamak doğru bir betimlemedir. Buradan yola çıkarak put ve putçuluğu sadece bazı ilkel topluluklara has bir iptidailik olarak tanımlayamayız. Araplar İslâm öncesi dönemde tapındıkları nesnelere ‘Tanrı’ anlamında ‘ilâh’ olarak adlandırmışlardır.⁶²³ Karakoç, insanların dünyaya verdiği kıymeti anlatmak ve dünya malına yükledikleri mânâyı göstermek üzere put kavramına şiirlerinde yer vermiştir.

...

Uyanan kırar *putu*, uyuyansa sarılır,
At ne kadar cins olsa elbet er-geç yorulur.
Issız çöl sarmasında kervanı yuttu zaman,
Ben kumda gömülüyüm, uğraşırım, çıkamam.
Çarkı çeviren Sensin, nedir kış, nedir bahar?
En zehirli dikende en güzel çiçek açar.
Ey sahibim, kulunun defteri karma-karış,
Süt-beyaz olsun diye bu çırpınış / yakarış.

⁶²¹ Güç, “Put”, 364.

⁶²² Ahmet Güç, “Putperestlik”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIV, 2007, 365.

⁶²³ Orhan Atalay, “Cahiliyye Döneminde Putlar ve Putçuluk (Vahyin Nüzul Zemininin Aydınlatılmasına Bir Katkı)”, *İslâmî İlimler Dergisi*, s. 1, 2010, 91.

...

(BD., 42)

Yukarıdaki dizeler, “Beyaz Dilekçe III” adlı şiirden alınmıştır. Şiirin önceki bentlerine baktığımızda şair, evrenin albenisini “put” diye nitelendirmektedir. Karakoç, put kavramını şiirlerinde genellikle dünyanın albenisi ve bu albeniye kapılıp maneviyattan uzaklaşan kimseleri anlatmak için kullanmıştır. Yukarıdaki dizelere baktığımızda dünyaya aldanan insanları uykuda ve puta tapanlar olarak, dünyanın şatafatının geçici olduğunu bilenleri ise uyanmış ve putları kıranlar olarak nitelendirmiştir. Uyanık olan insanların amel defterlerinin ak olması için çırpındığını, ancak dünyanın büyüüne kapılmamanın çok zor olduğunu dile getiren şair, Allah’tan bu konuda yardım dilemekte ve yorulup dünyanın albenisine yenilmekten korktuğunu ifade etmektedir.

...

İçimiz şerha şerha olmuş yangından can dostlar
 İçtikçe esridik, omuzlarımızda kaldı her ihale dedik
Putperest olmadığımızı söyledik kuşkusuna olanlara
 Tapanlamasına sünger çekmişiz her türlü vebale dedik

...

(İÇAZ., 89)

“Bayramlık” adlı şiirden alınan yukarıdaki dizelerde şairin “putperest” kavramına yer verdiğini görmekteyiz. Suret veya temsillere yanlış sebeplerle değer verme olarak tanımlanan putperestliği, İslâm kaynakları Hz. Nuh döneminden başlatmaktadır. İlahi dinlerde tevhit inancı esas olup putperestliğin yanlış bir tutum olduğu belirtilmiştir. “Kur’ân-ı Kerîm putperestliği şirk, Allah’a ortak koşanları da müşrik olarak nitelendirmiştir. Kur’ân’a göre şirk Allah’ın asla bağışlamayacağı en büyük günah (en-Nisâ 4/48, 116) ve büyük bir haksızlıktır (Lokmân 31/13). Allah’a ortak koşanlar ancak birer pislikten ibarettir.”⁶²⁴

⁶²⁴ Güç, “Putperestlik”, 367.

SONUÇ

Bu çalışmamızda, Anadolu'nun küçük bir köyünde dünyaya gelen, ancak yaşayış ve düşünüş olarak büyük kitlelere hitap etmeyi başarabilmiş bir şair olan Bahaettin Karakoç'un şiirlerinde yer alan dinî unsurları tespit etmeye ve şairin bu unsurları ele alış şeklini incelemeye çalıştık.

Karakoç, hayatıyla ilgili paylaşımlarda bulunduğu röportajlarında çocukluğundan bahsederken dindar bir ailede büyüdüğünü ve bu sebeple Kur'an ve sünnet odaklı bir aile eğitimi aldığını her seferinde dile getirmektedir. Zaten İslâmî gelenekten beslenen şairlerin temel dayanağı Kur'an-ı Kerim ve hadislerdir. Karakoç'un şiirlerine baktığımızda çoğu zaman şiirine bir ayet ile başladığını, şiirlerinde ayetleri iktibas yoluyla kullandığını veya hadis ve sünnetlere telmihte bulunarak hatırlatmalar yaptığını söyleyebiliriz. Buradan yola çıkarak da Karakoç'un hem hayatının hem de şiirinin merkezine Kur'an-ı Kerim'i ve Hz. Peygamber'in sünnetlerini yerleştirdiğini söylemek mümkündür.

İmanın esaslarından biri de kitaplara inanmaktır. Dinî motiflere sıklıkla yer veren şairin sadece kutsal kitabımız olan Kur'an-ı Kerim'e değil diğer hak dinlerin kutsal kitaplarına da değindiğini görmekteyiz. Bunu yaparken amacı, mühletleri dolmuş olsa da aslında her kutsal kitabın amacının insanı doğruya ve Hakk'a ulaştırmak olduğunu vurgulamaktır.

Sünnet ve hadis ışığında bir hayat yaşamaya çalışmanın asıl amacı olduğunu hissettiren şair, Hz. Peygamber başta olmak üzere pek çok peygamberin ismini şiirlerinde zikretmiştir. Topluma vermek istediği mesajları da peygamberlerin hayatlarındaki önemli kesitlere telmihler yaparak vermiştir. Allah'a iman ve kul olma bilinci, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, öldükten sonra dirilmeye ve kadere iman şairin şiirlerinde yer alan dinî inanç ve duyarlılıklar arasında yer almıştır. Çünkü Karakoç şiiri; Battal Gazi, Dede Korkut, Fuzuli ve Yunus Emre terbiyesinden geçmiş; her damlası Kur'an-ı Kerim'den, Hz. Peygamber'den, tarihten ve hayattan beslenen bir ruhun yansımasıdır.

Müslüman olmanın temel şartlarından olan Allah'a, kitaplara, meleklerle, peygamberlere, kadere ve kazaya iman Karakoç'un şiirlerinin temel çıkış noktasıdır. Bu noktalardan yola çıkan ve ilgili olan pek çok unsura şiirlerinde yer vermiştir. Dinî duyarlılıklar Karakoç'un hassas noktasıdır ve toplumsal olaylara tepkisini de hep bu

unsurlar aracılığıyla vermiştir. Şiirlerinde kullandığı dinî motifler; halkın irfan seviyesine katkı sağlama, dinî his ve heyecanlara tercüman olma amacından kaynaklanmıştır.

Bahaettin Karakoç, iman ile ilgili unsurların yanında ibadet şekillerini içeren mefhumlara da şiirlerinde yer vermiştir. Çünkü iman, tasdik edilmek ister ve Müslümanın en önemli tasdik şekli de ibadetleridir. Şiirlerinde ibadet ile ilgili pek çok mefhuma yer veren şair, önemli olanın kalp ile tasdik edilen bir ibadet olduğunu yani ibadetin gönülden yapılması gerektiği iletisini vermeye çalışmıştır.

Karakoç şiirlerinde dinî unsurlara yer verirken bunu milliyetçi yanıyla da bütünleştirmiş ve toplumsal hiçbir olaya sessiz kalmamıştır. Bu sebeple şiirlerinde yer verdiği dinî unsurların hepsi aynı zamanda toplumsal bir amaca hizmet etmekte ve iyiyi, doğruyu anlatmaya çalışmaktadır. Çünkü pek çok şiirinde toplumun aksayan yönlerinden, yozlaşan örf ve adetlerinden yakınmaktadır. Millî duyarlılıkla dile getirdiği bu siteme dinî yollarla çözüm aramaktadır. Karakoç, toplumun günlük hayatında karşı karşıya kaldığı birçok sıkıntı, üzüntü ve acılarla; yoksulluk, perişanlık ve geri kalmışlıkların arkasındaki sebeplerin başında İslâm dininin vazettiği prensiplerden uzaklaşmayı görmektedir. Çünkü İslâmî ahlak ve değerlerin terk edilmesiyle insanlık derin bir boşluğa itilmektedir. Bu bilnçe yola çıkan şair, kullandığı motiflerin arka planında modern çağın olumsuzluklarına isyan etmekte ve bu olumsuzlukların giderilmesi için kalemine sarılmaktadır. Şiirlerinde İslâmî değerlerle örülü manevi bir dünya tasavvur ederek manevi hastalıklara reçete sunmaktadır. Çünkü Karakoç'a göre Müslüman-Türk dünyasının yeniden ayağa kalkması ancak hakiki bir imanla Allah'a yönelerek ve O'nun son peygamberi Hz. Peygamber'in sünnetlerine uyarak mümkün olacaktır.

Karakoç'un şiirlerinin dikkat çeken bir yanı da şairin her zaman güçlü çıkan ve doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen tavrıdır. Dokuz köyden kovulacağını bilse bile tavrından taviz vermeyen Karakoç için "Türk şiirinin beyaz kartalı" tabiri kullanılmaktadır. Çünkü kartallar, gücüyle tanınan ve yalnızlıktan korkmayan canlılardır. Şairin de tepki çekmekten korkmayan ve doğruyu olduğu gibi dile getiren tavrı bu benzetmeyi yerinde kılmaktadır.

Bahaettin Karakoç, Kahramanmaraş'ın küçük bir köyünde doğup sesini tüm Türkiye'ye duyurmayı başarmış güçlü bir şairdir. Çocukluğundan beri iç içe olduğu Kur'an ve sünnet ile ilgili öğretiler hem hayatını hem de şiir dünyasını aydınlatan bir ışık

olmuştur. Bu ışık, onun şiir dünyasını aydınlatmakla kalmayıp sesinin daha da güçlü çıkmasına imkân sağlamıştır. Bu sayede doğru bildiğini her yerde savunan, olaylar karşısında güçlü bir şekilde duran, Allah'tan başkasına kul olmayan bir Karakoç var olmuştur. Dinî unsurlarla beslediği şiiri millî unsurlarla da güçlendirmiştir ve her zaman toplumun derdiyle dertlenen, toplumun sorunlarına çözüm arayan güçlü bir Karakoç portresi oluşmuştur.

Sonuç olarak Bahaettin Karakoç, şiir dünyasını oluştururken kendi lüğatını ilmek ilmek dokuyan bir şahsiyettir. Hayatımızın sıradan sözcükleriyle bir evren oluşturan şair, belki yaratılışından belki de yaşadığı bozkırdan gelen bir yalınlık ile bu evreni zengin imgelerle donatarak bize sunmuştur. Şiirlerinde ahenk ve imge zenginliğine önem veren şair, sıradan sözcükler ve telmihlerle müzikalitesi yüksek bir şiir dili oluşturmuştur. Şiirlerinde aşk, sevgi, ayrılık ve ölüm gibi ferdi olanın yanında İslâm tarihine, Türk-İslâm medeniyetine, Türk tarih ve kültürüne yönelik şiirlerdir. Şairin dinî ve millî hassasiyetleri şiirlerinin geneline yayılmıştır. Karakoç, dinî ve millî değerleri yok sayan edebiyat anlayışlarına karşı çıkararak kalemini bu değerlerin yüceltilmesi uğruna kullanmıştır.

KAYNAKLAR

- Adam, B., “Tevrat’ın Tahrifi Meselesine Müslüman ve Yahudi Cephesinden Bir Bakış”, 359-404, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/781/10030.pdf>, (Erişim Tarihi: 07.06.2020).
- _____, “Tevrat”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 41, İstanbul 2012, 40- 45.
- Akalın, Şükrü Haluk, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- Akgül, M., “Mukattaa Harfler ve Kur’ân İ’câzındaki Yeri”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 14, 2006, 49-65.
- Akın, A., “Tarihî Süreç İçinde Cami ve Fonksiyonları Üzerine Bir Deneme”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(29), 2016, 179- 211.
- Aksu, H., “Musalla Taşı”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 31, İstanbul 2006, 232-233.
- Aktepe, O., “Hz. Âdem’in Peygamberliği”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 2008, 247-271.
- Akyüzoğlu, İ., “Siyasal Meşruiyet Açısından Hz. Ebûbekir’in İktidarı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 2018, 209-220.
- Algül, H., “Hamza”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 15, İstanbul 1997, 500-502.
- Alıcı, M., “Şefaat”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 38, İstanbul 2010, 411-412.
- Altın, M., “Kur’ân’da ‘Alîm’ İsmi ve Geçtiği Ayetlerle İlgisi”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 2017, 374-405.
- Aslan, H., “Osmanlı İmparatorluğu’nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller”, *İstem*, Sayı: 13, 2009, 199-231.
- Aslan, İ., “Levh-i Mahfûz’un Delâleti Sorunu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 50(1), 2009, 25-47.
- Ata, M. M., “Zemzem Suyu ve Özellikleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, Sayı: 56, 2013, 375-398.

- Atalay, O., “Cahiliyye Döneminde Putlar ve Putçuluk (Vahyin Nüzul Zemininin Aydınlatılmasına Bir Katkı)”, *İslâmî İlimler Dergisi*, Sayı: 1, 2010, 91-105.
- Atar, F., “Kefen”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 38, İstanbul 2010, 428-431.
- Avcı, C., “Hilafet”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 17, İstanbul 1998, 539-546.
- Avcı, R., “Beyaz Kartalın Ardından”, *Alkış Dergisi*, Sayı: 103, 2019, 4-6.
- _____, *Türk Şiirinin Beyaz Kartalı Bahaettin Karakoç*, Öncü Basımevi Ankara 2012.
- Aycan, İ., “Haccâc b. Yusuf es-Sekafi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 14, İstanbul 1996, 427-428.
- Aycan, İ., “Mervan I”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 29, İstanbul 2004, 225-227.
- Aydar, H., “Ezanın Tarihi ve Başka Dillerde Okunması Meselesi”, *Balıkesir Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 2016, 5-48.
- Aydemir, Süleyman, *Bahaettin Karakoç'un Şiirlerinde Metinlerarasılık* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2019.
- Aydın, E., “Karakoç ve Tabiat”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 357, 2003, 32-34.
- Aydın, M., “Kilise”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 26, İstanbul 2002, 11-14.
- _____, “Yahyâ”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 43, İstanbul 2013, 232-234.
- Aynur, H. Ş., “Ayet Sonlarındaki Esmâ-i Hüsnânın Birbiriyle İrtibatı: Aziz İsmi Örnekleme”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21(1), 2017, 539-576.
- Balcı, İ., “Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Kur'ân, Hadis ve Tarih Verilerine Göre Kritiği”, *İstem*, Sayı: 13, 2009, 85-124.

- _____, “İslâm’ın İlk Kiblesinin el-Mescidü’l-Aksâ Olduğu İddialarının Kritiği ve Kible Değişikliğinin Tarihsel Arka Planı”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 28, 2012, 85-116.
- Bardakoğlu, A., “Kurban”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 26, İstanbul 2002, 436-440.
- Bars, M. E., “Üç Yazma Metinde Hz. İbrahim’in Hz. İsmail’i Kurban Etmesi”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Sayı: 12, 2020, 1-25.
- Baş, M., “Hz. Yahyâ ile İlgili Tefsir ve Tarih Kitaplarındaki Bir Rivayetin Karşılaştırmalı Tahlili”, *Dinî Araştırmalar*, 15(41), 2012, 99-108.
- Batıslam, H. D., “Divan Şiirinde Sabâ”, *Osmanlı Tarihi Araştırmaları XXVI*, İstanbul 2005, 1-20.
- Batuk, C., “Nemrud”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 32, İstanbul 2006, 554-555.
- Bayrak Kaya, E., “Âdem ile Havvâ’nın Yaratılışı ve Cennetten Çıkarılış Öyküsünün Minyatür Sanatına Yansımaları”, *Sanat Dergisi*, Sayı: 35, 2020, 204-224.
- Bayraklı, Davut, <http://www.edebifikir.com/poetika/sezai-karakocun-poetikasi-1.html>, (Erişim Tarihi: 20.11.2020).
- Bayraktar, İ., “Bayram”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 5, İstanbul 1992, 259-261.
- Bayram, F., “Hâkimler Hâkimi el-Hakem”, *Diyanet İlmî Dergi*, Nisan 2016, 76-78.
- _____, “İnceliklerle Lütfeden el-Latîf”, *Diyanet İlmî Dergi*, Haziran 2016, 74-76.
- _____, “Ölçüp Biçip Yaratan el-Hâlık”, *Diyanet İlmî Dergi*, Şubat 2015, 70-71.
- Bebek, A., “Günah”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 14, İstanbul 1996, 282-285.
- _____, “Sûr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 37, İstanbul 2009, 533-534.
- Beydilli, K., “İftar”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 21, İstanbul 2000, 518-520.

- Bezirci, Fatmanur, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Hz. Zekeriya* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010.
- Birişik, A., "Kur'ân", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 26, İstanbul 2002, 383-38.
- Boks, A. A., "Arafat", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 3, İstanbul 1991, 261-263.
- Bolay, S. H., "Âdem", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 1, İstanbul 1988, 358-363.
- Boynukalın, E., "Yemin", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 43, İstanbul 2013, 417-420.
- Boynukalın, M., "Tespîh", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 40, İstanbul 2011, 528-529.
- Bozkurt, N., "Hilâl", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 18, İstanbul 1998, 13-15.
- _____, "Mescid-i Aksâ", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 29, İstanbul 2004, 268-271.
- _____, "Mezarlık", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 29, İstanbul 2004, 519-522.
- _____, "Namazgâh", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 32, İstanbul 2006, 357-358.
- _____, "Seccade", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 36, İstanbul 2009, 269-271.
- _____, "Tespîh", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 40, İstanbul 2011, 529-532.
- Bozkurt, N., Küçükaşçı, M. S., "Medine", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 28, İstanbul 2003, 305-311.
- _____, "Mekke", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 28, İstanbul 2003, 555-563.

- Bulut, Ş., “Bahaettin Karakoç ve ‘Harput’ta Bir Ses Avcısı”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 553, 1998, 67-72.
- Can, Y., “Kâbe”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(7), 1993, 67-91.
- Canan, İ., “Beşinci Fasıl: Şefaathakkındadır”, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, XIV, <https://hadis.resulullah.org/index.php?s=oku&id=2730>, (Erişim Tarihi: 16.11.2020).
- Canım, R., Kasır, H. A., *Edebiyat Dersleri 2*, Denge Yayınları, İstanbul, 1996.
- Cebeci, L., “Mikâil”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 30, İstanbul 2005, 45-46.
- Coşar, Halil İbrahim, *Kader Anlayışının Kur’ân Bağlamında Sosyo-Psikolojik Tahlili* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010.
- Çabuk, Feriha, *17. Yy. Âşıklarından Gevheri, Kayıkçı Kul Mustafa, Âşık Ömer, Karacaoğlan ve Ercişli Emrah’ın Şiirlerinde Mistik Unsurlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- Çağrıçı, M., “Fil Suresi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 13, İstanbul 1996, 69-70.
- Çalışkan, A., “Ana Çizgileriyle Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Teorik Bir Yaklaşım (1923-1960)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 2010, 140-199.
- Çam, N., “Ulucami”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 42, İstanbul 2012, 80-81.
- Çandır, M., “İslâmî Duyarlılığın Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Yansımaları (192-1950)”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 2011, 165-186.
- Çelebi, İ., “Hızır”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 17, İstanbul 1998, 406-409.
- _____, “Kelime-i Şehâdet”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 3. Basım Ek-2, İstanbul 2019, 36-37.
- _____, “Muhammed”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXX, İstanbul 2005, 446-448.

- _____, “Şeytan”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 39, İstanbul 2010, 99-101.
- Çelebioğlu, A., “Bedir Gazvesi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.5, İstanbul 1992, 324-325.
- Çelik, Y., “Kur’ân’da İbadet”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 41, 2014, 203-219.
- Çerçibaşı, H., “Allah’ın Korumasını Hak Etmenin Yolu: Sabah Namazı”, *Diyanet İlmî Dergi*, Şubat 2014, 37.
- Çetin, A., “Ezan”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 12, İstanbul 1995, 36-38.
- Çetin, M., “Ayetü’l-Kürsî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 4, İstanbul 1991, 244-245.
- Çıkla, Selçuk, “Her Yönüyle Yahyâ Kemal’in Şiiri”, *Prof. Dr. Mustafa Özbalcı Armağanı*, Birleşik Kitabevi, Ankara 2008.
- Çınar, S., *Kur’ân-ı Kerîm ve Kitab-ı Mukaddes’te Hz. Dâvûd Anlatımı -Farklılıklar ve Özgün Noktalar Açısından Bir Karşılaştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2014.
- Çiçekler, M., “Na’t”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 32, İstanbul 2006, 435-436.
- Çolak, A., *Kur’ân ve Hadislere Göre Melek*, Afşar Matbaası, Ankara 2012.
- Dalgın, Nihat, “Rükû”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 35, İstanbul 2008, 286.
- Dede Korkut Hikâyeleri*, “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürmesi”, Başak Matbaacılık ve Tanıtım, Ankara 2019.
- Demir, R., “Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslâm’da Oruç (Karşılaştırmalı Bir Analiz)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 2016, 1784-1799.
- Demirci, K., “Haham”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 15, İstanbul 1997, 134-135.
- _____, “Haram”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 16, İstanbul 1997, 97-100.

- _____, “Helal”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 17, İstanbul 1998, 173-175.
- Deniz, G., “Kur’ân’a Göre Hz. Âdem (as)’in Serüveni”, *Journal of Islamic Research*, 22 (2), 2011, 89-105.
- Derman, M. U., Uzun, Mustafa İsmet, “Besmele”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 5, İstanbul 1992, 532-537.
- Devellioğlu, F., *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2000.
- Dikbıyık, C., “Günah Eyleminin Kökenine Dair Sosyolojik Bir Deneme -Âdem Kıssası Örneği-”, *Tekirdağ İlahiyat Dergisi, Tasavvur*, 4 (2), 2018, 506-538.
- Dikmen, M. K., *Klasik Türk Şiirinde Dinî-Tasavvufî ve Dindışı (Profane) Şiir Tasnifinin İncelenmesi ve Şeyhülislam Yahya Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2004.
- Dilipak, A., *Vahdet Ama Nasıl? İslâm Cemaatine Doğru*, İnkılab Yay, 5. Baskı, İstanbul 2017.
- Dönmez, İ. K., “Sahur”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 35, İstanbul 2008, 538-593.
- Düzgün, Ş., “Dinsel ve Mitolojik Yönleriyle Cin ve Şeytan Algımız”, *Kelam Araştırmaları*, 10(2), 2012, 11-30.
- _____, “Kur’ân’ın Tevhid Felsefesi”, *Kelam Araştırmaları*, 3 (1), 2005, 3-21.
- Ercilasun, A. B., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, 1990, C.5, İstanbul, 180.
- Erdeğer, B., *Yasak Meyve Bağlamında Kadının Konumunun Kur’ân Açısından Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.
- Erdem, H. S., “Allah’ın el-Hâlik (الخالق) İsminin Yorum Anlamı ve Saussure’ün Gösterge Kuramı Çerçevesinde Semantik Anlamı”, *Kader Dergisi*, 15 (3), 2017, 576-593.
- Erdem, S., “Âmin”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 3, İstanbul 1991, 62-63.

- _____, “Bayram Salâsı”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 5, İstanbul 1992, 257-259.
- Erkal, Abdulkadir, *17. Yüzyıl Divan Şiiri Poetikası* (Yayımlanmış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2009.
- Erkoçoğlu, F., “Kutsal(laştırılmış) Bir Mekân: Kerbelâ (Osmanlı Hâkimiyetinin Sonuna Kadar)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(1), 2010, 277-320.
- Erol, K., Necip Fazıl’ın Şiirinde Toplumsal ve Kültürel Dejenerasyon, *Adam Akademi*, 8(1), 2018, 57-80.
- Ertuğrul, R., “Kur’ân’da Fiilî Dua”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 2015, 896-921.
- Esen, M., “Hz. İbrahim’in İmanı ve Tevhid Mücadelesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52 (2), 2011, 111-128.
- Eşmeli, İ., “Dinlerde Mabet-İbadet İlişkisi (Yahudilik Örneği)”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (11), 2019, 24-43.
- Farsakoğlu, Ayşe, *Hace Muhammed Lütfi Efendi’nin Şiirlerinde Dinî ve Tasavvufi Unsurlar* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010.
- Fayda, M., “Bilal-i Habeşî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 6, İstanbul 1992, 152-153.
- _____, “Ebûbekir”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 10, İstanbul 1994, 101-108.
- _____, “Muhammed”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXX, İstanbul 2005, 408-423.
- _____, “Ömer”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 34, İstanbul 2007, 44-51.
- Fığlalı, E. R., “Ali”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 2, İstanbul 1989, 371-374.
- Gashi, F., “Dua ve Hayat Memnuniyeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi Öğrencileri Örneği)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25(2), 2016, 1-29.

- Güç, A., “Kible”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 25, İstanbul 2002, 364-365.
- _____, “Mabed”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 27, İstanbul 2003, 276-280.
- _____, “Put” *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 34, İstanbul 2007, 364-365.
- _____, “Putperestlik”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 34, İstanbul 2007, 365-368.
- Güler, T., “Anket: Can Alıcı Yerinden”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 37, İstanbul 1975, 26- 30.
- Gümüşkılıç, M., “Cumhur-nâme’de Hz. Ali’nin Özellikleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(24), 2013, 142-152.
- Günay, H. M., “Ramazan”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 34, İstanbul 2007, 433-435.
- Gündüz, F., “Minare”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 30, İstanbul 2005, 98-101.
- Günel, F., “Hira”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 18, İstanbul 1998, 121-122.
- Güneş, H. G., “Zülfikâr: Efsanevi Bir Kılıcın Tarihî Serüveni”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, s. 86, 2018, 9-20.
- Gürer, D., “Mesnevî’de ‘Peygamber’ Kavramı ve Peygamberler”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 6(14), 2005, 103-120.
- Gürer, S., “Hz. Yusuf’un Gördüğü Rüyanın Fusûsu’l-Hikem’deki Yorumu”, *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü’l-Arabî Özel Sayısı-1)*, 9(21), 2008, 39-56.
- Gürkan, S. L., “Ölüm”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 34, İstanbul 2007, 32-34.
- _____, “Tevrat”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 44, İstanbul 2013, 171-173.
- Güzel, K. N., “Bahaettin Karakoç ile Söyleşi”, *Martı*, Kasım 1999, 21.
- Haidary, Mohammad Hanif, *Sebepler ve Sonuçlarıyla Hayber Gazvesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011.

- Hamidullah, M., “Hayber”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 17, İstanbul 1998, 20-22.
- _____, “Hendek Gazvesi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 17, İstanbul 1998, 194-195.
- Hamidullah, M., Avcı, C., “Uhud Gazvesi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 42, İstanbul 2012, 54-57.
- Harman, Ö. F., “Cehennem”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.7, İstanbul 1993, 225-226.
- _____, “Dâvûd”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 9, İstanbul 1994, 21-24.
- _____, “Habil ve Kabil”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 14, İstanbul 1996, 376-378.
- _____, “Hac”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 14, İstanbul 1996, 382-386.
- _____, “Havvâ”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 16, İstanbul 1997, 542-545.
- _____, “İbrahim”, *DİA* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 21, İstanbul 2000, 266-272.
- _____, “İncil”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 22, İstanbul 2000, 270-276.
- _____, “İsa”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 22, İstanbul 2000, 465-472.
- _____, “İsmail”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 23, İstanbul 2001, 76-80.
- _____, “Lokman”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 27, İstanbul 2003, 205-206.
- _____, “Meryem”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 29, İstanbul 2004, 236-242.
- _____, “Musa”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 31, İstanbul 2006, 207-213.
- _____, “Nuh”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 33, İstanbul 2007, 224- 227.
- _____, “Süleyman”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 38, İstanbul 2010, 56-60.

- _____, “Yakûb”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 43, İstanbul 2013, 274-276.
- _____, “Yusuf”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 44, İstanbul 2013, 1-5.
- _____, “Firavun”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 13, İstanbul 1996, 118-121.
- Harmancı, A.B., Bıyık, H.K., “Bir Türk Din Musikisi Formu Olarak Kamet”, *Turkish Academic Research Review*, 4(1), 2019, 89-110.
- Hayta, A., “Anneden Allah’a: Bağlanma Teorisi ve İslâm’da Allah Tasavvuru”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(12), 2006, 29-63.
- Işık, E., “Fâtiha Suresi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 12, İstanbul 1995, 252-254.
- Işık, H., “Kitab-ı Mukaddes ve Kur’ân’a Göre Şeytan”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, 2018, 35-74.
- Işık, Ş., “Haccın Edâsında Öne Çıkan Semboller”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 41, 2016, 131-166.
- _____, “Hz. Süleyman Kıssası’nın Kur’ân-ı Kerîm ve Kitab-ı Mukaddes’teki Benzer Yönleri ve Tahlili”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 2015, 225-243.
- İmam Buhari, *Edebu'l-Mufred*, çev. A. Fikri Yavuz, <https://www.kuranvehadis.com/node/3227> (Erişim Tarihi: 06.06.2020).
- İntepe, N., Er, F., “Lokman Hekim Gerçek Kişi Midir, Kült Müdür?”, *Lokman Hekim Dergisi*, 4 (2), 2014, 27-31.
- İpek, M. S., “Hatip Olarak el-Haccâc b. Yusûf”, *EKEV Akademi Dergisi*, Sayı: 57, 2013, 23-31.
- Kabaklı, A., *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Yayınları, C.3, İstanbul 1978.
- Kahraman, A., “İslâm’da Helal ve Haram’ın Yeri ve Fıkıh Usulü Açısından Temellendirilmesi”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 20, 2012, 43-69.

- Kahraman, F., “Besmele ile Fâtiha Arasındaki Münâsebet”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Marife*, 13(1), 2013, 53-66.
- Kanar, M., *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul, 2010.
- Kandemir, M. Y., “Hadis”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 15, İstanbul 1997, 27-64.
- Kapar, M. A., “Ebû Cehil”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 10, İstanbul 1994, 117-118.
- _____, “Ebû Leheb”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 10, İstanbul 1994, 178-179.
- Kara, C., “Klasik Kaynaklarda İslâm Muhalifleri Hakkındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi: Ebû Cehil (Ebu’l-Hakem Amr b. Hişâm) Örneği”, *İstem*, Sayı: 21, 2013, 125-147.
- Kara, O., “Kur’ân’da Zebur”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 35, 2012, 281-303.
- Karaca, A., “Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Meryem’in Hamileliği ve Kendisine Gönderilen Ruh”, *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 2015, 55-75.
- Karadaş, C., “Sevap”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 36, İstanbul 2009, 581-582.
- Karagöz, İ., “Ezana Saygı İmanın Gereğidir”, *Diyanet İlmî Dergi*, Ekim 2006, 44-47.
- Karakoç, B., “Sanat-Edebiyat Merkezli Fail-i Mübaşir, Şair veya Geniş Kanatlı Albatros”, *Karçiçeği*, Sayı: 1, 2001, 4-8.
- _____, *Beyaz Dilekçe (Bütün Eserleri -4-)*, Nar Yayınları, İstanbul 2012.
- _____, *Bir Çift Beyaz Kartal (Bütün Eserleri -3-)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2012.
- _____, *Ihlamurlar Çiçek Açtığı Zaman (Bütün Eserleri -5-)*, Nar Yayınları, İstanbul 2012.
- _____, *Kar Sesi (Bütün Eserleri -2-)*, Nar Yayınları, İstanbul 2012.
- _____, *Seyran (Bütün Eserleri -1-)*, Nar Yayınları, İstanbul 2012.

- Karaman, H., “Cuma”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 8, İstanbul 1993, 85-89.
- Karaoğlan, A., “İsrâ ve Mi’râc Hâdisesi Üzerine Bir Giriş Denemesi”, *Bilimname*, 34(2), 2017, 555-601.
- Karataş, İ. E., “Max Müller’e Göre Dinin Ortaya Çıkış Sürecinde Sınırsız (Kutsal) Fikri”, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 2, 2013, 54-86.
- Kardaş, S., “Divan Şiirinde Sihir ve Büyünün Kaynağı: Hârût ve Mârût”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, Sayı: 50, 2013, 29-46.
- Kasapoğlu, A., “Abdestin Sembol ve Dinî Tecrübe Boyutu”, *Diyanet İlmî Dergi*, Ekim 2006, 93-108.
- Kaya, İsmail, *Hız. Ömer ve Ailesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.
- Kazancı, A. L., “Ebrehe”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 10, İstanbul 1994, 79-80.
- Keleş, Reyhan, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*, Kitabevi Yay., İstanbul 2016.
- Kelpetin Arpaguş, H., “Kelime-i Tevhid”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 25, İstanbul 2002, 214-215.
- Keskin, M., “Kefen”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 25, İstanbul 2002, 184-185.
- Kılavuz, A. S., “Azrail”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 4, İstanbul 1991, 350-351.
- _____, “Cin”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 8, İstanbul 1993, 8-10.
- Kılıcı, A., “Şadırvan”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 38, İstanbul 2010, 219-221.
- Kılıç, Ü., “Yezid I”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 43, İstanbul 2013, 513-514.
- Kimter, N., “Namaz ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme”, *Ekev Akademi Dergisi*, Sayı: 68, 2016, 299-332.

- Koca, F., “Mutlak”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 31, İstanbul 2006, 402-405.
- Koç, M., “Ölüm Psikolojisi I”, *Tasavvuf*, Sayı: 8, 2002, 117-146.
- Kotan, Y., *Nurullah Genç'in Şiirlerinde O'nun İzleri*, Tevafuk Yayınları, İstanbul 2018.
- Köse, S., “Teheccüd”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 40, İstanbul 2011, 323-325.
- _____, “Tekbir”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 40, İstanbul 2011, 341-343.
- Kula, N., “Kur’ân-ı Kerîm’deki Mü’min Tiplerini Çerçevesinde İslâmî Dindarlık Ölçeği Oluşturma Üzerine Teorik Yaklaşım”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, 2014, 219-252.
- Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2015.
- Kurnaz, C., “Belkıs”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 5, İstanbul 1992, 421-422.
- _____, “Hızır”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 17, İstanbul 1998, 411-412.
- Kurt, F., “İmam Mâtürîdî’ye Göre Bazı Ahiret Aşamaları”, *Diyanet İlmî Dergi*, Sayı: 55, 2019, 641-662.
- Kurt, H., “İslâm İnancına Göre Sevap Kavramı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 2006, 191-211.
- Küçükaşçı, M. S., “İmam”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 22, İstanbul 2000, 178-181.
- _____, “Müezzin”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 31, İstanbul 2006, 491-496.
- Küçükaşçı, M. S., Bozkurt, N., “Mescid-i Haram”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 29, İstanbul 2004, 273-277.
- Kürüm, M., “Aydın’daki Osmanlı Dönemi Namazgâhları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 18, 2010, 101-126.

- Maden, Mustafa, *Kur'ân'da er-Rahman İsmi ve Bu İsme Yönelik İddialara Muhatap Olan Ayetlerin Yorumu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009.
- Mertoğlu, M. S., “Salât ü Selâm”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 36, İstanbul 2009, 23-24.
- Mülayim, S., “Kubbe”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 26, İstanbul 2002, 300-303.
- Nalçacıgil Çopur, E., “İktibas Sanatı ve Mazmûn”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Sayı: 10, 2019, 165-179.
- Narlı, M., *1950 Sonrası Türk Şiirinde Bahaettin Karakoç* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 1996.
- Nas, Ş. K., “Klâsik Türk Şiirindeki Leylâ Mazmunundan Modern Türk Şiirindeki Leylâ İmgesine: Mehmet Akif'in Kaleminden Leylâ Şiiri”, *SUTAD*, Sayı: 42, 2017, 251-271.
- Okay, M. O., Kahraman, A., “Şiir”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 39, 158-161.
- Oral, O., “Muhammed Zâhid el-Kevserî'nin Hulûd/Cennet ve Cehennem Ebedîliği Konusuna Yaklaşımı”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(3), 2015, 87- 108.
- Oruç, H., “Mescid-i Aksâ: Tarihi, Statüsü ve Güncel Gelişmeler”, *Ormer Perspektif Serileri*, Sayı: 15, 2015, 1-8.
- Ödemiş, M., “Tartışmalı Bir Akide Problemi Olarak Kabir Azabı”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 30, 2017, 503-567.
- Öğüt, S., “Hac”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 14, İstanbul 1996, 389-397.
- _____, “İstihare”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 23, İstanbul 2001, 333-334.
- _____, “Telbiye”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 40, İstanbul 2011, 396-397.

- Önal, Ö., “Hz. Hamza’nın İslâm’dan Önceki Hayatı, Hz. Peygamber ile Olan Süt Kardeşliği Meselesi, Hidayeti ve Mücadelesi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 40, 2018, 121-142.
- Önkal, B., “Cami”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 7, İstanbul 1993, 45-56.
- Öz, M., “Burak”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 6, İstanbul 1992, 417.
- _____, “Kerbelâ”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 25, İstanbul 2002, 271-272.
- Öz, M., “Zülfikâr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 44, İstanbul 2013, 553-554.
- Özbek, D., “İnşallah”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 22, İstanbul 2000, 342-343.
- Özbey, A., “Kültürümüzde İftar Sofraları” *Diyanet İlmî Dergi*, Ekim 2004, 25-26.
- Özcan, N., “Salâ”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 36, İstanbul 2009, 15-16.
- Özçakı, M., “Kubbenin Cami Mimarisindeki Yeri ve Önemi”, *İdil*, 7(44), 2018, 383-402.
- Özhancı, E., Aklıbaşında, M., “Kentsel Peyzaj İçinde Mezarlıklar ve Peyzaj Mimarlığı Açısından İncelenmesi; Nevşehir Örneği”, *Atatürk Üniv. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 48(2), 2017, 113-124.
- Özkan, M., “Kerbelâ’dan Önce Hz. Hüseyin’i Doğru Anlamak”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1-2), 2010, 87-109.
- _____, “Bilge Kul-Musa Kıssası ve İslâm Kültüründe Hızır Mitosu”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(14-15), 2003, 245-281.
- _____, “Sultan”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 37, İstanbul 2009, 495-496.
- Öztürk, Z., “Züleyha”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 44, İstanbul 2013, 552-553.
- Paköz, O., “Bahaettin Karakoç”, *Alkış Dergisi*, Sayı: 103, 2019, 4-6.
- Pala, İ., “Bezm-i Elest”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 6, İstanbul 1992, 108.
- _____, “Nemrud”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 32, İstanbul 2006, 555-556.

- Pınar, F., “İslâm Düşüncesinde Ahiret İnancının Temel Dayanakları”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 5), 2016, 197-214.
- Reçber, A., “Kur’ân’da Cezaların Affı, Sulh ve Tövbe”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 38, 2017, 59-78.
- Sağıroğlu Arslan, A., “Taşlar Konuşur: Türk Mezar Taşlarının Biçim Dili”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(3), 2017, 1923-1937.
- Sarmış, M., “Kur’ân’da Toplumsal Çatışma”, *Mütefekkir Dergisi*, Sayı:2, 2014, 123-151.
- Sefercioğlu, M. Nejat, *Nev’i Divanı’nın Tahlili*, Akçağ Yayınları, Ankara 2020.
- Serdar, M., “Hristiyanlık ve İslâm’da Meleklerin Varlık ve Kısımları (Angelojik Bir Mukâyese Denemesi)”, *Bilimname XVII*, Sayı: 2. 2009, 139-264.
- _____, “Semâvî Dinlerde Dört Büyük Melek (Cebrail, Mikâil, İsrail, Azrail)”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 2008, 227-245.
- Sezer, İ., Öztürk, B., “İnanç Turizmi Bağlamında Yapılan Ziyaretlerin Mekânsal Etkileri Üzerine Ev Sahibi Toplumun Geliştirdiği Tepkiler: Boztekke Köyü (Giresun Merkez İlçe) Örneği”, http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp8_46.pdf , (Erişim Tarihi: 11.07.2020, 463-472).
- Sifil, E., “Kıyam”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 25, İstanbul 2002, 514-515.
- Sinanoğlu, M., “İbadet”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 19, İstanbul 1999, 233-235.
- _____, “İman”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 22, İstanbul 2000, 212-214.
- _____, “İslâm”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 23, İstanbul 2001, 1-2.
- _____, “Küfür”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 26, İstanbul 2002, 533-536.
- Sis, F. H., “Son Peygamber Hz. Muhammed (Hayatı, Şahsiyeti, İslâm Dini ve Kültüründeki Yeri)” (Kitap Tanıtımı), *Hadis Tetkikleri Dergisi*, İstanbul <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/604325>, 213-218, (Erişim Tarihi: 16.05.2020).
- Sönmez, R., *Esmâ-i Hüsnâ*, Konevi Yayınları, Konya 2010.

- Sönmez, V., “Hz. İbrahim’in Tabi Olduğu Hak Din ve Tevhidi İspat Metodu”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 2010, 147-181.
- Sönmez, Z., “2000. Yılında Hristiyanlık (Dünü, Bugünü ve Geleceği) Ankara 2002, İnciller ve Kur’ân Işığında Hz. İsa” (*Dinler Tarihi Araştırmaları- III Sempozyum*) 09-10 Haziran 2001, Ankara 2002.
- Sucu, Ülkü, *Bahaettin Karakoç’un Şiirlerinde Yer Alan Sıfatlar*, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1994.
- Şahin, M. S., “Cennet”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 7, İstanbul 1993, 374-376.
- _____, “Cin”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 8, İstanbul 1993, 5- 8.
- _____, “Haç”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 8, İstanbul 1993, 196-197.
- Şakiroğlu, M. H., “Haç”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 14, İstanbul 1996, 522-524.
- Şeker, M., “Neden İslâm Tarihi?”, *İstem*, Sayı: 2, 2003, 69-76.
- Şener, M., “Abdest”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 1, İstanbul 1988, 68-70.
- _____, “Cenaze”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 7, İstanbul 1993, 354-357.
- _____, “İftar”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 21, İstanbul 2000, 517-518.
- _____, “Kabir”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 24, İstanbul 2001, 35-37.
- Şık, İ., “İman Olgusunun Mahiyeti ve Hakikati Üzerine Bir Değerlendirilme”, *Dinî Araştırmalar*, 13(37), 2010, 19-44.
- Şimşek, H. İ. “Kıyamet ve Alâmetlerinin Tasavvufi Tecrübe Açısından Yorumlanması”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı: 19, 2007, 123-142.
- Şimşek, T., “Mehmed Âkif’in Poetikası”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [Taed]* 53, Erzurum 2015, 105-120.
- _____, “Sürgün Vezir’in Telmih Dünyası”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, IX– II (1 -10), 2016, 1-10.

- Tanyu, H., “Ağrı Dağı”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.1, İstanbul 1988, 481-482.
- _____, “Cudi Dağı”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 8, İstanbul 1993, 79-80.
- Tarak, Ş., “Bahaettin Karakoç’la Söyleşi”, *Cemre*, Sayı: 2, 2001, 15.
- Tarakçı, M., “Tahrif”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 39, İstanbul 2010, 422-424.
- Taş, H., *Ahirete İmanın İnsan Davranışlarına Etkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.
- Taşdemir, M., “Sa‘du’llâh el-Halvetî’ye Atfedilen Anonim Kasîde-i Bürde Şerhine Göre Nefsin Mahiyeti ve Özellikleri”, *Anasay Dergisi*, Sayı: 7, 2019, 169-188.
- Tekin, K. H., “Türk-İslâm Sanatında Tesbih Üzerine Notlar”, *Turkish Studies*, 9(10), 2014, 1009-1018.
- Tekin, M., “Tanrı’ Kavramı ve toplumsal izdüşümü”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 475-492, <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/778/730>, (Erişim Tarihi: 01.11.2020).
- Timur, K., “Tanzimat Dönemi Türk Romanında Din Duygusu ve İnançlar”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(1), 2009, 2089-2125.
- Topaloğlu, B., “Ahad”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 1, İstanbul 1988, 483-484.
- _____, “Ahiret”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 1, İstanbul 1988, 543-548.
- _____, “Bâis”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 4, İstanbul 1991, 525.
- _____, “Bâkî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 4, İstanbul 1991, 536-537.
- _____, “Basîr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 5, İstanbul 1992, 102-103.
- _____, “Cehennem”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 7, İstanbul 1993, 227-233.

- _____, “Cennet”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 7, İstanbul 1993, 376-386.
- _____, “Esmâ-i Hüsnâ”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 11, İstanbul 1995, 404-418.
- _____, “Gafûr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 13, İstanbul 1996, 286-287.
- _____, “Hadî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 15, İstanbul 1997, 9.
- _____, “Hak”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 15, İstanbul 1997, 152.
- _____, “Hay”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 16, İstanbul 1997, 549-550.
- _____, “Kadîr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 24, İstanbul 2001, 124.
- _____, “Kayyum”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 25, İstanbul 2002, 108-109.
- _____, “Kerîm”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 25, İstanbul 2002, 287-288.
- _____, “Kıyamet”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 25, İstanbul 2002, 516-522.
- _____, “Kuddüs”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 26, İstanbul 2002, 314-315.
- _____, “Latîf”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 27, İstanbul 2003, 108-109.
- _____, “Melik”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 29, İstanbul 2004, 50-51.
- _____, “Mevlâ”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 29, İstanbul 2004, 440-441.
- _____, “Mü’min”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 31, İstanbul 2006, 557-558.
- _____, “Nûr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 33, İstanbul 2007, 243-244.
- _____, “Rezzak”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 35, İstanbul 2008, 47-48.

- _____, “Samed”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 36, İstanbul 2009, 68-69.
- _____, “Tövbe”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 41, İstanbul 2012, 279-283.
- Toprak, S., “Haşır”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 16, İstanbul 1997, 416-417.
- _____, “Münker ve Nekir”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 32, İstanbul 2006, 14-15.
- Toprak, Süleyman, *Akif’in İmanı, Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy’a Armağan*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1986.
- Törenek, M., “Yol ve Yolculuk Benzetmeleri Bağlamında Şiirimizde Ölüm”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. M. Fahrettin Kurzioğlu Özel Sayısı)*, Sayı: 28, 2005, 129-143.
- Tuncer, H., “Bahaettin Tuncer ile Şiir Üzerine”, *Ufuk Çizgisi*, Sayı: 15, 1991, 7.
- Tunç, C., “Ecel”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 10, İstanbul 1994, 380-382.
- Tunç, S., “Divan Şiirinde Hz. İbrahim ve Ades (Mercimek) Kıssasına Dair”, <http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/13.php>, 123-131, (Erişim Tarihi: 23.05.2020).
- Tural, Secaattin, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Din Duygusu*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.
- Tümer, G., “Brahmanizm”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 6, İstanbul 1992, 329-333.
- Uludağ, S., “Amel”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 3, İstanbul 1991, 13-16.
- _____, “Sidretü’l-Münteha”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 37, İstanbul 2009, 151-152.
- Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Uysal, V., “Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç ibadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32(1), 2007, 19-44.

- Uzun, A., “Divan Şiirinde Hz. Musa”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 2016, 64-74.
- Uzun, M. İ., “Elif”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 11, İstanbul 1995, 36-37.
- _____, “Firavun”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 13, İstanbul 1996, 121-122.
- _____, “İsmail”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 23, İstanbul 2001, 80-82.
- _____, “Lokman”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 27, İstanbul 2003, 206-208.
- _____, “Ramazan”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 34, İstanbul 2007, 435-437.
- _____, “Yakûb”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 43, İstanbul 2013, 276-277.
- Uzunpostalcı, M., “Cemaat”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 7, İstanbul 1993, 288-289.
- Ünal, S., “Kâbe”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 24, İstanbul 2001, 14-21.
- Ünal, Y., “Hadis Verilerine Göre Hz. Peygamber’in İlk Kiblesi: Beyt-i Makdis”, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/188619>, 189-211, (Erişim Tarihi: 30.05.2020).
- Ünlü, Kerim Şükrü, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur’ân’da Yusuf Kıssası* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2015.
- Yalçınkaya, M., “Kelâmî Bir Problem Olarak Ecel ve Maktülün Eceli Meselesine Mukayeseli Bir Yaklaşım”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 2018, 189-212.
- Yaşaroğlu, M. K., “Maşallah”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 28, İstanbul 2003, 104-105.
- _____, “Namaz”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 32, İstanbul 2006, 350-357.

- Yavuz, K., “Türk Edebiyatında Şiir ve İlk Şiir Meclisleri”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 24, 2014, 129-161.
- Yavuz, S. S., “Mirac”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 30, İstanbul 2005, 132-135.
- Yavuz, Y. Ş., “A’raf”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 3, İstanbul 1991, 59.
- _____, “Bezm-i Elest”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 6, İstanbul 1992, 106-108.
- _____, “Hamdele”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 15, İstanbul 1997, 448-449.
- _____, “Kader”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 24, İstanbul 2001, 58-63.
- _____, “Levh-i Mahfûz”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 27, İstanbul 2003, 151.
- _____, “Peygamber”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 34, İstanbul 2007, 257-262.
- Yavuz, Y. Ş., Çetin, A., “Bayram”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 4, İstanbul 1991, 242-244.
- Yıldıran Sarıkaya, M., “Zülfikâr”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 44, İstanbul 2013, 554-556.
- Yılmaz, M., “Kur’ân’da Büyük Günah Kavramı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 2011, 255-276.
- Yiğit, İ., “Osman”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 33, İstanbul 2007, 438-443.
- Yitik, A. İ., “Oruç”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 33, İstanbul 2007, 414-416.
- Yoldaş, M. H., “Kur’ân-ı Kerîm’de İmam Kavramı ve İlk Dönem Mezheplerin İmâmet Anlayışları”, *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 2019, 243-278.
- Yurdağür, M., “Tespîh”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 40, İstanbul 2011, 527-528.

Yüçetürk, O. S., “Belkıs”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 5, İstanbul 1992, 420-421.

Yüksek, M. İ., “Zekeriya-Yahya Kıssasında İşkâle Sebep Olan İfadelerin Tahlili”, *Usul*, 25(1), 2016, 231-264.

Yüksel, Bünyamin, *İslâm Tarihi Açısından Bilâl b. Rebâh el-Habeşî'nin Hayatı ve Şahsiyeti* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007.

Yüksel, E., “İslâm'da Şefaât Yetkisi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, 2002, 17-31.

Zühre Kıssası (Ty) <https://www.otantiktas.com/zuhre-yildizinin-kissasi.html>, (Erişim Tarihi: 15.05.2020).

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://aregem.ktb.gov.tr/TR-51140/sinsin-oyunu.html>, (Erişim Tarihi: 28.05.2020).

<https://edebiyatvesanatakademisi.com/edebiyat-terimleri-mazmunlar/gul-ile-bulbul-divan-siirinde-gul-ile-andelip/48117>, (Erişim Tarihi: 06.06.2020).

<https://namaz.diyagnet.gov.tr/namaz/html/kutuphane/HTML/NamazIlmihali/assets/comm on/downloads/publication.pdf> s. 241, (Erişim Tarihi: 04.06.2020).

<https://sozluk.ihya.org/dini-terimler/tenesir.html>, (Erişim Tarihi: 14.06.2020).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kutsal_Cuma, (Erişim Tarihi: 07.07.2020).

<https://www.diyanethaber.com.tr/diyagnet-takvim/muezzinligin-onemi-h7609.html>, (Erişim Tarihi: 31.05.2020).

<https://www.islamalimi.com/yeni-dogan-cocugun-kulagina-ezan-okumak-gerekir-mi/>, (Erişim Tarihi: 31.05.2020).

<https://www.islamveihsan.com/hz-hamza-r-a-kimdir.html>, (Erişim Tarihi: 09.06.2020).

<https://www.islamveihsan.com/la-ilah-e-illallah-zikrinin-faziletleri.html>, (Erişim Tarihi: 06.06.2020).

<https://yedikita.com.tr/filistinde-tur-daginin-kaybi/>, (Erişim Tarihi: 25.05.2020).

<https://yenidunyadergisi.com/yunus-emrenin-sari-cicegi/>, (Erişim Tarihi: 06.06.2020).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Fadime KARABIYIK KOTAN
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Afyon Kocatepe Üniversitesi, Uşak Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans.
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	Erzurum Anadolu Lisesi, 2007-2008.
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	05.02.2021